

ERDÉLYHONI JOGTUDOMÁNY

IRTA

DÓSA ELEK

jogtudor.

MÁSODIK KÖNYV. ERDÉLYHONI MAGYAR MAGÁNJOGTAN.

ELSŐ RÉSZ:

A SZEMÉLYEK RŐL.

MÁSODIK RÉSZ:

A DOLGOK RŐL.

KOLOZSVÁRTT

a rom. kath. lyceumi nyomda betűivel.

1861.

TARTALOM.

MÁSODIK KÖNYV.

ERDÉLYHONI MAGÁNJOGTAN.

1. §. A magánjogtan részeiről	lap. 3.
---	------------

ELSŐ RÉSZ.

A személyekről.

2. §. A személy fogalma s nevei	3.
---	----

ELSŐ OSZTÁLY.

Az egyénekről.

3. §. Az egyéniség fogalmáról	4.
---	----

ELSŐ SZAKASZ.

Az egyénekről tulajdonaikra nézve.

4. §. 1.) A nemi különbségről	5.
5. §. 2.) Az egyének koráról	5.
6. §. Az egyéni jogok korszerinti különbözőzéséről	6.
a.) a serdületlenekre nézve	
7. §. b.) a serdültekre nézve	7.
8. §. A serdült árvák visszahúzóhatási jogáról	8.
9. §. A visszahúzás eredményéről	9.
10. §. c.) A teljes koraakra s öregekre nézve	11.
11. §. 3.) Az egyének egészségi állapotáról	12.
12. §. 4.) Az egyénekről becstületességi tekintetben	13.

MÁSODIK SZAKASZ.

Az egyénekről viszonyaikra nézve.

ELSŐ FEJEZET.

A vérségi viszonyról.

13. §. A vérség fogalmáról s neveiről	14.
14. §. A rokonsági különböző viszonyok meghatározása módjáról	16.

	lap.
15. §. A származási tábláról	17.
16. §. A rokonok saját neveiről	20.
17. §. Jegyzés a rokonsági viszonyokról	22.

MÁSODIK FEJEZET.

A családi viszonyról.

18. §. A család fogalmáról	22.
--------------------------------------	-----

A házasságról.

19. §. A házasság fogalmáról	22.
A.) A helyvét vallástételt követők házasságáról.	
20. §. A helyvét vallástételt követők házassága minőségéről	23.
21. §. I.) A házasság érvényességének feltételeiről	24.
22. §. 1.) A házasság törvényszabta akadályairól	24.
23. §. A fölmentésről	28.
24. §. 2.) A házasság törvényszabta kellékeiről	29.
25. §. a.) A mátkaságról	29.
26. §. A mátkaság kellékeiről	31.
27. §. A mátkaság következéseiről	33.
28. §. A mátkasági viszony megszűnéséről	35.
29. §. b.) A kihirdetésről	36.
30. §. c.) Az egybekötésről vagy papi áldásról	38.
31. §. Birálata a házasság kellékeinek	40.
32. §. II.) A házasság különböző nemeiről	41.
33. §. III.) Az érvényes házasság következéseiről	44.
34. §. 1.) A házastársakra nézve	44.
35. §. 2.) A gyermekekre nézve	46.
36. §. IV.) A házasság megszűnéséről	48.
37. §. 1.) A házasság halál általi megszűnéséről	48.
38. §. 2.) A házasság megsemmisítéséről	49.
39. §. A megsemmisítés következéseiről	51.
40. §. 3.) A házasság felbontásáról	53.
41. §. a.) Az elválásról s okairól	53.
42. §. Az elválás következéseiről	55.
43. §. b.) A megkülönböztetésről	57.
44. §. V.) A házassági ügyekről	58.

B.) A r. catholicusok házasságáról.

45. §. A catholicusok mátkaságáról	59.
46. §. A házasság különböző nemeiről	60.
47. §. A házasság akadályairól	60.
48. §. 1.) A gátló akadályokról	60.
49. §. 2.) A bontó akadályokról	61.
50. §. A felmentésről	64.
51. §. A catholicusok házassága következéseiről és megszűnéséről	65.
52. §. A catholicus házások megkülönböztetéséről	65.

HARMADIK FEJEZET.

A személyek viszonyairól önállósági tekintetben.

53. §. A személyek önjoguk vagy másától függők . . . . . 66.

ELSŐ CZIKK.

Az atyai hatalomról.

54. §. Az atyai hatalom fogalma . . . . . 67.
 55. §. Az atyai hatalam alapjáról . . . . . 68.
 56. §. A törvényesítésről s nemeiről . . . . . 69.
 57. §. 1.) A házasság általi törvényesítésről . . . . . 69.
 58. §. 2.) A fejedelmi törvényesítésről . . . . . 70.
 59. §. 3.) A pápai törvényesítésről . . . . . 72.
 60. §. Az atyai hatalom alá tartozó személyekről . . . . . 72.
 61. §. Az atyai hatalom körébe tartozó jogokról . . . . . 73.
 62. §. Az atyai jogoknak megfelelő köteleességekről . . . . . 74.
 63. §. Az atyai hatalom megszűnéséről . . . . . 75.
 64. §. Az atyai hatalom megszűnése következményéről . . . . . 76.

MÁSODIK CZIKK.

A védhatalomról.

65. §. A védhatalom rendeltetése s nemei . . . . . 76.

I.) **A gyámnoki hatalomról.**

66. §. A gyámnoki hatalom feladata . . . . . 76.
 67. §. A gyámság alá rendeltetett személyekről . . . . . 77.
 68. §. Kik lehetnek gyámnokok ? . . . . . 77.
 69. §. A gyámság nemeiről . . . . . 78.
 70. §. 1.) A végrendeleti gyámságról . . . . . 79.
 71. §. 2.) A törvényi gyámságról . . . . . 80.
 72. §. 3.) A rendelt gyámságról . . . . . 82.
 73. §. A gyámság kezdetéről . . . . . 84.
 74. §. A gyámság folytatásáról: 1.) az árvák személyére nézve . . . . . 86.
 75. §. 2.) Az árvák vagyonaira nézve . . . . . 86.
 76. §. 3.) Az árvák pereire nézve . . . . . 88.
 77. §. Az árvák gyámság alatti biztosittatásáról . . . . . 89.
 78. §. A gyámság megszűnéséről . . . . . 90.

II.) **A gondnoki hatalomról.**

79. §. Ezen hatalom és a gyámság közti különbségről . . . . . 91.
 80. §. A gondnoki hatalom alá tartozó személyekről . . . . . 93.
 81. §. A gondnokság kezdetéről, folytatásáról s megszűnéséről . . . . . 93.
 82. §. A városi és zsellérratyák árváiról . . . . . 94.
 83. §. Az árvabirói székről . . . . . 95.
 84. §. 1.) Az árvabirói szék alkotásáról . . . . . 96.
 85. §. 2.) Az árvaiszékbirái köteleességeiről . . . . . 97.
 86. §. 3.) Az árvabirák fizetéséről . . . . . 101.

HARMADIK CZIKK.

Az uri hatalomról.

87. §. Az uri hatalom köre s osztálya . . . . . 102.

	lap.
I.) A gazdai hatalomról.	
88. §. A gazdai hatalom alá tartozó személyekről	102.
89. §. A gazda jogairól	103.
90. §. A gazda kötelességeiről	104.
II.) A földesuri hatalomról.	
91. §. A földesuri hatalom alatti személyekről és az urberről	105.
92. §. A földesuri hatalmat szabályozó törvényekről	106.
1.) A földesuri hatalom régebbi törvények szerinti szabályairól.	
93. §. A földesurak urbéréseik irányábani tartozásairól	106.
94. §. Az urbérések földesuraik irányábani tartozásairól	109.
95. §. A földesurak s urbéréseik egymás irányábani tartozásainak biztosításáról	112.
96. §. Az urbérések szabad költözködhetségi jogáról	113.
97. §. A földesuri hatalom körébe tartozó más jogokról	115.
98. §. A földesuri hatalom körébe tartozó más kötelességekről	116.
2.) A földesuri hatalom újabb törvények szerinti szabályairól.	
99. §. Az urbériségről	117.
100. §. Az urbéri állományokról és helységek osztályzatáról	119.
101. §. Az urbérest állománya haszonvételén kívül illető javadalmakról	124.
102. §. Az urbéri tartozásokról	127.
103. §. A tizedről	130.
104. §. A kisebb urbéri tartozásokról	131.
105. §. Az urbéri kötésekéről	132.
106. §. Az urbéri állományok haszonvételének az urbérések általi eladhatásáról	134.
107. §. Az urbérések szabad költözködéséről és elmozdításáról	137.
108. §. A földesuri fenytő hatalomról	139.
109. §. A földesuri hatalom visszaélései korlátozásáról	140.
110. §. Az urbéri hatóságról, annak tárgyaitól és urbéri eljárásról	141.
3.) Az urbéri tartozások legújabb törvények szerinti megszüntetéséről.	
111. §. Az urbériségeken fektűt uri szolgálat, dézma és pénzbeli fizetések kisajátításáról	145.
112. §. Az urbéri kisajátított magán uri javadalmak statusadóssággá változtatásáról	147.
NEGYEDIK FEJEZET.	
A polgári viszonyról.	
113. §. A személyek hazafiak vagy idegenek	147.
ELSŐ CZIKK.	
A hazafiakról.	
114. §. A hazafiak osztályzatáról	148.
I.) Az egyesült nemzetbeliekről.	
115. §. Az egyesült nemzetbeliek birtokolhatási jogának kölcsönösségéről	148.

116. §. Az egyesült nemzetbeliek osztályzata	lap. 150.
117. §. 1.) A nemesek magánjogi kiváltságairól	151.
118. §. 2.) A polgári rendűek magánjogi kiváltságairól	153.
II.) A nemegyesült nemzetbeliekről.	
119. §. Ezek osztályzatáról s jogairól	154.

MÁSODIK CZIKK.

Az idegenekről.

120. §. Az idegenek törvényeink általi köteleztetéséről	157.
121. §. Az idegenek fekvő jókat nem birtokolhatnak	157.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az egyénekről egyházi viszonyaikra nézve.

122. §. Az egyének vallásuk szerinti osztályzata	158.
123. §. Az egyének vallásuk tekintetébeni magánjogairól	158.

MÁSODIK OSZTÁLY.

A testületekről.

124. §. A testületekről általában	159.
125. §. A testületek nemeiről	160.
126. §. 1.) A fiscusról	160.
127. §. A fiscust illető jogokról általában s azok kezelőjéről	161.
128. §. A fiscus vagyont tárgyzó jogairól	161.
129. §. A fiscust illető kiváltságokról	163.
130. §. A fiscalis directorról	163.
131. §. 2.) Az egyesült nemzetekről, a vármegyékről, vidékekről s székekről	164.
132. §. 3.) A szabad királyi és kiváltságolt városokról	165.
133. §. 4.) A falukról	166.
134. §. 5.) Az eklésiákról	167.
135. §. 6.) Az oskolákról	167.
136. §. 7.) A káptalan- és konventről	168.
137. §. 8.) A czéhekről	170.

MÁSODIK RÉSZ.

A dolgokról.

138. §. A dolgok miségéről	173.
--------------------------------------	------

ELSŐ SZAKASZ.

A dolgok nemeiről.

139. §. A dolgok birtokoltak vagy nem birtokoltak	173.
---	------

ELSŐ FEJEZET.

A nem birtokolt dolgokról.

140. §. A nem birtokolt dolgok nemeiről	173.
141. §. 1.) A még nem birtokolt dolgokról	174.
142. §. 2.) A már nem birtokolt dolgokról	174.

MÁSODIK FEJEZET.
A birtokolt dolgokról.

lap.

143. §. Ezek köz- és külön használatuak	175.
---	------

ELSŐ CZIKK.

A közhasználatu dolgokról.

144. §. Ezeknek neveiről	175.
145. §. 1.) Az utakról	175.
146. §. A vámosutakról	176.
147. §. A vámolhatás feltételeiről	177.
148. §. A vámtulajdonos jogairól	178.
149. §. A vámmentes személyekről	179.
150. §. A törvénytelen vámhelyekről	181.
151. §. 2.) Az országos levéltárakról	181.
152. §. 3.) A folyó vizekről	182.

MÁSODIK CZIKK.

A külön használatu dolgokról.

ELSŐ PONT.

A külön használatu dolgok osztályzata.

153. §. Ezen dolgok törvényeink szerinti neveiről	182.
154. §. 1.) Az ingó és fekvő dolgokról	183.
155. §. Az ingók mennyiségének mértékéről	183.
156. §. A fekvők némely nevezeteiről	184.
157. §. A fekvők határjegyeiről	186.
158. §. A fekvők mennyiségének mértékéről	188.
159. §. 2.) A fő- és járulékdolgokról	189.
160. §. A járultságok neveiről	190.
161. §. a.) A halászatról	191.
162. §. b.) A malomtartás jogáról	192.
163. §. c.) A legeltetési jogról	193.
164. §. d.) A makkoltatási jogról	195.
165. §. e.) A közhatár használatáról	196.
166. §. A határrendezés és birtokelkülönítésről	198.
167. §. A határrendezés és birtokelkülönítés módjáról	205.
168. §. f.) A korcsomárlási jogról	213.
169. §. g.) A mészárszéktarthatás jogáról	216.
170. §. h.) A terményekről	217.
171. §. 3.) Az ősi és szerzeménydolgokról	218.
172. §. Az ősi vagyonok a család tulajdonai	221.
173. §. A szerzemények a szerző tulajdonai	223.
174. §. 4.) Az egyházi és világi dolgokról	224.
175. §. a.) Az egyházi fekvő dolgokról	224.
176. §. Az egyházat fekvők szerzethetőségétől eltöltő törvényekről	227.
177. §. b.) Az egyházi ingó dolgokról	228.
178. §. Az egyházakat birtokaikra nézve biztosító törvényekről	231.
179. §. 5.) A nemesi és nem nemesi dolgokról	233.
180. §. A nemesi jókról s azok neveiről	233.
181. §. A nem nemesi jókról	236.

MÁSODIK PONT.

A külön használatu dolgok értékéről.

182. §. A dolgok értéke meghatározása módjáról . . . . . 237.

MÁSODIK SZAKASZ.**A dolgot tárgyzó jogokról.**

183. §. Ezek neveiről . . . . . 239.

I.) A birtoklási jogról.

184. §. A birtoklásról s neveiről . . . . . 240.

185. §. A birtoklás megkezdéséről . . . . . 242.

186. §. A birtoklás következtéseiről . . . . . 244.

187. §. A birtoklás megszűnéséről . . . . . 245.

II.) A használati jogról.

188. §. A használatról . . . . . 246.

189. §. A használat következtéseiről . . . . . 247.

III.) A tulajdonosi jogról.

190. §. A tulajdonosi jogról s neveiről . . . . . 248.

191. §. A tulajdonosi jog következtéseiről . . . . . 250.

HARMADIK SZAKASZ.**A dolgokat tárgyzó jogok szerzéséről.**

192. §. A szerzés czimeiről általában . . . . . 252.

ELSŐ FEJEZET.**A foglalásról.**

193. §. A foglalásról s neveiről . . . . . 252.

194. §. 1.) A hadi foglalásról . . . . . 253.

195. §. 2.) A vadászatról . . . . . 254.

196. §. 3.) A bányászatról . . . . . 256.

197. §. 4.) A találásról . . . . . 257.

MÁSODIK FEJEZET.**A fejedelmi adományról.****ELSŐ CZIKK.****A fejedelmi adományról általában.**

198. §. A fejedelmi adomány fogalmáról . . . . . 258.

199. §. Az adományozható jóságokról . . . . . 259.

200. §. A fejedelem adományzási joga sajátosságáról . . . . . 260.

MÁSODIK CZIKK.**A fejedelmi adomány czimeiről.**

201. §. Az adományi czimekről általában . . . . . 261.

ELSŐ PONT.**A kihalás cziméről.**

202. §. A kihalás értelmezéséről . . . . . 262.

203. §. Az adománylevelek örököszt jelelő kitételeiről . . . . . 263.

204. §. A kihalt vagyoni követelése módjáról . . . . . 267.

205. §. A kihalás czime alatti adományzás idejéről . . .	lap. 270.
206. §. A kihalás czime alatt adományozott jog minőségéről . .	271.

MÁSODIK PONT.

A hűtlenség cziméről.

207. §. A hűtlenség bűnéről s eseteiről	272.
208. §. A hűtlenség büntetéséről	275.
209. §. A hűtlen követelése módjáról	275.
210. §. A hűtlenség czime alatt követelhető s adományozható jókról.	276.
211. §. A hűtlenség czime alatti adományozás idejéről . . .	278.
212. §. A hűtlenség czime alatt nyert jog minőségéről . .	280.

HARMADIK PONT.

A királyi jóváhagyás cziméről.

213. §. Ezen czim eredetéről	280.
214. §. A királyi jóváhagyás czime alatti adományozás nemeiről s eseteiről	281.
215. §. A királyi jóváhagyás czime alatti adományozás feltételeiről	284.
216. §. A királyi jóváhagyás czime alatt nyert jog minőségéről	286.

NEGYEDIK PONT.

A királyi jog cziméről.

217. §. A királyi jogról általában	287.
218. §. A királyi jog czime alatt követelhető s adományozható jószágokról	288.
219. §. A királyi jog czime alatti adományzás módjáról . .	295.
220. §. A nyert királyi jogot békébizonyítani nem tudók büntetéséről	298.

ÖTÖDIK PONT.

Az új adomány cziméről.

221. §. Az új adományról s nemeiről	299.
---	------

I.) Az újított adományról.

222. §. Az újított adomány értelméről	300.
223. §. Az újított adomány nyerhetésének biztosításáról s feltételeiről	301.

II.) Az új adományról.

224. §. Az új adomány értelméről	303.
225. §. Az új adomány nyerhetésének biztosításáról s feltételeiről	305.
226. §. Az új adomány következtéseiről általában	306.
227. §. Az új adománnyal együtt nyert királyi jog következtéseiről különösen	308.
228. §. A csalárd új adományos büntetéséről	311.

HARMADIK CZIKK.

A fejedelmi adomány kívánatosságairól.

229. §. Ezen kívánatosságok kétfélék	312.
--	------

ELSŐ PONT.

A fejedelmi adomány belső kívánatosságairól.

230. §. 1.)	Az adományzó fejedelemről	313.
231. §. 2.)	Az adományosról	315.
232. §. 3.)	Az adomány tárgyáról	315.

MÁSODIK PONT.

Az adomány külső kívánatosságairól.

233. §. 1.)	Az adománylevelek írása módjáról	316.
234. §. 2.)	Az adományleveleket hitelesítő aláírásokról	318.
235. §. 3.)	Az adományleveleket hitelesítő pecsétékről	319.
236. §. 4.)	Az igtatásról	320.
237. §. a.)	Az igtatás idejéről	320.
238. §. b.)	Az igtatás helyéről	322.
239. §. c.)	Az igtatáshoz tartozó személyekről	322.
240. §.	Az igtatás végrehajtása módjáról	323.
241. §.	Az igtatás nemeiről	325.

NEGYEDIK CZIKK.

A fejedelmi adományból folyó jogokról.

242. §.	Az adományos jog nemeiről	327.
243. §. 1.)	A személyt tárgyzó adományos jogról	327.
244. §.	Az adomány nemesítő ereje nincs feltételezve az igtatás minősége által	328.
245. §. 2.)	A jószágot tárgyzó adományos jogról	330.

ÖTÖDIK CZIKK.

A fejedelmi adományok némely különös nemeiről.

246. §.	Ezekről általában	331.
247. §. 1.)	A zálogczim alatti adományzásról	332.
248. §. 2.)	A fiscalis jószágok örökczim alatti adományzásáról	333.
249. §. 3.)	A vásártarthatási kiváltságról	334.
250. §.	A vásárt tartható jogairól s kötelességeiről	336.
251. §. 4.)	Csupa nemesség adományzásáról	337.

HARMADIK FEJEZET.

Az időmulásról.

252. §.	Az időmulás meghatározásáról	337.
---------	--	------

I.) Az időmulás kívánatosságairól.

253. §.	Általában	338.
254. §. 1.)	Az időmulást eszközölő birtoklásról	338.
255. §. 2.)	Az időmulással szerzésre nemalkalmatos személyekről	340.
256. §. 3.)	Az időmulással meg nem szerzhető tárgyakról	342.
257. §. 4.)	Az időmulás feltételelesítve van a birtoklás folytonossága által	346.
258. §.	A birtokosok s birtoklási czim változása minő befolyással legyen a birtoklás folytonosságára	349.
259. §. 5.)	Az időmulás törvényszerinti idejéről	350.

II.) Az időmulás következeiről.

260. §. 1.) Az időmulással tulajdonosi jog szereztetik . . . 352.
 261. §. 2.) Az időmulás következe lehet csupán jogvesztés is 354.

NEGYEDIK FEJEZET.

Az örökösödésről.

262. §. Mi az örökség, örökös és örökösödés? . . . , . 355.

ELSŐ CZIKK.

Az örökösödés nemeiről.

263. §. Az örökösödés végrendeleti vagy törvényi 356

ELSŐ PONT.

A végrendeleti örökösödésről.

264. §. A végrendeletéről . . . . . 356.

I.) A végrendelet kívánatosságairól.

265. §. Ezen kívánatosságok kétfélék . . . . . 357.

1.) A végrendelet belső kívánatosságairól.

266. §. a.) A végrendeletkezésre nézve . . . . . 357.
 267. §. b.) A végrendeleti örökösre nézve . . . . . 360.
 268. §. c.) A végrendelet tárgyát tevő vagyponra nézve . . 360.

2.) A végrendelet külső kívánatosságairól.

269. §. A köz és magán hitelességű végrendeletekre nézve 362.

II.) A végrendeletek nemeiről.

270. §. A végrendeletek érvényesek vagy érvénytelenek . . 363.

1.) Az érvényes végrendelet különös nemeiről.

271. §. a.) A fiók- végrendeletéről . . . . . 363.
 272. §. b.) A hitbizományi végrendeletéről . . . . . 364.
 273. §. c.) Az urbéresi végrendeletéről . . . . . 366.
 274. §. d.) Az örökbefogadásról . . . . . 368.

2.) Az érvénytelen végrendelet nemeiről.

275. §. A semmitérő erőt vesztett, megmásolt, süketlen végrendeletekről . . . . . 369.
 276. §. A mostoha végrendeletéről . . . . . 370.

MÁSODIK PONT.

A törvényi örökösödésről.

277. §. Ezen örökösödésről s nemeiről általában . . . . 372.

A.) A vérségi örökösödésről.

278. §. A vérségi örökösödés osztályairól . . . . . 373.
 279. §. A vagyponok örökösödés tekintetében természetéről . 374.

I) A nemzettek örökösödéséről.

280. §. Az ezen osztályba tartozó örökösökről . . . . . 378.
 281. §. 1.) A törvényes házasságban születtek örökösödéséről 378.
 282. §. a.) A kegyelmet nyert hűtlen nemesek gyermekei örökösödéséről . . . . . 381.
 283. §. b.) A székely gyermekek örökösödéséről . . . . 381.
 284. §. c.) Az urbéreszek gyermekei örökösödéséről . . . 383.

285. §. 2.) A házasságon kívül született gyermekek örökösödéséről	lap. 383.
286. §. Az első osztálybeli örökösök részesedése mértékéről	386.

II.) A nemzök örökösödéséről.

287. §. Ezen osztálybeli örökösökről	387.
288. §. Az ezen osztálybeliek örökösödési jogáról	387.
289. §. A második osztálybeliek részesedése mértékéről	388.

III.) A mellékágbeli rokonok örökösödéséről.

290. §. Ezen osztálybeli örökösökről	390.
291. §. A mellékágbeliek örökösödése szabályairól	390.
291. §. Ezen osztálybeliek részesedése mértékéről	395.
292. §. A székelyek mellékágbeli örökösödéséről	396.

B.) A csupán törvényi örökösödésről.

293. §. A csupán törvényi örökösökről	397.
294. §. 1.) A hitvesi örökösödésről	397.
295. §. 2.) Az özvegyi örökösödésről	400.
296. §. 3.) A fiscus örökösödéséről	403.
297. §. 4.) Az örökbefogadottak örökösödéséről	405.
298. §. 5.) A földesur örökösödéséről	406.
299. §. 6.) A szomszéd örökösödési jogáról	407.
300. §. 7.) A kihalt pap vagyonai örökléséről	408.

MÁSODIK CZIKK.

Az örökösödés következeiseiről.

301. §. Általában	408.
-------------------	------

ELSŐ PONT.

A végrendeleti örökösödés következeiseiről.

302. §. A végrendeleti örökség kézhezvétele s felosztása szabályairól és terheiről	409.
--	------

MÁSODIK PONT.

A törvényi örökösödés következeiseiről.

A.) Az örökség kézhezvétele módjáról.

303. §. Ez megtörténhetik tettelesen és per utján	411.
---	------

B.) Az örökség felosztásáról.

304. §. Az örökség felosztása esetéről s eszközlése módjáról	412.
305. §. Az osztály alól kivett némely dolgokról	413.
306. §. Az osztály végrehajtása módjáról	416.
307. §. Az osztályigazítás- és új osztályról	417.
308. §. Az osztály saját következeiseiről	419.
309. §. Az osztály rendkívüli eseteiről	420.

C.) Az örökség terheiről.

310. §. Ezen terhek neveiről	423.
------------------------------	------

I.) A csupán fiágbeli fiörökösöket illető terhekről.

311. §. 1.) A leányi negyedről	423.
312. §. A leányi negyed fizettetik csupán fiágot illető jószágokból az azokat öröklők által	424.
313. §. A leányi negyed kifizetése módjáról	425.

	lap.
314. §. Mikor követeltethetik a leányi negyed?	426.
315. §. Hányszor követeltethetik a leányi negyed?	427.
316. §. A leányi negyed elvesztése esetéről	428.
317. § 2.) A hajadon leányok jogairól általában	428.
318. §. a.) A hajadon leányok tartásáról	429.
319. §. b.) A hajadon leányok kiházasításáról	431.
320. §. 3.) Az özvegyasszony kiházasításáról	434.

II.) Mind a csupán fi- mind a fi- s leányágbeli örökösöket közösön illető terhekről.

321. §. 1.) Az özvegyasszony jogairól	435.
322. §. a.) A hitberről s fizetése módjáról.	435.
323. § Kik által fizetetik a hitbér?	436.
324. §. Mikor és kik által követeltethetik a hitbér?	437.
325. §. A hitbér iránti jog megszűnése eseteiről	437.
326. §. b.) A hozományról	438.
327. §. A hozomány iránti jog elenyészéséről	440.
328. §. c.) Az özvegyasszony illetőségéről	440.
329. §. Az özvegyi lak és tartás joga megszűnésének eseteiről	442.
330. §. 2.) Az örökölt adósságokról	444.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A kötelezettségről.

331. §. A kötelezettség létesüléséről s neveiről	446.
--	------

ELSŐ CZIKK

Az egyezményi kötelezettségről.

I.) Az egyezményről általában.

332. §. Az egyezményről s kívánatosságairól	447.
333. §. 1.) Az egyezkedő felek képességéről	447.
334. §. 2.) A tárgy alkalmas voltáról	448.
335. §. 3.) Az egyezkedő felek megegyezéséről	450.
336. §. 4.) A megegyezés nyilvánításáról	452.
337. §. Az egyezmények kötelező erejéről	455.
338. §. Az egyezményi kötelezettség átruházásáról	455.
339. §. Az egyezmények neveiről	457.

II.) Az egyezményekről különösön

340. §. Az egyezmények osztályzata	459.
A.) A birtoklási jogot alapító egyezményekről.	
341. §. Az örözményről és birói zárról	459.
B.) A használati jogot alapító egyezményekről.	
342. §. Ezeknek neveiről	461.
343. §. 1.) A kölcsönről	461.
344. §. Az adós kötelezettségéről és a hitelező jogáról	462.
345. §. Az adósság követelése módjáról	463.
346. §. Az adósság felvétele szabályairól	465.
347. §. A városiak adósságáról	468.
348. §. A bukott városi adósok csődéről	469.

	lap.
349. §. a.) A csőd elrendelésének szabályairól	470.
350. §. b.) Az elrendelt csőd kihirdetéséről s a tömeg és csőd-per kezelése módjáról	471.
351. §. c.) A hitelezők osztályozása szabályairól	472.
352. §. d.) Az osztályozó ítélet végrehajtása módjáról	476.
353. §. Az árjegyzéki adósságról	477.
354. §. 2.) Az elzálogosításról	478.
355. §. A zálogba adónak kötelességeiről s jogairól	479.
356. §. A zálogba vevő jogairól s kötelességeiről	482.
357. §. A zálogos birtok nemeiről	485.
358. §. A férj és feleség közti elzálogosításról	486.
359. §. 3.) A bérbeadásról	487.
360. §. 4.) A haszonkölcsönről	490.
361. §. 5.) Az érdemdíjazásról	490.
362. §. 6.) Az ideiglenes cseréről	491.
C.) A tulajdonosi jogot alapító egyezményekről.	
363. §. Ezeknek nemei	491.
364. §. 1.) Az ajándékozásról	492.
365. §. 2.) Az örökvásárról	493.
366. §. a.) Az ősi s adományos jószágok örökvásáráról s kellékeiről	493.
367. §. Az örökvásár nemeiről	496.
368. §. Az örökvásár biztosításáról	497.
369. §. Az osztatlan ősi jók örökvására eseteiről	500.
370. §. b.) A székely örökség örökvásáráról	501.
371. §. c.) A városi fekvők örökvásáráról	502.
372. §. d.) Az urbéresek örökvásáráról	502.
373. §. e.) Némely ingók örökvásáráról	503.
374. §. 3.) A cseréről s kellékeiről	504.
375. §. A csere nemeiről	505.
376. §. A csere következtéseiről	506.
377. §. 4.) Az örökösödési egyezményről	508.
378. §. 5.) A perközi békekötésről	509.
III.) Az egyezményi kötelezettség biztosításáról.	
379. §. A biztosító eszközökről	510.
380. §. 1.) A bánatpénzről	510.
381. §. 2.) A kezességről	511.
382. §. 3.) A szavatosságról	511.
383. §. A szavatós kötelességeiről	512.
384. §. 4.) Az ingó zálogról	514.
385. §. 5.) A jószáglekötésről	514.
IV.) Az egyezményi kötelezettség megszűnéséről.	
386. §. Ennek eseteiről	516.

MÁSODIK CZIKK.

A büntényi kötelezettségről.

387. §. A büntényekről	518.
----------------------------------	------

	lap.
A.) A közkövetelési bűnökről.	
388. §. A közkövetelésű bűnök kétfélék	520.
I.) A polgárzat elleni bűnökről.	
389. §. Ezen bűnök képzete s nevei	520.
390. §. 1.) Haza s fejedelem elleni hűtlenség	520.
391. §. 2.) A közcsendháborításról	521.
392. §. 3.) A vallássértésről	522.
393. §. 4.) A hitszegésről	526.
394. §. 5.) A közhivatalali visszaélésről	527.
395. §. 6.) A közkötelesség elmulasztásáról	529.
396. §. 7.) A bűntevők pártolása	531.
397. §. 8.) Közhitel csökkentése	534.
398. §. 9.) Közkincstár károsítása	536.
399. §. 10.) Közkereskedés gátlása	539.
400. §. 11.) A széktörésről	540.
401. §. 12.) Az igazság kiszolgáltatásának gátlása	541.
II.) A polgárok elleni bűnökről.	
402. §. Ezen bűnök képzete s neveiről	542.
403. §. 1.) A gyilkosságról	542.
404. §. 2.) A bénításról	545.
405. §. 3.) A fajtalanságról	546.
406. §. 4.) A lopásról	547.
407. §. 5.) A rablásról	548.
408. §. 6.) A gyújtogatásról	549.
409. §. 7.) Az ingyen gazdálkodtatásról	549.
B.) A magán követelési bűnökről.	
410. §. A magán követelési bűnök neveiről	549.
411. §. 1.) A hatalmaskodásról s elkövetése módjáról	550.
412. §. A hatalmaskodás neveiről	551.
413. §. a.) A nagyobb hatalmaskodásról s neveiről	552.
414. §. A nagyobb hatalmaskodás törvényszerinti büntetéséről	554.
415. §. A nagyobb hatalmaskodás szokás szerinti büntetéséről	556.
416. §. b.) A kisebb hatalmaskodásról és büntetéséről	560.
417. §. A kisebb hatalmaskodás némely eseteiről	561.
418. §. A hatalmaskodók követelése módjáról	563.
419. §. 2.) A befogatásról s büntetéséről	566.
420. §. 3.) A vérarulásról s büntetéséről	568.
421. §. 4.) A bectelenítésről s büntetéséről	569.
422. §. 5.) A hitszegésről s büntetéséről	569.
423. §. 6.) A károsításról általában	571.
424. §. A károsítás némely eseteiről különösen	573.
425. §. 7.) Közkötelesség elmulasztása	577.
426. §. 8.) Földesuri hatalommal való visszaélés	578.
427. §. 9.) A zsarolásról	579.
428. §. 10.) A csalásról	579.

MÁSODIK KÖNYV.

ERDÉLYHONI MAGYAR MAGÁNJOGTAN.

MÁSODIK KÖNYV

ERDÉLYHONI MAGÁNJOGTAN.

---

1. §.

A magánjogtan részeiről.

Az erdélyhoni magánjogtan azon törvényeinknek foglalhatja, melyek az erdélyhoniak magán viszonyait szabályozzák. Mivel pedig ezen magánjogi törvényeknek tárgyai, a H. K. 1 R. 1. czime szerint, a személyek (personae), dolgok (res) és a törvénykezések (actiones): a magánjogtant három részre oszthatni, melyek közül az elsőnek tárgya a személy s azon jogok, melyek személyiségtől függők; a másodiknak a dolgok s a személyeknek vagyonaik minősége által feltételezett jogai; a harmadiknak a törvénykezések azon módja, mely szerint kell a személyt és dolgot s vagyont tárgyazó jogoknak követeltetni és védelmeztetni, és amely pertannak nevezethetik.

ELSŐ RÉSZ.

A személyekről.

2. §.

A személy fogalma s nemei.

Nincs ugyan törvényeinkben meghatározva a személy fogalma; mivel azonban a személyiség jogi s kötelezettségi képesség által van feltételezve, mindazt a mi törvényeink

szerint jogi s kötelezettségi képességgel bir, személynek lehet nevezni jogtudományi értelemben. Az ezen értelemben vett személyek kétfélék u. m. egyének (personae verae, physicae) és testületek (personae fictae, morales seu juridicae).

ELSŐ OSZTÁLY.

Az egyénekről

3. §.

Az egyéniség fogalmáról.

Az egyéniség fogalma sincs törvényünkben meghatározva; mindamellett is azonban egyénnek és ennél fogva személynek tarthatni minden embert azon okból, mivel törvényeink előtt merőben ismeretlenek azon emberek, kik jogi s köteleztetési képességgel semmi tekintetben sem bírnának. Embernek lehet tartani pedig azon élő valóságot, mely némbertől született s emberi formával bir. A jogi képesség az emberiség ezen feltételeivel oly szoros kapcsolatban van, hogy azt azoktól különválasztani nem csak a születés után, de még a születés előtt sem lehet; a mennyiben a H. K. 2 R. 62 cz. 2 §-a szerint a születendő gyermekeket, fogantatásuk idején kezdve, a mit születésük idejéből vethetni fel, ugyanazon jogok illetik, mint a születetteket. Arra, hogy a születésük előtt nekik tulajdonított jogok valóságos birtokosaivá is legyenek, megkívánnatik, hogy születésökkor, az emberi formán kívül, elevenességgel is bírijanak; mert csakis az eleven gyermekek születése idejéből lehet a fogantatás idejét felvetni. Az egyéneket egyébiránt emberi formájoknál s elevenességöknél fogva csakis általános jogi képesség illeti; arra pedig, hogy törvényeinkben kijelelt egyéni jogok s kötelezettségek tárgyai lehessenek, azonkívül megkívánnatik, hogy feltaláltassanak bennök azon feltételek is, melyekről az illető jog s kötelezettség függővé tétetett, és a melyek gyökerezvék az egyéneknek részeit tulajdonaiban, a milyenek a nem, kor, egészségsbecstület; részeit viszonyaikban, a milyenek a vérségi, családi, önállási, polgári, egyházi viszonyok. Ezen tulajdonok s viszonyok tárgyalása útján lehetséges az egyéneket törvényeink szerint illető személyes jogok megismertetése.

ELSŐ SZAKASZ.

Az egyénekről tulajdonaikra nézve.

4. §.

1.) A nemi különbségről.

Az egyének nemökre nézve fineműek (*dignior sexus* H. K. 1 R. 41 cz. 3 §.) vagy nőneműek (*sequior sexus*). A hazát fegyverrel foglalt s védni köteles finem iránt (H. K. 1 R. 18 cz.) törvényeink, a nőnem jogait korlátlólag, viseltetnek kedvezéssel, a mennyiben p. o. a fejedelmi adománynyal szerzett fekvőkben nem örökösödnek a leányok szabály szerint (H. K. 1. R. 18. cz.), hanem csak kivételként és csakis azon esetben, midőn az adománylevélben a szerző mindkét nemű örököseiről említés tétetett (H. K. 1. R. 17. cz. 7. §. 48 cz. 3. §.); továbbá a mindkét nemű örököseket illető jószágbeli atyai lakház iránt a legifjabb fiúnak, a nála ifjabb leány felett, előjoga van (H. K. 1. R. 41. cz. 3. §.) és az illetén jószágokat tárgyzó okleveleknek csak másolatait igényelhetik a nővérek; az eredeti levelek a legidősebb fivér gondviselése alatt tartatván, még azon esetben is, ha idősebb nővére volna (H. K. 1. R. 42. cz. k. és 3. §.) sat. Vannak ellenben esetek, melyekben a nőnem a finem felett pártfogoltatik törvényeink által, mint p. o. az özvegyasszonyt férje vagyonaiból özvegyi jogok illetik (H. K. 1. R. 98. cz.), melyeket viszont a férj a feleség javaiból nem követelhet; az özvegyasszony továbbá elhalt nemes férjének vérei által egy év bételése előtt nem háboríttathatik (A. C. 3. R. 25 Cz.) s más idegenek által sem, ha özvegyi védlevelet (*vidualis prorogata*) vált, az A. C. 4. R. 2. Cz. és a stylus szerint; az özvegy férj ellenben elhalt felesége véreinek követelése ellen csak 30 napig van bátorságositva (1790: 134. i. cz.), idegenek ellen pedig teljességgel nincs sat.

5. §.

2) Az egyének koráról.

Korukra nézve az egyének:

1.) törvényes vagy nem törvényes koruk (*legitima et illegitima aetatis* H. K. 1. R. 111. cz. 3. §.) a szerint a mint élők 12-ik évét már elérték, vagy még

el nem érték, akár fi- akár leánygyermek legyenek. A törvényes koruak serdülteknek (puberes H. K. 111. cz. 3. §.), a nemtörvényes koruak pedig serdületleneknek (impuberes H. K. 1. R. 124. cz. 3. §.) neveztetnek.

2.) teljeskoruak vagy nemteljeskoruak (perfectae vel imperfectae aetatis H. K. 111. cz. 2. §.) ahozképpest, a mint a férfiak 24 s a némberek 16 évesek, vagy ifjabbak.

3.) öregek, a 60-dik évet túl élt férfiak és asszonyok (H. K. 1. R. 122. cz. 7. §.)

A kor bécbizonyítása kétféleképpen eshetik meg u. m. korvizsgálati levéllel (literae revisionales), melyet hajdon a gyámgyermeket korukra nézve szemle alá vevő közhitelességű személyek és helyek, u. m. az ország rendes birái, azok ítélőmesterei és a káptalanok és conventek adtak ki (H. K. 1. R. 127. cz.) ezen szokott kitéttel „quantum visu metiri potuit“ fejezván ki azt, hogy bizonyítványuk alapja csak is hozzávetés; és keresztlevéllel (literae baptismales), mely azon ekleisia anyakönyvének (matricula), melyben a kérdés alatti egyén megkereszteltetett, a pap aláírásával és az ekleisia pecsétjével hitelesített kivonata. A korlevél, az idézett törvény szerint, csakis gyámgyermekre nézve használtatott, s csupa hozzávetésen alapulván, teljes bizonyosságot nem eszközölhetett; a keresztlevél pedig bármely kor bécbizonyítására használtathatik, s ha az ekleisiák anyakönyvei illő gondossággal vezettnének s azokba a keresztelt gyermekeknek nem csak kereszteltetése, hanem születésük napja is pontoson béiratnék, teljes bizonyosságot eszközölhetnek.

6. §.

Az egyéni jogok korszerinti különözéséről.

a.) A serdületlenekre nézve.

Az egyének jogai korukhoz képest különbözök, ugyan is:

1.) A serdületlenek ügyvédek nem vallhatván, pert nem kezdetnek más ellen (H. K. 111. cz. 5. és 6. §.) s még gyanus gyámnokait sem vádolhatják (H. K. 1. R. 124 cz. 1. §.); de viszont más által sem kezdetetik elle-

nők per (H. K. 1. R. 129. cz.) s még az atyjuk ellen kezdetű perekben sem tartoznak esztendeig felelni, ha oklevelek bémutatására van szükség (H. K. 2. R. 50. cz.); továbbá büntető kereset alá nem vonattathatnak, midőn még azon követelők is, kik őket, hatalmaskodó tettek miatt, azt allítván, hogy azok általuk vagy megbízásukból követték el, perbe idéznék, azok díjában marasztaltatnak (H. K. 1. R. 132. cz. 1. §. 2. R. 23. cz.); végre semminemű hitletételre nem alkalmatosok (H. K. 2. R. 37. cz. 2. §.), s atyjuk halálakor akaratjuk ellen is gyámnoki hatalom alá jutnak (H. K. 1. R. 124. cz. 3. §.); és mivel nem önjoguak, gyámjaiknak sem tudtával sem tudta nélkül semmit nem tehetnek (H. K. 1. R. 132. cz. k. §.) úgy hogy azért, mint bűnösök, pereltethessenek.

7. §.

b) A serdültekre nézve.

2.) A serdültek ügyvédet vallhatnak (H. K. 1. R. 111. cz. 6. §.), kötelesek levén ezt csakugyan volt gyámnokuk tudtával s megegyezésével tenni (H. K. 1. R. 126. cz. 2. §.). Pert kezddhetnek mások ellen s mások is ellenök (H. K. 1. R. 124. cz. 1, 2. §.) Gondnokaikat is, rokonaik tanácsára vádolhatják (H. K. 1. R. 124. cz. 1. §.). Hogy az atyjukról reájok szállott, de oklevelek használását igénylő perekhez szólani esztendeig ne kényszerítettessenek, a fejedelem mindig meg szokta engedni (H. K. 2. R. 50. cz. 3. §.). Továbbá elhalt atyjukra ítélt s más bárminemű hitletételre képesek (H. K. 2. R. 37. cz. 2. §.), és 20 éves korukban külön kenyeres gazdákká válhatnak; kötelesek levén a fejedelem iránti hűségre hódolati hitet tenni lenni (A. C. 2. R. 2. Cz. 1. cz.). Mivel pedig magukat törvény útján oltalmazhatják, az atya végrendeletében, akaratjuk ellen s egyezésök nélkül, számukra gyámnokot nem rendelhet, ha nem esztelenek (H. K. 1. R. 124. cz. 2. és 4. §.). Végre birnak a serdültek vagyonaikra nézve rendelkezhetési joggal is, melyre nézve csakugyan szükség a serdültek között különbséget tenni, mert azok lehetnek:

a.) atyai hatalom alatt levők, kik azon vagyonaikról, melyeket szolgálatuk vagy tudományukkal szereztek, szabadon rendelkezhetnek atyjuk megegyezése nélkül is (H. K. 1. R. 5. cz. k. §; 51. cz. 9. §); de atyjuk

ingó s ingatlan vagyonairól annak megegyezése nélkül teljességgel nem, s azok feletti szerződést sem köthetnek (H. K. 1. R. 51. cz. 4. §) másokkal.

b.) árvák, kik közül a fiak 16-ik évökben adósságok iránt és zálog cím alatt, 18-ik évökben pedig arany, ezüst, s egyéb ingó javaikról eladásokat tehetnek (H. K. 1. R. 111. cz. 6. §.), sőt fekvő jószágait is eladhatják örökösön, még mielőtt teljes kornakká válnának (H. K. 1. R. 128. cz. k. §.) A leányok pedig születésük 14-ik esztendejében adósságokról s zálogos jogokról, aranyról, ezüstről s egyéb ingó vagyonokról felelősök lehetnek (H. K. 1. R. 111. cz. 7. §). Rendelkezhetnek továbbá mindkét nemű árvák, serdült korukban, mindazon vagyonokról is, melyeket atyjuktól végrendeletnél fogva örökölték a H. K. 3. R. 30. cz. 5. §-a értelmében, mely a zsellérek árváiról szól ugyan, de kiterjesztethetik a nemesek s városiak árváira is; ezek rendelkezési szabadságát helyes okból nem lehetvén korlátozottabbnak tartani, mint a zsellérgyermekekét.

Mindamellett is, hogy a serdültek rendelkezési jogát szabályozó ezen idézeti törvények újabbak által határozottan se nem módosítottak se nem változtattak, midőn az 1791: 52. czikk 10-ik pontjában a serdültek is gyámnoki hatalom alatt levőknek (*personae tutelatae*) neveztetnek, és a midőn az 1792: 2. czikk 1. pontjában, a gondnoki hatalom alatt levő serdületlenekkel együtt, számláltatnak azon személyek közé, kik önkötelezhetési képeasséggel nem birnak: gyakorlatba jött, hogy a serdült árvák, vagyonaikkal együtt, éppen úgy bizattassanak gondnokaik felügyelete alá, mint a serdületlen árváknak kell gyámnokaik gondviselése alá bízni. A minek következtetése lett az, hogy a serdült árvák éppen úgy nem kezelhetik s idegenithetik el semminemű vagyonait, mint a serdületlenek.

8. §.

A serdült árvák visszahúzzhatási jogáról.

Gondoskodni kívánt törvényünk arról, hogy a serdültekre, rendelkezhetési joguk gyakorlatából, netalán háromolható károk miként orvasoltassanak, a mennyiben:

1-ör A fiaknak, de csakis az árva fiaknak (*orphani*) megengedettett, hogy mind azon vagyonaik s fekvő jószágaik feletti örök vallományait (perennales fassiones),

melyekre talán ajándékokkal megvesztegetés, vagy nyájas beszédekkel elcsábítás, vagy valakitől félelem s fenyegetetés általi megijesztés és kényszerítés következtében léptek, teljes koruk előtt visszahúzhassák s megsemmisíthessék; úgy mindazáltal, hogy mielőtt teljes koruk ideje bételnék, azokat akármelyik hiteles személy vagy hely előtt személyniesen (*ore proprio*) visszahúzzák s megsemmisítsék, a visszahúzás idejétől számítandó 32 év alatt maga a visszahúzó, azon visszahúzott vallomány iránt (*praetextu ipsius revocatae fassionis*), ügyeket s pereket szabadon kezdhethvén. Azon esetben pedig, ha a visszahúzás az irt idő alatt meg nem esnék, a vallomány örök állandóság erejével bír, a birtok-eladás alább közlendő feltételeinek épségben maradása mellett, a H. K. 1. R. 128. cz. szerint.

2.) A leányok, főleg az idegenek gyámsága alatt levők, visszahúzhatják férjhezmenetelök után (gyakorlat szerint az első évben) azon vallományait is, melyekre életök 16-ik évében vagy azon túl is kényszerítőleg vétettek, a H. K. 1. R. 111. cz. 8. §. szerint. Sőt mivel a hajadon leányok, ha szinte törvényes és teljes kort értek is, soha sem tehetnek maguknak s örököseiknek vagy atyjokfiainak káros, sem örök sem ideiglenes elidegenítéseket (H. K. 1. R. 91. cz. k. §.): ezen visszahúzhatási jogukat kiterjeszthetni, az erőltetett elidegenítéseken kívül, általában minden káros vallományaira is a hajadonoknak. Egyébiránt megfoghatatlan, hogy miért feltételezték legyen az idézett törvények a kiskoruaktól erőszakoson kicsikart elidegenítések érvénytelenségét azok innepélyes visszahúzásától, midőn a kényszerített személy korára való tekintet nélkül, minden erőltetett kötések általában már magukban érvénytelenek, a Mátyás 3. v. 26-ik czikke szerint.

9. §.

A visszahúzás eredményéről.

Mi legyen a kiskornakat illető ezen visszahúzhatási jognak eredménye? kérdés alatt van. Azon uralkodó vélemény ellenére, hogy a visszahúzó csakis a visszahúzott vallomány perutjání feltörhetésére (*invalidatio*) nyerne felpereskedési jogot, azon ellenvéleményt, mely szerint a visszahúzott vallomány megsemmisülvén, a visszahúzó (de csak is ő maga s nem örökösei is) igényelhető jogait éppen úgy

követelheti, mintha vallománya nem is léteznék, az mindannyiszor félretétethetvén, valahányszor a peres által védelem eszköze gyanánt használtatnék, — e következő okokkal támogatni:

1.) A H. K. 1. R. 128. cz. k. §-ában a kiskoru árvák visszahúzása vallományukat megsemmisítő erővel bírónak mondatik (*poterunt hujusmodi fassiones per orphanos retractari et in irritum revocari*); azon vallományt pedig, melyet a törvény a visszahúzás által semmivé lettnék nyilvánít, hozszadalmas perrel feltörni, nem csak oknélküli, hanem a törvény szavaival és czéljával is ellenkező lenne.

2.) Az idézett törvény 3-ik §-ában a mondatik, hogy ha a visszahúzás a kitűzött idő alatt meg nem történék, a kiskoru árva vallományai örök érvényességgel birandnak (*perpetuae firmitatis robur obtinebunt*); a miből önkint következtethetni azt, hogy ha a visszahúzás maga idejében megtörtént, a vallomány elvesztette érvényességét s ennél fogva külön perrel megsemmisítés nélkül sem birhat annyi erővel, hogy a visszahúzott igényelhető jogai követelésében gátolhassa.

3.) Nem mondja sem az idézett sem más törvény azt, hogy a visszahúzás által szerzett jog csak is a visszahúzott vallomány feltörhetésében s annak feltörését tárgyazó per indíthatásában állana. Mondja ellenben azt, hogy a visszahúzott vallomány iránt ügyeket s pereket szabadon kezdet a visszahúzó (*lites et causas praetextu ipsius revocatae fassionis suscitandi habet facultatem* 4. §). Már a midőn a visszahúzott vallomány feltörésére csak egy pert kezdetni, a törvény pedig a visszahúzott több per kezdetésére hatalmazza fel: a törvény felhozott szavainak valódi értelme az, hogy a visszahúzott vallomány nem akadályoztathatja a visszahúzott az abban érdekelt többféle jogai követelésére indított akár hány perének folytathatásában; és ha törvény által engedett ezen joga gyakorlatában vallománya előmutatása által gátoltatnék, annak félre kell tétetni, mihelyt visszahúztatása bém bizonyittatik.

4.) A kérdés alatti visszahúzás eredményét úgy tekintetni, mint a törvénynek a kiskoruak iránti kedvezését; a mit igazol az is, hogy azt a törvény csak is a visszahúzónak tulajdonítja (*revocans ipse* 4. §). És ha már ezen kedvezés, az uralkodó vélemény szerinti értelemben, csak

annyiban állana, hogy a visszahúzó vallománya feltörésére pert indíthat, világos, miszerint azon esetben, midőn a vallomány ősi jogokról lemondást tartalmazna, a visszahúzás eredményét kedvezésnek nem lehet tartani a visszahúzóra nézve; a mennyiben ő előbb pert kénytelenítettnek kezdeni vallománya feltörésére s az ítéletesen feltöretvén, új pert kellene kezdenie ősi jogai követelésére; holott örökösei s családjának más tagjai az elidegenített ősi jók birtokához csupán egy perrel juthatnának; az ők jogait a vallomány még akkor sem korlátozhatván, a mikor az a visszahúzás elmulasztása miatt örök állandóság erejével bíróvá vált a vallományt tevőre nézve (ugyan ott 3. §.).

Ezen okoknál fogva kétségbe hozhatatlan, hogy mindazon eseteken kívül, melyekben a visszahúzott vallományt érdeklő per tárgya az, hogy a visszahúzónak adassék vissza, a mit más a visszahúzott vallomány következtében birtokol, a visszahúzás eredménye nem a visszahúzott vallomány feltörhetése, hanem annak félretétethetése mindazon esetekben, melyekben a visszahúzó igényelhető jogai követelhetésében annak előmutatása által gátoltatnék.

10. §.

c.) A teljes koruakra s öregekre nézve.

3.) A teljes koru u. m. 24 esztendő s férfiak minden javaikat s bárminő birtoki jogaikat teljes joggal eladhatják, elcserélhetik s tetszésük szerint elidegeníthetik, az ősi javak s birtoki jogok törvényesabta feltételeinek sérelme nélkül. Hasonlóképen a teljes koru 16-ik évet töltött leányok is (magok s örököseik károsításának eseteit a H. K. 1. R. 91. cz. szerint kivéve), negyedi, hitbéri s minden egyéb őket illető, még fekvő jószágban kapott jogaikról is, ugyanazon feltételek megtartása mellett, vallományokat tehetnek s tetszésük szerint rendelkezhetnek a H. K. 1. R. 111. cz. 6. és 7. §. szerint. Azonban a teljeskorúsággal egybekötött ezen jogukat mind a férfiak, mind a leányok csak úgy gyakorolhatják, ha önjoguak vagy is kiszabadultak a gondnoki s illetőleg atyai hatalom alól. A gondnoki hatalom alatt volt árvák ugyanis, bár elérték legyen a teljes kort, mindaddig nem kaphatják rendelkezésük alá vagyonait, míg illető megyéik által jogaik kezelésére alkalmasoknak ítéltetvén, fel nem szabadíttatnak (1791: 52. cz.

10-ik p.). Az atyai hatalom alatt levők pedig, a teljes korba lépéssel, az ősi jók feletti rendelkezésre semmi jogot nem kapnak, míg fel nem szabadultak; még pedig a fiak atyjukkal osztály, a lányok pedig férjhezmenetel által (H. K. 1. R. 51. cz. 1. §.); a teljeskorúságnak ezekre nézve csakis annyi következése lehetvén, hogy ha az atya 24 esztendő-t töltött fiát megházasodni nem engedné, a fiu kényszerítheti atyját az ősi vagyonok megosztására, a H. K. 1. R. 53. cz. 4. és 7. §. szerint.

4.) Az öregek, koruknál fogva igényelhető joga az, hogy nem kényszeríthetnek a gyámnoki hivatal elvállalására, a H. k. 1. R. 122. cz. 7. §. szerint.

11. §.

3.) Az egyének egészségi állapotáról.

Egészségi tekintetben lehetnek az egyének, testökre s lelkökre nézve, vagy egészségesek, vagy betegek. A betegek igényelhetvén a törvényhozástól az egészségesek feletti figyelmet, törvényeink jogi különböztetéseket csakis a betegekre nézve tettek az egyének között, kik lehetnek:

1.) testi betegek. Ezek betegségeiket mentségtül használhatják, a mennyiben a gyógyíthatatlan betegségben sinlődők gyámnoki hivatallal nem terhelhetnek (H. K. 1. R. 122. cz. 5. §.); a terhes betegség miatt törvényszék előtt meg nem jelenhetett törvénykezők és ügyvédek nem büntetethetnek (H. K. 2. R. 59. cz. 2. és 3. §.), valamint azok sem, kik ígértök kötelezett időbeni teljesítésében betegségeik által gátoltattak (H. K. 2. R. 30. cz. 6. §.).

2.) lelki betegek, milyenek az örültek, esztelenek, holdkórosok (lunatici), tébolyodottak (H. K. 1. R. 55. cz. k. §.; 124. cz. 4. §.). Ezek mivel úgy tekintetnek, mint a kik soha sem jutnak el az értelmesség és teljes kor éveire, soha fel nem szabadulhatnak az atyai hatalom alól, s ennél fogva szüléik őket kötelezhetik minden igazságos és becsületes dologra, és nyilvános szükség esetében jószágait is elidegeníthetik; de egyszersmind tisztességes élelmükről és öltözetükről gondoskodni tartoznak; az atya halála után ezen gondoskodási jog és kötelesség a többiekénél idősebb józan eszű fítestvér atyaként illetvén (H. K. 1. R. 55. cz.). Az atya s alkalmas fítestvér nem léte esetében, bár elértek legyen is ezen lelki betegek a serdültséget, gyámnoki

hatalom alá vettetnek, mind személyökre mind vagyonaikra nézve (H. K. 1. R. 124. cz. 4. §.). Az idősebb fiak, ha boldok, levéltartók sem lehetnek (H. K. 1. R. 42. cz. 1. §.).

12. §.

4.) Az egyénekről becsületességi tekintetben.

Becsületességi tekintetben az egyének vagy becsületesek, azaz olyanok, kik polgári jog szerint követelhetik személyiségük külső elismerését, vagy is azt, hogy gyalázó szók és tettek által ne sértessenek; vagy olyanok, kik ezen joguktól meg vannak fosztva s gyalázatosoknak (infames) nevezetnek. A becsületsértés, nyelváltásnak (emenda lingvae) nevezetné szokott büntetése csak azokra szabható, kik jogtalan és hamis panaszokat tesznek, vagy valamely jóhírt és tisztességes állapotú embereket illetnek gyalázó s becsületenitő szavakkal (H. K. 2. R. 72. cz. 1. §.). A polgári becsületet vagy is külső becsültetés igényelhetése iránti jogot elveszthetni becsületes emberhez nem illő cselekedetek által is (infamia facti). Törvényeink szerint vétkök büntetéseül ítéletesen válnak gyalázatosokká (infamia juris) a szándékos gyilkosok, gyújtogatók, tolvajok, rablók és erőszakkal paráználkodók (H. K. 1. R. 9. cz. 2. §.), a vérárulók (H. K. 1. R. 38. 39. cz.), hűtlen gyámnokok (H. K. 1. R. 123. cz. 2. §.), azon hiteles személyek, kik a kezőkre bizott közhitelű pecséttel hamis levelet készítenek (H. K. 2. R. 16. cz., a fejedelem vagy haza ellen hitszegő lúdasok (H. K. 2. R. 30. cz.), a megbízóik leveleit elrekkentő vagy ellenfelökkel czimboráló ügyvédek (A. C. 4. R. 19. Cz. 2. cz.; T.U. 263. §.). Azok kik becsületöktől ítéletesen fosztattak meg, külső becsültetést nem igényelhetnek (H. K. 2. R. 72. cz. 1. §.), tanuk nem lehetnek (H. K. 2. R. 29. cz. 2. §. Mátyás 6. v. 14. cz.), gyámnokságra méltatlanok (H. K. 1. R. 119. cz. 1. §.; 121. cz. 4. §.).

MÁSODIK SZAKASZ.

Az egyénekről, viszonyaikra nézve.

ELSŐ FEJEZET.

A vérségi viszonyról.

13. §.

A vérség fogalmáról s neveiről.

Vérségnek (cognatio) neveztetik azon egyének közti viszony, kik ugyanazon törzsokszüléktől vették eredetöket, a H. t. 106. §. szerint. A vérségi egybeköttetésben álló egyének közti viszony neveztetik rokonságnak is, mely kétféle, a H. t. 110. §. szerint, u. m.

1.) Egyenes ágbeli rokonság, mely azon egyének közti vérségi viszony, kiknek egyike a másikat nemzette vagy szülte, mint az atya vagy anya fiát és leányát. Ezen egyenes ágbeli rokonság (cognatio in linea recta) ismét lehet

a.) nemzői rokonság (cognatio ascendentalis), mely a szülőknek azon egyénekkeli egybeköttetését jelenti, kik tőlük származtak;

b.) nemzetti rokonság (cognatio descendentalis), mely azokkali egybeköttetése az egyéneknek, kiktől léteket vették.

2.) Mellékágbeli rokonság (cognatio collateralis), mely azon egyének közötti vérségi viszony, kik közül egyik a másikat nem nemzette sem szülte ugyan, eredetöket azonban, akár közvetlenül, akár közvetőleg ugyanazon törzsokszüléktől vették. Ezen rokonságnak nemei:

a.) a mellékágbeli teljes rokonság (cognatio bilateralis) vagy is azon egyének közti, kik ugyanazon törzsokatyától és anyától származtak; és mellékágbeli félrokonság (cognatio unilateralis), mely azok között létezik, kiknek törzsöke vagy csak az atyára nézve (atyáróli vérek — carnales) vagy csak az anyára nézve (anyáróli vérek — uterini) volt közös. Az első ízbeli teljes rokonokat édes testvéreknek (germani), a félrokonokat pedig féltestvéreknek szokták nevezni.

b.) a firokonság (agnatio), mely azon férfi egyének közti rokonság, kik egymásnak mind fivérek általi

nemzetésnél fogva lettek véreivé, a milyenek valamely családnak fitagjai (*fratres per lineam virilis sexus* H. K. 1. R. 116. cz. 1. §); és nőrokonság (*cognatio*), mely azon akár fi- akár nőnemű egyének közti rokonság, kik egymásnak nővértől származásnál fogva lettek véreivé, a milyenek valamely család nőnemű tagjától született férfiak (*fratres muliebris sexus* H. K. 1. R. 116. cz. 1. §. (*fratres faeminei sexus* H. K. 1. R. 117. cz. 3. §.), és a család férfi tagjaitól származott nőneműek (H. K. 1. R. 118. cz. 1. §.). Firokonok csakis férfiak lehetnek, nőrokonok ellenben mind férfiak, mind nőneműek, és a firokonok igényelhetik a nőrokonok jogait, de ezek viszont nem igényelhetik amazokéit („*omnes qui sunt agnati sunt etiam cognati, sed non e converso*” — ugyanott); a mennyiben a fitagok által képviselt család érdekeit, olykor a személyiség jogainak sérelmével is, ápoló törvényeink szerint, a gyámnoki hivatal és a fekvő jószágokban örökösödés tekintetében, a firokonok nőrokonai felett (maguk helyén közöltetendő) előjogokkal birnak.

c.) egyenlő és nem egyenlő a mellékágbeli rokonság (*aequalis et inaequalis*) a szerint, a mint a kérdésben forgó mellékágbeli rokonok és közös törzsökük közötti egyenes ágban egyenlő vagy nem egyenlő számú személyek állnak (H. t. 110. §.)

3.) A rokonság közlött nemein kívül vannak még a rokonságnak más olyan nemei, melyek bár nem alapulnak is vérségi egybeköttetésen, jogi tekintetben mindazáltal a vérségihez hasonló következtetésekre nézve. Ilyenek a H. t. 106. §. 2. p. szerint:

a.) a törvényi rokonság (*agnatio legalis*), mely az örökbe-fogadás által létesül, az örökbe-fogadó és örökbe-fogadott fia vagy testvére között (H. K. 1. R. 8 és 66 cz.) kik az örökbe-fogadó firokonai közé számláltatnak (H. K. 1. R. 120. cz. 1. §.) s ennél fogva azok jogait is éppen úgy igényelhetik, mintha viszonyuk vérségi egybeköttetésen alapulna.

b.) lelki rokonság (*agnatio spiritualis*), mely létesül keresztség és confirmálás és a katolikusoknál a bérmálás által is, a kereszttelő keresztelt és ennek szüléi, a keresztszülék keresztelt és ennek szüléi, a bérmálók

bérmált vagy confirmáló s confirmált és ennek szüléi között.

14. §.

A rokonsági különböző viszonyok meghatározása módjáról.

A rokonság nemzés vagy szülés által létesülvén, két vagy több személy közti rokonsági viszony különböző ahhoz képest, a mint ezen rokonsági egybeköttetés létesítése több vagy kevesebb számú nemzés vagy szülés által eszközöltetett. A rokonságot eszközölő nemzés vagy szülés egy esete íznek (gradus) nevezetvén (H. t. 110. §.), a rokonsági viszony két vagy több személy között az ízek száma szerint szokott meghatározatni. Számításának szabályai ezek:

1-ör Az egyenes ágbeliekre nézve, a kérdésben forgó személyek annyidik ízben vérei egymásnak, a hány nemzés vagy szülés által létesült vérségi egybeköttetésök. Mivel pedig az egyenes ágbeliek sorozatában, a sorban álló személyek számánál egygyel kevesebb az ízeké, ezen szabály így is szokott kifejeztetni: annyi az íz, a hány a személy egyet kivéve (tot sunt gradus, quot sunt personae una demta H. t. 111. §.). Így p. o. az atya fiához 1-ső, a nagyatya unokájához 2-ik, az ősatya kis unokájához 3-ik, az ősnagyatya ősunokájához 4-ik rokonsági ízben áll.

2-or. A mellékágbeliekre nézve, kétféle képen történik meg az ízek számítása:

a.) A catholicusok egyházi törvénye szerint, mely a catholica és protestans egyházakban divatoz. E szerint két egyenlő mellékágbeli rokonok azon ízben állanak egymáshoz, melyben egyik a kettő közül áll a közös törzsökhez (quoto gradu unus quisque distat a communi stipite, eo gradu distant inter se H. t. 111. §.); p. o. két édes testvér 1-ső, két unoka 2-ik, két kisunoka 3-ik, két ősunoka 4-ik ízbeli rokonai egymásnak. Két egyenetlen mellékágbeli rokonok pedig, azon ízben rokonai egymásnak, melyben a távolabbik áll közös törzsökhez (quoto gradu remotior distat a communi stipite, eodem distant inter se, H. t. 112. §.).

a testvér testvére gyermekéhez a 2-ik, testvére unokájához a 3-ik, testvére kisunokájához pedig a 4-ik ízben rokon.

b.) Romai törvény szerint, mely a nem egyesült görög szertartásu egyház kebelében most is gyakorlatban van. E szerint, a mellékágbeli rokonság egyenlő- s nem egyenlőségére való tekintet nélkül, a kérdés alatti személyek azon ízben rokonai egymásnak, a hány nemzés vagy szülés által eszközöltetett vérségi egybeköttetésök, a mi ezen szabályban szokott kifejeztetni: annyi az íz, a hány a személy mindkét mellékágban, a törzsököt kivéve (tot sunt gradus, quot sunt personae demto stipite, H. t. 111. §.); p. o. a testvérek 2-ik, azok gyermekei 4-ik, azok unokái 6-ik ízbeli rokonok, és a testvér testvére kisunokájának 5-ik ízbeli rokona.

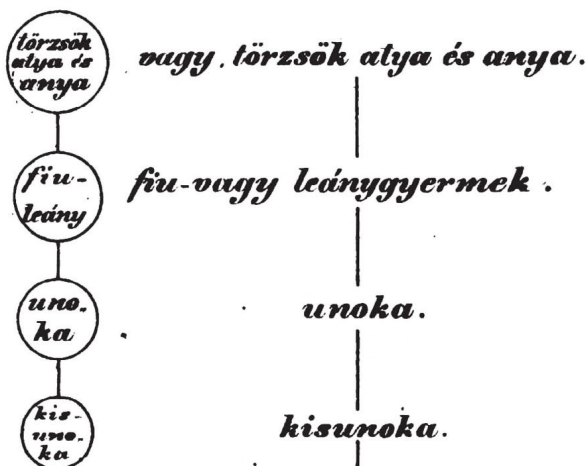
15. §.

A származati tábláról.

Származati táblának (genealogica tabella) neveztetik azon képlet, melyben több egyénnek egymás közötti rokonsági viszonya terjesztetik elő, melyet a H. t. 113. §-a szerint úgy készíthetni, hogy a kérdésben levő személyek egymással szembe leíratván, felökbe íratik rendre és külön azoknak neve, kiktől ők származtak, azon törzsökszülékig, melyektől mindnyájan leszármaztak. Ezen származati táblák különböző alakban készíttethetnek, melyek közül szokottabbak a következők, mint példái egyszersmind a fenebb közlött rokonsági viszonyoknak:

1.) Egyenes ágbeli rokonok táblája, mely felülről aláfele olvasva a nemzői, alulról felfelé olvasva pedig a nemzeti rokonságot mutatja ki, s egyszersmind tolmácsolja azt is, hogy miért nevezték amazt *descendentalis*, ezt pedig *ascendentalis* lineának:

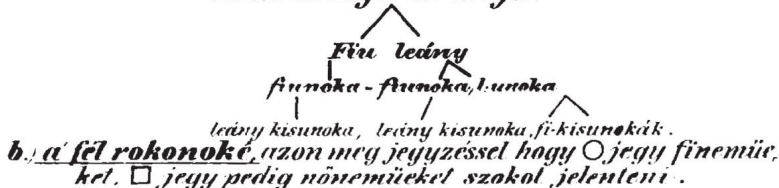

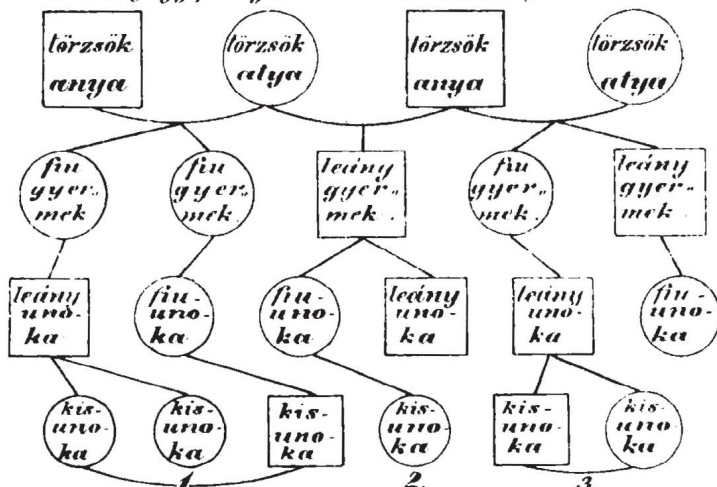
ősunoka.

2. Mellékágbeli rokonság táblája.

a) a teljes rokonoké.
törzsök atya és anyja.

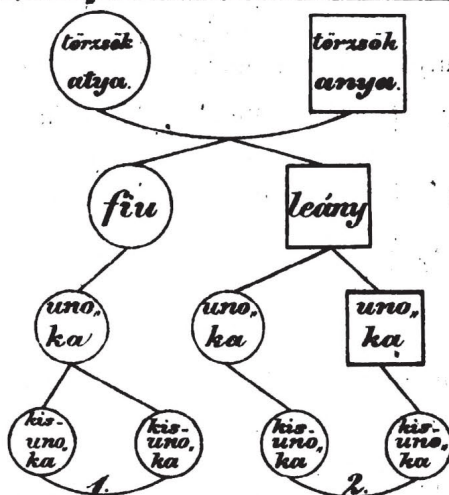

b) a fél rokonoké, azon meg jegyzéssel hogy $\bigcirc$ jegy fineműek, $\square$ jegy pedig nőneműeket szokot jelenteni.

Ezek közül az 1. és 2. ágbeli atyárolt "carnales" a 2. és 3. ágbeli pedig anyárolt "fulerini" félrokonok.

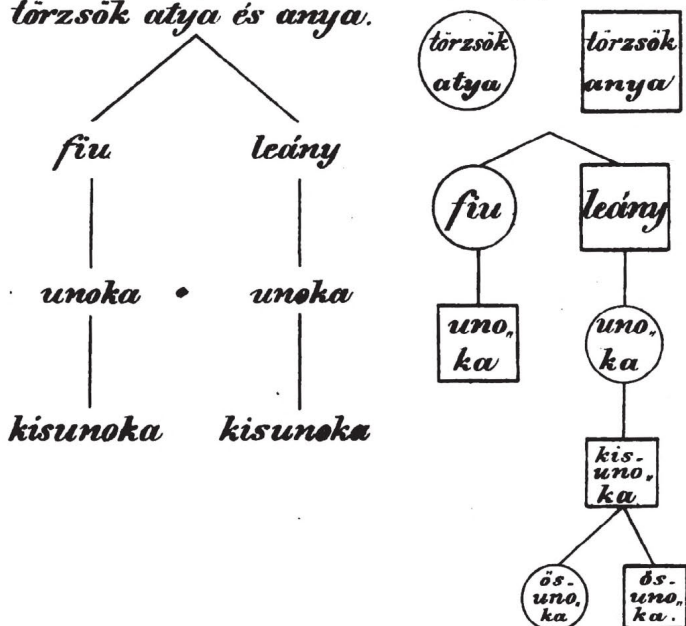
c.) a'fi- és nőrokonoké.

Ezek közül az 1st dgbeliek firokonok, a 2st dgbeliek pedig nőrokonok.

d.) az egyenlőké és nem egyenlőké.

törzsök atya és anya.

Mindezen példákat szokták így is szerkeszteni:

törzsök anyja	fiu	unoka	kisunoka	ős- unokák.
törzsök atya	leány	unoka	kisunoka	ősunoka.
törzsök anyja	fiu	unoka	kisunoka	ősunoka.
törzsök atya	leány	unoka	kisunoka	ősunokák.
	fiu	unoka	kisunoka	ősunoka.
	leány	unoka	kisunoka	ősunokák.

16. §.

A rokonok saját neveiről.

A rokonsági viszonyban levők saját nevök által is különböztetnek meg egymástól, melyek a H. t. 117. §. szerint e következők:

1.) **Nemzők:** a) nagyatyám nagyatyjának nagyatyja és nagyanyám nagyanyjának nagyanyja (tritavus, tritavia);

b.) nagyatyám nagyatyjának atya és nagyanyám nagyanyjának anyja (atavus, atavia);

c.) nagyatyám nagyatyja és nagyanyám nagyanyja (abavus, abavia);

d.) nagyatyámnak atya (proavus) és nagyanyám anyja (proavia);

e.) nagyatya vagy ős (avus), nagyanya vagy űk (avia);

f.) atya (pater), anyja (mater).

2.) **Nemzettek:** a.) fiu (filius), leány (filia);

b.) unoka (nepos), unokaleány (neptis);

c.) unokafia (pronepos), unokaleánya (proneptis — kisunokák);

d.) unokafiának fia (abnepos), unokaleányának leánya (abneptis — ősunokák);

e.) unokafiának unokája (atnepos), unokaleányának unokája (atneptis);

f.) unoka unokájának unokafia (trinepos), unokaleány unokájának unokaleánya (trineptis).

3.) **Mellékágbeliek**, még pedig:

a.) 1-ső ízbeliek aa.) bátya, öcs (frater), néne, hűg (soror);

bb.) egy atyától és anyától származott fiak (fra-

tres germani) és leányok (sorores germanae), fi- vagy leány édes testvérek;

cc.) atyafiak (fratres consangvinei vel carnales), atyafi-leányok (sorores consangvineae vel carnales);

dd.) egy anyától más atyától származott atyafiak (fratres uterini) és leányok (sorores uterinae);

b.) 2-dik ízbeliek, aa.) atyám bátyja vagy öcsöce (patruus — nagybátya), atyám nénje vagy húga (amita — nagynéne);

bb.) anyám bátyja vagy öcsöce (avunculus), anyám nénje vagy öcsöce (matertera);

cc.) bátyám fia (nepos ex fratre — kisöcs), néném vagy húgom leánya (neptis ex sorore — kishúg);

dd.) két atyafi gyermekei (patrueles seu fratrum liberi), két testvérleány gyermekei (consobrini seu sororum liberi);

ee.) bátyám s néném gyermekei (amitini seu fratris et sororis liberi).

c.) 3-ik ízbeliek aa.) nagyatyám bátyja vagy öcsöce (magnus patruus — ősbátya), nagy atyám nénje vagy húga (magna amita — ősnéne);

bb.) nagyanyám bátyja vagy öcsöce (magnus avunculus), nagyanyám nénje vagy öcsöce (magna matertera);

cc.) bátyám vagy öcsém unokái (pronepotes ex fratre — ősócs), néném vagy húgom unokái proneptes ex sorore — őshúg);

dd.) két testvér atyafi unokái (patruelium liberi), két testvérasszony unokái (consobrinorum liberi);

ee.) bátyám és néném unokái (amitinorum liberi).

d.) 4-ik ízbeliek, aa.) ősatyám atyja gyermekei (magnus propatruus — déd, vagy ős-nagybátya), ősanym, anyja gyermekei (magna proamita — úkbátya, vagy ősnagynéne);

bb.) ősatyám bátyjának gyermekei (magnus proavunculus — ősunoka, ősbátya), ősanym nénjének gyermekei (magna promatertera — ősunoka, ősnéne);

cc.) bátyám unokájának gyermekei (abnepotes ex fratre — ős-kisöcs), néném vagy húgom unokájának gyermekei (abnepotes ex sorore — ős-kishúg);

dd.) két atyafi unokáinak gyermekei (patruecium nepotes vel neptes), két testvérasszony unokáinak gyermekei (consobrinorum nepotes vel neptes);

ee.) bátyám és néném unokáinak gyermekei (amintinorum nepotes vel neptes).

17. §.

Jegyzés a rokonsági viszonyokról.

A fenebbiekben előadott rokonsági viszonyokra nézve szükség megjegyezni:

1.) hogy a közlöttek a r. catholicusok és reformatusok egyházi törvénye és a romai törvény szokássá vált elvei szerint tárgyalattak; honi törvényeink ezen nagyfontosságú viszonyt szabályozni mindeddig elmulasztván;

2.) a rokonsági viszonyok által feltételezett egyéni jogok közöltetni fognak a házasságot, gyámságot és örökösödést szabályozó törvények tárgyalása alkalmával.

MÁSODIK FEJEZET.

A családi viszonyról.

18. §.

A család fogalmáról.

A család (familia) jelenti, széles értelemben, mindazon egyéneket összesen, melyek ugyanazon törzsökatyától származtak s ugyanazon családi vagy vezetéknévűek. A szorosabb értelemben vett család neve alatt azon egyének értetnek, kik egymással házassági egybeköttetésben vannak, a tőlök származottakkal együtt. Házasság levén alapja a szorosabb, az az tulajdon értelemben vett családnak, az egyének törvényünk szerinti családi viszonyainak ismeretéhez úgy juthatni legegyszerűsebb úton, ha a házasságot s ez által létesített viszonyokat szabályozó törvényeink megismeretnek.

A házasságról.

19. §.

A házasság fogalmáról.

A házasság két különböző nemű egyénnek gyermekek nemzése s nevelése végetti törvényszertű egyesülete. Mindamellett is hogy ezen egyesülés törvényessége által van feltételezve az egyének polgári jogainak nagy része, annak szabályozását törvényhozásunk, igen igen kevés ki-

vétellel, az illető egyházakra bizta, ezek feletti illő felsőbb-ségét főleg azon esetekben gyakorolván, melyekben a honfiak jogai az egyházi hatalom kicsapongásai ellen védelmet igényeltek. Törvényhozásunk ezen engedékenységeinek okát feltalálhatni azon, a legrégibb idők oltá mindéddig uralkodott véleményben, mely szerint az egyházi hatalom szentesítvén a házassági kötések, azok érvényességét s következményeit tárgyzó kérdések feletti intézkedés és bíraskodás is az egyházat illetné; holott a midőn a szertartások szerinti megáldatása a házasságoknak sem a catholica, sem a protestans egyház által nem ismertetik el nélkülözhetetlen kelléknek, s a házasságnak egyedüli alapja a felek meg egyezése: látnivaló, hogy a házasságnak, mint kötésben gyökerező szövetségnek, szabályozása a polgári törvényhozás körébe tartozik. Ezen uralkodó vélemény következése lett az, hogy a házassági viszonyokat tárgyzó szabályai s ítéletei az egyházaknak a polgári hatalom által érvényeseknek és törvényeseknek ismertettek és ismertetnek el most is. Ennélfogva a házasság szabályai törvénytárunkban fel nem találtathatván, azok a fenebb már közlött egyházi törvényekből kölcsönöztek; és mivel a helvét vallástételt követők és a r. catholicusok egyházi törvényei lényegesen különböznek, a helvét vallástételt követők házassága, azon megjegyzés mellett, hogy ezen egyháznak házassági szabályait legalább a főbb elvekre nézve a lutherana és unitaria egyházak is elsejáltították, külön fog tárgyalatni a r. catholicusokétól.

A.) A helvét vallástételt követők házasságáról.

20. §.

A helvét vallástételt követők házassága minőségéről.

A helvét vallástételt követők házassága gyermekek nemzése s nevelése végett kötött szerződés két különböző nemű egyén között; szabályoztathatik ennél fogva nem csak egyházi, hanem polgári törvények által is, mind keletkezésének feltételeire, mind következéseire, mind megszűnésére nézve. Midőn ugyanis az egyének személyes és vagyon körüli polgári jogai érvényes házasságbóli származásuk által vannak feltételezve, a házasságróli intézkedést kivenni a polgári

törvényhozás kezéből, annyit tenne, mint megfosztani a polgárzatot a polgári jogok szabályozásától.

21. §.

I.) A házasság érvényességének feltételeiről.

A házasság érvényessége feltételezve van egyfelől az által, hogy oly személyek által köttessék, kik törvény által nincsenek e tekintetben akadályozva; és másfelől az által, hogy a házasságra törvény szerint alkalmas személyek arra a törvénytábla kellékek megtartása mellett lépjenek.

22. §.

1.) A házasság törvénytábla akadályairól.

Házassági akadályoknak neveztetnek azon törvény által kijelölt okok, melyeknél fogva bizonyos személyek egymással érvényes házasságra nem léphetnek. Ilyen okok:

1.) A tehetetlenség, mely széles értelemben jelenti az egyénnek azon állapotát, melynél fogva ő a házasságra alkalmatlan, vagy azért mivel a házasság célját nem értheti, vagy azért mivel benne és általa a házasság célja nem érthetők el; amazokat lelkileg, ezeket pedig testileg tehetetleneknek nevezhetni.

a.) Lelkileg tehetetlenek a bolondok, míg eszöket visszakapják annyira, hogy a házassági jogok s kötelességekről fogalmuk lehet; valamint a süketnémák is, míg annyira nem képeztetnek, hogy öntudatos megegyezéseket bizonyos jelek által kinyilatkoztathassák (J. R. 24. §. H. t. 237. 236. §.).

b.) Testileg tehetetlenek azok, kik a gyermekek nemzését s illetőleg szülését feltételező közösködésre vagy az elhálásra alkalmatlanok (73. C.), milyenek a heréltek is (H. t. 232, 233, 234 §.).

2.) A k o r, a mennyiben a fiak 18, a leányok pedig 14 éves korukig házasságra nem léphetnek (69. C.), és a mely pap ifjabbakat kötne össze, egy évig tartó felfüggesztéssel büntetetik. Egyébiránt a házasság, ha az illetők megegyezésével létesült, nem semmisítetik meg (H. t. 143. §.), kivéve azon esetet, ha a házasságra lépett kiskorú még a felserdültséget sem érte volna el (69. C.). A házasságra különben alkalmas koruak között is tilalmas a házasság, ha az egybekötendő személyek között korukra nézve nagy a különbség; a mennyiben elaggott öreg 14 vagy 15 éves

leánynyal, s vén ászszony 20 vagy 25 éves ifjuval, egyházi, kemény büntetés terhe alatt, özsze nem köttethetnék; mivel ilyen házasságoktól gyermekeket reményleni nem lehet, a mi pedig a házasságnak fő célja (70. C.); és mivel ilyen egybeköttetésre többnyire bujaság után esengő vén ászszonyok, s gazdagságot vadászó leányok szoktak lépni (H. t. 141 §).

3. Fennálló házasság, a mennyiben házások újabb házasságra mindaddig nem léphetnek, míg bé nem bizonyítják azt, hogy előbbi házasságuk teljesen megszűnt (J. R. 11, 12 §). A jövevény s ismeretlen személyeket sem szabad összekötni, míg bé nem bizonyítják azt, hogy szabad, az az nem házas személyek (65. C. A. C. 1. R. 5. Cz. 4. cz.).

4.) Bűnösség, melynélfogva nem léphetnek házasságra:

a.) kikre nézve bébizonyittatott az, hogy egymással nősparáznaságot gyakoroltak (J. R. 18. §);

b.) azok, kik közül egyik a másiknak házastársát megölte vagy ölette azért, hogy ezen gyilkosság által a célbavett házasságot lehetségesítse, a kinézett személynek akár tudtával, akár tudta nélkül (J. R. 19 §);

c.) az elrabolt nő rablójával, míg ennek hatalma alól kiszabadulva nem nyilvánította megegyezését (J. R. 17. §);

d.) a kik vétkök büntetéséül a házasságtól akár általában, akár csak bizonyos személyre nézve eltiltattak a zsinat ítélete által (66. C.).

5.) Vallásbeli különbség, a mennyiben keresztény és nem keresztény (milyenek a pogányok, Mahomed és zsidók vallását követők (H. t. 137 §.) között házasság nem köttethetik (Szent László 1-ső könyve 10. f., J. R. 10. §.), a már megkötött házasság azonban fennállhat (H. t. 136. §.) azon megjegyzéssel, hogyha a több feleségű pogány kereszténynyé lenne, első feleségét megtartani s a többit elbocsátani tartozik; ha pedig az első elhagyva mást vett volna, az első visszavenni köteles (H. t. 259. §.). Keresztények között a felekezeti különbség házassági akadálnak nem tartathatik.

6.) Rokonság, még pedig az egyenes ágbeliek között az ízek tekintetbevétele nélkül általában (H. t. 108 §, J. R. 13 §), az oldalágbeliek között pedig, az első és

második ízben (1791: 59 cz., mely megváltoztatta e részben a H. K. 1. R. 108 cz. 1 §; a 68 C. és a H. t. 109 §. rendelkezését), házasságra nem léphetvén név szerint az édes vagy féltestvérek sem egymással, sem egymás gyermekeivel, valamint az édes vagy féltestvérek gyermekei sem egymással, akár törvényes, akár törvénytelen ágybóli születés legyen is a rokonság alapja (J. R. 13 és 14, H. t. 135 §.). A lelki rokonság nem akadály; a törvényi rokonság pedig könnyen megszüntethető (leve ac facile dispensabile impedimentum H. t. 107 §.).

7.) A sógorság (affinitas) vagyis azon egybekötetés, mely van a házasfelek közül egyik és a másik rokonai között (H. t. 121 §.). Ennélfogva a férj rokonai és a feleség rokonai között nincs sógorság (H. t. 129. §); hanem a férj sógora felesége rokonainak, és a feleség sógoraszszonya a férj rokonainak. A sógorság lehet törvényes vagy törvényellenes, ahozképest a mint házasságbani vagy azon kívüli közösködés által eszközöltetett (H. t. 121 §.). A sógorsági viszony meghatározásának szabálya ez: a mely ízben rokona valaki a házastársak egyikének, ugyanazon ízben sógora s illetőleg sógoraszszonya másikának (H. t. 129 §.). Így p. o. a férj sógora felesége testvéreinek első, azok gyermekeinek pedig második ízben, mivel ezek azon ízben vérei feleségének; az ipa, napája, mostoha fia és mostoha leánya első ízbeli sógorai s illetőleg sógoraszszonyai a férjnek, mert azon ízbeli rokonai feleségének; mostoha atyám és anyám hasonlólag első ízbeli sógorságim, mivel én az ő házastársuknak (t. i. atyámnak s anyámnak) első ízbeli rokona vagyok.

Az első ízbeli sógorsági viszonyban álló személyek saját nevekkal különböztetnek meg, melyek a H. t. 124. és 125. §-ai szerint a következők:

a.) Egyenes ágbeliek:

- aa.) ipa (socer), férj vagy feleség atyja;
- bb.) napá (socrus), férj vagy feleség anyja;
- cc.) mostoha atya (vitricus), az anyám férje;
- dd.) mostoha anya (noverca), az atyám felesége;
- ee.) vő (gener), leányom férje;
- ff.) meny (nurus), fiam felesége;
- gg.) mostohafiu (privignus), feleségem más férjétől fia;

hh.) mostohaleány (privigna), feleségem más férjétől leánya.

b.) Oldalágbeliek:

- aa.) sógor (levir), férj fitestvére;
- bb.) sógorasszony (glos), férj vagy feleség nőtestvére;
- cc.) feleség bátyja vagy öcsöje (uxorius);
- dd.) ány (fratria), bátyám felesége;
- ee.) néném vagy hugom férje sororius);
- ff.) két nőtestvér férje (congeneri);
- gg.) két fitestvér feleségei (janitricae).

A sógorság ugyanazon ízekben akadály, melyekben a rokonság (H. t. 129. §.); nem léphetvén házasságra név szerint a férj volt felesége édes vagy fél nőtestvéreivel s azok leányaival, valamint a feleség sem elhalt férje édes vagy fél fitestvéreivel s azok fiaival (H. t. 15, 14, 13. §.).

Mindamellett is, hogy bármely közösködés által eszközöltetik a sógorsági viszony, s el kell mindenkinek távoztatni magát az általa megszeplősített személy rokoniávali házasságtól lelkiismerete megnyugtatósáért (H. t. 133. §.): házassági valóságos akadálynak mindazonáltal csak azon sógorság tartathatik, mely törvényes házasságból származott (J. R. 15. §.), azon egy esetet kivéve, midőn valaki mátkája anyját megszeplősítván lépne mátkájával házasságra, mely ez okon felbontathatik, bár néha az ártatlan fél kérésére, a polgári s egyházi büntetések kiállása mellett, folytattathatik is (H. t. 132. §.).

8.) Az illedelem, ama szabály szerint: „semper in conjunctionibus non solum quid liceat considerandum est, sed quid honestum sit“. Ennélfogva tilalmas az, hogy az atya és fia két testvér leányokat vegyenek feleségül; mert illetlen, hogy az atya és fia egymással sógorsági viszonyba lépjenek, hogy az atyához ment leány, testvérenek napája s testvére férjének mostoha anyja legyen; hogy a fiuhoz ment leány testvérenek menyje legyen, s annak férjét ipának és sógornak is nevezze, s e pedig ötlet menyének és sógorasszonyának is (H. t. 255. §.) Nem ellenkezik az illedelemmel az, hogy két fitestvér két nőtestvért vegyen el; sem az, hogy a mostoha anya mostoha leánya férjéhez menjen, s a mostoha atya mostoha fia özvegyét elvegye (H. t. 252. §.), sem végre az, hogy két mostoha testvér összeházassodjék (H. t. 254. §.).

23. §.

A fölmentésről.

Fölmentésnek (dispensatio) nevezetik a házasságot tiltó törvénynek valamely esetbeni felfüggesztése (H. t. 144. §.). Fölmentésnek csakis azon akadályokra nézve lehet helye, melyek polgári vagy egyházi törvény által állítatnak fel; nincs helye ellenben azokra nézve, melyek isteni törvényben (a szentírásban) gyökereznek (H. t. 145. §.). A polgári vagy egyházi törvény tilalma elleni házasságokat is csak fontos okoknál fogva engedhetni meg (H. t. 146 §.), és bizonyos díj fizetése mellett, mely nem annyira a fölmentés jutalma, mint inkább büntetés arra nézve, a ki magát a törvény rendelkezése alól ki akarja vonni (H. t. 147. és 148. §.). A fölmentés jogával bir

1.) a fejedelem, a rokonsági és legközelebbi sógorsági akadályokra nézve (H. t. 150. §. J. R. 16. §.), azon eseteket kivéve, melyek a szentírás által tilalmazvák, a milyenek a H. t. 119. §. szerint:

a.) Rokonsági tekintetben, midőn valaki atyjával, anyjával, nőtestvérével, leányunokájával, atyja vagy anyja nőtestvérével akarna házasságra lépni (3. Mózes 18. rész.).

b.) Sógorsági tekintetben, midőn valaki mostoha anyját, atyja fitestvérének feleségét, menyét, fitestvére feleségét, napáját, mostoha leányát, mostoha fia vagy leánya leányát, felesége nőtestvérét kívánná feleségül venni (3. Mózes 20. rész.).

Azon a felséghez intézni kellett kérelemlevél mellé, melyben a fölmentés kéretik, mellékelteni kell

1.) a házasulandók keresztlevelének,

2.) rokonsági vagy vérségi viszonyukat tanusító papi bizonyítványnak,

3.) a szülék megegyezését bizonyító irománynak,

4.) az illető eklésia anyakönyvből hitelesített azon kivonatnak, mely azt bizonyítja, hogy a tanuk előtt kikérdezett felek önkéntesen s minden kényszerítés nélkül kívánnak házasságra lépni,

5.) az illető felek kötelező írásának arról, hogy a felség által meghatározandó fölmentési díjt, oda a hová parancsoltatni fog, befizetendik. Az így felkészített kérelmet a püspök juttatja a felséghez, a királyi főkormányshoz utján.

2.) a püspökök, a ki a szegényebb állapotú személyeket, kisebb fontosságú esetekben, fölmentheti (H. t. 150. §.) és azokat, kik az egyházi törvényszék által özvegységre vannak ítéltetve, az úgy nevezettni szokott liga alól feloldozhatja (H. t. 179. §.). Ezeken kívül fölmentési joggal bír a püspök mindazon vérségi és sógorsági esetekben általában, melyek a II. József császár rendeletében nem tilalmaztattak, s a melyekre nézve a fölmentés nincs a fejedelem részére fentartva; a rendeltetvén a 16-ik §-ban, hogy az illető személyek lelkökismerete megnyugtatósáért püspökökhöz folyamodjanak. Mivel pedig a 68. C. és H. t. 127. §. által a 4-dik ízig tilalmazott sógorsági akadály az 1791: 59 czikk által csupán a 3-ik és 4-ik ízből nézve enyésztetett el; és mivel a J. R. 15. §-ában a legközelebbi sógorsági viszonyban (proxima affinitate) álló személyek közötti tiltott házasság esetében kell a 16-ik §. szerint fölmentésért a fejedelemből folyamodni: méltán állithatni, hogy a sógorság egyházi és polgári törvény által egyaránt tilalmas 2-ik ízében álló személyeknek fölmentésért a püspökhöz kell folyamodni. Ilyen püspöki fölmentés alá tartozó eset lenne p. o. midőn a férj elhalt felesége testvérének leányával vagy a feleség elhalt férje testvérének fijával akarna házasságra lépni; úgy szintén a midőn valaki elhalt felesége fitestvérének özvegyét akarná elvenni, a mi fölmentés alá tartozó esetnek iratik a H. t. 253. §-ban, bár valósággal ezen személyek még sógorsági viszonyban sem állanak egymáshoz.

24. §.

II.) A házasság törvényszabta kellékeiről.

A házasság törvényszabta kellékei: az illető felek megegyezése vagy is a mátkaság; a kötendő házasság kihirdettetése és a papi áldás vagy is a felek összeesküttetése.

25. §.

a.) A mátkaságról.

Mátkaságnak (sponsalia) nevezetik két különböző nemű személynek a feletti megegyezése, hogy egymással házasságra lépjenek (H. t. 1. §.). A mátkaság meg szokta előzni a házasságot azért, hogy a netalán lehető családráságnak,

tévedésnek végire lehessen járni, s hogy a felek közti egybeköttetés erősbüljön, (H. t. 2. §.); megtörténhetik azonban a házasságralépés alkalmával is, a felek megegyezésének egybeköttetésök előtti innepélyes kinyilatkoztatása által, mind a gyakorlat, mind az egyházi törvény szerint, mely a fenebb idézett 1-ső §-ban nem rendeli azt, hogy a mátkaság megelőzze a házasságot, hanem csak nyilvánítja, hogy a mátkaság meg szokta azt előzni. A mátkaságnak, vagy is a köntendő házasság feletti megegyezés nyilvánításának módja a H. t. 5. §. szerint az, hogy a felek örök szeretetök jeléül egymás jobbját megfogják (innen a mátkaság *k é z f o g á s* -nak is szokott nevezettni), és leendő egybeköttetésök zálogául gyűrűt váltanak (innen a mátkaságot *g y ű r ű v á l t á s* -nak is szokták nevezni). A mátkaság lehet:

1.) feltételes vagy feltétel nélküli (pura vel conditionata) ahozképest, a mint a felek házasságuk létesítését bizonyos feltételtől tették vagy nem tették függővé. A gyalázatos s lehetetlen feltétel érvénytelen; a helyes feltételnek pedig az a következése, hogy arról az azt kikötő, ellenfele akarhatja ellen is, lemondhat akár nyilván akár tettelesen; ha le nem mond pedig, ellentelének bé kell várni annak teljesülését, mely teljesültnek tartatik, ha az azt kikötőn állott annak teljesülhetése; különben a feltétel nem teljesülése a mátkaságot érvénytelenítván (H. t. 16. §.).

2.) nyilvános (publica), mely innepélyesen legalább két bizonyság jelenlétében köttetik gyűrű vagy más jegy (arha, ezen oknál fogva a mátkaság *eljegyzés*-nek, a H. K. 1. R. 100. cz. k. §-ában subarhationak nevezetnek) váltása s ezen jegy váltása okának nyilvánítása mellett (H. t. 5. és 39. §.), mely ha egymásután több személylyel ismételtetnék, az első a többi feletti érvénységgel bír (H. t. 12. §.).

3.) alattomos (clandestina), mely bizonyságok s az illetők jóváhagyása nélkül köttetvén, érvénytelen, s még a megterhesítés által sem érvényesül (H. t. 7, 8, 9. §.) azon esetben, midőn a nyilvános mátkaságban levő mással lépne alattomos mátkaságra; mely esetben bár megterhesítés jött legyen is közbe, a nyilvános mátkaságnak **ten kell tartatni s az azt megsértő keményen büntetetik** (H. t. 10, 11. §.).

26. §.

A mátkaság kellékeiről.

A mátkaság érvényességére, annak nyilvánosságán kívül, megkívántatnak még e következő kellékek:

1.) A szülék vagy azok helyetteseinek megegyezése elannyira, hogy az a nélkül kötött mátkaság felbomlik, s még a közbejött papi áldás által sem érvényesülhet (H. t. 25, 26, 28, 35. §.). Ezen kelléknek szabályai:

a.) Csak azon gyermekek házasságára nézve levén nélkülözhető a szülék megegyezése, kik a teljes kort elérték s kikeltek az atyai hatalom alól (H. t. 33. §.), midőn polgári törvényünk s jelesen a H. K. 1. R. 51. cz. 1. §-a szerint a teljes kort elért gyermekek is atyai hatalom alatt vannak, míg a fiak atyjukkal megosztottak s a leányok férjhez mentek: szüléik megegyezése nélkül mátkaságra csak az özvegy aszszonyok (H. t. 29. §.) és atyjukkal megosztott fiak léphetnek; s ezek még azon esetben is, ha a teljes kort el nem érték volna, szabadságában állván a H. K. 1. R. 53. cz. 4. §. szerint a teljes kort már elért fiúnak, házasságát ellenző atyját az ősi jószágok osztályára perrel kényszeríteni s az által magát az atyai hatalom alól kiszabadítván, kötendő házasságára nézve is önjoguvá lenni.

b.) A szüléknek, s nemcsak az atyának, megegyezésére levén szükség, hogyha az atya s anya közt támadna ellenkezés, az atyának mint családfőnek tekintélye döntő erővel bir (H. t. 27. §.).

c.) Hogyha a szülék helyes ok nélkül tagadnák meg jóváhagyásukat, folyamodhatik a házasulandó az egyházi tisztviselőkhez vagy a consistoriumhoz (a J. R. 4. §-ában említett világi törvényszékek hatósága alól a házassági kérdések ki levén az 1791: 34-ik czikk által véve), s nyerhet engedelmet a szüléi által ellenzett házassági szövetségbe lépésre (H. t. 30. §.); az illető egyházi eljáróság kötelessége levén, mielőtt véghatározatát kimondaná, a szüléket illő kimélléssel s időhaladék engedésével is engedékenységre bírni (J. R. 5. §.).

d.) Azon esetben, midőn a szülék életében gyermekeik más gondviselése alá bizattak, a szülék jóváhagyásán kívül a gondnok megegyezésére is szükség van, s a közöttöki ellenkezést az illető egyházi felsőbbség dönti el (H. t. 31, 32. §. J. R. 7. §.)

e.) A gondnoki hatalom alatt levőket nem szabadíthatja fel házasságra a gondnok, az illető (s az 1791: 52. cikk értelmében világi) felsőbbség engedelmé nélkül (J. R. 8. §.).

f.) Az a ki szülési megegyezése nélkül lépett mátkaságra, annak ezen okból megsemmisítését nem kérheti; az e cím alatti föllépés a szüléket illetvén (H. t. 34. §.).

2.) A házasulandó felek megegyezése abban, hogy egymással házasságra lépjenek gyermekek nemzése s a házassági szövetségből folyó jogok gyakorolhatása végett (J. R. 22. §.). Ezen szokott innepélyességgel nyilvánítandó megegyezésnek szabályai, e következők:

a.) Tisztán, félre nem érthetőleg és határozottan kell nyilvánítani; két értelmű, homályos kitételek, szerelmes levelek bizonyító erővel e tekintetben nem birhatván (H. t. 37. §.). A szabály szerint, magok a felek által nyilvánítandó megegyezést tolmácsolhatja törvényesen bévallott biztos is, ha meghatározott személylyeli házasságkötésre bízott meg, és a meghatalmazás a házasság kötésekor visszahúzza nem volt (J. R. 23. §.). Az akaratnyilvánításra képes süket-némák megegyezéseket jelek s intés által is nyilatkoztathatják (H. t. 38. §., J. R. 24. §.).

b.) Komolynak s megfontoltnak kell lenni, az indulat hevültsége közben ejtett szók, megegyezést tolmácsolóknak nem tekintethetvén (H. t. 39. §.), valamint azok sem, melyek tréfából vagy megegyezést tettetőleg mondtak; a megcsalódott félnek csakugyan kára követelhetésére joga levén (H. t. 14. §.) ezen esetekben is.

c.) Szabadnak s önkéntesnek, vagy is minden kényszerítéstől, csábítástól mentnek kell lenni (H. t. 40. §.); kényszerítésnek egyébiránt csakis a megegyezés kicsikarásáért támasztott és olyan félelem tartatván, melynek az érdekelt személy ellen nem állhatott (J. R. 27. §.), bár a szülék voltak legyen is az erőltetők (H. t. 40. §.).

d.) Tévedéstől is mentnek kell lenni, mely akár a személyt akár a személynek bár mellékes, de a házasulandó által megegyezésének feltétele gyanánt kikötött s a másik fél által csalván eltitkolt vagy tettetett tulajdonát tárgyazta, egyaránt akadálya a megegyezésnek (J. R. 25. §.).

e.) Kölcsönösnek (H. t. 41. §.) és olyan személyek által nyilvánítottanak kell lenni, a kik a házasság jogairól s

kötelességeiről tiszta fogalommal birnak (J. R. 24. §.) s a kik nincsenek törvény által a házasságtól eltiltva (H. t. 42. §.).

3.) A katonai előjáróság megegyezése, midőn katonának kívánnának házasságra lépni (J. R. 20. §.), a mit felsőbb rendeletek azon esetre is kiterjesztettek, midőn a határszéli katonák özvegyei s leányai mennének férjhez.

27. §.

A mátkaság következéseiről.

A II. József császár rendelete 1-ső §-a, melyben a mátkaság semmitérőnek s minden következés nélkülének nyilvánítatik, mint a helyreállított egyházi törvényekkel ellenkező, elvesztvén törvényi tekintélyét, mind egyházi törvényeink, mind egyházi törvényszékeink gyakorlata szerint, a mátkaságnak mint a kötendő házasság feletti megegyezés innepélyes nyilvánításának s ez okon a H. t. 24-dik §-ában látható ezen szabály értelmében „consensus facit matrimonium“ a házasság alapjának törvényes következéseit tagadni nem lehet. Ilyeneknek tarthatni e következőket:

1.) Köteleztetnek a felek egymásnak tett ígéretök teljesítésére, u. m. a házasság létesítésére, a nem akaró fél illető egyházi bírāja által, szorító eszközök alkalmazása mellett is, kényszerítettethetvén adott szava béváltására. Mivel azonban senkit sem erőltethetni arra, hogy akarata ellen lépjen valakivel házasságra, hogyha a bíró stikerteleneknek tapasztalná a használt szorító eszközöket, felbontja a mátkaságot s az engedetlen felet, okozott kár és költség megtérítésén kívül, 12 forint birsággal bünteti, és a mással kötendő házasságtól eltiltja, míg az elhagyott fél más házasságra lép (74. C., H. t. 18. §.).

2.) Valamig az érvényesen kötött mátkaság törvényszerűleg fel nem bontatik, a mátkások közül egyik sem léphet mással házasságra (a házassági eskü és a H. t. 271. §. szerint), és ha lépne, a kötendő házasságnak meg kell semmisíttetni; azon esetben csakugyan, ha az nagy botrány nélkül meg nem történhetnék, ha már gyermekek is születtek, ha több év oltá áll fen s végre ha a volt mátkások közti egyetértés feltételei fogyatkoznának, tanácsosabb a létesült házasságot fentartani s az illető hibás fele-

ket, hogy példájuk másokat el ne szédithessen, megbüntetni (H. t. 15. §.).

3.) Az érvényes mátkaság a felek közöstitése által érvényes házassággá válik, ezen egyházi törvény szabálya szerint: „*sponsalia per concubitum transire in matrimonium*“ (H. t. 22. §.); és ha a közöstités után megszökött férfi köröztetés utjáni idéztetése (edictaliter citandus) után sem jelennék meg, az elhagyott nő illető egyházi bírása által a szökevény törvényes feleségének ítéltetvén, mint olyan jószágai birtokába bocsáttathatik, s ezen bírói ítélet ugyanazon hatása lesz, mint a papi áldás vagy az összeesketés (H. t. 23. §.).

4.) A mátkások közül az, a ki mással kötne újabb mátkaságot, testi vagy becsstelenítő büntetéssel sújtoltatik egyezménye megsértéseért, és ha ezen vétségét közösködés bűnével is tetéznék, nősparázna gyanánt lakol (H. t. 10, 12, 13. §.) elég bizonyosságul annak, hogy a mátkaság csaknem házassági oly törvényes viszony, melynek kötelességeit megsérteni nem lehet büntetlenül.

5.) A mátkáját megterhesítő férfi tartozik azt vagy kármentesíteni (dotare), azaz a bíró által a leány szülési tehetőségéhez s különben remélhetett férje rangjához képest meghatározandó pénzbeli mennyiséget fizetni s a születendő gyermeket táplálni, vagy eklesiakövetés után feleségül venni, s erre ha a megítélt kárpótlásnak fizetésére tehetetlen lenne, kényszerítettethetik is; a makacs ellenszegülés esetében, a mátkaság felbontása után, testi büntetéssel (poenis afflictivis) büntetethetvén az Apr. Const. 3. R. 47. Cz. 21. cikk ezen elavult szavai értelmében „a nőtelenek ne birsággal, hanem vesszszővel büntetessenek és annakutána eklésiát követni tartozzanak, ha egymást el nem veszik“ (H. t. 19, 20, 21. §.). Vannak azonban esetek, melyekben a megterhesített kárpótlást nem követelhet, midőn t. i. a férfi kész őt feleségül venni, de a nő hozzá menni nem akar; ha a leány máshoz ment férjhez; ha azelőtt is fajtalankodó volt s jutalomért engedett; ha ugyanazon alkalommal többekkel közösködött; ha a közösködésre maga nyújtott a férfit felhívólag alkalmat (H. t. 21. §.).

6.) Ha egy férfi több nővéreknek azon ígéretet tette volna, hogy egyiket közülök feleségül veendi, s azok az ígéretet elfogadván azután egyikkel innepélyes mátkaságra

lépne, a másikat pedig megszeplősíteni: egyiket sem veheti el feleségül, hanem a megszeplősítettet kármentesíteni, s a mátkaságból folyó kötelesség megsértéseért törvény szerinti büntetést szenvedni tartozik (H. t. 17. §.).

28. §.

A mátkasági viszony megszűnéséről.

Megszűnik a mátkasági viszony:

1.) Valamelyik fél halála által. Ezen esetben ha a leány halt meg, adományai visszakérteztethetnek szüléi vagy vérei által, a férfi pedig nem követelheti vissza azt a mit ajándék vagy jegy gyanánt adott volt elhalt mátkájának, a H. K. 1. R. 100. cz. 2. és 4. §. szerint.

2. A felek kölcsönös egyetértésével (mutuo dissensu); köteles levén mindenik azt a mit egymástól kaptak visszaadni, mert a törvényes egyezmény közakarathból felbomlottnak mindaddig nem tekintethetik, míg vissza nem helyeztetnek a felek azon állapotba, melyben azelőtt voltak, u. m. mindazok birtokába, melyeket az egyezéskor vagy anniak következtében egymásnak adtak.

3.) A mátkaság felbontása által, melyet követelhet egyik, midőn a másik

a.) hűtlenségét az által tanusította, hogy másnak tett ígéretet, vagy mással mátkaságra lépett (H. t. 46. §);

b.) szüzességét elvesztette, bár történetesen, vagy erőszak következtében, még azon esetben is, ha a mátkaság esküvel biztosított volt; ez okért azonban nem követeltethetik felbontás a beléegyező által, és a midőn mindkét fél ugyanazon bűn részese (H. t. 47, 48, 49. §);

c.) nem az, a kinek gondoltatott (error in persona H. t. 50. §), midőn p. o. ragadós nyavalyájú volt vagy lett, ugy szintén ha orrát, szemét elvesztette, ábrázatja borzasztólag elcsúfult, megsüketedett, sántult vagy meddséget okozó szereket vett bé (H. t. 51. §);

d.) megbolondult, vallását változtatta vagy részegessé lett (H. t. 53, 54, 55. §);

e.) maga után becsületvesztést húzó vétket követett el vagy ugy elfajult erkölcsi tekintetben, hogy megjobbulásához reménység sem lehet (H. t. 56, 57. §);

f.) midőn a férfi, bár történetesen, oly nagy kárt szenvedett, hogy a bíró ítélete szerint nem lehet kívánni mátkát.

kájától azt, hogy nyomoruságának részesévé legyen (H. t. 52. §). Végre

g.) midőn a férfi elhagyásra mutató szándékkal eltávozott s köröztetés utjáni felszólításra sem jelenik meg; vagy ha jelen van is, de a házasságot megintetése után is helyes ok nélkül halogatja (H. t. 58. §).

4.) Megsemmisítés által mindazon esetekben, midőn a felek törvény tilalma ellenére léptek mátkaságra, név szerint pedig a tiltott ízbeli vérség és sógorság, a csalás (de nem a csalóra, hanem csak a megcsalatottra nézve), erőszak (de csakis az erőltetett félre nézve), és a fel nem serdültség eseteiben (H. t. 59, 60. §).

Mind a felbontás, mind a megsemmisítés csupán az egyházi törvényszék ítélete által eszközölthetik. Mind azért, mivel a kölcsönös megegyezésen alapuló egyezmény, milyen a mátkaság is, az egyezkedett felek kölcsönös beléegyezése esetén kívül, csakis birói ítélet által enyészthetik el. Mindazért, mivel a H. t. 45, 52, 55, 58. §-ai nyilván birói eljárásról emlékeznek, és a H. t. 271. §-a határozottan tiltja a mátkaságnak a felek kénye szerinti önhatalmu felbontását, azt is rendelvén, hogy a mátkások addig más-sali házasságkötésre ne bocsáttassanak, míg mátkaságuk felbomlása a rendes törvényszék által helybe nem hagyatik. Mindazért végre, mivel a 74. C. büntetésre méltónak ítéli azt, a ki helyes ok nélkül lépne vissza; az ok helyességét pedig, az érdekelt felek ön ügyökben nem bíraskodhatván, csakis a bíró ítélheti meg.

29. §.

b.) A kihirdetésről.

A kihirdetés (proclamatio), a kötendő házasságnak közönségessé tétele, melynek szabályai:

1.) Mielőtt a házasulandó felek egybekötetnének, ki kell hirdettetniök azon eklésiában, melynek tagjai, a gyülekezet előtt háromszor, vasárnapokon vagy más innepeken (a H. t. 69. §. helyett, a 63. §-t és J. R. 31. §-át követő gyakorlat szerint); tisztán kijeleltetvén vezeték- és keresztnévök, állapotuk, s lakhelyök azért, hogyha valaki előtt a felek egybekötetését akadályoztató törvényes ok volna tudva, azt feljelenthesse (J. R. 31. §); addig, mig akárki által feljelentett s bé is bizonyított (a mi csupán egy, bár

saját gyalázatát valló, de hitelre közhir szerint is méltó tanúnak vallománya által is megeshetik a H. t. 67. §-a szerint) akadály el nem háríttatik, a felek egybeköttetése meg nem eshetvén (65. C.). A házassági elhálás után tett ellenmondás el nem fogadtathatik (H. t. 66. §.). A pap ha egyébiránt tudója a felek közti akadálnak, ellenmondás nélkül is megtagadhatja a kihirdetést (H. t. 65. §.).

2.) Ha a felek nem ugyanazon eklésia tagjai, a kihirdetésnek mindenik fél eklésiájában külön kell megtörténni (H. t. 64. §.), sőt ha a felek közül valamelyik lakása helyén még hat hetet sem töltött volna el, ki kell hirdettetnie azon eklésiában is, melyben azelőtt lakott (J. R. 32. §.). Ezen esetekben az egybekötő pap kötelessége megkivánni, hogy a kihirdetésnek más eklésiákban megtörténte előtte hitelesen bébizonyíttassék (J. R. 34. §.).

3.) Hajdon, a 65. C. szerint, nem kellett a mágnások u. n. a grófok és bárók házasságát kihirdetni. Ezen megkülönböztetést azonban már most megszüntetettnek tekinthetni. Mind azért, mivel a J. R. 36-ik §-a, melynek megtartása az egyházi főtanács 1833. 109. szám alatti rendeletében is parancsoltatik, a kihirdetést megkülönböztetés nélkül minden házasságra nézve rendeli; mind azért, mivel az 1791: 17. czikk eltörölt a mágnások és nemesek között jogi különbséget mutatható minden kiváltságot.

4.) A kihirdetés csupán felmentés (dispensatio) mellett mellőztethetik el (J. R. 34. §.); a mit azonban nem azon világi előljárástól kell nyerni, mely a J. R. 33. §-ában kijelöltetik; hanem miután az 1791: 34. czikk rendelkezéséből a házassági ügyek visszahelyeztetek azon állapotba, melyben a József császár újításai előtt voltak, a püspöktől vagy azon esperesektől és városi papoktól, kiket a püspök tesszése szerint meghatalmazott a kihirdetéstől felmentvény adására. A házasulandó feleknek bé kell bizonyítani esküvésökkel, mielőtt felmentvényt nyerhetnének, az illető papi személy előtt azt, hogy nincs közöttök oly akadály, mely egybeköttetéseket törvényellenessé tehetné (J. R. 35. §.).

5.) A mely pap, a felmentés esetén kívül, kihirdetés nélkül kötné egybe a házasulandókat, keményen megbüntettetni rendeltetik (J. R. 34. §.), mely büntetést, a M. Igenben 1808-ban tartatott zsinat 12. forintra határozta.

6.) Kötelesek a papok az eklésiájukban történt hir-

detéseket, az avégre készítendő jegyzőkönyvbe pontosan bé-
ígtatni (1833: 109. E. R.).

30. §.

c.) Az egybekötésről, vagy papi áldásról.

Az egybekötés (copulatio), vagy papi áldás (benedictio sacerdotalis) a házasulandó személyek házasság feletti megegyezésének innepélyes és a szertartások szerinti nyilvánítása a pap jelenlétében, a gyülekezet vagy bizonyságok előtt (H. t. 73. §.), melynek szabályai:

1.) Csak a felek közös vagy egyikök külön papja kötheti össze őket, és a mely pap más eklésiabelieket papjuk engedelmé nélkül kötne össze, azt az egyházi gondnokok előtt megkövetni, s 12. forint büntetés pénzt (mely 15. nap múlva kétszereződik s úgy többül tovább) tartozik fizetni (H. t. 78. §.). Azon esetben pedig, midőn más vallásukat kötne egybe, hivatalától megfosztatik, s kivetkeztetése után, a világi törvényszék által kimondandó büntetéssel is sújtoltatik (A. C. 1. R. 5. Cz. 4. cikk). A különböző vallású feleket a férfi vallása szerinti papnak kellene egybekötni (H. t. 138.), gyakorlat szerint azonban kit kit a különböző vallású felek közül saját papja köt össze; kivéve azon esetet, midőn egyik a felek közül catholicus, mert akkor mindkét felek catholicus pap által s a catholica eklésia szertartásai szerint köttetnek össze, a más vallású fél jogai s az azokat biztosító polgári törvények szembevető sérelmével, melynek megszüntetése az országgyűlés által is többször sürgettetett már, de minden siker nélkül.

2.) Mielőtt az illető pap egybekötné a házasulandókat, köteleztetik két bizonyság jelenlétében a feleket külön külön kikérdezni a felől, hogy a kötendő házasságra önkénytelen és erőltetés nélkül lépnek-e? s a felek nyilatkozatáról a bizonyságok nevei aláírásával hitelesítendő bizonyítványt venni, kormányi rendeleteken alapult gyakorlat szerint.

3.) Az egybekötés módjára nézve a fenálló szertartást kell követni, mely szerint előadatván a pap által a házassági kölcsönös kötelelességek, a felek az elejökbe terjesztendő kérdésekre hallható szóval vallomást tesznek a felől, hogy ők szabad személyek, mentek minden más házassági köteleztetéstől, egymást szeretik, egymás iránt házassági hűséget ígérnek, s megerősítvén ezen vallomásukat a szent-

háromság nevében fenhangon mondandó esküjökkel, a pap által megáldatnak (H. t. 75. §.).

4.) Az egybekötés ideje gyanánt jeleltetnek ki kedd és szerda napok s rendkívüli esetekre szombaton kívül más köznapok délelőtti (67. C.). Tilalmas menyegzői lakadalmat tartani vasárnapokon kívül a karácsoni, husvéti és pünkösti innepnapokon is, a nemesekre nézve 6, a nem nemesekre nézve pedig 2. forint büntetés terhe alatt (Apr. Const. 5. R. 51 E.). Sőt tiltatik adventi napokon és az esztendőnként előforduló sátoros innepek előtti két heten a pap által fizetendő 3. forint pénzbeli büntetés terhe alatt (H. t. 77. §.). Ezen tilalomnak azonban, mint láthatni az idézett 67-ik Canonban, oka a levén, hogy a kijelelt innepnapok menyegzői vendégeskedés s dobzódás által meg ne szentségteleníttessenek: a tilalom nem annyira az egybekötést, mint az azt követni szokott eszemiszomságot tárgyazza, melynek kikerülése mellett nem láthatni helyes okát, miért ne eshessék meg a házasulandók egybekötése a kijelelt tiltott napokon is. Arra egyébiránt vigyázni kell, hogy az egybekötés ne előzze meg sok idővel az egybekelest (67. C.).

5.) Az egybekötés helye a templom, és ha a nem volna, más nyilvános istenitiszteletre használtatni szokott hely (67. C.); megeshetik azonban más olyan helyeken is, melyekben az a nép szokása szerint megtörténhetik (H. t. 78. §.).

6.) Az egybekötés csak magára nem érvényesíti a házasságot (H. t. 48. §.). Ennélfogva ha olyanok köttetnének egybe, kik el vannak tiltva a házasságtól (H. t. 83. §.), vagy oly betegek, hogy felgyógyulásukhoz még remény sincs (H. t. 84.), ha erőszakoson (H. t. 85. §.) vagy alatomoson, bizonyságok nélkül, hajtatik végre (H. t. 86. §.), a házasság érvénytelen lesz.

7.) Köteles minden pap az eklésiájában kötött házasságokat az a végre tartani kellető anyakönyvbe saját kezével beírni, s tisztán kiírva a házasságba lépett személyek és a bizonyságok neveit, az egybekötés idejét és azt, hogy a házasság előtte vagy más általa megbizott pap előtt és mely helyen köttetett legyen (J. R. 35. §.).

8.) Követni szokta az egybekötést a lakadalom, mely mint a házasság méltóságához illő innepélyesség fentartan-

dónak iratik a H. t. 88. §-ában, ugy mindazáltal, hogy kikerültessék az eszemiszsomság, pazar fényűzés, rangfeletti czifrálkodás, fajtalan beszéd, éneklés és illetlen táncz, a H. t. 90. §. szerint.

31. §.

Birálata a házasság kellékeinek.

A házasság elősorolt kellékei nem birnak ugyanazon érvényességet feltételező erővel. A mi illeti ugyanis:

1.) a megegyezést, ez alapja a házasságnak azon mondat szerint: consensus facit matrimonium (H. t. 24. §.), ha törvénytől határozott módon ki is van nyilatkoztatva két bizonyság előtt s nincs gyengítve erőszak, csalás és tévedés által. Ilyen megegyezés nélkül még képzelní sem lehet házasságot a H. t. 153. §. szerint.

2.) A kihirdetés nem lényeges kelléke a házasságnak; a mit bizonyít mind az, hogy a 65. C. szerint a mágnások házassága kihirdetés nélkül is érvényes volt; mind az, hogy a H. t. 71. §. és a J. R. 33. § szerint a felmentés jogát gyakorló által elengedtetetik. Ugyanezt bizonyítja a reformált egyház százados gyakorlata is a H. t. 70-ik §-ban láthatólag, mely szerint a kihirdetést vakmerően elmulasztók megbüntettethetnek ugyan, az a nélkül létesített házasság mindazáltal meg nem semmisíttethetik. Ennélfogva a J. R. 34. §-ában látható azon szabály, hogy az el nem engedett kihirdetés nélkül kötött házasság érvénytelen, mint a dolog természetével, egyházi törvénnyel és százados egyházi gyakorlattal ellenkező, el nem fogadottnak s törvény erejével nem bírónak méltán tekintethetik.

3.) Az egybekötés, vagy papi áldás elannyira szükségesnek iratik ugyan a H. t. 79, 80. §-aiban, hogy ha hiányzik, a házasságot érvénytelennek s az abból született gyermekeket törvényteleneknek kellene tartani; mivel mindazáltal a házasságnak lényeges feltétele s kelléke, mind egyházi törvény, mind a dolog természete szerint is, a házasulandó feleknek törvény szerinti kellékekkel ellátott megegyezése; és mivel az egybekötés, a H. t. 73. §. szerint, nem egyéb mint a felek házasság feletti megegyezésének szertartásos tudatása; s végre mivel a H. t. 84. §-a ezen szavai szerint: „sola hierologia non con-

stituit matrimonium, si caetera ad conjugium necessaria deficiunt": az egybekötés csak magára nem érvényesíti a házasságot. Melynek lényegesebb kellékei annál: ha békizonyíttatnék az, hogy a felek egyházi törvény és gyakorlat által szabályozott módon megegyeztek abban, hogy egymással házasságra lépjenek; ha ezen megegyezésüket gyermekek nemzése és illetőleg szülése által tettelegesen is tanusították: egybeköttetésük, következéseire nézve is, érvényes házasságnak tartathatik azon esetben, midőn az egybekötés, előre nem láthatott s meg sem előzhetett akadályok miatt, maradott el akaratauk s szándékuk ellenére. Ezt annnyival inkább állíthatni, mivel, a reformált egyház százados gyakorlata szerint, ha az érvényes mátkaságban élő személyek közül a férfi megterhesített mátkájától elszökvén hirdetmény által felszólítatva sem jelenék meg a házasság létesítése végett, a megterhesített mátkát törvényes feleségének ítéltethetik (H. t. 82. §.), és még a szökevény jószágainak birtokába is állíttathatik (H. t. 23. §.). Már ha ezen esetben a felek közti egyezménynek egybeköttetésüket házassággá törvényesítő erő tulajdonítatik, papi egybekötés nélkül, még pedig az elszökésével visszalépést tanusító férfi akarata ellenére is: mennyivel méltóbban követelhetni ugyanazt akkor, a midőn a házasság feletti megegyezés következtében gyermekek születtek, s azok a férfi által elismervék, de az egybeköttetés a férfi akarata s szándéka ellenére meg nem történhetik, mert gyermekei anyja véletlenül vagy meghalt vagy megbolondult, egy szóval az egybekötésre alkalmatlanná vált.

32. §.

II.) A házasság különböző neveiről.

A házasságnak következő nemei ismeretesek egyházi törvényeink előtt is:

1.) Törvényes és érvényes házasság, mely a polgári és egyházi törvényekkel megegyezőleg kötöttetett. Ezen házasság helyesnek (ratum) nevezetik, ha a felek még nem keltek össze; elháltnak (consummatum), miután a házasság közösködés által is megerősítettetett. Ellenben törvénytelennek mondatik azon házasság, mely az egyházi és polgári törvényekkel ellenkezőleg kötöttetett, az abból született gyermekek születésöknél fogva szüléiktől

csakis tápláltatást igényelhetvén, melyet a tartozik szolgáltatni, ki azokat békizonyíthatólag nemzette, míg élelmöket megszerezhetik; s annak tehetetlensége esetében az anyas atyai nagyatyja, s ha ez nem volna, az anyai nagyatyja (H. t. 21 és 263. §.).

2.) Titkos házasság, mely titokban minden in nepélyességek nélkül, de örökre kötött, rangokra nézve nem egyenlők között. E nem bir a törvényes házasság jo gaival (H. t. 93. §.), s el is töröltetett a J. R. 36. §-a ál tal. Különbözik ettől az alattomos (clandestinum) há zasság abban, hogy az illető pap és bizonyságok nélkül kötöttek és érvénytelen (H. t. 97. §.).

3.) Balkézre kötött házasság (matrimonium ad morganaticam), mely egyébiránt egyházi törvények és szertartások szerint kötöttek, hanem annak kikötése mellett, hogy a feleség ne lehessen részese férje rangjának, s a gyermekek ne lehessenek örökösei atyjuknak (H. t. 94. §.). Gyakorlatban van, midőn uralkodó házak tagjai vesznek feleségül rangjuk alatti nőt.

4.) Vélt házasság (putativum), mely egybe nem köthető személyek között szokott innepélyességgel jó lelkü leg (bona fide) az az úgy kötöttetett, hogy a fenforgó házas sági akadályról nem volt tudomása a feleknek, vagy leg alább egyiknek közülök, mely bár megsemmisíttessék is, az akadály felfedeztetése előtt fogantatott gyermekek törvénye sek, a H. t. 95. §., H. K. 1. R. 108. cz. szerint.

5.) Szűz házasság (matrimonium virgineum), mely a közösülés kirekesztésének feltétele alatt kötöttek; az abba önkéntesen lépett felek kötelesek levén egymás iránt sege delemmel s szeretettel viseltetni, s a férj feleségét védeni és a feleség férjét tisztelni tartozván (H. t. 98. §.). A há zasság céljával ellenkező ilyen egybekötöttetést csakis az él tes személyek között (profectionis aetatis) engedhetni meg a H. t. 251. §. szerint.

6.) Ágyastartás (concubinatus), melynek két ne me van u. m. a.) az, a midőn a férfi maga mellé veszen egy alsóbb rangú nőt s attól született gyermekeit sajátjai gyanánt nevelteti a nélkül, hogy azok anyját feleségének tartaná s azzal magát egybekötöttetni akarná (matrimonium naturale H. t. 92. §.); b.) az, a midőn a férfi egy nőt ideig óráig ágyassá fogad (matrimonium ad Thala. (H. t. 100. §.).

Hogy ezek közül egyiket sem lehet házasságnak tartani, szembetűnő; törvényes és érvényes házassággá válhatik azonban ezen viszony, ha a férfi ágyasával innepélyes matkaságra lép, vagy egybekötteti magát; ezen házasság (subsequens matrimonium) által az azelőtt született gyermekek is törvényesítettvé, a H. t. 103. §. 5. pont szerint.

7.) Vérfertéztető házasság (incestuosum), mely a tiltott izbéli vérek között kötött és megsemmisítendő; még pedig ha tudva az az úgy kötött, hogy a felek előtti vérségi viszonyuk ismeretes volt, vagy rokonaik s ismerőseik által a felől ellenzőleg értesítettek, a gyermekek is törvénytelenek lesznek; az ellenkező esetben pedig a gyermekek, mint vélt házasságból származottak, mindkét szüléik törvényes örökösének tartatnak a H. K. 106. és 108. cz. H. t. 120. §. szerint.

8.) Megújított házasság (instauratum matrimonium), vagyis az, a mely egymástól elvált szemelkek között kötöttik (H. t. 226. §.) Azon esetben, midőn egyik a felek közül nőtlenségre ítéltetett volt hibájáért, az illető egyházi előjáróság engedelmé nélkül meg nem eshetik, és mindazon szertartások szerint kell a házasságnak megújittatni, melyek az új házasság érvényességét feltételezik, a H. t. 227. §., J. R. 62. §. szerint.

9.) Tettetett házasság (simulatum), mely azon személyek közti viszony, kik úgy élnek mintha egymás házastársai volnának, holott nem azok; és mivel házasságnak nem tartathatik, az abból született gyermekek törvénytelenek s a felek, úgy mint házasok, senkit sem követelhetnek, mások által pedig úgy követeltethetnek mintha házasok volnának a H. t. 99. §. szerint.

10.) Vegyes házasság (matrimonium mixtum), mely különböző vallásu felek között kötöttik (1791: 57. cz.), még pedig érvényesen, kivéve azon esetet, midőn az egyik a felek közül pogány, török, vagy zsidó vallás követője volna, a H. t. 137. §. szerint.

11.) Aranylakadalom (conjugium quinquagenariorum), melylyel a házassági szövetségben ötven évet eltöltött házasok egybekelésök emlékéért szokták meginnepelni és csakis szertartás levén sem házasságújításnak sem új házasságnak nem tartathatik (H. t. 102. §.). Szokásban van az

e z ü s t l a k a d a l o m i s, melyet néha a házasság 25-ik évének eltélésekor szoktak a házasság tartani.

12.) A honiak külföldön kötött házassága, melynek érvényessége feltételezve van ezen szabályok megtartása által:

a.) Az atyai, gondnoki s katonai hatalom alatt levőknek illető felsőbbjeik megegyezését kell megnyerni (J. R. 37. §.).

b.) Fenálló házasságban levők, paráznak vétkek részével, kik a házasság lehetségesítése végett egyiket a házasságok közül megölték vagy ölették, a meggyilkoltottnak házastársával, a rabló az elrabolt s szabadon nem bocsátott nővel, a keresztény nem kereszténnyel, a tiltott izbeli vérek és sógorok egymással külföldön sem léphetnek házasságra, a J. R. 38. §. szerint.

c.) A kihirdetés vagy attóli felmentetés csak azon esetben kívántatik meg, ha azon külföldi tartományban is, hol a házasság kötötték, a házasság érvényességének feltételei (J. R. 39. §.)

d.) Meg kell tartani az illető külföldi tartománynak az egybekötés módját szabályozó törvényeit még azon esetben is, ha hazánk törvényeitől különböznének. (J. R. 40. §.).

13.) A külföldiek hazánkban kötött házassága, mely hazánkban törvényesnek s érvényesnek csak azon feltétel alatt tartathatik, ha az illető egyházi és polgári törvényekkel megegyezőleg kötötték; mindazért mivel a H. K. 2. R. 5. cz. szerint a külföldiek magukat hazánkban törvényeinkhez alkalmaztatni tartoznak; mindazért mivel bármely kötésnek hazánkban érvényessége csupán honi törvényeink szerint ítéltethetik meg, hazánk nem kormányoztathatván idegen törvények szerint, az 1791: 6 cikk értelmében.

33. §.

III.) Az érvényes házasság következményeiről.

A házasság következményei tárgyazzák a házastársakat és a gyermekeket.

34. §.

I.) A házastársakra nézve.

A házastársakat tárgyzó következményei a házasságnak illetik azokat:

1.) közösen, a mennyiben mindkét fél u. m. férj és feleség köteleztetnek egymás iránt szeretettel és hívséggel viseltetni mind azért, mivel egyesületek czélja különben el nem érhetik; mind azért mivel erre magokat innepélyesen letett eskü által is kötelezték, melyet hitszegés vétke nélkül meg nem sérthetnek. Köteleztetnek továbbá a házassági tartozás teljesítésére, az azt megtagadó fél hívtelen elhagyónak (malitiosus desertor) tartathatván (H. t. 103. §. 3. pont, 104. §.) s e felett a feleség még tehetetlen térjével sem egyezhetvén (H. t. 261. §.). Tartoznak végre a felek együtt lakni elannyira, hogy ha a társát elhagyó fél tartozkodása helyének tisztjei által megintetve sem térne vissza, vagyonaiból 200 forint vétetik fel mindannyiszor valahányszor az, ismételt megintésre, elhagyott társa mellé visszatérni elmulatná, s ha vagyontalan, nyakon köttetve adatik társa kezébe a Comp. Cons. 1. R. 1. Cz. 8. czikke szerint. Mindkét házastárs továbbá csaknem ugyanazon egy személylőé válván a házasság által, a H. K. 1. R. 48. cz. 1. §. ezen szavai szerint „non sunt duo sed una caro“, egymás vagyonaíra nézve oldalágbeli véreket is kirekesztő örökösödési joggal bírnak. Megkivánhatja mindkét házastárs gyermekeiktől, hogy őket megbecsüljék s ne ke-sergessék, a mire büntetéssel is szoríttathatnak a gyermekek még a tiszték által is (A. C. 3. R. 48. Cz.). A házastársak végre sógorsági viszonyba lépnek kölcsönösön egymás rokonaival. (H. t. 103. §. 4. p.).

2.) egyenként, még pedig:

a.) a férjet. A férj mint családfő (H. t. 27. §.) felesége felett szeretettel s kimélettel gyakorlandó felsőbbséget nyer, követelhetvén tőle illő tiszteletet (operas obsequiales) s a háztartásra szükséges, de rangjához mérséklendő segedelmet (operas industriales H. t. 103. §. 6. p.). A férj ezen hatalma nem terjesztethetik ki annyira, hogy feleségét eladhassa, mit ha cselekednék, beléegyezett feleségével együtt kemény büntetésre méltó (H. t. 242. §.). Köteles ellenben felesége illendő tartásáról gondoskodni (H. t. 103. §. 7-ik pontja), a mit következtethetni törvényeink azon rendelkezésből is, mely szerint, mint a maga helyén közöltetni fog, a feleség tartására megkivántató költségeknek elhalt férje jószágáiból is fedeztetni kell; valamint abból is, hogy az atya helybenhagyásával megházasodott fiu atyját osztályra

kényszeritheti a H. K. 1. R. 54. cz. szerint, azon okból kétségen kívül, hogy legyen miből tartsa a feleségét. A férj továbbá feleségének sem fekvő (H. K. 1. R. 54. cz. 2. §., 113 cz. 4. §.), sem ingó (H. K. 1. R. 100. cz. 4. §.) vagyonainak tulajdonosává nem lesz a házasságnál fogva; köteles azonban azokat a férj védeni (H. t. 103. §. 7. p.); valamint a feleség is fekvő vagyona elidegenítésekor férje megegyezését kikérni (ugyanott 8-ik p.). A férj végre mint atya, akár nemes akár nem nemes legyen, gyermekei felett atyai hatalmat gyakorol (H. K. 1. R. 51. cz. 2. és 3. §.), de tartozik viszont őket rangjukhoz képest neveltetni (1791: 52. cz. 11. pont) s számukra még vagyont is szerezni (H. K. 1. R. 53. cz. 10. §.).

b.) feleségét. A feleség használja férje nevét s czimét míg más házasságra nem lép (H. K. 1. R. 98. cz. 1. §.; 102. cz. 1. §.); férje rangjával járó tisztelet és jogok részese, s a férjét illető törvényszék előtt pereltethetik csak, (H. t. 103. §. 3. p.) a nélkül, hogy elvesztené születésénél fogva igényelhető jogait azon esetben, ha férjénél kiváltságoltabb származásu. A feleség továbbá férje családjának tagjává lesz. (H. K. 1. R. 51. cz. 3. §. H. t. 103. §. 8-ik p.), s igényelhet férjétől rangjához illő tartást, melyet a törvényszék s illető felsőbbség határoz meg azon esetben, midőn a férj feleségét házától elützte volna hibáján kívül, az ellene netalán indított per bevégződéséig szolgáltatandó mennyiségben (H. t. 214. §.) és, mint illő helyén bővebben fog közölnetni, férje vagyonaiból hitbért (H. K. 1. R. 93. cz.), özvegyi tartást (H. K. 1. R. 98. cz. A. C. 3. R. 25. Cz.) sőt részt is (H. K. 1. R. 99. cz. 102. cz.) igényelhet. Végre a feleség férje halála után gyermekeinek természetes és egyszersmind törvényes gyámnoka (H. K. 1. R. 113. cz.).

35. §.

2.) A gyermekekre nézve.

A házasságnak gyermekeket érdeklő következései tárgyazzák azoknak :

1.) személyét, s e tekintetben azon gyermekek, kik a házastársak egybekelése után 182 napnál későbbre (H. t. 264. §.) és a házasság megszűnése után 10 hónapnál kevesebb idő alatt (H. K. 2. R. 62. cz. 3. §. H. t. 265 §.) születnek, törvényesek s anyjok férje gyermekeinek tartat-

nak, a catholica egyház törvényének azon elve szerint „*pater est quem iustae nuptiae monstrant*“, míg az ellenkező bé nem bizonyíttatik, és annak, ha önjogu, atyai hatalma alatt vannak (H. K. 1. R. 51. cz. 2. §.), mindkét szülőknek őket törvényesen illető vagyonaíra nézve örökösödési joggal bírnak (H. K. 1. R. 17. cz. 2. R. 62. cz.) még azon esetben is, midőn születésök után világosodnék ki azon a szülék előtt egybekelésökkor tudva nem volt akadály, mely miatt a vélt házasságnak meg kell semmisíttetni (H. K. 1. R. 108. cz.). Követelhetik végre szüleiktől neveltetésöket (1791: 52. cz. 11. p.).

2.) **v a g y o n a i k a t.** A gyermekek törvényes házasságbóli származásuknál fogva az őket törvény szerint illethető anyai és atyai ősi vagyonoknak tulajdonosaivá lesznek elannyira, hogy törvény szerint azokat szüleik, meg egyezések nélkül, helyes ok esetén kívül, el sem idegeníthetik (H. K. 1. R. 58. cz. k. §.) s ha elidegenítették volna, a szükséges eladás (*necessaria venditio*) esetét kivéve, még az elidegenítő éltében is visszaperelhetik (H. K. 1. R. 59. cz.) még pedig illetőségöket minden fizetés nélkül (*sine omni prorsus solutione* H. K. 1. R. 61. cz. 4. §.). A szülék ellenben gyermekeik vagyonaí íránt, kivéve a számadás terhétől ment kezeltetést (1791: 52. 11. pont), semmi jogot nem igényelhetnek, a gyermekeket ílvetvén név szerint a szerzemény-vagyoíakraóli szabad rendelkezhetés (H. K. 1. R. 5. és 57. cz.). Azonban a mennyiben a gyermekek kötelesek atyjuk számára vagyont szerezni (H. K. 1. R. 53. cz. 10. §.), méltán állíthatni azt, hogy szegénységre jutott szüleiket a gyermekek saját vagyonukból táplálni tartoznak.

3.) **á l l a p o t u k a t.** A gyermekek atyjuk állapotát öröklík (H. K. 1. R. 51. cz. 3. §.), s ennél fogva nemes atyától s nem nemes anyától nemes gyermekek származnak; nem nemes atyától és nemes anyától pedig nem nemesek (H. K. 1. R. 7. és 22. cz. 3. §.). Ezen szabály alól ki van véve azon eset, midőn valamely nemzetség íatíllető jószágaiban, a íuág kihaltával, íejedelmi adománylévél mellett örökösödő leány, mely íi íuleány íak (íraefecta) neveztetik, íemtelen emberhez megy íérjhez, az attól születendő gyermekek ugyanis anyjuk állapotát örökölvén, nemesek lesznek (H. K. 1. R. 7. cz.).

4.) **v a l l á s u k a t.** A vegyes házasságból származott íiaknak atyjuk, a leányoknak pedig anyjuk vallására kell

kereszteltetni s neveltetni, a törvény ezen rendelete ellen kötött egyezményei a házásoknak érvénytelenek lévén az 1791: 57. cz. szerint.

36. §.

IV.) A házasság megszűnéséről.

A házasság megszűnik a házasfelek valamelyikének halála, a házasság megsemmisítése és felbontása által.

37. §.

1.) A házasság halál általi megszűnéséről.

A házassági kötést biztosító eskü szerint is a szeretet, hűség és segedelmezés kötelességeinek teljesítése a házastárs éltéig lévén ígérve, egyik házastárs halála által az életben maradott másik fél szabaddá lesz s újabb házasságra léphet, miután házastársának halálát tisztán bizonyította, hanemha a köztudat a bizonyítást szükségfelettivé tenné (J. R. 12. §.); és a férj végrendeletében a feleséget el nem tilthatja a férjhezmeneteltől, hanemha az elfogadott volna a férjhez nem mehetés feltétele alatt férjétől hagyott valamely hagyományt (H. t. 258. §.). Azonban a házasságnak, a házastárs halála után is fenállható következtései fenmaradnak az életben maradott házasságra s gyermekekre nézve épen úgy, mintha még a házasság fenállana. Így p. o. a feleség elhalt férje nevét, czimét, kiváltságait használhatja s tartását és illetőségét annak jószágaiából követelheti, kivéve azon esetet, midőn a férj az őtet hűtlenül elhagyott felesége ellen folytatott per bévégződése előtt halt meg (H. t. 215. §.), míg más házasságra nem lép (H. K. 1. R. 98. cz. 1. §.). A férj is atyai hatalmát házasságának megszűnése után is éppen úgy gyakorolhatja gyermekei felett, mint az előtt, míg azok felszabadulnának (H. K. 1. R. 51. cz. 2. §.), ha szinte más házasságra lépne is. A gyermekek végre mindazon jogok birtokában maradnak, melyek őket a megszünt házasságból származásuknál fogva illetik, azokat ők születésöknél fogva igényelhetvén, melyen a házasság megszűnése semmit sem változtathat. A feleség férje halála után hat hónap bételese előtt férjhez nem mehet a H. t. 286. §. szerint; és a nemesek özvegyei férjeik halála napjától számítandó egy esztendő (annus luctus) eltelése előtt férjök vérei által nem

háboríthatnak (A. C. 3. R. 25. Cz.) s más idegenek által sem, ha özvegyi védlevelet váltanak (A. C. 4. R. 2. Cz. és a stylus) s azt az illető törvényhatóságok gyűlésén s törvényszékek színén kihirdetetik.

38. §.

2. A házasság megsemmisítéséről.

Megsemmítésnek (annullatio) nevezetik az egyházi bírónak azon tette, melylyel a két különböző nemű személy között házasság neve alatt fenállott egybeköttetés semminek az az olyannak nyilvánítatik, mintha nem is létezett volna (H. t. 152. §). Helye van általában mindazon esetekben, melyekben a felek törvény tilalma ellenére léptek házasságra, vagy azon tulajdonokkal, melyek a házasságnak lényeges feltételei, egybeköttetésük keletkezésekor már nem bírván, azt házasságnak nevezni sem lehetett. Egyházi törvény szerint megsemmisíttetnek a következő házassági egybeköttetések:

1.) Az atyai, gondnoki s katonai hatalom alatt levőknek az illetők megegyezése nélkül kötött házasságai (H. t. 35. §. J. R. 6. és 20. §.).

2.) A keresztény és nem keresztény közti (H. t. 137. §., J. R. 10. §.).

3.) A fenálló házasság megszűnése előtt kötött más házasság (J. R. 11.).

4.) A rokonság és sógorság tiltott ízeiben állók közti, ha azt felmentés nem előzte meg (H. t. 169. §.). A házasság kötése után még a feleség testvéréveli fajtalanság által létesült sógorság sem semmisíti meg a házasságot (H. t. 243. §.).

5.) A rabló és rablott közti, ha ez az egybeköttetés előtt szabad állapotban nem nyilvánította megegyezését (J. R. 17. §.).

6.) A nősparáznák közti (J. R. 18. §.) és azon házasság, melyre a meggyilkolt fél életben levő társa a gyilkossal vagy gyilkolattóval lépett (J. R. 19. §.).

7.) A bolondok s részegek öntudat nélküli állapotban kötött házasságai (J. R. 24.; H. t. 170. §.).

8.) Azon házasság, mely valamelyik fél testi tehetetlensége miatt elhálttá nem válhatott (73. C.). Nem elég azonban ezen tehetetlenséget, mely akár általános akár illeté-

tényes legyen mindegy; állítani a feleknek, hanem be is kell orvosi s illetőleg bábai szemle által bizonyítani azt különösen, hogy az az egybekelés előtt létezett, a panaszló fél előtt ismeretlen és orvosolhatatlan vagy életveszélyeztetés nélkül nem orvosolható volt; a mire önkénytelenül senkit sem kényszeríthetni (H. t. 162, 163.; J. R. 42, 43. §.). Azon esetben, ha a tehetetlenség minősége felett kétség támadna, a felek három évi együttlakásra utasítván, ha azután is tartana a tehetetlenség, csak úgy semmisíthetetik meg a házasság, ha állítását mindkét fél esküvel erősíti, vagy a tehetetlen fél tagadása esetében a panaszló pótló esküt teszen le; különben a házasság fentartandó lévén (H. t. 164., J. R. 44. §.). Megsemmisítés okául az orvosolható s az egybekelés után betegség vagy más eset által előidézett tehetetlenség nem használható (J. R. 45. §.), valamint a magtalanság sem (sterilitas), mivel nem lehet bízósítani azt, hogy valakinek soha sem lesz gyermeke; ez azonban, ha orvosszerek által készakarva eszközöltetett, ok lehet az elválasztásra. (H. t. 154. §.).

9.) Azon házasságok, melyekben a felek megegyezése akár teljesen hiányzik, akár fel sem tétethetik. Ilyenek a tévedésből kötött, csalárdság s ellenállhatatlan félelem által eszközölt házasságok; azon megjegyzés mellett azonban, hogy azoknak megsemmisítését csak azon fél követelheti, mely tévelygő, megcsalott és kényszerített volt, az ellenfél megegyezése kérdés alá hozható sem lévén; és hogy a megsemmisítést igényelhetők sem követelhetik azt, ha a tévedés s csalatás felfedeztetése és a kényszerítő erőszak s félelem megszűnése után töstént föl nem lépnek, s ha megegyezésüket akár kifejezetten, akár tettelesen az önkéntesen folytatott házassági együttlakás által utólagoson nyilvánították (H. t. 155, 156, 158.; J. R. 24, 25, 27, 28. §.). Vannak csakugyan egyházi gyakorlatunk szerint olyan esetek is, melyekben a házasságot eszközölt erőltetés nem hozattathatik fel annak megsemmisítésére, milyenek: midőn az elcsábított személyt kármentesíteni nem tudó annak elvételére, a mátkáját megterhesítő azzali egybekelésre, az ágyast húzamos ideig maga mellett feleség gyanánt tartó annak feleségül vételére kényszerítettetik (H. t. 157. §.). Ezen esetekben ugyanis, a felek közösködés által is tanúsított megegyezése nyilvános lévén, az erőltetés nem annyira a

házasság eszközzésére, mint a már tettelesen fenálló azon házasság fentartására van intézve, melynek teljességére csak az egybekötés külső innepélyessége hiányzik.

10.) A házasság megsemmisítését követelheti a férfi, ha bém bizonyítja azt, hogy a nő más által, egybekelésök előtt, már szűzességétől meg volt fosztva, vagy terhes volt, és hogy az előtte tudva nem levén, mihelyt tudására jutott, azonnal feljelenteni el nem mulasztotta. (H. t. 165.; J. R. 26. §.). Azon szülék, kik megterhesített leányukat tudva férjhezadnák, büntetésre méltók; hacsak a férj el nem engedi az ellene elkövetett méltatlanságot. (H. t. 272. §.).

11.) Azon házasság is megsemmisíthetetik, mely egyik fél dühössége, eszelőssége, ragadós nyavalyája eltitkolásával kötöttet; mind azért, mivel a más félről fel sem lehet tenni, hogy tudva ilyen félszeggeli házasságra lépett volna; mind azért, mivel a nyavalyásság eltitkolása által család kötöttetett el, mely a házasságot megsemmisítő ok (H. t. 159, 160 §.). A házasság kötése utáni dühösség s ragadós nyavalya még elválás oka gyanánt sem használtathatik; a házastelek egymást szerencsétlenségökben ápolni kötelesek levén, s a házasság kölcsönös segedelmezés végett is kötöttetvén (H. t. 244. §.).

12.) A megsemmisíthető házasságok közé számláltatott hajdon az is, melyre nemes leány, nem tudva, jobbágy férfival lépett (H. t. 168. §.). A jobbágyság el levén törölve az 1791: 26-ik czikk által, már most megsemmisítő ok gyanánt nem használtathatik ugyan; azon házasságok mindazáltal, melyekre a valódi állapotukat, rangjukat eltitkolók, s magukat a valóságosnál felsőbb ranguaknak tettetők szednek másokat, megsemmisíthetnek a közbejött család vagy tévedés czime alatt.

39. §.

A megsemmisítés következtetéseiről.

Megsemmisítetvén az egyházi törvényszékek által a házasság,

1.) a feleknek sem együtt lakni, sem egymással gyanut gerjesztőleg társalkodni nem szabad (J. R. 46. §.).

2.) Megszűnnek ugyan a házásoknak, mint olyanoknak, egymásiránti jogai s kötelességei, a már született s az atya hatalma alatt maradandó gyermekek tartására s nevelteté-

sére szükséges költségek mindazáltal mindkét szülő vagyonaiból kiszakasztatnak, meghatározott mennyiségben, a szülők közti kölcsönös követelések is a hozományok- s kárpótlásra nézve ítéletesen elhatározatván (J. R. 48. §.).

3.) A melyik fél tudva lépett megsemmisíthető házasságra, megbüntettetik (J. R. 47. §.), s névszerint a vérferőtztető házasságra tudva lépett aszszony hitbérétől is megfosztatik a H. K. 1. R. 106. cz. 2. §. szerint; de a gyermekek törvényeseknek tartathatnak, akár tudva akár nem tudva léptek is a szülők a megsemmisített házasságra. Ezt állithatni mind azért, mivel sem polgári sem egyházi törvény nem rendeli az ellenkezőt; mind azért mivel ellenben vannak olyan törvényeink, melyekből a kérdés alatti gyermekek törvényességét következtethetni, mint p. o. a J. R. 48. §., mely azt rendeli, hogy az ilyen gyermekek atyjuk hatalma alatt maradjanak. Már pedig jogi értelemben atyja csak a törvényes gyermekeknek van s atyai hatalmat is csak törvényes gyermekekre nézve lehet gyakorolni (H. K. 1. R. 79. cz. 1. §.; 2. R. 60. cz. 2. §.). Melyek szerint a gyermekek atyjuk hibájáért nem büntetethetnek, a mi ezen csakis szülők hibája miatt megsemmisített házasságból született gyermekekre nézve, kik ilyenén születésöknök okai nem lehettek, csak az által teljesíthetők, ha törvényeseknek tartatnak s nem fosztatnak meg, mintegy büntetés gyanánt, azon jogoktól, melyek a törvényes gyermekeket születésöknél fogva illetik. Csupán egy kivételt találhatni törvényeinkben ezen szabály alól, mely a vérferőtztető házasságnak azon esete, midőn a házasfelek véreik s örököseik nyilvános tiltakozása ellen léptek házasságra, vagy egymásnak oly tiltott ízbeli vérei, mely mindkettőjük előtt tudva lehetett (H. K. 1. R. 107. cz.). Ezen esetben ugyanis a gyermekek törvényteleneknek nyilváníttatnak, akár megszüntettség a házasság akár nem (H. K. 1. R. 106. cz. 2. §.), de csakis a mindkét szülő ingatlan vagyonaibani öröködhetésre nézve (H. K. 1. R. 108. cz. k. §.); a nem tudva kötött, egyébiránt megsemmisíthető, ilyenén házasság a gyermekeknek örökösödhetési általános jogát sem korlátozhatván (H. K. 1. R. 106. cz. k. §.).

40. §.

A házasság felbontásáról.

Házasság-felbontásnak neveztetik az egyházi bíró azon tette, mely által a törvényesen kötött házasság a felek élteben megszüntetetik. Ez kétféle: vagy olyan, mely által a felek mássali házasság kötésre szabadíttatnak fel, és elválásnak (divortium) neveztetik; vagy olyan, mely által a felek csupán az együttlakás kötelessége alól oldoztatnak fel, a házasság egyéb jogok s köteleességek tekintetében fentartatván, mely megkülönböztetésnek (separatio quoad thorum et mensam) neveztetik (H. t. 172, 173. §.).

41. §.

a.) Az elválásról és okairól.

Az elválás okai következők:

1.) Nősparáznaság (adulterium 71. C.; J. R. 55. §.), mely a házastársnak társán kívül mássali szándékos s öntudatos közöstülése (H. t. 177. §.). Nem kívántatik meg szükségesképpen ezen bűn végrehajtásának is bécizonyítása, annak terhes gyanuja már elégséges ok levén az elválásra (H. t. 181—183. §.). Vannak azonban esetek, melyekben bár megtörtént legyen is a bűn, elválasztást nem követelhetni, a milyenek: midőn az aszszonynyal erőszakoson vagy tudtán kívül követtetett el; midőn a férj feleségével lakik, tudva parázna voltát, vagy maga volt eszközlője felesége paráznaságának; ha mindkét fél ugyanazon bűn részese; ha a férjét meghaltnak hívő aszszony máshoz menne férjhez (H. t. 178. §.); s végre ha a megsértett fél nem követeli az elválást (H. t. 243. §.). A szent László 1. K. 13-ik fejezete szerint a férj meg is ölhetette nősparáznaságban talált feleségét, ha bűnét az előtt tudva egyszer sem nézte el, s az előtt nem gyűlölte feleségét. Ezen törvényt a H. t. 250. §. által eltöröltötnék állítani nem lehet, polgári törvény csakis ellenkező polgári törvény által törölthetvén el.

2.) Hűtlen elhagyás (malitiosa desertio H. t. 184.; §. J. R. 56. §.) ha az, az elhagyatott hibáján kívül (H. t. 188, 189. §.), annak tudta s megegyezése nélkül (H. t. 192. §.), bár valamely vétek büntetésének kikérülhetése s nem a házastársa iránti szeretetlenségből történt is (H. t. 193. §.), csakhogy azon véteknek az elhagyatott tudója

vagy eszközlője ne volt legyen (H. t. 194. §.). Az elhagyatottnak azonban várakoznia kell azon esetben, midőn elbujdosott hitvesének mulatási helye nem tudatik, négy sőt a körülményekhez képest öt esztendeig is s csak akkor követelheti s nyerheti meg, az illető egyházi törvényszék előtt, elvásztatását; megesküvén arra, hogy hitelesen bém bizonyítandó keresései s tudakozódásai után sem akadt hitvese nyomába, és hogy tőle sem izenetet sem levelet nem vett (H. t. 190, 196. §.), a midőn házastársa visszatérését nem is reménylhetni (73. C.), a mit méltán állíthatni, miután háromszori kihirdetés után elpróbált felszólításra sem jelent meg a kittüzött idő alatt az eltávozott (J. R. 56. §.). Ok lehet az elválásra a hűtlen elhagyás azon esete is, midőn az elhagyatott tudja hitvese hollétét, de az a világi s egyházi hatalom által kényszerítve sem akar visszatérni (H. t. 202. §.); valamint azon eset is, midőn az egyik a házastársak közül, a másik tudta s megegyezése nélkül elkövetett vétkéért, örökös rabságra ítéltetett (H. t. 194. §.). Az ellenség által elfogott rabok után várakozni kell feleségöknek, bár kiszabadulásokat reményleni nem lehet is, halálukig; ha pedig hol- és életben létök nem tudatik, férjhezmenetelre csak öt évi várakozás után szabadíthatnak fel (H. t. 195. §.).

3.) A házastárs élete elleni törés (J. R. 55. §.), mely ellenséges indulat által inkább sértetik a házassági kötelesség, mint a nősparáznaság által (H. t. 203. §.).

4.) Engesztelhetetlen gyűlölség (*capitale odium aut insuperabilis aversio*), mely hogy ilyennek tartathassék, el kell próbálni a felek összszebékeltetését; külön is kell vetni őket ideig óráig, s ezt a körülményekhez képest többször is kell ismételni; és ha mindezen próbatételeknek nem lenne sikere, és még reménység sem lehetne a felek kibékítéséhez, mindkét fél ismételve megújított kérésére, elvásztás okául használtathatik, a már született gyermekek érdekeinek sérelme nélkül (J. R. 57 és 58. §.).

5.) A házassági tartozás megtagadása (*denegatio debiti conjugalis*), mely következeire nézve a hűtlen elhagyáshoz hasonló megsértése a házassági kötelességnek (H. t. 205. §.). Azonban, hogyha ezen tartozás állatilag s a házasság célja kockáztatásával, vagy a házastárs egészsége veszedelemzetetésével követeltetnék, annak

megtagadása büntetlen, sőt a szenvedő fél még elválasztását is megnyerheti (H. t. 206 és 207. §.).

6.) Ok az elválasztásra végre az is, ha az aszszony magát mesterségesen és készakarva a gyermekszülésre alkalmatlanná teszi (H. t. 208. §.).

42. §.

Az elválás következéseiről.

Az elválás következései:

1.) általában, azaz, az elválásnak minden eseteire az, hogy a felek közti házassági viszony, minden abból folyó jogokkal és köteleességekkel együtt megszűnik (H. t. 173, 222. §.), az elválasztás alkalmával a felek egymás iránti minden kölcsönös követeléseinek is el kellett venni határozatni (J. R. 59. §.). A felek továbbá egymástóli elválasztatásuk után mássali házasságra is léphetnek azon meg-szorítással mindazáltal, hogy a házastársa ellen válás okául szolgált vétket elkövetett fél, ezen vétke részesével házasságot nem köthet; és hogy az elválasztott feleségnek várakozni kell a férjhezmenéssel illő (legalább 6. hónapi) időig, hogy az előbbi házasságban netalán fogantatott gyermek felett kétség ne támasztathassék (J. R. 60, 61. §.). Sőt egymással is egybekelhetnek az elvált felek, a házasság érvényességét feltételező kellékek megtartása mellett (H. t. 226, 227. §.; J. R. 62. §.). A gyermekek végre nem szűnnek meg az elválasztott szülék törvényes gyermekei lenni, hanemha törvényteleneknek ítéltettek volna az elválasztáskor; az ártatlan félnél tartatnak (H. t. 223. §.), s táplál-tatásuk és neveltetésük mindkét szüléjük által szolgáltatandó költségeire nézve biztosíttatniok kell még szüléik elválasztatása előtt, vagy a szülék önkéntes, de az egyházi törvény-szék által is helybehagyatni kellett egyezménye szerint, vagy a törvényszék ítéletében meghatározni kellett módon; a gyermekek jövődjének biztosítása nélkül az elválasztás meg nem eshetvén, s az elvált szülék közül egyik is más házastárssal egybe nem köttethetvén, míg az egybekötő pap előtt bé nem bizonyítja azt, hogy előbbi házasságából szü-letett gyermekei, illetőségökre nézve, bátorságositva vannak (J. R. 59. §.).

2.) különösen az az, az elválás némely eseteire nézve, névszerint:

a.) A nősparáznaság miatt történt elválasztás esetében, a hibás félnek polgári törvényszék előtt közfelpe-res általi megpereltetése után, a H. K. 1. R. 105. cz. értelmében halálos büntetést is kellene szenvedni, s ha életben hagyatott is, míg elválasztott ártatlan hitvese él, más házasságot nem köthet; az a ki tudva vele házasságra lépne, nősparáznának tartatván, s az őtet egybekötő pap hivatalától s becsületétől megfosztatván (71. C.; H. t. 177. §.). A mit azonban a gyakorlat oda módosított, hogy letevéen az örökös liga alá vetett nyilvános parázna bizonyos pénzbeli összegget (t. i. a parasztok 3, egyházhelyi nemesek, székelyek, polgárok 6, birtokos nemesek 12, mágnások 24 forintot (H. t. 288. §.) és eklésiát követvén, a püspök által feloldoztatva újabb házasságra léphet (H. t. 179. §) még bűne részesével is (H. t. 245. §.). A nősparáznának ítélt aszszony elveszti hitbére iránti jogát is (H. K. 1. R. 105. cz.).

b.) A hűtlen elhagyás azon esete következtében történt elváláskor, midőn az egyházi felsőbbség által, elhagyott társához visszátérésre ítéltetett s a polgári felsőbbség által is kényszerített fél visszátérni nem akar; azonkívül, hogy az elhagyott fél ítéletesen felszabadittatik új házasságra léphetésre, az elhagyó mint hitszegő megbüntetés végett átiratik a polgári felsőbbségnek s egyszersmind, mint az egyház parancsolatát számba nem vevő, a templomból kirekesztetik (H. t. 202. §.).

c.) A házassági tartozást helyes ok nélkül megtagadó féltől hitvese elválasztatván, mint hitszegő örök liga alá is szokott vettetni (H. t. 205. §.).

d.) Hogyha a hirdetmény útján felszólított meg nem jelenván, tőle házastársa ítéletesen elválasztatik s más házasságra lép, azon esetben, midőn ezután a megholtnak tartott vagy elbujdosott fél visszátérne, az egyházi törvény ezen szabályánál fogva „sententiam contra matrimonium latam non transire in rem judicatam“ (H. t. 201. §.), azon vélekedésben vannak némelyek, hogy az elválasztó ítélet megsemmisülvén, az előbbi házasságnak meg kell ujittatni a H. t. 229. §. 2-dik pontja értelmében. E tekintetben két esetet kell megkülönböztetni, melyek közül egyik az, a midőn az elválasztó ítéletet követett házasság után megjelent fél hűtlen elhagyónak méltán tartatha-

tik, a mennyiben hitvesének hire nélkül távozott el s az-
 zal hollétét soha sem tudatta (H. t. 192, 193. §.), az e-
 löbbi házasság megújítását nem csak nem követelheti, ha-
 nem még büntetéssel is sújtoltathatik (H. t. 191. §.). Má-
 sik eset az, a midőn a megjelent fél hűtlen elhagyónak
 nem tartathatik, mert felesége tudtával s megegyezéséből
 távozott el mint katona vagy kereskedő s a t. (H. t. 192. §.),
 de a törvénytől kijelent idő alatt izenetét, levelét hitvese
 nem vevén s hollétének végire nem járhatván (H. t. 196. §.),
 megholtnak tartatott. Ezen esetben az előbbi házasság meg-
 újíthatatik azon okból, mivel az elv拉斯ztó ítélet s azt kö-
 vetett házasság tévedésen alapulván, érvénytelen (H. t. 199. §.),
 és a férj köteles máshoz ment feleségét visszazavenni, annak
 második férjétől született gyermekei törvényesek és atyjuk-
 nál hagyandók, vagy ennek megegyezéséből közte és any-
 juk között felosztandók levén. Ha pedig a férj feleségét
 visszazavenni nem akarná, annak életében meg nem háza-
 sodhatik, kivéve azon esetet, midőn a feleség elv拉斯ztatása
 után kötött házasságnak fentartását tanácsossá tennék a
 gyermekek érdeke, a feleségnek éppen akkori terhes volta
 és azon körülmény, hogy a visszatért férj más feleséget
 kívánna venni, azzal más helyen letelepedendő (H. t. 197,
 198, 199. §.). A feleségét visszakívánó hazatért férj köve-
 telheti annak visszaszállíttetését, az őt elbocsátani nem akaró
 férjétől, s ha a feleség visszatérni visszaszállíttetése után
 sem akarna, kényszeríttethetik mindannyiszor ismétlendő
 200. frt. büntetés terhe alatt, vagyontalansága esetében
 nyakon köttetve is férje kezébe adathatván (H. t. 200, 201. §.).

43. §.

b.) A megkülönböztetésről.

Megkülönböztetésnek akkor van helye, midőn a há-
 zasfeleknek nincs helyes okuk az elv拉斯ra, azonban vagy
 a férj kegyetlensége, vagy a feleség veszekedő indulata,
 vagy mindkét fél részegessége, nehéz természete miatt a
 felek együtt csendesen nem élhetnek, s tartani lehet attól
 is, hogy nevedekvén köztük az ingerültség, az együttlakás
 mindkét fél romlására leend (H. t. 217. §., J. R. 50. §.).
 Különbözik az elv拉斯tól abban, hogy a felek csupán az
 együttlakás kötelességétől levén felmentve, mássali házas-
 ságra nem léphetnek; a feleség ha nem ő volt oka a meg-

különösnek, férjétől tartatását követelheti, hitbérét s örökösödés iránti jogait nem veszti el (H. t. 219. §.). Csak ideig óráig tartó lehet, örökös pedig éppen nem, azért hogy a felek a magános élet unalmai által egymás iránti kibékülésre s erkölcsi jobbulásra ösztönöztethessenek (H. t. 218. §.). A H. t. 217 §-ából következtethetőleg, egyházi törvényszék ítélete következtében eshetik meg, a J. R. és a szokás szerint pedig, minden birói nyomozás és ítélet nélkül is (J. R. 50. §.); mégpedig úgy, hogy a felek kölcsönösen megegyezvén, az egymás iránti követelései, s különösen gyermekeik tartására s neveltetésére szükséges költségek kiszolgáltatandása felett, miután papjuktól bizonyítványt nyerték arról, hogy ők közöttök a békéltetést elpróbálta legyen, s hogy az sükeretlen lévén ők maga is a megkülönböztést szükségesnek tartja, ebbeli szándékukat az illető egyházi előjáróság előtt bejelentik, ki is azt tudásul veszi (J. R. 51, 52. §.). A megkülönbözött felek mihelyt kibékültek, egyesülhetnek, azt az egyházi előjáróságnak tudtára adván (J. R. 53. §.).

44. §.

V.) A házassági ügyekről.

Viszszahelyeztetvén egyházi törvényszékeink a II. József császár ujtásai előtt volt állapotukba és hatáskörükbe az 1791: 32. cikk, és névszerint minden házassági ügyek az illető egyházi törvényszékek elébe levén utasítva az 1791: 34. cikk által, az ezen törvény kelése előtt világi törvényszékek által, házassági ügyekben, hozott ítéletek helybenhagyása, az ott költ választó ítéletek következtében kötött házasságból született gyermekek törvényességének kimondatása mellett: minden házassági ügynek az egyházi törvényszékek előtt kell tárgyaltatni, még pedig úgy, hogy az ügy az egyházkertületi törvényszéken (partialis synodus) kezdetik, annak házasság megsemmisítését vagy felbontását tárgyzó ítéletének, a kérdésben torgó személyek rangjára való tekintet nélkül, a közzsinati (generalis synodus) törvényszék elébe kelletvén, akár bejelentetett a feljebbvitel akár nem, feljebbvitetni az 1834-beli közzsinatnak, a H. t. 209, 210, 211, 212, 213 §-ait e részben módosító határozata szerint, melynek ítélete döntő és feljebb nem vitethetik a 93. C. szerint. A vegyes házassági ügynek az alperes val-

lása szerinti törvényszék előtt kell kezdetni; a bírák kötelessége levén kitkít a felek közül saját egyházuk törvényei szerint ítélni el (H. t. 220.), mit a gyakorlat, a bevett vallások jogegyenlőségének szembetűnő sérelmével, azon esetre, midőn egyik a felek közül catholicus, oda módosított, hogy a házassági kérdések a catholica egyház törvényszéke előtt tárgyaltnak; ennek törvényei használtatván sinormértékül. a más vallásu felet is egyiránt kötelező ítélet hozatalában.

B.) A r. catholicusok házasságáról.

45. §.

A catholicusok mátkaságáról.

A házasságot meg szokta előzni a mátkaság, melynek szabályai:

1.) A mátkaságnak birni kell az egyezmények kellékeivel. Köttethetik levél vagy arra, névszerint s határozott személyre nézve, meghatalmazott biztos által, sőt magok a szülők által is, még fel nem serdült gyermekeik nevében.

2.) Mátkaságra nem léphetnek a bolondok, hét évesnél kisebb gyermekek s azok, kik el vannak tiltva az egyhássági házasságtól. A mátkaság

3.) lehet feltételesített is, a nem teljesülhető és nem teljesíthető feltétel miatt érvénytelené válván.

4.) A mátkaságnak nincsenek innepélyességei, olykor azonban használtatnak bizonyságok, kötlevel készíttetik, gyűrű vagy ajándék adatik, melyeket oknéküli visszalépés esetében az adó elveszit, az elfogadó pedig két sőt néha négyszer annyiban ad vissza.

5.) A mátkaság következése az, hogy a visszalépő fél ígérete teljesítésére bírói ítélet által is sürgettethetik, de mivel a házasságnak önkéntesnek kell lenni, nem kényszerítettethetik; és hogy akadály a mátkaság első ízbeli véreivel kötendő házasságra nézve, bár felbomlott legyen is közbejött akár halál, akár kölcsönös visszalépés által.

6.) Megszűnik a mátkaság:

a.) mindkét félre nézve, egyik fél halála, kölcsönös felmondás, a kikötött idő eltelése, pappá vagy szerzetessé létel, közbejött házassági akadály s az érdekelt féltől el nem engedett feltétel kimaradása miatt;

b.) csupán egyik félre nézve, a másik a mátkaság köteléke alatt maradván, midőn egyik fél fajtalankodott, vagy vallását változtatta (*fornicatio corporalis aut spiritualis*), testében vagy lelkében lényegesen megváltozott, házasságra vagy mátkaságra lépett mással, hir nélkül eltávozott és sok ideig kimaradott.

46. §.

A házasság különböző nemeiről.

A catholicusok házassága

1.) feltételetlen (*purum*), vagy feltételes (*conditionatum*), amaz azonnal, e pedig csakis a feltétel teljesülése után érvényes;

2.) törvényes és helyes (*ratum et legitimum*), mely az egyházi törvények szerint kötött ugyan, de még nincs elhálás által is megerősítve; vagy törvényes, helyes és el is hált (*ratum, legitimum et consummatum*), mely az egyházi törvények szerint kötöttvén, elhálással is meg van erősítve;

3.) érvényes, mely minden törvény szerinti kellékekkel bir; és érvénytelen, mely törvény által kijelölt akadály számba nem vételével kötöttett.

47. §.

A házasság akadályairól.

A catholicusok házasságának akadályai (*impedimenta matrimonii*) azon az egyházi törvény által kijelölt okok, melyeknél fogva bizonyos személyek egymással házasságot nem köthetnek. Ezen akadályok vagy csak gátolják a házasságot de nem érvénytelenítik, ha megkötöttett (*impedientia*); vagy olyanok, melyek nem csak gátolják, hanem meg is semmisítik az ellenőkre kötöttett házasságot (*dirimentia*). Ezeknek magyarázatából tudhatni meg azt is, hogy a catholica egyház törvényei szerint kik, mikor és miként léphessenek egymással házasságra?

48. §.

1.) A gátló akadályokról.

A gátló akadályok ezen versekbe foglalvák:

„*Sacratum tempus vetitum, sponsalia, votum* :

Impediunt fieri, permittunt facta tueri,

Connubia.“

Gátló akadályok ennélfogva:

1.) A szent idő (sacratum tempus), mely alatt házassági egybekelések, lakadalmok nem tartathatnak. Ilyen idő advent első vasárnapjától vizkeresztnapig; és hamvas szeredától húsvét után nyolczad napig.

2.) A tiltott idő (vetitum tempus), mely alatt t. i. az egyházi vagy világi felsőbbség rendeletéből házasság, általában vagy bizonyos személyek között, nem köttethetik.

3.) A mátkaság (sponsalia), mely gátolja annak házasságát, a ki mással, azon kívül kit el akar venni, mátkaságban van.

4.) Az egyszerű fogadás (votum simplex), melylyel magát valaki szüzességre kötelezte a nélkül, hogy pappá vagy szerzetessé lett volna.

49. §.

2.) A bontó akadályokról.

A bontó akadályok ezen versekbe foglalvák:

„Error, conditio, votum, cognatio, crimen;
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas;
Si sit affinis, si clandestinus, et impos,
Si mulier sit rapta loco nec reddita tuto,
Haec socianda vetant connubia, facta retractant.“

Ennélfogva bontó akadályok:

1.) A tévedés (error) azon esetben, ha a személyt vagy annak lényeges s bár mellékes, de oly tulajdonságát tárgyazta, mely a házasság feletti megegyezés feltétele gyanánt volt kijelelve.

2.) Állapot (conditio), a mennyiben hajdon a rabszolgával és nővel nem tudva kötött házasság felbontható volt. El levén törölve a rabszolgaság, ezen akadály már megszűnt.

3.) Szerzetesség (votum solemne), mely nem csak a kötendő, hanem a már megkötött, de még el nem hált házasságot is felbontja. Sőt az elhált házasságot is megszünteti, ha a felek közül egyik megegyezik abban, hogy a másik szerzetessé legyen s szüzességre kötelezi magát is; ezen fogadásának biztosítása végett, ha a püspök szükségesnek itéli, kolostorba menvén.

3.) Rokonság (cognatio), melynek három neme van u. m.

a.) Lelki rokonság vagy komaság (cognatio

spiritualis), a keresztelő keresztelt, és ennek szüléi, a bér-máló, bér-mált s ennek szüléi, a keresztanya vagy anya (levans), keresztelt (levatus) s annak szüléi között kötendő házasságra nézve. Több keresztszülő közül csak egy keresztanya s anya lesz ily értelemben lelki rokonná.

b.) **Törvényi rokonság** (cognatio legalis), mely örökbefogadás által származik, és bontó akadály az örökbefogadók és fogadottak, úgy azok között is, kik az által testvérihez hasonló viszonyba jönnek egymáshoz; még pedig amazok között örökre, ezek között pedig ezen viszony megszűnéseig.

c.) **Valódi rokonság** (cognatio carnalis), mely bontó akadály a házasságnak az egyenes ágbeli vérek között ízre való tekintet nélkül, az oldalágbeliek között a negyedik ízig bészórolag, azon kivétellel, hogy azok, kik közül az egyik a közös törzsökből közvetlen származott, bármely ízben álljanak is egymáshoz, házasságot egymással nem köthetnek (respectus parentelae).

5.) **Bűn** (crimen), melyen nősparáznaság és hitvesgyilkolás (conjugicidium) értetik; azok, kik egymással nősparáznaságot űztek, valamint a házastárs megölésében részes a megöletett hitvesével házasságot nem köthetvén.

6.) **Hitkülönbség** (cultus disparitas), mely miatt tilalmas a házasság keresztény és nem keresztény között. Ha a nem keresztény házások közül egyik keresztény hitre tér s társával lakni nem akar, mással léphet ugyan házasságra, de ha mig ezt tenné, társa kereszténynyé lenne, azt visszafogadni tartozik.

7.) **Kényszerítés** (vis), ha éppen a házassági meg-egyezés kicsikarására használtatott. Azonban ha a kényszerített fél önkéntesen közösködik, elesik a házasság megsemmisítésének követelhetésétől.

8.) **Papság** (ordo), a mennyiben pappá lett személy-lével kötött házasság fen nem állhat, és házasember pappá nem lehet; hanemha beléegyező felesége szűzességre kötelezván magát, ha szükségesnek ítéltetik, kolostorba menne. Az egyesült görög szertartásu egyházban házások is lehetnek papokká.

9.) **Fenálló házasság** (ligamen); a házások, mig házasságuk meg nem szűnt, más házasságra nem léphetvén elannyira, hogy ha valaki méltán tarthatva házasságát meg-

szűntnek, törvénszeresen kötne is új házasságot, mielőtt az ellenkező bém bizonyosodik, köteles visszatérni előbbi házastársához, kivéve az egyesült görög szertartásuakat azon esetben, midőn az előbbi hitves nősparáznasága bém bizonyosodik.

10.) Mátkaság (*honestas*), mely felbontja a mátkaság első ízbeli vételével kötött házasságot, minden tekintet nélkül arra, hogy a mátkaság felbomló é vagy nem?

11.) Sógorság (*affinitas*), mely lehet törvényes vagy törvénytelen, a szerint, a mint a közösködés házasságban vagy azon kívül történt; amaz negyed, ez pedig másod ízig bérekesztőleg bontó akadály levén. Az örökbefogadás által létesült sógorsági viszony bontó akadály az örökbefogadó özvegye és a fogadott fiú, viszont a fogadott fiú özvegye és az örökbefogadó közti házasságra nézve. A házasság kötése után létesült sógorság nem bontja fel ugyan a házasságot, de sántikálónak teszi (*claudicans*), a mennyiben a bűnös fél nem követelheti társától a házassági tartozást, bár az iránt követeltethetik is az ártatlan féltől, ha az magát örökre eltartoztatni nem akarja, a mit az egyházi törvények javasolnak.

12.) Alattomoság (*clandestinum*). Alattomosnak nevezetik a házasság, ha nem bír a törvénytől kijelelt lényeges kívánatosságokkal, melyek abban állnak, hogy a mátkás felek, a pap s két alkalmas biznyságnak egyzsersmindi jelenlétében, nyilvánítsák a házasság feletti meg egyezéseket tisztán és határozottan. A pap lehet akár közös, akár csak egyik fél lakhelyének papja, vagy ezek által helyettesített, s nem árt ha önkénytelen veszen is részt, sőt a sem, ha a püspök által hivatalától felfüggesztetett volna. Biznyságok lehetnek a rokonok, sőt a szülék is, ha nem alsóbb rangnak a házasulandó felek valamelyikénél. A mellékes szertartások, milyenek a kihirdetés, hűtlés, papi áldás, nélkülözhetők; s ha fogyatkoznának, a miatt a házasság nem lesz alattomos, s ez okon felbonthatóvá.

13.) Tehetetlenség (*impotentia*), melynek csak úgy van bontó ereje, ha a) valóságos, mert ha idővel szinleltnek, vagy csak látszónak bizonyosodik, a házasságot felbontó ítélet, mely elítelt dologgá soha nem válik, megsemmisül; b.) örökkétartó, vagy legalább olyan, melyet életkockáztatás nélkül nem lehet orvosolni; c.) házasság

ság előtti (antecedens), mert ha a házasság kötése után származott, nem vétetik tekintetbe; d.) b é b i z o n y i t o t t, a mi a nemi különbséghez képest orvosi s illetőleg bábai bizonyítvánnyal eszközöltetik, s azonkívül még a felek esküjével is hitelesítettik. Kétség esetében három évi proba s mindkét fél, vagy ha alperes tagadná gyengeségét, a felperes eskütétele után bontathatik fel a házasság. Tehetetleneknek tartatnak, kik a testi közösülésre akár általában akár illetőleg alkalmatlanok, kik közé azonban nem számoltatnak a magtalanok.

14) N ő r a b l á s (raptus), akadály a rabló és rablott között, míg ez amannak hatalma alatt van, ha szinte meg egyezést nyilvánított volna is. Elenyészik az akadály, mihelyt a rablott szabadságát visszanyervén, megegyezett a házasságban.

50. §.

A felmentésről.

A felmentésre nézve kétfélék az akadályok a catholica egyház törvényei szerint:

1.) e l n e m e n g e d h e t ő k (quae nullam dispensationem recipiunt), mivel a szentírás tilalmán alapulnak. Ilyenek: a) a fenálló házasság; b) szülők és gyermekek közti vérség; c) fi- és nőtestvérek közti az atya- vagy anyatestvérével (cum amita vel matertera) rokonság; d) a napával, menyinyeli, mostohaanyával s leánynyali, mostoha fiu s leány leányával, fitestvér s az atya vagy anya fitestvére özvegyéveli sógorság, kivéve a fitestvér özvegyére nézve azon esetet, midőn ennek attól gyermeke nincs;

2.) e l e n g e d h e t ő k, mivel emberi törvényeken alapulván, azok rendelkezésből a kiszabott módon megszüntethetők, melyek megint kétfélék:

a.) C s a k a r o m a i p á p a á l t a l e l e n g e d h e t ő k, milyenek: a) az első (u. m. atyárolí féltestvérek közti) és másod ízbeli vérség és sógorság, b) lelki rokonság, c) egyszerű fogadás, szerzetesség, papság, d) nősparáznaság és hitvesgyilkolás, e) hitkülönbség, f) mátkaság. Ezen esetekben a felmentés, a nyilvános akadályokra nézve, a Data-riából díj mellett, a titkosokra nézve pedig a Paenitentiariából ingyen adatik, amaz által a felmentés a folyamodó rendes papjára vagy annak helyettesére, ez által

pedig gyóntatójára bizatván. Az első esetben a **folyamodás** csak királyi engedelem mellett eshetik meg, és felmentés nyerése esetében, a törvényellenesen kötött **házasságot** **in-nepélyesen** meg kell újítani.

b.) A püspök által elengedhetők, melynek
a) a harmad- és negyedízigleni rokonság és sógorság; b) a szent és tiltott idő. Sőt ha a házasság nem tudva kötöttetett, s a dolog, a felek aggodalmának csilapítása vagy a fenyegető gyalázat kikerülhetése végett, haladékat nem szenved, a püspök más, még nem nyilvánosult, bontó erővel bíró és elengedhető akadályra nézve is adhat felmentést, mielőtt az köztudat tárgyává lenne.

51. §.

A catholicusok házasságának következtetéseiről és megszűnéséről.

A catholicusok házasságának következtetése mind a szütlekre, mind a gyermekekre nézve éppen azok, melyek fenebb a helvét vallástételt követőkre nézve közöltettek.

Elenyészik a catholicusok házassági egybekötöttése:

1.) a halál által, egyik fél halála után a másik új házasságra léphetvén;

2.) megsemmisítés által, midazon esetekben, midőn a házasság bontó akadály ellenére kötöttetett volna, melyet a tévedés, kényszerítés és tehetetlenség eseteiben, csak a sérelmes fél követelhet, a többiben pedig az egyházi közfelperes is (fiscus consistorialis);

3.) elválás által, melynek azonban csakis két esete van, u. m. a még el nem hált házasság felbontatik, ha valamelyik fél szerzetessé lesz, és az egyesült görög szertartásnak nősparáznaság miatt választanak; a mi hogy gyakorlatban volt hajdon a deák szertartásu egyházban is, bizonyítja a H. K. 1. R. 105. cz. A catholicusok törvényei szerint az érvényes házasság általában felbonthatatlan levén, catholicus más vallásu elválasztott személylyel csak azon esetben kötethetik össze, ha az elválasztás okát a catholica egyház elvei szerint bontó akadállynak tarthatni.

52. §.

A catholicus házások megkülönböztetéséről.

A catholicusok illető egyházi törvényszékei különvetik a házasság feleket:

1.) örökré, csupán a tudva s önkéntesen elkövetett nősparáznaság vétkeért, hogyha az ártatlan fél által elengedve, vagy illetőleg a férj által eszközölve nem volt, és ha nem részese mindkét fél ugyan azon bűnnek. Ha a megkülönböztetést nyert fél, azután ugyanazon bűnbe esnék, hitvesét visszafogadni kényszerítették;

2.) ideiglenesen, vallás változtatásért, vétkekre csábíttathatás veszedelmeért, a férfi szerfeletti keménységeért, élet s egészség bátorosításáért, egyik fél ragadós nyavalyájaért.

Mindkétféle megkülönböztetés csak birói ítélet következtében történhetik meg, egyszersmind a gyermekek tápláltatásának s neveltetésének módja is elhatározottván. Hogyha a házas felek önhatalmulag különböznenek meg, az illető egyházi felsőbbség által kényszeríthetnek arra, hogy vagy együtt lakjanak, vagy törvény útján eszközöljék különvettetésüket.

HARMADIK FEJEZET.

A személyek viszonyairól önállósági tekintetben.

53. §.

A személyek önjoguak vagy mástól függők.

Önállósági tekintetben a személyek:

1.) önjoguak (sui juris), magán jogi viszonyaikra nézve, kik senki hatalma alatt sem állván (H. K. 1. R. 112. cz. k. §.), jogaikat a törvénytől kijelelt határok között szabadon gyakorolhatják; és a kik nem lévén más felvigyázata alá rendelve, cselekedetök érvényességére nézve, a törvénytől függetlenkedésük feltétele alatt, nincsenek más helybehagyásától függőkké téve;

2.) mástól függők (alieni juris), kik mások hatalma alá lévén törvény által rendeltetve, jogaik gyakorlatában felsőbbjeik hatalma által általában vagy bár némileg korlátozhatnak, s némely cselekedeteik érvényessége, a törvénytől függetlenkedésük kivételével, még azoknak jóváhagyása által is van feltételesítve, kiknek hatalma alatt állanak. A személyek másoktól függővé tétele által bizonyos viszony születik a függő és azon személy között, melytől más függ. Ezen viszony különböző lehet azon hatalom különbözőségéhez képest, mely alá van a mástól függő személy rendelve. Így

különböztettek meg törvényeink is három hatalmat, u. m. az atyai-, véd- és uri hatalmakat, melyeknek tárgyalása után fog felfejtetni, minő különbség legyen a személyek között önállósági tekintetben.

ELSŐ CZIKK.

. Az atyai hatalomról.

54. §.

Az atyai hatalom fogalma.

Az atyai hatalom (*patria potestas*), azon jogok foglalatja, melyek az atyát illetik nemzeteire nézve azon esetben, ha önjogu, az az, ha nincs atyja hatalma alatt, különben az atyai hatalom a nagyatyát illetvén, mind az atyára, mind nemzeteire nézve a H. K. 1. R. 51. cz. 2. §.; 56. cz. 1. §. szerint. Azon okból, mivel ezen hatalom alapja gyanánt a H. K. 1. R. 56. cz. 2. §-ában a jószágok atya s gyermekei közti örökletének kölcsönössége emlittetik; és mivel az öröklét ezen kölcsönösségét az anya s gyermekei között sem tagadhatni: némelyek ezen hatalomból részeltetik az anyát is, és azt állítják, hogy azt helyesebb volna szülői hatalomnak (*parentalis potestas*) nevezni. Ezen véleményt méltán állíthatni alaptalannak, mert

1.) törvényeink s jelesen a H. K. 1. R. 51. cz. 1. §-a ezen hatalmat atyai nak azaz atyát illetőnek nevezi, s bár 2-ik §-ában mind az atyáról, mind az anyáról említés tétetik, ezen hatalom mindazáltal határozottan csak az atyának tulajdoníttatik.

2.) A H. K. 1. R. 113. cz. az anyának gyermekeire nézve csak gyámnoki hatalmat enged, s azt is az atya halála utánra és csupán addig míg férjhezmegyen, az anyát ezen gyámnoki hatalom gyakorolhatásától is elrekeszthetvén az atya, a H. K. 1. R. 119 és 120. cz. szerint, végrendeleti gyámnok kinevezése által, atyai hatalmánál fogva.

3.) Ha az atyai hatalomnak csupán a jószágok örökletének kölcsönössége volna alapja, az atya oldalágbeli rokoni is, a hozzájuk ilyen örökösödési viszonyban álló gyermekek felett, atyai hatalmat gyakorolhatnának a H. K. 1. R. 116. cz. ellenére, mely azoknak csak gyámnoki hatalmat enged, elég bizonyosságául annak, hogy az öröklét kölcsönösségét nem lehet az atyai hatalom egyedüli alapjának tartani.

53. §.

Az atyai hatalom alapjáról.

A H. K. 1. R. 51. cz. 2. §-a ezen szavai értelmében „qui ex te et uxore tua nascuntur, in tua potestate erunt“, méltán állíthatván, hogy a feleségtől s ennél fogva törvényes házasságból született gyermekek tartoznak atyai hatalom alá: hogy a törvényes házasság az atyai hatalomnak egyik alapja, kétséget nem szenved. Mivel továbbá a törvényes házasságon kívül született gyermekek, kiknek jogi értelemben atyjok sincs, a mennyiben csakis a házasság mutatja ki azt, hogy kit lehessen és kelljen a gyermekek atyjának tartani, az egyházi törvény százados gyakorlat által megerősített szabálya szerint, a törvényesítés által jogi viszonyaikra nézve olyanokká lesznek, mintha törvényes házasságból származtak volna: tagadhatatlan, hogy a törvényesítésre is alapíthatni az atyai hatalmat. Az atyai hatalom alapjai közé szokták számlálni végre az örökbe-fogadást is (adoptio filialis) azokból, mivel az öröklet alapja az atyai hatalomnak (H. K. 1. R. 56. cz. 2. §.), és mivel a fogadott gyermekek örökösei az örökbe-fogadónak (H. K. 1. R. 8. cz.). Ezen vélemény azonban helytelen, mivel

1.) hogy az atyai hatalom alapjának nem lehet az örökösödést tartani, fenébb békibizonyított, és ha lehetne is, az idézett H. K. 1. R. 56. cz. 2. §. kölcsönös örökösödésről szól, már pedig a fogadott gyermekek és az örökbe-fogadó közti örökösödés természete végrendeleti, s éppen azért nem kölcsönös.

2.) Az örökbe-fogadásnak, mint végrendeleti intézkedésnek következménye a H. K. 1. R. 63. és 66. czimei szerint is csak az örökbe-fogadó halála után lehetvén, miként gyakoroltathassék annál fogva atyai hatalom, meg nem foghatni.

3.) Arról, hogy az örökbefogadás által megszűnnék a fogadott gyermekek atyjának hatalma, törvényeink nem emlékeznek, holott a H. K. 1. R. 56. czimében előszámláltatnak az atyai hatalom megszűnésének esetei. Azt sem lehet pedig állítani, hogy az atya lemondása következtében, hatalma az örökbefogadóra szállíthatatnék, mert ezen jog, mind a természet, mind hazánk törvényei szerint is elan-

nyira személyi, hogy az atya személyétől különváltan képzelni sem lehet.

Ennélfogva törvényeink szerint az atyai hatalomnak két alapja van u. m. a házasság és törvényesítés, melyek közül amaz már tárgyalva lévén, e helyen csak a törvényesítésnek kell tárgyalatni.

56. §.

A törvényesítésről s neveiről.

Törvényesítésnek neveztetik azon tény, mely által a törvénytelen gyermekek, a törvényes házasságból született gyermekek minden, vagy legalább némely jogainak részesévé tételnek. A törvényesítésnek törvény és szokás szerint három neve van u. m. a házasság általi, fedelmi és a pápai.

57. §.

1.) A házasság általi törvényesítésről.

A törvényes házasságnak nem csak az a következése, hogy az abból született gyermekek törvényesek, hanem az is, hogy az által, a házasulandó felektől, házassági egybekötésök előtt, született gyermekek törvényesülnek (H. t. 103. §. 5. p.) azaz, jogi tekintetben olyanokká lesznek, mintha törvényes házasságból születtek volna. A törvényesítés ezen módjának feltételei, a catholica egyház azon szabályai szerint, melyek százados gyakorlat által minden bévett vallásukra nézve szokássá váltak hazánkban is, ezek:

1.) Hogy a házasság köttségéé éppen azon személyek között, a kiktől a törvényesítendő gyermekek származtak, a mi az illető személyek ezelőtti viszonyaiból, önvallomásaiból s ezeket támogató körülmények egybevetéséből ismertethetik meg.

2.) Hogy a midőn a kérdés alatti gyermekek nemzetek, szüléik olyan szabad állapotban voltak, hogy egymással házasságot köthettek legyen. Ennélfogva a nősparázsnaság elkövetésével nemzett s illetőleg szült gyermekek, valamint azok is, kiknek szüléi között felmenthetetlen házassági akadály volt, nem törvényesíttethetnek házasság által.

3.) Hogy a gyermekeket törvényesítő házasság legyen minden törvényes kellékekkel ellátott.

4.) Nincs szükség a törvényesítendőök megegyezésére, s a sem kívántatik meg, hogy a házasság elhálás által erősíttessék meg. Sőt még a sem akadály, ha a szülők, gyermekeik születése után, más házasságra léptek volna, csak hogy az, a törvényesítő házasság kötésekor, legyen teljesen elenyészve.

Az ezen feltételek alatt törvényesült gyermekek olyanokká levén, mintha törvényes házasságból származtak volna, hogy a törvényesítés által felettök atyai hatalmat szerez atyjuk, szembeállít.

58. §.

2.) A fejedelmi törvényesítésről.

A házasság által nem törvényesíthető gyermekek törvényesíthetnek a fejedelem kegyelme által, a ki törvényesítő hatalommal bír a H. K. 1. R. 108. cz. szerint. A fejedelem ezen jogát törvényesítő levél adásával szokta gyakorolni, melyben a régi idők óta használtatni szokott írásmód (stylus) szerint nyilvánítatik, miként a gyermekek, elenyésztetvén születésük gyalázata, törvényesíttetnek, atyjuk családi és előnevét (cognomen-praedicatum) használandólag a törvényes gyermekek száma közé felvétetnek, mindazon haszon, tisztesség és becsültetés részeseivé tétetnek mind maguk, mind kétnemű törvényes maradékaik, melyekkel más törvényes házasságból született gyermekek birnak, kemény büntetés terhe alatt megtiltatván előbbi sorsuk szemökrehányása. Hogyha ezen törvényesítő levél el van látva mindazon kellékekkel, melyek által a kiváltságlevelek érvényessége feltételezve van, méltán állíthatni azt:

1.) hogy a törvényesített gyermekek atyjuk családi s előneve használatával együtt azon jogokat is használhatják, melyek atyjuk polgári állapotánál fogva igényelhetők, vagyis azt, hogy az atya nemességének is részeseivé lesznek. Midőn ugyanis a nemesítésre törvény által felhatalmazott, s azonkívül a törvényesítésre is jogosított fejedelem a gyermekeket nemes atyjuk törvényes gyermekeinek tartatni rendeli úgy éppen, mintha érvényes házasságból születtek volna, tudva azt, hogy a nemes állapotú atya törvényes gyermekét nemesnek lehet és kell is tartani a H. K. 1. R. 7. cz. 2. §. szerint: a gyermekek törvényesítése által egyszersmind azt is rendelte, hogy azok állapotukra néz-

ve nemeseknek tartassanak. E nem lehet másképpen, mert ha a nemes atyának törvényesített gyermeke nem nemes, azt törvényes azaz olyan gyermekének, ki jogaira nézve az érvényes házasságból születtekhez hasonló, tartani nem lehet, s következésképpen a fejedelmi kegyelem törvényesítő erővel nem bírna; a mit a fejedelem törvényesítő jogának kétségbehozása nélkül nem lehet állítani. Ha pedig a törvényesített gyermeket, a fejedelem törvényesítő jogánál fogva, a nemes atya törvényes gyermekének kell tartani, ugy nemeknek is kell egyszersmind tartani, mert a gyermekek olyan állapotuk levén a milyen atyjuk (H. K. 1. R. 22. cz. 3. §.), azt állítani, hogy nemes atyának nemtelen állapotú törvényes gyermeke lehessen, tiszta törvénnyel ellenkező merészség lenne. Hozzájárul még ezekhez, legalább a helvét vallástételt követőkre nézve az is, hogy egyházi szokásuk szerint, a fejedelmi kegyelem az atya és anya közti, házasságinak nem nézhető egybeköttetést érvényes házassággá változtathatván, sőt az egybeköttetés előtt elhalt férfi terhesen maradott mátkáját is törvényes feleségnek nyilváníthatván, az érvényes házasságból folyó jogokat igényelhetőleg (H. t. 81. és 83. §.): következetesen állíthatni, miként a fejedelmi törvényesítő levél által azon egybeköttetés, melyből a gyermekek születtek, törvényes házassággá válik, s azok ennél fogva atyjuk nemesi állapotát éppen ugy igényelhetik, mintha törvényes házasságból születtek volna. Támogatja végre a nemes atya törvényesített gyermekei nemességét még azon ok is, hogy a fejedelem törvényesítő kegyelme csupán azon következtetésekre nézve korlátolt, a H. K. 1. R. 108. cz. szerint, melyek a törvényes örökösöket illetvén, fejedelmi kegyelem tárgyai, mások jogának sérelme nélkül, nem lehetnek; miként számláltathassék pedig ezek közé az atya nemességének öröklése, megfoghatatlan.

2.) A fejedelmi törvényesítés által a gyermekekre törvényesített atyjuk atyai hatalmat szerez, mivel ez által olyanokká lesznek, mintha törvényes házasságból születtek volna, a törvényes házasságból született gyermekekre nézve pedig az atyát atyai hatalom illeti a H. K. 1. R. 51. cz. 2. §. szerint.

3.) Ezen törvényesítésnél fogva törvényes házasságból született gyermekek közé számláltathatván a törvényesített-

tek: örökösei szülik alább, a maga helyén, közöltetendő vagyonainak.

59. §.

3.) A pápai törvényesítésről.

Hogy a pápa hazánkban is bir törvényesítő hatalommal, a catholicus gyermekekre nézve, láthatni a H. K. 1. R. 106. cz. 2. §-ában. Mivel azonban a pápa még egyházi hivatalokat s jövedelmeket sem osztogathat hazánkban, a H. K. 1. R. 11. cz. szerint, s annyiaval kevesebbé lehet felhatalmazva polgári jogok ajándékozhatására: a pápa törvényesítésének csupán egyházi s névszerint azon következménye lehet, hogy az általa törvényesítettek egyházi hivatalokra képesekké lesznek, s kivéve a bibornokságot, bármely egyházi méltóságra alkalmasok. Vannak csakugyan esetek, melyekben a pápa törvényesítésének, legalább közvetőleg, polgári jogok élvezhetése is lehet következménye. Ilyenek p. o. midőn a házasságon kívül született gyermekek házasság által, bontó akadály miatt, nem törvényesíthetvén, a pápa királyi jóváhagyás mellett nyert felmentő engedelme a törvényesítő házasságot lehetségesíti. Ezen esetekben a törvényesített gyermekek polgári jogképessége a törvényesítő házasság közvetlen következménye ugyan; e mindazáltal különben nem léteztethetett volna, hanemha arra a pápa (sőt olykor a püspök is, mint már közöltett) engedelmet adott, s ennél fogva méltán állithatni, hogy a gyermekek közvetőleg a pápa kegyelmének köszönhetik polgári jogaik élvezhetését, valamint atyjuk is azt, hogy felettök atyai hatalmat gyakorolhat.

60. §.

Az atyai hatalom alá tartozó személyekről.

Atyai hatalom alá tartoznak:

1.) az önjogu atyának törvényes házasságból született gyermekei s még fel nem szabadult fiától származott unokái is, a leányaitól született unokák, annak férje vagy illetőleg apósa hatalma alá tartozván, a H. K. 1. R. 51. cz. 2. és 3. §. szerint.

2.) A házasság és fejedelmi s illetőleg pápai törvényesítés által törvényesekké lett gyermekek, kik olyanokká lesznek, mintha törvényes házasságból származtak volna.

61. §.

Az atyai hatalom körébe tartozó jogokról.

Az atyai hatalom alatt levők felett gyakorolható jogai az atyának, a H. K. 1. R. 51. cz. szerint, ezek:

1.) Az atyai hatalom alatt levő fiu atya ingó és fekvő vagyonait, annak megegyezése nélkül, el nem idegenítheti, s azok felett senkivel sem egyezkedhetik.

2.) Az atyák törvényes kora fiaikat is netaláni vétkeik szerint megbüntethetik és feddhetik, sőt ha kicsapongásaik és gonosz tetteik minősége kívánná, bé is zárathatják. Ezen büntető hatalmát az atya, gyermekeinek mások ellen elkövetett büntetési esetében gyakorolja; azon esetben ugyanis, midőn a gyermekek atyjukat vagy anyjukat szidalmaznák, megvernék, sebesítenék vagy ölnék, az azok feletti büntető hatalom a közállományt illeti, az Apr. C. 3. R. 48. czimében leírt módon, szidalom- és verésért a panaszló vagy a tisztek az első törvényszékek előtt, sebesítés- és ölésért a fiscalis director országgyűlés előtt követelvén a bűnöst.

3.) Valóságos szükség esetében az atyák fiaik terheit is felvállalhatják és magokra vehetik, és gyakran még meg nem osztott jószágaikat is, végszükség esetében, eladhatják és elidegeníthetik.

4.) Az atya akarata ellen fiát senki le nem tartoztathatja magánál.

5.) Maga helyett kezesül állithatja fiát, de nem viszont.

6.) Az atyai ingó javakról végrendeletet nem tehetnek a fiak, hanem csak a mennyiben atyjuk megengedi; azonban másként van a dolog a fiak által önszolgálataikkal vagy tudományukkal szerzett vagyonra nézve, mert ez iránt, az atyának akarata nélkül is, szabadon rendelkezhetnek. Ezekhez járul

7.) az, hogy az atya végrendeletében gyámnokot nevezhet még fel nem serdült törvényes gyermekeinek is (H. K. 1. R. 119. cz. 1. §.; 124. cz. 2.), a halála után születendőt sem véve ki (H. K. 1. R. 114. cz. 1. §.).

8.) Felserdült fiát az atya bizonyos esetekben kényszerítheti az ősi jószágok osztályára (H. K. 1. R. 52. cz.), és mivel az ősi jószágok osztálya által kiszabadulnak a fiak atyjuk hatalma alul (H. K. 1. R. 51. cz. 1. §.), az atya felserdült fiait szárnyra bocsáthatja akarata ellen is.

9.) Az atya kirekesztheti gyermekeit végrendeletében minden szerzeményeiből (H. K. 1. R. 57. cz.).

10.) Megosztván az atya, halála esetére végrendeletében, szerzeményeit gyermekei között; azon osztályon gyermekei tartoznak örökre megnyugodni (H. K. 1. R. 57. cz. 1. §.).

11.) Névszerint a bolond gyermekeket minden igazságos és becsületes dolgokra kötelezheti az atya és, nyilvános szükség esetében, jószágait is elidegenítheti (H. K. 1. R. 55. cz. 1. §.), mely jog a szüléknek levén tulajdonítva, ezt az anya is gyakorolhatja.

12.) Az atya érvényesíti, megegyezése által, helvét válástételt követő gyermekei házasságát (H. t. 27. §.).

A felhozott törvényekben csak fiakról tétetett ugyan említés, a mondottakat azonban a leánygyermekekre is kiterjeszthetni, mivel a H. K. 1. R. 51. cz. 2. §-a az atyai hatalmat mindazokra kiterjeszti, kik az atya feleségétől születtek, tehát a leányokra is, kiket a gyermekekről szóló törvények csak akkor szoktak névszerint kijelelni, midőn az őket illető vagy nem illető jog sajátysága a fiuktól megkülönböztetésüket szükségessé teszi.

62. §.

Az atyai jogoknak megfelelő kötelelességekről.

Az atyai hatalom körébe tartozó jogokkal szembe kötelelességeket is határoztak törvényeink, a mennyiben

1.) Az atya köteles a hatalma alatt levő gyermekek illő tartatásáról s neveltetéséről gondoskodni, az őket illető jószágokra ügyelni, és ha a gyermekek neveltetését elhanyagolná, jószágait pusztitaná, vagy elidegenítené, azok jövedelmeit pazarolná, a közigazgatás joga s kötelelessége a gyermekek biztosításáról gondoskodni, az 1791: 52. cz. 11. p. szerint.

2.) Köteles az atya, hatalma körébe tartozó jogainak használatában, magát a törvénytől kiszabott határokon belől tartani; mert ha azokon túl csapongana, fiai kényszeríthetik az ősi jók osztályára a H. K. 1. R. 53. cz. szerint, s az osztály által magukat hatalma alól, akarata ellen is, kiszabadíthatják.

3.) Gyámnok-nevezhetési jogát gyakorlandó, olyan egyént tartozik nevezni, ki azon hivatalra törvény szerint

alkalmas, különben felesége s fivestvérei ellenezhetvén a kinevezést a H. K. 1. R. 114. cz. 1. §. szerint.

4.) Gyermekei házasságát csak helyes okból ellenezheti, mert különben azt akarata ellen is megengedheti az illető előjáróság a H. t. 30. §. szerint.

63. §.

Az atyai hatalom megszűnéséről.

Az atyai hatalom megszűnik:

1.) ideiglenesen, annak gyakorolhatása felfüggesztetvén egy darab ideig; megesik ez,

a.) midőn az atya fogságba esik, és annak végéig tart; mert mihelyt szabadságát visszanyeri, hatalmát azonnal ismét gyakorolhatja a H. K. 1. R. 56. cz. 3. §. szerint;

b.) az atya megbolondulása miatt, a H. K. 1. R. 55. cziméből következtethetőleg, észretérése után azt ismét folytathatván;

2.) végképpen, úgy t. i. hogy az atyai hatalom alatt volt gyermekek felett az többé nem gyakoroltathatik. Ennek esetei:

a.) A hatalmat gyakorlott atyának halála, a H. K. 1. R. 56. cz. 1. §. szerint, azon kivétellel, hogy a bolond, bár mennyi idős gyermekek gondját, atyjuk halála után, a többinél idősbb józan elméjű rokonuk atyaként viseli a H. K. 1. R. 55. cz. 2. §. szerint, és hogy a végrendeletében gyámatyát nevező önjogu atyának hatalma halála után is fenállónak tekintethetik a H. K. 1. R. 56. cz. 1. §. szerint.

b.) A leányokra nézve férjhezmenetelök, a fiakra nézve pedig a vagyonok s jószágok atyjukkali osztálya (H. K. 1. R. 51. cz. 1. §.), akár önkéntesen, akár az atya vagy fiak követelése következtében történjék az, a törvény által kijelölt okok miatt (H. K. 1. R. 52. 53. cz.). A vagyonok s jószágok atyávali osztályán kívül, nem levén más módja a fiak atyai hatalom alóli felszabadulhatásának atyjok életében (per solam — divisionem H. K. 1. R. 51. cz. 1. §.), az, hogy a vagyon- s jószággtalan atyák hatalma alóli felszabadulása a fiuknak, atyjuk életében, lehetséges legyen, úgy eszközöltetett törvényeink által, hogy a vagyon- s jószággtalan atyának csak gyámság engedtetett fiai felett, H. K. 113. cz. 1. §.-ában láthatólag, annak kifejezése mellett, hogy az is csak a fiak törvényes koráig tart.

c.) Az atyának hűtlenségérti megbüntetése a H. K. 1. R. 56. cz. 2. §. szerint.

d.) Az atyának ezen hatalomtól megfosztatása, gyermekei neveltetésének elhanyagolása s jószágaik pusztítása, jövedelmeik pazarlása miatt, az 1791: 52. cz. 11. p. szerint.

64. §.

Az atyai hatalom megszűnésének következményéről.

Mínthogy törvényeink szerint önjoguvá a józanesztiek, csak a teljeskor elérése után, válhatnak (H. K. 1. R. 111. cz. 6. §.), addig azzal az érettséggel, melyet a személyt illető jogok gyakorlása igényel nem bírhatván, mint ezt a H. K. 1. R. 128. cz. is bizonyítja, a mennyiben a teljeskorig tett káros szerződések megmáskísására felhatalmazta a kiskorúakat: az atyai hatalom megszűnése esetében önjogukká csak azon gyermekek lesznek, kik józanesztiek és egyszersmind teljeskorúak is, a kiskorúak az atyai hatalmat helyettesítő védhatalom alá jutván.

MÁSODIK CZIKK.

A védhatalomról.

65. §.

A védhatalom rendeltetése s nemei.

A védhatalmat törvényeink gondoskodása a végre alkotta, hogy az atyjuk védelmét nélkülözni kénytelen olyan gyermekek, kik még elegendő érettséggel nem bírnak arra, hogy személyöket s vagyonaikat védelmezhessék, az által fedeztessenek. Ezen hatalom a szerint, a mint a védendő gyermekek még nem érték el, vagy már túlhaladták életök 12-ik évét, gyámnok (tutela) vagy gondnok (curatela) hatalomnak neveztetik, s úgy tekintethetik mint az atyai helyét pótló hatalom.

I.) A gyámnok hatalomról.

66. §.

A gyámnok hatalom feladata.

A H. K. 1. R. 112. cz. 2. §-a szerint, a gyámság annak gyámolására törvényileg adott s engedett hatalom le-

vén, a ki kora miatt magát védeni nem képes: ezen hatalomnak feladata az atyjoktól megfosztatásnál fogva gyámságtalanokká lett árváknak védelme (ugyanott 3. §. és H. K. 1. R. 115. cz. 6. §.) Az ezen hatalommal telruházott személy neveztetik *gyámatyának* (tutor).

67. §.

A gyámság alá rendelt személyekről.

Gyámság alá rendeltetvék:

1.) A törvényes kort még el nem ért fiak a H. K. 1. 115. cz. 6. §.; 124. cz. 2. §. szerint.

2.) A hajadon leányok a H. K. 1. R. 112. cz. 1. §. szerint.

3.) Az esztelenek, bolondok, dühösködők, holdkórságosok (lunatici), míg betegségeik tart a H. K. 1. R. 124. cz. 4. §. szerint azon esetben, ha atyjuk és ép eszü fitestvéreik nincs; különben ugyanis azoknak nem gyámnoki, hanem atyai hatalmuk alatt vannak a H. K. 1. R. 55. cz. szerint.

68. §.

Kik lehetnek gyámatyák.

Gyámatyák lehetnek mindazon személyek, kiket a törvény nem rekeszt el ezen hivataltól. Elrekesztvék a gyámságtól:

1.) A hitszegő lúdasok, gyalázatosok, száműzöttek (auctarii, infames, proscripti) és azok, kik hűtlenségi vétkeket követtek el, a H. K. 1. R. 119. cz. 1. §. szerint.

2.) A nőrokonok azon esetben, ha az árvák jószágai csak a fiágot illetik, vagy kétséges, hogy melyik ágat illessék, a H. K. 1. R. 116. cz. 3. §.; 119. cz. 2. és 5. §. szerint.

3.) Azon firokonok, kik becsületüktől úgy fosztattak meg, hogy egyszersmind örökösödési jogukat is elvesztették p. o. hitszegők, száműzöttek s elítélt hűtlenek, kik főbenjáró vétek esetében elmarasztaltatva, ily ítélet súlya és terhe alatt vannak; kik ősi jószágait, bár helyes és szükséges okból, elidegenítették, végre kik magukat idegen hatalom alá vetették vagy vettetni engedték, a H. K. 1. R. 121. cz. szerint.

4.) A teljes kort még el nem ért felserdültek a H. K. 1. R. 117. cz. 1. és 3. §. szerint; kivéven azon ese-

tet, midőn az árvák anyja férjhezmenvén azok jószágai pusztulásnak volnának kitétetve; mert akkor nem teljes koru fítestvér vagy firokon is neveztetetik gyámatyává (ugyanott 2. §.).

5.) Általában mindazok, kik nem önjoguak a H. K. 1. R. 121. cz. 3. §. szerint, milyenek az atyai, gyámnoki, gondnoki hatalom alatt és fogságban levők.

6.) A hajadon leányok a H. K. 1. R. 91. cz. 1. §. szerint, mely törvény alaptalanul terjesztetett ki az egész nőnemre, csupán az édes anya kivételével.

69. §.

A gyámság neveiről.

Háromféleképpen lehet valaki gyámatyává, t. i. vagy úgy, hogy az atya által végrendeletében azzá neveztetik, vagy úgy, hogy törvény rendelkezéséből van e hivatalra hivatása, vagy végre úgy, hogy a felsőbbség által kinevezetik. Ennélfogva a gyámság is háromféle u. m. végrendeleti, törvényi, és rendelt (testamentaria, legalis et dativa tutela H. K. 1. R. 112. cz. 2. §.). A gyámság ezen három nemeire nézve a H. K. 1. R. 120. cz. következő rendsort határozott.

1.) Első a végrendeleti, mert ha az atyai hatalmat gyakorlott atya végrendeletében gyámatyát nevezett ki s az alkalmas, sem törvényi sem rendelt gyámatyának nincs helye az 1791: 52. cz. 11. pont szerint is. Ha végrendeleti gyámatya nincs nevezve, vagy ha a kinevezett akár nem alkalmas, akár nem vállalhatja el a gyámságot (H. K. 1. R. 116. cz. k. §.), következik

2.) a második vagy is törvényi gyámság, addig idegen gyámatyát a felsőbbségnek rendelni nem lehetvén, míg vannak oly alkalmas személyek, kik törvény által hivatvák a gyámságra; és ezek között is a szülék elsőbbséggel birnak a rokonok felett, és a firokonok a nőrokonok felett, a H. K. 1. R. 113, 116. cz.; 1791: 52. cz. 3. p. szerint.

3.) Harmadik: a rendelt gyámság, a felsőbbség csak azon esetben rendelhetvén gyámnokká idegent, midőn sem végrendeleti, sem törvényi gyámatya nincs, és ha van is, nem akarja vagy nem képes elvállalni a gyámságot, a H. K. 1. R. 115. cz.; 1791: 52. cz. 3. p. szerint.

70. §.

1.) A végrendeleti gyámságról.

A végrendeleti gyámság alapul az atya végrendeletén, s kiterjed az atya halála után törvényes idő alatt születendő gyermekekre is, a H. K. 114. cz. k. és 1. §. szerint. Ennek érvényességét feltételesíti az,

1.) hogy a végrendelkező atya önjogu volt legyen. Az atyai hatalom alatt levő atyák ugyanis gyermekeik gyámsága felett nem rendelkezhetnek, azoknak nagyatyjuk hatalma alatt kelletvén maradni (H. K. 1. R. 56. cz. 1. §.) azon okból egyfelől, mivel senki sem rendelkezhetik arról, a mi nincs hatalma alatt, másfelől pedig mivel atyai hatalom alatt levőknek nincs szüksége gyámatyára. A törvény ezen rendeletéből s annak közlött okából és abból, hogy a végrendeletében gyámatyát nevező atyának hatalma nem szűnik meg halála által, következtethetni, miként az atyai hatalom birtokában levő nagyatya végrendeletében unokáinak gyámatyát nevezhet, bár atyjuk életben legyen is.

2.) Hogy a rendelkező ne volt legyen hűtlenségi vétekért elmarasztalva, mert a hűtlenek atyai hatalmuktól is meg vannak fosztva a H. K. 1. R. 56. cz. 2. §-ában, az ezzel nem bírók pedig nem rendelkezhetnek a gyámság felett (1. §i).

3.) Hogy a gyámatya kinevezését magában foglaló végrendelet birjon mindazon törvény és szokás szerinti kiváratosságokkal, melyektől függ a végrendeletek érvényessége.

4.) A gyámság alá rendelt gyermekek még ne érték legyen el a törvényes kort. A végrendeleti gyámságról szóló H. K. 1. R. 114. cz. k. §-a törvényes koru (legitimae aetatis) gyermekeket említ ugyan, de hogy az irás vagy nyomtatásbeli hibából történt legyen, bizonyos a H. K. 1. R. 119. cz. 1. §-ából, mely hasonlóképpen végrendeleti gyámságról intézkedvén, még fel nem serdült gyermekeket (impubes) említ, különösen pedig a H. K. 1. R. 124. cz. 2. §. azon rendeletéből, hogy miután a fiuk a törvényes kor éveit meghaladták, akaratuk ellen s egyezésök nélkül, atyjuk gyámatyát nekik nem rendelhet, azon korban lévén már, hogy magukat törvény útján oltalmazhassák.

5.) Hogy a feleség vagy az atya fitestvérei által helyes és törvényes okból ne ellentessék a H. K. 1. R. 114.

cz. 1. §. szerint. Melyek legyenek az érvényes ellenzés helyes és törvényes okai, nincsen ugyan meghatározva az idézett törvényben, mivel azonban, a szerint, olyan személy neveztetetik ki, ki hazai szokásunk szerint gyámságra szokott bocsátatni: állithatni, miként akkor van az illetőknek helyes oka az ellenzésre, midőn az atya olyant nevezett volna ki gyámatyának, a ki vagy általában nem lehet gyámnok, vagy különösen az atyától végrendeletileg ki nem nevezhető a H. K. 1. R. 119. cz. szerint, mert gyalázatos, hitszegő, számüzüött vagy nőrokon azon esetben, ha az árvák jószágai fiörököst illetők. A nőrokonok ellen is az atya fitestvéreinek is csak akkor van joga tiltakozni, midőn az árvák fiágot illető jószágai ősiek a H. K. 1. R. 119. cz. 4. és 5. §. szerint, mert ha az árvákra szállandó vagyonok az atya szerzeményei, azokról és azoknak halála utáni kezelése módjáról is rendelkezni oly joga az atyának, melyet rokonai nem korlátozhatnak, a H. K. 1. R. 5. és 57. cz. szerint. Különben is, mint alább közölni fog, azon ok, melynélfogva a rokonok befolyást gyakorolhatnak az árvák gyámságára, az árvák jószágai iránt őket illethető örökösödési jog, melyről az árvák atyja szerzeményeire nézve szó sem lehet, ha azok általa véreiveli osztály után szereztettek.

71. §.

2.) A törvényi gyámságról.

A H. K. 1. R. 113. cz. k. §-ában törvényi gyámságnak a szülék és fivérek oltalma neveztetvén, ezen gyámság kétféle, u. m.

1.) szülék gyámsága, kik mivel gyermekeik boldogságának előmozdítására természeti ösztön által is indittatnak, gyermekeik személye gyámolításától s vagyona kezelésétől el nem rekesztethetnek, ha a törvény által kijelelt képességgel birnak, az 1791: 52. cz. 11. p. szerint. A szülék gyámságának három neme van u. m.

a.) anyai gyámság. Ha az atya önjogu volt (H. K. 1. r. 56. cz. 1. §.) és végrendeletében gyermekei számára nem nevezett gyámatyát (H. K. 1. R. 120. cz.; 1791: 52. cz. 11. p.), halála után a gyermekek feletti gyámság azok édes anyját illeti, mig férje nevét viseli, a H. K. 1. R. 113. cz. k. §. szerint.

b.) **Atyai gyámság.** Midőn a gyámságra, az atyának atyai hatalma gyakorolhatását megszüntető halála esetében van szükség (H. K. 1. R. 56. cz. 1. §. és 111. cz. k. §.); és a midőn atyai hatalom nemtelen atyákat is illet még nemes anyától született gyermekeikre nézve is (H. K. 1. r. 51. cz. 3. §.): atyai gyámságról szó annyival kevesebbé lehetne, mennyivel bizonyosabb az, hogy a gyámság körébe tartozó jogoknál több foglaltatik bé az atyai hatalom körébe. Midőn tehát mindemelt is törvényeink s jelesen a H. K. 1. R. 113. cz. 1. §., és az 1791: 52. cz. 7-ik és 11-ik pontjai atyai gyámságról emlékeznek, ezen s a fenebb idézett törvények közti tetsző ellenkezést azon magyarázat által enyészethetni el, hogy a midőn az atya életében annak hatalma alól csakis az atyai jószágoknak fiakkali osztálya által szabadulhatni fel (H. K. 1. R. 51. cz. 1. §.), atyai hatalom valódi értelemben csak azon akár nemes, akár nemtelen atyákat illethet, kiknek jószágai vannak, azon atyákat pedig kiknek saját jószágai nincsenek, gyermekeik személye s őket illető anyai józágaik tekintetében, csupán gyámság illeti, a mit igazol a H. K. 1. R. 113. cz. 1. §. is, mely olyan atyai gyámságról emlékezik, mely azon árvák felett gyakoroltatik, kikre a birtokjogok nem atyai hanem anyai joron jutottak. Ezen gyámság illeti a jószágtalan akár nemes akár nemtelen atyát, felesége halála után, attól született gyermekeinek mind személyére mind anyjuktól örökölt vagyonaira s jószágaira nézve a csak most idézett törvény szerint.

c.) **Nagyatyai gyámság,** a H. K. 1. R. 113. cz. 3. §. szerint a nemes atyát illetvén, fia elhaltával, az unokái feletti gyámság. Ezt azon esetről kell érteni, midőn az önjogu atya elhalt a nélkül, hogy maga után özvegyet hagyott és végrendeletében gyámatyát nevezett volna. Azon esetben ugyanis, midőn az elhalt atya nem volt önjogu, hogy gyermekeire nézve nagyatyjuk, a H. K. 1. R. 56. cz. 1. §. szerint, atyai és nem gyámnoki hatalmat gyakorol, és hogy az önjogu atya által kinevezett gyámatya ellen helyes okokból is csak a feleség s az atya fítestvérei léphetvén fel (H. K. 1. R. 114. cz. 1. §.), gyámságot a nagyatya nem igényelhet, világos.

2.) **A fivérek gyámsága,** mely az árvák azon mellékágbeli vércit illeti, kik haláluk esetében józágaikat közvetlenül öröklendenék (onus tutelae eo ordine defertur, quo bonorum successio H. K. 1. R.

116. cz. k. §.), vagyis az árváknak legközelebbi rokónai (H. K. 1. R. 117. cz. 3. §.), e következő szabályok szerint:

a.) Míg alkalmas firokonok vannak, a gyámság nőrokonokat nem illet a H. K. 1. R. 116. cz. 1. §. szerint.

b.) Nőrokonok akkor is, midőn firokonok hiányzanak, csak úgy juthatnak a gyámsághoz, ha az árvák jószágai mindkét nemű örökösöket illetők, el levén a gyámságtól teljesen rekesztetve, ha a jószágok akár fiörökösöket illetők, akár kétség alatt levők e tekintetben, a H. K. 1. R. 116. cz. 2. és 3. §. szerint.

c.) Még azon esetben is, midőn az árvák jószágai mindkét nemű örökösökre nézendők volnának, a firokonok elannyira elsőbbséggel bírnak a nőrokonok felett, hogyha a firokon kiskorusága miatt nem lehetne gyámatya, nőrokonra bizathatik ugyan a gyámság, de csak a firokon teljes koruságáig, a H. K. 1. R. 117. 1. §. szerint. Sőt a fogadott fivér (frater adoptivus) is kirekeszti a nőrokonokat, a H. K. 1. R. 120. cz. 1. §. szerint, az örökbefogadó leányainak gyámságából.

d.) Annak elhatározása, hogy több ugyanazon ízbeli rokonok közül melyik legyen az árvák gyámatyja, a kormánytól függ; az 1791: 52. cz. azon esetben, ha az árvák jószágai ugyanazon egy megye- vagy székbeli, a főtisztre (1. és 3. p.), ha pedig több törvényhatóságokban fekszenek, a királyi főkormányzásokra (gubernium — 5-ik p.) bízván az alkalmas gyámatyának az árvák rokonai közül kinevezését.

72. §.

3.) A rendelt gyámságról.

Azon esetben, midőn az árvák atyja végrendeletében nem gondoskodott gyámatyáról s midőn az árváknak nincsen rokona, vagy ha van is, de nem alkalmas a gyámságra: gyámatyát rendelni a fejedelem joga s kötelessége is egyszersmind, részint uralkodói tiszténél, részint azon oknál fogva, hogy azon árváknak, kiknek rokonai nincsenek, örököse a H. K. 1. R. 115. cz. 1. és 2. §. szerint. Ezen fejedelmi jog úgy gyakoroltatik most, hogy a rendelt gyámatya kinevezése illeti, azon esetben, midőn az árvák jószágai egy törvényhatóság kebelében fekszenek, az illető

főtisztet; ellenkező esetben pedig a királyi főkörmányszéket, az 1791: 52. cz. 3-ik és 5-ik p. szerint, kik ügyelettel tartoznak lenni a kinevezésben arra, hogy a gyámatya lakjék azon törvényhatóságban, melyben az árvák lakhelye van, legyen olyan ki az árvák jószágait nem igényli, s kiről nem tehetni fel azt, hogy az árvák vagyonait elidegeníten-dené, a H. K. 1. R. 115. cz. 3. §. szerint.

Azt, hogy az illető felsőbbség által kinevezettek tartoznak elvállalni a gyámatyaságot, alaposan következtethetni abból, hogy törvényeink kifejelelték azon okokat, melyeknél fogva a rendelt gyámatyák magukat az ezen hivatallal járó terhektől mentesíttethetik; elég bizonyosságnak annak, hogy a törvényes mentség esetén kívül, a gyámság elvállalására kényszeríttethetnek. Mentség gyanánt használtathatnak a H. K. 1. R. 122. cz. szerint 1.) a gyermekek sokasága s a hely távolsága; 2.) különböző helyeken s megyékben fekvő józsaigaiknak sokasága; 3.) a táborozás folytonossága a katonákra s jelenleg is valósággal katonáskodókra nézve; 4.) haza s fejedelem szolgálata, névszerint a kan-czellári, követség, ítélőmesteri, udvaritiszti, jövedelemkeze-lői, vagyon- s pénzsáfári s más hasonló hivatalok. Ide szá-míttathatnak különösen a számadás terhével járók is, mind azért, mivel inkább elfoglalják a hivatalnokot mintsem hogy a gyámatyai köteleességnek megfelelhessen; mind azért, mivel az ilyenek józsaigai, a közkinestár biztosítása vegett le levén kötve, károsításuk esetében az árvákra nézve kárpótlást nem biztosíthatnak; 5.) gyógyíthatatlan betegség; 6.) írás-tudatlanság; 7.) az árvák s atyjuk iránti ellenséges indulat; 8.) hatvan évet meghaladó öregség; 9.) kiskorúság. A tel-jes kort el nem ért személyek gyámatyák nem lehetvén (H. K. 1. R. 117. cz. 1. és 3. §.), a kiskorúság mentségül csakis azon esetben használtathatik, midőn az árvák kisko-ru bátyja azért kínáltnék meg testvérei gyámságával, mi-vel anyjuk férjhezment (§. 2.). A gyámságtól mentség elő-sorolt okait használni az illetők tetszésére van bízva (se se si volunt excusare poterunt H. K. 1. R. 122. cz. 8. §.), a miből következtethetni azt, hogyha valaki a mentség meg-levő okát használni nem akarva a gyámságot elvállalta vol-na, arról azután, csupán azon oknál fogva, le nem mond-hat, kivéve azon esetet, ha az elvállalás után született vol-na a mentségül használható ok.

73. §.

A gyámság kezdetéről.

A gyámság kezdetére nézve, kötelesek magukat az illető főtisztnek az 1791: 52. cikkben látható ezen szabályokhoz alkalmaztatni:

1.) Az altisztek kötelesek a kerületökben lakó nemesek és birtokosok árvaságra jutását töstént jelenteni a főtisztnek, a ki tartozik minden egyes esetről értesíteni a főkormányzókat (2. p.).

2.) Azon esetben, midőn a mindkét szüléiktől megfosztatott árváknak nem volna végrendeleti gyámatyja kinevezve, vagy a kinevezett alkalmatlan volna, ahozképest a mint az árvák jószágai egy vagy több törvényhatóságban fektüsznek, az illető főtiszt, vagy azon törvényhatóságnak, melyben a szülék halála történt, főtisztje felterjesztése következtében, a k. főkormányzókat rendel gyámatyát a gyámságot igényelhető rokonok s ezek nem léte s illetőleg alkalmatlan volta esetében, az idegenek közül, a már fenebb közlött szabályok szem előtt tartása mellett (3. és 5. p.). Midőn pedig az árvák szüléi közül valamelyik életben van, annak gyámsága alá rendelni s adni az árvákat, az illető főtiszt kötelessége (11. p.).

3.) A főtiszt kötelessége vigyázni arra, hogy az árvák minden ingó s fekvő vagyonai, hitelezményei (debitum activum) s adósságai (debitum passivum), oklevelei a szülék halála után haladék nélkül irattassanak össze két, a rokonnokali egyetértéssel választott s magukat hívségre s titoktartásra esküvel is kötelezendő nemes személy által (kik helyett az árvai utasítvány szerint már most az árvabírói szék tagjai használtatnak) a közelebbi vérek közül valamelyiknek jelenlétében. Azon okleveleket megolvasni nem szabad, ha van lajstromuk (registrum), vagy ha el vannak látva tartalmukat kimutató hátiratokkal (indorsatio); az első esetben a lajstromot csak is másoltatni, a másodikban pedig csupán a hátiratokból kell lajstromot készíteni (4. p.), az árvai utasítvány alább közöltetendő rendelete értelmében. Ha az árvák jószágai több törvényhatóságban fektüsznek, az illető megyék főtisztjeinek egyetértésével kell történni mind a vagyonok összeíratásának, mind az oklevelek lajstromoztatásának (5. p.).

Azon okból, mivel a H. K. 1. R. 115. cz. 4. §. és az 1791: 52. cz. 10-ik pontjából következtethetőleg, az árvák vagyoni azért iratnak össze, hogy azok lelettára szerint történjék a gyámatya számoltatása, midőn a szülék mentesítve vannak az 1791: 52. cz. 7-ik és 11-ik pontjaiban a gyámi számolás terhe alól: a szülék gyámsága esetébeni összeírás szükségessége kétségbe kezdett hozatni. Az összeírás ezen esetbeni szükségessége azonban tagadhatatlan; mind azért, mivel a H. K. 1. R. 115. cz. 5. §. szerint a törvényi gyámatyáknak lelettár mellett kell átvenni az árvák vagyonait, a szülék gyámsága pedig a H. K. 1. R. 113. cz. k. §-ban törvényinek nevezetik; mind azért, mivel az 1791: 52. cz. 4-ik pontja kivétel nélkül minden s tehát a szülék gyámsága alatti árváknak is, vagyoni összeírását rendeli; mind azért, mivel a szülék gyámsága alá is az illető főtisztnek kell átadni hivatalosan az árvákat illetőket, az idézett törvénycikk 11-ik pontja szerint, a hivatalos átadás (transpositio) pedig a kérdés alatti összeíratás nélkül meg nem eshetik, ugyan azon cikk 4-ik és 5-ik pontjai szerint; mind azért végre, mivel a szülék gyámsága alól ki kellett venni az árváknak, mihelyt pusztítják vagy elidegenítik azok vagyonait (11. p.), ezt bebizonyítani különben nem lehet, hanemha hiteles összeíratból kimutattathatik az árvák vagyonainak a gyámság kezdetekori állása.

4.) A szükségtelen s romlékony ingóknak közárveréssel el kell adatni, azoknak pedig, a melyeknek megtartása szükséges, illedelmes és biztos, a készpénzzel és fekvőkkel együtt a gyámatya kezelése alá kell adatni, valamint a lajstromot készítő biztosok pecségei alá zárandó okleveleknek is (1791: 52. cz. 4. p.); a vagyonokkal együtt az árvák személyeirei felügyelet is (personalis inspectio — 5-ik pont) a gyámatyára kötelesség gyanánt bizatván.

5.) A vagyonok összeíratának s az oklevelek lajstromának három hiteles példánya közül egyik pecsét alatt betéttetik az illető törvényhatóság levéltárába, a másik átadatik a gyámatyának, a harmadik pedig felküldetik a királyi főkormányzónak (5. p.).

74. §.

A gyámság folytatásáról.

1.) Az árvák személyére nézve

A gyámság körébe tartozó jogok és köteleességek tárgyzazzák

1-őr az árvák személyét, melyre nézve a gyámatyát illeti a felvigyázat, az árvák rangjukhoz s vagyonaik mennyiségéhez mérséklendő neveltetéséről gondoskodás (1791: 52. cz. 5. és 3 p.), az árvákat érdekelhető bármilyenü dolgok s ügyek személyökbeni elintézhete (a mi azonban annyira nem terjesztethetik ki, hogy az árvák nevében hatalmaskodást úgy követhessen el, hogy azért ők követeltethessenek H. K. 1. R. 132. cz. 2. R. 23. cz.), s a különben érvénytelen kötéseiknek, vallományaiknak megerősítése, végre a gyámgyermek ellenneveli alkudozhatás s egyezkedés is, de csak is hasznukra és nem romlásukra, a H. K. 1. R. 126, 127. cz. szerint. Kötelesek viszont a gyámatyák az árvák táplálására s ruházatára szükségeseket kiszolgáltítani, a gyámgyermekkel illendőleg bánni, s azokat a jó erkölcsökben nevelni a H. 1. R. 123. cz. 4, 5, 6. §. szerint.

75. §.

2.) Az árvák vagyonaira nézve.

Az árvák vagyonaira nézve illeti a gyámatyát

1.) gondviselés az 1791: 52. cikkben látható ezen szabályok szerint:

a.) Az árvák jószágainak kezelését köteles olyan tisztekre s illetőleg gazdákra bizni, kik szorgalmatos s hívséges voltukról ismeretesek, s azokat a törvényhatóság által kinevezett számoltató biztosokkal megvizsgáltatandó számadásaik évenkénti pontos beadására szorítani (6. p.).

b.) A szüλέken kívül, minden más gyámatya tartozik évenként maga is számolni 200 ft. büntetés terhe alatt, melynek fele az árvákat, fele pedig illeti a számoltatókat, kiket azon törvényhatóság nevez ki, melyben az árvák jószágai fekszenek; és ha több törvényhatóságban fekszenének, az, a melyben főbb vagy felesebb jószáguk van, ezen esetben az illető megyék főtisztvei a számoltatást kölcsönös egyetértéssel intézven el. A gyámi számadás ellátásakor jelen

kell lenni akár a fő- akár az azok után következő tisztek valamelyikének, vagy legalább a megyei közügyvédnek (fiscalis procurator), kiknek tiszte az árvák érdeke felett örködni és szükség esetében azon más törvényhatóságok közgyűléseivel (universitate) is értekeznek, melyek kebelében fektésznek az árvák jószágai (7. p.).

c.) Az esztendő végével megtörténni kellett számolás eredményéről értesíteni kell a közelebbi közgyűlést, hogy a megyei rendek előtt tudva lehessen az árvák állapota s azok érdekében netalán szükséges intézkedések megtétethessenek; sőt ha akár a gyám akár az árvák érdeke igénylené, a számadás újból elláttathassék. A gyámi számadásokat különbség nélkül minden esztendő végével fel kell küldeni, végső ellátatás végett, minden törvényhatóságból a királyi főkormányzókhoz, mely a számolás minőségéhez képesti feloldólevelet (absolutionales) az illető törvényhatóságok útján küldi le a gyámatyáknak; a számolási munkálatnak a törvényhatósági levéltárakba kelletvén tétetni azért, hogy a gyámgyermek megismerkedhessenek, felszabadításuk után, gyámuk sáfárkodása módjával (8. p.).

d.) Kötelesek a gyámatyák az árvák jövedelmeit szaporítani, fáradozásik jutalmául a fekvő jószágok évenkénti jövedelmének hatoda őket illetvén, kik azonban névszerint a kiadott tőkepénzek kamataiból részt nem igényelhetnek (9. p.); kivéve azon esetet, midőn a kezelt vagy on nagyobb része kamatra adott tőkéből állana, a mikor ezen és a gyám által kiadatott tőké kamatainak tizede a gyámot illeti az 1806-ik évi árvai utasítás 89. cz. szerint.

2.) Rendelkezhet és is illeti a gyámatyát az árvák vagyonaira nézve, a mennyiben szükség esetében s főleg azok fentartása végett jószágaikra pénzt vehet fel s egyéb javaik felett is a szükség kívánatához képesti intézkedéseket tehet, a nélkül mindazáltal, hogy azokat elidegeníthetné, a H. K. 1. R. 124. cz. 5. §.; 113. cz. 3. §. szerint. Ennélfogva a gyámi rendelkezés körébe csakis annyi tartozhatván, hogy az árvai jószágok kártóli megőrzése s használása módjában czélirányos intézkedéseket tehetnek, azok terményeit eladhatják, midőn az árvák érdeke vagy szüksége fekvő jószágok terhelését, zálogba vetését, elcserelését vagy elidegenítését igényli, a gyámatyák ezen címek alatti rendelkezésének a k. főkormányzók, mint az árvák felett ör-

ködő felsőbbbség által kell eleve érvényesíttetni. A gyám ezen rendelkezhetése körébe tartozik továbbá, gyakorlat s az 1806-beli utasítás 35-ik czikke szerint, az árvák elidegenített vagyoni magá utjáni visszaszerzése, a rájuk szállott vagyonoknak lelettár, s a pénzeknek ellennyugtvány melletti kézhezvétele, adósságaik lefizetése, hasznos javítások tétele, s a szükségfeletti jövedelemnek akár jószágvásárlásra, akár hasznos javításokra s építésekre fordítása, vagy kamatrai biztosított kiadása.

76. §.

3.) Az árvák pereire nézve.

Az árvák pereiben a gyám

1.) eljárhat és mindent elintézhet a H. K. 1. R. 126. cz. 1. §. szerint, s azok személyében pert indíthat, ellenvetéseket tehet s az ellenvetésekre és előterjesztésekre felelhet a H. K. 1. R. 127. cz. 1. §. szerint. Ennél fogva vallhat ügyvédek, azokat meghivathatja s változtathatja is, használhatja továbbá az ügy védelmére szükséges leveleket azon megszorítással csakugyan, hogy az árvák pecsét alatt tartandó levéltárának mindannyiszor az illető főtiszt által kinevezett két biztos (kik helyett most az árvahirői szék tagjai használtatnak) jelenlétében kell felbontatni, s a gyámatya térítvényének a kivett levelek helyére kell bététetni, a levéltár újból lepecsételtetvén, az 1791: 52. cz. 4. p. szerint. Mivel azonban az árvák, az ellentük gyámságuk ideje alatt indult perekben, felcni nem tartoznak, s névszerint a megkezdett hoszsú pereknek felserdült az az tizenkét éves korokig függőben kell maradni (H. K. 1. R. 129. cz. 1. és 2. §.), a hatalmaskodás czime alatt indulhatnak pedig holt díj büntetésével kell leszállíttatni (H. K. 1. R. 132. cz.; 2. R. 23. cz.), a gyámatya per körüli közlött jogait az árváknak csakis következő pereire nézve használhatja:

a.) a melyek még atyjuk életében kezdtek (H. K. 1. R. 129. cz. 1. §.; 130. cz.), ezek közül is azokra nézve, melyekben oklevelek előmutatására van szükség, egy esztendeig időhaladék engedtetvén (H. K. 2. R. 50. cz. 1, 2. §.);

b.) melyekre magok az árvák részéről szolgáltatott alkalom, a mennyiben nevök alatt más, s nem az árvák békés birtokában levő jószágbeli igtatás vagy határjáratás-

kori ellenmondás tétetvén, annak okadatolására idéztettek az árvák (H. K. 1. R. 131. cz.).

2.) Az árvák elleni pereket elbékélheti nevökben, de csak azon esetben, midőn látja, hogy az árvák el fognak marasztaltatni, s ekkor is azok hasznával és nem romlásukkal (H. K. 1. R. 127. cz. 2. §.). Alapítvánul következtetik némelyek ezen pert elbékélhetési jogból azt, hogy a gyámatya

a.) önhatalmulag az árvákat érdeklő pereket perközi béke útján elenyésztethetné. Abból ugyanis, hogy a gyámatya az elperes árvákat elmarasztaltatással fenyegető pert hasznathajtólag elbékélheti, nem következik az, hogy per közi békére léphessen, mely a H. K. 1. R. 62. cz. szerint a pernek kétes, tehát még láthatólag nem veszendő állása és az által is van feltételezítve, hogy a pertárgyában mindenik peres fél részesüljön, s éppen azért nem mindig haszonnal, hanem nyilvános kárral is járhat. Mindemellet is azonban, hogy a gyámatya perközi békére is léphet az árvák nevében az illető felsőbbség engedelmevel s jóváhagyásával, tagadhatatlan. Hogy

b.) elidegenítési jogot is igényelhetne az árvák jószágaira nézve, mert midőn a per elbékélhetésére a gyám csak azon feltétel alatt van jogositva, hogy ha az az árvák hasznával történik, a per elbékélése által az árvákra nézve haszon eszközöltetik, s azt inkább szerzésnek mint elidegenítésnek lehet tartani, kivált midőn, mint fenebb közöltetett, a törvény határozottan megtagadja a gyámatyáktól az elidegenítés kérdésben forgó hatalmát általában.

77. §.

Az árvák gyámság alatti biztosittatásáról.

Az árvák sorsának gyámság alatti biztosittatását eszközölő intézkedései törvényeinknek a következők:

1.) A gyámság alatti árvák személye s vagyonainak felügyelete, a k. főkörmányszék legfelsőbb felvigyázása alatt, úgy van az illető törvényhatóságok főtisztjeire bízva, hogy ha azoknak gondatlansága (incuria) miatt, vagy egyetértésséssel (conniventia) az árvák károsittatnának, a k. főkörmányszék előtt felelettel s még kárpótlással is tartoznak, az 1791: 52. cz. 1. p. szerint.

2.) A gyámatyák a közönség ellenőrsége alá vannak

rendelve, a mennyiben a gyanus, azaz az árvák ügyeit s vagyonait rosszul kezelő vagy pazarló gyámatyát bárkik, aszszonyok úgy mint férfiak, idegenek úgy mint vérek vádolhatják; csupán magok az árvák vétetvén ki, míg a törvényes kort elérnék, a H. K. 1. R. 124. cz. k. és 1-ső §-a szerint. A gyanus gyám vádlása, a törvénytörvényekről tekintet nélkül, minden időben (tehát közigazgatási uton, in linea politica) megeshetik; az alapos vád alá vett gyám még az ellene indítandó per bévégezése előtt is elmozdítottatván hivatalától, s az árvák vagyonai közhatósági kezekbe adatván (H. K. 1. R. 125. cz. 1. §.) a k. főkörmányszék által (1791: 52. cz. 1. p.). A gyámság tisztét csalárdul viselőnek találtatott gyám, ámbár elégtételre ajánlkozik s az iránt jótállókat ígér s állít, elmozdítottatik a gyámságtól s helyébe más neveztetik ki (H. K. 1. R. 125. cz. 3. §.)

3.) A gyámságot rosszul és balul kezelő gyám, hivatali megfosztatásán kívül, az általa okozott kár kétannyibani megtérítésére ítéltetik, s ha az árvák személyét s pereit tárgyazó hűtlenségben találtatott, becsülete örökké tartó elvesztésével is lakol egyszersmind a H. K. 1. R. 123. cz. 1. és 2. §. szerint.

4.) Midőn a gyanus gyám elhalt mielőtt a gyanu megvizsgálása bévégeztetett volna, a gyám büntetésének nincs ugyan helye, de örökösei s utódai a rosszul kezelt árvai vagyónról számolni tartoznak a H. K. 1. R. 125. cz. 2. §. szerint.

78. §.

A gyámság megszűnéséről.

Megszűnik a gyámság

- 1.) a gyám vagy gyámgyermek halála által.
- 2.) A fiak törvényes kora (H. K. 1. R. 124. cz. 2. §.) és a leányok férjhezmenetele által (H. K. 1. R. 112 cz. 1. §.).
- 3.) Ha a gyámság alatti bolond meggyógyul (H. K. 1. R. 124. cz. 4. §.).

4.) A gyám önjoguságának elvesztése (H. K. 1. R. 121. cz. 3. §.), hűtlenségi, hitszegési vagy más becsületlenítő bűnbe esése (4. §.), valamint az illető felsőbbség által elfogadott lemondása által.

5.) Midőn a gyám gyanussága miatt hivatalától elmozdítottatik a H. K. 1. R. 123. czimben látható azon esetekben, midőn saját vagyonait botorul elemésztí, a gyám-

gyermeknek az életre szükségeseket u. m. élelmet és ruházatot kellően ki nem adja, azokkal minden helyes ok nélkül rosszul bánik, azokat jó erkölcsökben nem neveli vagy maga a gyám rossz erkölcsű és nagyon szegény; továbbá ha halálos ellensége a gyámgyermek atyjának vagy a gyámgyermeknek; végre ha félő, hogy a gyámgyermek javait magához kívánja ragadni s azokat a maga számára bitorlani törekszik.

6.) Ha a nemtelen atya megházasodván, a gyámgyermekre anyjokról szállott vagyont pazérolni kezdi (H. K. 1. R. 113. cz. 2. §.).

7.) Midőn a gyámságot folytató anya férjhezmegyen, mely esetben csakugyan, ha csupán magát s nem férjét illető külön ősi jószágai lennének, a gyermekeinek személye feletti gyámságtól el nem rekesztethetik ugyan, a gyermekek atyai vagyonainak gondját s gyámságát mindazáltal a közelebbik fivér s nem az anya viseli (H. K. 1. R. 113. cz. 4. és 5. §.).

8.) A szülék gyámságtól megfosztatása által azon esetben, midőn a gyámgyermek neveltetését elhanyagolnák, azok vagyonait rontanák vagy elidegenitenék, jövedelmeiket pazarolnák (1791: 52. cz. 11. p.).

Az elősoroltakon kívül bármely esetben szűnjék is meg a gyámság, köteles a gyámnok (csupán a szüléket véve ki az 1791: 52. cz. 7. és 11. p. szerint) hivatala egész idejéről általános számolást tenni s az általa netalán okozott károkról, a már közlött szabályok szerint, felelni (u. o. 10. p.)

II.) A gondnoki hatalomról.

79. §.

Ezen hatalom és a gyámság közti különbségről.

Hajdon a gondnoki hatalom és gyámság között nagy volt a különbség, a mennyiben

1.) gyám rendeltetett a nem törvényes koru gyermeknek akarátuk ellen is; gondnokot rendelni pedig csak a törvényes koru gyermekek kérésére lehetett a H. K. 1. R. 124. cz. 3. §. szerint.

2.) Gyámi jóváhagyás nélkül, a gyámgyermek minden szerződése s vallományai merőben érvénytelenek vol-

tak a H. K. 1. R. 126. cz. 2. §. szerint; ellenben a felserdült árvák gondnokaik megegyezése nélkül is érvényesen szerződhettek, még pedig a fiak 16 éves korukon kezdve adósságról s zálogról, 18 éves korukon kezdve aranyról, ezüsttről s minden ingó vagyonukról; a leányok pedig 14 éves korukon kezdve adósságról, zálogról, aranyról, ezüsttről és minden ingókról a H. K. 1. R. 111. cz. 6. és 7. §. szerint, csupán a kijelentett eseteken kívüli kötelezvényeik érvényessége levén gondnoki helybenhagyás által feltételezve.

3.) A gyámgyermek perreit nevőkben a gyám folytatta (H. K. 1. R. 126, 127. cz. 1. §.); a felserdültek perreit ellenben a gondnok nem folytathatta, azok már ügyvédet vallhatván (H. K. 1. R. 111. cz. 6. §.) s magokra perlekedhettén (H. K. 1. R. 111. cz. 5. §.; 124. cz. 2. §.).

4.) Gyanus gyámatyjukat az árvák nem vádolhatták, a felserdültek által ellenben, gyanu esetében, rokonaik egyetértésével a gondnok vádoltathatott (H. K. 1. R. 124. cz. 1. §.).

Ezen különbség, újabb törvények rendelkezései következtében, annyira módosított, hogy azt csaknem egészen megszüntettnek méltán tarthatni. Midőn ugyanis az 1791: 52. cz. az árvaságra jutott gyermekeket, koruk tekintetbevétel nélkül, ugyanazon szabályok szerint kezelendő felügyelete alá rendeli a főtiszteknek s k. főkörmányszéknek, akár gyámi akár gondnoki hatalom alatt legyenek (1. p.), sőt a gyámság és gondnokság között még szóbeli különbséget se kívánt tenni, a mennyiben pupillusnak nevezi az árvát akár gyámság akár gondnokság alatt legyen, gyámgyermeknek (persona tutelata) pedig azt is, a ki már elérte az önjogúság idejét; gyámságnak azon állapotot, melyből az önjoguvá lett kilépett (e tutela illico emancipandae) és gyámnak (tutor) azt, a kinek hatalma alól szabadult ki az önjoguvá lett árva (10. p.) elég bizonyosságnak annak, hogy valamint e helyen a régiebb törvények szerinti curator tutornak nevezetett, úgy más helyein is ugyanazon czikknek a tutor curatort is jelent, vagyis hogy ezen törvény a tutor és curator közt semmi különbséget sem ismervén el, ugyanazon szabályok szerint rendeli felügyeltetni a törvényes és nem törvényes koru árvák személyét s vagyonait; midőn továbbá az 1792: 2. cz. 1. pontjában az árvák általában akár gyámság akár

gondnokság alatt legyenek, azon személyek közé számlálattván, kik önkötelezhetési képességgel nem bírnak, a felerdültek a H. K. 1. R. 111. czimében kijelelt tárgyak feletti szerződhetése épen olyan korlátoztá lett, mint a gyámságalattiaké: a gyámság és gondnokság között nem maradt fenn egyéb különbség mint az, hogy a törvényes koru árvák védője nem neveztetik gyámnak, hanem gondnoknak (H. K. 1. R. 124. cz. 3. §.), és hogy gondnokság alá nem csak kiskoru árvák rendeltetnek, hanem gyakorlat szerint más bár teljeskoru, de maguk dolgai kezelhetésére nem képes személyek is.

80. §.

A gondnoki hatalom alá tartozó személyekről.

A gondnoki hatalom alá tartoznak, a kiskoru árvakon kívül, gyakorlat szerint

1.) a tékozlók, miután az illető törvényhatóság közgyűlése elébe idéztetve bé nem tudnák bizonyítani azt, hogy az ellenök ősi vagyonaik vesztegetése iránti hiteles bizonyítványokkal támogatott vád alaptalan, s a közgyűlés által vesztegetőknek ítéltettek és kihirdetés végett a k. főkezményszékeknek feljelentettek; ezeknek vagyonaik, a késedelem káros volta esetében, még a per megkezdése s bevégeztetése előtt is az illető tisztség által összehíratathatván s további rendelésig bírói zár alá vettelve zárgondviselő (sequestri curator) felügyelete alá biztathatván, az 1806-beli utasítvány 9. és 10. czikkei szerint.

2.) A rabságra ítéltetett személyek, vagyonaikra nézve, rabságuk ideje alatt, és becsületekkel együtt jószágaiktól is megosztandó lúdasok, azon megjegyzés mellett, hogy mindezek maguk nevezhetik ki az illető tisztség jóváhagyásával gondnokaikat, ha vagyonaik kezelésére alkalmas sem szüléik, sem házastársaik, sem gyermekeik nem volnának, az 1806-ik évi utasítvány 11. és 12. cz. szerint.

81. §.

A gondnokság kezdetéről, folytatásáról és megszűnéséről.

Csupán névbehívé válván a gyámság s gondnokság közti különbség, mindazok, melyek fenebb közöltettek a gyámi képességre, a gyámság különböző neveire, kezdetére

s folytatására nézve, kiterjesztethetnek a gondnokságra is, de azon eseteken kívül, melyekben a gyámság megszűnik, megszűnik a gondnokság még a következő esetekben:

1.) A kiskoru árvákra nézve

a.) korengedelem nyerése által (venia aetatis) úgy, hogy az illető törvényhatóság közgyűléséhez tolyamodott kiskoru árva, az által dolgai kezelésére alkalmasnak ítéltetvén, a gondnokságtól felmentés végett ajánlatik a k. főkormányshéknak s ez azt elrendeli, mely úton a 24 évet töltött hajadon leányok is nyerhetnek engedelmet vagyonaik s jószágaik kezelésére az 1806-dik évi utasítvány 4. és 6. cz. szerint;

b.) teljes korelérése által, az illető főtiszteket illetvén a teljeskoruvá lett árvákat a közgyűlésnek bejelenteni, és ha azok, a rendek ítélte szerint, dolgaik kezelésére alkalmasok, a gondnoki hatalom alól azonnal felszabadíttatnak, felsőbb engedelem szükségessége nélkül, az 1791: 52. cz. 10. p. szerint. Mivel pedig, az idézett törvény szerint, a felszabadítás főleg a kérdésben forgó személy alkalmas volta által van feltételesítve, a rendek határozata következtében az önjoguságra meg nem érett egyének feletti gondnokság teljeskorukon túl is terjesztethetik.

2.) A rabokra nézve, szabadságuknak törvényszerű utoni viszszerzése által.

3.) A tékozlók és lúdasokra nézve az által, ha a gondnokság alól ítéletesen felszabadíttatnak.

A gondnokság megszűnése mindezen eseteiben a felszabadíttattak vagyonainak s okleveleinek újból össze kell irattatni, s a gondnoknak hivatala egész idejéről számadást kell tenni s felelni minden miatta történt károkért; a felszabadult kezébe adatandó vagyonok s levelekről bizonyítványok készítettvén, melyeknek egy példánya a felszabadultnak, a másik a hivatalát végzett gondnoknak adatik, a harmadik pedig az illető megye levéltárába tétetik azért, hogy ha netalán valamelyik fél a magáét elvesztené, onnan használat végett megkaphassa, az 1791: 52. cz. 10. p. szerint.

. 82. §.

A városi és zsellér atyák árváiról.

Az eddigelő tárgyalt gyámság és gondnokság szabályai csupán a nemesek és birtokosok árváit tárgyalták az 1791:

52. cz. 1. és 2. p. szerint, kiken kívül külön gondoskodott az idézett törvényezikk, még

1.) a városi polgárok árváiról, azok gondviselését úgy bizván a városok főtisztjeire, hogy az árvák minden vagyonait irassák össze, számadásra köteles gyámatyát nevezzenek, az árvák hajlamuk szerinti neveltetésére ügyelettel legyenek s gondoskodjanak arról is, hogy azok valamely állapotuk s hajlandóságuk szerinti mesterségre vagy más életmódra maga idejében alkalmaztassanak, szemök előtt tartván a nemesek árváit tárgyazó törvény-szabályokat is, a mennyiben azt az illető város saját alkotmánya s az előfordult körülmények megengedik (12. p.). Kötelesek továbbá a város előljárói azon esetben, midőn kerületökben valamely utazó vagy szálló akár elhalálozván árvákat hagyna, akár gyámoltalanná lenne, töstént jelentést tenni mind a főkormányshékhé, mind az idegen megyéje tisztségéhez, s azon közben is annak minden vagyonait kár ellen oltalmazni, bátorságos helyre zár s pecsét alatt zárgondviselő felügyelete alá adni, s illetőleg személyére is gondot viseltetni az 1806-beli árvai utasítás 105. cz. szerint.

2.) A zsellér emberek árváiról, kikre felügyelni földesuraik tiszte volt, azokra bizatván a számadásra köteles gyámnok kinevezése s arról gondoskodás, hogy azok kezébe lelettár mellett adatandó vagyonai az árváknak meg ne károsittassanak az 1791: 52. cz. 13. pontja szerint. Ezen törvény a zsellérek felszabadittatása által érvénytelenült.

83. §.

Az árvabirói székről.

Az árvák sorsa biztosítását czélzó törvényeknek s jelesen az 1791: 52-ik czikknek foganatosítása s az árvák dolgai kezelésébeni egyformaság eszközlése végett, 1806-ban 446. szám alatt kiadott főkormányshéki rendeletben mely mint a végrehajtó hatalom törvényteljesítése módját szabályozó intézkedése, (a mennyiben a törvényekkel nem ellenkezik) kötelező erővel bir, állittatnak fel minden vármegyében, székhelyen és vidéken az addig gyakorlatban volt s esetről esetre kineveztetni szokott kebelbeli számoltató székek (*domestica censura*) helyett az árvabirói székek (*sedes orphanales*) még pedig, a törvényhatóságok kiterjedéséhez képest, a kisebbekben egy, a nagyobbakban pedig kettő s legfenebb három rendbeli. Az idézett

kormányi rendeletben, mely árvai utasítványnak szokott neveztetni, és a melynek megtartására, a mennyiben körülményeik engedik, a városok előljárói is kötelezettek (104. cz.), szabályozva van az árva birói székek alkotása módja, annak birái, s ezek köteleessége és fizetése.

84. §.

1.) Az árvabirói szék alkotásáról.

Az árvabirói szék alkotására nézve e következők rendeltettek az idézett árvai utasítványban:

1.) Az árvai székek hatáskörét, a nagyobb törvényhatóságokban, a királyi pénztárnokságokéhoz kell a lehetségig alkalmaztatni (40. cz.).

2.) Három alkalmas személyből kell alkottatniok, kiknek 24 évet töltötteknek s az árvabirósági kerületben lakosoknak kell lenni; az illető törvényhatóság közgyűlésén választatnak királyi pénztárnoki s derékszékbirói rangu állandó hivatalukra, minden egyéb megyei közszolgálattól mentesítetten (38, 41, 42, 43, 44, 46. cz.) és hivatali elfoglaltatásukkor, a törvényszékek előtti személyes megjelenésre nézve, időhaladéket igényelhetők (44. cz.).

3.) A szék elnöke az, a három egyébiránt egyenlő szózzattal bíró tagok közül, a ki a hivatalban régibb vagy legtöbb szózzatot nyert választatásakor (48. cz.).

4.) Kivéve a pereket, az árvákat érdeklőkre nézve, törvényszüneti s innepnapok által munkálódásában az árvai szék nem gátoltathatik, s felszólítására a megye tisztjei segedelemmel haladék nélkül lenni tartoznak, megyéjökön kívüli értekezéseik a tisztség útján eszközöltetvén (45, 47. cz.).

5.) A szék jegyzőkönyvét, a számadásokra tett észrevételeket, a számadásbeli végzéseket nevök aláírásával mindhárman hitelesítik; a lelettárokat, összeirásokat, levelek lajstromát s átadási jegyzéseket pedig legalább ketten; a a felsőbbséghez intézett jelentések, kérések elnöki aláírás és pecsét alatt küldethetvén fel a tisztség útján (52, 53, 54. cz.).

6.) A távollét, betegség s csupán a számvételre nézve tétethető másodízgleni vérség kifogása miatti hiány pótol-tathatik megyei táblabírák által, kik megtalálattva a kirendelt időre s helyre megjelenni, törvényes mentség esetén kívül, 24 magyar ft. büntetés terhe alatt tartoznak (49. cz.).

Azon ritkán előfordulható esetekben pedig, midőn mindhárom rendes tag vérség- s örökösödésnél fogva gátoltatnék valamely számadás ellátásában, azt a tisztség útján a legközelebbi árvabíróiszékeknek kell átküldeni haladék nélkül (51. cz.).

7.) Birótársai távollétében, a haladékot nem szenvedhető esetekben, az utolsó árvabíró is vehet fel maga mellé megyei táblabíró, számbavétel, összezeirás, lajstromozás, különválasztás, záralávétel s elpecsételés végrehajtására (55. cz.).

85. §.

2.) Az árvaiszék biráinak kötelességeiről.

Az árvabírák kötelességei:

1.) A helységek papjai, birái vagy távollétökben az elsőbb esküdt, büntetés és kárpótlás terhe alatt, tartozván mi helyt valaki helységekben megbolondult, rabságra vitetett, atyja, anyja, gyámatyja vagy gondnoka halála miatt gyámoltalanságra jutott, az eset után legfenebb három órával a megtalálható legközelebbi árvabíró, értesíteni úgy, hogy az az eset után legfenebb 10 órával tudomást vehessen és arról, hogy vett, a bírót vagy helyettesét tudósíthassa (57. cz.): az értesített árvabíró, föl kell lépni, munkálódásában magát a következő szabályokhoz alkalmazandólag:

a.) Nemesi vagy szabad rendből valókra nézve a tisztséget, a közelebbi rokonokat és bíró társait értesíteni tartozik, köteles levén a tébolyodottak s rabságra vitettek minden vagyonait zár alá venni, s azok összezeirását megkezdeni, a tudósításvétel idejétől számítandó kétszer 24 óra alatt, birótársai, vagy legalább egy megyei táblabíró társaságában azon esetben, ha a feljelentett személynek vagyoni gondviselésére alkalmas házastársa, szülője, gyermeke akár nem volna, akár távulne (58. cz.).

b.) A feljelentett halál által árvaságra jutottak lakhelyén, még temetés előtt, meg kell jelenni és azon esetben, midőn a gyermekek anyja halt el atyjuk életben maradván, ha ez az anyai jók összezeirását meg nem engedné, fel kell jelenteni az összezeirást gátló okokat az árvák érdekének biztosítására módját kimutató vélemény kíséretében. Azon esetben pedig, ha az anya, vagyonait tárgyazó végrendeletet hagyott volna, azt a tisztséghez a főkörmányszékkeli közlés végett bé kell küldeni (60. cz.).

c.) Ha az atya halálozván el, az anya maradott volna életben, hirt kell tenni az atya által netalán kinevezett végrendeleti gyámnoknak s az atyai ág firokonainak, és addig is, míg a felsőbbség által az árvák gyámsága felett rendelés tétethetnék, ha az özvegyet az atyai jók összeírására birni nem lehetne, az annak gátlására használt okokat, az anya képességéről véleménynyel együtt, a tisztség útján fel kell terjeszteni, a levelesládákat további rendelésig elpecsételvén s bátorságos helyre helyeztetvén (61. cz.).

d.) Ha az árváknak sem atyja sem anyja nem maradott, de van mostoha anyjuk, ennek özvegyi védlevele (prorogata vidualis) az árvák ellen nem használtathatván, édes anyjuk vagyonait s leveleit, atyjuk leveleivel együtt, össze kell irni, s illetőleg lepecsételni; az atyai vagyonok az özvegynél hagyatnak özvegyi tartása kiszakasztásáig, az anyai vagyonok pedig, a lepecsételt levelekkel együtt, addig is míg gyámatya rendeltethetik, (a 65-ik czikk szerint az árvák birái által is kinevezhető) zárgondviselőre bizatnak (62. cz.). Ha pedig a mindkét szülőjüktől megfosztatott árváknak mostoha atyjuk maradott volna hátra, ennek kezénél, a gyámatya kineveztetéséig, csak az árvák anyjával közösen szerettek hagyattathatnak, az árvák anyai s atyai vagyonainak s leveleinek töstént összeírni s illetőleg elpecsételtetni s zárgondviselő kezébe adadni kellettén (62. cz.); azon megjegyzéssel, hogyha, és a midőn a teljes árvaságra jutott gyermekek különböző atyáktól vagy anyáktól származottak, vagyonaiknak s leveleiknek leszármazásuk szerint kell elkülöníttetni. Az árvabirákat ezen pont alatti eljárásukban akadályoztatók, a történhető károk megtérítésén kívül, 200 mfttal büntettetnek (64. cz.).

e.) Az árvák gyámatyja vagy gondnoka halála esetében is tartoznak az árvák birái, a halál után 24 óra alatt, leírt kötelességek teljesítéséhez fogni, a tisztséget tudósítani, s alkalmas zárgondviselőt nevezni ki (65. cz.). Hogy ezen előleges intézkedések annál biztosabban sikerülhessenek, rendeltetett, hogy a papoknak nem szabad atyát, anyát, árvát, gyámatyát, gondnokot, ha nemes vagy szabad állapotú az árvabírónak, ha közrendű, a helység bírása vagy eskütteinek jelenléte s engedelmé nélkül eltemetni (66. cz.); és hogy az, a ki az árvák vagyonaiából valamit eldugna, titkolna, maga hasznára fordítana, mint lopó, a kár kétszeres meg-

térítésével büntetetik (69. cz.). Az árvabírák kötelességei továbbá

2.) meghatározni, a zárgondviselővel együtt, a temetésre, árvák s gyámoltalanok tartására három hónapig szükségesegek mennyiségét, azok két példányban iratandó, aláírás s pecsét által is hitelesíttetni kellető jegyzék és nyugtatóvány mellett, a zárgondviselő kezébe adatván (71. cz.)

3.) Az árvákat s gyámoltalanokat illető lepecsételt leveleknek térítvény melletti bátorságos elhelyeztetése, s a lelettárba vett ingóknak a zárgondviselő kezébe nyugtatóvány melletti adása (70, 72. cz.), az ingóknak ahhoz értők általi megbecsültetése, a drágaságoknak, fegyvereknek, könyveknek leiratos feljegyzése s pecsét alatt, míg gyám rendeltetnék, a zárgondviselő vigyázata alá nyugtatóvány melletti bizása (73. cz.).

4.) A kinevezett gyámmal egyetértőleg elkészíteni az eladatandó ingók hiteles jegyzékét három példányban, melyek közül egyet, a vagyonokkal együtt, a gyámnak kell adni, a másikat a tisztség útján fel kell küldeni, a harmadikat az árvabíróiszék levéltárába kell tenni (74. cz.); megtartandók levén a drágaságok, fegyverek, könyvek, családi képek, a főkormányshéz további határozatáig, valamint azok is, melyeket a gyám, az árvabírák egyetértésével, a gazdaság folytatására, vagy az árvák rangjukhoz képesti szükségére megtartani valóknak ítél, és végre a kiadott tőkepénzek, melyeket bárki legyen is a gyám, a főkormányshéz engedelme nélkül elkölteni nem szabad (75. cz.).

5.) Arra vigyázni, hogy az eladott ingók árát, ha az árvák szükségerei fedeztethetnek azok nélkül is, a gyám legfenebb félesztendő alatt, szabály szerinti biztosítás mellett, adja kamatra, vagy fordítsa adósságok fizetésére, hasznos szerzésekre s építésekre, annak a mi az eladott ingók becslési szerinti ára felett vétetett bé, hatoda a gyámot s gondnokot illetvén (76. cz.).

6.) Az eleve elpecsételt s zár alatt tartott leveleknek a gyám vagy gondnok kineveztetése utáni külön választása, lajstromozása; a pecsét felbontásának az a felől értesítendő gyám vagy gondnok s az illető rokonok vagy biztosaik jelenlétében kelletvén megtörténni (77. cz.): Ezen levelek közül

a.) a netalán kész lajstromok, fekvők összeíratai, a-

dóssági kötlevelek, nyugtatványok és jegyzékek, felmentő irások, számvételek, számadások, napszamosok és uzsorások listái, gazdasági rendelkezések, a rokonok vagy biztosaik jelenlétében átadatnak a gyámnak vagy gondnoknak, hiteles jegyzék mellett, melynek egy példánya az árvaiszék levéltárába tétetik, a más pedig a tisztség útján felküldetik a főkormányszéknek, mindenikre a gyám megismerő írása reáíratván (78. cz.).

b.) A jószágáról, jogfentartásról s nemzetségi származatról szóló levelek, ha lajstromozva vannak, meg nem olvastathatnak, hanem a lajstrommal együtt az árvabírák s atyafiak által lepecsételtetnek, a lajstrom párhuzamai közül egyik a gyámnak adatik, a másikat pedig, melyre a gyámnak aláírása s pecsétje által hitelesített elismerést kell íratni az íránt, hogy az abban foglalt leveleket a megnevezendőék pecsétje alatt átvette, az árvaiszék levéltárába kell tenni lepecsételve (79. cz.). Ha pedig ezen levelek lajstromozva nem voltak, a lajstromot, azokba nézés nélkül, hátirataik szerint kell készíteni; s ha hátiratuk sem volna, az árvabíráknak a gyámmal együtt kell készíteni, az atyafiak jelenlétében, mentől rövidebb hátiratokban azok tárgyait a szerzési cím kijelölése nélkül jelelvén ki, s a lajstromot azok szerint készítvén (81. cz.). Ezen szüntelen pecsét alatt tartandó oklevelek közül a gyám csak úgy veheti ki azokat, melyekre szüksége van, hogy az árvák bírái jelenlétében a pecsét felbontatik, a kivett levél helyébe tétetik a gyám térítvénye, s az árvabírák által a levelek újra lepecsételtetnek.

7.) Ha a tekvő jószágok összeírva nem volnának, össze kell íratni a kiadott minta szerint röviden; ha pedig vannak jószágokról összeíratok, azokból rövid kivonatokat kell készíteni, azokra aláírásuk s pecsétjük által hitelesítve jegyeztvén fel az árvabírák azokat, a mik azokhoz járultak azután, vagy azok közül akár mimódon elidegenítették. Ezen összeíratok s illetőleg kivonatok egy példánya, a jószágokkal együtt, a gyám kezébe adatik, a más az árvaiszék levéltárába tétetik, a harmadik pedig a tisztség útján a főkormányszéknek felküldetik.

8.) A gyámok és gondnokok számoltatása, a jószágok több megyékbeni fekvése esetében, ott esik meg, a hol a főbb jószág van, ezen megyebeli árvai széknek, a több megyebeliek megtalálta, kötelesek levén a kielégítő tudo-

másítást küldeni a tisztségek útján (84. cz.). Az árvabírák tiszte a gyámokat késedelem nélküli számolásra büntetéssel is szoríttatni, és eszközölni azt, hogy a legnagyobb számadások is, legfeljebb hat hónap alatt, a tisztség útján a fő-kormányshéz elébe jussanak végső ellátatás végett; maga az árvi szék csupán a 100. forintot túl nem haladó jövedelmekről készült számadásokat láthatván el végképpen (86. cz.). Hogyha az árvabírák közül valamelyik végrendeleti gyámmá vagy gondnokká nevezetnék, a főtiszt határozza el, hogy a hozzá beadni kellett számadását melyik árvi szék lássa el (96. cz.).

9.) A gyámok és gondnokok által legalább négy hónappal előre bejelentendő haszonbérbe adatását a jószágoknak nyilvános árverés útján kell eszközölni, s a kötelevél pontjait, további rendelkezéstét végett, a tisztség útján a fő-kormányshézzel kell közölni (91. cz.).

10.) Nem elegyedhetnek ugyan az árvabírák gyám- és gondnok-ajánlásba, az a főtiszteket illetvén; ha mindazáltal bármely gyám és gondnok hanyagul vagy éppen nem teljesítné kötelességét, azt ha intésöknek fogadata nem lenne, a felsőbbbségnek feljelenteni köteleztetnek (94. cz.), és ha a gyám vagy gondnok kinevezése egy hónap alatt meg nem esnék, azt a főtiszt előtt sürgetni tartoznak az árvabírák (95. cz.).

86. §.

3.) Az árvabírák fizetéséről.

Az árvabírák fizetését tárgyzó szabályok (98, 99. cz.):

1.) Az árvi ügyében tett írásaiért, illő tartáson s napidíjon kívül, semmi fizetés sem igényeltethetik.

2.) Az árvabírák napidíja különkülön, hogyha maguknak, szolgáljoknak és két lovuknak illő tartás adatik, 1. rft. 30. kr.; s ha tartás nem adatik 3. rft.; az esküdtekek tartással 1. rft., a nélkül pedig 2. rft. 30 kr. v. cz.

3.) Ha a gyámoltalanok vagyona néhány száz forintnál (ezer forintig) többet nem érne, tartáson kívüli napidíj nem követeltethetik.

4.) Ha a vagyon ezer forinton felül két ezer forintig terjed, tartás és $\frac{1}{4}$ napidíj, ha 2000—3000-ig, egész napidíj, vagy tartás és fél napidíj; ha 3000 forinton felül rug, még a számadások ellátásáért is egész napidíj igényeltethetik.

HARMADIK CZIKK. Az úri hatalomról

87. §.

Az úri hatalom köre s osztálya.

Az úri hatalom foglalatja mindazon jogoknak, melyeket a családfő azokra nézve gyakorolhat, kik magukat szolgálatára kötelezték. Az ezen hatalom alá rendelt személyek feletti felsőbbbsége a családfőnek részint csupa szerződésen, részint pedig azon föld iránti tulajdonosi jogon is alapulván, melyet a szolgálatra kötelezett személy birtokol, a viszonyok ezen különbözőségéhez képest, az úri hatalom két-féle u. m. gazdai és földesúri hatalom.

I.) A gazdai hatalomról.

88. §.

A gazdai hatalom alá tartozó személyekről.

A gazdai hatalom alá tartozó személyek mindazok, kik magukat, bizonyos fizetésért, a gazda s illetőleg gazdaasszony meghatározott kirekesztőleges szolgálatára s egyszerűsmind környezetében lakásra is kötelezték. Ezen személyek szolgálatuk minőségéhez képest:

1.) Udvari tiszték (officiales 1791: 94. cz.), a kik a H. K. 2. R. 53. cziméből következtethetőleg, gazdájuk jószágában, a hivataluk körébe tartozókra nézve, a zsellérek felett hatóságot gyakorolnak s intézkedéseik oly erővel s érvényességgel bírnak, mintha a gazda maga tette volna azokat személyesen elannyira, hogy a H. K. 2. R. 48. cz.; II. Ulászló 1. V. 24. czikke szerint, még hatalmaskodási tényeikről is a tétetik fel, hogy azokat gazdáik rendelkezéséből követték el, míg az ellenkező bé nem bizonyittatik. Csakugyan hivatali körtükön kívül eső, főleg törvényes dolgok igazításában, gazdájuk nevében érvényesen csak úgy léphetnek fel, ha azok meghatalmazó levelével vannak ellátva (H. K. 2. R. 53. cz. 3. §.), és megbízatás nélküli gátlásáért a törvényes végrehajtóknak (A. C. 4. R. 1. Cz. 8. cz.) s hatalmaskodásaikért (H. K. 2. R. 48. cz. 2. §.; II. Ulászló I. V. 24. cz.) a büntetés saját vagyonaikból vétetik fel.

2.) Cselédek, kik kézi munkák tételére kötelezet-

tek és az 1751: 5. cikk szerint élelmöket s ruházatukat gazdájuktól kapják.

Nem lévén még törvényeink által szabályozva a gazda s illetőleg gazdaasszony és az ezek szolgálatára magukat kötelezett személyek közti viszony: az ezek között támadható kérdések sinormértéke azon szerződés, mely a felek között, a szolgálatra s annak feltételére nézve kötött, az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cikkének ezen szavai szerint „kinek kinek írott törvénye a maga kötése“, és az A. C. 4. R. 8. Cz. 2. cikkének ezen szavai szerint „ha kinek mint való obligatioja vagy on, a szerint is legyen állapotja“.

89. §.

A gazda jogairól.

A gazda általában jogosítva van, a szolgálatára magukat kötelezett személyektől, a kötéslevél értelmébeni szolgálat teljesítését követelni, s ezen kívül még

1.) azt, a mit tiszteli által másoknak hivatali állásukban okozott károkért, másokon elkövetett hatalmaskodásukért fizetni kénytelen volt, hitet tévén le a felől, hogy azok tudtán s megegyezésén kívül történtek, tiszteli vagyonaiból felvételheti, őket a teljes elégtételig, legyenek bár nemesek, fogságban is tarthatván a H. K. 2. R. 48. cz. és az abban is idézett II. Ulászló 1. V. 24-ik cikke szerint, mely a világi nemesek tiszteliről szól.

2.) Szolgája fizetését, az általa okozott kár becsüszérinti ára mennyiségeig, visszatartoztathatja az A. C. 5. R. 84. E. szerint.

3.) Szökött szolgáját törvényesen felkértheti attól, a kinek szolgálatába állott, s ha ki nem adatnék, a letartoztatón 200 ft. büntetést követelhet azért, hogy más szolgáját, elbocsáttatását tanúsító bizonyítvány előmutatása nélkül, befogadta, az 1791: 26. cz. 10-ik pontja szerint, mely az A. C. 4. R. 8. Cz. 1. cz., és 5. R. 83. E. e tárgyról szóló részeit megváltoztatta; azonkívül, hogy a kereset méltatlan s alaptalan volta esetében, a követelőnek holtdíj fizetésével kell büntettetni.

4.) Nemes állapotu s maga jószágában tartzkodó szökött szolgáját, ha zsellére nincs, személyesen is megintethetvén, a visszatérésre rövid úton felvételhető 200. ft. bün-

tetéssel kényszeritheti az A. C. 4. R. 8. Cz. 1. cz. szerint.

5.) Hajdon a számadásra kötelezett szökött szolgát el is fogattathatta a gazda a Mátyás 3. V. 2. cz.; 6. V. 33. cz. szerint, a mi már ma csak azon esetben történhetik meg, midőn a szolga szökés esetébeni elfogattathatása a szegődvényben nyilván ki volt fejezve; különben a számadás elől megszökött szolgáltnak is úgy kellettven követeltetni, mint más szökött szolgáltnak az A. C. 4. R. 8. Cz. 2. cz. szerint.

90. §.

A gazda kötelelességeiről.

Köteles a gazda

1.) mindazt teljesíteni, melyekre magát szegődött tisztei- s cselédeire nézve kötelezte.

2. Elegettenni a tiszte által, hivatali körén belől, nevében elvállalt tartozásokért; a tiszt hivatala körében gazdája törvényes képviselőjének s biztosának tekintethetvén a H. K. 2. R. 53. cz. 1. §-ából következtethetőleg, kivált midőn az, a miért a tartozás született, a gazda számára bizonnyithatólag fel is használtott.

3.) Bépanaszolt nemtelen cselédeért köteles elégtételt szolgáltatni a H. K. 3. R. 26. cz. 2. §. szerint, mit ha nem tenne, előbb három márka fizetésére ítéltetik, azután pedig a panaszló teljes keresetén marasztatik (8, 9. §.) illető törvényszéke által. Fel van mentve a gazda ezen köteletség teljesítése alól, ha a bépanaszolt szolga elszökvén, nincs hatalma alatt (13. §.), vagy ha annak rendes törvény útján követeltetését megengedi, gazdai jogáról lemondván (gyakorlat szerint).

4.) Szegődött idejét jámborul kitöltött szolgáltnak ígért fizetését kiadni, különben a szolga által felszólított tisztviselők, végére járván a követelés igazságosságának, ha a gazda, megintetése után is, fizetni helyes ok nélkül elmulatná, a szolga fizetését, saját fáradságuk jutalmával együtt, felveszik a gazda vagyonaiból az A. C. 5. R. 83. E. szerint.

5.) Elbocsátó levelet adni a szegődött időt jámborul eltöltött szolgáltnak, mit ha tiszt vagy nemes ember s városokon polgár ember általi megintetés után is helyes ok nélkül tagadna meg, a tisztek tartoznak szabadságlevelet adni, mely érvényes az A. C. 5. R. 83. E. szerint. Ezen

elbocsátását bizonyító levélre azért van a szolgának szükség, mivel a nélkül senki sem fogadhatja szolgálatába, 200 ft. büntetéstől félelem miatt, az 1791: 26. cz. 10. p. szerint, a tisztek által el fogadtathatván s fogságban tartathatván míg dolgát el nem igazítja az A. C. 5. R. 83. E. szerint.

II.) A földesuri hatalomról.

91. §.

A földesuri hatalom alatti személyekről és az urbérről.

Földesuri hatalom alatt álló személyek voltak széles értelemben mindazok, kik valamely földrész tulajdonosának (nobilis aut alter quilibet homo possessionatus, H. K. 3. R. 26. cz. 8. §.) földet pénz- vagy szolgálati fizetésért használták, bár nemesek (A. C. 5. R. 23. E.), városi polgárok (H. K. 3. R. 18. cz.), nemtelenek (H. K. 3. R. 26. cz.) voltak legyen. Szorosabb értelemben pedig azok tartottak földesuri hatalom alatt levőknek, kik a földtulajdonosoknak közadóval terhelt fekvő jószágát szolgálati díj (servitium coloniale, praestatio colonialis 1791: 27. cz.) mellett, haszonvételi joggal birtokolták, s régen jobbágyoknak (villanus, jobbagio H. K. 3. R. 25. cz. k. §.), későbben pedig zselléreknek vagy földmiveseknek (colonus 1791: 26. cz.) neveztettek. Ezek nemzetiségökre nézve: magyarok, szászok, németek, csehek, tótok, oláhok, ruthénusok, rácok, szerbek és bolgárok voltak hajdon (H. K. 3. R. 25. cz. 1. §.), a kikhez számláltattak közelebből a megtelepített s mezei gazdaságot űző czigányok is (1791: 26. cz. 9. p.).

Azon okból, mivel hazánk nemessége, mely a fekvő vagyron nagyobb részének tulajdonosa, törvényeink szerint a közadó- s terhekre nézve mentesített levén, a közállomány szükségéi fedezésére megkívántató pénz és munka főleg a lakosság ezen osztálya által szolgáltatatték, kénytelenek voltak a legrégibb időkben már eldődeink, a tulajdonosi jog sérelmével is gondoskodni arról, hogy ezen eleven kincstárnak (vivum aerarium — 1747: 2. cz.) eléggé jellemzőleg neveztetett s Erdély lakosainak legnagyobb részét tevő népség a földesuri önkény ellen mentől inkább biztosítsák, s a rajtok fekvő közterhek hordozhatására képesítő állapotban tartassák; a földesur és zsellérek közti viszony szá-

bályozását a magán egyenkedés köréből, a közállomány fenállhatását biztosító tárgy yanánt, a törvényhozás körébe emelvén.

92. §.

A földesuri hatalmat szabályozó törvényekről.

A földesur és a hatalma alá rendeltetett személyek közötti viszonyt szabályozó régibb, újabb és legújabb törvényeket külön kell tárgyalni azon okból, mivel az 1790—1846-ig tartott vajudás kinjai között csaknem halva született újabb törvények által megszüntetett régibb törvények szerinti viszony maradtott tettelesen életben, az urbéri viszonyok legújabb törvények értelmében megszüntetéséig; még pedig irányadólag, több még jelenben is felmértülhető urbéri kérdések megoldásában, mindamellett is, hogy szorosabb jogtani értelemben, az urbéri viszonyok megszüntetésének műtétéle a földesuri hatalmat s az annak körébe tartozó kérdéseket, az újabb 184⁶/₇-beli törvények által szabályozott állapotban találta, melynek szem előtt tartása mellett történhetik meg jövőendőben, a földesurak birtokviszonyait még mind veszélyes zavarban tartó el nem különített urbériségek tisztába hozatala, összehangzólag az 1848-ik évi legújabb törvényekkel.

1. A földesuri hatalom régibb törvények szerinti szabályairól.

93. §.

A földesuraknak urbéreseik irányábani tartozásairól.

Azon még 1769-ben „bizonyos punctumok“ címe alatt a kormány által kiadatott urbéri szabályok 3-dik szakasza szerint, melyek az 1791: 27-ik czikk által, az urbér törvényhozás utján szabályozása idejéig törvényesítették, a földesuraknak urbéreseik irányábani tartozásai e következők:

1.) Tartozik a földesur az urbéres állapotához képest alkalmas és elégséges lakóhelyet, s a határok minőségéhez mérsékelt szántóföldeket és kaszálókat is adni, mindezek mennyiségének meghatározása a földesurra levén bizva.

2.) Az urbéresek örökségeit elcserélheti ugyan a földesur, vigyázni köteles mindazáltal, hogy lakhelyeikben, szántóföldeikben és kaszálóikban, az A. C. 2. r. 10. Cz. 1. czikke ellenére, meg ne fogyatkozzanak.

3.) Az 1675: 7. cikk értelmében tartozik a földesur urbéreseinek marhái számára, a nyomás alatt lévő határban, legeltőt engedni, földesuri engedelem nélkül az urbéresesek azokra idegen marhát bé nem fogadhatván. A földesur ellenben, ha a határ kiterjedése megengedi, idegen marhákat is fogadhat bé legeltetés végett.

4.) Köteles a földesur, a köz- vagy szabad erdőkből urbéreseinek, csupán saját szükségökre, tűzi s épülethez való fát ingyen adatni; ha pedig közerdők nem volnának, majorság erdeiből is (kivéve az erdőszűkes helységeket), a kidőlt és száradott fa használatására, illő kevés jutalomért, engedelmet adni; tartozván az urbéresesek magukat a földesur által megállított erdőlési szabályokhoz alkalmaztatni, s engedelem nélkül nyersfavágástól eltartoztatni magukat. A mely erdők régi idők óta a faluk birtokában voltak, azokban nem háboríthatnak ugyan, az azok iránti tulajdonosi jog mindazáltal elannyira a földesurakat illeti, hogy azoknak engedelme nélkül, az 1791: 30. cikk rendelkezése szerint, a falusiak azokban sem nem erdőlhetnek, sem irtásokat nem tehetnek; az ilyen erdőknek is földesuri felügyelet s rendelkezés alatt keltevéni tartatni.

5.) A majorság-erdőkbeni makkolást az urbéreseseknek kevesebb bérért kell megengedni, mint az idegeneknek; a közerdőkbeni makkolásért azok fizetéssel nem terhelhetvén.

6.) Tartozik a földesur urbéreseinek marhái számára itató helyet engedni, egyébiránt őket a halásztatótól, malomépíttetéstől, mint a melyek az adománylevelek szerint is földesuri jogok, eltilthatván.

7.) A korcsomárlás, évenként sz. Mihály napján kezdve karácsonig, kirekesztőlegesen illetvén az urbéreseseket, ezen idő alatt a földesur nem korcsomároltathat, hanemha az utazók elfogadására alkalmas vendégfogadója volna, ebben ezen idő alatt is, az urbéresesek kirekesztése nélkül, korcsomároltathatván.

8.) A H. K. 3. R. 30. cz. szerint az urbérest illetvén szorgalmának bére, attól a megjavított földeket a földesur különben el nem veheti, hanemha munkája illő bérét megfordítja, az irtványok ide nem értetvén, mint a melyek alább közöltetendő törvény által szabályoztattak.

9.) Mivel az urbéresesek ingó vagyonaik tulajdonosai,

azokat tőlük a földesur el nem veheti, meg sem vásárolhatja különben, hanemha megfizeti azon árt, melyet azokért más megigért, az erőltetés nélküli önkéntes eladás esetében a földesurat elővételi jog illetvén mások felett. Végrendelet-tételben sem gátoltathatik meg az urbéres földesura által a H. K. 3. R. 30. czikk szerint; s végre arra sem kényszeríthetetik, hogy trágyáját földesura földére hordja, annak szőlőjét maga szalmájával kötözze, vagy mustja számára hordót adjon.

10.) A földesur azon tartozása, mely szerint az özvegy jobbjogaszszonyoknak a férjőktől maradt ingó vagyonnok harmadrészét köteles volt kiadni, az A. C. 3. R. 30. cz. szerint, megszűnt, a mennyiben az 1791: 26. cz. által eltöröltetvén a jobbágyság, s azzal együtt a régibb törvényeknek örök jobbágyságban gyökerező minden rendelkezései is: méltán állithatni, hogy az örökös és végrendelet nélkül elhalt urbéres özvegyét illetik férje minden ingó vagyonai.

11.) Tartozik a földesur, az A. C. 2. R. 10. Cz. 3. cikke értelmében, a szokott szolgálat rendén kívül részben cséplő urbéreseknak részöket és kenyeret vagy e helyett ebédvékát kiadni.

12.) Az urbéreseket szabad kereskedés illetvén, a földesur jószágaiban s uradalmában nem adhatja a kereskedést haszonbérbe; ide nem értetvén a korcsoma, mézsárszék-tarthatás, halászat és a malomtartás joga, mint a melyek a földesurakat illetik. Húst, bort, szalonnát s több efféléket sem küldhet a földesur, eladás végett, urbéreseire akaratuk ellen.

13.) A földesur kötelessége, a H. K. 3. R. 31. cz. szerint, az urbéresein mások által elkövetett méltatlanságokért elégtételt követelni.

14.) Az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. szerint kinekkinek kötése, törvénye levén: köteles a földesur az urbéreseivel kötött egyezményeket megtartani, s azokat azon helypénz-hetivásár- sokadalom- s malombeli jövedelmek birtokában, melyeket egyezmény vagy kiváltságlevelek ereje mellett igényelhetnek, nem háborítani.

. 94. §.

Az urbéreseknek földesuraik irányábani tartozásairól.

Az urbéreseknek földesuraik irányábani tartozásai, az 1769-beli urbéri szabályok 1-ső és 2-ik szakaszai szerint, e következők:

I.) Robot vagyis uri szolgálat, a következő szabályok szerint:

1.) Az 1714-ik évi országgyűlési határozat és azt megerősítő 1742-i július 20-kán és 1747-i február. 25-kén költ királyi rendeletek szerint, azon urbéresek, kiknek belső öröksége, ahoz tartozó külsője és ökre is elégséges számmal van, akár kézi munkával, akár marhával hetenként két két napot, azon urbéresek pedig, kik akár csupán belső örökségeket, akár csupán külsőket birnak, hetenként egy napot, de csak kézi munkával és nem marhával tartoznak szolgálni. Kivétetik azon eset, a midőn a földesur és urbérese között ennél könnyebb szolgálatbeli szerződés kötöttetett volna, mert a szerződésszerintnél nagyobb szolgálat nem követeltethetik.

Meggyjegyzendő, hogy ezen szabálynak azon része, mely a jobbágyoknak külsőkkel ellátott telek utáni szolgálatát hetenkénti négy napra határozta, el levén már a jobbágy-ság törölve, jobbágyok nem léte miatt méltán tartathaték használhatatlanná válnak, bár ellenkezőt bizonyított legyen is a tapasztalás.

2.) A fenebbi szolgálat mennyiségét azon urbéresekre nézve kell érteni, kik a földesur gazdasági helyétől fél napi vagy kevesebb távolságu helységben laknak, s kik a meghatározottnál több napi szolgálatra soha sem kényszeríthetnek. Az olyan urbéresek pedig, kik a gazdaság azon helyétől, melyhez urbér, szerződés, vagy régi szokás szerint szolgálattal tartoznak, egy napi távolságra laknak, legfenebb három, a távolabb lakók pedig legfenebb két héti folytonos szolgálatra szoríttathatnak ugy mindazáltal, hogy ezen idő eltelése után, minden kifogás nélkül, haza bocsáttassanak, s otthon a földesurnak letett szolgálat mennyiségéhez képesti ideig hagyassanak; a jövet és menet idejének is szolgálatba kelletvén számíttatni, és a negyednapnál folytonosan tovább dolgoztatott urbérésnek a föl-

desur kenyeret, marhájának pedig nyárban legelőhelyet, s télben pajtát adni tartozván.

3.) Az urbéreseknak, vagy az azok helyett küldött alkalmatos munkásoknak, napfeljöttén kezdve naplementéig kell a szolgálatban állani; azoknak csakugyan, kik nem helybeliek, a kiállásra s hazamenetelre elégséges idő engedjék, melynek mennyiségét, ha a felek a felett meg nem egyezhetnének, az illető tisztség határozza el.

4.) Azon időnek, melyet az urbéres, vagy felesége s gyermeke, a földesur szolgálatában, akár naponként, akár óránként tölt el, a robotba kell tudatni; csupán a ragadozó vadak s más ártalmas állatok vadászását, és azon jószág- vagy uradalomnak, melyben az urbéres lakik, határában levő dézmák behordását véve ki.

5.) Minden urbéres házbeli gazdaszszony tartozik négy font kendert, lenet, vagy gyapjut fenni a földesuraság számára azon helységeken, melyekben ezen szolgálat szokásban volt.

6.) A hosszabb időt kívánó, de jó és nem zűrzavaros időben s nehéz utban tétetendő fuvarokban, a heti illetőség felett eltöltött időnek a következő heti robotba kell tudatni.

7.) Innepeken s vasárnapokon nem kényszerítettetik szolgálatra, és ha azokon szükségből utazni kénytelen lenne, az ilyen szolgálatnak is a következő heti illetőségbe kell számíttatni.

8.) Az urbéresnek, a robot pénzzeli megváltása vagy más módon teljesítése felett, földesuraikkal mind ideiglenes mind örökös egyezményre léphetnek, de nem kényszerítettethetnek; ezen s más bármilyen földesur és urbéresei között létesülendő szerződményeknek azon kerületnek, melyben az urbéresnek laknak, két tiszte előtt kellett köttetni úgy mindazáltal, hogy a kötlevelel szerinti nem lehet terhesebb az urbéri szabályok szerint illő szolgálatnál. Azonban az ideiglenes egyezménytől elállani s az azelőtti szolgálat mellé visszatérni kívánó félnek, az egyezmény szerinti időnek eltelése előtt esztendővel, a más felet bizonyosítani s a tisztséget is értesíteni kell.

9.) Az urbéres korcsmárlásra nem erőltethetik, s ha önkéntesen elvállalja is, annak folytatása ideje alatt, vagy

a heti szolgálattól ment, vagy minden elárult veder bortól meghatározott jutalmat kap.

10.) Az adosságokért kamat gyanánt tétetni szokott szolgálat (uzsora) a robottal ^{össze} nem elegyíthetvén, külön vétetik fel.

II.) A roboton kívüli tartozások, melyeknek szabályai:

1.) Az A. C. 2. R. 10. Cz. 1. és 2., 3. R. 4. Cz. 1., 5. Cz. 2. cikkei szerint, tartozik az urbéres földesurának a szokott dézmát és, a hol szokásban van, a kilenczedet is kiadni, s a fenebb már közlött módon bé is hordani, a dézmálás módjára nézve szabályul szolgálván:

a.) hogy az A. C. 2. R. 10. Cz. 1. cz. szerint nem kell válogatva venni a dézmát, a gabonának, szőlőnek s egyéb marháknak is javából tudniillik, hanem vegyesen úgy mint Isten azoknak lételét adta.

b.) Az eleitőlfogva haszonbér-fizetés alatt volt helyeken a dézmavételben semmi újítás ne kezdessék, hanem a régi szokás tartassék meg.

c.) A haszonbértől ment helyeken pedig, az A. C. 3. R. 4. Cz. 1. cikke szerint, a dézmavétel vagy annak elengedése a földesurak tetszésére bízatik.

d.) Az A. C. 2. R. 10. Cz. 4. cz., C. C. 2. R. 4. Cz. 4. cikkei szerint, a dézmálás maga idejében történjék meg, akkor t. i. a mikorra az A. C. 5. R. 14. E. értelmében, a helységnek tiszte évenként az időjáráshoz képest rendeli.

2.) Köteles az urbéres a törvény, régi szokás, vagy földesurával kötött egyezmény szerint teljesítendőket teljesíteni, csakugyan ezen egyezmények csupán annyiban lévén megtartandók, a mennyiben az azokban megállított szolgálat s egyéb tartozások, a pénzül, terményekben vagy nap-számokban ígért kamatok, a szabályozott mértéket túl nem haladják.

3.) Ellenben el vannak tiltva mindazon jövedelmek, szolgálatok, melyek sem törvényen sem régi szokáson nem alapultak, névszerint a penna-pénz bor és kéve, melyek az A. C. 5. R. 11. E. által is eltöröltettek; továbbá a földesur marháinak ingyen tartása s teleltetése, az urbéresnek lúdainak megtépése, majorság-szőlők pásztoroltatásáért s egyéb efélékért az udvarbírák s tisztartók által az urbéreseken vétetni szokott fizetések.

4.) Az urbéres eladott, cserélt vagy végrendeletileg másnak hagyományozott javaiból a földesur tizedet nem vehet, hanemha dézmálás alá tartozók volnának, melyekről dézmálás előtt nem lehet rendelkezni a földesur engedelmével.

5.) Az urbéres nem terheltethetik vámadással földesura vámoshelyein, midőn maga mezei dolgában, ura szolgálatában jár, vagy a malomba őrleni való gabonával megyen, valamint arra sem kényszeríthetetik, hogy gabonáját földesura malmában őrölje.

6.) Hogy az 1766-ik évben történt béhozatala miatt a bécsi singnek s egyéb mértékeknek az urbéresek kárt ne szenvedjenek, az általuk régi szokás szerinti minőségben bészolgáltatandók mennyiségének a bécsi mértékhez kell alkalmaztatni.

95. §.

A földesurak és urbéreseik egymásirányában tartozásainak biztosításáról.

Mind a földesur, mind az urbéres tartozásainak teljesülését biztosító urbéri szabályok:

1.) A földesur a.) a köteletségét teljesíteni nem akaró urbéresét vétségéhez mérséklendő nem pénzbeli hanem testi büntetéssel illetheti, de nem többel a férfiakat 24 pálcza- és a némbereket 24 korbácsütésnél; a koros idjűket s betegeseket pedig csupán egy néhány napi fogsággal, a hibást előbb mindig kihallgatván az urbéri szabály 4-ik szakasza 1. p. és az 1791: 27. cz. szerint.

b.) Urbéresét szolgálatából elküldheti, a sz. Mihály napkor előrebocsátandó innepélyes értesítés után, következő sz. György napkor, mit ha helyes ok nélkül tenne, az urbérest, folyamodása következtében, a tisztek pártfogolni kötelesek, az 1791: 26. cz. 11. p. szerint.

2.) Az urbéresek: a.) ha az udvari tisztek által illetetnének méltatlansággal, csak azon esetben folyamodhatnak a törvényhatósági tisztekhez, midőn a földesurtól kértek de nem nyertek volna elégtételt, az urbéri szabály 4-ik szak. 3. p. szerint.

b.) Ha a földesur nem teljesitené urbéri köteletségét, vagy veleek kegyetlenül bánnék: folyamodhatnak (nem létezvén már a szabályban említett continua táblák) a tör-

vényhatóságok derékszékéhez, melyek tartoznak az előadott panaszt megvizsgálni, az alispánok s alkirálybírák és szegények ügyvédei által a panaszlóknak segítségül lenni, azoknak az igazságot törvény szerint kiszolgáltatni, az illetén perekről a főkormányshéket évnegyedenként értesítvén (ugyanott 4. pont.)

Egy 1800 : 2550 szám alatt köröztetett főkormányshéki rendeleten alapuló gyakorlat szerint, az urbéresesek ilyen a szegények ügyvédei által ingyen és közigazgatási úton kezeltetendő panaszai az illető tisztségek elébe adatnak; míg azok által el nem határozottnak, feljebbfolymodni nem lehetvén, s a panaszos levelek azok írói nevének feljegyzése nélkül sehol sem fogadtathatván el.

c.) Földesura szolgálataból kiléphet az urbéres, mindjárt közöltetendő feltételek alatt, azon esetben, ha földesurával csak is urbéri viszonyban áll, évenként, különben pedig csak a kötlevél szerinti idő eltelése után.

3.) Mind a földesur, mind az urbéres, terheltetésök esetében, folyamodhatnak a megtagadott igazság kiszolgáltatása végett, a kir. főkormányshékhez az 1791: 27. cz. szerint.

96. §.

Az urbéreses szabad költözködhetési jogáról.

Eltöröltetvén az örökös jobbágyság, a még nem honosult cigányokon kívül, minden földesuri hatalom alatt valókra nézve, s azzal együtt a jobbágyság földhözragadottsága is elenyészvén, a földesurakkal csupán urbéri egybeköttetésben állóknak megengedtetett, az 1791: 26. cikkben, a szabad költözködhetés a következő szabályok szerint:

1.) A költözködés csak sz. György nap táján eshetik meg, és a földesurát elhagyni akaró urbéres tartozik az azt megelőző sz. Mihály napja körül az iránti szándékát kinyilatkoztatni, s az őszi vetést is, a mag és munkabér megtérítésének feltétele alatt, elvégezni; különben a hanyagságából következő kárt mind a közkincstárnak, mind a földesurnak megtéríteni köteles.

2.) Mielőtt költözködéshez kezdene az urbéres, köteles a maga helyébe mind a közterhek hordozására, mind a föl-

desuri szolgálatra éppen olyan alkalmas egyént állítani, mint ő volt, továbbá földesurától a megengedett költözködésre felszabadító levelet nyerni, melyet az helyes ok nélkül meg nem tagadhat, és végre megnevezni azon helyet, a hová költözni fog.

3.) El nem költözhetik az urbéres, míg a vármegye vagy tisztviselőisége előtt tisztába hozatandó azon adósságait, melyekkel földesurának tartozik, ki nem fizette, és a reá rótt közadót is járandóságaival együtt bé nem szolgáltatatta azon esethen, midőn más faluba szándékoznék költözni.

4.) Ha valamely telken lakó család úgy megszorodnék, hogy abban nem férne s magát abból nem tarthatná, a más lakhelyet keresni kívánó gazda, teljesítvén a fenebbiek szerint teljesítendőket, elköltözhetik; de csak azon feltétel alatt, hogy a telekben maradandó gazdák úgy meg ne gyengítettessenek, hogy gazdaságuk folytatására, uri szolgáltatásra, a közadó fizetésére, s közterhek hordozására alkalmatlanokká váljanak.

5.) Ha a földesur és urbéres egymással meg nem egyezhetnének a költözködés feltételei felett, az illető törvényhatóság tiszteinek kötelessége a felek közötti kérdést ezen törvényczikk értelmében eldönteni, s ha az urbéres követeléseit alaptalanoknak találtnának, őtet elégtételre s illetőleg engedelmességre bírni; ha pedig a földesur a feltételek teljesítése után is elbocsátani nem akarná urbéresét, neki a költözködhetésre felszabadító levelet adni.

6.) A földesur, a megegyezésével költözködő urbérésnek készpénzbe került építményei becsü szerinti árát tartozik készpénzzel kifizetni, azokat az urbéres különben másnak is eladhatván, az építéskori munkája bérét is a H. K. 3. R. 30. cz. 7. §-a nyomán követelhetvén, de a melyet a földesur nem tartozik készpénzzel fizetni, kifizethetvén becsár szerinti ingókkal is. Egyéb javításai becsü szerinti árát is meg kell az urbérésnek téríteni, a rétekben és szántóföldeken tett irtványokét azonban csak azon esetben, ha a földesur engedelmeivel tétettek, s hét esztendei haszonvétel által az urbéres azokra fordított munkája bérét még ki nem vehette volna; az erdőkben, földesuri engedelem nélkül tett irtásokért, s hanyagsága miatt történt minden romlásokért, az urbéres tartozván földesurának becsüszerinti kárpótlással.

71.) Valamint az urbéres nem tartozik kárpótlással azon károkért, melyek nem gondatlansága, hanem az idő viszonytagságnál miatt történtek: úgy a földesur is az urbéres készpénzbe került építményeinek csak a költözéskori becsülését tartozik megtéríteni.

72. §.

A földesuri hatalom körébe tartozó
más jogokról.

A földesuri hatalom körébe tartoznak, a már közlöttek kivül, még a következő jogok:

1.) A földesur első bírása azon személyeknek, kik földesuri hatalma alatt vannak (Zsig. 3. V. 10. cz., H. K. 3. R. 25. cz. 3. §.); ezen birói hatalmát az úri széken gyakorolván (H. K. 3. R. 26. cz., 1791: 94. cz.).

2.) Jogositva van a földesur annak meghatározhatására, hogy urbéresei szolgálatukat lóval vagy egyéb marhával tegyék (A. C. 5. R. 47. E.).

3.) Követelheti azokat, kik urbéresét befogadták mielőtt tőle a költözködésre felszabadító levelet nyert volna, a magyar és székely földön 200. mft. fizetéseért; a székelyföldön pedig az illető törvényhatóságbeli tisztektől kérhet elégtételt, és ha nem nyerne, folyamodhatik a királyi fő-kormánysszékhöz, mely a követelés igazságos volta esetében, mind a szökött urbéres kiadatását, mind a 200. mft. büntetés felvételét közigazgatási uton eszközli (1791: 28. cz. 6. §.).

4.) Illőleg megbüntetvén a földesur urbéreseit vétkösként, azokat a tisztek többé sem személyökben, sem marhájukban nem háborgathatják (A. C. 3. R. 46. Cz. 7. cz.). Ezen büntető hatalmat azonban nem gyakorolhatja a földesur kénye szerint, hanem csupán az uriszek általi elítélés következtében 1791: 27. cz.).

5.) A földesurat illeti az urbéresei árváiról gondoskodás 1791: 52. cz. 13. p.).

6.) Öröklí a földesur kihalt urbérese vagyonait, a maga helyén alább közöltetendő esetekben (H. K. 3. R. 30. cz.).

7.) Az urbérese által eladott vagy végrendeletileg hagyományozott fekvőket a földesur visszaválthatja, kifizetvén az urbéres azokra tett javításai- s építményeinek becslés szerinti árát, melyek az 1791: 26. cz. 7. pontja szerint az urbérest illetik, s ennél fogva mind általa, mind az őtet vá-

sár- vagy végrendeletnél fogva képviselő birtokos által követeltethetnek a földét viszszaadni akaró földesurtól, a ki nem hivatkozhatik az idézett törvényczikk által megváltoztatottnak méltán tartható H. K. 3. R. 30. cz. 8. §-ára, mely, a szőlőbelieken kívül, minden más javításoknak csupán közbecs szerinti ára megtérítését rendeli.

8.) A földesurnak azon joga, mely szerint megkivánhatta, hogy jobbágya, kezességvállalás következtében, holt-díján felül ne büntettethessék s személye el ne idegenitethessék (A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz.), a jobbágyság eltörlöttétvén, megszünt.

98. §.

A földesuri hatalom körébe tartozó
más kötelességekről.

A földesuri hatalom körébe, a már közlötteken kívül, tartoznak még e következő kötelességek:

1.) Köteles a földesur bépánaszolt urbéreseiért elégtételt adni, megtaláltatása napján kezdve nyolczad- vagy a hazánkhoz kapcsolt magyarhoni részekben, tizenötöd nap alatt; különben illető törvényszéke elébe idéztetvén, bépánaszolt urbéresei holtdíjának terhe mellett ítéletesen utasítatik arra, hogy igazságot szolgáltatson, és ha azt ismételve elmulasztaná, újból illető törvényszéke elébe idéztetik s a panaszló teljes keresetén marasztatik; az a mit a panaszló követelt az urbéreseken, azok holtdíjain kívül, a földesur jószágaiból vétetvén fel minden menedékek kirekesztése mellett a H. K. 3. R. 26. cz. 2. §., és A. C. 4. R. 1. Cz. 28. cz. szerint. Fel van mentve a földesur ezen kötelesség teljesítése alól, ha a bépánaszoltak akkor, a midőn törvénytételt ígért, elszökések miatt nincsenek hatalma alatt, mely esetben ha a szökés a törvénytétel ígérese után s az uriszék tartása előtt történt, elfoglalhatván a földesur a szökevények mindazon ingó és fekvő vagyonait, melyek a földesuri földön találtatnak, azokból a követelt elégtételt kiszolgáltatni köteleztetik (H. K. 3. R. 26. cz. 13. s következő §-aiban). Fel van mentve azon kötelesség alól a földesur még azon esetben is, midőn ezen jogávali élésről lemondván, a panaszlót a rendes törvény útjára utasítja, az 1791: 96. cikk azon rendelkezésén alapuló gyakorlat szerint, hogy a földesur által megbüntettetni elmulasztott urbéreseket, a fuszékek előtt kell követelni.

2.) A birtoka területében elfogott gonosztevőkre akár törvényt láttatni, akár azokat a tisztek kezébe adni köteles a földesur, ki ha azokat ingyen vagy pénzért elbocsátaná, illető törvényszéke előtt megpereltetik s 200 mfttal büntetetik az A. C. 3. R. 47. Cz. 11. czikk szerint.

3.) Köteles a földesur, 200. mft. büntetés terhe alatt, arra vigyázni, hogy a lakhelyöket változtató olyan urbéressek, kik külön gazdaságot folytattak, lipitor (inquilinus) gyanánt magukat a más urbéreseinek háta megé meg ne vonják, az ilyeneknek külön telkeket adni tartozván az 1791: 26. cz. 6. p. szerint.

4.) Tartozik a földesur még örök jobbágyság alatt levő czigányait lassanként földmivelésre s kézi mesterségek gyakorlására szoktatni, az 1791: 26. cz. 9. p. szerint.

2.) A földesuri hatalom újabb törvények szerinti szabályairól.

99. §.

Az urbériségről.

Az urbériségről az 184⁷/₇-dik évi 3-ik cikkben e következők rendeltettek:

1.) Az urbériség alapja az 18¹⁹/₂₀-ik évben legfelsőbb parancs következtében véghezvitt összeírás. Az említett összeírás pedig így módon leszén kiigazítandó:

1-ször. „Ha az idézett összeírásban kijelölt mennyiségből a földesurak által, illető bíróság közbejövetele nélkül, valami elvétetett volna: ez, a bémizonyosulandó mennyiségben, az urbéreseknélk visszapótlandó.“

2-or. „Minthogy a Hármás törvénykönyv 1-ső része 40-ik czime értelmében, adó alatti urbériségeket is majorság földékké tenni szabad, így módon majorságosított földékek, ha szinte az 18¹⁹/₂₀-ik évi összeírásba béirattak volna, ezentúl is földesuri kezeken hagyatnak; az A. C. 3-ik része, 2-ik czime 4-ik cikkének rendelkezése ezutánra is fenhagyatván.“

3-or. „Az urbért béhozó bizottmány által minden helységre nézve külön külön meghatározatván, hogy jelenlegi szolgálataik és tartozásaik szerint, mely urbéresékek véteesenek egész vagy kisebb állományuaknak; ha az 18¹⁹/₂₀-ik évben urbériségeknélk feljegyzett földékek nem lennének elégendők, az urbéreseknélk földékekkel oly móddal leendő ellátására, hogy az urbér béhozatala után mindnyájan külön külön a

4-ik törvénycikk 6-ik szakasza nyomán, a tett szolgálatok arányában elhatározott állapotuk szerint, ezentul is egész vagy kisebb állományoknak maradhassanak; s ha továbbá az összeírásban kijelölt földmennyiségen kívül, netalán oly földek is léteznének urbéresi kezekben, melyek az urbéreseknek vagy más szolgáló embereknek, nem a földesurak külön és kétségtelen használatában volt majorságföldről ~~szakasztattak~~ ki, vagy engedték át: a fenebbi hiány ily földekből leszen kipótlendő, és ugyanazon földesurnak minden urbéresei, ugyanazon földesur minden urbéresei kezein összesen találtató földek mértékéig, eddigi szolgálataik mértékéhez arányzott állapotukban lesznek megtartandók; önként értetvén, hogy oly földek, melyek sem az összeírásba bé nem irattak, sem a szolgáló emberek kezeinél nem léteznek, ezen hiány pótlására nem fordíthatnak.

4-er. „Ha az 18^{19/20}-ik évben urbériségnek összeírt, és az urbéresek kezein találtó külállományi mennyiség, az urbér béhozatala alkalmával, az előbbi pont értelmében pótlásra szükséges aránylagos mennyiséget felülmulná, ezen felesleg is az urbéreseknél hagyatik; ha csak a földesur bé nem bizonyitná, hogy az a majorságföldekből helytelenül igttatott bé az összeírásba.”

5-ör. „Azon helységekben, hol eddig tagosítás, közhe-lyek felosztása alkalmával, vagy más okból is urbéri rendezés vitetett volna véghez, a szolgáló embereknek kiadott mennyiség kezeknél hagyandó. Mely állományi mennyiség, ha az 18^{19/20}-ik évben összeírt mennyiségnél kevesebb lenne, az állományi hiány a földesur által pótlendő. Az urbéri tartozások és szolgálatok pedig, minden esetre, az urbéresek által birt vagy birandó állományokhoz alkalmazandók.”

2.) „Az irtványok általában, az 1791-ik évi 26- és 30-ik törvénycikknek értelmében, majorságföldeknek tekintetnek; de az előbbi szakasz szabálya szerint véghezviendő szükséges állományi pótlás esetében, netalán urbéresi kezekben levő oly irtványok, melyek nem a földesurak nyilvános tilalma ellenére tétettek, az állományok pótlására szolgál-
nak; a földesurak nyilvános tilalma ellenére, valamint a tiltott erdőkben tett irtványok ellenben, az állományok pótlására nem fordíthatnak. Az urbéres és földesur között kötött egyezménynél fogva tett irtványokra nézve, az egyez-
mény tartalma megtartandó.”

3.) „A jövődőben teendő irtványokra nézve határozat: hogy azok csak földesuri engedelem és nyilvános egyezések nyomán tétethetnek; melyekben úgy az egyezés minden pontjai, mint a megváltáskor megtérítendő munkabér is világosan feljegyzendők. Hogyha pedig földesuri engedelem és egyezés nélkül irtványok tétetnének: azokat a földesur, az irtvány használatától számítandó három év lefolyta alatt, szolgabíró vagy dulóbiztos és tisztí ügyész jelenlétében, minden költség megtérítése nélkül visszazaveheti; három év lefolyta után ezt csak rendes urbéri uton eszközölhetvén; mind két esetben a földesur kárának megtérítése a visszavétellel együtt eszközözendő. Ha a földesur a kiváltás feltételeit az egyezésben világosan megemlíteni elmulasztaná, a kiváltásnak csak becsü mellett leendő helye.“

4.) „Urbéri szabályozásnak a székelyszékekben is helye leendő, oly világos kifejezéssel azonban, hogy a majorságföldök és székely örökségek, habár jelenleg a szolgáló emberek kezénél léteznének, valamint azon bármi névvel nevezendő földök is, melyek a hármastörvénykönyv 1-ső része 40-ik czímé értelmében, vagy ítéletek következtében földesuri kezekre jutottak, urbéri szabályozás tárgyai nem lehetnek; cz elv jelen törvényezikk 1-ső szakaszában határozott állományi illetőségek kiigazítása alkalmával is megtartatván.“

100. §.

Az urbéri állományokról és helységek osztályzatáról.

Ezekről az 184^{6/7}-ik cikkben következendők határozottak.

1.) „Az urbéreszek által eddig birt belállományok egész kiterjedésökben náluk meghagyatnak; hol pedig a jelenlegi állományi mennyiség négyszáz négyszegölnél kevesebb lenne: a hiány lehetőleg a helység közelében levő, és minden évben használható külső földekből pótlendő; mely esetben a belállomány pótlására fordított hasonló külső földek, az azokkal egybekötött tartozásokra nézve, a belállományok természetét veszik fel; ha pedig az urbéres által jelenleg birt belállomány kiterjedése ezer kétszáz ölnél nagyobb lenne: a felesleg a külállományi illetőségekbe számítandó.“

„A házas zsellérekre nézve az 18^{19/20}-ik évi összeírásai

állítás oly móddal állittatik meg, hogy ha a belállománynak feljebb meghatározott négyszáz négyszeg öl mennyiségéből valami hiányoznék, annak kiegészítését a zsellérek nem követelhetik; ha pedig négyszáz négyszeg ölnél nagyobb lenne, a feleslegre a zsellérek által használt föld természete szerinti szolgálatmennyiség határozandó. Ezen egy eseten kívül a zselléreket általában urbériségek nem illetik.“

2.) „Az urbéri állományok kiterjedésének helyesebb meghatározhatása végett, a karok és rendek, a helységeknek a királyi főkormány által a törvényhatóságok előterjesztésére 182 $\frac{1}{2}$ -ik évben megállított osztályzatát elfogadják, mely szerint:“

F e l s ő F e j é r m e g y é b e n :

$\frac{7,347}{1821}$	kormányi szám	I-ső osztályban	49.
		II-ik osztályban	16.

A l s ó F e j é r m e g y é b e n :

		I-ső osztályban	56.
$\frac{7,066}{1821}$	kormányi szám:	II-ik osztályban	85.
		III-ik osztályban	32.
		IV-ik osztályban	17.

K ü k ü l l ő m e g y é b e n :

		I-ső osztályban	57.
$\frac{10,046}{1821}$	kormányi szám:	II-ik osztályban	44.
		III-ik osztályban	12.

T h o r d a m e g y é b e n :

		I-ső osztályban	48.
$\frac{6,708}{1821}$	kormányi szám:	II-ik osztályban	62.
		III-ik osztályban	44.
		IV-ik osztályban	17.

K o l o z s m e g y é b e n :

		I-ső osztályban	74.
$\frac{11,031}{1821}$	kormányi szám:	II-ik osztályban	104.
		III-ik osztályban	29.

D o b o k a m e g y é b e n :

		I-ső osztályban	84.
$\frac{2,241}{1821}$	kormányi szám:	II-ik osztályban	56.
		III-ik osztályban	23.

B e l s ő S z o l n o k m e g y é b e n :

		I-ső osztályban	95.
$\frac{6,648}{1821}$	kormányi szám:	II-ik osztályban	59.
		III-ik osztályban	39.

Közép Szolnokmegyében:

11,773	I-ső osztályban	55.
1821	kormányi szám: II-ik osztályban	47.
	III-ik osztályban	36.

Hunyadmegyében:

3,882	I-ső osztályban	119.
1822	kormányi szám: II-ik osztályban	141.
	III-ik osztályban	64.

Krasznamegyében:

10,293	I-ső osztályban	24.
1821	kormányi szám: II-ik osztályban	26.
	III-ik osztályban	21.

Zarándmegyében:

5,149	I-ső osztályban	34.
1822	kormányi szám: II-ik osztályban	39.
	III-ik osztályban	22.

Kővárvidékben:

6,649	I-ső osztályban	23.
1821	kormányi szám: II-ik osztályban	34.
	III-ik osztályban	28.

Fogarásvidékben:

4,724	I-ső osztályban	32.
1822	kormányi szám: II-ik osztályban	18.
	III-ik osztályban	1.

Udvarhelyszékben:

10,294	I-ső osztályban	96.
1821	kormányi szám: II-ik osztályban	21.

Háromszékben:

1,789	I-ső osztályban	95.
1821	kormányi szám: II-ik osztályban	3.

Csíkszékben:

3,868	I-ső osztályban	48.
1822	kormányi szám: II-ik osztályban	4.
	III-ik osztályban	2.

Marosszékben:

1,650	I-ső osztályban	72.
1822	kormányi szám: II-ik osztályban	44.

Aranyosszékben:

721	I-ső osztályban	15.
1822	kormányi szám: II-ik osztályban	6.

Hét birák jószágaiban:

4,726	I-ső osztályban	8.
1822	kormányi szám: II-ik osztályban	10.
	III-ik osztályban	10.

Brassói közönség jószágaiban:

3,041	I-ső osztályban	8.
1821	kormányi szám: II-ik osztályban	3.
	III-ik osztályban	3.

helységek léteznek.

3.) „Az állományok terjedelmére határozott holdak általában ezer hatszáz négyszeg ölben számítandók.”

4.) „Mi a külállományok mekkoraságát illeti, egy egész állományra nézve:

szántó földből: kaszálóból:

I-ső osztályban	4—10	2—4.
II-ik osztályban	6—12	3—5.
III-ik osztályban		
és a hol létez		
IV-ik osztályban	7—14	4—6.

holdak, a földek kiterjedése- és különböző minőségéhez képest, oly móddal állittatnak meg, hogy egy egész urbéri állományra nézve, a különböző osztályzatok szerint bármely törvényhatóságban is kevesebb holdmennyiség ne vétethessék annál, mint a mely ezen törvénycikknek 2-ik szakaszában érintett osztályzatban, azon törvényhatóságot illetőleg, megállittatott. A fenebb kijelelt kaszálói mennyiség, minden évben használható kaszálókból értetik, mire nézve a váltólag használhatókban illetőség a használat alatti kaszálók arányában leszen kiadandó.”

5.) „Urbéri telkek száma, mindazok, melyek az 18^{19/20}-ik évi összeírás alkalmával azoknak irattak, vagy az akkor összeírt telkekből később szaporodtak; ily telkek külsőséggel ellátandók; kivétetvén az említett összeírás alkalmával semmi külsőségekkel el nem látott és a házas zsellérek rovatába sorozandó házhelyek.”

6.) „A fenebbiek szerint megállittatván valamely helység urbéres telkeinek száma; az állományi mennyiség alkalmazására nézve az urbéri végrehajtás alkalmával következő rendszabály követendő:

1-ör) „Az 18^{19/20}-ik évben összeírt mennyiség az illető urbéres állományi illetőségének tekintetvén, a III-ik tör-

vényczikkben megállított elv szerint, jelen szolgálat mértékéből kiindulólág lesz elhatározandó: hogy a külsőségekkel ellátott urbéres egész fél, vagy kisebb telkü urbéresnek tekintessék; mire nézve megjegyzendő, hogy a földesurnának két napi ígás napszámot tevő urbérest már egész állományunk kell tekinteni. És ha az 18^{19/20}-ik évben összeírt mennyiségből, a jelen urbérben határozott telki illetőség, a szerint, a mint az egyes telkek egész, fél, vagy kisebbeknek előre megállították, ki nem adathatnék, e hiány a III-ik törvényczikk értelmében, az urbéresnek netalán kezein találtató, és a III-ik törvényczikk 1-ső szakaszánál fogva ily célra kijelelt földekből pótlándó; azon esetben pedig, midőn e hiány, az e végre kijelelt földek nem léte miatt, ki nem pótolthatatnék, az urbéri szolgálatok és tartozások az urbéresek által bírt földek arányában leszállítandók; önkint értetvén, hogy miután az 18^{19/20}-ik évben összeírt urbériségek, a III-ik törvényczikk 1-ső szakasza szabálya szerint megtörténvén a kipótlás, az urbéreseknek törvényes mértékben kiadatnak, a kiadott mennyiségen felül levő s az urbéresek kezein bármily cím alatt találtató földek, mint majorságiak, a földesurnak tulajdonává válandónak, kik azonban e földeket az illető urbéresek kezénél, tizenkét évig, oly móddal tartoznak meghagyni, hogy az urbéresek azok után, a jelenleg meghatározott urbéri szolgálattól megkülönböztetett, az urbért béhozó bizottmány közbejöttével, kölcsönös egyezés útján megállítandó, de azon földek utáni eddigi tartozásokat felül nem muló szolgálatot tegyenek, mely földek az 1791-ik évi 26, és 30-ik törvényczikkeknél az irtványok iránti hason szabálya szerint, csak e határidő eltelte után fordíthatók a földesurak majorsági használatára.“

2-or „Ha az urbéres az összeírt mennyiségen felül eddig használt földekből, az előbocsátott elvek szerint, valamit kibocsátani tartoznék, választása leendő arra nézve, hogy az eddig használt földekből, melyeket akarja megtartani.“

3-or „Az egyes urbéri telkek a fenebbiek szerint megállítván, az urbéresek ezen törvényczikk által megállított állományi illetőségeik utáni szolgálataikat és tartozásaikat állományaik arányában, a jelen urbérben határozott mérték szerint teendik.“

4-er „Az urbéri szolgálatok és tartozások nyolczados mérték szerint számítandók.“

7.) „Midőn a körülmények szükségessé teszik, az urbéri állományoknál a kaszálók hiánya szántóföldekkel, és megfordítva a szántóföldek hiánya kaszálókkal aránylagosan fog kipótoltatni.“

8.) „Szöllők urbéri illetőségekbe csak ott vétetnek fel, hol eddig is annak részét tették“.

9.) „Az urbér béhozatalakor megállított belső és külső állományoknak egymástóli elszakasztása, osztály, csere, vagy elidegenítés általi csonkítása az urbéreseknek tilalmaztatik; az állományok elszakasztott részeit a földesurak bárkitől is, a vevőnek az eladó elleni viszkeresete fenmaradása mellett, urbéri úton visszazavehetik; s hogy ily elidegenítések a földesurak megegyezésével is helyt ne találjanak, és a visszaszerzettek azon állományokhoz, melyektől elszakasztattak, visszcacsatoltassanak: erre felügyelni az urbéri tábla kötelessége legyen.“

10.) „Ha a földesur szüksége vagy könnyebbsege tekintetéből, az urbéri bel- vagy külállományokat majorságiakkal kívánná felcserélni, ezt teljesen annyit érőnek természetbeni megadása, és az építményekre, javításokra tett költségek teljes megtérítése után urbéri úton megteheti.“

11.) „Azon szolgáló emberekre nézve, kik oly helyeken laknak, vagy oly földeket művelnek, melyek az ezen előbbi törvénycikkben megállított elvek szerint, nem urbériségek, illető földesuraikkali szabad egyezkedés ezutánra is fenhagyatik.“

101. §.

Az urbérest állománya haszonvételén kívül
illető javadalmakról.

Ezen javadalmak az 184⁶/₇-ik évi 5-ik cikk szerint, e következők:

1.) „Az urbéres marháinak, mennyiben a helységek fekvése és kiterjedése engedi, elégséges legelője legyen, melynek egy része az igavonó marhák számára, a földesuraság előtűdásával és engedelmével, tiltott legelőnek kiszakasztható, hol a földesurak igavonó marhái is szabadon legelhetnek. Ezen tiltott legelőn a valóságos igavonó marhákon kívül, semmi más nemű marhákat legeltetni nem sza-

bad. Azon helységeekben, hol a legelőhely csak az ugarhatárból állana, és más legelő nincsen: az igavonó marhák legelője évenként abból kiszakasztandó; az állandó legelők felszántása, vagy más módoni megszorítása pedig ott, hol a legelő azon kívül is kevés, tilalmaztatik. Ha valamely földesur közlegelőbeli illetőségét elkülöníteni kívánná, ezt a végrehajtó bizottmány útján is megtenni szabadságában álland, önkint értetvén, hogy a földesur legelőbeli illetősége elkülönítése után, semmineműi marháit a közlegelőn tovább nem tarthatja.“

2.) „Az urbéres közönségek a részökre különösen kiszakasztott és általuk jelenleg is használt erdők használatában továbbra is meghagyatnak; fenmaradván a földesuraságnak, a helyes erdőkezelési elvek szerint gyakorlandó felügyelői joga; mely felügyeletet kijátszó urbéres az urbéri tábla által illőleg megbíttatendő; ha azonban ezen erdőket az urbéresek elhasználták, elpusztították volna, vagy jövőendőben elhasználnák, elpusztitnák: a földesur új erdőadásra semmi szín alatt nem köteleztethetik.“

3.) „Hol az urbéresek számára eddigelő külön erdő kiszakasztva nem volt és a majorságerdőkben közös faizás gyakorlatában voltak (ide nem értve azon erdőket, melyekben a faizás szerződésnél fogva, vagy bizonyos tartozások mellett engedtetett meg), a közös használatból származható panaszok megelőzése végett, az urbéri végrehajtó bizottmány kötelessége leszen, ily majorságerdők egy részét az urbéresek számára, közöttük és földesuraik közt kötendő szabad egyezkedés útján, vagy a szerződés nem sikerülése esetében, ha a földesur a kiszakasztást kívánja, kiszakasztani; mindkét esetben arra ügyelvén, hogy az urbéresek használatára a majorságerdőkből kiszakítandó rész az urbéresek által addig használt javadalomhoz legyen mérve, nehogy a kiszakasztás által, az urbéresek eddig vett javadalmaikban megrövidíttessenek; egyébiránt a földesuraknak jelen törvényczikk 2-ik szakaszában, a helyes erdőkezelési elvek szerint gyakorlandó felügyelői joga, ezen kiszakasztott erdőrészekre nézve is fenhagyatik.“

4.) „Az urbéri állományon jelenleg meglevő minden épületek, e törvényczikk erejénél fogva, az urbéreseknek sajátul engedtetnek, és ezáltal az urbéreseknek épületekre való ingyen faadási, és az urbéresek házainak felépítése és ki-

javitása iránti netalán valahol létező szokás, jövődőre nézve végkép megszüntetik.“

5.) „Ezen törvényczikk 2-ik és 3-ik szakaszai szerint, az urbéreszek részére kiszakasztott vagy kiszakasztandó erdőekben, a makkolás és gubiesszedés joga az urbéreseket illeti; a majorságerdőben pedig e javadalmakkal csak illető földesuraikkal azíránt kötendő egyezés esetében élhetnek.“

6.) „Mely határban a nádas haszonvétele az urbéreseknek szokásnálfogva meg volt engedve, ott e javadalomban az eddigi gyakorlat szerint ezentul is megtartandók lesznek, de e javadalmak használata a földesurakat, tavaik lecsapolhatóságában és kiszárasztásában, meg nem gátolhatja; mely javadalomnak megszüntével az avar egybekötött kötelezetéseknek is meg kell szűnni.“

7.) „Noha a koresomároltatás, pálinka- és serfőzés joga, kivétel nélkül, a földesuraságot illeti, mindazonáltal az egyes urbéreseknek szent Mihály napjától uj évig adott borkoresomároltatási engedély, a földesuraknak az urbéresek felsegállése iránti törekvésök kimutatásául, a pálinka- és serárlhatási szabadsággal együtt, ezen törvényczikknél fogva az urbéres közönségekre, közjövödelem alapjául, oly móddal ruháztatik át, hogy azon gyakorlat, mely szerint az említett idő alatt is a földesurak, az utazók szállásolhatására épített vendégfogadókban koresomároltathattak, ezután is fenmaradjon. Az urbéresek a fenebbi időn kívül bor- és pálinkabeli saját természetményeiket csak veder-számmal adhatják el; hol pedig az urbéresek bizonyos díjfizetés mellett, vagy a nélkül a pálinka- és serfőzés gyakorlatában voltak, az eddigi gyakorlatban ennekutána is megtartandók.“

8.) „Ha a földesuraság, melynek jogaihoz a mészárszék tarthatás is számíttatik, mészárszékeiben elegendő húsról nem gondoskodnék, ezen esetben a közönség, a földesuraságnak előre teendő törvényes jelentés után, húst vágathat; ha pedig valamely szolgáló embernek különben egészséges marhája történetesen megbénmulna, annak kivágatását a földesur minden díj nélkül megengedni köteles.“

9.) „A malomépitési és tartási jog kirekesztőleg a földesurakat illeti; mindazonáltal ha valamely helységben az urbéres közönség, vagy egyes urbéresek, kiváltság- vagy kötésnél fogva, malmokat bírnának, ezen kiváltságok, kötések tartalma megtartandó, és mindezen, ugy szintén azon eset-

ben is, midőn az urbéresek birt malmaikra nézve bármily követeléssel lépnek elő, és ezen követelést a valóságos használat támogatná, a földesurak által ily malmok iránt támasztott jogkeresetnek csak rendes törvényszék előtt leendő helye; ha pedig a közönség vagy egyes urbéres, különös egyezés nélkül, csak a földesur engedelméből vagy elnézéséből, bármilynemű malom javadalmával élne, azt a földesur, a dolog eddigi állapotának épségben tartása mellett, urbéri uton, az építmények és minden javítások törvényesen eszközendő pontos megbecsülése által megállított összeg megtérítése után, visszaveheti.“

10.) „A boltnyitási jog ugyan a földesurat illeti, de a honi kereskedés előmozdítása tekintetéből, az urbéri telkekkel ellátott urbéreseknek megengedtetik, hogy telkeiken, a földesuraknak évenként fizetendő öt ezüstofforint díj mellett, boltot nyithassanak, és akár gyárok- és raktárokból, akár más kereskedőktől vásárolt portékákkal kereskedhessenek, ugy mindazáltal, hogy az urbéresek e szabadságot másra át nem ruházhatják.“

11.) „Az urbéreseknek megengedtetik, a hazai törvények értelmében, a nélkül, hogy boltot nyitnának, urbéri telkeiken bármily termékekkel- és árucikkekkel szabad kereskedés folytatása; azokra nézve a földesurnak semmi vásárlási előjoga nem lehetvén; sőt ha valahol ily vásárlási előjog gyakoroltatott is, jövendőre nézve merőben eltöröltetik.“

12. „A vadászat, halászat, madarászat joga kirekesztőleg a földesuraságot illeti, melynélfogva ezen javadalommal az urbéresek ezentul csak földesuraikkal kötendő egyezkedés útján élhetnek; de azon patakokban, hol az urbéresek és közönségek a halászat gyakorlatában voltak, a halászat továbbra is megengedtetik; a kártékony szerek használata azonban e helyeken is tilalmaztatik.“

„A piaczi és sokadalmi, törvényes híd- és hajóvámi jogok (hacsak kiváltságlevélnél fogva a közönségeknek nincsenek ajándékozva) földesurasági jogok lévén, ezentul is a földesurakat illetik.“

102. §.

Az urbéri tartozásokról.

Ezen tartozások az 184⁶/₇-dik évi 6-ik czikk szerint, e következők:

1.) „Minden, a IV-ik törvényczikk szerint, egész állományu urbéres maga kenyerén, tulajdon szekérével, vagy szántáskor maga ekéjével, boronájával hetenként egy, és e szerint évenként 52. napon át, annyi számu marhával tartozik földesurnak szolgálni, mennyivel magának szokott dolgozni, vagy a földesur választása szerint, a fenebbi és elegendő dologossal és munkaeszközökkel véghezviendő egy napi igás munka helyett, két napi tenyeres szolgálatot tenni, a nagyobb vagy kisebb állományu urbéres ezen mértékhez aránylagos munkával tartozván.“

2.) „A zsellér, ki csak a IV-ik törvényczikkben megállított mennyiségü belső telekkel bir, évenként tizenennyolcz, a házatlan zsellér pedig, kit a határbeli javadalmak használatá sem illet, évenként hat napi kézi munkával köteles.“

3.) „Az uri munkára menetel és jövetel, mint szintén a munka közt elegendő nyugalom, étetés és itatás idejére nézve az eddigi gyakorlat megtartandó; és ha a földesur és urbéres között, az erre szükséges idő beszámítása felett, egyenlenség támadna, az urbéri tábla kötelessége, a helybeli körülmények és helyek távolságához képest, meghatározni: mennyi idő legyen a menetel- és jövetelre, a marhák étetésére és itatására az urimunkába számítandó. Félmért-földnél kevesebb távolságról a téli négy hónapokban, u. m. szent András-, Karácson-, Boldogasszony- és Bőjtelő havakban, a reggeli és estvéli szürkület, a munkára menetelre és abbóli hazajövetelre, az urbéresnek ugy szolgáljon, hogy a földesurnak napfeljövetelétől fogva naplementéig valóságos szolgálat jusson; a többi hónapokban pedig napfeljövetelétől fogva naplementéig teendő szolgálatba mind a menetel, mind a jövetel beszámíttassék.“

4.) „Hogyha az urimunkának a közbejött eső, vagy más akadály miatt félbe kell maradni, a napnak azon része, melyben az urbéres dolgozott, vagy a munka helyén tartoztatott, szolgálatba számítandó; hogyha pedig az urbéres földesuri rendeletből a napimunkára megjelent, de az előbbi okból semmit sem dolgozhatott, akkor csak a munkára való menetel és jövetel tudandó szolgálatba.“

5.) „Az évi szolgálatoknak egynegyede szent András- s a következő négy téli hónapban levén kiveendő, hogy a földesurak urbéreseik munkájának illő hasznát vehessék. szabad lesz a földesuraknak, egyedül a szántást kivéve, siir.

gető munka idején, a telki állomány aránya szerint járó hetenkénti szolgálatot kettőztetni, úgy mindazáltal, hogy az ilyen munkák az évi járandóságba számítassanak, és az ily megkettőztetett napszám csakis hetenként váltólag találhasson helyet, azaz, az urbéres minden második héten csak rendes szolgálatra köteleztethessék.

6.) „A földesurtól fél napi távolságra lakó urbéresnek uri munkára, miről jó előre értesíttetniök kell, egy héten négy napon túl, a menetel és jövetel ideje is odaértetvén, nem szoríttathatnak; megjegyezvén, hogy e napok az egész évi tartozásba számítandók, s hogy ily négy napot tett urbéreseknek a következő hét, öngazdaságuk folytatására, a szolgálattól mindig szabadon hagyandó; mely esetben a földesur nyáron a marhák elegendő legelőjéről, télen pedig mind az urbéreseknek, mind marháiknak elégséges elhelyeztetéséről gondoskodni tartozik.

7.) „A napszámoknak egy héttől másra halasztása, vagy hátramaradságok halmozása a földesuraknak tilalmaztatik, kivevén, ha az urbéres heti szolgálatát önhibájából mulatta volna el; vagy hosszszason tartó rossz idő miatt dolgozni nem lehetne; vagy pedig ha az urbéres, jelen törvénycikk 5-ik szakasza értelmében, téli időben egy negyedrészen leteendő szolgálatát, a téli hónapokban hosszszason tartó zivataros idő miatt, egészben le nem szolgálhatná, mely esetekben szabad lesz a földesuraknak az e szerint hátramaradságba jött szolgálatokat pótlólag oly móddal kitölteni, hogy az urbéres, a rendes szolgálaton felül, hetenkint egy, vagy az előbbi szakaszban felhozott esetben, három napnál többre ne szoríttathassanak.

8.) A meszszebb, az az fél napnál távolabb eső helyekről, hol a földesur urbéresei napszámát helyben használni nem kívánná, az urbéri szolgálatot, bizonyos időszakokban, egész telkestől három, fél vagy ennél nagyobb telkestől két, zsellértől, vagy ennél kisebb szolgálatutól egy szakaszban kiveheti, csak hogy

a.) „ily szakaszonkinti szolgáltatás esetében, az urbérileg megállított egész évi szolgálatból egy negyedre tartozik a földesur az urbéresnek elengedni;“

b.) „menet és jövet ideje a szolgálatba mindig beszámítandó; innepnapok a szolgálatba nem tudatván;“

c.) „az urbéresek a szolgálat helyére lett megérkezésök

után naponként elegendő kenyérrel és kétszer étellel, viszsza-
menő utjokban pedig kenyérrel ellátandók;“

d.) „két munkaszakasz közt, az urbéres részére, gazdasága folytatására legalább annyi idő szabadon hagyandó, mennyit az uri szolgálatban töltött;“

e.) „a szolgálatok egész évi illetősége megváltása feletti egyezkedés a földesuraság és urbéreseknek szabadságokban áll; csakhogy az illető urbéri tábla közbejöttével történjék.“

103. §.

A tizedről.

Az urbéri tizedet következőleg szabályozta az 184⁶/₇-dik évi, 7-ik czikk:

1.) „A tizedre nézve a földesuraságnak a törvények által biztosított joga épségben hagyatik.“

2.) „A belsőállományról és ennek kiegészítésére adott földről, továbbá az állományi kaszálókbl, vagy ezek pótlására adott szántóföldekben termesztett bármily gabonából tized a földesuraságot nem illeti; ellenben a belsőtelkek feleslegéről, a szántóföldek pótlására adott kaszálókrol, ha szinte az urbéresek által fel nem szántattak, és kaszálónak használatnak is, valamint azon szántóföldből, melyet az urbéres a földesuraság megegyezésével gyümölcsössé vagy szőlővé átváltoztatott, tekintetbe vétetvén a bétetendő mag neme, s a rendszerinti termés, ha kívántatnék, az urbéritábla által eszközöndő egybehasonlítás szerint, a tized az urbéres által a földesurnak kiszolgáltatandó.“

3.) „A tizedet már kiadott földnek még azon évbni másod terméséből a földesurat tized nem illeti.“

4.) „Mihelyt az urbéresek akár az egész határban, akár annak valamelyik dőlőjében az aratást bevégezik, és a közönség előljárói jelentést teendének aziránt a földesuraságnak vagy tisztjeinek: ezek a jelentéstől számítandó két nap alatt (a közbejött innepek kizáratván) tartoznak, minden további halasztás nélkül, a termésből járó tizedet, vagy, hol szokásban lenne, kilenczedet, akár az egész határban, akár annak csak egy dőlőjében kivenni; mit ha e határidő alatt elmulasztanának, szabad lesz a szolgáló embereknek, a közönség előljárói által, a földesurakat illető részt kiszakasztani, és annak a szántóföldön hagyása mellett, többi termesztményeiket behordani.“

5.) „Minden urbéres a tizedet, vagy hol szokásban lenne, a kilenczedet, tartozik a maga terméséből az azt termő határnak a földesur által kimutatandó helyére elhordani; hogyha pedig a földesurnak azon jószágbeli csüire a meg-tizedelt határon kívül esnék: az urbéres a tizedet, vagy kilenczedet azon csürökhez is tartozik elhordani, azonban ezen fuvarban, a helység határán kívül, jövet és menet teendő uta rendes urbéri szolgálatba föltudandó.“

6.) „Hol az urbéresék, egyezéseknél vagy emberi emlékezetet felülmúló szokásnál fogva, a tizedet, kilenczedet évenként pénzzel, vagy szemül adott bizonyos gabonamenyiséggel, vagy a szolgálat valamely nemével, vagy bármely más módon szokták megváltani, ott a bevett szokás továbbra is fentartandó; hol pedig emberi emlékezettől fogva tized vagy kilenczed nem vétetett, ott az 18¹⁹/₂₀-ik évből összeírásban föltett állás megtartandó; minden e szakaszban foglalt esetekre nézve fenmaradván a földesurnak tized iránti jogai rendes törvény útján követelése.“

7.) „A tizednek, vagy hol szokásban lenne, kilenczednek megváltása fölött a földesurak és urbéresék, az urbéri tábla közbejöttével, szabadon egyezkedhetnek.“

8.) „A borból járó tized, vagy hol szokásban lenne, kilenczed azon mértékkel veendő, melylyel a termés béméretett.“

9.) „Minden azon évben tenyésztett bárány, gidó, malacz és méhkasokból tizedet, hol eddig szokásban volt, az urbéresék földesuraiknak megadni ezentul is kötelesek; a bárány-, gidó-, malacz- és méhkasra nézve megjegyztetvén, hogy a tizes számot meg nem ütő minden bárányért négy, gidóért három, malaczért négy és méhkasért hat krajczár fizetendő.“

10.) Ezen törvényczikkben tett rendelkezések a székelýföldre ki nem terjesztetnek, hol az eddigi gyakorlat előbbi erejében megtartandó.“

104. §.

A kisebb urbéri tartozásokról.

A kisebb urbéri tartozások e következők, az 184⁶/₇-dik évi 8-dik czikk szerint:

1.) „Minden egész telki állománynyal bíró urbéres két tyukot, két csirkét és tíz tojást tartozik évenként földesurának

adni, szabadságában állván az urbéresnek, ezen tartozást harmincz ezüst krajczárral megváltani.“

2.) „A rendes szolgálaton felüli hoszszu fuvarok jövendőre nézve merőben eltöröltetnek, és azok helyett az egész állományu urbéres két, a félállományu egy igás napszámot tartozik szolgálni, mely igás napszám azonban szántásra fordítható nem lesz. Az urbéres, rendes szolgálatában öt mértföldnél távolabb levő helyekre fuvarra menni nem erőltethetik; az utban töltött napok mindig a rendes urbéri szolgálatba számítandók.“

3.) „A faizás javadalmával ellátott szolgáló emberek közül, a IV-ik törvényczikk értelmébeni egész telkesek tartoznak, a földesuraság által kijelelendő, és az urbéres lakásától két mértföldnél meszszebb nem fekvő erdőből egy öl fát, a jószág határán belől és a vágás helyétől a lerakás helyéig két mértföldnél meszszebb nem eső helyre hordani, és azt a fenjegyzett mértékben össszerakni; a féltelkesek félannyit tartoznak hordani és össszerakni; a házasszellérek pedig külön külön félöl fa vágására köteleztetnek; de a földesurnak szabadságában leend, egy öl fa hordását egy napi igás, és félöl fa vágását, egy napi tenyeres napszámmal megváltatni.“

4.) „A földesurnak szabad leend, az urbéri állományon kívül kétszáz négyszegöl kenderfölddel ellátott urbéreseitől, az általuk termesztett természetményhez képest, kender vagy len tized természetbeni kiszolgáltatását, akár pedig hat font urasági kender- vagy lennek megfonását kívánni; a kisebb vagy nagyobb kenderfölddel ellátott urbéresok a fenebbiekhez aránylag mért tartozásra köteleztetvén.“

105. §.

Az urbéri kötésekéről.

Az urbéri kötésekre nézve az 184⁶/₇-ik évi 9-ik czikkben rendeltetett:

1.) „Hol régibb kötések vagy huzamos gyakorlat nyomán, a jelen urbérben megállított uri szolgálatnál és tartozásnál nagyobbak divatoztak, ott az uri szolgálatok és tartozások a jelen urbérben megállított mértékre szállítandók; hol pedig kiváltságok, régi kötések, vagy hatvan éves gyakorlat nyomán, a jelen urbér által megállított uri szolgálatok és tartozások mértékénél folytonoson kisebbek divatoztak,

ott ezen kiváltságok, kötések és gyakorlat, ha azoktól a földesur és urbéresok közmegegyezéssel elállani nem kívának, jövődre is fentartandók.“

2.) „Valamint az oly urbéri szerződésekre nézve, melyek által az urbéresok telki állományaikat, uri szolgálataikat és tartozásaikat ennekelőtte megváltották, vagy a jelen urbér által meghatározott mértéknél kisebbben állították volna meg, a földesurnak joga marad fen ezek fölbontása iránt, rendes törvény utján, keresetét megindítani; ugy az ily módon állományaikat és szolgálatukat megváltott urbéresoknak is, ha a szerződés feltételeinél fogva, a jelen urbér által meghatározott szolgálatuk- és tartozásukhoz képest, magukat megterhelve vélnék, joguk van a jelen urbér béhozatala után, a szerződésnek vagy előbbi gyakorlatnak eltörlését hasonlólag rendes törvény utján követelni.“

3.) „Az uri szolgálatnak és tartozásoknak egyes nemei, nem különben az urbéri állományoknak és azok után járó minden szolgálatnak és tartozásnak, a földesurakkal szabad egyezkedés utján, huzamosabb időre leendő megváltása az urbéresoknak jövődre is megengedettik.“

4.) „E kötések érvényességére szükséges, hogy az urbéri tábla közbejöttével tétessenek, melynek köteleessége arra felügyelni, hogy azok a felek kölcsönös és szabad egyezéséből folyjanak ki; és azokban a tartozások és kötelezések minden részletei, akár pénzbeliek, akár másneműek legyenek, mint szintén a kötelezett megváltási összeg mennyisége és a fizetés határideje körülményesen, félremagyarázhatlanul és minden kétséget kirekesztő világos kitételekkel kifejezve legyenek, és ha az urbéri állományok iránt tétetnének hasonló kötések, arra is köteles felügyelni, hogy ily állományok épségökben tartassanak, és ezek bármelyike is, a kötések érvénytelensége terhe alatt, apróbb részekre ne osztassék.“

5.) „Ha a kötések föltételei idővel lehetlenekké vagy haszonvehetlenekké válnának, ezen föltételek helyébe, a felek egymás közt azok iránt meg nem egyezhetvén, az urbéri tábla által hason becsü föltételek helyettesítendők.“

6.) „A határozatlan időre tett kötésektől mindkét félnek szabadságában áll, egy évi megintés előrebocsátása mellett, elállani.“

7.) „Az urbéresok, kik vagy maguk, vagy elődeik ti-

zenkét évtől fogva már e hon polgárai, az általuk használt urbéri állományok, vagy azok után járó egyes tartozások iránt is, földesuraikkal bármily czim alatti szerződésre és birtokolhatásra feljogosíttatnak.“

8.) „Ilyetén, mindig hiteles személyek előtt kötendő szerződések érvényeseknek csak azután tekintendők, miután az urbéri táblának bémutatattván, irt tábla a jelen törvény-czikk 4-ik szakaszában a szerződés érvényességére meghatározott kellékeket, ugymint: a felek közti kölcsönös és szabad megegyezést, a tartozások és kötelezések minden nemeinek, akár pénzbeliek, akár más neműek legyenek, a kötelezett megváltási összeg mennyiségének és a fizetés határidejének legnagyobb világosságban lett kifejezését azokban meglenni tapasztalja, s úgy találván, a közgyűlésnek kihirdetés végett átküldi, honnan, kihirdetés után, ellen nem állván a közbejöhethető ellenmondás, minden azon tárgyat illető adatokkal, a királyi főkormányhoz, a közadó alapjának épségbentartása iránti felügyelet tekintetéből, felküldetnek; melyekre nézve ha a királyi főkormánynak észrevételei lennének, azokat felvilágosítás végett a közgyűléssel közlendi, melynek megtétele után, vagy ha ellenvetés magát elő nem adná, sem észrevételek az iránt nem lennének: a szerződést Ő Felségének, legfelsőbb helybenhagyás végett, felterjeszti, a legfelsőbb határozat megnyerése után a törvényhatóság kötelessége leszen a szerződést az a végre szolgálendő jegyzőkönyvbe egész terjedelmében bégíttetni és teljesedésbe vétetni.“

105. §.

Az urbéri állományok haszonvételének az urbéresek általi eladhatásáról.

Az urbéresek ezen joga, az 184^{6/7}-ik évi 10-ik czikkben következőleg szabályoztatott:

1.) „A föld tulajdona továbbra is, a Hármass törvénykönyv III-ik része 30-ik czime értelmében, a földesurá maradván, a mennyiben az urbéreseknek, az általuk használt urbéri állományokon a törvények értelmében javitmányai, bérházai és építményei lehetnek, ily javitmányait, bérházait és építményeit, az urbéri állomány haszonvételével együtt, másnak eladhatják, az urbéresek mások előtt elővásárlási joggal bírván; ha pedig urbéresnek eladni nem

tudnák, azon esetben, az urbéresék után, mások előtt elővásárlási joggal bíró saját földesuroknak, és ha saját földesurok sem vásárolná meg, a helybeli közönségen, vagy bármiféle erkölcsi testületen kívül, akármely más erdélyi honosult, vagy az ez iránt hozandó törvény értelmében honosulandó lakosnak eladhatják. De az ily urbéri állományokat megvásárló, legyen bárki s bármily állapotú személy, az általa megvásárlott urbéri állomány haszonvételével egybekötött minden urbéri és közterheket hordozni köteles, és azok teljesítésére urbéri uton fog szoríttatni.“

2.) „Az urbéri állomány haszonvételét, az előbbi szakasz szerint, urbéresétől megvásárlott földesur tartozik azt a magát jelentendő alkalmas és, az előbbi szakasz értelmében, más vásárlók előtt előjoggal bíró urbéresnek (azon áron, melyen vásárolta) átengedni.“

3.) „Az ily eladás érvényességére és törvényességére multhatlanul szükséges a földesur megegyezése, ki azt csak a következő esetekben tagadhatja meg:“

a.) „ha az eladni kívánó urbéres földesurát, mindennemű eddigi tartozásaira nézve, teljesen kielégíteni nem tudná vagy nem akarná;“

b.) „ha a vásárolni kívánó az uri és közterhek hordozására elégtelen lenne;“

c.) „ha kóborló természetéről és a közönségre nézve veszedelmes kicsapongásairól ismeretes, vagy

d.) „ha urbéresi kötelelességeire nézve a földesurnak kárt okozó makacsságáról lenne megjegyezve.“

„Ezen három utolsó esetben a vásárolni kívánók, hiteles bizonyítványokkal tartoznak a földesurak előtt bébizonyítani, és pedig ha azelőtt is urbéresék voltak, előbbi telkiállományaikból mily okon lett kiköltözésüket; ha pedig azelőtt urbéresék nem voltak, vagy ha urbéresék is, de ezen vásár következtében előbbi telkiállományaikat elhagyni nem akarnák, hanem e törvényezikk 6-ik szakaszában megállított telkiállományi mennyiséget akarnának szerezni: legalább a megelőzőt három év alatti becsületes magokvi-seletét.“

4.) „Az urbéri állományok és illetőségek haszonvétele csak oly móddal lehet eladás tárgya, hogy ily eladások által az urbéri állományok és illetőségek, melyek a jelen urbér behozatala alkalmával az urbéreseknek kiadott teljes

mennyiségben és állásban mindig épen megtartandók, részekre ne szakasztassanak."

5.) „Az eladás szabadságával élni kívánó urbéres állománya haszonvétele, az év bármely részében, a IX-dik törvénycikkben a költözködésre megállított határidőn kívül is, eladhatja."

6.) „Számosabb állományoknak kevés kezekre jutása elkerülése végett, a legnagyobb mennyiség, melyen felül ugyanazon egy vásárlónak egy községben urbéri állományokat szerezni nem szabad, oly módon állittatik meg, hogy azon helységekben, hol az urbéri állományok összege a hatvan számot felül nem haladja, csak egy egész urbéri állomány, hol pedig az állományok száma ezen összeget felülhaladja, ott hatvan állománytól fogva százig bészárolag két, végre a mely helységekben az urbéri állományok összege a száz számon felül rug, ott három és nem több egész állomány, legyenek azok nagyobbak vagy kisebbek, egy vásárló által megszerezhetők."

„Illető földesurakon kívül a más vásárlókra nézve kivételnek a következő esetek:"

a.) „ha a Hármas törvénykönyv III-ik része 30-ik czime szerinti örökösödés, vagy vég hagyomány útján az állományok oly személyre szállának, ki a kiszabott mennyiséggel már bir;"

b.) „ha az állomány, törvényes követelés következtében, itéletnél fogva adatnék át, vagy az urbéres eladósodása alkalmávali csőd vagy árverés útján vásároltatnék meg a többet ígérő által, mely esetekben illető földesuraknak minden járandóságai, törvényes követelései az urbéresek javaiból és haszonvételeiből előlegesen levonandók."

c.) „ha a telek elhagyatván pusztává vált, és annak mivélésére más urbéres nem vállalkoznék, akkor a földesur azt oly urbéresnek is átadhatja, ki a kiszabott legnagyobb mennyiséggel már bir;"

d.) „ha az urbéres addig vele egy kenyeren élt és külön lakásra és állományra kívánczó fiai számára urbéri állományokat kívánna szerezni."

7.) „Az ilyenképen megengedett adásvevés fölötti szerződés, mindkét egyezkedő félnek jelenlétében, csak törvényes hitelességű személy előtt eshetik meg, és a négy példányban kiadandó szerződési levélből egy az illető földes-

urnak, kettő az egyezkedő feleknek átadandó, negyedik az illető törvényhatóság levéltárába a nélkül, hogy ez a felek egyezkedésére valamely befolyást gyakorolhatna csupán megtartás végett béteendő.“

8.) „Az urbéri állományok haszonvételének adásvevése a tagosítást nem akadályoztatja.“

9.) „Ezen eseteken kívül minden egyéb zálog vagy bármily lekötés czime alatti adásvevések, a szerződő levél érvénytelensége és a bérházott összeg elvesztése terhe alatt, merőben tilalmaztatnak.“

107. §.

Az urbéresek szabad költözködéséről és elmozdításáról.

Az urbéresek költözködhetnek és elmozdítottatnak az 184^{6/7}-dik évi 11-ik czikk ezen szabályai szerint:

1.) „Ő felsége kegyelmes megegyezése hozzájárultával, az 1791-ik évi 26-ik törvényczikk rendelete némely pontjai módosittatnak ekként:

„Első pontja: az urbéres elköltözése határidejéül szent György napja határoztatik. A kiköltözni akaró urbéres ezen szándékát, az előbbi év sz. Mihály napjáig bészáról, földesurának törvényesen hirdetni tartozik; az őszi vetések a kiköltözni akaró urbérest illetik; azon helységeken pedig, hol ugyanazon fordulóban őszi és tavaszi vétések elegyesen szoktak vettetni, azon fordulónak csak fele részében tett vetés illeti a kiköltözni akaró urbérest.“

„Második pontja: A költözni akaró urbéres maga helyett mást állítani nem köteles.“

„Negyedik pontja: Az urbéreseknek és zselléreknek gyermekei és cselédei, minden előleges hirtétel nélkül, a házatlan zsellérek pedig földesuraik teljes kielégítése után, bármikor szabadon költözhetnek.“

„Ötödik pontja: A földesur, a tartozásainak elégettett urbéresnek elbocsátólevelet tartozik adni, mit ha megtagadna, a járásbeli szolgabíró vagy dulóbiztos annak ingyen kiadásával köteles.“

„Hetedik pontja: Ha a folyó évi X-ik törvényczikk szerint urbéri állománya haszonvételének és ezzel egyített építményeinek, javítmányainak és ruházmányainak eladására följogosított urbéres, ez engedélylyel élni nem ki-

vánna: a földesur építményeit és javítmányait, úgy egyéb ruházmányait kifizetni nem köteles; ha pedig a földesurnak akár adósság, akár urbéri hátramaradások czime alatt, a költözni akaró urbéres ellen törvényes követeléseai lennének, a költözni akaró urbéres építményei- beruházásai- és javítmányaiból, azok erejéig, becsü útján kielégítendő.”

„Tizen negyedik pontja: A Hármas törvénykönyv 1-ső része 40-dik czime erejében meghagyatván, a földesur urbéresét következő esetekben mozdíthatja ki:“

a.) „ha az urbéres az urbéri terhek hordozására elégtelenné lett; mi azonban, ha nem tulajdon hibája miatt történt, tartozik a földesur neki, tehetségének helyreállítására, egy évi időhaladéket adni;“

b.) „ha az urbéres, a földesur károsításával nyilvánított makacssága miatt, urbéri uton elmozdítatandónak határozatnák;“

c.) „ha nagy, vagy a közönségre nézve veszedelmes kicsapongásokban találtatnék; és végre“

d.) „ha rabságra ítéltetvén, az alatt teendő szolgálatairól kellőleg gondoskodni elmulasztaná.“

2.) „Az előbbi szakaszban elősorolt kimozdítási esetekben, ha az urbéres állománya haszonvétele, bérházásait és javítmányait bűjtelő hava 15-éig eladta: a vásár összegéből a földesur, hitelesítendő követeléseire nézve, előlegesen kielégíttetik; ha pedig a fenirt határidőig azokat el nem adhatná, a földesur által megtalálendő urbéri tábla haladék nélkül, ily urbéri állományhaszonvétele- bérházásai- és javítmányainak árverés útján eladására, bűjtmás hava 20-án tul semmi esetre nem terjedhető határidőt tűz ki, és azt az illető törvényhatóság kebelében közhirrététi; mely határidő elteltével az árverés megtétetvén, a béveendő összegből a földesur hitelesítendő követeléseit kifizettetik és ez alkalommal a feleknek kölcsönös követeléseit az urbéri tábla által kiegyenlítettetik. Mikor pedig az urbéres a Hármas törvénykönyv 1-ső része 40-ik czimében kifejezett okból mozdíttatik ki, akkor nem árverésnek, hanem a javítások, és ezen évi V-ik törvényczikk 4-dik szakaszában az urbéreseknek ingyen átengedett építményeken kívül tett építmények törvényes megbecsülésének lesz helye, mely becsősszeg, a földesur által, az urbéresnek megfizetendő.“

3.) „Az elmozdítás föltételeinek a földesur általi telje-

sítése után költözni nem akaró, és az e részbeni földesuri hatalomnak ellenszegülő urbéres urbéri uton büntetendő.”

4.) „Kóborló czigányoknak sátrat állítani és marhákat legeltetni tilos; ellenben a megtelepedettek, vagy urbériséget tartók, a több urbéreszek osztályzatához számítandók.”

5.) „Egyébiránt az 1791-dik évi 26-dik törvényczikk, mennyiben a jelen törvényczikk által módosítva nincs, továbbra is erejében maradand.”

108. §.

. A földesuri fenytő hatalomról.

A földesur fenytő hatalmát az 184 $\frac{6}{7}$ -dik évi 12-dik czikk következőleg szabályozta:

1.) „A földesur, a folyó évi II-dik törvényczikknekelfogva meghatározott uriszolgálatokat és tartozásokat teljesíteni nem akaró, vagy hanyagul és neki kárt okozólag teljesítő urbérest, tisztí közbejövétel nélkül megfenyitheti; még pedig, az elegendő ok nélkül szolgálatra meg nem jelenő urbérest, minden gyalog napszámmért, egy rforintra büntetheti; mely büntetést azonban hasonniemű két napszámmal megváltani az urbéres szabadságában áll; egy igásnapszám elmulasztásáért a földesur az urbérest két forintra, vagy két igásnapszámmra büntetheti; azon esetben pedig, midőn az urbéres a munkára törvényszabta időben meg nem jelen, vele az elmulasztott munka idejét más nap kipótoltathatja.”

2.) „Az uriszolgálatra maga idejében ugyan kiálló, de ott kártevőleg dolgozó, és e miatt az urimunkából elktüldött urbéres az előbbi szakaszban határozott büntetés alá vetendő, kin e fölött még az ily munka által okozott kár is, a helybeli vagy szomszédfalusi hűtösöknek becsúje nyomán, hat rrint értékéig fölvehető; az urbéreszek a cseledeik által okozott károkat, azoknak okozói elleni viskérészetők fenmaradása mellett, megtéríteni tartoznak.”

3.) Ezen rögtön teljesedésbe vehető büntetéseket a földesurak, vagy személyeseik csak a szolgáló embereknek legalább két, minden kifogáson felüli, tanu jelenlétében, kik falusi hűtösek is lehetnek, előleges kihallgatásával szabhatják az urbéresekre, kik az ily módon reájok szabott büntetésekről a földesuraktól bizonyítványt követelhetnek.”

4.) „A földesurat, haszonbérleőt vagy gazdasági szol-

gáit bántalommal illető, megtámadó, a munka alatt engedetlen vagy rendetlenkedő urbérest vagy cselédjét a földesur, vagy a földesuri fenytő hatalom gyakorlatával fölruházott személyese rögtön letartóztathatja, sőt vasra is veretheti, és méltó megfenyítés végett illető tisztí kézbe küldheti, mely alkalommal, ha a helybeli hatóság segedelmére lenne szükség, az a helység előljárói által felelet terhe alatt kiszolgáltatandó."

5.) „A fenytő hatalmával személyesen élni nem akaró földesur, annak gyakorlatát gazdatisztére, haszonbérelőjére, vagy bárkire is átruházhatja, csak hogy ezt az urbéri táblának jelentse bé; önként értetvén, hogyha e hatalommal visszaélés által az urbéresnek kár okoztatnék, és az illetén hatalommal felruházott földesuri személyes az okozott kár megtérítésére, vagy a kihágásért határozott és alább kifejezett büntetés megfizetésére elégtelen lenne, az urbérest teljesen kielégíteni maga a földesur tartozik."

6.) „Az urbéresnek, nem az urbéri viszonyokból kifolyó esetekre nézve, ezután is az illető törvényhatóságok és ítélőszékek alatt lesznek."

109. §.

A földesuri hatalom visszaélései korlátozásáról.

A földesuri hatalom következőleg korlátoztatott az 1846/-ik évi 13-ik cikkben:

1.) „Ha a földesur urbéresét, ezen évi VI-ik törvény-cikkben kijelelt illetőségen felül, vagy az ott elhatározott módtól eltérőleg szolgálatra erőltetné: minden tenyeres napszámért egy, egy igás napszámért két rtorintal büntetendő. A VII-ik és VIII-ik törvény-cikkekben meghatározott mértéken túl vett apróbb adózásokat pedig az urbéri tábla utján kétszeresen tartozik visszafizetni."

2.) „Ha a földesur a biráskodása alá nem tartozó esetekben, vagypedig a XII-ik törvény-cikk 3-ik szakaszában meghatározott tanuk mellőzésével ítélne urbérese felett, akkor az urbéresre szabott büntetést, ha mindjárt a XII-dik törvény-cikk első szakaszában meghatározott mértéket felül sem haladja, a kár és költség megtérítésével együtt tartozik az urbéresnek visszafizetni; sőt ha a kihágás oly neműnek találtatnék, mely a közigazgatás fenytőleges fellé-

pését igényelné: az urbéri tábla, tizenkét rforinttól két száz rforintig terjedő büntetés felvétele iránt, rendes törvény útján folyandó külön keresetet rendelhet. Az urbéri törvények sorában kijelelt visszaélésekkel kapcsolatban elkövetett, de urbéri uton nem fenýithetó tényekért a földesur, vagy e hatalom gyakorlatára megbízott személyese közkereset alá is vettethetik.“

3.) „Ha a földesur, az urbéri törvényekben kiszabott út mellözésével, urbéresét telkéből önkényesen kimozdítná, vagy, a X-ik törvényczikkben kijelelt eseteken kívül, urbéri állománya haszonvétele, építményei és javítmányai eladásában akadályozná, vagy a XI-ik törvényczikk értelmében a költözködés feltételeinek cleget tett urbéresét a költözködéstől elzárná: mindezen esetekben az urbéri tábla által, az okozott kár, költség és fáradság megfordításán kívül, huszonnégy rforint büntetésen marasztandó, és azonfelül az urbéres, a törvénynél fogva megengedett javadalmak használatába, ugyanazon urbéri tábla által visszahelyezendő.“

4.) „Ha a földesur urbéresét az V-ik törvényczikk 5-ik és 6-ik szakaszaiban adott javadalmaktól, vagy azon törvényczikk 9-ik szakaszában rendelt út mellözésével, malma használatától önkényesen elzárná: az urbéri tábla által, melynek kötelessége léssen az urbérest előbbi javadalmába visszahelyezni, a kár megtérítésén kívül, huszonnégy rforint büntetésen marasztandó.“

5.) „Ha a földesuri hatalom gyakorlatára a földesur által fel nem hatalmazott gazdatiszt, vagy bármely névvel nevezett biztos kihágásokat követne el és elszökő szándék gyanújába esnék, és mint birtoktalan kezeseket nem állíthatna: ellen nem állván nemesi kiváltsága, a földesur előtűdtával, illető szolgabíró vagy duló biztos által legottan letartoztathatik és a törvényhatóság börtönébe küldethetik“.

6.) „Ezen törvényczikkben elősorolt esetekben az eljárás költségek mindig a vesztőfél által hordozandók.“

110. §.

Az urbéri hatóságról, annak tárgyaitól és urbéri eljárásról.

Az urbéri eljárás következendőleg szabályoztatott az 184⁶/₇-dik évi 14-ik czikkben:

1.) „Az uri székek hatósága az urbéri tárgyakra nézve ezentul megszűnik.“

2.) „A XII-ik törvényczikknél fogva földesuri hatóságnak fenhagyott eseteken kívüli urbéri ügyek ellátására, minden törvényhatóságban, urbéri tábla állittatik fel, melynek elnöke a megyei, székbeli vagy vidéki főtsiszt, tollvivője a törvényhatóság által választott jegyző, tagjai a megyékben és székhelyi székekben: a főbírák és alkirálybírák egyike, a vidékekben az alkapitány, a részek nevezete alatti megyékben az alispán, kik, a főtsiszt jelen nem létében, elnökösködni is, továbbá hat ülnök, kik a törvényhatóságok közgyűlésein szabadon választandó és a királyi főkormány útján ő felségéhez, kinevezés végett, fölterjesztendő tizenhatszáz egyén közül ő felsége által neveztetnek ki és erősíttetnek meg. Az urbéri tábla ülnökei mindig az általános tisztujtáskor fognak megújittatni. Az ítélet törvényességére őt számból álló bírónak jelenléte szükséges. A szász nemzet által nemesi joggal birt azon jószágokban, hol a helyhatósági állás iránt jelenleg kérdés áll fen, annak végső elhatározásáig, az urbéri tábla személyzetére nézve az eddigi gyakorlat megtartandó.“

3. „Az urbéri tárgyakbani főítélőszék a királyi főkormány, melynek határozatai ellen a feleknek ő felségéhez fordulása fenhagyatik.“

4.) „Az egész törvényhatóságra kiterjedő hatásu urbéri tábla köteles“

a.) „minden második hétben egyszer, vagy ha a szükség kívánná, hetenkint, a törvényszünetek alatt is, e végre kijelölendő bizonyos napokon üléseket tartani;“

b.) „a tárgyalat ügyekről jegyzőkönyvet vinni, és azt a királyi főkormánynak fölterjeszteni, valamint“

c.) „az elébe adott, úgy szintén az előtte lefolyt tárgyakról készítendő lajstromot évnegyédenként a királyi főkormánynak felküldeni;“

d.) „a XI-ik törvényczikk 2-ik szakasza rendelete nyomán véghezviendő árverés határnapját kihirdettetni, és végre“

e.) „az urbéri szerződéseknek melyek törvényeink értelmében közbírák előtt kötendőek, megvizsgálása az urbéri tábla körébe tartozván, azokat megvizsgálni és kihirdetés végett a közgyűlésnek átadni.“

5.) „Az urbéri táblák tárgyai:“

a.) „Mindazon kérdések és egyenetlenségek, melyek a földesurak és urbéreszek közti viszonyból származnak.“

b.) „A földesurak által, illető hatalmuknál fogva hozott és birtokon kívül az urbéri táblára, megvizsgálás végett, főlebbvitt határozatok. Kivétetnek egyáltalában a szerződések érvényessége fölött támadt és kiváltságon alapuló minden kérdések, valamint az V-ik törvényczikk 6-dik, és a XIII-dik törvényczikk 2-dik szakaszában érintett esetek, melyek rendes törvény útjára vannak utasítva.“

6.) „Minden urbéri egyenetlenségekben az egész tárgyat, minden vád és követelési pontokat és bizonyítványokat, a dolog állásával együtt, magában foglaló kérelemlevél az urbéri táblának a panaszló által beadandó, mely az ellenféllel, válasz útján, felelete nyolczadnap alatti megtétele végett közöltetik; mire a bépanaszolt fél az urbéri tábla válasza kézbesítésétől számlálendő nyolczadnap alatt, mindannyiszor felveendő tizenkét magyar forint alkotmányos büntetés terhe alatt, feleletét sommáson, az az lehető kifogásait és érdemleges mentséget együtt, a dolog érdemét tárgyzó minden oklevelek bémutatása mellett, az urbéri táblára beadni; vagy ha védelmét támogatható bizonyítványainak előszerzésére több idő kívántatnék, a kiszabott határidő meghoszábitásáért az urbéri táblát megtalálni köteles, mely a dolog szüksége esetében, a tárgy fontosságához képest, újabb határidőt tűz ki. A bépanaszolt fél felelete bevételével, ha az urbéri tábla a tárgyat teljesen kimerítve találja, azt érdemileg ellátja, ha pedig annak érdemére nézve valamely kétség maradna fen, a körülményekhez képest, vagy kiszabandó határidő alatti bővebb felvilágosítás végett, illető félnek kiadja, vagy pedig a fentforgó ellenkezések felvilágosítására kinyomozást rendel.“

7.) „Ha ezen eljárások után kelendő érdemleges határozaton valamely fél nem nyugodnék meg: azt nyolczadnap alatt az urbéri táblának bėjelenteni köteles, mely mindkét félnek, a panaszos tárgy folyamát illető észrevétele és felhívás okai megtételére tizenöt napot szab, és arra leendő ügyelettől, hogy a bėjelentés napjától számitandó harmincznap alatt a kereset minden adataival, perlajstrom mellett, a királyi főkormányhoz fölterjesztessék; mi azonban, ezen törvényczikk 8-dik szakaszában elősorolt eseteken kívül, az urbéri tábla által hozott határozat elégtételbe vételét föl nem függeszti; egyébaránt az ügy folyama alatt, az urbéri tábla által hozandó érdemleges határozat előtt, a felek fo-

lyamodással nem élhetnek; ennélfogva folyamodás által az ügy folyama föl nem függesztethetik.“

8.) „Általában minden kimozdítási esetekben, valamint ha a tárgy érdeme, a XIII-dik törvényczikk 3-ik és 4-ik szakaszai-ban kiszabott büntetéseken kívül, ötven rfton felüli, a királyi főkormány határozata leérkeztéig, a határozat elégtételbe vétele mindig feltüggesztendő, az ötven rfton alóli tárgyakban pedig az urbéri tábla határozatai elégtételbe veendőek.“

9.) „Az elégtétel, az urbéri tábla kebeléből kiküldendő elégtévő biztosok által, törvényszünet alatt is véghezviendő, melynek folyamát az általadás pillanatáig akadályozni nem szabad; az általadást pedig a veszítő fél bétíltathja ugyan, de bétíltása okait a legközelebbi urbéri táblai ülésre beadni köteles, különben azon legközelebbi urbéri táblai ülés eloszlása után, az általadás mulhatlanul megteendő; mely esetben, valamint akkor is, ha bétíltási okait beadván, azok helyteleneknek találtatnak, vagy a bétíltást az elégtétel ellen alkalmazná: a bétíltó huszonnégy rforint büntetésen marasztatik. A határozatokat minél rövidebb uton elégtételbe vétetni, a főtisztek kötelessége, mely végre Ő Felsége kegyelmes megegyezése hozzájárultával, ha a főtisztek fölterjesztése következtében, a katonai segedelem a királyi főkormány által szükségesnek találtatnék, aziránt megtalálendő közelebbi katonai hatóság által kiszolgáltatandó.“

10.) „Minden előfordulandó becsük, a járásbeli szolgabíró, vagy dulóbiztos közbejöttével, oly módon teendő, hogy mind a követelő, mind a követelt fél két-két becsüst, a szolgabíró vagy dulóbiztos egyet nevezzen ki a becsü végrehajtására; ha pedig valamely fél maga részéről becsüsöket kinevezni vonakodnék; a szolgabíró vagy dulóbiztos hatalmában áll, a vonakodó fél részére is, két egyént kinevezni; mire a mondott szolgabíró vagy dulóbiztos a kinevezett becsüsöket meghiteli, és a megtett becsü fölötti feladataikat írásba téve, a követelő félnek hiteles alakban kiadja. A számvételek eseteiben pedig a felek által megtaláltatván, a kölcsönös követeléseket fölveszi, megállítja, és arról a számvétel egész folyamát magában foglaló pontos bizonyítványt készítvén, mindkét félnek, ha kívánják, hiteles alakban kiadja. Végre a szolgabíró vagy dulóbiztos kötelessége, akármely félnek megtalálására, a békés utoni kiegyenlítést megkísérteni.“

11.) „Azon egyenetlenségekben, melyekben visszahe-lyezés sürgettetik, a kérelem beadásától számítandó három hónap, minden más urbéri egyenetlenségben egy év lefoly-táig, a további felléphetéstől elrekesztés terhe alatt, köteles a sérelmes fél panaszát az urbéri táblára beadni.“

12.) „A királyi főkormány előtt is megbukott fél, öt-ven forintot meghaladó keresetekben, ügyét, az elégtétel teljes bevégezése után egy év alatt, de egy ügyben csak egyszer, megújithatja.“

13.) „Az urbéri tábla határozatában, az illetén pana-szok ellátása körüli költségeknek melyik fél által és mily mértékben hordozása mindenkor kijelelendő; általában pedig megjegyeztetik, hogy a Hármass törvénykönyv 1-ső része 40-ik czime nyománi kimozdítás alkalmával, a szükséges költségeket a földesur hordozandja. A kiszabandó büntetések egyharmada a nyertesfélé, más harmada a bíróságé, hátra-levő egy harmada pedig az urbéri tábla írászati szükségei födezésére fordítandó.“

14.) „A költözködést, valamint a kimozdítást megelőzni kellett törvényes hirtétel szent Mihály napig bészárólag min-denkor megteendő, minélfogva a kiköltözködés határideje ezentul is szent György napja leend.“

15.) „Ő Felsége kegyelmes megegyezése hozzájárultá-
val, az urbéri tábla ülnökei és jegyzője aránylagos évi fize-
téssel a tartományi pénztárból fognak elláttatni.“

3.) Az urbéri tartozások legújabb törvények szerinti meg- szüntetéséről.

111. §.

Az urbériségeken fekvő ur szolgálat, dézma és pénzbeli fizetések kisajátításáról.

Még mielőtt életbe léptethettek volna a földesuri hatalmat szabályozó 1846/-dik évbéli urbéri, egyébiránt az érvényes törvények minden kellékeivel ellátott s ki is hirdetett tör-
vények: az urbériségeken (colonicaturákon) eddig fekvő ur szolgálat (robot), dézma és pénzbeli fizetések az 1848-
dik évi 4-dik cikk által eltöröltettek, a következők sza-
bályok szerint:

1.) „Ő Felsége a magán földesuraknak akénti kármen-
tesítése iránt, hogy az eddigi urbéri tartozásokkal fölerő

tőkeérték részökre a közállomány által hiány nélkül kifizettség, a legközelebbi országgyűlésnek részletesen kidolgozandó törvényjavaslatot fog előterjeszteni.“

2.) „A földesurak által eddig vett dézmaszedése megszűnván, önként következőleg elenyészik a földesurak kötelezettsége is ugyanazon dézma után járt királyi haszonbér ezutáni fizetésére nézve.“

3.) „A helységek polgárai (eddigi jobbágyok és zselérek) azon telkek és földek használatában, melyek kezekben találatnak, bárminő természetűek legyenek is azok, nem fognak bíróság közbejötté nélkül háborgatathatni, sem legeltetési, faizási, nádlási rendes és folytonos eddigi haszonvételeikben megszoríttatni; mindazonáltal ha valamely telek és föld, melynek természete kérdés alá jött, a bíróság elítélése nyomán tiszta majorságnak találatik: az illető urbéres az elmaradt haszonvételt is megtéríteni köteles lesz. Építményekre fordítandó fa adása azonban ezentul megszüntettetik, egyszersmind az erdők jókarban tartására felügyelni a törvényhatóságoknak szoros kötelességévé tétetik.“

4.) „Egy fő- és albiztosság fog alkottatni és működésbe tétetni a végre, hogy azon eseteket, melyekben a földesurak és volt urbéresek közt a föld természete felett kérdés forog fen, az erdélyi törvények és magánjog elvei szerint summáson elítéljék. Ezen utóni ítéletnyerés előtt valamint földétől, a mely kezén van, meg nem fosztathatik, ugy általán semminemű praestatoria nem kényszeríttethetik (a következő pontban irtak kivételével) egy urbéres is.“

5.) „Székely földön a tiszta majorságok közé értetik a székely örökség (siculica hereditas), ennél fogva minthogy az adót fizető és fegyvert viselő székelyek jószágai köztudat szerint többnyire tiszta székely örökségek, az ezeken lakó colonusokra azon mentesség, mely más urbéresekre nézve a törvény nyomán rögtön életbe lép, csak azon esetben terjedhet ki, ha az említett székely tulajdonosok, az ezelőtti pontban irt bíróságok előtt, bé nem bizonyítják, hogy valamely telek és föld, mely colonusaik kezén van, majorság vagy székely örökség.“

6.) „Összsesítés és birtokelkülönítés törvényes útoni

eszközölhetése nyilván fenhagyatik, miről részletesen intézkedni a törvényhozás feladata.”

7.) „A szőlők, a mennyiben nem urbéri állományok közé tartozott helyekből felfogvák, a dézmaadás alól kivett helyek közé nem értetnek, a korcsmajog és egyéb kisebb királyi javadalmak (regalék) eddigi birtokosaik használatában hagyatnak.”

8.) „Uri- és harmadnapos székek megszüntetvén, a helységek polgárainak mind polgári, mind bünperei illető helyhatósági törvényszékekre utasíttatnak.”

9.) „Oly földbirtokos ellen, kinek birtokához a törvény kihirdetése előtt urbériség volt kapcsolva, semmi ezen törvényczikk kihirdetése előtti adóssági követelések, a kereskedői és mesteremberi kamatlan contók kivételével, a törvény további rendeletéig fel nem mondhatók, és csupán a törvényes kamatok nem fizetése iránti követelések vétethetnek fel rajta birói eljárás útján; az adósságtökre nézve az álladalomtól nyerendő kárpótlék is biztosítéki alapul szolgálván.”

112. §.

Az urbéri kisajátított magán uri javadalmak statusadóssággá változtatásáról.

Az 1848-ik évi 5-ik cikkben „a magyarországi 1848: 12. cikket Erdély törvényhozása is egész kiterjedésében magáévá tévén, az erdélyi volt urbéresek kisajátított tartozásainak volt földesuraik részére leendő kármentesítése alapjául, Ő Felsége kegyes jóváhagyásával, az Erdély keblébeni kincstári és országos egyéb jövedelmek általán, különösen pedig, mennyire kiérők leendenek, a sóaknak jövedelmei köttettek le kijelölt hypotheca gyanánt, melyek is alapjául lesznek szolgálандók e kármentesítés czélszerűbb foganatosítása végett netalán felveendő országos kölcsönnek is.”

NEGYEDIK FEJEZET.

A polgári viszonyról

113. §.

A személyek, hazafiak vagy idegenek.

A hazánk keblében találtató személyek vagy olyanok,

kiknek nincs más hazájuk Erdélyen kívül; vagy olyanok, kiknek más hazájuk levén, Erdélyben csak mulatnak. Amazokat hazafiaknak, ezeket pedig idegeneknek lehet nevezni.

ELSŐ CZIKK.

A hazafiakról.

114. §.

A hazafiak osztályzatáról.

Hazánkfiai, jogi képességekre nézve, osztatnak egyesült nemzetbeliekre, és nem egyesült nemzetbeliekre. Ezen megkülönböztetésnek azonban nem csupán a nemzetiség alapja, hanem a személyek azon politikai rangja is, mely által hazánkban a jogi képesség feltétele-sítve volt, a mennyiben egyesült nemzetbelieknek csak azon magyarok, székelyek és szászok tartathattak, kik vagy nemesek, vagy polgárrendűek s a nemegyesült nemzetbeliek közé számláltattak mindazon személyek, kik nem nemesek vagy polgárrendűek, voltak legyen bár magyarok vagy szászok. Mindezen személyeknek itten csakis a magán jogtudomány körébe tartozó jogai tárgyalhatnak; azon politikai jogok, melyek a személyek ezen osztályzatának okai s egyszermind eredményei is, a közjogtudomány körébe tartozván. Egyébiránt hazánk minden lakosaira nézve, nemzet-, nyelv- és valláskülönbség nélkül, a jog egyenlőség ki levén mondva az 1848: 1-ső czikkben, a következők a régibb viszonyok megismertetése végett közöltetnek.

I.) Az egyesült nemzetbeliekről.

115. §.

Az egyesült nemzetbeliek birtokolhatási jogának kölcsönösségéről.

Egyesült nemzeteknek nevezettek a magyar, székely és szász nemzetek, azon egyesülés következtében, melyre jogaik kölcsönös védelme végett, az A. C. 3. R. 1. címébe igtatott feltételek alatt léptek. Mindamellet is, hogy ezen három nemzet hazánknak egymástól határvonalokkal is megkülönböztetett, s jogi tekintetben is külön természeti részeit birtokolta magyar-, székely- és szász föld

nevezetek alatt, azoknak egyes tagjai, fekvőjók birtokolhatása tekintetében, nem voltak csupán saját nemzetök földére szorítva, egyik nemzet sem rekeszthetvén el az egyesült nemzetbelieket a földéni birtokolhatástól. A birtokolhatási jog ezen kölcsönössége a magyar és székely nemzet között soha sem volt kérdés alá hozva, és csupán a szász nemzet követelt, a más két nemzet tagjaira nézve, kizáró birtoklási jogot (*jus exclusivae concivilitatis*). Azonban a szász nemzet ezen követelése sem vala megállható

1-ör. a városi fekvőjóságokra nézve, a mennyiben a három nemzet között költ egyezményt (*nationalis accorda*) 1693-ban megerősített diploma által eltöröltetett A. C. 3. R. 81. czime, az 1791: 19. cikk által általában minden erdélyi, tehát a szászföldi városokra nézve is helyreállítatott, melyben nemcsak megengedtetik akár-mely nemzetbelinek városi jóságok bármely czim alatti szerzhethése s birtokolhatása; hanem még az is rendeltetik, hogy a mely város a nemzetek tagjait ezen jogaik használatában akadályozná, minden külső jóságai, s ha azok nem volnának, kiváltsága elvesztésével s a kérdés alatti jóságnak a megsértett személy számárai megvásárlásával is büntettség;

2-or a falusi fekvőjóságokra nézve, a mennyiben a követelt kizárójog támogatására használtatni szokott szavaiból az *Andreanum privilegium*nak azt épen nem következtethetni. A mi illeti ugyanis a szászok érdekelt kiváltságlevelének

a.) ezen szavait: „*Volumus etiam et regia auctoritate praecipimus, ut nullus de nobilibus nostris villam vel praedium aliquod a regia maiestate audeat postulare, si vero aliquis postulaverit, indulta eis potestate a nobis contradicant.*” Ezeknek valódi értelme csak az, hogy a szász nemzetnek levén ajándékozva a kiváltságlevelben meghatározott föld, azon már többé királyi adományzásnak helye nem lehet; a miből azonban, mint csupán a fejedelem adományozhatási jogát korlátozó biztosításból, semmiként sem következtethetni azt, hogy más nemzetbeliek vásár, magánosok közti ajándék, örökösödés, vagy végrendelet következtében falusi fekvőjóságot ne birtokolhatnának, a mit

b.) a kérdés alatti kiváltságlevél ezen szavaiból sem következtethetni „*nec etiam in comitatu Cibi-
ensiali quis audeat comparare pecunia*“, mind
azért, mivel sem nyelv- sem jogtanilag bém bizonyítani nem
lehet, hogy aliquis magyar vagy székely honfitársat je-
lentsen, az épen úgy jelenthetvén szász egyént is; mind
azért, mivel a mint a szász nemzet elleni részrehajlással
épen nem vádolható Schlöttzer maga is állítja („Geschich-
te der Deutschen in Siebenbürgen“ czímű mun-
kája 577-ik lapján), a felhozott helyeni ezen szók „aliquis
comparare pecunia“ hibás olvasás következtében
másoltattak ezen szók helyett „aliquis *cambiare pe-
cuniam*“, és így az ő magyarázata szerint is, az akkori
idők adataival megegyezőleg, a felhozott szók értelme az,
hogy a szászföldön régi pénzeknek ujakkali fel-
cserélésével nyereszkedni senkinek sem
szabad; mely nyereség a régi magyar királyok alatt, *lu-
crum camerae* nevezete alatt, egy adó neme vagyis ki-
rályi jövedelem volt (I. Károly V. 19. és 24. §.). Ezen ma-
gyarázat helyességét bizonyítja az is, hogy a felhozott szók
után közvetlenül az iratik a kiváltságlevélben, hogy a szá-
szok fizessenek „*ad lucrum camerae*“ 500. márka
ezüstöt, kétséggelkül váltságul a felhozott szókban megtiltott
s a szászföldről kirekesztett *lucrum camerae* czim
alatti adó helyett.

Ezekhez járul még az is, hogy az A. C. 3. R. 46. Cz.
6. cz. ezen szavaiban: „a szász nation levő pos-
sessor patronusoknak vármegyebeli jószá-
gok, melyeket eddig is nem különben bir-
tak mint más nemesemberek, ezután is azon
karban hagyatnak“, elismerve s biztosítva is levén a
szász egyének magyarföldi birtokolhatási jogukról: az osz-
tógazság igényli, hogy a szászföld ne legyen elzárva, bir-
tolhatási jog tekintetében, a más két nemzet tagjaitól.

116. §.

A z egyesült nemzetbeliek osztályzata.

Az egyesült nemzetek tagjai polgárzati rangjokra nézve:

1.) nemesek, kik közé számlálatnak

a.) a magyarok és szászok közül azok, kik fekvőjőkat
nyertek fejedelmi adománynál fogva (H. K. 1. R. 4. cz.),

vagy a fejedelem által személyökre nézve megneemesítették czimereslevéllel (H. K. 1. R. 6. cz.).

b.) A honi grófok és bárók (1791: 17. cz.).

c.) Minden székelyek (H. K. 3. R. 4. cz.).

d.) Azok, kik az országrendei s a fejedelem megegyezéséből törvényczikk által honosítottak (A. C. 3. R. 41. Cz., 1791: 16. cz.).

e.) Minden magyarhoni nemesek (1791: 16. cz.).

f.) A reformatus, lutheranus, catholicus, unitus, disunitus és unitarius papok hivataluknál fogva (H. K. 1. R. 2. cz. C. C. 1. R. 1. Cz. 4. cz.; 1744: 6. cz., 1791: 60. cz.).

g.) A nemes atyától (H. K. 1. R. 22. cz. 3. §), vagy kiváltságlevél által fúsitott anyától (H. K. 1. R. 7. cz.) származott törvényes gyermekek.

h.) Az ugynevezett pus k á s o k (C. C. 5. R. 20, 21. E.) és a fiscalis jószágokban hajdon mentségesítettek (A. C. 2. R. 8. cz. 7. cz.) maradékai.

2.) P o l g á r r e n d ű e k (civicae conditionis), kik közé tartoznak az 1791: 19. cz. szerint:

a.) mindazon akár városi, akár falusi, de a szászföldön birtokos szászok, kik nem nemesek;

b.) a szabad királyi, kiváltságos és nemes városok nem nemes állapotu birtokos lakosai.

117. §.

1. A nemesek magánjogi kiváltságairól.

A nemesek magánjogi kiváltságai:

1.) A nemes, míg törvényszék elébe idéztetve a per-folytatás szokott rendje szerint el nem merasztaltatik, személyében senki által sem tartoztathatik le (H. K. 1. R. 9. cz. 1. §.), tisztek által el nem fogattathatik (A. C. 3. R. 11. cz. 1. cz.; C. C. 4. R. 16. Cz.), vagyonaiban meg nem károsíthatatik (A. C. 3. R. 6. Cz. 3. cz.). A ki a nemes személyét illető bánthatatlanság ezen kiváltságát sértőleg nemes embert akár letartoztatna, akár tiszt vagy más, bár ki által letartoztatna, nagyobb hatalmaskodás büntetésével lakol (H. K. 2. R. 42. cz.; A. C. 3. R. 11. Cz. 1. cz.). Elfogattathatik csakugyan a nemes, elítéltetése előtt is, ezen kivételi esetekben:

a.) ha szántsándékos gyikosság, gyujtogatás, tolvajság, rablás, erőszakos nősparáznaság elkövetésekor tetten talál-

tatnék; mert ha a tett helyéről elszaladott s ellenei kezei közül kiszabadult, utol nem érettethetvén, vagyis üzetés közben el nem fogattathatván, csupán törvényszék elébe idéztetés után követeltetve büntethetik meg (H. K. 1. R. 9. cz. 2. és 3. §.), és ha kezén lopott marha, vagy hamisított arany s ezüst találtatnék is, ezek tőle elvételhetnek ugyan, de maga el nem fogattathatik (A. C. 3. R. 11. cz. 1. cz.; 1755: 5. cz.);

b.) ha erőszakoskodáson találtatnék, vagy az elkövetett hatalmaskodási tény helyéről úzóbe vétetve, szaladás közben utoléretnék (*in continua persecutione*, 1791: 95. cz.);

c.) ha jószágatlan levén, erőszakoskodnék, az ilyen ugyanis a megsértett fél kérésére a tisztek által letartoztathatik s pere végeig kezesség alá vettethetik idéztetése előtt is (A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz.);

d.) ha ezen nemesi kiváltságáról, szerződés vagy kezességvállalás alkalmával, nyilvánosan lemondott volna, kinek kinek írott törvénye levén a maga kötése (A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz.; és 4. R. 8. Cz. 2. cz.).

2.) Törvényes jogait szabadon használhatja s jövedelmeit tetszése szerint élvezheti saját jószágá kertületében (H. K. 1. R. 9. cz. 5. §.).

3.) Szerezhet mindentéle vagyonokat, azokróli szabad rendelkezési joggal (H. K. 1. R. 5. és 57. cz.); kivételnek csakugyan a papi személyek, kik mint olyanok főleg adományi fekvő jószágokat sem a fejedelemtől nem nyerhetnek, sem másoktól örök- vagy zálogczim alatt nem vehetnek (II. Ulászló 3. V. 55. és 65. cz.), s végrendelet után sem szerezhetnek a fiscus és örökösök joga sérelmével (A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz.).

4.) A nemesember vámot nem fizet, sem személye sem vagyonaért (vitesse bár azokat akár maga zsellérei akár idegen fuvarosok által A. C. 5. R. 90. E.), az ezen kiváltságot megsértő vámos szabad királyi s mezővárosok 200. mftal büntetettvén, (A. C. 3. R. 39. Cz. 3. cz.; 1791: 29. cz.). Megvámoltathatnak csakugyan azon áruí, melyeket nyereségre vásárlott (A. C. 2. R. 12. Cz. 4. cz.; 16. Cz. 2. cz.).

5.) Csak illető törvényszéke előtt pereltethetik (A. C. 3. R. 6. Cz. 1. cz.), de az elébe is személyesen nem idéz-

tethetik (H. K. 2. R. 24. cz.) s személyes megjelenésre sem, a hűtlenségi, nagyobb hatalmaskodási és szándékos gyilkosságérti perek esetein kívül (A. C. 4. R. 1. cz. 16. cz.), más által illető törvényszéke elébe sem állíttathatik (juri statui H. K. 2. R. 23. cz.) holt díj büntetése terhe alatt.

6.) A magyar nemes holt díja 66. mfrint, eleven díja pedig 33. mfrint (H. K. 3. R. 3. cz. 1. és 8. §.), s holt díját követelheti attól, a ki nemességét kétségbe hozná, ha bém bizonyítja azt, hogy valóságos nemes (H. K. 2. R. 36. cz. 1. §.).

7.) A székelyeket nemességöknél fogva illetik a fenebb elősorolt nemesi kiváltságok, melyeken kívül csupán a székelyeket illető magánjogi kiváltságuk:

a.) Hűtlenség esetén kívül országgyűlés elébe, jobbágyfelkérés, igtatáskori ellenmondás, s törvényes parancs számba nem vétele esetein kívül, királyi tábla elébe, nem idéztethetnek 200. mft büntetés alatt (A. C. 3. R. 76. Cz. 13. cz.), ellenök csupán saját székök törvényszékei előtt lehetővén pert kezdeni.

b.) Örökségöket el nem vesztetik, bár hűtlenségökért halállal büntetessenek is, azoknak rokonaikra kellett vón szállani; nagyobb hatalmaskodásért is csak 24. mftot fizetnek, (H. K. 3. R. 4. cz. 3. §.; A. C. 3. R. 76. Cz. 20. cz.; 1555: C. 30. p.).

c.) A három mftot érő székely örökség feletti per a fejedelemig felvihető (H. K. 3. R. 4. cz. 6. §.; 1555: C. 55. p.).

d.) Holt díjuk 25. mfrint, eleven díjuk pedig 12 mft és fél (H. K. 3. R. 4. cz. 1. §.).

118. §.

2. A polgári rendűek magánjogi kiváltságairól.

A polgárirendűek magánjogi kiváltságai:

1.) Birhat vármegyei fekvőjóságokat is tulajdonosi joggal (H. K. 3. R. 19. cz. 3. §.) és ezen jóságokban urberések és zsellérek felett, mint birtokos, uriszek tartására jogosított s kötelezett is volt. (H. K. 3. R. 26. cz. 8. §.).

2.) Csupán illető városi törvényszéke előtt követeltethetik (H. K. 3. R. 10. cz. k. §.), személyes tartozások s a város kerületében fekvő vagyonok iránt; mert ha valamely földesur földet használja, azokért és az azokban el-

követett kihágásokért azon földesur uri széke előtt követeltethetett (H. K. 3. R. 19. cz. 8. §), úgy szintén ha vármegyei jószágaiból sértett vagy károsított meg valamely nemesembert, a vármegyei törvényszék elébe kell idéztetnie. (H. K. 3. R. 19. cz. 3. §.).

3.) Illető törvényszéke elébe idéztetnie kell, mert a törvényszék elébe állíttatásnak, csupán földesuri hatalom alatt levő zsellérekre és nemtelen cselédekre nézve lehet helye (H. K. 2. R. 23. cz.).

4.) Dija akkora, mint a nemeseké (H. K. 3. R. 9. cz.) t. i. a magyarföldieké 66 mft, a székelyföldieké pedig 25 mft (gyakorlat szerint).

II.) A nemegyesült nemzetbeliekről.

119. §.

Ezek osztályzatáról s jogairól.

Hazánk mindazon lakosai, kik az egyesült nemzetbeliek közé nem számláltathattak, mivel nem nemes- vagy polgárrendű magyarok, nem székelyek s nem szászöldi birtokos szászok voltak: bármely nemzetbeliek voltak legyen, nem egyesült nemzetbelieknek neveztetek, s állapotukra nézve a nemesi és polgárrendi osztálytól megkülönböztetett néposztályt képeztek, nemtelen pór nép (H. K. 2. R. 4. cz. 1. §.), parasztok s paraszt emberek (A. C. 5. R. 47. E.) paraszt köznép (1791: 28. cz.) nevezetei alatt.

Ezek voltak: 1.) urbéresesek, kik a földesurak földeit urbéri szabályok szerint használták;

2.) szabad birtokosok (homo possessionatus (H. K. 3. R. 26. cz.)), kik városokon kívüli fekvőtulajdont birtokoltak s magok gazdáinak és szabadosoknak is szoktak neveztetni;

3.) haszonbéresesek, taxások, kik a tulajdonosoktól bérbevett városi vagy falusi fekvőket birtokolnak egyezményökben megállított évenkénti bérfizetés terhe alatt; közülök azon falusi lakosok, kik az egyezmény szerintű bért az urbéresekéhez hasonló uriszolgálattal fizették, zsellérekek neveztetvén. Mindezek személyes jogaira nézve, az urbéresesek jogai fenebb már közölve levén, törvényeink a következőket rendelik:

1.) Gyanura is elfogattathatnak bármely nemesember által, ki csakugyan személyök sérelme és javaik megkárosítása nélkül tiszt kezéhez tartozik őket adni (A. C. 3. R. 47. Cz. 3. cz.; C. C. 4. R. 16. Cz.); az a ki gyanu s helyes ok nélkül fogna vagy fogatna el ily állapotú egyént, 200. mfttal büntettethetvén (A. C. 3. R. 11. Cz. 1. cz.).

2.) Azok, kik földesuri hatalom alatt voltak, nemesek ellen pert nem kezdhettek (H. K. 3. R. 31. cz.).

3.) Állítatik, miként az A. C. 3. R. 76. Cz. 12. czikke 4. pontja szerint, székely örökséget még feleségeik után sem birhatnának, annak vérei a jószág igaz becsü szerinti árának letétele mellett abból őket kivethetvén. Ezen törvény azonban annak akarván elejét venni, hogy a székely jószág jobbágyörökséggé ne válhassék, miután a jobbágy-ság eltöröltetésénél fogva a törvény oka megszűnt, annak rendelését is megszűntnek, s a parasztemberhez ment szé-kelyleány örökségére nem alkalmazhatónak, a divatozó gyakorlat ellenére, méltán állithani.

4.) Szerezhettek bárminemű akár városi akár falusi fekvőjószágokat, s azokat tulajdonosi joggal birtokolhatták is. Ezen, az uralkodó véleménynyel s gyakorlattal ellenkező állításnak törvény- s jogszerűségét bizonyítják e következő erősségek :

a.) Az ezen állítás ellen felhozatni szokott H. K. 3. R. 30. cz. 7. §-a ezen szavai „rusticus praeter laboris mercedem et praemium in terris domini sui, quantum ad perpetuitatem, nil juris habet, sed totius terrae proprietatis ad dominum terrestrem spectat“, sem többet sem kevesebbet nem jelentenek mint, hogy a földesur tulajdonában lakó paraszt urbéres, csak azt nézhette a földesuri telken s járandóságában sajátjának, a mit azokra épített s javított. Abból pedig, hogy a mi a földesuré, nem a telkén lakó paraszt urbéres tulajdona, a józan következtetés törvényei sérelme nélkül nem lehet azt következtetni, hogy a paraszt urbéresnek semminemű fekvőjószágbeli tulajdont ne lett volna szabad szerezni; mert abból, hogy a földesura földjeiben nincs urbéresének tulajdonosi joga, épen nem következik az, hogy az urbéresnek földesura földje területén kívül sem lehetne fekvő tulajdona. A földesur földén, az A. C. 5. R. 23. Edictumában is láthatólag, lakhattak nemes állapotú urbéresek is, kiknek munkájuk bérén kívül épen úgy nem

volt semmi tulajdona földesurok földein, mint a paraszt urbéreseknél, s már azt következtetni abból, hogy ezen nem-esek sem szerezhettek fekvő jószágbeli tulajdont, képtelenség volna.

b.) Az A. C. 3. R. 35. cziméből idézetni szokott ezen szók is: „rusticus praeter mercedem laboris nihil habet“, hasonlólag olyan fekvő jószágra nézve értendők, melyeket a paraszt földesurától birt. Ezt bizonyítja a felhozottak után közvetlen következő ezen szavai az idézett törvénynek: „a földesuraknak hatalmokban vagyon mint akarnak disponálni a saját maguk határában.“

c.) A H. K. 3. R. 30. cz. k. és 1. §. szerint a paraszt az ingó vagyonaitól ellentételeg megkülönböztetett örökséget szerezhett és annak fele részéről végrendeletileg rendelkezhetett is; a mi eléggé tanúsítja azt, hogy a fekvő örökség tulajdona volt, végrendelezni csak a tulajdonról lehetvén.

d.) A H. K. 3. R. 30. cz. 2. §. szerint az örökös és végrendelet nélkül elhalt parasztnak minden ingó és ingatlan vagyona a földesurára szállt. Hogy ezen törvényben említett ingatlan vagyonon nem földesuri, hanem urbéresét illetett fekvő vagyont kell érteni, világos abból, hogy a 3-ik §. szerint a földesur tartozik ezen vagyonból urbérese hitelezőit kielégíteni s adósságait kifizetni, a mit a maga saját vagyonából a földesur nem tartozott tenni. Az ezen törvényben említett ingatlan vagyonán a parasztnak továbbá nem lehet érteni földesura földjére tett építményeit, mert a mint fenebb is közöltetett, ugyanezen czim 7-ik §-a szerint, a földesur földén a parasztnak csupán munkája bére lehet, a mi ingatlan vagyonnak nem nevezethetik.

d.) A H. K. 3. R. 26. cz. 11- és 16-ik §-ai szerint, nagyobb hatalmaskodás vétkeért a paraszt ingatlan vagyonának kétharmad részét a földesur magának tarthatja, egyharmad részét pedig a felperesnek kiadni tartozott; a mi eléggé bizonyítja, hogy a parasztnak ingatlan vagyona lehetett, mert hogy az ő vétkeért a földesur földé s vagyona rendeltetett volna a felperesnek adatni, még csak feltenni is képtelenség lenne.

e.) Midőn a közöltek szerint a nemtelenek közül még azok is, kik az idézett törvények kelésekor, örök jobbágságuknál fogva, maguk személy szerint földesuraik tulajdo-

nai voltak, fekvő tulajdont szerezhettek s arról mint sajátukról rendelkezettek is: mennyivel méltóbban igényeltek ugyanazon jogot minden nemtelenek s azok között jelesen az urbéresek, kik eltöröltetvén az 1791: 26. czikk által a jobbágságnak még nevezete is, személyökre nézve szabadokká s emberekké váltak mégpedig olyanokká; kiket az 1791: 19. czikk hazafiaknak nevezett.

MÁSODIK CZIKK.

Az idegenekről.

120. §.

Az idegenek törvényeink általi köteleztetéséről.

Az idegenek törvényeink általi köteleztetésére nézve, a H. K. 2. R. 5. czimében rendeltetik, miként

1.) ha az idegenek a törvény kihirdetésekor hazánkban vannak, azáltal azonnal éppen úgy köteleztetnek, mint a hazafiak, azon mondat szerint: „*dum fueris Romae, romano vivito more*“ (5. §.). Különben

2.) a büntető törvényekre nézve három, a polgáriakra nézve pedig két hónap alatt, bérjövételük idején kezdve, menthetik magukat azok nem tudásával (3- és 4. §.).

121. §.

Az idegenek fekvő jókat nem birtokolhatnak.

Az idegenek fekvő jószágokat nem birtokolhatnak, míg nem honosittatnak országgyűléseni befogadtatás, vagy nem honosulnak valamely városbani megtelepedés által az A. C. 3. R. 41. Cz. 1. cikke szerint, és ha vásárolnának vagy hagyomány s örökösödés czime alatt nyernének, letévén azoknak szerzőlevél vagy becsti szerinti árát bármely honfi, azokat átengedni tartoznak az András király arany bullája 26-ik cikkéből következtethetőleg. Azonban csupán fekvő jószágok birtokolhatásától levén elrekesztve az idegenek az idézett törvény által: ingó vagytonokat szerezhetnek s birtokolhatnak is. Ezt azonban csupán azon idegenekről lehet érteni, a kik utlevéllel ellátott igaz járásbeli emberek (A. C. 5. R. 9. E.), az uratlan, lézengő, kóborló, ismeret-

len és szegénységen élődő embereket még csak megszenvedni sem szabad; kötelesek levén az ilyeneket a földesurak vagy szolgálatra szorítani, vagy ha lehet, kezesség alá vetni, 200 mforint büntetés terhe alatt (A. C. 3. R. 41. Cz. 2. cz., 5. R. 38. E.).

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az egyénekről egyházi viszonyaikra nézve.

122. §.

Az egyéneknek vallásuk szerinti osztályzata.

Hazánk lakosai vallásukra nézve vagy bévett vallásuak (receptae religionis), milyenek az evangelium szerinti reformatusok, vagyis helvét vallástételt követők, lutheranusok vagyis ágostai vallástételt követők, a római catholicusok vagyis pápisták (kik közé számláltatnak az 1744: 6-ik czikk szerint az egyesült görög szertartásuak vagyis unitusok), unitariusok (A. C. 1. R. 1. Cz. 2. cz.), és a görög szertartásuak, a mennyiben ezek polgári állapotukat illető mindazon jogokat igényelhetik, melyek a hasonló állapotú bévett vallásuakat illetik (1791: 60. cz.); vagy eltűrt vallásuak (toleratae religionis), milyenek, az előszámláltakon kívül, minden más vallások sorsosai.

123. §.

Az egyének vallásuk tekintetébeni magánjogairól.

Mind a bévett, mind az eltűrt vallások sorsosai egyiránt birnak minden, a magánjogtan körébe tartozó, személyök és állapotuk különbözőségéhez képest igényelhető jogokkal különben, csak hogy nemességet csupán a bévett vallások sorsosai nyerhetnek (1671: novemberi 6-ik czikk), és hogy az új keresztények Alvinczen (A. C. 3. R. 57. Cz.), a zsidók pedig Fejérváron (A. C. 5. R. 82. E.) kívül, nem lakhatnak s ezen helyeken is csupán zsellérül.

MÁSODIK OSZTÁLY.

A testületekről.

124. §.

A testületekről általában.

Testületnek neveztetik több egyéneknek ugyanazon közös cél valósítására alkotott egyesülete. A közös cél valósítására intézett akarat és munkásság ugyanazonságánál fogva, a testület egyes tagjai megszűnnek külön személyek lenni, egyszemélylyé olvadottaknak képzelhetetvén, mely jogokat gyakorol és köteleztetések tárgya a nélkül, hogy ezen jogok a tagok külön jogainak, és ezen köteleztetések a tagok külön köteleztetéseinek tekintethetnének; a mit a római törvény ezen szókkal fejez ki: „quod universitati debetur, id non singulis debetur; et quod universitas debet, singuli non debent“.

Mi kívántassék meg arra, hogy a testület magánjogtan körébe tartozó jogokat igényelhessen, törvényeink elmulatták ugyan meghatározni; tagadhatlan mindazáltal, hogy azok törvénytárunk előtt ismeretesek, a mennyiben a H. K. 3. R. 2. cz. a testületről általában is még pedig éppen universitas nevezete alatt, s azoknak neveiről névszerint is emlékezik, azoknak a tagok szózatai többségével alkotandó testületi törvények hozására hatalmat tulajdonítván; és a mennyiben a Leop. Diploma 2-ik pontja az egyénektől megkülönböztetett városokat, községeket, czéhokat, eklésiákat és iskolákat, melyek mind testületek, nyert jószágaik s jövedelmeik birtokára nézve biztosítja, s az által ezen testületeknek magánjogtan körébe tartozó s testületileg igényelhető jogok gyakorlására s köteleességek teljesítésére képes személyiségét elismerte.

Addig is tehát, míg ezen nagyfontosságú tárgy törvényhozás után illőleg szabályoztathatnék, állithatni, hogy hazánkfiainak mindazon testületei, egyesületei, melyek törvény által nem tilalmazott s mások jogait törvényellenesen nem sértő célok valósítására, törvény által nem tiltott eszközök segédelmével munkálódnak, méltán tartathatnak magánjogi értelemben személyeknek; nem képzelhetetvén oly törvényszerű ok, melynélfogva akárki is azokat jogaik gyakorlá-

sában akadályoztathassa s magát azok iránt elvállalt köteleltségeinek teljesítésétől fölmentettnek tarthassa.

125. §.

A testületek neveiről.

Azon czélok különbözőségéhez képest, melyek valósitására egyesületek alkottathatnak, a testületek nevei számtalanok lehetnek, melyek közül a magánjogtanban csak azok tárgyalthatnak, melyek törvénytárunkban jogi képességgel bíró személyek gyanánt emlittetnek. Ilyenek: a fiscus, egyesült nemzetek, vármegyék s magyar vidékek, székely és szász székek, szabad királyi s kiváltságolt városok, községek vagy faluk, eklésiák, iskolák, a káptalan s konvent és a czéhok.

126. §.

1.) A fiscusról.

Mi legyen a fiscus? törvényeink meghatározni elmulaszták. Ez az oka, hogy ezen törvénytárunkban s főleg a jogi viszonyok gyakorlati mezején hatalmas szerepet játszó szónak értelmezése felett különbözők törvénymagyarázóink vélekedései. Némelyek ugyanis azt állítják, hogy a fiscus jelentené a fejedelmet; mely állításnak törvényellenességét azonban tanusítják a C. C. 2. R. 1. cz. 12. pontja ezen a fiscust és fejedelmet egymástól határozottan megkülönböztető szavai: „levén decretalis utak és módok a jószágoknak fiscusra, nem fejedelmekre való szállások felől.“ Mások vélekedése szerint a fiscus hivatalt jelentene, s azon a fiscalis directort kellene érteni; mely vélemény alaptalanságát azonban kézzelfoghatóvá teszik az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cikkének a fiscalis directornak fiscus felsőbbbsége alá rendeltségét, s ennélfogva ezen két szónak nem ugyanazon értelműségét tisztán kimutató ezen szavai: „a fiscus per directorem az ország törvénye szerint a jószágot legitime publicaltassa“ A fiscus jogait s köteleltségeit szabályozó honi törvényeink valódi értelmével megegyezőbb ezeknél azon értelmezés, mely szerint a fiscus jelenti a (H. K. 1. R. 3, és 4 cz. szerint a szent korona által ábrázolt) polgárzatot a magánjogtudomány körébe tartozó azon jogaira s köteleltségeire nézve személyesítve, melyek a fejedelmet a szent korona birtokánál vagyis csupán fejedelmi méltó-

ságánál fogva illetik. Ezen értelmezés helyességét bizonyítja különösebben az, hogy névszerint az adományozható jószágok öröklésére s adományozására nézve, törvényeinkben ezen szók: fejedelem, szent korona és fiscus ugyanazon értelmű szók gyanánt egymás helyett használatnak. Így p. o. az adományozható jószágok, a H. K. 1. R. 10. cz. k. és 3. §., 23. cz. k. §. 27. cz. 1. §. szerint, a fejedelemre; a H. K. 1. R. 47. cz. 2. §., 50. cz. 1. és 2. §.; A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz. C. C. 4. R. 12. Cz. 14. cz. szerint a fiscusra; a H. K. 1. R. 13. cz. 2. és 5. §., 26. cz. k. §. szerint pedig a szent koronára szállanak. Az adományozható jószágokat továbbá, a H. K. 1. R. 4. cz. k. §., 10. cz. k. §. 13. cz. 2. §. szerint, a fejedelem; az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz.; C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. szerint a fiscus; a H. K. 1. R. 3. cz. 6. §., 2. R. 3. cz. 2. §. szerint pedig a szent korona adományozza.

127. §.

- A fiscust illető jogokról általában s azok kezeléséről.

A fiscust, mint magánjogtudomány körébe tartozó testületi személyt, illető jogok:

1.) Vagyontárgyazók, melyeknél fogva törvény által meghatározott bizonyos fekvő jószágokat s jövedelmeket birtokol, azok birtokában magát perrel védelmezheti, s ha azok más birtokába jogellenesen jutnának, azokat perrel követelheti.

2.) Kiváltságok vagyis olyan jogok, melyek a fiscust különös törvények rendelkezéséből, az általános törvények alóli kivételként illetik, és abban állanak részint, hogy a perlekedés mezején bizonyos esetekben követelőleg s védelmezőleg is felléphet, részint, hogy a törvény iránta mások feletti kedvezéssel s engedékenységgel van. A fiscust illető mindezen jogok kezelője a fiscalis director, a ki hivatalánál fogva, fiscus nevében, azokat követelheti s azokra nézve mások által is követeltethetik.

128. §.

A fiscus vagyontárgyazó jogairól.

A fiscus vagyontárgyazó s illő helyeiken bővebben tárgyalatandó jogai e következők:

1.) Birtokolhatja mindazon fekvő jószágokat, melyek az A. C. 2. R. 8. Cz. 1. és 3. czikkei szerint az 1615. és 1650-ik esztendőkből készült regestrumokba igtattattak, s ezek közül azokat, melyek az 1657-ik esztendőn innen idegenítették, el visszakövetelheti (C. C. 5. R. 27. E.); időmulásnak azokra nézve helye nem lehetvén (A. C. 2. R. 8. Cz. 1. cz.). Az ezen jószágok iránti tulajdonosi jog a polgárzatot illetvén (A. C. 2. R. 5. Cz.), örökösön sem el nem aján-dekoztathatnak, sem el nem adathatnak, s zálogczim alatt is csak becsők szerinti árig idegeníttethetnek el (A. C. 2. R. 8. Cz. 1. cz.); az azokban levő urbéressek és zsellérek a vármegyei tisztek felsőbbbségének, s minden közadó- s ter-heknek épen úgy alá levén vettelve, mint a birtokos ne-mesekéi (A. C. 2. R. 8. Cz. 8. cz.).

2.) Örököl, kihalás s hűtlenség esetében, valamint szer-ződés és törvény rendelése következtében a magyarföldön fekvő jószágokat (A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz.; C. C. 4. R. 12. Cz. 14. és 15. cz.), melyeket mind örökösön, mind más-ként eladhat (A. C. 2. R. 8. Cz. 4. cz.; C. C. 4. R. 12. Cz. 15. cz.), sőt a haza érdemes fiainak eladni köteles is (C. C. 4. R. 12. Cz. 14. cz.).

3.) Az adományos utolsó ivadéka által fejedelmi meg-egyezés nélkül elidegenített adományos családi jószágokat, az eladó kihalása után száz esztendő alatt, akárkitől köve-telheti (H. K. 1. R. 23. és 64. cz.) s azokat el is aján-dekozhatja (H. K. 1. R. 24. cz. k. §.); a vásárló azokért, ha zálog czim alatt bírta, csak közbecs szerinti árt igényel-hetvén (H. K. 1. R. 10. cz. 2. §; 65. cz. 1. §.).

4.) Dézma illeti a fiscust az arany- ezüst- réz- és kén-kőbányák jövedelmeiből, azon bányákon kívül, melyek ide-genek által a földesurakkal egyezés következtében mivel-tetnek (A. C. 2. R. 9. Cz. 1. cz.).

5.) Kénesővel (A. C. 2. R. 9. Cz. 2. cz.), mézzel és viaszszal (A. C. 5. R. 36. E.) egyedáruságot üzhetett haj-don, de a C. C. 3. R. 3. Cz. 1. cikke a haza fiamak min-den dolgokkál kereskedést megengedvén, csupán a kéne-sőt és aranyport véve ki, a fiscus mézzel s viaszszal egyed-áruskodhatását eltöröltnek méltán tarthatni a gyakorlattal is megegyezőleg.

6.) Az A. C. 2. R. 9. Cz. 1. cikkéből következtet-hetni azt, hogy a fiscus magánosokkal is szerződhetik.

129. §.

A fiscust illető kiváltságokról.

A fiscust illető magánjogi kiváltságok:

1.) Köteles ugyan a fiscus akárkinek is vádlása vagy panasza következtében idéztetve a rendes törvényszék előtt megjelenni, de fővesztés-főváltság- és jószágvesztéssel nem büntethetik; a szolgáló emberei által okozott károkat megtéríteni csakugyan tartozván (H. K. 2. R. 39. cz. k. és 1. §.).

2.) Hatalmaskodásért, s a korcsomárlás szabályozott rende megsértéséért, tisztei követeltethetvén, saját vagyonaiból vétetik fel a büntetés, a fiscus vagyonainak sérelme nélkül (A. C. 4. R. 1. Cz. 42. cz.; 3. R. 32. Cz.).

3.) A birtokában levő jószágokat tárgyazó levelek előmutatására nem kényszeríttethetik (H. K. 2. R. 39. cz. 3. §.); magát egyébiránt, a ki nem vett eseteken kívül, a per-folytatás rendszerinti szabályaihoz alkalmaztatni köteles levén (A. C. 2. R. 8. Cz. 5. cz.).

4.) Azon esetben, midőn elveszett ügyét a legfelső törvényszékek elöl, folyamodás vagy felebbvitel mellett, a fejedelem előtt is elvesztené, költséget s fáradságot nem fizet, s csupán a perhúzás ideje alatt vett jövedelmet tartozik megfordítani (1755: 2. cz.).

5.) A fiscus számára készített irományokért az ítélőmesterek illetőségöket nem követelhetik; az írók fáradságát és a papiros árát a fiscalis director megfordítani csakugyan köteles levén (T. U. 178. §. 7. p.).

130. §.

A fiscalis directorról.

A fiscalis director 1.) közfelperesnek is nevezetik azon okból, mivel a polgári köztársaságot érdeklő mind polgári mind büntető pereket, hivatalánál fogva, mint felperes kezdi s folytatja.

2.) Megjelenik a követeltetett fejedelem helyett a rendes törvényszékek előtt, s midőn a fejedelem hitletételre ítéltetik, azt annak nevében leteszi (H. K. 2. R. 39. cz. 2. §.).

3.) Tagja a királyi táblának, hittel levén kötelezve, mint a többi táblabírák, az igaz törvénytételre; de a mely ügyben bíráskodott, abban soha felperes nem lehet; s a mely-

ben felperes, abban nem biráskodhatik; és azon levelek sem adathatnak kezébe, melyek a perben olvasásra adattak bé (Albert V. 22. cz.; A. C. 4. R. 17. Cz.).

4.) A táblán fiscus számára ítélt pénzbeli jövedelem a táblabírákat illetvén: kötelessége a directornak arra vigyázni, hogy az igazán bészolgáltatassék (A. C. 4. R. 16. Cz.).

5.) Azon, a maga illő helyén közöltetendő ügyekben, melyeknek követelését a törvény bizta a directorra, a királyi tábla törvényszéke előtt perel (T. U. 25. §.).

131. §.

2.) A z egyesült nemzetekről, a vármegyéről, vidékekről s székekről.

Hogy az egyesült nemzetek, mint testületek, fekvő jószágokat birhatnak s következésképen a birtoklási s tulajdonosi jogból folyó minden jogokat testületileg gyakorolhatnak, bizonyítja az, hogy a szász nemzet, mely a más két nemzet felett kiváltságoltnak nem tartathatik, fekvő jószágokat bir, melyekről az A. C. 3. 46. Cz. 6. és 80. Cz. 5. cikkei is emlékeznek, és a melyeket testületileg kezeltek. Mivel pedig a testületek személyiséget tanusító élete az azokat alkotó tagok vagy ezeknek képviselői időnként tartatni kellett gyűlésében nyilatkozhatik, annak hogy a magyar és székely nemzet testületileg működhessék is, feltétele az, hogy szabályozott nemzeti gyűléseket tartsanak évenként, mint a szász nemzet tartani szokott.

A magyar földi vármegyék s vidékek, székely és szász földi székek testületi életét eléggé tanusítják azoknak évenként több ízben is tartatni szokott s törvény által szabályozott gyűlései; magánjogi személyiségeket pedig kétségen kívülé teszi az, hogy mindenik birtokosi s tulajdonosi jogokat gyakorol legalább közházaira, fogházaira s levéltáraikra nézve, melyeknek építéséről s elrendeléséről gondoskodás törvény s jelesen az 1791: 12. és 96-ik cikkeik által magukra az illető törvényhatóságokra van bízva; mely megbízatásnak különben meg sem felelhetnének, hanemha testületileg működhetnek s magánjogi s köteleztetési képességgel birnak. Ezen törvényhatóságok közül némelyek fekvő jószágot is birnak tulajdonosi joggal, mint p. o. Marosszék, melynek nagy kiterjedésű havasa van.

132. §.

3.) A szabad királyi és kiváltságolt városokról

A városok 1.) a kerületökben fekvő jókon kívül birhatnak külső s jelesen vármegyei jószágokat is (A. C. 3. R. 81. cz. 3. p.) s azok birtokolhatására nézve biztosítvák a Leop. Dip. 2-dik pontjában. Ezen jószágaikra nézve az illető törvényhatóságtól függenek, mint a nemesek (H. K. 3. R. 19. cz. k. §.).

2.) Az egyesült nemzetek tagjait nem rekeszthetik el a kerületökben fekvő jók vásárolhatásától. Különben megfosztatnak falusi jószágaitól, melyeknek két része fiscus, harmada pedig a peres tél számára foglaltatik el; a falusi jószágot nem birtokló városok kiváltságuktól fosztatván meg azon kívül, hogy a ház vagy örökség a sérelmesnek ingyen átadatik s az eladót a város tartozik kármentesíteni (A. C. 3. R. 81. Cz. 3. p.).

3.) Tartoznak a nemeseket díjfizetés nélkül bévenni a polgárok közé (1791: 19. cz.), ezek s más városi jószágot birtokló hazafiak a város szabadságait s kiváltságait a városiakkal egyaránt használván, s ezeknél inkább nem terhelhetetvén (A. C. 3. R. 81. cz. 2. p.).

4.) Az oltalom végett befogadott személyeket s azok vagyonait még a fejedelem parancsolatára sem adhatják ki, míg törvényesen költ ítélet előmutatása által bé nem bizonyittatik, hogy kiitteltettek (C. C. 4. R. 10. cz. 1. cz.).

5.) Köteleztetnek az egyesült nemzetbelieknek, különösen szükség idején, szállást adni s őket oltalmazni, illendő házbérrel megelégedvén, s akármilyen időben bé- és kivitetendő élésektől semminémű bért és taxát nem vehetvén; tartoznak viszont a befogadottak pénzöken élni s a város szabadságait sértő cselekedetektől magukat eltartoztatni (A. C. 3. R. 81. Cz. 3. p.).

6.) Vásárok és sokadalmak alkalmával nem korlátozhatják a honfiakat illető adásvevésbeli szabadságot, a városiaknak e részbeli elsőbbséget engedve (C. C. 5. R. 14. és 15. E.); s a nemesektől vámot sem szedhetnek (1791: 29. cz.) 200. mft büntetés terhe alatt.

7.) Követhetnek el testületileg büntetésre méltó tetteket is, mely esetben nem büntettethetnek a városiak egyenkint, hanem csak a város birája és az esküdt polgárok (H. K. 3. R. 20. cz.).

8.) Folytathatnak testületileg mások ellen pereket is, és mások által viszont perrel követeltethetnek (H. K. 3. R. 19. cz.); gyakorlat szerint már most a főbíró, jegyző s szónok, mint az esküdt polgárok gyűlésének elnöke által képviseltetvén. A falusi jószágot birtokló városok azokért úgy pereltetnek, mint a nemesek a H. K. 3. R. 19. cz. k. §. szerint.

9.) Vagyonaik felett testületileg intézkednek s rendelkeznek gyűlésökben, mely a tanács és esküdt polgárok közös gyűlésének szokott nevezetni (gyakorlat szerint.).

10.) El vannak egyénként látva hiteles pecséttel, mely az előttek s közöttök történt dolgokra nézve bizonyoságtevő erővel bír (H. K. 2. R. 13. cz. 3. §.).

133. §.

4.) A falukról.

Hogy a faluk magánjogi s köteleztetési képességgel bíró testületek, következtethetni abból,

1.) hogy fekvő s ingó vagyonokat birtokolnak s birtokolhatnak is névszerint szántóföldeket, erdőket, réteket, szőlőket, tókat, folyókat, malmokat sat. (H. K. 1. R. 24. cz. 8. §.), melyeket csupán testületileg kezelhetnek.

2.) A fejedelmi adomány útján nyert jószágokra s jövedelmekre nézve (melyek közé számláltathatnak névszerint a heti vásárok és sokadalmak) biztosítottak, községek (communitates) nevezete alatt, a Leop. Dip. 2-dik pontjában.

3.) Testületileg büntetésre méltó tényeket követhetnek el, azokért büntettethetnek is, mint láthatni p.o. A. C. 3. R. 47. Cz. 6. és 10. czikkeiben. Névszerint követhetnek el hatalmaskodást, mely esetben a székelyföldi falukat tárgyasó 1555: C. 51. pontja szerint, úgy büntettethetnek, mintha három személy követte volna el a ténnyt; a faluk három személy által képviseltetvén.

4.) Testületileg perelhetnek s pereltethetnek is, legyenek bár csupán parasztokból alkotott községek (T. U. 23. §.); képviseltetvén a falusbíró és két esküdt által gyakorlat szerint.

5.) Testületi jogaik gyakorolhatása végett tartanak s tarthatnak is, valamikor a szükség kívánja, gyűléseket, melyek falugyűlésének szoktak nevezetni.

134. §.

5.) Az eklésiákról.

Az eklésiák magánjogi s köteleztetési képességét bizonyítja az: 1.) hogy fekvő és ingó vagyonokat birtokolnak, melyek általuk testületileg kezeltetnek, ezen vagyonaik birtokára nézve az A. C. 1. R. 5 Cz. 1 és 4 cz.; a Leop. Dip: 2 pontja, és az 1791: 55 ozikk által biztosítottak levén.

2.) Örökölhetnek végrendeletileg bárkitől is ingó vagyonokat, s törvényes örökösei a maradék és végrendelet nélkül kihalt papjaiknak az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. értelmében.

3.) Építhetnek templomokat, tornyokat, alapíthatnak iskolákat (1791: 55. cz.) s ennél fogva ezekre nézve szükség anyagokat s telkeket vásárolhatnak is.

4.) Perelhetnek és pereltethetnek, a pap, curator és egyházi vagy pénztárnok által képviseltetve (gyakorlat szerint).

5.) Van mindenik eklésiának pecsétje, mely közhitelességgel bír a keresztlevelek, házassági egybekötetéseket s eltemettetést tanúsító bizonyítványok hitelesítésében.

6.) Testületi jogaik gyakorolhatása végett tartanak s tarthatnak valahányszor a szükség kívánja, gyűléseket, melyek eklésia gyűléseinek szoktak neveztetni.

135. §.

6.) Az iskolákról.

El levén ismerve s ki is levén mondva az A. C. 3. R. 10. czimében, hogy az iskolák pénz és jószág nélkül fen nem állhatnak: el van ismerve egyszersmind az is, hogy az iskolák fenállhatásokra szükséges pénzt és jószágot szerezhetnek és birtokolhatnak is, a mi különben nem eshetik meg, hanem csak úgy, ha azok magánjogi s köteleztetési képességgel bírnak. Ugyanezt bizonyítja

1.) hogy az iskoláknak pénzei s fekvő jószágai vannak, melyek általuk testületileg kezeltetnek saját e végett kinevezett s illetőleg fogadott kezelők által.

2.) Fejedelmi adomány útján szerzett jószágaikra s jövedelmeikre nézve biztosítottak a Leopold. Diploma 2-dik pontjában.

3.) Perelnek és pereltethetnek egyik gondnok, a rector és pénztárnok által képviseltetve (gyakorlat szerint).

4.) Örököshelnek mind fekvő mind ingó vagyenokat végrendeletileg, attól semmi törvény által elrekesztve nem levén.

5.) Testületi jogaik gyakorolhatására nézve előljárósági gyűléseket tarthatnak, melyek gondnokaik- és tanáraikból alkotvák (gyakorlat szerint).

6.) Van minden oskolának hiteles pecsétje, mely a nevendékek bizonyítványaira nézve közhitelességtű (gyakorlat szerint.)

136. §.

7.) A káptalanról és konventről.

A káptalanok és konventek hiteles pecséttel ellátott oly testületek, melyek használtattak a legrégibb idők óta az ország levéltárai őrzésére és bizonyos perlekedési tények végrehajtására, amazok világi papokból, emezek pedig szerzetesekből levén alkotva. Hazánkban van egy káptalan, a károly-fejérvári, és egy konvent, a kolosmonostori, mely Kolosvárra van ugyan költöztetve, régi nevét azonban mindemellett is megtartotta. Ezek az A. C. 4. R. 18. cziméből láthatólag, a papok kezelése alól kivételvén, a fejedelem által kinevezendő világi személyekre bizattak. Ezen törvény módosittatván az 1744: 7. cz. által, melyben eltöröltettek mindazon törvények, melyek a kanonokokat a fejérvári és kolosmonostori levéltárak őrzésétől eltiltják: mindenik levéltár mellé egyegy kanonok szokott kineveztetni levéltárőr (conservator) czimmel, s ama mellé két, e mellé pedig három világi levélkereső (requisitores). A nevezett káptalan és konventre nézve törvényeink e következőket rendelték:

1.) Ezen testületeknek legalább három személyből kell alkottatni, kik egy ítélőmester, kanczellár vagy titkok előtt, hivatalukba állásukkor erős hittel köteleztetnek hívségre, titoktartásra, a levelek őrzésére, kikeresésére, másolására s kiadására, s a végrehajtandók törvényszertű végrehajtására (A. C. 4. R. 18. Cz.).

2.) Mindenik közhitelességtű pecséttel van ellátva (H. K. 2. R. 13. cz. 1. §.), melynek közhelyen kell tartatni s nem a testület valamelyik tagjánál. A tagok közül egyik sem használhatja a pecsétet tagtársai hire s jelenléte nélkül; az ügyvédbévalláson kívül semminemű bévallásokat egyik a tagok közül csak magára el nem fogadhatván (A. C.

4. R. 18. Cz.). Ezen hiteles pecsét alatt adathatnak ki ügyvédi s biztosi vallományok, szerződés- végrendelet- letett eskü- tiltás- ellenmondás- életidő- visszahúzás- s gondnoktételről hiteles bizonyítványok, valamint a levéltárbeli leveleknek másolatai is (T. U. 178. §. 5. p.). Hogyha a káptalan vagy konvent közhitelű pecsétükkel tudva hamisleveleket hitelesitenének, megfosztatnak pecsétüktől s a tagok közül azok, kik a hamislevél készítésében részt vettek, jövedelmeiket is elvesztik (H. K. 2. R. 16. cz. 3. és 4. §.); a meghevített pecsétnek homlokukra s ábrázatokra sütése általi bélyegeztetés el levén törölve az 1791: 38. cz. által.

4.) Levélkerestető parancscsal (mandatum requisitorium) megtalálattva, a kívánt levelek kikeresését és másolását nem halogathatják 200 mforint büntetés alatt (C. C. 4. R. 13. cz.); az adó (A. C. 3. R. 2. Cz. 9. cz.) és a dézmák lajstromából (A. C. 2. R. 10. Cz. 4. cz. 3. R. 4. Cz. 1. cz.) az illetőknek kivonatokat adni levélkerestető parancs nélkül is tartozván; s ha a levélkiírásnak a T. U. 178. §-ban meghatározott díjával nem elégednének meg, hivataluk elvesztésével büntetettek (A. C. 4. R. 18. Cz.).

5.) A levéltárbeli azon leveleket, melyeknek törvényessége s hitelessége ítéletök szerint kétség alá hozathatik, tartoznak bírálás végett az ország rendei vagy a királyi tábla elébe terjeszteni, mielőtt azok másolatait kiadnák (1755: 3. cz.).

6.) Ezen testületek kiküldött tagjai, világi hites bizonyosság (regius) társaságában, végrehajthatnak törvényes intéseket, idézéseket (H. K. 2. R. 19. és 21. cz.), határjárást (H. K. 1. R. 86. cz.), szemléket (oculata revisio) (H. K. 2. R. 41. cz.), bírói foglalatásokat s igtatásokat (A. C. 4. R. 18. Cz.) és tanuvallatásokat (H. K. 2. R. 27. cz. 4. §. 29. cz. k. §.).

7.) Ezen testületek gondviselése alá rendelt levéltárakba kell tétetni a jegyzőkönyveknek (A. C. 4. R. 18. Cz.), a királyi s fejedelmi kiváltság- s adománylevelek könyvének (liber regius C. C. 4. R. 13. Cz.), a törvényczikkek eredeti példányainak (A. C. 3. R. 12. Cz.). Bététethetnek őrzés s megtartás végett, a pecséttartó személyektől nyerhető levél bévétető fejedelmi parancs mellett (mandatum collocatorium), bármely honfi levelei is, melyeknek azután csakis másolatai adathatnak ki, a nélkül hogy

eredetijök a levéltárbai bévételénél fogva hitelesnek tartat-
hatnék (T. U. 82. §.).

8.) A káptalan és konvent birtokolhatnak fekvő jószág-
okat s testületileg perelhetnek s pereltethetnek is (H. K.
2. R. 49. cz.).

9.) Elkövethetnek testületileg (collectivo nomine) bün-
tetésre méltó tényeket is, jelesen nagyobb és kisebb hatal-
maskodást, mely esetben úgy büntettetnek, mintha a ténnyt
egy egyén követte volna el (H. K. 2. R. 46. cz.).

10.) A káptalan és konvent nevébeni esküt az olvasó
és éneklő örkanonok vagy dékán szokta letenni (H. K.
2. R. 49. cz. 4. §.).

11.) A káptalan és konvent teljeskoruak kiváltságaival
élnek (H. K. 2. R. 50. cz. 5. §.).

12.) Törvényes biztost vallhatnak dolgaik és ügyeik
kezelése végett (H. K. 2. R. 53. cz. 3. §.).

137. §.

A czéhekről.

Czéhnek neveztetik valamely mesterség üzése végett
alkotott egyesülete a kézműveseknek, mely az A. C. 5. R.
97-ik, és C. C. 5. R. 29-ik edictumaiból következtethető-
leg arra kiváltságolt, hogy az illető kézművészetet lakhe-
lyöken csak az illető czéh tagjai gyakorolhassák, s raj-
tok kívül mások az övéikkel hasonnemű műveket ne is á-
rulhassanak. A czéhnek általában

1.) jogosítva vannak testületi jogaik gyakorolhatása
végett gyűléseket tartani (H. K. 3. R. 2. cz. 7. §.).

2.) Fekvő jószágokat birtokolhatási képességgel bírnak,
a mennyiben még fejedelmi adomány által is szerezhető
fekvő jószágaik s jövedelmeik birtokolhatására nézve biz-
tosítottak a Leop. dipl. 2-ik pontjában.

3.) Kiváltságleveleikben foglalt jogaik helybehagyattak
s azok fentartatása biztosított az A. C. 3. R. 85. czimé-
ben azon föltételek alatt, hogy a.) jó művet miveljenek; b.)
a várost és vidéket a szükséghez képesti művekkel ellás-
sák, fogatkozás esetében az A. C. 5. R. 97. E. és C. C. 5.
R. 29. edictumából következtethetőleg felhatalmaztathván az
idegen kézművesek áruik bévitelére s árulhatására is; c.)
külföldre műveiket ne vigyék, ha a miatt a hazában szük-
ség származhék; d.) áruikat szabályozott áron adhassák

csak; a mi kiment a gyakorlatból a húsárulás egyetlen egy esetét kivéve.

4.) Sokadalmak (A. C. 5. R. 97. E.) és országgyűlés idején (C. C. 5. R. 16. E.) nem akadályoztathatják meg a kézművek bévitelét s árulását, kivéve a szászföldet, melyen a csak most idézett 16-ik edictum megváltoztatása mellett, az 1693-ban megerősített nemzeti egyezmény 6-dik pontja az országgyűlés helyeiről is kitiltja a czéhon kívüli kontárosokat és hentéseket; köteleességökké tévén a szászoknak az arról gondoskodást, hogy a gyűlési tagok a drágaság miatt szükségét ne lássanak.

MÁSODIK RÉSZ.

A dolgokról.

138. §.

A dolog miségéről.

Dolognak neveztetik, jogtudományi értelemben, a mi az ember céljai valósitására eszköz gyanánt használtathatik és nem személy. Mihelyt a dolog a személylyel rendeltetése szerinti egybeköttetésbe hozatik, mint annak céljai valósitására már használható eszköz, vagyonnak hivatik. A vagyon és dolog jelentése tehát nem ugyanazon értelmű, a mennyiben vannak számtalan dolgok, melyek még vagyonná nem váltak.

ELSŐ SZAKASZ.

A dolgok neveiről.

139. §.

A dolgok birtokoltak vagy nem birtokoltak.

A dolgok vagy olyanok, melyek a személyekkel egybeköttetésen kívül léteznek úgy, hogy azokat senki sem tarthatja működése eszközeinek; vagy olyanok, melyek valamely személy eszközeivé váltak. Amazokat lehet nevezni nem birtokolt, ezeket pedig birtokolt dolgoknak (*res nullius, res alienus*).

ELSŐ FEJEZET.

A nem birtokolt dolgokról.

140. §.

A nem birtokolt dolgok neveiről.

A nem birtokolt dolgoknak törvénytárunkban felfeláható nemei részint olyanok, melyek még senki birtokában

nem voltak, vagy legalább bém bizonyítani nem lehet hogy lettek volna; részint olyanok, melyek voltak ugyan valakinek birtokában, de birtokoltatni megszűnván, senki által sem birtokoltatnak. Amazokat nevezhetni még nem birtokolt, ezeket pedig már nem birtokolt dolgoknak.

141. §.

1.) A még nem birtokolt dolgokról.

A még nem birtokolt dolgok törvénytárunkban előforduló nemei: a vadállatok és madarak, ugyszintén az érczek és ásványok; a halak azon okból nem számláltathatván ezek közé, mivel azok a H. K. 1. R. 87. cz., és az A. C. 3. R. 36. Cz. szerint, a folyóvizek és tavak tulajdonosait, járulék gyanánt illetik, és ehnéltfogva birtokolt dolgoknak méltán tarthatnak. Ugyanezt a vadakra s ásványokra nézve, mindamellett is hogy az erdők s ásványos helyek tulajdonosai ezeket járulék gyanánt is használhatják, azon okból nem lehet állítani, mivel mint a maga helyén közöltetni fog, a vadászati és bányászati jog törvényeink szerint nem olyan, melynek gyakorlásától a tulajdonos mindenkit úgy elrekeszthetne, mint a halászáttól.

142. §.

2.) A már nem birtokolt dolgokról.

Azon dolgok közül, melyek senkinek sincsenek ugyan birtokában, de olyanok, hogy valahai birtokoltságuk formájuknál fogva tagadhatatlan, törvényeink csupán a kincsről emlékeznek, s arról is a nélkül, hogy misége meghatározott volt. A szokás kincsnek nevezi mindazon becses, szabályszerint nemesebb érczekből s drágakövekből álló dolgokat, a melyek nem tudható tulajdonosok által kőfalba rejtettek vagy a földbe ásattak el. A kincset, bárha azon fal s illetőleg föld, melybe rejtett birtokoltak, azon okból nem lehet birtokolt dolognak tartani, mivel a föld s fal tulajdonosa tudta nélkül létez, holott a birtoklás tudást s akaratot teszen fel; és mivel, mint a maga helyén közöltetni fog, a törvény abból a találót és fiscust részeltetvén, a tulajdonoson kívül (A. C. 3. R. 54. Cz.), azt olyan dolognak tekinti, mint a mely nincs a föld s fal tulajdonosa birtokában, a ki különben attól mindenkit elrekeszthetne mint tulajdona járulékától.

MÁSODIK FEJEZET.

A birtokolt dolgokról.

143. §.

Ezek köz- és különhasználatuak.

A birtokolt dolgok vagy olyanok, melyeket mindenki tetszése szerint használhat, vagy olyanok, melyeknek kirekesztőleges használata valamely személyt vagy testületet illet. Amazok közhasználatu, ezek pedig külön használatu dolgoknak neveztethetnek.

ELSŐ CZIKK.

A közhasználatu dolgokról.

144. §.

Ezeknek nemeiről.

Közhasználatu dolgoknak tartathatnak: az utak, közlevéltárak és a folyóvizek is bizonyos tekintetben, a mennyiben ezek senkinek sincsenek kirekesztőleges birtokában, s mindenki által tetszés szerint használtathatnak.

145. §.

1.) Az utakról.

Az utak kétfélék, u. m.

1.) Országutak, melyekre nézve a törvény e következőket rendelte:

a.) Az utakat jó karban tartani a faluk és városok köteleztetnek, mit ha elmulasztanak, az azok rosszasága miatt szenvedett kár megtérítésén kívül, a faluk 12 mforintig büntetnek a tisztek által, a megyei tisztektől nem függő szabad királyi városok pedig 200 mftig a fiscalis director által, az A. C. 3. R. 38. Cz. szerint. Mivel azonban az országutak készíttetése s jó karban tartása több költséget s munkát igényel, mint hogy azt az illető faluk és városok megbirhatnák; és mivel azoknak, mint az ország s törvényhatóságok részei közlekedés eszközeinek, irányát, olykor a magán- s testületi haszon s kényelem félretételével, főleg a közállományi érdek szerint kell intézni, midőn a C. C. 2. R. 1. Cz. 24. cz. és az 1791: 11. cz. 2. pontja szerint, a haza javára előző és megmaradandó dolgok elintézése

az országgyűlés, a vármegyék és székek közönségeit általában érdeklők pedig az 1791: 12. cikk szerint, azok közgyűlései hatáskörébe tartoznak: az országutak főbb vonalai törvényhozás útján szoktak megállíttatni s a közkincstár költségén készíttetni; a törvényhatóságokat ezen vonalokkal egybekötő utvonalok pedig az illető megyék közgyűlésein állíttatnak meg, s megyei közköltséggel és erővel készíttetnek s tartatnak fen; azon esetben, midőn a közállomány érdekével is közvetlen kapcsolatban levő utak megyeileg el nem bírható költséget igényelnének, az illető megyék a közkincstárból is segédelmeztetvén.

b.) Az idegen országokra nyitott szabados utakon csak azok utazhatnak, kik a fejedelem utlevelével vannak ellátva az A. C. 3. R. 37. Cz. szerint, kivéve a határszéiben lakókat, kik a szomszédos helyekre utlevel nélkül is mehetnek, és a kolozsváriakat, kik a tanács utlevelével is utazhatnak az A. C. 3. R. 14. czimében láthatólag.

c.) Az ország határiban árutakat nyitni s azokon járni nem szabad, a hazafiaknak 500 mft és náluk találtatandó minden vagyonaik elvesztése terhe alatt, az idegenek ezen vétkekért a közelebb való várakba vitetendőik és érdemök szerint büntetendőik levén, a C. C. 3. R. 3. Cz. 1. cz. szerint.

2.) Vidéki utak, melyek a helységeket egymással s határaikkal kötik össze. Mivel ezeknek hasznát főleg az illető helységek lakosai veszik inkább, a helységek közköltségén s erején készíttetnek s tartatnak is fen, az A. C. 3. R. 38. Cz. értelmében. Ezekre nézve a C. C. 3. R. 3. Cz. 2. cikkében a rendeltetik, hogy a régi szabados utakat sem nemesember, sem paraszt, a vármegyék és székek tisztei által felvétetendő 12. mforint büntetés alatt, elfoglalni ne merészelje.

146. §.

A vámos utakról.

A költségesebb töltéssel, hidakkal, s hidasokkal ellátatni kellett utak létesítése s jókarban tartásuk biztosítása végett törvényeink felhatalmazzák azok készítőit s fentartóit arra, hogy az utazóktól szedhessenek utpénzt, mely vámnak neveztetik. Ezen vámnak különböző neveire találhatni törvénytárunkban, melyek ugyanazon értelmű szók gyanánt cserélgetve használatnak ugyan, v e c t i g a l mind-

azáltal az utak, telonium a hídak, naulum a hidasok, vadum a gázlók használatáért fizetett szokott vámot jelentik inkább.

147. §.

A vámolhatás feltételeiről.

Arra, hogy valaki az általa készített utak, hídak, hidasok, töltések és gázlók használatáért vámot szedhessen, megkívántatnak a következő feltételek:

1.) hogy a vám szedhetésére a fejedelem kiváltságlevele által legyen felhatalmazva a H. K. 2. R. 9. cz. 1. §. szerint. Azon vélekedés, hogy a vámszedés jogát emberi emlékezetet felülmúló vagy 100 esztendőös használat által is lehetne szerezni, törvényellenes, a mennyiben az A. C. 8. R. 89. Cz. 2. cikke szerint „es'upán a fejedelmek collatiojából” nyert vámok birtoka igazságos.

2.) A kiváltságlevelet, kelése idejétől számolándó egy esztendő bételése előtt használni kell, az különben egy év bételése után, a H. K. 2. R. 12. cz. 3. §. szerint, érvénytelenné válván.

3.) A vámszedésre jogosított tartozik a töltéseket, hídakat, hidasokat s egyéb arra szükséges helyeket jó gondviselés alatt tartani, fogyatkozás esetében a vármegyék és székek tisztei kötelessége lévén, az okozott kár megtérítésén kívül, a vám tulajdonosát 12 forintra büntetni, és ha az szabad királyi város lenne, értesíteni a fiscalis directort, ki azon, a káron kívül, 200 mforintot vétethet fel, melynek két része a fiscusé, harmada pedig a jelentést tevő tiszteké az A. C. 8. R. 89. Cz. 2. cikk szerint; ha pedig a fiscalis director mulatná el a megbüntettetést, maga tartozik felelni, az 1682: februariusi 22. cikk szerint. Hogyha a vámtulajdonos, megbüntettetése után is elhanyagolná az utak, hídak vagy hidasok s töltések jó karba állíttatását, az utazók vámfizetésre általuk nem kényszeríttethetnek, a C. C. 3. R. 3. Cz. 3. cz. szerint.

4.) Az utak, töltések, hídak s hidasok készítésében s igazításában részvétre a vámtulajdonos senkit sem erőltethet, s azok kik általa felszólítva önkéntes segédlemmel lennének, vámfizetéssel nem tartoznak azután az A. C. 5. R. 91. E. szerint.

148. §.

A vám tulajdonos jogairól.

A vám tulajdonos jogai ezek:

1.) Megakadályoztathatja azt, hogy más bár tulajdon földén olyan új utat nyisson, melyen az utazók a vámshely használatát kikerülhetnék a II. Ulászló 1. V. 87. cz. 4. §. szerint. Azonban a szemszéd helységek határain levő utakat nem őriztetheti, az azokon járók útját el nem állhatja, a vámszedhetés jogátóli megfosztatás büntetése terhe alatt; ezeket csak azon helység határain levő árutakra nézve tehetvén, hol a vámshely fekszik a II. Ulászló 3. V. 36. czikke szerint.

2.) Ellenemondhat, jelesen a hídvámszedésre nézve, más által nyert azon kiváltságlevélnek, melynek használata reá nézve káros lehetne, azon esetben, ha annak vámshelye az övéhez egy mértföldnyi távolságnál közelebb esnék, és ha jövedelmét tetemesen csökkentené, a H. K. 2. R. 10. cz. 3. §. szerint; közelebb fekvő helyre csak azon esetben engedtethtvén vámjog, ha a miatt a már fenállónak jövedelme nem csökken.

3.) Azon esetben, ha a folyam medrét megváltoztatná, vámszedési jogát gyakorolhatja azon határon is, melyre a folyam új medrét vette a H. K. 1. R. 87. cz. 2. §. szerint; a vám tulajdonos a folyam medre változtatásával jövedelmétől meg nem fosztathatván.

4.) Vámot szedhet az azt fizetni köteles utazóktól, de csak illő mennyiségűt. A vám mennyiségére nézve (melynek meghatározása a tejedelmet az ország rendivel együtt illeti a Mátyás 6. V. 35. cz. k. §-ából következtethetőleg) a törvény s névszerint az A. C. 5. R. 91. E. csak annyit határozván, hogy az utazók az előbbi usus felett való szokatlan vámadással ne terheltesse nek: hogyha a vám mennyisége kérdés alá hozatnék, azt a főtisztek szabályozhatják a főbbnemesekkel együtt (comes cum potioribus nobilibus) azon esetben, ha az előkéretendő kiváltságban a szedhető vám mennyisége ki volna jelölve, a szerint, a folyamothban levő pénzneméhez mérskéelve; ha pedig a kiváltságlevelek elő nem adathatnának, vagy azokban nem volna meghatározva a szedhető vám mennyisége, annak az emberi emlékezet határáig (mely a

H. K. 1. R. 39. cz. 4. §., 47. cz. 1. §. szerint, 60 esztendő) terjedő gyakorlathoz képest kell meghatároztatni; a folyó pénz neméhez mérsékelten a II. Ulászló 1. V. 87. cz. 2. és 3. §-ai szerint.

149. §.

A vámmentes személyekről.

Vámost fizetni tartoznak minden a vámos helyen utazók, kivéve a vámmenteseket, a milyenek:

1.) A nemesek a H. K. 1. R. 9. cz. 5. §. szerint, de csak maguk természetnyeiükre, és nem a nyereségre vásároltakra nézve is, az A. C. 3. R. 39. Cz. 3. cz. szerint, melyek közé a magok szükségére vásároltak nem számláltathatnak (II. Ulászló 3. V. 35. cz., C. C. 3. R. 11. Cz. 4. cz.). A nyereségre vásárolt terményektől is a m. vásárhelyi hídon csak fél vámfizetéssel tartoznak a C. C. 3. R. 3. Cz. 7. cz. szerint. A vámosok előtt ismeretlen nemeseknek nemességükről bizonyítványt adhatnak megyéjük alispánai s szolgabírái, s az azt számba nem vevő vámost gazdája, 100 forint büntetés terhe alatt, köteles az alispán kezébe adni a végre, hogy a fő- vagy alispán által kárpótlásra szoríttassék II. Ulászló 4. V. 42. cz. szerint. A nemesek ezen kiváltságát megsértő vámtulajdonosok 200 forinttal büntetnek az A. C. 3. R. 39. Cz. és az 1791. 29. cz. szerint. Ellenben ha a nemesek vámfizetéssel tartozók portékáit a magukéi közé felvennék, a vámfizetés ki kerülése végett, a vámos mind a nemesek mind a nemtelenek portékáit elveheti a II. U. 3. V. 29, és 35. cz. 6. §. szerint.

2.) A székelyek, mint a H. K. 3. R. 4. cz. szerint kiváltságos nemesek; csupán a m. vásárhelyi hídra nézve vétetvén ki a székelység közti darabontok rende a C. C. 3. R. 3. Cz. 7. czikkében.

3.) A papok, tanítók és tanulók (scholares) az 1458. 10. cz. szerint.

4.) Azon szekeresek, kik bármely nemesember vagy fiscus vagyonait fuvarozzák, mind menő mind visszatérő utjokban, ha hiteles bizonyítvánnyal el vannak látva; a tisztek kötelessége lévén az ilyen megvámolókat, valamint a hamis bizonyítvánnyal csalni akaró szekereseket is 12. forinttal büntetni az A. C. 5. R. 90. E. szerint.

5.) A szász kereskedők, a II. András király szász nemzetnek adott kiváltságlevele szerint.

6.) A nemtelen urbéresék és szellérek a következő esetekben:

a.) midőn földesuraik vagyonait fuvarozzák az A. C. 5. R. 90. E. szerint;

b.) ha malomba mennek és onnan jönnek vissza a II. Ulászló 1. V. 86. cz. 2. §. szerint;

c.) midőn feleségért mennek a azt hozzák ugyanazon törvény és a Mátyás 6. V. 36. cz. szerint;

d.) uriszolgálatra menő s onnan jövő utjokban az A. C. 2. R. 12. Cz. 4. cz. szerint;

e.) midőn saját maguk gazdasági dolgában járva földesuraik vámos helyét használják az urbéri szabályok 2-ik szakasza 6-ik pontja szerint.

7.) Névszerint a híd- és hidasvámra nézve mentesítettek azok, kik a folyóvizeken lefelé vagy felfelé hajókéznak a hídát és hídast nem használva I. Lajos 8-dik czikke ezen szavai szerint: „tributa omnino injusta super terris siccis et fluviis ab infra descenduntibus et supra euntibus non exigantur, nisi in pontibus et navigiis ab ultra transeuntibus solvantur“, melyeket helybenhagyott Mátyás király is, mint láthatni a II. Ulászló 3. V. 74. cikkében. Ezen törvény, valamint az A. C. 5. R. 3. E. és az 1678. októberben Fejérváron tartott országgyűlés 8-ik czikke szerint is, a vámfizetés kötelessége a híd vagy hidas használata által levén feltételezve, következtethetni, hogy azokat, kik a szárazságban leapadt s gázlónak neveztetni szokott vizeken, a vámos hidak mellett mennek által, az 1678 október 8-ki cikkben is láthatólag, vagy a télben befagyott folyóvizeken a híd és hidas használása nélkül járnak keresztül, vámfizetésre nem kényszeríthetni. Nincs azonban helye ezen mentésnek; midőn az utazók tilalmason tartott hajók és csónakok segédelmével kerülnék ki a hidak s hidasok használatát, sőt az ilyeneket használók úgy büntettetnek, mintha az igaz vámos helyen fizetés nélkül mentek volna által; azok pedig, kik ilyen csónakokat tartanak a vámos károsítására, azon vámoshely területében fekvő jószáguktól megfosztathatnak a II. Ulászló 1. V. 88. cz. szerint.

8.) A kolozsiak, az új thordai híd kivételével, az A. C. 5. R. 92. E. szerint.

9.) A maguk szükségére só szállító nemesek s széke-
lyek az A. C. 3. R. 15. Cz. 2. cz. szerint, kik különben
is vámmentesek.

150. §.

A törvénytelen vámhelyekről.

Törvénytelen vámhelyek, az A. C. 3. R. 39. Cz. 2. czikke szerint, a száraz vámok, melyek t. i. híddal, töltésekkel, gátokkal, hajókkal nem láttatnak el; valamint azok is, melyeken a birtokos fejedelmi kiváltságlevél általi felhatalmaztatás nélkül vámoltat. Ezekre nézve az idézett törvény azt rendel, hogy vármegyéken és székeken azoknak tisztái, kiváltságolt városokon pedig a directorok kaptalanbeli személylyel vagy ítélőmesterrel vizsgálatot tévén, az ország rendeit azok felől értesítsék, hol a birtokosok is kihallgattatván, ha bebizonyosodik a vám törvényellenessége, töröltessék el az ország és fejedelem által. Az ilyen módon eltöröltetett vámhelyeken vámoltatók 200 forinttal büntetnek az A. C. 5. R. 91. E. szerint.

151. §.

2.) Az országos levéltárakról.

Az országos levéltárak, melynek a károlyfejérvári kaptalan és a kolozsmonostori konvent levéltárai, a közhasználatu dolgok közé számlálthatnak, mert ezeknek kezelői köteleztetnek.

1.) levelet bététető fejedelmi parancs által felszólítva, bármely honfi leveleit megtartás és őrzés végett befogadni, a fejedelmi parancs ezen szavai szerint: „ugyanazért szorosan meghagyjuk, hogy e parancsnak vételével, a fenn megnevezett levelet kaptalanotok levéltárába megtartás végett rögtön bétenni tartások köteleességtöknek“ és az 1755: 3-ik cikk szerint, mely ilyen módon bétett levelekről emlékezik;

2.) levelet kerestető fejedelmi parancs mellett bármely honfi által megtaláltatva, kikeresni s hiteles másolatban kiadni a levéltárban levő s általa kijelölt leveleket az A. C. 4. R. 18. czime szerint letett esküjüknél fogva, az A. C. 4. R. 18. czimében 200. forint büntetés levén határozva

reájok, ha ezen kötelességök teljesítését avagy csak halogatnák is.

152. §.

3.) A folyóvizekről.

A folyóvizek nevezetes hasznai, melynek a halászat és malomtartás, azon föld tulajdonosát kirekesztőleg illetvén, melyen fekszik a folyam medre, a H. K. I. R. 87. cz. szerint, a folyóvizeket csak bizonyos tekintetben számálhatni a közhasználatu dolgok közé, a mennyiben t. i.

1.) a folyóvizeken alá s fel hajókázhatik s tutajozhat mindenki, vámfizetés nélkül, az I. Lajos 8-dik czikke fenebb közölt szavai szerint, a tutajokért csak azon esetben tartozván vámot fizetni, az 1678: octoberben Fejérváron tartott országgyűlés 20-dik czikke szerint, midőn a gátokon károsíttatásuk nélkül azokat levinni nem lehetne. A tutajoktól minden gátnál, a kártétel esetén kívül, egy fertály tutajért vétetni szokott egy poltra vagyis másfél krajczár törvényes vámnak nem tartathatik azon okból, mivel azon 1714: 19-ik szám alatti végzés, melyen alapultnak állittatik, törvény gyanánt sem megerősítve, sem kihirdetve nem lévén, az 1744: 9. cikk értelmében törvénynek nem tekintethetik s annyival kevesebbé birhatott a fenebb idézett s minden kellékekkel ellátott törvényeket megváltató erővel.

2.) A folyóvizek fővényéből aranyot mosni, a föld tulajdonosa engedelmé nélkül is, kártétel kiküldése mellett, szabad mindenkinek a közjogtanban közlött feltételek alatt; csupán a nem kiváltságolt czigányok vétetvén ki az 1747: 8. cikk által.

MÁSODIK CZIKK.

A különhasználatu dolgokról.

ELSŐ PONT.

A különhasználatu dolgok osztályzata.

153. §.

Ezen dolgok törvényeink szerinti nemeiről.

A külön használatu dolgokat, melyek közé tartoznak mindazon dolgok, melyek nem közhasználatuak, osztathatni

törvényeink értelmében: ingó és fekvő, fő- és járulékos és szerzemény, világi és egyházi, nemesi és nem nemesi dolgokra, melyeket különkülön tárgyalni azon okból szükséges, mivel a személyek dolog iránti jogai különbözőségének oka, törvényeink szerint többnyire, a dolgok ezen osztályzati különbségében gyökereznek.

154.

1.) Az ingó és fekvő dolgokról.

Az ingó és fekvő dolgok közti különbséget elmulasztották meghatározni törvényeink. A szokás ingóknek (res vel bona mobilia H. K. 1. R. 45. cz.; magyar A. C. 4. R. 4. Cz. 1. cz., 5. R. 36. E.) tartja azokat, melyek egy helyből másba mozoghatnak (H. K. 1. R. 95. cz. 2. §.), vagy mozdíthatnak a nélkül, hogy lényegükben vagy alakukban változást vagy károsítást szenvednének. Fekvőknek vagy ingatlanoknak (res vel bona immobilia H. K. 3. R. 26. cz. 15. §.; jus possessionarium H. K. 1. R. 43. és 102. cz. hereditas H. K. 3. R. 16. és 30. cz. k. §.) pedig azokat, melyek akár természetüknél fogva helyökből ki nem mozdíthatók (p. o. szántóföld, rét, ház, erdő s a t.), akár rendeltetésük szerint (p. o. kertelések, karók II. Ulaszló 2. V. 22. cz., élművek, az épületbeli ablakok s ajtók s a t.), bár magukban ingók legyenek is, úgy vannak a fekvőkkel egybekötve hogy helyökből ki ne mozdíttassanak. Azonban valamint vannak olyan ingók, melyek rendeltetésük s valamely fekvőkkel egybekötöttségüknél fogva szokás szerint fekvőknek tartatnak: úgy viszont vannak olyan, magukban fekvőknek tartható dolgok, melyek törvény értelmében ingók gyanánt vétethetnek, a milyenek a pénzzel akár örök (H. K. 1. R. 19. cz.), akár zálog- (H. K. 1. R. 102. cz. 4. §.) cím alatt vásárlott fekvők, az örökösökre nézve, azon oknál fogva, mivel az érettek fizetett pénzt, mint ingó dolgot képviselik.

155. §.

Az ingók mennyiségének mértékéről.

Az ingók különbözőségéhez képest, különféle mértékek szerint határoztatik meg mennyiségök. Törvényeink előtt ismeretes mértékek, az A. C. 3. R. 45. címében lát-

hatólag, az ejtelek, vélek, köblök, singek, fontok, mázsák, és az A. C. 5. R. 84. E. szerint a vedrek. Ezen törvények szerinti mértékek változást szenvedtek, a mennyiben az urbari szabályok 2-ik szakasza 8-ik pontjában láthatólag, a régiék helyébe, az 1766-ik esztendőben a bécsi mértékek rendeltettek behozatni, melyek

1.) hosszúsági mértékek, milyenek a 12. hüvelyk hosszú láb (Schuh), 2. láb hosszú sing, 3. sing hosszú öl, mely német ölnek nevezetetik;

2.) súlymértékek, még pedig

a.) a száraz dolgokra nézve, a négy fertályból álló kupa, mely ejtelnek is nevezetetik, 16. kupából álló véka, négy vékából álló köböl;

b.) a folyókra nézve a kupa, és 8. kupából álló veder;

3.) súly- vagy nehézség mértékek, milyenek a 32. lathból álló font, mely négy fertályra is osztatik, és a 100. fontból álló mázsa. Az idézett A. C. 3. R. 45. C. szerint a mustramértékeknek Kőlozsvártt kell tartatni, melyekhez alkalmaztatandók minden a hazában használandó mértékek; a vármagyeyi és széki tisztek kötslessége lévén a mértékek igazságossága felett örködni és a hamis mértéket kiadó, vagy az igaz mértéket hamisan használó vármegyei a fiscalis director 200, a falukon pedig a tisztek 12. forint büntetést vétethetvén fel.

156. §.

A fekvők némely nevezeteiről.

Fordulnak elő törvénytarunkban a fekvőknek némely jellemző nevezetei, melyek figyelmet igényelnek mind azért, mivel azok által a fekvők különbözősége fejeztetik ki, mind főleg azért, mivel azokat honi törvényünk nyelvtani jelenségektől s attól, a melyben más nemzetek latinnyelvű törvényeiben használtatnak, különbözőlag értelmezi. A fekvők ilyen sajátosságos nevezetei:

1.) Jus possessionarium, bona ac jura possessionaria, melyek jelentenek fejedelmi adományzás alá tartozó nemesi fekvő vagyont (H. K. 1. R. 10. cz. 1. és 2. §. 13. cz. k. és 2. §.), legyen az bár jelen birtokosára nézve fejedelmi adomány, vagy vásár útján szerzett (H. K. 1. R. 18. és 19. cz.) vár, kastély, erősség, város, falu, ma-

for, szántóföld, erdő vagy pusztá (H. K. 1. R. 24. cz. 1. és 4. §.).

2.) *Bonum* csak magára jelent bármi nevű és nemű vagytonokat, jelenti mindazokat is, a melyekből áll valamely élő személy örökségének összege, az ahoz tartozó adományos fekvőkkel együtt (H. K. 1. R. 8. cz.). A *jus possessionarium* szóval megkülönböztetve egybekötve így p.o. „*universa bona et quaelibet jura possessionaria*“ (H. K. 1. R. 40. cz. 2. §. 45. cz. k. §.) jelenti a meghalt örökségéhez, fekvő nemesi vagytonain kívül, tartozó bárminemű s nevű akár ingó, akár fekvő javakat.

3.) *Jus hereditarium*, mely jelent fejedelmi adománynyal szerzett fekvőket, megkülönböztetve a pénzzel szerzett fekvőktől, melyek *emtitium* jusunak nevezetnek (H. K. 1. R. 21. cz. 1. §. 6. cz. 4. §.). Jelent továbbá a *jus hereditarium*, valamint a *bonum hereditarium* szó is, örök jogczim alatt vásárolt fekvőket is, ellentétben a zálogosokkal (H. K. 1. R. 78. cz. k. §., 82. cz. 5. §. 102. cz. 2. §.). Jelent végre *jus hereditarium*, eredeti foglalás után szerzett, s fejedelmi jogtól ment azaz olyan jószágot, melyre nézve a fejedelem nem bir adomanyozhatási joggal, milyenk a tiszta székely jószágok, mint ezt bizonyítják az A. C. 3. R. 76. Cz. 7. czikke ezen szavai: „Ha mely jószágban *jus regium* lett volna is valamikor, és annak possessori decedálván, mások akárkik is olyan jószágot apprehendáltak volna, és ad *fiscum regium* nem redeálhatott volna 32 esztendőnek forgása alatt, és annak a jószágnak *pacificum dominium*ában lehettek volna, az ilyen módon való időtöltéssel absolváltatott a *jus regium*nak praetensioja, alól, és ismét a régi örökös *hereditarium jusa* redeált s azzal birattathatik.“

4.) *Hereditas* jelent megörökösített fekvőt (H. K. 1. R. 102. cz. 4. §.), székelyföldi örökséget (H. K. 3. R. 4. cz. k. §.), városi belső jószágot (H. K. 3. R. 16. cz. k. §.), az ingóktól ellentevőleg megkülönböztetett fekvőket (H. K. 3. R. 30. cz. k. §.). *Perpetua hereditas* nak nevezetnek az adományozott fekvő (H. K. 1. R. 84. cz. 1. §.).

5.) *Possessio* jelent falut, helységet (H. K. 1. R. 24. cz. 3. §.).

6.) *Portio possessionaria* jelent nem csak fekvő

vökből részt, hanem egész falut, s több nemesi fekvő jószágokat is együttvéve (H. K. 1. R. 21. cz. 5. §.).

7.) *Praedium* jelent oly földet, melyen hajdon emberek laktak, de ellenség által elpusztítva oly pusztákká váltak, melyeken házak nincsenek és zsellérek nem laknak; jelent házatlan s népetlen mind nemes mind zsellérteleket is (H. K. 1. R. 24. cz. 5. és 6. §. C. C. 5. R. 24. E.).

157. §.

A fekvők határjegyeiről.

Különböző birtokosoknak egymás szomszédságában levő fekvő vagyonaikat, a szomszédok foglalásai ellen, azáltal kívánták törvényeink a legrégibb idők óta biztosítani, hogy azokat egymástól észrevehető jelek és jegyek által különböztették meg (H. K. 1. R. 84. cz.). Ezen a fekvőket egymástól megkülönböztető jegyek nevezetnek *határjegyeknek* (*metae*), és szokás szerint különbözték u. m. barázdák, sánczok, dombok, határkövek, oszlopok, élőfák, hegyek, sziklák, folyamok, egyszóval bármi nemű állandólag észrevehető s fenmaradandó dolgok; a folyamokra nézve megjegyezvén különösen, hogyha azok medroket megváltoztatnák, azoknak nem új, hanem a határjegyek összehasonlításakor régi medernek helye fog határnak tartatni; a határszélben folyó víz medre változásával a birtok határa nem változván a H. K. 1. R. 87. cz. szerint, amit az ékelyek 1555-ik évi törvénye 57-ik pontja ezen szókkal fejezett ki: „Székely földön a víz határt nem tehet hanem csak a régi folyása.” Mivel pedig ezen határjegyek állandóságát az idő viszonyosságai s a szomszédok foglalásai ellen teljesen biztosítani lehetetlen volt; és mivel a határjegyek elenyészése s változtatása által a birtok s tulajdon bizonyossága veszedelmezett, melyet megelőzni a törvényhozás főbb feladatai közé tartozik: törvényhozásunk a határjegyek elenyészéséből s változtatásából következhető bizonytalanságát a birtoklási s tulajdonosi jognak azáltal kívánta megelőzni, hogy a határjegyek örök emlékezetben tarthatását, a határlevelek (*literae metales*, H. K. 1. A. 84. cz. 5. §.) behozatala által eszközölte, rendelve azt is, hogy a határlevelekben kijelölt határjegyeket a mennyiben elenyésztek, megújítani, a mennyiben pedig megváltoztattak volna, régi helyökre visszaállítani bármennyi idő eltétele után is

lehessen; azáltal egyszersmind a jogellenesen megcsonkított birtok épsége is, az elfoglalt részek visszacsatolása által, helyreállítván (H. K. 1 R. 85. cz.). Ily nagy hasznát lehetvén a határleveleknek venni, nem mulatta el az emberi romlottság hamis, azaz olyan határlevelek segéd-mével, melyekben nem a valóságos, hanem a más vagyona elfoglalására törekedő érdekével megegyezőleg kigondolt határjegyek irattak, a birtok bátorságát megtámadni a H. K. 1. R. 86. czimében láthatólag elannyira, hogy a törvényhozás, kénytelenítettett meghatározni az érvényes határlevelek kellékeit; általában érvényteleneknek nyilvánítván mindazokat, melyek az érdekelt birtokosok tudta nélkül és úgy készültek, hogy a levelet készítő hiteles személy maga a határjegyek összeírásakor nem levén jelen, azokat mások tudomásítása következtében jelelte ki, a mi ezen kitéttel *dicitur nobis* szokott kifejezteni; hanemha bízonyíttatnék az, hogy a kérdéses fekvők az ilyen levelekben leírt határok szerint, azok készülése idejében s azután is valamikor, valósággal birtokoltattak (1. és 2. §.). Érvényes határleveleknek nyilvánítottak ellenben az idézett törvényben azok,

1.) melyek az ország rendes birái (kiknek helyettesei Erdélyben, e tekintetben, az ítélőmesterek) rendeléséből, az érdekelt birtokosok tudtával s beléegyezésével készültek törvényes határjáratás következtében.

2.) Azon határlevelek, melyek a határaik felett villogott birtokosok közti egyezmény következtében készültek saját és nem mászt illető földeikre nézve.

3.) Azok, a melyeket káptalan-vagy konventbeli személy, egy világi bizonyosság társaságában, az illető felek és más szomszédok jelenlétében, nyilvánosan végrehajtott járatásról készít s ad ki.

4.) A fejedelmi adománylevelek is, melyekben az ajándékozott jószág határai is ki vannak jeelve, érvényes határlevelekként használtathatnak, ha az azokban foglalt fekvők még egymástól újabb határjegyek által megkülönböztetett részekre nem voltak felosztva, a H. K. 1. R. 86. cz. 3. és 4. §. szerint. Méltán lehet állítani azt is, hogy az adományleveleken kívül más szerző levelek is használtathatnak határlevelek gyanánt, a H. K. 1. R. 76. cziméből következtethetőleg, p. o. örökös vásári és záloglevelek, ha a-

zokban a kérdés alatti birtok határai is ki vannak jeelve, és ha a kijelölt határok közötti birtoklás meg nem czáfoltatik.

5.). Szokás szerint határlevelek helyét pótolják minden innepélyességgel ellátott összsíratok (conscriptioes), melyek hiteles bizonyágtételre alkalmas személyek által, az összszeirt fekvők állásával, fekvésével s határaival ismeretes szomszédok esküvel pecsételt előadása s a helyszínen, az eleve értesített szomszédok tudtával s jelenlétében, tett s nem ellenzett kimutatások szerint készítettén, a fekvőknek nem csak hollétére, mennyiségére, hanem határaitra nézve is a határlevelek bizonyító erejével méltán bírhatnak.

6.). A határok felett támasztott kérdéseket el lehet dönteni, határlevelek s összsíratok nem léte esetében, tanuk vallomásai szerint is, ezen esetben a C. C. 4. R. 4. Cz. 1. czikke értelmében, a tanuknak a helyszínen kelletvén kikérdeztetni. A tanuk vallomása tárgyzhatja akár azon helyet, hol a kérdés alatti fekvők határjegyeinek lenni kell, akár az azok közötti birtoklás gyakorlatát; errenézve bizonyítóbb erővel bírván a szántást, kaszálást, faizást bizonyító vallomások, mint a legeltetést tanusítók, mely alattomban is szokott gyakoroltatni s ennél fogva a joggyakorlatnak nem oly bizonyos jele, mint amazok.

Mind ezen a határjegyek igazi állása békabizonyítására alkalmas oklevelek segédelmével az elenyészett jegyeket meglehet ujítani, az igazi helyekből kimozdítottakat helyre lehet állítani s egyszersmind az azok zavarba jötte miatt elszakasztott birtokbeli részeket vissza lehet szerezni, még pedig ha a határjegyek háborittatása új és eleven emlékezetben levő tény, a borozdajártatás gyakorlat szerinti igen rövid útján; ha pedig régi, hosszú per útján (H. K. 2. R. 18. cz.), mely határigazítási módok magok illő helyén fognak közöltetni.

158. §.

A fekvők mennyiségének mértékéről

A fekvők mennyisége kiterjedések szerint szokott elejétől fogva meghatározatni, melynek régi s a királyi adomány-osztály-s határlevelekben olykor előforduló mértéke különböző volt attól, a mely most gyakorlatban van. Ugyanis

1.) a régi mérték volt a H. K. 1. R. 138 cz. 47. 48. 49. §§. szerint:

a.) királyi öl (ulna regalis, mensura) vagyis azon hosszúság, mely előáll ha azon vonal, mely a Hármaskönyv eredeti példányában az idézett helyen látható, tizenhatszor, vagy azon vonal, mely a Hármaskönyv nyolczad-rét kiadásaiiban ugyanazon helyre oldalfélt nyomtatott, negyvennyolczszor vétetik, és valamivel több mint a mostani másfelől hosszúság;

b.) királyi hold (jugerum regale), mely hetvenkét királyi öl hosszúsú és tizenkét királyi öl széles földterület s teszen mintegy 2051 mostani négyszeg ölet;

c.) királyi eke (aratrum regale), mely 150 királyi holdat tevő terület.

2.). Az új és jelenleg gyakorlatban levő bécsi mérték:

a.) öl, mely teszen 3 sing (egy sing = két láb, egy láb = 12 hüvelyk) hosszúságot;

b.) hold, mely teszen 1600 négyszegü öles területet (184 $\frac{6}{7}$: 4. cz. 3. §.).

159. §.

2.) A fő- és járulék dolgokról.

Fődolognak (principale membrum H. K. 2. R. 76. cz. 3. §; hereditas corporalis H. K. 3. R. 16. cz. 1. §.) szokott neveztetni az, a melyhez más dolgok tartoznak, maga más dolgoktól függetlenül állván fen. Járulékna vagy járultásnak (pertinentia H. K. 1. R. 24. cz. 8. §.) szokot hivatni ellenben az, a mely magára a fődologgal összefüggés nélkül nem használtathatik; vagy ha a nélkül használtathatnék is, jelenleg mindazáltal valamely fődologhoz van csatolva, mint ahhoz tartozó. Ennélfogva kivéve azon dolgokat, melyek fődologgal egybeköttetésen kívül, rendeltetésök szerint nem használhatók p. o. az ablak, ajtó, kemence s. a. t. ház nélkül: a többinek járuléki sajáttságát a fődologgal egybeköttetése bém bizonyítása következtében lehet állítani, mert az illetén egybeköttetés többnyire történetes levén, ugyanazon dolog lehet egyszer fő- s máskor járulék, sőt ugyanazon időben egyszersmind fő és járulék dolog is, a H. K. 1. R. 24. czimében is láthatólag. A dolgok ezen kérdés alatti minémisége bém bizonyíthatatik adomány-vásár-s osztály levelek és üzesszeiratok segédelmével, melyekben rendszerint a fődologhoz tartozó járulékok is ki-

jeleltetni szoktak. Ezen bizonyítványok fogvatkozása esetében pedig folyamodhatni a H. K. 3. R. 16. cz. 1. §. utasítása szerint, a gyakorlathoz, azon dolog, mely régi idők óta más, vele járultsági egybeköttetésben állott, dologgal együtt birtokoltatott földolognak, s a pedig errenézve járultságnak tartathatván.

160. §.

A járultságok neveiről.

A járultságok a H. K. 1. R. 24. cz. szerint kétfélék:

1.). Fekvők, melynek egy várra vagy kastélyra nézve az ahoz tartozó kulcsos városok, mezővárosok, faluk, részjárságok (portiones possessionariae) és puszták (9. §.); úgy szintén mindazon mivelt vagy miveletlen szántóföldek mezők, rétek, kaszálók, legelők, gyepék, erdők, cserjék vagy cziherek (virgulta), ligetek vagy berkek, bérczek, völgyek, szőlők, szőlőhegyek (promontoria), vizek, folyamok, halastók, malmok, melyek valamely kulcsos városhoz, mezővároshoz vagy faluhoz tartoznak (8. §.). Ezek közé számíltathatnak szokás szerint még az építmények, ültetvények, és a fekvőkben tett bárminevű javítások, melyek lehetnek szükségesek azaz olyanok, melyek nélkül a dolog elpusztult vagy kárt szenvedett volna; hasznosok, azaz olyanok, a melyek által a dolog jövedelmezőbbé vagy becsesebbé tétetett; és kéjelmések vagyis kényelmet s gyönyörtséget eszközölők.

2.). Haszonvételek, melyek valamely kulcsos városhoz, mezővároshoz vagy faluhoz tartoznak (8. §.). Ilyen járultságok a vizek használatai, mint a halászat s malomtartás, közhatár használata, legeltetési, korcsoma- s mészárszéktartási jog, s más lehetséges haszonvételek.

Mind ezen járultságok a földolog tulajdonosát csupán a földolog iránti tulajdonosi jognál fogva illetik, és a földologgal együtt járnak a H. K. 2. R. 52. cz. 3. §. ban látható azon elvnel fogva, hogy a járulék oda tartozik a hová a földolog elannyira, hogy a földolog birtokba vételével, járulékai átvétele is megtörténtnek véteik, csak azok vétetvén a földologtól külön váltaknak, melyekre nézve különös kikötés történt a H. K. 3. R. 16. cz. k. és 2. §. szerint. Ki vannak csakugyan ezen szabály alól vétetve: 1.) azon építmények, ültetvények, s javítások, melye-

ket az urbéres földesura földére tett, melyeket a tulajdonos csak azon esetben tekinthet sajátjának, járulék gyanánt, midőn becsü szerinti árukat lefizeti, különben azokat az urbéres eladhatván s hagyományozhatván a H. K. 3. R. 30. cz. 1791. 26. cz. 7. p. szerint; 2.) azon épületek, melyeket a bányász a földtulajdonostól neki, mint olyannak, adatott földre épített, melyeket a föld ura még becsü szerinti áruk megtérítése mellett sem tarthat tulajdona járulékainak; szabadságában állván a bányásznak azokat annak eladni, a ki többet ad érettök (meliori quo poterit pretio vendere), az 1747: 3. cz. szerint.

Ezen járulékok közül a fekvőket, mint magukban könnyebben érthetőket mellőzvé, törvényeink főleg a járultsági haszonvételeket szabályozták, melyek ezen okért külön tárgyalást igényelnek egyenként.

161. §.

a.) A halászatról.

A halászat azon föld tulajdonosát illeti, melyen a halastók vagy folyóvizek vannak, járultság gyanánt a H. K. 1. R. 24. cz. 8. §. szerint. Ezen haszonvétel biztosítása végett azt rendeli az A. C. 3. R. 36. Cz. hogy azok, kik többli hallopáson találtattak, vagy futás közben fogattak el, csak díjak lefizetése után szabadulhassanak; ha pedig a tény elkövetése után fedeztetnék fel a tolvaj, a kár megtérítésén kívül 12 forinttal büntetessék, melynek kétrésze a panaszlóé, harmada pedig a végrehajtó tiszteké. A folyóvizeken használt halászat iránt biztosítva van a föld tulajdonosa még azon esetre is, midőn a folyam régi medrét elhagyva folyását más határára vette, a mennyiben azt a H. K. 1. R. 87. cz. 2. §. szerint, a folyam új medrében is éppen úgy folytathatja, mint a régiben gyakorlotta; de már akkor önként érthetőleg nem járultsági haszonvétel, hanem inkább a más tulajdonára törvény által fektetett szolgálat (servitus legalis) gyanánt. A szászföldi tókban halásztathat a fiscus, szükség esetében; köteles levén előbb az illető falubeliakat az iránt megtalálni, kik az ön hatalmulag és utalvány vagy bizomány nélkül (commissio) halásztatni akaró fiscalis tisztek gátlására fel vannak hatalmazva, a C. C. 3. R. 13. Cz. 2. cikkében. Csakugyan biztosított a szász nemzet az iránt, a nemzeti accordát megerősítő diplomában,

hogy ezen törvényes szolgálattal nem fog a fiscus szükség-
gei felett teheltni.

162. §.

b.) A malomtartás jogáról.

A malomtartás joga a járulások közé levén a H. K. 1. R. 24. cz. 8. §-ában számlálva, a víz melletti földek tulajdonosai által járultsági haszonvétel gyanánt gyakorolatik; a mit igazol az 1769-dik évi urbéri szabályok 3-dik szakasza 7-dik pontja is, mely szerint az urbéresék, kik az urbéri állománynak csakis használói, azon okból tiltathatnak el a malmok építésétől, mivel ezen jog a földesurakat, mint az urbéri állomány tulajdonosait illeti.

Ezen jog gyakorolhatása könnyebítésül megengedettik a malom tulajdonosának, hogy a szükséges gátok egyik végét a más földéhez is köthetesse, a mit a föld tulajdonosa megengedni tartozik; hanemha a miatt nyilvános kárt szenvedne a H. K. 1. R. 87. cz. 4. §. szerint. A törvény ezen rendeletéből következtethetni, hogy azon föld tulajdonosának, melyhez a malmát építettő gátját kötötte, ezt törvény által engedett joga gyakorlatában tettelesen gátolni nem szabad, hanem köteles magát ezen törvényes szolgálat terhe alól, a szenvedendő kár nyilvánosságának bébizonyítása által, mentesíttetni vagy úgy, hogy a gátkötésének megkezdését közigazgatási úton, az illető tisztség előtt eltiltani kéri; vagy úgy, hogy a már készen levő s károsnak mutatkozott gátnak levágatását az illető törvényszék előtt követeli perrel; minden tetteleges föllépés törvényben gyökerező jog sérelmével elkövetett hatalmaskodásnak méltán tekintethetvén, s mint olyan büntethetvén is. Biztosítva van a malom tulajdonosa azon esetre is, ha a malmát hajtó víz medrét elhagyván, folyását más földre venné, a mennyiben malom építhetési jogát a folyam új helyén is, törvényi szolgálatként, gyakorolhatja a H. K. 1. R. 87. cz. 2. §. szerint. Az ellen pedig, hogy a malom használatára nézve szükséges viz azon földek tulajdonosai által, melyeken a víz foly, le ne csapoltathassék, az által van biztosítva, hogy a H. K. 1. R. 24. cz. 8. §-ában a viznek lefolyása is (aquarum decursus) a járulékok közé levén számlálva, a föld s illetőleg malom tulajdonosának elannyira joga van még ahhoz is, hogy a víz szokott folyamában ne hábo-

rittassék s az másfelé ne vezettessék, hogy azt, a ki ötten ezen joga birtokában gátolná, épen úgy követelheti hatalmaskodási perrel, mintha azon föld birtokában háborítottatott volna, melyen a víz folyt.

Azon új malmok, melyek az országutakra, révekre, dézmaadással tartozó szántóföldekre, adózó s egyéb terheket viselő falukra nézve olyan kárt okozók, melynek orvoslása haladékat nem szenvedhet, az illető törvényhatóságok által, a panaszlók kérésére, kiküldött szemlélő biztosok tudomásítása szerint a panasz alaposnak találtatván, minden menedékek kirekesztése mellett, az illető szék végső s feljebb sem vihető ítélete következtében levágathatnak s ronthatnak, az erőszakoson ellenállók mindannyiszor 200 forinttal büntetendők lévén az A. C. 3. R. 40. Cz. szerint.

163. §.

c.) A legeltetési jogról.

A legeltetési jog is a járultságok közé van számálva a H. K. 1. R. 24. cz. 8. §-ában, azt ennél fogva a falusi s városi földek tulajdonosai használhatják még pedig úgy, hogy a magok bár nyomásban levő földeik ilyenén használatától mindenkit eltilthatnak, s egymás között a legeltetés módját közegyetértéssel szabályozhatják, mint ezt az A. C. 3. R. 33. Cz. ezen szavai bizonyítják „a közönséges szabadsággal ellenkező dolog, hogy valaki más embernek határában, bár nyomásban levő vagy marhalegeltető helyeit kedve ellen élje és éltesse; kívántatik azért, hogy kiki tartsa maga határában magát és a földesuraknak, faluknak és városoknak állapotok szerint való hatalmukban áll, ha megalkhatnak egymással efféléknek élése felett.”

A törvény ezen szavaiból következtethetni:

1.) hogy a faluk és városok azon lakói, kiknek legelésre használható földeik nincsenek, marhát a határon nem tarthatnak; mind azért, mivel a legeltetés járultság lévén, csakis legeltetésre alkalmas földek tulajdonosai által használtathatnak; mind azért mivel az ilyenek marhái csupán mások földjein legeltethetnének, a mit a törvény tilt.

2.) A legeltetésre alkalmas földek tulajdonosainak is legeltetési joga csupán a maguk saját földeikre lévén járultság gyanánt szorítva: a faluk és városok földbirtokos lakosai csakis annyi marhát tarthatnak, a mennyi számára

marhalegeltető helyeik elégségesek; a mennyiben az illetőségen felül tartott marháik más legelőit élnék, a mit az eltérni nem tartozik, s épen azért megkívánhatja, hogy a marhák száma kinek kinek legelő helye mennyiségéig szállittassék le, vagyis, hogy a marhatartás a legelőhelyek tulajdonosai között arányosittassék.

3.) Abból, hogy a legeltető helyek tulajdonosainak kedve ellen földeiken marháit senki sem legeltetheti, következik, hogy a tulajdonos engedelmevel földéin akárki legeltetheti marháit, vagyis, hogy a tulajdonos legeltetési joga felett rendelkezhetik. Ennélfogva ha a földtulajdonos ezen jogát maga használni nem akarná, annak használatát elajándékozhatja s bérbe is adhatja, még pedig nemcsak helybelieknek, hanem idegeneknek is, a mit az 1769-ik évi urbéri szabályok 3-ik szakasza 5-ik pontja is bizonyít, melyben elismertetik a földesuraknak azon joga, hogy határukra, legeltetés végett, külső marhákat is vehessenek fel, az urbéresek legeltetési jogát csupán saját magok marháira szorítván, újabb bizonyoságul annak, hogy a legeltetési jog, mint jártasság, csupán a földtulajdonos rendelkezése alá tartozik.

4.) Megengedtetvén, kétségen kívül azon alkalmatlanság kikerülése végett, mely a legelők tulajdonosai marháinak csupán saját helyeiken külön pásztoroltatásából következnek, az, hogy a földesurak, faluk, városok „ha megalkhatnak egymással,” a legelőket s legeltetés módját szabályozhassák, midőn a legeltetés joga csak a legeltető helyek tulajdonosait illeti, hogy az ilyen szabályozás feletti értekeződés végett tartatni szokott gyűlésekben nem lehet helye és szózata azon lakosoknak, kiknek legeltetésre alkalmas föl nincs, önként értetik; valamint az is, hogy a midőn a szabályozás csak úgy létesülhet, ha az illető tulajdonosok megalkhatnak, ebben kényszerítésnek helye nem lehet, a mit a szózatok többsége szerint nem korlátozható tulajdonosi jog szentségén kívül, még azon tekintet is igényel, hogy különben szabályozás után a kisebb birtokosok a helység nagyobb része tulajdonosának legeltetési jogát érdekekben kizsákmányolhatnák. Egyébiránt a közegyetértéssel megállított legeltetési szabályok, az egyezködő felekre nézve, az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cikke értelmében, kötelező erővel bírnak s a szabályok biztosítására

megállított büntetés azokon, kik marháikat tilalmas helyre hajtánák, felvétethetik a kár megtérítésén kívül; de csak a magukat kötelezett tagokon, mert az idegenek a H. K. 3. R. 33. cz. 4. §. szerint, csupán a kár megtérítésén követeltethetnek, a tilalomrontás díját fizetni nem tartozván. Az idegenek marhái azonban még a nyomásban levő helyekről is behajtathatnak; hajtáspénz neve alatt, egy öreg marhától két, és az aprótól egy pénz vétethetvén, de több nem, 12 forint büntetés terhe alatt, melynek két része a panaszlóé, harmada pedig a végrehajtóké; a ki pedig a marhák behajtását erőszakosan gátolná, a tisztek által kisebb hatalmaskodás díjával (mely a nemesekre nézve 50 forint, a nemtelenekre nézve pedig 25 forint) büntettetik, az A. C. 3. R. 33. Cz. szerint. Csakugyan az utazók kiereszthetnek, marháik etetése végett, bármely helység szabad nyomás alatt levő határára, az 1675. májusban költ 7. czikk szerint.

164. §.

d.) A makkoltatási jogról.

Makkoltatási jognak neveztetik, a melynél fogva az erdők tulajdonosai a cser-tölgy- és bükkfák gyümölcseit saját sertéseik tartására s hizlalására használhatják s bérbe is adhatják. Hogy ezen jog járultság gyanánt illeti az erdő tulajdonosát, a dolog természetéből is világos, de el is van ismervé a törvényt nyé vált urbéri szabályok 3-dik szakasza 5-ik pontjában, mely azt a jószág haszonvételének nevezi. Ezen jog gyakorlatának szabályai:

1.) Az erdő tulajdonosa kirekesztőlegesen használhatja azt, s bérbe is adhatja; a bért mint jószága jövedelmét maga számára szedethetvén (ugyanott) s ha tilalma ellenére sertéseit valaki erdejébe hajtáná, azokat behajtatván, a kár becsü szerinti megtérítését követelheti a H. K. 3. R. 33. cz. k. és 3. §. szerint.

2.) Köteles volt a földesur saját külön erdeiben a makkoltatást urbéreseinek kevesebb bérért engedni meg, mint az idegeneknek; a szabad és falusiakkal is közös erdőbeni makkolásért az urbéresek semmi fizetéssel sem tartozván (Urbéri szabály 3. Sz. 6. p.); de csakis saját maguk sertéseikért, idegen sertéseket éppen azon okból nem fogadhatván bé, melynél fogva idegen marhákat sem vehetnek bé a legelőkre.

3.) Midőn a fiscus erdején sertései számára elegendő makk nem teremne, azok a fundus regi usnak nevezetett szászöldi erdőkre hajtathatnak, a szék tiszteinek joga levén elintézni azt, hogy honnan juthatna illendőképen makk, s ugyancsak ezen tisztek kötelessége levén az altisztek által, a szegénység sertései kirekesztésével, a fiscus sertései közé befogadott idegen sertéseket önhatalmulag magok számára elkobozni a C. C. 3. R. 13. Cz. 3. cikke szerint.

4.) A makkoltatás jogának elidegenítése által a tulajdonos tettelegesen lemond azon jogáról, hogy a makkot termő fákat levágathassa; ezáltal az elidegenített használati jog használhatatlanná tétethetvén.

165. §.

e.) A közhatár használatáról.

Közhatárnak (commune terrenum) neveztetik mindazon szénarétek, erdők, szántóföldek s egyéb járultsági haszonvételek tömege, a köz- és nyomásban lenni szokott határokon (melyekből tilalmast fogni törvényszerinti békerítés nélkül nem szabad az 1671: novemberi 15. cikk szerint) kívül, az A. C. 3. R. 29. Cz. értelmében, melyek bizonyos helység tulajdonosai között soha felosztva nem voltak; bárha azoknak némely része foglalás útján a birtokosok kirekesztőleges használata alá jutott legyen is. Mindaz, a mi a közhatár fogalmába foglaltatik, a helységbeli régi telkek járultságának tekintethetik, a mennyiben az idézett törvény abban a mértékben rendeli részeltetni a közhatárból a birtokosokat, a mely mértékben birtokolják azok a helységbeli régi telkeket; a miből önként következik, hogy valamig a közhatár osztatlanul használtatik, annak használata a belső régi telkek birtoka arányában illeti azok tulajdonosait. A közhatár osztályát akármelyik követelheti a belső telkek tulajdonosai közül, s szokás szerint az illető vármegye vagy szék derékszéke által, a követelő kérelmére, kirendelt osztoztató bírák felosztják azt, mégpedig az idézett törvénybeli utasításnál fogva, a régi telkek mennyisége s száma szerint (juxta quantitatem et numerum sessionum antiquarum), azaz, részeltetnek kitkit a birtokosok közül a közhatárhoz tartozó rétek, erdők, földek s egyéb haszonvételek annyi részéből, a hányad részét birtokolja a helységbeli régi telkek összességének. Melyeket lehessen régi

telkeknek tartani, a törvény meghatározni elmulatta; mivel azonban a közönséges igazsággal ellenkezőnek nyilvánítja azt, hogy a ki egy vagy két házhelyre feles embereket telepített, egyiránt élje a nagyobb részt bíró tulajdonosokkal a faluk közhatárait: látnivaló, hogy az osztály mértékének, a földesurak urbéréseinek és zselléréinek számát nem lehet tartani. A szokás ezen bajon úgy segített, hogy régi telkeknek tartatja azokat, melyekről tanuk vagy oklevelek segédelmével bébizonyítani nem lehet sem azt, hogy valaha közhatárból foglaltattak, sem azt, hogy valamely régi telek feldarabolása következtében létesítették volna; a nemes telkek vagy udvarhelyek (curia nobilitaris), ha bébizonyítani nem lehetne, hogy hány régi telekből alkotattak, három régi telek gyanánt vétetvén azon okból, mivel az udvarhelynek közbecs szerinti ára három annyi volt hajdon, mint egy urbéres teleknek a H. K. 1. R. 133. cz. 15, és 17. §-aiból láthatólag. Mivel pedig a közhatár osztályára indított keresetnek feladata, annak a régi telkek birtokarányábani felosztása, szembevetendő, hogy annak tárgya nem lehet a régi telkek birtokának is jogszerinti arányosítása, melyek, mint az osztály törvény által megállított kulcsai, változhatatlanok.

A közhatárhoz tartozó erdőkre nézve az 1791: 30-ik czikk azt rendeli, hogy azoknak, míg felosztatnának is, pusztítás elleni biztosításáról gondoskodni az illető törvényhatósági tisztek kötelessége, azon szabályokat tiszteletben tartani az illető felek, 200. forint büntetés terhe alatt, köteleztetvén, melyek szerint az illető törvényhatóság megengedi a bírói zár alá tétetett erdőkből faizást, a tulajdonosársak házi és más kikerülhetetlen szükségei mértékéhez képest, a per folyta alatt is. Ezen törvényeknek rendelkezését némelyek csupán a magyarföldi közerdőkre tartják alkalmazhatónak egyfelől azért, mivel abban kifejezetten vármegyei tisztek említettnek, és másfelől azért, mivel az A. C. 3. R. 76. Cz. 13. cikke a per alatti jószágnak bírói zár alá vételét (sequestrum) a székelyföldön tiltja. Ezen vélemény alaptalanságát tanúsítja mind az, hogy a kérdéses törvény célja általában az erdők pusztításának megakadályozása lévén, annak mindazon esetekre kell és lehet alkalmaztatni, melyekben a kijelelt cél biztosítására szükség van, kivált midőn a törvényhatósági viszonyokat szabályo-

zó, kivált régibb s csupán a vármegyékről emlékező törvények, szokás szerint, a székely székekre is alkalmaztatnak azon eseteken kívül, melyekben a székelyföldi törvényhatóságokra nézve különös intézkedés történt, s egyébiránt is nem képzelhetni a józan ész előtt megállható okát annak, hogy miért kívánt volna a törvény inkább gondoskodni a közös erdők pusztítása megelőzéséről a magyar- mint a székelyföldön, s miért lehetne e törvény gondoskodása alól kivenni a székelyföldi erdőket; mind azért, mivel az Approbata Constitutioból idézett törvény jó s z á g r ó l szól, mely székely örökséget jelent s különbözik az erdőtől, melyek névszerint szoktak törvényeink által amazoktól megkülönböztetni, s ha azok nevezete alatt befoglaltaknak vétethetnének, csakis oly erdőkről lehetne mondani, melyek mint a jószág járulékai, külön birtokoltaknak, az 1791: 30. cikk pedig olyan közös erdőket tárgyz, melyek csak magukra váltak osztályos per tárgyává azon jószág nélkül, melyhez tartoznak, s a melyekre nézve sem más, sem az idézett törvény nem rendelte, hogy birói zár alá a székelyföldön ne vétethessenek, s ha rendelte volna is, a kérdés alatti újabb törvény által megváltoztatottnak méltán vétethetnék.

Azok, a kik a székelységen kevés belső telkeket vásárolván azokat egymás között felosztották, a bébirás és közhatárok élésétől el vannak tiltva, az 1679: májusi 23. cikk által.

166. §.

A határrendezés és birtokelkülönítésről.

Az A. C. 3. R. 29. czime módosított az 1846/: 15. cz. által, abban a határrendezésre és birtokelkülönítésre nézve a következő szabályok állittatván meg:

1.) „Birtokának elkülönítését bármely birtokos, ugy az urbéri állományokét az urbéresék többsége megkivánhatja; e joggal élni kívánók illetősége, mennyiben lehetséges egy, vagy a határ fekvéséhez képest, lehetőleg legkevesebb tagban, aként kiszakasztandó, hogy ez által a több birtokosok és urbéresék a határ jobb részéből, mennyiben annak eddig is használatában voltak, ki ne rekesztessenek.“

2.) „A birtokaik elkülönítését kívánók számára nem csak azon birtokmennyiség, mit eddig dülönként szántóknak, vagy szénatüveknak használtak, aránylagosan kiadan-

dó, hanem ezzel együtt az osztatlan közös erdőkből aránylagos illetőségeik is együtt kiszakasztandók; a törvénynek ezen rendelete akár volt az illető helységben határosztály, akár nem, egyiránt tartassék meg.“

3.) „Ha a birtokelkülönítés oly határookban lenne véghezviendő, hol még törvényes határosztály nem volt, ott a birtokelkülönítéssel a határosztályt illető más kérdések is el fognak határozatni.“

4.) „Ha valamely birtokos kívánja, ezen elkülönítés alkalmával, oly közjavadalma arányosítása is (limitatio) véghezviendő, melyek a fenálló törvények szerint arányosítás tárgyát teszik.“

5.) „A birtok aránylagos kiszakasztása kulcsául következő elvek állítatnak meg:“

1-ör „Az osztályos atyafiak, vagy azok jogán bírók közt, hol az egész helységre és annak határára nézve a jelen időig, tisztán tudatik az ágazatok szerinti örökösödés, hogy t. i. azon helységnek és határnak hányad része illeti örökösödési jog szerint egyik vagy másik birtokost: ott mindennemű külsők kiszakasztásában az ágazatok szerinti illetőség megtartandó. Ha valaki egy osztályos birtokostól egy részt megszerzett volna, ez minden esetre az elidegenítő részébe számítatik, de a megszerzőnek adatik ki.“

2-or. „Ha az ágazatok szerinti örökösödés, oly tisztaságban, miképpen itt előterjesztetett, bé nem bizonyítható: ily esetben külön kulcs állítatik meg a sajátul használt külső birtokra, s külön a közhelyekre s ezekből tett foglalásokra.“ És pedig“

a.) „a régi időtől fogva sajátilag külön birt külső birtokokra nézve, melyekről bé nem lehet bizonyítani, hogy közhelyekből fogattak volna fel, úgy az eddigi törvényes határosztályoknál fogva a birtokosok közt már kiosztott külbirtokokra nézve is, ezeknek jelenlegi birtoklás szerinti valóságos kiterjedése lesz felveendő, ezen kiterjedés mennyisége megállítandó, és a megállított birtokmennyiség ki nekkinnek illetőségébe aránylagoson kiadandó;“

b.) „a közhelyekre és ezekből tett foglalásokra nézve a részesedés kulcsául szolgáland a régi telkek száma, mennyiben tisztába hozható; melyek felszámítására nézve az udvartelkek iránt törvényhatóságunként divatozó azon különböző szokás, miként némely törvényhatóságban két, má-

sutt három régi teleknek számítottak, továbbra is fenmarad; ha pedig bém bizonyíthatnák, hogy valamely udvartelek több udvar- vagy régi jobbágytelekből van összeszerkesztve, ezeknek száma számításba veendő. Hol már ezelőtt határosztály volt, a netalán fenmaradt közhelyekből illetőségek kiszakasztatására a határosztályban használt kulcs, ha tudatik, megtartandó, ha pedig nem tudatnék, ezen törvéncikkben foglalt elvek szerint leszen a kulcs alkalmazandó."

6.) „Az előbbi szakaszban foglalt minden pontra nézve megjegyeztetik, hogyha ezen rendezés alkalmával a felek egymás közt valamely kulcs iránt megegyeznének, mindenekelőtt az egyezés tartalma követendő."

7.) „Azon közhelyek felosztására nézve, melyek pusztai birtokok (praedium) lennének, az előbbi két szakaszban határozott kulcsok alkalmazandók; megjegyezve a régi telkekre nézve, hogy csak azon telkek vétethetnek régieknek, melyek még pusztává változás előtt azon pusztai birtokon voltak. Hogyha az illetén birtokokban az előbbi kulcsok egyike sem lenne alkalmazható: az ottani közhelyek a régi idő óta ugyanott külön birtokolt helyek kiterjedésének arányában osztandók."

8.) „A közhelyekből tett foglalásokra nézve időmulásnak helye nincs."

9.) „A közlegelő elkülönítésére és az urbéreseknek ezekből illetőségeik kiszakasztatására határoztatik:"

1-ör „Legeltetés illeti az urbéreseket"

a.) „a telki állományaikhoz tartozó ugarföldeken";

b.) „ezen szakaszban alább határozott módon részökre kiszakasztandó legelőn, ha a határon fordulónkénti szántók- és kaszálókon kívül, volt eddig is közlegelő; és ha ebből legelői illetőségek ki nem adathatnák";

c.) „erdős helyeken azon erdőkben, hol régi idő óta folytonosan legeltetés használatában voltak. Mire nézve

2-ör „felvéve az egész helység közlegelőjének kiterjedését, legelőbb is az 5-ik és 6-ik szakaszokban határozott kulcsok szerint, mint valóságos közhelyekre nézve, tisztába hozandó azon mennyiség, mely a közlegelőből ugyanazon helység több birtokosai közt, az egyes birtokosokat külön-külön illeti."

3-ör „Oly birtokosoknak legelői illetőségek, kiknek

nincs urbéresök, a több földesurakat szolgáló urbéresek tekintetéből megnem szoríthatók, hanem épségében kiadandó.“

4-er „Meghatározatván az urbéresekkel ellátott urakra nézve a legelői illetőség, az később minden egyes földesur és annak urbéresei közt, következő elvek szerint, felosztandó és kiadandó:“

a.) „Ha a földesur közlegelői illetőségének feléből mindenik egésztelkü urbéresre öt holdtól tizenöt holdig jut: a közlegelő másik fele a földesuraknak marad.“

b.) „Ha pedig a közlegelő oly kevés lenne, hogy annak feléből öt hold kiterjedésű legelő sem jutna egy egész urbéres telek után: a földesurak közlegelői illetőségéből nekik csak egynegyed rész meghagyandó, három negyede pedig urbéreseikközt kiosztandó.“

c.) „Azon esetben végre, ha a közlegelő oly nagy kiterjedésű lenne, hogy a földesurnak mindenik egész urbéresi telkére a tizenöt hold kiterjedésű legelő kijutna: a fennmaradott legelőbeli rész, az urbéresek kielégítése után, minden esetre a földesurnak hagyandó.“

„Ezen módon mindenik földesur urbéreseire közlegelői részesedések mértéke tisztába hozatván s meg állítatván, ha az urbéresek közlegelőjüket maguk közt, az 1-ső szakasz értelmében, elkülöníttetni nem kívánnák, akkor közlegelői illetőségek összeszámitatik, és egy vagy a lehető legkevesebb tagban, az urbéres közönség számára, kiszakasztatik; mit az egész helység urbéresei, szolgálatuk arányában, közös legelőjöknek használnának.“

„Az urbéresek ily módon legelővel elláttatván, minden földesuraknak saját urbéreseik számára kiadott legelői illetőségen fejül megmaradt legelőbeli része felszámitatik, s ha birtokát külön kívánja kiszakasztatni, többi birtok részeivel együtt összesítve, elkülönítve adatik ki.“

5-ör „Azon birtokosok illetősége, kik legelői részöket elkülöníttetni nem akarják, egy tagban kiszakasztatandó.“

6-or „Havasos és nagyon tágas legelőkkal és erdőkkel ellátott helyeken, melyekben az urbéresek már régi idő óta s folytonos gyakorlathat fogva, legeltetési javadalommal éltek, az urbéresek marhái legelésére bizonyos rész kijelölendő; mely mennyiség meghatározásában főként azon körülmény veendő tekintetbe, hogy azon helység lakosai szántásvetés- vagy inkább marhatartásból élnek-e? de sem-

mi esetre tizenöt holdon felül, ideértve a közlegelőből kiszakasztott részeni legeltetést is, egyegész urbérestelek után több nem számíttathatik; önként értetvén, hogy az urbéresek ily kiszakasztott erdőrészben, az egy legeltetésen kívül, más haszonvételi joggal csak úgy birandanak, ha egyszerűsmind erdőlési részökben is kiszakasztatott; egyébiránt ez esetben is, az urbéreseknek a földesuri erdőkbéli legeltethetési javadalma csakis az erdőszeti helyes szabályok szerint, olymodon engedtetik meg, hogy ezáltal a földesur az erdőkből eddig vett javadalmai használatától el ne rekesztessék.“

7-er „Mely határookban az ugarokon, s feltiltás előtt, a kaszálókön kívül semmi más közlegelő eddigsem volt, ott a földesur az urbéresek számára külön közlegelő kiszakasztásával nem tartozik.“

8-or „Az urbéresek legelői illetőségének kiszámításakor, az egésznél nagyobb vagy kisebb urbérestelkek aránylagoson számítandók; nyolcz házas zsellér egy egész állományu urbéresnek veendő; ezen rovathá számíttatnak oly urbérestelkekis, melyeknek külsői egy negyed urbérestelket sem tesznek.“

9-er „A közlegelőköni legeltetési jog a birtokost minden oly helységeken, hol bármilynemű majorság vagy urbéresi belső birtoka van, illeti, mely illetőségét a birtokos elkülönítve kiszakasztathatja. Kivétetnek csupán azon helységek, melyekben legeltetési jogukkal a birtokos és elődei sohasem éltek, semmi külső majorság földdel nem birnak, és egyszerűsmind a legelő oly szűk, hogy az urbéresek igavonó marhái legeltetésére sem elégségesek; oly helységeken tehát, hol mind ezen három feltétel együtt fordul elő, a földesur a közlegelőköni legeltetési joggal ezután sem birand, és abból maga részére kiszakasztást sem tétethet.“

10.) „Ha több birtokosok egymásközt megegyeznének, szabadságukban áll mindennemű illetőségeiket egyesülve külön egy tagban kiszakasztatni.“

11.) „Az elkülönített birtokokat birtokosaik szabad tetzésök szerint, mások kirekesztésével, használhatván, kik a határban levő egész illetőségeiket kivették, a határban másutt legeltetési joggal nem birnak.“

12.) „Azoknak birtoka, kik azt elkülöníteni nem kívánák, fordulónként úgy adassék ki, hogy legalább háromfordulójuk legyen; kik következőleg birtokaikat elkülönített-

hetik, de ezen elkülönítés által az annakelőtte már elkülönített tagok meg nem zavartathatnak.“

13.) „Az urbéreseknél külsőségeik a földesuri majorságföldről minden esetre úgy, válogatassanak külön, hogy az urbéri törvények értelmében, urbéreseknél kiadandó föld, az elkülönítés előtt általuk használthoz mind mennyiségére mind minőségére nézve, egyenlő legyen.“

14.) „Az egyházak birtoka (ide nem értve a közhelyekből foglaltatásokat) jelenlegi birtokok arányában kiszakasztandó.“

„Ha a helységben templommal és pappal ellátott egyháznak semmi vagy egy egész urbéri állományánál kevesebb birtoka lenne, és azon helység határán közhely találtatnék: abból az egyház birtoka, azon helység számára megállított, egy egész telki állomány mennyiségében kiszakasztatván, e mennyiségre kipótolandó; mely törvény jótékonyága a görög nem egyesültek egyházaira is kiterjesztetik.“

„Közhelyekkel ellátott helységekben, a helybeli iskola számára a közhelyekből, azon helységekre nézve megállított egy egész urbéri állományhoz egyenlő mennyiség kiszakasztandó. Hol közhelyek nincsenek, a rendezésre kiküldött bíróság illető földesurakat megtalálván, arra igyekszik birni, hogy a kívánt mennyiség kiszakasztásába egyezzenek meg. Oly helységekben, hol iskolák még nem léteznek, az iskolák felállítására kiszakasztandó rész a birtokosság felügyelete alatt fog kezeltetni.“

15.) „Mindenik bevett vallásu, valamint a görög nem egyesült egyházak számára is, melyeknek azon helységben templomjok és papjok van, a közlegelőkből, azon helység számára két egész telek után megállított legelőbeli járandóság kiszakasztandó, mely legelői illetőséget illető lelkész és iskolamester különösen használandják.“

16.) „Határrendezés alkalmával, ha az illető tulajdonos és több birtokostársai egymásközt másképp meg nem egyezhetnének, tulajdonosaiknál hagyandók és illetőségeikbe számítandók:“

a.) „minden belsők és közvetlen a falu mellett levő, elkülönített és különös használat alá befogott helyek;“

b.) „szőlők, a határon levő gyümölcsösök, és külön birtokolt majorságterdők.“

c.) „azon külsők, melyeket a birtokos elkülönített használat alá vonván, lakosokkal bételepített;“

d.) „oly külső helyek, melyekkel a föld rendes gazdasági használatán kívül, különös jog vagy javadalom gyakorlata van kapcsolatban, milyenek: a vámos helyek, ásványos vizek, malmok s ezek fentartására szükséges helyek, mezőni fogadók, az azokhoz kerített helyekkel együtt, s hasonló;“

e.) „az előbbi pontok alá nem sorozható külső határbeli épületekre nézve megjegyeztetik, hogy a költségesebb épületek, az e körüli helylyel együtt, előbbi birtokosaiknál hagyassanak, a kevésbbé költségesek pedig, vagy melyek átváltoztatását a határrendezés költségeit hordozók elvállalják, ezek költségén hordassanak át az épület tulajdonosának jutandó határrészbe. A temető- és templomhelyek tagosítás tárgyait nem tehetik.“

17.) „A határban szükséges utak, valamint az itatókhoz és az előbbi szakasz rendeleténél fogva jelen birtokosaiknak meghagyott helyekhez vezető utak, a nélkül hogy bárkinek részébe tudatnának, a felosztandó birtok összességéből kihagyandók.“

18.) „Minden egyes birtok kiszakasztásának, az előbbi birtokhoz egyenlő becsű földben kell történni, a minőséget a kiterjedés pótolván; haszonvehetetlen földek számításba nem jöhetnek, hanem bétudás nélkül, azok tulajdonaivá válnak, kiknek birtokai közé esnek.“

19.) „Ha a felek meg nem egyezhetnének: a rendező bíróság ezen törvényczikkben megállított elvek szerint, és különös tekintettel ezen törvényczikk 1-ső szakaszára, hogy t. i. a birtokaikat elkülöníttetni nem kívánók, úgy az urbéresek is a határ jobb részéből, mennyiben annak addigis használatában voltak, ki ne rekesztessenek: soravonás utján határozandja el, hogy az elkülönítést kívánóknak birtokai, úgy az urbéreseké is hol adassanak ki.“

„Ha a birtokosok valamelyike maga részét, különben a megállított elvek szerint, egy tagban ki nem kaphatván, azt nyilvánítná, miszerint annak egy tagbani kikaphatása tekintetéből, a határ gyengébb részéből kiiszakasztással is megelégednék: ily birtokosnak illetősége egy tagban leszen kiiszakasztandó; úgy mindazonáltal, hogy ezen esetben is, a több birtokosok és urbéresek, a határ jobb részéből (mennyiben azelőtt is annak használatában voltak) ki ne rekesztessenek.“

20.) „Oly helységekben, hol határrendezés még nem történt, a törvényhatósági tisztek kötelessége felügyelni, hogy a birtokosok és urbéresek közül senki aránytalan marhalegeltetéssel a többi birtokosokat, szolgáló embereket és urbéreseket legeltetési joguk-és javadalmaikban meg ne szorítsa. Ezen rendszabály azon határrészekre is kiterjesztetik, melyek rendezés alkalmával nem elkülönítve, hanem a birtokosok és urbéresek számára közösen szakasztattak ki.“

167. §.

A határrendezés és birtok-elkülönítés módjáról.

A határrendezés és birtok-elkülönítés módja következőleg szabályoztatott az 1846. évi 15. cikk 21. §-án kezdve az 51. §-ig:

1.) „Első bírósági törvényszéke a határrendezésnek s elkülönítésnek az illető törvényhatóság derékszéke, mely öt tagot bocsát ki, kik közül egyik az elnöki, másik a jegyzői tiszttel viendő, egyszersmind az öt rendes tagon kívül, még néhány egyént nevez ki, de ez utóbbiak bírói minőségben csak akkor jelennek meg, midőn a rendes tagok valamelyike ellen törvényes kifogás tétetvén, vagy valamelyik közülök meg nem jelenhetvén, az elnök által a megjelenésre felszólíttatnék.“

„Ezen első bírósági törvényszék, bármely fél kívánatára, eljárását a hely színén folytatja. Az ítélet törvényességére pedig öt tagnak jelenléte szükséges. Feltörvényszék a királyi főkormány, mely az ily pereket folyamodás útján vizsgálja meg, honnan a királyi főkormány ítéletével meg nem elégedő fél, hasonlólag folyamodás útján, a 35-ik szakasz értelmében, legfelsőbb vizsgálat végett ő felsége eleibe felviheti.“

2.) „Az első bírósági törvényszék nevezett elnökének tiszttét, ha akadályoztatnék, vagy törvényes kifogás alá jönne, az utána következő bíró viszi.“

3.) „A telpéres, minden előleges hirtétel vagy meghívás nélkül, per megkezdése gyanánt, a törvényhatósági derékszékhez kérelmet ad be, melyben az első bírósági törvényszéket kirendeltetni kéri, s a per tárgyát tevő határnak minden jelenlegi birtokosait kérelmében megnevezi.“

4.) „A törvényhatósági derékszék, a nélkül, hogy a fe-

lek iratásait bévenné, az első bírósági törvényszéket kinevezi, s egyszersmind kijeleli a napot, melyen ezen ítélőszék a hely színére kiszálljon. Ezen határnap kitűzésében, a helységi birtokosoknak, azon helytől, hol az elkülönítés vagy rendezés megteendő, közelebb vagy távolabb lakásuk tekintetbe vételével, a törvényhatósági derékszék arra leendő ügyelettel, hogy a határnap, válasza kiadásától számítva harmincz napnál kevesebb, s hatvan napnál több időre ne essék.“

5.) „Az első bírósági törvényszék kibocsátása alkalmával, a derékszék a felperes kérelmében kijelelt minden közbirtokost és urbéres közönséget, a rendezési per megkezdése iránt, illető járásbeli tisztek által felszólíttat, és mind a ki-rendelt bírák neveit, mind a megjelenésre kitűzött határnapot tudtokra adatja; ezen felszólítást a járásbeli tisztek a törvényhatóságukban lakókra, vagy ott könnyen megtalálhatókra nézve személyesen, a többiekre nézve birtokaikról viszik véghez, és a felszólítás megtételéről az első bírósági törvényszék elnökét azonnal tudósítják.“

„Ha a felperes, a bizonytalanságban és homályban álló birtokviszonyok miatt, a derékszékhez beadott kérelmében valamelyik birtokost megnevezni elmulasztaná, és e miatt egy vagy más birtokos nem szólíttatná fel: e hiány következtülően is kipótoltatható, s a törvényszék kiszállása után azonnal, mielőtt bármily kérdésben határozatot hozna, ily birtokost az illető járásbeli tiszt által felszólíttatja. Egyéb-iránt, a felszólításnak bármily alakbani megtétele tekintetéből, semmi kifogás nem tétethetik; a felszólításra nézve lényeges kellékekül csupán azok tekintetvén, melyek ezen és előbbi két szakaszban megállíttak.“

6.) „A derékszék az első bírósági törvényszék kibocsátásakor, a törvényhatósági hivatalos pártfogóhoz is rendelést teszen, hogy a rendezés véghez vitelekor a hely színén jelen legyen, az adózó közönséget védje és az adóalap épységére ügyeljen föl.“

7.) „Határrendezési ügyekben a derékszék hatásköré csak az előbbi szakaszokban kijeleltre terjed ki, és minden más kérdések megvitatása s elhatározása a kibocsátandó első bírósági törvényszék ítélete alá tartozik.“

8.) „Az első bírósági törvényszék köteles, a derékszék által kijelelt napon, a törvényszüneteket nem tekintve, a helyszínére kiszállani s munkálkodását az innepnapokon kívül folytatni.“

9.) „A kibocsátott törvényszék munkálkodását az elégtétel elpróbálása nélkül kezdi meg.“

10.) „Mi a felek követeléseit illeti.“

a.) „A felperes fél, az első bírósági törvényszék előtt, ennek kiszállása után, legfeljebb harmadnap alatt, kívánatait kérelmi alakban beadja; az alpereseknek, úgy az urbéres közönségnek együtt, vagy külön is észrevételeiket és ellenköveteléseiket, ezen harmadnap alatt beadni hasonlólag joguk van; ezen előleges beadás egyik felet sem rekesztvén el lehető egyéb követeléseinek, az ügy folyama alatt pótlólag beadásától; azonban a méltatlan hurczolás büntetését igénylő esetekben, azt elkövető fél, a törvényszék által, méltatlanság büntetésén leszen marasztandó.“

b.) „A felek kölcsönös követeléseinek bévetele után, a törvényszék előlegesen a felekközt békés utoni kiegyenlítést próbáland el, melynek nem sikerülése esetében“

c.) „a feleknek csakis kétszeri összszefelelkezésük bévetele után, az illető kérdésekre nézve ítéletet mond“;

d.) „a feleknek minden feleletökre, legfeljebb harmadnap határidő tűzetik ki;“

11.) „Kötelessége leend még e törvényszékeknek.“

a.) „az osztatlan közerdőkre nézve az 1791-ik évi 30-ik törvényczikk értelmében, bármely félnek kívánatára, a kereset bévégzéséig birói zárt rendelni, és a törvényhatósági tiszteket ennek elégtételbe vétele végett fölszólítani.“

b.) „Ha a határ hitelesen fölmérve mégnem lenne, azt fölmérteni és az elkülönítés vagy kiszakasztás előtti állásról, minden egyes birtok darabot, azoknak kiterjedését és birtokosát tisztán és világosan magában foglaló, és az elnök s jegyző aláírásával hitelesítendő, pontos térrajzot készíttetni; ha pedig a határ már az előtt hitelesen fölmérve és arról térrajz is készítve lenne: a meglevő térrajzot a közbejöhett változások szerint kiigazíttatni.“

c.) „Minden esetre, a határnak rendezés előtti állásáról véghez vitt fölmérést és térrajzot, munkálkodása végével, a törvényhatóság levéltárábani megtartás végett, a törvényhatóságnak béküldeni.“

d.) „Alkalmas és ahoz értő mérnököt, a törvényszék megegyezésével, a felperes vesz föl, ki ellen az ellentél kifogását a törvényszék előtt megteheti.“

c.) „Ha a helység határának egy része vagy annak hasz-

nálata fölött a szomszéd helységekkel határbeli egyenetlenség lenne: a törvényszék a fölmérés megkezdése előtt, a fenforgó egyenetlenség békés utoni kiegyenlítését elpróbálja, melynek nem sikerülése esetében, az egyenetlenség alatti helynek kihagyásával, intézkedését csak a határ egyenetlenség alatt nem levő több részeire nézve teendi meg, a térrajzban a kérdés alatti helyet is kijelelvén. A fenforgó határbeli egyenetlenség elenyésztetése után, annak rendezésére is az illetőknek joga fenmarad.“

12.) „Noha az előforduló esetekhez képest, az első bírósági törvényszék több nem derekas ítéleteket hozhat; de az ügy folyama alatt, akár törvényes menedékek alkalmazásával, akár folyamodásokkal perfüggést okozni nem lehet; azonban a sérelmes fél szabadságában áll, az egyes ítéletek kimondása alkalmával is az orvoslatra jogát fentartani; a mit ha béjelenteni elmulasztana is, joga leend, az ügynek az első bírósági törvényszék előtti lefolyta után, követelt sérelmeinek orvoslatát a királyi főkormány előtt, az alább határozott módon szorgalmazni.“

13.) „Az első bírósági törvényszék előtt már lefolyt ügy, a kiszakasztás és kézbeadás előtt, akár adatik bé folyamodási kérelemlevél, akár nem, a királyi főkormányhoz felterjesztendő; mire nézve“

a.) „az első bírósági törvényszék végső ítéletének kimondásától számítva tizenöt nap engedtetik a feleknek és urbóreseknak, hogy folyamodási kérelemleveleiket azon törvényszék elnökéhez beadhasák; mely határidő elteltével a folyamodások beadásának s elfogadásának helye nincs.“

b.) „A folyamodó, az ügy első kezdése oltá állítólag szenvedett minden sérelmeit folyamodásában fölfedezheti.“

c.) „A folyamodások az első bírósági törvényszék elnöke útján a felekkel közöltetvén, észrevételeik megkészítésére s beadására együtt véve, újra tizenöt napi határidő engedtetik.“

d.) „Az érintett határidőnek elteltével, a törvényszék elnöke a folyamodásokat és azokra tett észrevételeket, a perfolyta levelekkel együtt, minden tudósítás nélkül, a királyi főkormányhoz felküldi. Önként értetvén, hogyha az első tizenöt napalatt az elnöknek folyamodások bé nem adattak, ezen első tizenöt nap elteltével, a pert a királyi főkormányhoz felküldeni köteles.“

14.) „A királyi főkormány, a beadott folyamódások nyomán, határozatát a perben előforduló minden kérdésre kiterjesztheti. Ha azonban a felek az első bírósági törvényszék ítéletén megnyugodtak, csak azt vizsgálándja meg, hogy az első bírósági törvényszék által, az urbéresekre nézve, a törvények rendelete pontosan megtartatott-e?.”

15.) „A királyi főkormány határozatát a törvényhatóság főtisztéhez, vagy annak helyetteséhez küldi le; ki e határozatot vevén, annak a helyszíneni kihirdetése végett határnapot tűz ki, s a feleket, illető járásbeli tiszt által, a 25-ik szakaszban megállított mód szerint, a megjelenésre fölszó-líttatja, arról is gondoskodván, hogy a kitűzött napon az első bírósági törvényszék ott megjelenvén, a királyi főkormány határozatát kihirdettesse.”

„A királyi főkormány határozatán meg nem nyugvó félnek joga van, annak kihirdetése alkalmával, ő felségéhez fölfolyamodást jelenteni; a fölfolyamodás beadására s fölküldésére, s a legfelsőbb királyi határozat kihirdetésére nézve, e törvényczik 32, 33, 34 s 35 szakaszainak rendszabályai megtartandók; de a folyamodás jótékonyásával élni akaró, a királyi főkormányi határozat kihirdetése napjától számítandó tízenöt nap alatt, folyamodását az első bírósági törvényszék elnökénél bejelenteni köteles, különben a királyi főkormányi határozat végső ítéletnek tekintendő. Fölfolyamodás jelentése esetében a per, az első bírósági törvényszék elnöke által, a 27-ik szakasz c.) pontja értelmében, a királyi főkormány útján ő felségének fölküldendő.”

16.) „Az első bírósági törvényszék, a végső ítéletnek a 15-ik szakasz értelmébeni kihirdetése után, munkálkodását azonnal, elégtétel elpróbálása nélkül, folytatandja; a kiszakasztást mérnöki közbenjövással megteszi; a költségek iránt, a felek előleges kihallgatásával, elégtételbe veendő határozatot hoz, s kinek kinek részét kiadja.”

17.) „Az e szerint rendezett határról a törvényszék új térrajzot készített azon pontossággal, mely az első térrajzra nézve a 31-ik szakasz b) pontja alatt határoztatott, és e második térrajz is, a perfolyta levelekkel együtt, a törvényhatóság levéltárába, megtartás végett beküldendő. Az ügy bévégződése után a felek saját okleveleiket kivehetik, s a törvényszék ezekről, úgy szintén a perfolyta levelekről, a törvényhatóság levéltárába helyezendő lajstromot készített.”

18.) „Ha a peres felek valamelyike kívánná, köteles a törvényszék, a térrajzok hiteles mását, a perből kivonatokat, sőt az egész perfollyamot is az ahhoz tartozó irományokkal és oklevelekkel együtt, törvényes díj letétele mellett, hiteles másban kiadni; az egész perfollyam kiadásában, az átbocsátó levelekre nézve fenálló rend tartatván meg. A térrajzokból és perfollyta levelekből, azoknak a törvényhatóság levéltárába bététele után, a hiteles mások a törvényhatóság föltízte és jegyző aláírása alatt kiadandók; ily hitelesen kiadott mások a törvényszéki mások erejével birandanak.“

19.) „Mi a határrendezés és e végre folytatott ügy költségeit illeti:

a.) „Hol törvényes határosztály már volt, a rendezés költségeit, birtokuk arányában, mindazok hordozzák, kik határbeli illetőségeiket elkülönítve vették ki.“

b.) „Hol határosztály nem volt, a rendezés költségeiben, akár elkülönítéssel volt összekötötésben, akár nem, minden birtokos, birtoka arányában részt venni köteles.“

c.) „Azon esetben, midőn a költségeket minden birtokos hordozni köteles, az urbéreses a szükséges tenyeres és fuvaros napszámokon, és a határban használandó ingyen előfogatokon kívül, semmi költséggel nem terheltethetnek.“

d.) „Az első bírósági törvényszék birái, munkálkodásuk folyama alatt, mihez a kiszállási és hazautazási napok is számítandók, az élelmen s előfogati költségen kívül egy rforint, s az elnök egy rforint negyven krajczár napi bérrel ellátandók.“

„A jegyzőt ily irományokért, melyeket mint bírósági jegyző köteles készíteni, milyenek a jegyzőkönyvek, ítéletek, perlajstrom s hasonlók, napi béren felül külön díj nem illeti; de ezekből, valamelyik fél kívánatára, kiadandó hiteles másokért vagy kivonatokért a törvényes díjt veszi.“

e.) „A költségeket, ha a felek másképen nem egyeztek volna meg, a munkálkodás folyama alatt, mindig a felperes előlegezi, melyeknek a törvényszék általi elhatározása után, ha találtatnának oly birtokosok, kik az előbbi a.) és b.) pontok szerint a költségekben részt venni kötelesek, és részöket lefizetni vonakodnának: a törvényszék a költségeket előlegezőket, a részt venni kötelesek földbirtokából, a megítélendő arányhoz képest, törvényes becsű útján ki-

elégíti. A költségekben ily módon elbecsült és elfoglalt birtokrész törvényes zálog természetével birand.“

f.) „Fáradság czime alatt semmi nem számíttathatik.“

g.) „A határrendezésre vagy elkülönítésre fordított költségek a birtokon fekvő törvényes bérházásoknak tekintendők.“

20.) „Ha valaki az első bírósági törvényszéket kiszálásában, vagy munkálkodásának bármely pontján annak teljes bévégzéseig meggátolná, vagy annak ellenszegülne: a törvényhatóság fő- vagy első tiszte, vagy azok helyettese, a törvényszék feljelentésére, a kívántató segélyről, szükség esetében maga útján katonai erőről is fog gondoskodni; az illetén segélyköltségeit mindig a meggátló és ellenszegülő hordozza.“

„Az elégtétel elpróbálása körül gyakoroltatni szokott eljárásoknak és formaságoknak, ellenállásnak, visszaverésnek, a polgári és katonai erők iránti szokott felelkezéseknek, fölhívásnak, törvényes menedékeknek és folyamodásoknak — jelen törvénycikkben kifejezett eseteken kívül — ezen perfolyamokban helye nincs, s azoknak alkalmazása semmi perfüggést nem okozhat; birtokon kívül csak három év folyama alatt megindítható kegyelembőlí újítás hagyatván fen.“

21.) „A kiszakasztatás, kézbeadás vagy költségek hitelesítése által magát megterheltetve vélő fél, hat hónap alatt folyamathba teendő elégtétel-orvoslat útján, sérelmei orvoslását a királyi főkormány előtt eszközölheti.“

22.) „Ezután indítandó határosztályos ügyek csak a jelen törvénycikkben megállított módon és perfolyam szerint indíttathatnak és tárgyalthatnak.“

23.) „Határosztályt követelhet bárki, elkülönítés nélkül is, de a peresfelek akármelyikének joga van, ezen törvénycikk 1-ső és 2-dik szakaszai értelmében, illetőségének elkülönítve és összesítve leendő kiadását ugyanazon perben megkivánni.“

24.) „A most folyamatban levő, de még derekas ítéleten át nem ment határosztályos ügyek, akármely fél kívánására, jelen törvénycikkben megállított törvényszékhez átteendők, és a birtokelkülönítésre is kiterjeszthetők.“

25.) „Ezelőtt indított határosztályos ügyek, melyekben már derekas ítélet költ, a fenálló törvények értelmében megkezdett uton bévégzendők.“

26.) Végképen ellátott, de még végre nem hajtott, valamint ezen törvényczikk 45-ik szakasza értelmében ezután ellátandó határosztályos ügyek, az illetőségét külön kiszakasztani akaró bármely félnek kívánságára, jelen törvényczikkben megállított törvényszékhez átteendők; mely törvényszék által csak az elkülönítés kérdése elhatározandó, de a részesedés mértékét illető, és az osztoztató szék által már ítéletesen elhatározott több elvek újabb ítélet tárgyává nem tétethetnek.“

27.) „Az eddig akár egyezéssileg, akár törvényes határosztály alkalmával történt elkülönítések erejökben hagyatnak, kiigazításnak csak annyiban levén helye, mennyiben az elkülönítés alkalmával osztatlanul hagyott földek fölosztathatnak. Ily elkülönítések által magukat megkárosítva vélő urbéreseknek fenmarad, az urbéri törvények értelmében, kármentesítésök követelhetése.“

28.) „Azon esetben is, midőn a határosztály véghezmente után, az arányosítás alá tartozó közjavadaimok arányosítása, vagy közerdők, állandó közlegelők, vagy a határosztály alkalmával osztatlanul fenmaradt közhelyek fölosztása, vagy végre a jelen törvényczikk keletkezése előtti elkülönítéseknek kiigazítása az urbéresek részéről követelhetnek: jelen törvényczikkben megállított ut és mód követendő; a költséget, ez utolsó esetben, midőn tudniillik a már megtörtént elkülönítés kiigazítása forog fen, a birtokait elkülöníteni kívánók, a fenérintett több esetekben pedig minden birtokos aránylagoson hordozván.“

29.) „Ezen törvényczikk alkalmazását sem a közönségek lehető kiváltsága, sem az urbéri kötések, vagy urbéri tartozások iránti gyakorlat, sem az állományi illetőségek haszonvétele iránti szerződések meg nem gátolhatják; egyéb iránt illetően kiváltságok, kötések, régi szokások és szerződések ereje épségben hagyatván.“

30.) „A szélbeli katonaság iránti tervkészítés az országos bizottmány köteleességévé tétetvén, jelen törvényczikkben megállított elveknek azon helységekre, hol jelenleg szélbeli katonaság létezik, mikénti alkalmazására nézve véleményt adni azon bizottmány teendője levén: a beadandó vélemény országos tárgyalásáig és ellátásáig, a megállított elveknek említett helyekre leendő alkalmazása függőben ha-

gyatik; azonban a rendezés szabad egyezkedés útján ily helységekből is megengedtetvén."

167. §.

f.) A korcsomárlási jogról.

Korcsomárlási jognak neveztetik a szesz italoknak u. m. bornak, sernek, pálinkának kisebb mértékekkeli árultathatása. Ennek járultsági természetét tanúsítja az, hogy gyakorlata a birtokosokat jószágaik mennyiségéhez képest illeti (juxta quantitatem honorum, A. C. 3. R. 32. Cz. 1. cz.). Ezen jog csak a magyar- és székelyföldön lakó falusi birtokosokra nézve van ugyan szabályozva törvényeinkben, de gyakorolják, szokás szerint, s gyakorolhatják is azt a városiak is, még pedig — mivel belső birtok után járó haszonvétel — úgy, mint a városi birtokosokat egyenként, s nem pedig mint a várost testületileg illető jog; a mit igazol az is, hogy a C. C. 3. R. 11. Cz. 9. cikké városi korcsomárlásról intézkedvén, azt, a városiakat u. m. az ő és új tordaiakat és dézsieket, nem pedig Torda és Dézs városait illetőnek nevezi. Következtethetni ebből azt, hogy a városok testületileg a korcsomárlás jogát, polgáraik kirekesztésével, az ők beléegyezése nélkül nem kezelhetik saját közjövendők forrása gyanánt, s azt haszonbérbe sem adhatják. Törvényeinknek ezen szabályozását tárgyzó rendeletei e következők:

1.) A törvénynyé vált urbéri szabályok 3-ik szakasza 8-ik pontja szerint, évenként szent Mihály napjától karácsonig, a korcsomatarthatási jog gyakorlata kirekesztőleg csak az urbéreseket illetvén: ezen idő alatt mások azon helységekből, melyekben urbéresek is vannak, korcsomát nem tarthatnak, csupán az utazók befogadásására épített vendégfogadókat véve ki, melyekben a korcsomárlás azon idő alatt is folytattathatik.

2.) September 29-dikén kezdve december 25-dikeig terjedő részét kivéve az esztendőnek, annak több részeiben korcsomárolhatás a szabad birtokosokat illeti, az urbéresek teljes kirekesztésével; mégpedig nem csak a nemeseket, mivel a korcsomárlási jog nem nemesi, hanem belső telek után járultság levén, azt a belső telek bárminő állapota s rangu tulajdonosa éppen úgy használhatja, mint telke egyéb járandóságait.

3.) Azon helységeekben, melyekben a korcsomárlás joga még nem arányosított, a szabad birtokosságot illető időben minden birtokos, korlátoltathatás nélkül, folytonosan korcsomároltathat, törvény szerint csakis az arányosítás létesítése után szoríthatván bármely birtokos is, ezen jog gyakorlatára nézve, bizonyos idő határai közé; mely míg törvénytelenül meg nem határoztatik, a birtokostársát korlátoltatni kívánó követelésének nincs sem alapja sem értelme.

4.) Bármely szabad birtokos jogositva van az arányosítás (limitatio) követelésére, és a tisztek (szabályszerint az alispánok s illetőleg alkirálybírák) 200. forint büntetés terhe alatt köteleztettek, minden kibocsátás s további felhatalmaztatás nélkül, mihelyt aziránt megtaláltnak, azt végrehajtani; mégpedig a közhatárok osztályának kulcsa, t. i. a régi telkek mennyisége és száma szerint az A. C. 3. R. 29. és 32. czimében láthatólag. Ezen arányosítás pedig, mely az $184\frac{6}{7}$: 15. cz. 4. §. szerint, a határrendezéssel s birtokelkülönítéssel együtt és ugyanazon eljárási módon is megtörténhetik, gyakorlatilag abban áll, hogy a birtokosságot illető korcsomárlási idő összegéből kinekkinék a birtokosok közül kijeleltetik, naptól napig, korcsomároltathatási ideje abban az arányban, melyben belső régi telekbeli birtokamennyisége az egész helységbeli régi telkek összegéhez áll. Az arány eleven emlékezetben tarthatása végett, a birtokosok korcsomároltathatási idejét különkülön kimutató iromány készíttetik, az arányosító tiszt által hitelesítve, mely arányosítási oklevélnek (limitationis instrumentum) neveztetik. Mivel pedig az A. C. 3. R. 32. czimében láthatólag ezen arányosítás csupán a nemességre s ennél fogva azon birtokosokra nézve rendeltetett, kik a nemesség falusi jószágait jog szerint birtokolják: annak nem lehet helye sem a városi polgárokat illető korcsomárlási jogra nézve még azon okból is, mivel az arányosítás kulcsa városokban fel nem található; sem az urbéresekre nézve, még azon okból is, mivel ezeknek a korcsomárlás, birtokaik mennyiségére való tekintet nélkül, úgy tulajdoníttatik, mint őket állapotuknál fogva illető s éppen azért személyes engedmény, melyre nézve az urbéresek egymáshoz egyenlő viszonyban állanak.

5.) Ha valaki az arányosítás szabályait megsértené,

az által t. i. hogy a mást illető időben korcsomároltatna: 12. forinttal büntetetik a bornak elkelése után is akármi-kor, melynek két része a panaszlóé, harmada pedig a vég-rehajtóé, s azonkívül még hordója is bévágattathatik, vagy azt a tisztt elvitetheti még a nemesek saját udvarából is; ezen büntetés végrehajtására az alispán, és ha az hamar meg nem találtathatnék, a szolgabíró is (székelyföldön az alkirálybíró s illetőleg dúlóbiztos) a panaszlók által meg-szólíttatva kiszállani, 200. forint büntetés terhe alatt, köte-lesek levén az A. C. 3. R. 32. Cz. szerint.

6.) A fiscus kezénél levő s egyébféle jószágokban is az irt módon esik meg mind az arányosítás, mind annak megsértői büntetése; a büntetés csakugyan nem a fiscus jószágából, hanem a fiscalis tisztak akárholott találtató va-gyonaiból vétetik fel az illető vármegyei tisztak átirása következtében; a fiscalis jószágokra nézve helybenhagyat-ván a törvény kelése előtti gyakorlat az A. C. 3. R. 32. czimében; és az ezekben lakó mentesítettek, az A. C. 2. R. 8. Cz. 7. cz. szerint, bár nemesi szabadságban élők le-gyenek is, korcsomárlási jogot nem gyakorolhatván.

7.) Ha valamely birtokos az ötöt illető időben „el ke-lésre alkalmatlan szegény bort“ árultatna, az ará-nyosítási oklevél szerint utána következő, ha a bor a meg-kóstolásra felszólítandó alispán vagy szolgabíró által is rosz-nak találtatnék, hozzákezdethet bora árultatásához az A. C. 3. R. 32. Cz. szerint.

8.) Az egyházi rendbeli papok s oskolamesterek kor-csomát nem tarthatnak, a birtokosok engedelme nélkül, ha tisztt nem találtathatnék, bármely bizonyságul hivatandó ne-mes embernek is jelenlétében hordójuk feneke kivágattat-hatván az A. C. 3. R. 32. Cz. szerint.

9.) Az irt büntetés terhe alatt az urbéressek sem kezd-hetnek korcsomárláshoz a birtokosokat illető időben (A. C. 3. R. 32. Cz.), és habár czégértétel nélkül, akár ben a hely-ségben, akár kün a határon korcsomárolnának, annyiszor kell hogy felvételessék a 12. forint büntetés az alispán, fő-bíró, fő- vagy alkirálybíró ki nem szállhatása esetében, a szolgabírák, székek esküdtei vagy táblabírái által a paraszt-embereken, a hány hordó bor vagy ser elkelt; a nemes em-ber korcsomárlási jogát paraszt embernek által sem enged-hetvén más nemes emberek joga sérelmével (vagyis azon

esetben, midőn ezek annak kibérlésére készek volnának) a C. C. 3. R. 6. Cz. 1. cz. szerint.

10.) Arányosításnak helye van mind a magyar- mind a székelyföldi helységekben, azon különbséggel csakugyan, hogy a törvényszerinti tilalom a magyarföldi helységekben mind a borra, mind a serre kiterjesztetett az A. C. 3. R. 32. czimében, székelyföldön pedig csak a borra; sert minden időben árultatni és árulni szabad levén a C. C. 3. R. 6. Cz. 2. cz. szerint a székelyeknek.

11.) Midőn a korcsomárlás szabadsága névszerint csupán a borra és serre nézve korlátoltatott az idézett törvények által, egyéb italokat s névszerint pálinkát, még az arányosított helységekben is minden időben szabad korcsomároltatni, de csak a szabad birtokosoknak; mert az urbéressek el vannak tiltva a pálinkaárultatástól is az A. C. 3. R. 32. czimében kifejezett büntetés terhe alatt, a Kolozsvárt 1695-ben kelt 6-ik cz. által.

12.) Mivel a korcsomárlás a szeszes italok kisebb mértékkel u. m. vedrenkénti, kupánkénti, félkupánkénti, fertyálonykénti s a t. árulását jelenti, s mivel az idézett törvények által csupán a korcsomárlás szabályoztatott s korlátoltatott: a gyakorlattal is megegyezőleg méltán állithatni azt, hogy minden időben és helyen a szeszes italok hordonként bárki által is szabadon árultathatnak.

13.) A kamaraispánok nem tarthatnak korcsomát a bányászvárosok joga sérelmével a II. Lajos 3. V. 8. cz. szerint. Egyébiránt a bányászhelyeken a korcsomataratás a földesurakat illeti, kik kötelesek korcsomáikat a szükséges italokkal elegendőleg ellátni, ellenkező esetben arra kényszeríthetvén, hogy a bányászoknak engedjék által a korcsomárlást, az 1747: 6. cikk szerint.

169. §.

g.) A mézárszéktarthatás jogáról.

A mézárszék tarthatás jogánál fogva (jus macelli) a jogosított árultathat húst fontonként. Ezen jogról a nyilvánítatván az 1747: 6. cikkben, hogy a földesurakat éppen úgy illeti mint a korcsomárlás joga: világos, hogy a járultsági haszonvételek közé tartozik. Különbözik csakugyan ezen jog a korcsomárlási jogtól, természetére nézve, abban egyfelől, hogy annak arányosítását egy törvény

sem rendeli, és másfelől abban, hogy a városok kebelében mészároscéhek állittatván fel, kivéve a heti s országos vásárok napjait, azokban csak annak tagjai által árultathatik hús, a korszomárlásra jogosított más polgárok teljes ki-rekesztésével. A húsárultatásra nézve megjegyzésre méltók e következők:

1.) Mészárszéktartásra a földesurak levén jogosítva, azt az urbéresnek nem tarthatnak, kiket azonban a földesur nem kényszeríthet arra, hogy számára húst vagy szalonnát áruljanak, az urbéri szabályok 3. Sz. 13, és 14. pontjai szerint.

2.) Bányászhelyeken is ezen jog a földesurakat illeti, kik ha nem gondoskodnának a szükséglet fedező hús árultatásáról, kényszeríthetnek arra, hogy mészárszékeket bérbe adják a bányászoknak az 1747: 6-ik cikk szerint. Bányászvárosokban pedig a bányavárosok joga sérelmével nem tarthatnak mészárszéket a bányaispánok a II. Lajos 3. V. 8. cz. szerint.

3.) Az 6- és uj-tordaiaknak, valamint a dézsiéknek is a C. C. 3. R. 11. Cz. 9. cikkében úgy engedtetik meg a korszomátartással együtt a mészárszék tarthatása is, hogy a ki rajtok kívül korszomát és mészárszéket tartana, 200 forinttal büntetethessék.

4.) Városokon a hús az illető tanács által szabályozandó áron árultathatik, falukon ilyen árszabályozásnak nincs helye azon okból, mivel azokban nem czéhbeli emberek vágják a húst, az A. C. 3. R. 85. Cz. pedig csupán a czéhbelieknek teszi köteleességökké azt, hogy szabályozott áron áruljanak.

170. §.

h.) A terményekről.

Terménynek (fructus) nevezetik mindaz, a mi valamely dologból az életműves természeti erők által fejlődik ki, mint p. o. a fák gyümölcsei, állatok fajzatai, föld termései. A termények is, mint a dolgok haszonvételei s jövedelmei közé tartozók, azok járultságainak méltán tartathatnak a H. K. 1. R. 24. cz. 8. §. értelmében, s éppen azért a dolgok tulajdonosát illetik, csupán ezen járultsági természetöknél fogva. Ezek neveztetnek szokás szerint: 1.) függőőknek (fructus pendentes), melyek még a termő dologgal összeköttetvék p. o. a fáján függő szőlő, alma s a t., le nem

aratott búza, le nem kaszált fű s a t.; 2.) elválasztottaknak (fructus separati), melyek a termő dologtól elválasztattak, szabály szerint szándékoson, p. o. a leszedett alma, learatott búza, lekaszált fű, megszedett szőlő; 3.) bévetteknek (fructus percepti), melyek a termő dologtól elválasztás után, saját gyanánt használandólag, birtokba vétettek p. o. hordóba töltött must, behordatott gabona, széna s a t.; 4.) meglevőknek (fructus exstantes) azon bevett termények, melyek még megvannak p. o. a pinczében levő bor, csütrél levő asztagok, raktárban levő gabona; 5.) elköltötteknek (fructus consumti), melyeket a bévevő vagy elemésztett, vagy eladott; 6.) bévehetőeknek (fructus percipiendi), melyeknek azon termények, melyeket a dolog termett, s annak birtokosa bévehetett volna, ha akár hanyagsága, akár más kárt okozó ténye miatt, elnem pusztultak volna.

171. §.

3.) Az ősi szerzemény dolgokról,

Mindamelletti, hogy a dolgok ezen osztálya hatalmas szerepet játszik a fekvő vagyont szabályozó törvényeinkben, s magánjogi viszonyainkat sok más nemzetekéitől sajátságosan különböztetve főleg e tette: az ősi és szerzemény vagyionok határozott fogalmát törvénytárunkban felnem találhatni, és csak több ezen dolgok közti különbségben gyökerező jogviszonyokat szabályozó törvények összesített értelméből kiindulva állithatni, hogy

1.) *Ősieknek* (avita) nevezetnek azon vagyionok, melyek az utódok birtokába eldödeikről szállottak, még pedig törvényi azaz nem végrendeleti öröklés útján. Az ősiségnek ennél fogva két feltétele van, u. m.

a.) hogy a vagyion a maradék birtokába eldödeiről szállott legyen. A törvény ugyanis az ősieket általában s jelesen ott, a hol azokat a szerzeményekkel szembevetőleg kívánja megkülönböztetni, t. i. a H. K. 1. R. 58. czimében a tyai s nagyatyai vagyionoknak (bona paterna et avita) nevezi, mely nevezetek alatt csupán oly vagyionokat érthetni, melyeket a jelenleg birtoklónak atyja s nagyatyja is birtokolt, s a melyek réája azokról, vagyis eldödeiről szállottak;

b.) hogy a vagyion eldödökről leszállása törvényi öröklés útján (successione ab intestato)

történt legyen. Midőn ugyanis az ősi vagyonoknak azon jellemző sajátága, miszerint azok az első szerzőnek minden ivadékait illetik, végrendelet (H. K. 1. R. 44. cz. 1. §; A. C. 3. R. 25. Cz.) s időmulás (H. K. 1. R. 46. cz. 6. és 8. §) által sem gyengíthető joggal, azáltal van feltételesítve a H. K. 1. R. 47. és 67. czimeiben, hogy az azokat örökölni kívánó az első szerzőnek ivadéka legyen, s mint olyan, maga vagy eldődei osztottak legyen azokban az azokat birtokolttal vagy annak eldődeivel; és a midőn az idézett 47 és 67-ik czimeknek a H. K. 1. R. 40. és 45. czimeivel összefüggésénél fogva, az ősiséget feltételesítő osztály olyan, mely a szülők vagyonaikat törvényi öröklés után öröklött gyermekek között történt, a mit igazol annak azon osztálylyali egybevetése, mely a H. K. 1. R. 57. cz. 1. §-ában láthatólag a szülők végrendelete szerint történt, amaz a törvényi örökösödés elvének, a jogegyenlőség sérelme esetében megigazítható (H. K. 1. R. 45. cz. 1. §.), ez pedig változtathatatlan levén: tagadhatatlan, hogy a maradék birtokában levő bár atyai s nagyatyai vagyonok közül csak azokat lehet ősieknak tartani, melyek törvényi és nem végrendeleti öröklés útján jutottak az eldödek utódainak birtokába.

Az ősiség közlött fogalmát ki lehet és ki is kell terjeszteni az anyai vagyonokra is, mind azért, mivel a H. K. 1. R. 58. czimében látható *avitu bonum* anyai nagyatyáról szállott vagyont is jelent; mind azért, mivel a törvényi örökösödés következtében történt osztály által feltételesített ősiséget jellemző H. K. 1. R. 47. cz. általában osztály által nyert bármilyen vagyonokat tárgyz, a milyenek anyaiak is lehetnek, mint a melyek a H. K. 1. R. 113. cz. szerint az anya halála után a gyermekeire szállanak, a mi törvényi öröklés rendén történik; mind végre azért is, mivel a fiörökösre ezen módon szállott anyai jószágokról a H. K. 1. R. 54. cz. 2. §-ban az iratik, hogy azok az anyacsaládát követik, már pedig az ősiség jelleme főleg abban áll, hogy az ősi vagyonok inkább a család, mint az azokat birtoklók tulajdonainak tartathatnak, a mit azoknak mindjárt közöltetendő elidegeníthetetlenlensége bizonyít.

2.) *Szerzemények* (*acquisita, emittia, adepta bona* H. K. 1. R. 37. cz. 12. §) ellenben mindazok, melyek nem ősiek, név szerint:

a.) a fejedelmi adomány czime alatt nyert jószágok, me-

lyek a Hármaskönyvben rendszerint *acquisita* és *acquisititia bona* nevezetek alatt szoktak egyéb szerzeményektől megkülönböztetni, mint láthatni az 1. R. 6. cz. 3.; 28. cz. 1. és 37. cz. 12. §-aiban.

b.) A katonai szolgálat s vitézség és tudományos miveltség által szerzett vagyonok, melyek közül *amazok hadi* (*peculium castrense*), ezek pedig *polgári* (*peculium quasi castrense*) szerzeményeknek nevezetnek a H. K. 1. R. 5. cz. k. §-ban.

c.) Az örökbefogadás (*adoptio*) és fúsitás (*praeffectio*) által nyert vagyonok, a H. K. 1. R. 57. cz. 2. §-a szerint; és a mennyiben ezen szerzésmódoknak alapja az örökbefogadó- s illetőleg fúsitónak azon végrendelete, melyben halála utáni örököseit kinevezte, szerzeményeknek kell tartani azon vagyonokat is, melyek végrendeleti öröklés (*successio testamentaria*) útján bár eldődeiről szállottak *valakire*, a mit igazolnak a H. K. 3. R. 30. cz. 4. és 5. §-ai is, melyek szerint a végrendeleti örökösnek szabad rendelkezés tulajdonittatik az örökölt vagyonok felett; már pedig, mint alább közöltetni fog, azon vagyonokat, melyek felett szabadon lehet rendelkezni, szerzeménynek lehet és kell is tartani.

d.) A pénzzel vásárolt vagyonok a H. K. 1. R. 57. cz. k. §. szerint, melyeket a Hármaskönyv *bona emta* és *emtitia* nevezetek alatt szokott megkülönböztetni egyéb szerzeményektől, mint láthatni az 1. R. 6. cz. 4.; 48 cz. 5. §-ában.

e.) Az időmulás útján elsajátított fekvők, a H. K. 1. R. 78. cz. szerint, ezek a birtokló tulajdonaivá levén, s mint az ősiség egyik jellemével sem bírók, ősieknak nem tartathatván.

f.) Mindazon szerzeményvagyonai az elholtnak, melyek akár szüleire, akár oldalágbeli véreire, akár házastársára törvényi örökösödés útján szállottak, azon okból, mivel ezen vagyonokat az öröklőre nézve sem atyai sem nagyatyai vagyonoknak nem lehet nevezni s ennélfogva ősieknak sem lehet tartani.

g.) A szerzeményvagyonok közé számláltathatik a hitbér is (*dos*), mivel az a feleségre nézve atyai s nagyatyai vagyonnak nem tartathatik, és mivel arról az azt igényelhető asszony szabadon rendelkezhetik, a H. K. 1. R. 105.

cz. 2. §. szerint. Ellenben nem lehet szerzeménynek tartani a leányi negyedet (quarta puellaris) a leányokra nézve, minthogy ez a H. K. 1. R. 88. cz. szerint, a leányt az atyai vagyonokból, attóli származásánál fogva illeti, s a H. K. 1. R. 6. cz. 4. §. szerint azon jószágokból fizettetésén, melyekbeni részesedéstől el van rekesztve, úgy tekinthetjük, mint a megtagadtatott örökségérti kárpótlás; s ennélfogva a nemzőkről törvény rendelkezéséből szállott vagyon gyanánt ősinek inkább nevezethetők.

h.) Az, a mit a birtokos a családja tagjai által elidegenített ősi vagyonok visszaszerzésekor, és az ősi jószágoknak ősi adosságtóli megszabadításakor saját maga szerzeményéből fizetett, mint ez megítéltetett a fiscus Zsuki-kihalás címe alatt indított perében költ, s a főkormánysszék s felség által is helybenhagyott királyi táblai ítélet ezen szavaiban: „annyival is inkább, hogy reacquisitioi, s a kereset alatt levő jószágnak az azon fektidött terhektől való megszabadításai is, említett Zsuki László acquisitumainak méltán tartathatnak.“

172. §.

Az ősi vagyonok a család tulajdonai.

Az ősi vagyonokat nem annyira birtoklója, mint annak családja tulajdonának lehet tartani. Ezt bizonyítják törvényünk azon rendeletei, melyek a birtokló jogait családja tagjai érdekében korlátozzák, és kevés kivett eseteken kívüli elidegenítéseit, mint a szerző utódaira nézve sérelmeseket, azok által megsemmisíttetni is engedik. Ilyen rendeletek:

1.) Az ősi vagyonokra nézve a gyermekek, még atyjuk életében, nemcsak leendő örökösöknek, hanem az atya tulajdonostársainak tekintetnek elannyira, hogyha az atya ősi vagyonait elidegeníteni akarná, vagy azokat pusztulni hagyná, gyermekei részöket, osztályos per útján, akarata ellen is kivethetik kezelése alól a H. K. 1. R. 53. cz. 1, és 2. §. szerint; és ha az atya gyermekei részét (élte megváltása esetét kivéve — H. K. 1. R. 51. cz. 6. §.) elidegenítené, azok azt minden fizetés nélkül visszaszaperelhetik a H. K. 1. R. 61. cz. 4. §. szerint; mit azonban a szokás megváltoztatott.

2.) Az ősi vagyonok sem végrendelet, sem más czim

alatt, a törvényben s jelesen H. K. 1. R. 59. cz.-ben kivett eseteken kívül, örökösön el nem idegeníttethetnek a H. K. 1. R. 58. cz.; A. C. 3. R. 25. Cz. szerint, és ha elidegeníttetnének, az első szerző családja bármely tagja által. még az elidegenítő, életében is, visszapereltethetnek a H. K. 1. R. 59. cz. szerint, az ösiség jogának sérelme czime alatt (ex praejudicio aviticitatis).

Az idézett törvények nem csak a fekvő, hanem az ingó ősi jókra is alkalmaztathatók, mivel a H. K. 1. R. 53. cz. 7. §. szerint az ösiségnek a fekvő s ingó vagyonokra nézve ugyanaz az eredménye; és mivel az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. szerint, az ingó dolgokról csak azon feltétel alatt engedtetvén meg a szabados rendelkezés, ha azok szerzeményei a rendelkezőnek: ezen törvényben azon elv van kimondva, hogy az ősi ingók felett nem szabad rendelkezni.

3) Hajdon az akármennyi pénzért elzálogosított ősi vagyonokat visszaválthatta a család bármely tagja azoknak csupán közbees szerinti ára lefizetése mellett, a H. K. 1. R. 60. cz. 8. §., és 83. cz. szerint. Ezt azonban előbb a székelyföldi jószágokra nézve az A. C. 4. R. 14. Cz. 2. cz.; később pedig minden más jószágokra nézve is az 1791-beli 135-ik ideiglenes cikk megváltoztatta, a mennyiben azt rendelte, hogy a zálogos jószágok az érték fizetett pénz egészösszegének ajánlása mellett váltathassanak vissza.

Törvényünk közlött rendeleteiből világos, miként az ősi jószágok birtoklói azoknak inkább csupa használói, mint tulajdonosai lévén, az ősi jószágokat csaknem családi hitbizományoknak tarthatni. Valamint az is, hogy a midőn igen kevés kivétellel, az ősi jószág elidegenítését tárgyazó rendelkezések a család bármely tagjai által feltörethetnek, az ilyen jószágokat vásárlók s azok utódainak birtoka bizonytalan, és éppen olyan fárasztó mint költséges perek által háborítható, kivált miután a bizonyosság által feltételezett jogi bátorlét eszközzésére rendeltetett időmulástól is ritkán remélhetni s még ritkábban nyerhetni védelmet; a mennyiben szokássá válván az, hogy a család bármely tagjának általános tiltakozása által, az időmulás folyama mindannyiszor újból kezdhetendőleg vágathattassék ketté, s az ilyen tiltakozások segedelmével 100—500 s több esztendő s elidegenítéseknek is érvénytelenítésére lehessen pert kezdeni a csa-

lád bármely tagjának, a csodák s ritkaságok közé lehet számlálni az időmulás által biztosított birtok eseteit. Ezek így lévén, nem lehet csodálkozni, hogy a birtok bizonytalansága nemzeti s magánjólétet egyiránt fonnyasztó következtetések terhe alatt nyögő nemzedék, az idő lelke s más boldogabb polgárzatok kecsegtető példái által lelkesítve, megkezdette valahára az üsiség megdöntését feladatul tűzött ostromot; az ész és felvilágosult önérdék fegyvereitől remélve győzelmet az előítélet s öncsalás sánczai közé vonult azon ellenség ellen, mely erényeire nézve rég meghalt s csak gyengeségeiben s ártalmaiban áll még fen.

173. §.

A szerzemények a szerző tulajdonai.

A szerzeményeket a szerző tulajdonainak tarthatni azon okból, mivel azok felett mind életében, mind halála utánra szabadon rendelkezhetik, s rendelkezéseit sem gyermekei, sem családja más tagjai nem ellenezhetik s fel nem törhetik. Ezt bizonyítják

1.) a H. K. 1. R. 57. cz. k. és 1. §. azon rendelkezése, mely szerint minden ur, nemes és birtokos ember, fiai és leányai beléegyezése nélkül, sőt akaratak ellen is, tulajdon szolgálatai által szerzett vagy saját pénzével vásárlott javai iránt és felett életében szabad tetszése szerint rendelkezhetik, s ezeknek elidegenítésére is teljes hatalommal bir, a fiának és leányoknak ellenmondása, tiltakozása ellent nem állván; és ha az atya ezen jószágairól s javairól fiai s leányai között éltében osztályt tett volna, hogy kimultával viszálykodás ne támadjon azok felett közöttük: a fiak és leányok atyjok halála után is tartoznak ezen osztályt helybenhagyni s abban örökké megmaradni.

2.) A H. K. 1. R. 5. cz. k. és 51. cz. 9. §., melyek szerint még az atyai hatalom alatt levő fiakis szabadon rendelkezhetnek s végrendelkezhetnek ön szolgálataikkal s tudomanyukkal szerzett vagyonaikra nézve, atyjuk akarata nélkül, sőt az ellen is.

3.) Az A. C. 3. R. 25. Cz. ezen szavai: „a kiknek pedig magok kereste jószágai vagynak, azokról való dispositiojok és szabadságok a decretum tartása szerint helyben hagyatnak, azoknak gyermekei s egyéb rokonsági ellen is, valakiknek nevek expresse a donatiokban inseráltatva nincsenek, és acquisiteoroknak nem reputáltathatnak.“

Midőn azonban ezen elősorolt törvények szerint, a szerző szerzeményei iránti rendelkezéseit névszerint csak gyermekei nem ellenezhetik; s midőn a fiscus, a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint, jogositva van általában az örökös nélküli birtokoknak adományos jószágok iránti fejedelmi jóváhagyással meg nem erősített rendelkezéseit ellenzeni: méltán állíthatni azt, hogy a gyermektelen szerző, szabály szerint, igen kevés (illő helyen közöltetendő) eseteket kivéve, fejedelmi adomány útján szerzett jószágairól, fejedelmi jóváhagyás nélkül, nem rendelkezhetik.

174. §.

4.) Az egyházi és világi dolgokról.

A dolgok, használati rendeltetésökhöz képest, szoktak osztatni egyháziakra (*bona ecclesiastica*) és világiakra (*bona secularia*). Egyháziaknak neveztetnek azok, a melyek külső isteni tisztelet gyakorlására s az erkölcsi-velés élet folytatása általi tökéletesbülés előmozdítására alapított egyházak célja valósításának eszközeivé rendeltettek. Világiaknak pedig mindazok, melyek nem egyháziak. Mivel a világi dolgok magán jogi törvényeinknek csaknem kirekesztőlegesen tárgyai, azokat itten mellőzve, e helyen csak az egyházi dolgok tárgyalatandók, melyek fekvők és ingók lehetnek.

175. §.

a.) Az egyházi fekvő dolgokról.

Egyházi fekvő dolgok:

1.) Azon fekvő jószágok, melyekkel főleg a régi királyok bőkezű buzgósa ajándékozta vala meg a r. catholica egyházban a püspökségeket, apáturságokat, prépostságokat, káptalanokat, konventeket, eklesiákat. Ezen jószágok Erdélynek Magyarhontói elszakadása után csakhamar fiscus számára elfoglaltattak, mely tény *secularisation* nak szokott neveztetni, s történt az 1556-ik esztendőben. Helyreállítatván későbbben, név szerint VI. Károly császár által, a catholica egyház püspöki székének méltósága, az fekvő jószágokkal is biztosított, névszerint a károly-fejérvári uradalom ajándékozása által; ezen fejedelmi adomány 1751: 1. cikk által, melyben ezen püspökségnek adott jószágok névszerint is előszámláltattak, helybenhagyatván. Ezen püs-

pöki jószágok, a püspöki hivatallal együtt, a fejedelem által kegyelem útján adományoztatnak a H. K. 1. R. 11. cz. értelmében, s a püspöki szék üresülete esetében ismét a fejedelemre szállanak vissza, mind addig a kamara javára kezeltethetőleg, míg a hivatallal együtt másnak adományoztatnak a H. K. 1. R. 10. cz. 3. §. szerint. Ugyanezt lehet és kell érteni azon jószágokról is, melyek a catholicával egyesült görög szertartásu egyház püspöke számára adományoztattak, s a melyek használhatására nézve ezen püspökség biztosított az 1744: 7 cikkben.

2.) Azon fekvő jószágok, melyeket a helvét vallástételt követők püspöke nagy-enyedi lakházán s annak járulékain kívül birtokol, nemzeti fejedelmeink adományából, az 1752: július 22-kén és 1753: június 2-kán költ udvari határozatok által is biztosítatva, és a melyek állanak Kövárvidéke Felső-fentős s Nagykörtlvényes, b. Szolnok vármegye Karulyfalva nevezett egész helységei- és Alsó-fejérvármegye Borosbocsárd nevű falujabeli részjószágból. Ezen jószágoknak, a mennyiben a fiscalis jószágok közé tartoznának, azok lajstromából kiörlését szorgalmazták az 1794-ik évi országos rendek, s megerősítés végett törvényjavaslatot is terjesztettek fel a felöl (mint láthatni a j. k. 383 és 384-ik lapjain), de a mely még mai napig sem nyerhetett megerősítést. Minthogy ezen jószágok használati birtokát a püspök, az egyház általi választatása következtében úgy nyeri, mint az evangelico reformata egyház tulajdonának használatát: a püspök halála esetében ezen jószágok nem jutnak kamarai kezelés alá, s az üresület ideje alatt az egyházi főtanács (supremum consistorium) által kezeltetnek.

3.) Az eklésiák fekvő birtokai, milyenek:

a.) A templomok, tornyok, czintermek és iskola házak, melyeknek jövendőbeni építtethetésére s a meglevőknek háborítatás nélküli birtokolhatására nézve biztosítatnak az egyházak az 1791: 55. cikkben.

b.) Az A. C. 1. R. 1. Cz. 10. cikkében említett parochialis régi örökségek, u. m. a papi s iskolamesteri lakok az azokhoz tartozó szántókkal, rétekkal, szőlőkkel, erdőkkel s egyéb bárminemű járultságokkal együtt. Ezek az illető pap s iskolamesterek által birtokoltatnak haszonvételi joggal, és szokás szerint canonica portionak neveztetnek; a külső járulékok mennyisége az 1780:

418 szám alatti főkörmányszéki rendeletben úgy levén meghatározva, hogy a mennyiben a szántók mind két fordulón 20 holdra, s a kaszálók 15 szekér szénát termő helyre nem terjednének, ezen szabályszerinti mennyiségre a köz-helyekből pótoltassanak ki

c.) Mindazon fekvők, melyek az elősoroltakon kívül az eklésiák által tulajdonosi joggal birtokoltatnak, melyek jövedelmeinek az eklésia szükségéi fedezésére kell fordíttatni, s névszerint azon erdők jövedelmének, melyek a székelyföldön „szentegyház erdejének“ hivatnak, templom épületére a C. C. 5. R. 19. E. szerint.

4.) Az iskolák fekvő birtokai, melyeken-mind azon fekvők, melyeken a falusi és városi eklésiák iskolaházai fekszenek, járulékaikkal együtt, az illető ekklesiák tulajdonai-azon fekvőket kell érteni, melyek a főiskolák és gymnasiumok által birtokoltatnak s egyházi fekvőknek azon okból nevezetethetnek, mivel hazánkban a főiskolák is eleitől fogva az illető egyházak nevelő s tanító intézeteinek tartattak, a mit a Leopoldinum diploma 2-ik pontja is igazol; a mennyiben az iskolákat a bévett vallások valamelyik egyházához tartozóknak nevezi. Törvénytárunkban e következő iskolai fekvőkre találhatni:

a.) Azon jószágok, melyek a helvét vallástételt követők n. enyedi főiskolájának dicső emlékezetű Bethlen Gábor fejedelem által akkor adományoztattak volt, mikor az Fejérváron létezett; oly módon biztosíttatván azok örök birtokára nézve a nevezett főiskola, az A. C. 1. R. 10. czimében, hogy a mennyiben azok közül némelyek fiscalítások lennének, olyanoknak mindaddig nem fognak nézetni, míg a főiskola által birtokoltatnak; mihelyt azonban a főiskola birtokából akár magánosok, akár a fiscus birtokába jutandanak, szerződés vagy az iskola elpusztulása következtében, azonnal fiscalis jószágokká válnak, örök jogczím alatt többé elnem idegeníthetvén, és senki más által sem birtokoltathatván; azon jószágok ipedig, melyek nem fiscalisok, s ennél fogva adományozhatók voltak, a főiskola által, mások jogsérelem nélkül, békésen birtokoltathatnak, valamint bárki által is, kinek birtokába törvényszerűleg jutandanak.

b.) Kolozsmonostor, mely a Leopoldinum diplomát kiegészítő 1693: április 9-kén költ diploma 2-ik pontja szerint, a r. catholica egyház iskolája számára rendeltetett vissza-váltatni, s mely a fiscalis jószágok lajstromából kitöröltetett

s szaporított is még Kolozsvármegyében fekvő Bács, Jegénye, Bogártelke, Kajántó nevű falukkal, s Tiburcznevű pusztaival, az 1744: 8. cikkben láthatólag.

176. §.

Az egyházat fekvők szerhezhetésétől eltiltó törvényekről.

Az egyházak hajdon korlátlan szabadsággal szerhezhetek mind fejedelmi adomány, mind vásár, mind végrendelet czime alatt bármi nemű s nevű fekvő jószágokat, míg károsnak ítéltetvén, főleg az érdem jutalmazására rendeltett nemesi adományos jószágoknak halhatatlan kezekben, többé el sem idegeníthetőleg egymásra halmoztatása s azoknak csaknem a közforgalombóli kirekesztése, az egyházak ezen szabadsága korlátoztatni kezdett a holtkéztől tiltóknak (leges amortisationis) neveztetni szokott törvények által, milyenek:

1.) I. Lajos királynak II. András király arany bulláját megerősítő levele 11-ik §, melyben a gyermektelen birtokosok azon szabadsága, melyszerint fekvő jószágaitat eklésiáknak mind éltökben adhatták, mind haláluk esetére hagyományozhatták, eltöröltetett.

2.) Ulászló 3. V. 55. cikke, melyben kimondatott, hogy a püspökök az eklésiák számára világi nemesi fekvő jószágokat sem a királytól ne nyerhessenek, se pénzökkel örök vásár vagy zálog czim alatt ne vásárolhassanak.

3.) Ulászló 3. V. 65-ik cikke, melyben határozatott, hogy mindazon szerzőlevelek, melyeket a hazafiak püspökökkel, eklésiák főpapjaival és más egyházi rendbeli személyekkel bármiféle, főleg királyra szállandó jószágok felett eddigelő kötöttek, vagy azután kötendének, még azon esetben is semmit érték legyenek, a midőn azokra királyi jóváhagyás nyeretett volna, az azokért valósággal fizetett pénz csakugyan megtérítendő levén.

4.) A. C. 1. R. 6. Cz. 2-ik cikke, melyben örökre megtartandó szabályul határozatott: „hogy soha senki egy privatus embere is ingatlan semminemű jókat eklésiákhoz sem örökösökképpen ne adhasson, sem pedig testamentumban ne legálhason; és az olyan adás legálás teljességgel erőtlen legyen, valamely a successoroknak vagy pedig a fiscusnak praejudicál; egyébaránt ingó javaiból kinek

kinék szabados dispositioja vagyon, ha azis maga adquisituma."

5.) A. C. 1. R. 1. Cz. 10. czikke, melyben a rendeltetett „hogy egyházhoz vagy valamely eklésiához semminemű immobile bonumok a régi parochialis örökségeken kívül ne applicáltassanak, és ha mik volnának olyanok, adimáltassanak."

Mindazon fekvő jók tehát, melyek ezen tiltó törvények ellenére szereztettek az eklésiák s azok papjai s főpapjai mint olyanok által, elvétethetnek azoktól, az azokért netalán fizetett pénz megtérítése feltételé alatt; a mint azt a csak most idézett törvény rendel is e szavakban: „melyek pedig contra jura regni, praejudiciumque fisci regii vel legitimorum heredum lettenek vagy ezután is lennének, mindazok invalidáltassanak." Kivétetnek csakugyan ezen szabály alól

a.) azon fekvő jók, melyek az eklésiák által a régi magyar királyok, vagy nemzeti fejedelmek törvényezikk által meg nem semmisített adománylevelei mellett birtokoltattak a Leopoldinum diploma kelésekor, mint a melyekre nézve annak 2-ik pontjában az egyházak és papságok azon nyilvános kitéttel biztosítottak, hogy azok iránt bár hajdon valamely eklésia, konvent vagy káptalan tulajdonai voltak legyen is, sem a fejedelem sem világi vagy egyházi személyek által háboríttatni nem fognak.

b.) Mindazon egyházi belső telkek, melyek az 1791: 55. cikk kelésekor az illető eklésiák birtokában voltak; ebben azokra nézve a rendeltetvén, hogy azon eklésiák birtokában hagyassanak, melyek által akkor birtokoltattak.

c.) Azon fekvők, melyekre templomok, tornyok, czintermek, oskolák építettek s jövendőben is építtetnének; mert a midőn az 1791: 55. cikk ilyeneknek s azok patronusainak szabadságot enged, szabadságot engedett egyszersmind azon fekvők u. m. földek és belső telkek vásárolhatására is, melyek a megengedett építmények rendeltetéséhez képest nélkülözhetetlenek.

d.) Az eklésiáktól elkülönözött fenálló minden oskolák fekvő birtokai, mennyiben az elősorolt tiltó törvények csak az eklésiákról emlékeznek, és nincs törvény, mely az ilyen oskolákat fekvő jók szerzésétől eltiltáná. Van ellenben törvény s névszerint az A. C. 1. R. 10. Cz. 3. czikke, mely „szükségesnek s megbecsülhetetlen ha-

szonra való dolgoknak“ nyilvánítván, mentől több iskolának felállítását, s kimondván azt is, hogy azok külső beneficium nélkül, milyeneknek a pénzt és jószágot nevezi, fen nem állhatnak: kétségen kívül mind azt megengedi, hogy ilyen iskolák alapittasanak; mind azt, hogy az alapítottak pénzen kívül, jószággal; azaz fekvő jókkal is elláttassanak annyira, hogy a közállomány érdekével szoros kapcsolatban álló rendeltetésüknek illőleg megfelelhessenek.

c.) Végre azon jószágok, melyek papok, mint olyanok, vagy eklésiák által, ország rendeitől megerősített fejedelmi adománylevéllel szereztettek. Az ország rendei megerősítő helybenhagyása ugyanis törvényczikkben fejeztetvén ki, az ugytekintethetik, mint a régibb tiltó törvényt azon különös esetre nézve felfüggesztő s illetőleg megváltoztató újabb törvény.

177. §.

b.) Az egyházi ingó dolgokról.

Egyházi ingók:

1.) Azon szent edények, melyek az isteni tisztelet és a sacramentumok kiszolgáltatására közvetlenül használatnak. Ezek a r. catholicusok egyházi törvénye szerint, felszentelésük után, a közforgalomból (e commercio humano) kivett és elannyira szent dolgoknak tartatnak, hogy azokat, a hívők megtarthatása által igényelt eseteken kívül, eladni sem lehet és a felettők költ perek világi bíróság által el nem ítéltethetnek; megtartván azon sajátságukat, míg az egyház által szokott innepélyességgel szentségöktől megfosztatnak, vagy használatásuk szerinti alakukat merőben elvesztették. A protestans egyház ellenben ezeket csakis rendeltetésüknél fogva tartja más hasonnemű dolgok felettieknek, mint egyébiránt eladhatókat, cserélhetőket, egyezőval a közforgalomban levőktől lényegökre nézve éppen nem különbözőket.

2.) Az egyházi jövedelmek, melyek az egyházi fekvő jószágokból vétetnek bé, mint azokkal járultsági egybeköttetésben levő gyümölcsök s termények.

3.) A kepe, mely bérnek is szokott nevezetni, és a papnak vagy iskolamesternek hallgatóik által szolgáltatni szokott fizetés, melynek szabályai:

a.) háromféle lehet, az A. C. I. R. 5. Cz. 1. cikke szerint, vagy olyan t. i. „mely eleitől fogva rend-

szerint járni szokott“ papi jövedelem; vagy olyan mely esztendőnként „szegődés szerint hol többülő, hol kevesebbülő fizetés;“ vagy végre olyan, melyet a hallgatók közül valamelyik kénye szerint s ajándék gyanánt ad a papnak vagy mesternek. Azokat, kik a régi s rendszerint járni szokott bért tiszték általi megintetésök után sem szolgáltatnák bé, ha nemesek 100, ha falusi közösségek 12, ha pedig nemtelenek 3 forint büntetéssel lehet az idézett törvény szerint fizetésre szorítani; a szegődség szerinti fizetést továbbá, az egyezkedett feleket törvény gyanánt kötelező egyezmény (A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz.) értelmében fel lehet vétetni; a kegyelemből függőkre nézve pedig kényszerítésnek nem lehet helye.

b.) A hol a bér vékával fizettetik, a véka kisebbsége esetében a bér nem kisebbsülhet, annak szokott mennyiségben kelletvén azután is fizettetni az A. C. 1. R. 1. Cz. 5. cz. szerint.

c.) A jószágatlan nemesek ~~amennyi jövedelmük a törvény által~~ nem vonhatják ki magukat az egyházi személyek fizetése alól, s 12 forint büntetés terhe alatt tartoznak legalább annyit fizetni, mint egy paraszt ember az A. C. 5. R. ~~11.~~ E. szerint.

d.) A vármegyéken és székelységeken a mely oláhok olyan telkekre telepedtek, melyeken ennekelőtte a magyar papnak bért adni szokott magyarok laktak, legalább annyi béradással tartoznak a papnak mesternek, a mennyivel azon helyben azelőtt lakott magyar ember tartozott, az 1689. júliusi 3-ik cz. szerint.

4.) Dézmá, mely a törvény által kijelölt tórmények s állatok tizede, s fizettetik valamely helység nem mentesített lakosai által azon eklésiának, papnak vagy oskolamesternek, a ki annak követelésére jogosilva van. A papi fizetés eze nemére rendeltetett, hogy

a.) a mely helyeken eleitől fogva rendszerint dézmájok vagy quartájok (mely az egész dézmának negyedrésze) járt a papoknak, azt kötelesek beszolgáltatni a dézmás földdek használói (ha szinte más falusiak lévén prédikációját nem hallgatnák is, C. C. 1. R. 1. Cz. 5. cz.) a régi rendes kepe eltartoztatói ellen rendelt s fentebb közölt büntetés terhe alatt, az A. C. 1. R. 5. Cz. 1. cz. szerint. A hol pedig a papoknak quartájok soha sem járt, annak fizetésére nem erőltethetik a patronus az A. C. 3. R. 4. Cz. 6. cz. szerint.

b.) Az I. Rákóczi György fejedelemsége oltá járt s az után a birtokosok által elfoglalt papi s mesteri dézmák- és quartáknak vissza kell adattatni, ugyanazon eklésiák papjai s mesterei vagy azon egyházi kertületbeli szegényebb eklésiák számára, a mire ügyelni a kertület esperesének joga s kötelessége a C. C. 1. R. 1. Cz. 6. cz. szerint.

c.) A régi magyar királyok- s nemzeti fejedelmektől adománylevéllel nyert, s a Leop. diploma kelésékor birtokolt dézmákra nézve biztosittatnak a papságok a felől, hogy azoknak birtokában sem a fejedelem sem senki más által háborittatni nem fognak, a Leop. dipl. 2. pontjában.

Eltöröltetvén általán és minden különbség nélkül minden dézma, melylyel akárki is, mint tulajdonjoggal birt helyön fektűt járandósággal eddig tartozott, az 1848: 6. cz. 2. §-ában: a papok, mesterek s eklésiák dézmajövedelme is megszüntettetett, a helyett addig is, míg a magyarországi 1848: 22. cz. 5. §. nyomán intézkedés tétethetnék, a papok s mestereknek az 5. §-ban biztosítás nyújtott a felől, hogy illő kepe nélkül nem fognak maradni.

5) Az alapítványi pénzek. Széles értelemben az egyházi jövedelmek árából tőkésített minden pénzt alapítványinak nevezhetni, annak rendeltetése a levén, hogy az egyház érdekében használtassék; szorosabb s tulajdon értelemben pedig azon tőkepénzeket szokták alapítványiaknak nevezni, melyek valaki által az eklésiáknak vagy oskoláknak azon feltétel alatt hagyományoztattak vagy ajánlékozattak, hogy kamataik egyházi czélok létesítésére használtathatván, a tőke el ne költethessék. Ezen pénzeknek az alapítók által kijelelt módon kell kezelteni s használtatni, s az illetőn kívül más egyházak alapítványaival nem egyíttethetnek össze; a fejedelmet azokra nézve felügyeleti jog illetvén az 1791: 54. czikk szerint.

178. §.

Az egyházakat birtokaikra nézve biztosító törvényekről.

Az egyházakat elősorolt vagyonaikra nézve biztosító törvények, azokon kívül, melyek már közöltettek,

1.) a H. K. 1. R. 10. cz. 3. §., mely szerint az üresület esetében catholicus főpapi jödelmeket öröklő fejedelem azokat

más főpapnak adhatja ugyan, de az egyháztól el nem szakaszthatja.

2.) A H. K. 2. R. 45. cz., mely szerint a papi jószágok, a papok adóssága s általuk okozott kár kifizetése végett letoglaltathatnak s a követelő kezébe is adathatnak ugyan, de csak addig, míg azok jövedelméből a követelt tartozás kifogatik; a H. K. 2. R. 51. cz. 1. §. szerint az egyházi vagyonok, az egyházi személyek vétségeiért, az egyháztól semmi esetben sem szakaszthatván el.

3.) Az A. C. 1. R. 5. Cz. 1. cz., melyben a rendelkezik, hogyha valaki eleitől fogva egyházhoz biratott, s attól ország törvénye szerint el sem szakasztott egyházi vagyonokat maga hasznára fordítana, elfoglalna, vagy idegenitene és az esperesek által felszólítandó helybeli tisztek által is megintve 15 nap alatt vissza nem adná: a mindezeket igazoló hiteles bizonyítványok közöltetvén, a fisealis director köteles, a kárpótláson kívül még 1000 forint büntetés pénznek is tisztek általi felvételése mellett, az elfoglalt vagyonokat visszaadatni.

4.) A Leopoldinum diploma 2-ik pontja, melyben biztosittatnak az egyházak s azok papságai és iskolái az iránt, hogy akkor birtokolt jószágai-, dézmái- és jövedelmeiket azután is éppen úgy birtokolhatják, mint addig, s azok birtoklásában sem a fejedelem, sem más világi vagy egyházi személy által háboríttatni nem fognak; csupán azon egy esetet véve ki, midőn a birtok alapjául szolgáló fejedelmi adománylevelet a törvény nyilvánította volna érvénytelennek.

5.) A Leopoldinum diplomát kiegészítő 1693-ban költ pótlék-diplomának utolsó pontja, melyben az akkori fenállott eklésiák biztosittattak az iránt, hogy jövedelmeik, azután alapítandó új eklésiák miatt, csönkulást nem fognak szenvedni.

6.) Az 1791: 55. cz., melyben ígértetvén kifizetése a birtokaikban megháborított eklésiák számára ajánlott vagy megítélt kárpótlásnak, s bétíltatván jövendőre a bevett vallások egyházai templomainak, toronyainak s papi telkeinek bármi czím alatti elfoglalhatása: biztosittatnak a négy bevett vallás egyházai az iránt, hogy az idézett törvény kelésekor birtokukban volt s jövendőben is bármi helyen és időben építendő templomaik, harangjaik, czintereik, főbb és alsóbb iskoláik használásában soha sem fognak háboríttatni.

179. §.

5.) A nemesi és nem nemesi dolgokról.

Nevezetes osztálya a dolgoknak az, mely szerint nemesiekre (bona nobilitaria) és nemnemesiekre (bona non nobilitaria) osztatnak. A dolgok ezen osztályzatát különösnek is nevezhetni, a mennyiben a nemesség inkább személyek tulajdona lévén, az törvényeink által dolgokra is ruháztatik; még pedig nem azon értelemben, mintha az által azoknak nemes ember birtokában léte fejeztetnék ki, hanem mivel vannak olyan, főleg fekvő jók, melyek maguk annyira kiváltságoltak, hogy azoknak bárminő rangu s állapotu birtokosai, csupán azok birtoklásánál fogva, némely nemesi kiváltságok élvezhetésére jogosítottak.

180. §.

a.) A nemesi jókról s azok nemeiről.

A nemesi jók, régibb törvényeink s jelesen a H. K. 1. R. 4. cz. k. §.; 10. cz. 1. §.; 3. R. 19. cz. k. §. szerint (bona et jura possessionaria), mindazon fekvők, melyek hazánkban a magyar- és székelyföldön fekszenek, kivéve a szabad királyi városok területéből polgári fekvőket. Ezen nemesi jók meg szoktak különböztetni

1.) eredeti szereztetésük módjára nézve, a mennyiben e tekintetben a nemesi jók

a.) foglaltak (bona primaevae occupationis) azaz olyanok, melyek a mostani tulajdonosok családja birtokába eredetileg még a nemzet e hazáiban megtelepedésekor történt foglalás útján jutottak, és a legelső foglalóról szállottak, az öröklés rendén, most is élő ivadékaikra. Ilyen nemesi fekvőkből áll az egész székelyföld, csupán azon részeit véve ki, melyek fejedelmi adomány mellett biratnak; a mit bizonyít az, hogy az A. C. 3. R. 76. Cz. 7. cikkéből is láthatólag, a székelyföld ment volt a királyi jogtól, mely hogy oda a székelység szabadsága sérelmével vitetett bé, megtetszik abból, hogy az idézett törvény gondoskodni kívánt mind arról, hogy az örökösök akarata ellen sem fiscus, sem más ne vihesse bé királyi jogot; mind arról, hogy a már bévitt királyi jogtól időmulás által megtisztíthatassék a székely jóság. Bizonyít továbbá az is, hogy a székely jóság sem hűtlenség, sem kihalás esetében nem száll a fejedelemeire, s öröklése szabályai is merőben külön-

bőznek az adományos jószágok öröklése módjának szabályaitól. Vannak a magyarföldön is ilyen foglalt jószágok, olyanoknak tartathatván, a fiágban kihalt Mikola, Ördög és Zsuki családok jószágai iránt fiscus által indított perekben kelt s a H. K. 2. R. 6. cz. 11. §. értelmében szokássá vált ítéletek szerint azok, a melyek valamely fenálló családnak már az I. Lajos 1351. évi végzésének kelése előtt birtokában voltak, ha a fiscus bé nem bizonyíthatja azoknak fejedelmi adomány melletti birtokoltatását. Ezen eredeti foglalás útján szerzett jószágok, a régi királyok fennmaradt okleveleiben is láthatólag, megkülönböztettek az adományos jóktól perpetuitas, descensus hereditarius, terra descensualis, s hereditaria nevezetek alatt, mint láthatni Fejér oklevélgyűjteménye 3-dik kötete 253; 4-ik k. 11; 5-ik k. 130 és 128-ik lapjain kezdődő oklevelekben.

b.) Adományosok (bona donationalia) vagyis olyanok, melyek az azokat jelenleg birtokló család által fejedelmi adomány mellett birtokoltatnak. Ilyenek a magyarföldi nemesi jószágok, csupán azon keveseket véve ki, melyek a fenebbiek szerint foglaltaknak tartathatnak; a közötti ítéletek értelmében azokra nézve, melyek valamely család által az 1351-dik esztendőn innen kezdettek birtokoltatni, az adományosság békabizonyítására sem levén szükség. Ilyenek továbbá azon székelyföldi jószágok, melyek fejedelmi adomány mellett birtokoltatnak az A. C. 3. R. 76. Cz. 7. cz. szerint, a minek az azt követelő által bé kell bizonyíttatni; minden székelyföldi jószágról a tétetvén fel, hogy nem adományos, míg az ellenkező bé nem bizonyíttatik. Ilyenek végre azon sz. k. városokbeli úgy nevezettni szokott nemestelkek, melyek fejedelmi adomány útján szereztettek hajdon, s milyenek Maros-Vásárhelyen felesen vannak.

2.) Kiváltságukra nézve, a mennyiben a nemesi jók e tekintetben

a.) mentésgesek, az az: érettök adó nem fizetett, közmunkák nem tétettek, s rajtok katonaság nem szállásolhatott. Ilyenek: 1.) a H. K. 1. R. 40. czimére is alapítható gyakorlat szerint, a nemesek lakhelyéül rendelt belső telkek, azon udvarhelyek (curia nobilitaria), melyeknek közbecs szerinti ára annyi mint három urbéres teleké a H.

K. 1. R. 133. cz. 15. §. szerint, az azokhoz tartozó szántóföldekkel, erdőkkel, rétekkel, szőlőkkel 's egyéb járultságokkal együtt, melyek mai közbeszéd szerint majorságföldnek vagy alodiumnak is szoktak neveztetni, jóllehet ezen név alatt a H. K. 3. R. 14. cz. 4. §. városi fekvőket ért. Ezek eleitől fogva mentek voltak a közadótól s szolgálattól még azon esetben is, ha paraszt által birtokoltattak az A. C. 5. R. 47. E. szerint, azokra még háboru idején sem szállíttathatott katonaság 200. forint büntetés terhe alatt, az A. C. 5. R. 24. E. láthatólag. Ilyenek 2.) a prae-diumok vagy puszták, azokért adófizetéssel senki sem terheltetvén, valamig hé nem telepítettnek; kivéve azon esetet, midőn valamely helység az abban lakó urbéresnek más helyre költöztetésével tétetett volna, ország és fiscus jövedelme csökkentésével, pusztává az A. C. 3. R. 2. Cz. 5. czikke szerint. 3.) A székelvű örökségek, melyek az adó- s dézmafizetéstől, téli s nyári katonai szállásadástól menteknek nyilvánítatnak a Leop. dipl. 14. pontjában. 4.) Az egyházi fekvők, mit igazol mind az, hogy a papok s oskolák házaira sem békeség sem háboru idején, 200. forint büntetés terhe alatt, katonaság nem szállíttathatik az A. C. 3. R. 21. Cz.; 5. R. 24. E. szerint; mind az, hogy az eklésiák fekvő vagyonai a közadótól s azzal kapcsolatban levő terhektől épen úgy mentesítvék, mint a nemesek majorságföldjei, a mit a főkormányszéknek 1790 : 472. sz. alatt kelt rendelete is elismert azon hozzáadással, hogy a mely eklésiákban a canonica portio szabály szerinti mennyiségnél kevesebb volna, a papok adó alá tartozó saját fekvőiből annyi legyen ment az adó s közszolgálat terhétől, a mennyivel a canonica portio szabály szerinti mennyiségre pótolthatik. 5.) A Décs, Ó- és Új Torda nemes városok területéből fekvők a C. C. 3. R. 11. Cz. 6. cz. szerint.

b.) Nem mentesítések, azaz olyanok, melyek közadó és szolgálat terhe alá vettettek. Ilyenek a H. K. 1. R. 40. czimében is a nemes telkektől és azok járultságaitól megkülönböztetett azon urbéres telkek (6. §.) járandóságaikkal együtt, melyek az A. C. 3. R. 2. Cz. 9. cz.-ból láthatólag, közadó s szolgálat terhe alá voltak irva eleitől fogva a magyarföldön; mert hogy a székelvű földön eféle közadó alá iratás törvényszertileg soha sem történt, tagadhatatlan. Ezek-

nek birtokosai, legyenek bár személyökre nézve nemesek, az ezekre rótt terheket hordozni tartoztak, mint azt következtethetni az A. C. 5. R. paraszt funduson (urbéres telkeken) lakó nemesekről szóló 23-dik edictuma ezen szavaiból „de mivel paraszt funduson laknak, arról a szegénységet a közönséges terehviselésben hogy segítsék, méltó dolog; holott azon helyekre parasztság telepednék, ha ők nem laktának rajta; ha kik pedig ehhez nem akarnak tartani magukat, megengedett, elmehetnek onnét.“ Sőt hogy még maga a földnek bár nemes tulajdonosa is köteles fizetni az ilyen helyekre rótt közadót, világos az A. C. 3. R. 2. Cz. 4. czikke ezen szavaiból: „ha kik a féle helyeket maguknak akarnának megtartani, arra nézendő adóbeli részt vagy a több jobbágyokkal tartozzanak megfizettetni, vagy ha azok nincsenek, maga fizesse a patronus (földesur), avagy bocsássa falu közé“. Csakugyan ezen urbéres telkek udvarhelyekké s járultságaik mentes major-ságtelkekké válhatnak a H. K. 1. R. 40. cz. szerint azon esetben, midőn a nemes örökösök osztálya alkalmával mindeniknek régi nemes telek nem jutván, urbéres telkekre építtetnének az udvarházak (domus nobiles 5, és 6. §.).

181. §.

b.) A nem nemesi jókról.

Nem nemesi fekvő jók azok, a melyekből áll a szász föld és a magyar és székelyföldi sz. k. városok területe, azon nemes telkeket s járandóságait kivéve, melyek az A. C. 5. R. 47. E. szerint is a városok kerületében létezhetnek, s léteznek is nagyobb mennyiségben például M. Vásárhelyen. Ezen polgáriaknak s városiaknak is (fundus civicus) nevezetni szokott nem nemes fekvők eredetileg nemesiek voltak, a mennyiben a szász földet a nemzet fejedelmi adomány útján szerezte s nyerte meg azt is, hogy annak kebelében többé fejedelmi adományzásnak helye ne lehessen, mint láthatni II. Andrásnak a nemes szász nemzet birtokjoga s nemzeti szabadságai biztosítására adott kiváltságleveléből. A sz. kir. városok is részint székelyföldi helységekből alkottattak, mint M. Vásárhely, részint adomány útján szerzett s földesuri hatalom alatt volt falukból tétettek

kiváltságoltakká előbb, s az illető vármegyék felsőbbbségétől függetlenekké később, azaz szabad királyi városokká.

Magánjogi törvényeink főleg s csaknem kirekesztőleg nemesi jókat tárgyznak ugyan, használtathatnak mindazáltal a magyar- és székelyföldi városok területében fekvő jók felett támasztott kérdések elítélésére is szabály gyanánt, a kiváltságleveleikben nem szabályozott esetekben, a H. K. 3. R. 20. cz. 2. §. szerint.

MÁSODIK PONT.

A külön használatu dolgok értékéről.

182. §.

A dolgok értékének meghatározása módjáról.

A külön használatu dolgok értéke meghatározathatik

1.) törvény szerint, a mennyiben a törvény meghatározta a dolgoknak árát állandólag, azok időszerinti árára való tekintet nélkül, mely ár a H. K. 1. R. 133. czimében láthatólag

a.) közbecs szerinti (communis aestimationis), mely a dolgoknak az idézett törvényben névszerint kijelelt árát jelenti. Abban p. o., a többek közül, egy népes urbéres telek 4 magyar forintra, egy épületes de lakó nélküli 2 ft, egy királyi eke alja szántóföld vagy közerdő 12 ft, szabad (azaz kézműre és munkára alkalmas) erdőben minden eke alja 40. ft., fejszés és makkos erdőben 200. ft.; ha pedig bizonyos esztendei jövedelme van, tizszer annyira becsültetett mint évi jövedelme; de az erdőben nem vétetik tekintetbe az, a mi 3 eke alján felül van sat. Továbbá egy alólcsapó (molendinum subtus vel desuper currens) s szárazság idején is járó malom 40. ft., a szárazság idején nem járó pedig 24. ft.; felülcsapó (mol. desuper volvens) s mindig járó 20. ft., a szárazság idején nem járó pedig 12. ft.; forrásviz vagy kifolyó s el nem apadó kút, melyből a nép inni szokott 10. ft.; a vizeken és szárazon rendesen szedetni szokott vám tizszer annyira becsültetetik, mennyit annak évi jövedelme tesz sat. Végre egy nem sánta s meg nem romlott ökör 4 ft., két tehén borju nélkül 4. ft., egy tehén borjuval, négy juh, négy sertés, egy kancza csikó nélkül 4. ft., csödör csikóval 8. ft., kanczacsikóval 6. ft., a pari-

pa értéke szerint becsültetik. Nem felel meg ugyan a dolgok ezen ára azok mostani értékének, használtatik mind-azáltal most is ezen esetekben: 1.) midőn a H. K. 1. R. 21. cz. szerint a jószág értékét felülmúló pénzzel is szerzett adományos jókból a leányok illetősége pénzzel fizettetik ki; 2.) midőn a fejedelmi jóváhagyás nélkül a kihalófélben levő által elzálogosított adományos jószágokat a fiscus visszaváltja a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint; 3.) midőn a fiat illető jószágokból a leányi negyed fizettetik ki a H. K. 1. R. 89. cz. szerint; 4.) midőn a nagyobb hatalmaskodás büntetéséül elfoglalt fekvők visszaváltatnak a H. K. 2. R. 43. cz. 1. §. szerint. A székelységen eltöröltetett a közbeccsel való élés az A. C. 4. R. 14. Cz. 2. cz. által.

b.) Örök becs szerinti (perennalis aestimationis), mely csak fekvőkre nézve használtathatott s tizszer annyi mint a közbecs szerinti. P. o. egy népes zsellértelek közbecs szerinti ára 4. ft., örökbecs szerinti ára pedig 40. ft. a H. K. 1. R. 133. cz. 3, és 4. §. szerint. Ezen becslésnek használata hajdon is csak akkor engedtetett meg, midőn a kötelezvényekben vagy az ország közönséges törvényében az örökbecs világos szóval ki volt fejezve, s ennélfogva midőn a törvény általában a jószág becsüszerinti ára fizetését rendeli, azon nem lehet örök hanem csak közbecs szerinti árt érteni (§. 5.). Némely esetekben most is pénzbeli büntetés neme gyanánt használtatik, melyek illő helyökön közzöletni fognak. A dolgok értéke meghatározathatik

2.) a bíró által (aestimatio judicialis) azon esetekben, midőn valamely dolognak vagy okozott kárnak kérdés alá hozatott értékét a törvényszékeknek vagy a törvény e végre kibocsátott embereinek, vagy a rendes végrehajtóknak kell meghatározni, a dologhoz értő emberek p. o. a ház s épületek árát kőfaragók, ácsok, kőművesek (H. K. 1. R. 41. cz.), a szőlőkét helybeli esküdtek (II. K. 1. R. 133. cz. 4. 6. §.), az adós vagyonaíét e végre felesketendő becsüsök (A. C. 4. R. 4. Cz. 1. c.) segedelmével. Ezen becslésnek szokássá vált elve az, hogy a dolog valódi ára az, melyen azt időszerint eladni vagy megvenni lehet (res tanti aestimanda quanti vendi vel emi potest). Ezen szabálynál fogva az ingók értéke, azoknak piaczi ára; az épületeké az, a mennyivel olyanokat építeni lehetne; a fekvőké s jószágoké pedig azok kezelési s fentartási költségei-

nek levonásával megállítandó tiszta jövedelmének, mint száztól hatos kamat gyanánt tekinthető pénznek tőkéje. Azon jószág p. o. mely 200 forint kezelési költséggel 800 forintot jövedelmez, a tiszta 600 forint jövedelem 10,000 forintot tevő tőkéjét megérőnek vétetik. Az osztály alá ítélt jószágok megfordítandó haszonvételeinek becslése egy 1825: 3194. szám alatt köröztetett kormányi rendelet szerint szokott megtörténni, valamint a hatalmaskodásért megtérítendőkének is, ha a végrehajtás a hatalmaskodó maradvékai ellen intéztetik, maga a hatalmaskodó azokat piaczi áron tartozván megfordítani.

3.) Kölcsönös egyetértés útján (aestimatio conventionalis), midőn az egyezkedő felek közegyetértéssel határozzák meg valamely dolognak értékét, sem a törvény, sem a piaczi ár mennyisége által nem korlátozható kényők szerint; az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. értelmében kinekinek törvénye levén a maga köteke.

A pénz neme, mely a becslésben használtatik, azok különbségéhez képest különböző lehet. A törvény szerinti becslés magyar ezüstforintokban esik, mely van osztva 50 krajczár-ra, vagy 100 pénzre (denarius); négy forint tett a magyarországiakra nézve egy márkát, mely az erdélyiekre nézve csak egy forinttal számíttatott (H. K. 3. R. 3. cz. 12. §.); s más esetekben is a törvénytárunkban előforduló forintokon mindig magyar forintot kell érteni. A birói s egyezmény szerinti becslésben a székelyföldön rendszerint magyar, a magyarföldön pedig német forint (mely 60 krt. teszen) szokott használtatni; külföldi pénzeknek behozatala s elfogadása tilalmas levén az Ulászló 1. V. 31. cz. szerint.

MÁSODIK SZAKASZ.

A dologt tárgyazó jogokról.

183. §.

Ezek nemeiről.

Csupán a személyek birván jogi képességgel, a dolgokról, jogi értelemben, csak annyiban lehet szó, a mennyiben tárgyai lehetnek valamely személyt illető jognak. Mivel pedig a jog a személy külviszonyaiban használható szabadságának mértéke, a személynek a rajta kívül eső dolgokat tárgyazó jogai annyifélek, a hányféle viszonyai lehetnek a

dolgokhoz, mint céljai valósíthatása eszközeihez. Már a midőn a személy és dolog között csakis a következő viszonyok lehetségesek, u. m. 1-ör az, a mely szerint a dolog hatása körébe tartozik ugyan a személynek, de a nélkül, hogy eszköz gyanánti használatára szabadsága volna, mely birtoklási viszonyoknak neveztethetik; 2-or) az, a mely szerint a dolog a személynek nem csak hatáskörébe tartozik, hanem annak bizonyos céljai valósítására eszköz gyanánt meghatározott módóni alkalmazására is fel van szabadítva, mely használati viszonyoknak neveztethetik, és végre az 3-or) mely szerint a hatáskörébe tartozó dolgot minden lehető céljai valósítására szabad tetszése szerinti módon alkalmaztathatja a személy, mely tulajdonosi viszonyoknak neveztethetik: a személy dolgot tárgyazó jogai, ahozi lehetséges viszonyaihoz képest, háromfélék u. m. birtoklási, használati és tulajdonosi jogok.

I.) A birtoklási jogról.

184. §.

A birtoklásról s. nemeiről.

Birtoklásnak (possessio) neveztetik a személynek valamely dologgal olyan egybeköttetése, melynél fogva arra tetteles hatással lehet, s attól másokat elrekeszthet. Ezen egybeköttetésben a személy birtokosnak (possessor), a dologhoz viszonya birtoklásnak (possessio H. K. 1. R. 24. cz. 2. §.), és a dolog birtoknak (res possessa) szokott neveztetni. Törvényeink csupán azon tényekről emlékeznek, melyek a dolog birtokban létét mutatják, milyenek a fekvőkre nézve: azok jövedelmének bévetele, az urbéreszek szolgálatainak elfogadása (H. K. 1. R. 67. cz. k. §.), a használás, kezelés, kezeltetés (H. K. 1. R. 24. cz. 2. §.); a jogokra nézve pedig azoknak gyakorlata (H. K. 2. R. 12. cz. 3. §.); de azon tényekről, melyek által a birtoklás kezdetik vagy bévégeztetik, mélyen hallgatnak. Holott pedig minden dolgokat tárgyazó jogok birtoklás által levén feltételesítve, a birtoklás határozatlanságából a dolgot tárgyazó jogok bizonytalanságának kell kikérülhetetlenül következni. Ezen hiányt a szokás kipótolta, csaknem ösztönszerűleg követve a romai törvénynek a dolog természetéből önként folyó s törvényeink elveivel összeshangzó sza-

bályaait, melyek szerint a dolog birtokolhatósága és a személy képessége által feltételesített birtoklásnak következő nemei különböztetnek meg:

1.) *Tettleleges és polgári birtoklás* (*possessio naturalis et civilis.*). Amaz olyan dolognak kezentartását jelenti, melyet a birtokos tulajdonának nem tarthat; e pedig a dolog és személy közti azon viszonyt jelenti, melynélfogva az azt tulajdonának tarthatja még azon esetben is, ha tettlegesen nem birtokolja. Így p. o. a zálogra nézve a zálogtartónak tettleleges, a zálogbaadónak pedig polgári birtoklása van a H. K. 1. R. 103. cz. szerint is.

2.) *Jogos (justa) vagyis olyan birtoklás*, mely a birtokszerzésre törvény által határozott módon p. o. adomány, vásár, végrendelet sat. után szereztetett; és *jogellenes (injusta)*, mely a törvény által tiltott módon kezdetett p. o. lopás, erőszakos foglalás, tilalmas vásár sat. által.

3.) *Jóhiszemű birtoklás* (*bonae fidei possessio*), midőn saját gyanánt a más tulajdona nemtudva birtokoltatik; és *roszhiszemű birtoklás* (*malae fidei possessio*), midőn a más tulajdona tudva saját gyanánt birtokoltatik. Mihelyt felvilágosittatik a jóhiszemű birtokos a felől, hogy a másét jogellenesen birtokolja, roszhiszemű birtokossá válik a H. K. 2. R. 71. cz. 9. és 10. §. szerint.

4.) *Közös birtoklás* (*compossessio*), midőn többek együtt s egyszersmind birtokolnak ugyanazon egy dolgot. Mivel pedig a birtoklás a dolog kirekesztőleges kezentartása többben ugyanazon dolgot egyszerre csak úgy birtokolhatnak, ha az közöttük nincs felosztva, s ennélfogva kinek kinek a dologban csak gondolati része van. Birtokolathatnak többek által ugyanazon dolog egyszerre külön címek alatt is, p. o. a bérbeadott jószág a bérlő által tettlegesen, a tulajdonos által pedig polgárilag.

5.) *Békés birtoklás* (*pacifica possessio*) az, a mely elkezdetvén, akadályoztatás nélkül folytatattik; és *háborított birtoklás* (*turbata possessio*), melynek folytatása akadályoztatott. A birtoklás akadályoztatása megeshetik vagy tettlegesen, p. o. a birtokosnak birtokból kivettetése (H. K. 1. R. 68. cz.), sőt erőszakos megtámadtatása által is; vagy minden erőszakoskodás nélkül, még pedig a H. K. 1. R. 79. cz. 2. §. és 3. R. 14. cz. 4. és 5. §-ai szerint nyilvánosan (palam) a birtokos elleni per megkezdése, és

titkon (occulte) a hiteles személyek előtti tiltakozás s ellenmondás által.

6.) Joggyakorlat (quasi possessio juris) vagyis a birtoklásnak azon neme, melynek tárgya nem kézzel fogható, szemmel látható dolog, hanem csakis eszményileg képzelhető s gondolható jog, melynek birtoklása midőn más tulajdonát tárgyazza (p. o. a más tavábani halásztathatás joga); az igényelhető jognak szándékos és nyilvános gyakorlása által nyilváníttatik.

185. §.

A birtoklás megkezdéséről.

A birtoklást megkezdheti vagy maga a birtokos vagy képviselője.

1.) Midőn maga a birtokos kezdi meg a birtoklást, arra megkívántatik

a.) egy olyan tény, mely által a személy a dologgal olyan egybeköttetése eszközöltetik, melynél fogva arra tettleges hatással lehet. Ilyen tények lehetnek 1.) a fekvőkre nézve: az igtatás vagyis a birtoknak innepélyes kézhezvétele (H. K. 3. R. 14. cz. k. §.); a volt birtokos nyilatkozata aziránt, hogy a birtok átszállott az új birtokosra; a fekvők miveltetésének, használatának, a feletti rendelkezésnek megkezdése (H. K. 1. R. 24. cz. 2. §.); egy szóval bármely olyatén nyilvános tény, melylyel a birtokos a dolgot hatása kirekesztőlegesen vagy társaival közös körébe tartozónak tudatja. 2.) Az ingókra nézve: a dolognak kézhezvétele, más kezébe adatása, a birtokos rendelkezése alá tartozó helyre tételése, a vadnak kaptányába, vermébe, hálójába, kalitkájába sat. jutása, a raktár kulcsának átvétele, bélyegének, pecsétének a dologra nyomtatása, akasztása sat.

b.) Birtoklásszerzés iránti szándék, a mennyiben a fenebbi tények által a dolognak csupa letartoztatása történik, mely birtoklássá csak azon esetben válik, ha azon tényeket a birtokos azon szándéka előzte meg, hogy azok létesülése által a dolog birtokává legyen. Azok ennél fogva a kik törvény szerint jogi értelemben érvényes akarattal nem birnak, mint a bolondok, a törvényes kort még el nem ért gyermekek, birtoklás megkezdésére nem képesek.

2.) Midőn a birtoklás a birtokos képviselője által kezdetik el, megkívántatik:

a.) hogy a képviselő a dolgot nem a maga, hanem megbízója számára birtoklási szándékkal vegye keze vagy kezelése alá;

b.) hogy a birtokos maga is akarta legyen azt, hogy képviselője az ő számára vegye birtoklás alá a dolgot;

c.) hogy a birtok kézhezvételét előzte legyen meg a képviselőnek megbízója általi felhatalmaztatása.

A jog birtoklásának megkezdésére is tény és szándék kívántatik; amaz állván a jog tetteles gyakorlásában, e pedig abban, hogy a tény az igényelhető jog birtoklása megkezdése iránti szándékkal követtetett legyen el. Azonban a más tulajdonában gyakorolható jog birtoklása megkezdésére nézve meg kell különböztetni azon jogot, mely abban áll, hogy cselekedhetni valamit a mit más jogánál fogva megakadályoztathatott volna — attól, a mely abban áll, hogy nem cselekedhetni valamit, a mit jog szerint cselekedni lehetett volna, és a melyek közül amazz tevőleges (jus positivum) ezt pedig nemleges jognak (jus negativum) szokták nevezni. Mindkét jog, ha szerződés útján szerzetett meg, mihelyt a szerződés létesült, azonnal birtokba vettnek tartathatik, a birtoklás tény általi megkezdésének szükségé nélkül. Ha pedig a jog birtoklása megelőző szerződés nélkül intéztetnék megkezdetni: a tevőleges jog birtoklása az által kezdetik meg, ha a jog legalább egyszer nyilván, szándékoson, erőszak nélkül gyakoroltatott; a nemleges jogé pedig az által, ha az, a kinek joga az által korlátoltatik, az igényelt joggal ellenkezőt cselekedni akarván, abban tetteles akadályozás vagy szóbeli ellenzés által gátoltatik, s joga ezen korlátoltatását eltűri a megkezdett cselekedettől megszűnve. P. o. építtetni akar a telek tulajdonosa maga telkére és úgy, hogy az építmény bizonyos ponton felüli magossága általa szomszéd telken levő ház ablakaitól a kilátás vagy a nap sugara elfogatnék, ha a szomszéd telek tulajdonosa ellenzésére megszűnik az építéstől, az megkezdette az által birtoklását azon jognak, mely szerint követelheti, hogy az építtető tetszése s joga szerinti magosságra épületét fel ne emelhesse. A tevőleges és nemleges jogok birtoklása kezdetének meghatározhatása fellette érdekes ott, hol időmulás által jogok is szerzetethetnek, az időmulás idejének a birtoklás kezdetétől kellett számíttatni.

186. §.

A birtoklás következtetéseiről.

Mindamellett is, hogy a birtoklás csupán tetteles és nem jogi viszony a személy és dolog között, azaz birtokosnak nevezetethetik valaki a nélkül is, hogy a dologra nézve jogosított volt: alapja mindazáltal nagyfontosságú jogoknak, melyek birtoklási jogoknak (beatitudines possessionis) nevezetethetnek. Ilyenek:

1.) Legyen bár a birtoklás erőszakos foglalással kezdve, a birtokos, ha birtoklását esztendeig békésen folytathatta, az őtet tettelesen megtámadó tulajdonos ellen is magát nemcsak tettelesen védelmezheti, hanem ha birtokától megfosztott volna, egy esztendő lefolyása előtt birtokából a foglalót erőhatalommal is kivetheti a H. K. 1. R. 68. cz. szerint.

2.) Az, a ki egy esztendeig békésen folytatott birtoklását békésen bizonyíthatja, az erőszakos foglalót, tettelesen háborítót tetten vagy futásközben elfogtatván, vagy vele volt vagyonait letartoztatván: az 1791: 95. ideiglenes czikk szerint harmadnapos törvényszéket ültethet s az előtt a hatalmaskodót legrövidebb perrel követelheti; mert a legjogtalanabb birtokost is, ha a birtoklást esztendeig békésen folytatta, tettelesen háborítani nem szabad, hanem perrel kell követelni a H. K. 1. R. 68. cz. 1. §. szerint.

3.) Perrel követeltetés esetében is, bármely birtokos jóhiszeműnek tartatik, míg az ellenkező békésen bizonyíthatik; a követelőnek levén kötelessége a bizonyítás elannyira, hogy ha nem bizonyít, a birtokosnak követelése alól fel kell oldoztatni a T. U. 89. §. 1. p. szerint. Sőt

4.) ha szinte békésen bizonyítaná is a követelő jogát, azon esetben mindazáltal, midőn a birtokos követelője bizonyítását annyira meggyengítette, hogy a felek bizonyításai súlyegyenben állanak, a birtokosnak fel kell oldoztatni a követelés alól a T. U. 89. §. 4. p. szerint.

5.) A perbe idézve nem volt birtokos a birtokában levő dolgokra kiterjesztett törvényszéki ítélet teljesedésbevételét megakadályoztathatja ellenállással (repulsio), még pedig minden büntetés nélkül, ha birtokát nem kezdte a perfolýta közben, a H. K. 2. R. 76. cz. 5. és 6. §. szerint.

6.) A törvény által meghatározott időn keresztül foly-

tatott csupa birtoklás által a birtokolt dolog tulajdonosává válik a birtokos, mely szerzőismód időmulásnak (praescriptio) nevezetik a H. K. 1. R. 78. cz. 1. §-ban.

7.) Csupán a békés birtoklásnál fogva jogosítva van néha a birtokos fejedelmi új adomány kérésére s nyeresére is a H. K. 1. R. 37. cz. 5. §. szerint.

187. §.

A birtoklás megszűnéséről.

Megszűnik a birtoklás, még pedig

1.) az, a melyet maga a birtokos gyakorolt,

a.) ha a dolog és birtokos közti tetteges egybeköttetés megszűnt az által p. o. az ingókra nézve, hogy azt a birtokos elvesztette, vagy azt tőle valaki ellopta vagy rabolta, ha a szelid állat eltévedett, s a vad elszaladott vagy reptült; a fekvőkre nézve pedig azáltal, hogy abból a birtokos kivettetett, vagy azt a víz elnyelte. Az által hogy valaki a birtokos távollétében fekvőjét elfoglalta, birtoka még nem szűnt meg, a mi akkor történik meg, midőn a visszatérő a fogláló által visszatüzetik, elkergettetik.

b.) ha a birtoklási szándék megszűnik s az vagy szóval nyilvánítatik vagy hallgatólag tettel úgy p. o. hogy tudva elnézi a birtokos birtokának más általi birtokoltatását. Azoknak birtoklása, kik érvényes akarattal nem bírnak, ezen a módon nem szűnik meg.

c.) ha egyszersmind szűnik meg, mind a dologgali tetteges egybeköttetés, mind a birtoklási szándék, midőn p. o. a birtokos a dolgot másnak eladja, ajándékozza. Megszűnik

2.) azon birtoklás, melyet a birtokos képviselője által gyakorolt; még pedig

a.) úgy, hogy a képviselő válik birtokossá midőn p. o. az ingó dolgot a viselő elrekkenti, vagy megbízóját fekvő vagyontól elrekeszti, ahoz vagy abba nem bocsátván tettegesen;

b.) úgy, hogy más válik birtokossá, a mi megtörténik az ingókra nézve azáltal, hogy azokat a képviselő elveszti, vagy azokat tőle valaki elloppja; a fekvőkre nézve pedig azáltal, ha a képviselő megbízója jószágát eladja vagy abból más által erőhatalommal kivettetik; mely esetben azonban a fogláló csak akkor válik valóságos birtokossá, midőn magát a képviselő megbízóját sem bocsátaná bé volt jószá-

gába. A képviselő halála, megbolondulása által nem szűnik meg megbízója birtoklása, mely annak birtoklási szándéka által is fentartathatik.

II.) A használati jogról.

188. §.

A használatról.

Használni valamely dolgot annyit teszen, mint azt céljaink valóstítására eszköz gyanánt alkalmazni. Használati viszonyban van a személy ennél fogva a dologgal, a midőn azt birtokolja, s azonkívül jogosítva van arra is, hogy azt magát vagy járulékait használhassa, bár magát nem tarthatja is a dolog jogosított tulajdonosának. Ilyen használati viszonyban áll a bérlő a bérbevett jószághoz, melynek nem tulajdonosa, de mégis használhatója. Különbözik a használás a csupa birtoklástól, a mennyiben ez a dologgal csakis tettelegesen egybeköttetést jelent, amaz pedig a dolog használására is jogosított birtoklás. Azonban mivel a dologgal tettelegesen egybeköttetés nélkül azt használni nem lehet: minden használás birtoklás által van feltételesítve s a nélkül nem is képzelhető; a birtoklás pedig, használás nélkül is fenállhat.

Egy dolognak különbféle hasznait lehetvén venni, a személynek a birtokában levő dologhozi viszonya különböző lehet ahoz képest, a mint annak több s kevesebb használatait igényelheti. Mivel pedig azt, a ki valamely dolgot minden lehetséges módokon használhat, tulajdonosnak szokták nevezni: attóli megkülönböztethetés végett azt, a ki a dolgot csak némely módokon használhatja, használónak, s a dologhozi viszonyát csupa használati viszonynak lehet nevezni, mely szélesebb kiterjedést a birtoklásinál, de szűkebb a tulajdonosinál. Ezen csupán használati viszony ismeretes törvényeink előtt is, melyek szerint csupán használati viszonyban állanak a birtokolt dologhoz, p. o.

1.) a zálogtartó a zálogba vett jószághoz, a H. K. 1. R. 81. cz. értelmében;

2.) a hajadon leányok az atyai házra és a tartásukra férjhezmenetelökig kiszakasztott atyai jószágbeli negyed részre nézve, a H. K. 1. R. 29. cz. 5. §; 30. cz. 6. §. szerint;

3.) a nővérek s azok maradékai a leányi negyedben pénz helyett fivéreiktől kapott családi jószágokra nézve, a H. K. 1. R. 88. cz. 1. §-ban láthatólag;

4.) az özvegy aszszonyok az özvegyi tartás czime alatt nyert jószághoz, s elhalt férjök lakházaihoz a H. K. 1. R. 98. cz; és A. C. 3. R. 25. Cz. szerint;

5.) általában mindazok, valakik pénzbeli követelésökre nézve fekvőkkel úgy elégittének ki, hogy azok bármikor is visszaváltathatnak a követelt pénz letétele mellett az 1791: 51. cz. értelmében.

189. §.

A használat következeiseiről.

A csupa használatnak is nem kis fontosságn jogi következeisei vannak törvényeink szerint, u. m.

1.) A használást birtoklás nélkül képzelni sem lehetvén, igényelheti a használó mindazon jogokat, melyek a birtoklásból folynak.

2.) Igényelheti a használó a dolgok mindazon hasznvételeit, melyekre jogosítva van, s melyek különbélek lehetnek; de joga határán kívül igényeit nem terjesztheti. P. o. a lakásul birt házat gyárnak nem használhatja; a kaszálót fel nem szánhatja; a zálogot sem az érte fizetett pénz mennyisége felett nem terhelheti, sem örökösön el nem adhatja sat. Igényelhető használati jogát követelheti és viszkövetelheti is.

Ide tartozhatnak még azon jogi következmények is, melyek csupán a használás eredményének tekintethetnek, p. o.

3.) A kiváltságlevelek a törvény által meghatározott idő alatti használat által válnak érvényesekké; különben minden törvényszerűségök mellett is erőtleneknek tartathatván a H. K. 2. R. 12. cz. 3. és 4. §. szerint.

4.) Törvény ellenére uralkodott fejedelmek idejében költ, de egyébiránt a szokott innepélyességekkel ellátott pénzbeli levelek (literae causales) a használat által érvényesekké válnak az A. C. 4. R. 1. Cz. 7. cz. szerint.

5.) Az ősi jószágokkal cserélt vagy azoknak árával vásárolt jószágoknak ellenmondás nélküli használata által elveszti az örökös azon jogát, hogy a különben visszaszerezhető ősi jószágok felett költ egyezményt érvényteleníthesse, a H. K. 1. R. 62. cz. k. §. rendelkezéből.

6.) A tetteleges használás beléegyezeit tolmácsolónak vétetik azon esetekben, melyekben a használó szenvedett sérelmének orvosolhatása iránti jogát ellenmodással fentarthat-

ta volna (*usus realis in vim cessionis consensusque transit* H. K. 1. R. 72. cz.).

III. A tulajdonosi jogról.

190 §.

Tulajdonosi jognak (*proprietas, dominium*) neveztetik a személynek a birtokában levő dologhoz azon viszonya, mely szerint azt célja valóztatásának eszköze gyanánt tetszése szerint, minden lehetséges módokon, használhatja, a mit a dolog feletti rendelkezhetőségnek is szokták nevezni. Ezen jog annál fogva magában foglalja a birtoklási s használati jogokat, s azokon kívül még valamit, a mi sajátjának vagy tulajdonnak szokott nevezettni, s tárgyazza magát azt is, a miből a dolog alkotva van, annak alkotó részeit t. i. vagyis lényegét; ezen jognak a levén azt a használatától megkülönböztető jelleme, hogy a midőn a használat a dolog külsőségeiben határozódik, s annak épségben tartása feltétele alatt gyakoroltathatik, ez a dolog belsőjébe is behat, s annak felemésztetésére is kiterjed. Vannak csakugyan ezen korlátlanak tetsző jognak törvényszabta korlátai, melyek különbféleségéhez képest a tulajdonosi jognak különböző nemeit alkotta a törvény és szokás, a milyenek

1.) külön (*dominium solitarium*) és közös tulajdon (*codominium*) a szerint, a mint csak egy vagy egyzersmind több személyeket illet a dolog s annak hasznvételei feletti rendelkezhetőség joga. A közös tulajdon lehet

a.) felosztható, azaz olyan közös tulajdon, melynek közössége megszüntethetik, a dolog járulékaival együtt, mihelyt valamelyik a tulajdonostársak közül akarja, felosztható s az osztály következtében a részesek külön tulajdonává válható levén. Ilyenek p. o. a közhatárok a régi telkek birtokosaira nézve (A. C. 3. R. 29. Cz. 184⁶/₇ 15. cz., a meghalt öröksége törvényes örököseire s névszerint az atyáé gyermekeire és az osztatlan testvérek közös szerzeményei egymásra nézve (H. K. 1. R. 45. cz.). Az örökség közösségének sajátságos következése van a H. K. 1. R. 43. és 44. cz. szerint, a mennyiben az örökösársaknak osztály előtti adományos külön szerzeményei közös tulajdonná válnak, összeolvadva mintegy a felosztandó örökséggel.

b.) Felosztthatatlan, azaz olyan, melyet felosztani vagy nem lehet (p. o. egy közös házat, órát), vagy nem szabad, mivel a szerző rendelkezhetési jogánál fogva megtiltotta szerzeményei felosztását (milyen p. o. a családi hitbizomány), és mivel a dolog rendeltetése az, hogy osztatlanul használtassék (milyenek p. o. a testületek jószágai).

2.) Korlátlan és korlátolt tulajdonosi jog (dominium illimitatum et limitatum). Korlátlannak nevezetik annak tulajdonosi joga, a ki mind magára a dologra, mind annak járulékaire nézve szabadon rendelkezési joggal bír; korlátolt ellenben, ha akár a dologra, akár járulékaire, akár mind a kettőre nézve rendelkezési jogát szabadon nem gyakorolhatja. Korlátlan tulajdonosi joggal, törvény és szokás szerint, csupán a szerzők bírnak szerzeményeikre nézve; általában korlátolt tulajdonosi joguk ellenben a magyar és székelyföldi ősi jók tulajdonosainak; azokra nézve csak a törvény által kijelölt kevés esetekben tehetvén oly rendelkezést, mely a maradék által fel nem törethetik, s azokra nézve ennél fogva teljes tulajdonosi joggal csupán a kihaló félben levő család utolsó s maradék nélküli tagja birhatván, de az is csak olyanokra nézve, melyek eredetileg nem szereztettek volt családja valamelyik tagja által fejedelmi adomány útján; az adományos illetén jószágokról még az utolsó ivadék sem rendelkezhetvén szabály szerint fejedelmi jóváhagyás nélkül a H. K. 1. R. 10. cz. szerint. Korlátolt továbbá minden tulajdonosnak fekvőket tárgyazó joga az azokban levő s a vasnál nemesebb érczekre, sóra, kénésőre, s mindazok termesztésére nézve, a közkincstárt illető jogoknál fogva az A. C. 2. R. 9. Cz., 3. R. 15. Cz. szerint, valamint a talált kincsre nézve is, a közkincstár és találó illetősége miatt az A. C. 3. R. 54. Cz. szerint. Korlátolt végre a törvényes kort el nem ért személyek (H. K. 1. R. 126. cz. 2. §.) és a bolondok (H. K. 1. R. 55. cz.) tulajdonosi joga, melyet azok mig önjoguakká nem válnak, ezek pedig mig meg nem gyógyulnak, nem gyakorolhatnak.

3.) Teljes és nemteljes tulajdonosi jog (dominium plenum et minus plenum). Teljesnek nevezetik annak tulajdonosi joga, a kit mind a dologról, mind a járulékaikról rendelkezhetési joga illet; nem teljes ellenben annak tulajdonosi joga, a kinek sajátja ugyan a dolog, de járulékaikról vagy éppen nem, vagy csak részszerint rendelke-

hetik; valamint annak is, a ki a dolog járulékaival ugyan rendelkezhetik, de a dolog sajátjának nem tarthatja s annak lényegét tárgyazó rendelést nem tehet. Teljes tulajdonosi joggal bir p. o. a maga sajátját birtokló s használó tulajdonos; nem teljes ellenben tulajdonosi joga a jószág tulajdonosának az urbéres birtokában levő, bérbeadott, elzálogosított jószágaira nézve, melyek használata az urbéreseket, bérlőt és zálogtartót illeti; viszont ezek joga sem teljes tulajdonosi, a mennyiben csupán használati joggal birnak, a használt birtok iránti sajátság a föld tulajdonosát illetvén a H. K. 1. R. 103. cz. k. §. 3. R. 3. cz. 7. §. szerint.

4.) **Viszzzahívható s visszahívhatatlan tulajdonosi jog** (d. revocabile et irrevocabile) ahoz képest, a mint az, a kitől a tulajdon szereztetett, azt visszaveheti vagy nem veheti. Viszzzahívható tulajdonosi joga van annak, a ki azt fejedelmi kiváltságlevéllel szerezte, a mennyiben maga az ajándékozó fejedelem helyes okoknál fogva kiváltságleveleit visszaveheti a H. K. 2. R. 12. cz. 11. §. szerint; valamint annak is, a ki azt a teljes kort még elnem ért férfitől és hajadon leánytól szerezte a H. K. 1. R. 111. és 128. cz. szerint. Ha pedig viszzzahívhatónak neveztetetik azon tulajdon is, mely annak birtoklójától azon kívül a kitől szereztetett, más által vétethetik vissza, viszzzahívható tulajdonnal birnak mindazok, kik ősi jószágot szereztek; azok az elidegenítő családja jogosított tagjai által viszzzapereltethetvén. Viszzzahívhatatlan ellenben az ajándék és eladott dolog, az ajándékozóra s eladóra nézve, a H. K. 1. R. 77. czimét ezen értelemben is magyarázó szokás szerint.

5.) **Békés és háborított tulajdonosi jog** (d. pacificum et turbatum) a szerint, a mint a tulajdonos joga gyakorlatában valaki által háborítottatott, vagy nem háborítottatott. Háborítottatodik pedig a tulajdonos úgy, mint fenebb a birtokosra nézve közöltetett. A békés tulajdonnak a közélettől eltérő értelmezését láthatni a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §-ban, a hol a fejedelmi új adomány nyerhetését feltételező békés tulajdonnak a neveztetik, mely nem szereztetett erőszakos foglalás után.

191. §.

A tulajdonosi jog következtéseiről.

A tulajdonosi jognál fogva a tulajdonos

1.) birtokolhatja a dolgot s a birtoklási jogokat is gyakorolhatja, a birtoklást jogaival együtt másra is átruházhatván;

2.) használhatja tulajdonát bármely tetszése szerint lehetséges módokon s annak használatát másnak is átengedheti;

3.) elrekeszthet mindenkit tulajdona használatától. Ezen joga csakugyan korlátozva van némileg, a mennyiben törvény által van kényszerítve arra, hogy tulajdona némi használatait másnak is megengedje. A tulajdonra törvény által a tulajdonosi jogot korlátlólag fektetett azon szolgálatok (servitutes legales) e következők:

a.) Akármely tulajdonosnak földjei, rétei, erdei vízáradás elleni biztosítása végett szabad a más földre is annak tetemes kárt nem okozó töltéseket s gátokat csináltatni a H.K. 1. R. 87. §. szerint.

b.) A malom tulajdonosa gátját s töltéseit a más part tulajdonosa földéhez ragaszthatja, ha az által annak nyilvános kárt nem okoz (ugyanott 4. §.).

c.) Azon föld tulajdonosa, melyre a folyó víz új medrét ásta, köteles megengedni, hogy azok, kik a folyam régi medrében folyásakor malom-vám-halászati s egyéb jövedelmek birtokában voltak, ugyanazokat a folyam medréj helyén is használhassák (ugyan ott 2. §.).

d.) A határok tulajdonosai tartoznak megengedni, hogy az utazók marháikat a nyomásban levő határon kieresztessék, s ingyen legeltethessék, az 1675. májusában költ 7-ik czikk szerint.

e.) Kötelesek a helységek tulajdonosai megengedni határaikon az aranymosást az arra felhatalmaztatott bármely állapotú embereknek, az 1747: 8. czikk szerint. Valamint bányászoknak is illő fizetésért tát, legelőt és stomp építése végett helyet engedni az 1747: 2. cz. szerint.

4.) Tulajdonát elronthatja, felhagyhatja s másnak is átadhatja, engedheti szabad tetszése szerint azon esetben, ha annak külön, teljes és korlátlan tulajdonosa volt.

5.) Követelheti tulajdonát azoktól, kik azt joga sérelmével törvényellenesen birtokolják vagy használják (jus vindicandi).

HARMADIK SZAKASZ.

A dolgot tárgyzó jogok szerzéséről.

192. §.

A szerzés czimeiről általában.

A dolog azon egybeköttetésbe jövése a személylyel, hogy azt birtokolhassa, használhassa vagy tulajdonának tekinthesse, bizonyos mivelet által történik meg, melyet szerzésnek (acquisitio) szoktak nevezni. A szerzésnek különféle nemei lehetnek, melyeknek törvény által kell meghatározatni azon okból, hogy a polgárzat által biztosított jogi viszonyban álló személyek között a szerzés mások joga sérelme nélkül történjék meg. A szerzésnek törvény által megnevezett módja a szerzés czimének (titulus acquirendi) szokott nevezetelni s úgy tekintethetik, mint a személy dolog tárgyzó jogának alapja; a mennyiben a személy dolog iránti jogi viszonyának törvényszerűsége a szerzés törvényszerűsége által van feltételesítve. Törvénytárunkban nincsenek ugyan rendszeresen elősorolva a szerzés czimei, vannak azonban a dolgot tárgyzó jogokat szabályozó olyan törvényeink, melyek kijelelik egyszersmind a szabályozott jog meg is nevezett eredetét vagy legalább alkalmat nyújtanak a jog szokás szerint megnevezhető eredete felfedezésére. Ezen törvények szerint állíthatni, miként dolgot tárgyzó jogaink eredete volt vagy foglalás, vagy fejlődési adomány, vagy időmulás, vagy öröklés, vagy végre kötelezettség, melyek mind meg annyi szerzés czimei gyanánt tárgyzaltatandók.

ELSŐ FEJEZET.

A foglalásról.

193. §.

A foglalásról s nemeiről.

Foglalásnak nevezetik a szerzésnek azon módja, melynél fogva a még senki által sem birtokolt, vagy már birtokoltatni megszűnt dolog tulajdonává válik valamely személynek. Ezen szerzési czim nem fordul ugyan elő törvénytárunkban, de mivel tagadhatatlan az, hogy még most is vannak olyan dolgok, melyeket tárgyzó jogok bizonyos tekintetben éppen azért különböznek más ugyanazon ne-

mti dolgokat tárgyzó jogoktól, mivel eredetileg foglalás útján szereztek; és tagadhatatlan az is, hogy még most is vannak dolgok, melyeket senki sem nevezhet magáénak, milyenek a fenebb már közölt még nem birtokolt és már nem birtokoltak: midőn az ilyen dolgok szerzése jogtudomány nyelvén foglalásnak nevezetik, azt szerzési czimeink közé méltán igtathatni. Foglalás nevei gyanánt tekinthetni: a hadi foglalást, vadászatot, bányászatot és találást.

194. §.

1.) A hadi foglalásról.

Eleitől fogva minden népeknek, a romai törvényben határozottan ki is fejezett ősi szokása volt, az ellenség vagyonát úgy tekinteni, mintha az senkié sem volna és énnélfogva az elfoglalás által jogszerint válhatnék az elfoglaló tulajdonává. Nemzetünk is elsajátította volt hazánk földéni telepedése korszakában ezen ősi szokást, s annak lett eredménye az, hogy ilyen megszállott földből (terra descensualis) áll csaknem az egész székelýföld, s kevés része a magyarföldnek is; a haza megszállásakori foglalás útján magán tulajdonná vált föld öröklés rendén szállván le az első foglaló még most is fenálló ivadékaira. Ezen ősi szokás azonban a polgárzati élet kifejlődése által előidézett szabályozása után a jogi viszonyoknak oda változott, hogy megszűnván a háború magánosok által magánosok ellen folytattni, mint nemzet és nemzet, polgárzat és polgárzat közti jogi kérdések tettelegies eldöntésének eszköze: megsztint magán tulajdon szerezhetés módja lenni főleg a fekvőkre nézve; mindaz a mi haddal foglaltatott, a hadat folytató polgárzat tulajdonának ismertetvén, részint a hadi költségek, részint a had által okozott károk pótlásának czime alatt. Így van az hazánk jelenleg uralkodó szokása szerint is, ki levén egyébiránt törvényben s névszerint a Leop. dipl. 6-ik pontjában is fejezve azon elv, hogy a haddal foglalt jószágok a polgárzatot illetik, a mennyiben azok közül csak azok válhatnak magán tulajdonná, melyek az ellenség általi elfoglaltatásuk előtt hazafiak tulajdonai voltak bém bizonyíthatólag; ezeket a volt tulajdonosok vagy azok maradékai követelhetvén, még pedig ingyen mind azért, mivel az idézett törvényben hadi költség megtérítéséről nincs emlékezet; mind azért, mivel a pol-

gárzat kötelessége levén a hazafiak vagyonait az ellenség ellen védelmezni, az azáltal elfoglaltak visszafoglalása csupán ezen kötelesség teljesítése, különben a kárt szenvedett tulajdonos a polgárzattól kára megtérítését igényelhetvén. A hadi foglalást ennél fogva magán jogszerzés czimei közé nem azon okból soroltuk, mintha jelenleg e czim alatt magánosok dolgot tárgyzó jogot szerezhethének, hanem mivel vannak jelenleg is birtokolt oly jószágok, melyeket tárgyzó némely jogok sajátosságának oka abban rejlik, hogy kezdetben hadi foglalás, nem pedig fejedelmi adomány útján szereztettek volt.

195. §.

2.) A vadászatról.

Vadászatnak nevezetük a foglalás azon neme, mely által a még senki tulajdonának bém bizonyíthatólag nem nevezhető vad állatok és madarak magán tulajdonná válnak. Törvényeink még mind eddig elmulasztották a vadászatot illőleg szabályozni, a mit pedig a más tulajdonosi joga, e czim alatti sértegetéseinek naponként előforduló esetei gyakoriságán kívül, a vagyon s élet némely vadak elleni bártorságosításának szükségessége is sürgetőleg igényel. Törvényeinknek vadászatot tárgyzó rendelkezései ezek:

1.) Innepnapokon vadászni nem szabad, a kutyák és vadászlovak elvesztésének terhe alatt, a lovak ökörrrel megválthatók levén a Sz. László 1. K. 12. fejezete szerint.

2.) A földesuri hatalom alatt levő nemteleneknek szarvas, däm vadat, vaddisznót, nyulat, fáczánt, fogoly-osászár-madarat semmiként sem szabad fogni három forint büntetés alatt, melyet akár a földesur akár a vadászat helyének tulajdonosa felvenni elannyira köteleztetnek, hogy ha hanyagságból vagy kedvezésből elmulatná, azt rajtok az alispánok vagy szolgabírák tartoznak felvenni a II. Ulászló 5. V. 18. cz. szerint. Ezen törvény bizonyos személyekre és vadállatokra nézve még pedig általában a vadászat helyére való tekintet nélkül, tilalmazván a vadászatot, következtethetni azt, hogy

a.) a névszerint kijelelt állatok vadászása csak a földesuri hatalom alatt levő nemtelenekre nézve tilalmaztatván. azok a bár földesuri hatalom alatt levő nemesek s városi polgárok által vadásztathatnak.

b.) A nemtelen urbéresék vadászati szabadsága csakis bizonyos vadakra nézve korlátoztatván: a kinevezettekén kívüli s főleg ragadozó vadállatokat vadászhatnak szabadon. Ezen szabadság is azonban korlátozva van az oláhokra nézve, a mennyiben az A. C. 5. R. 44. edictuma szerint, terhes szekerék mellett menőkön, kereskedőkön, pásztorokon, molnárokon, szabadosokon, birákon, korcsomárosokon s egyéb udvarbeli szolgálkon vagy urokat fegyverrel szolgálkon, a latrok keresésére, kergetésére s őrzésére menő emberekén kívüli oláhságnak nem szabad puskával, tegezzel, karddal, pallossal, csákánynyal, dárdával s egyéb fegyverekkel járni.

c.) A tilalom csupán a vadász polgársági állapotára és a vadak kijelelt nemeire vonatkozván, s a vadászat helyét tekintetbe sem vétetvén, következtethetőnek látszik az, hogy azok, kikre nézve szabados a vadászat, azt bármely helyen saját birtokaik határain kívül is gyakorolhatnak, a mit igazolni látszik még az is, hogy a még senkiénél sem nézethető vad, más joga sérelme nélkül elfogható bármely helyen is, a mennyiben a hely járulékanak nem tartathatik. Mivel azonban a más földén s erdejében vadászat ezek e tekintetbeni használása nélkül meg nem eshetik, és mivel az A. C. 3. R. 33. czimében a közönséges szabadsággal ellenkező dolognak mondatik az, hogy valaki más ember határára levő helyeit annak kedve ellen élje, használja: kétségbehozhatatlan a föld- s erdőtulajdonosoknak azon joga, hogy a birtokaik határain belüli vadászhatástól bárkit is eltilthassanak, és hogy ennél fogva a vadászhatási szabadság csupán a vadak kijelelt nemeire s nem a vadászat helyére nézve is érthetetik, a mennyiben azokat bárki földéről s erdejéből jöttek legyen is, szabadon vadászhatja a tulajdonos saját birtoka határain belül; ezen szabadságát másnak birtokaiban, annak engedelmével nélkül, a tulajdonosi jogot sértők elleni hatalmaskodás büntetésének terhe alatt, nem gyakorolhatván.

3.) A székelyföldi 18- és altisztek a szokott helyeken való vadfogást nem tilthatják el, közönséges constitutio vagyis közgyűlési határozat nélkül, 200 forint büntetés terhe alatt az A. C. 5. R. 52. E. szerint; a mit azonban, mint az idézett törvény czimírata (rubrum) is bizonyítja, csak a székelységre vagyis a széke-

lyekre nézve kell és lehet érteni, az Ulászló idézett törvénye a székelyföldi nemtelenekre is kiterjeszthető lévén.

4.) Kárt okozó eszközökkel, u. m. törökkel, csövekkel, kaptányokkal sat. a hely fekvésére való tekintet nélkül tilalmas a vadászat, és azt felszabadítani nem szabad sem a tiszteknek, sem a birtokosoknak 12 forint és kártérítés büntetése terhe alatt, az A. C. 5. R. 52. E. szerint.

196. §.

3.) A bányászatról.

Bányászatnak neveztetik a foglalmának azon neme, mely által a még nem birtokolt és senkiének sem tartatható érczek s ásványok magán tulajdonná válnak. Az érczeket s ásványokat szokás szerint megkülönböztethetni nemesebbekre, milyenek az arany s ezüst, és nemtelenebbekre, milyenek a réz, fekete ón, kénese, só, bűdöskő, vas és az annál is nemtelenebb érczek. Mindamellett is, hogy azon érczek s ásványok bányászata, a sótkivételével, melynek maga szükségére ásatgatása csak a sótkivétel föld tulajdonosának van az A. C. 3. R. 15. címében megengedve, mindenkinek, még a külföldieket sem kivétel nélkül, megengedtetvén, magántulajdon szerzőmódjának tartathatnak: az azt szabályozó törvények tárgyalása mindazáltal inkább a közjogtudomány körébe tartozik mind azért, mivel a vasat s annál nemtelenebb érczeket kivételével, a magános személyek bányászati joga a közkincstár érdekében korlátozott; mind azért, mivel csakis olyan egyének által kezeltethetik, kik arra a közkincstári hivatalnokok által felhatalmazottak; mind végre azért különösebben, mivel főleg a nemesebb érczeket, sőt az ónt és kénese is bányászat által magántulajdonná válhatónak nem lehet tartani, a mennyiben az 1747: 9. cz. szerint azok másnak, a közkincstáron kívül, el nem adattathatnak, s annak is meghatározott áron. Ennélfogva a magánjogtudomány körében csupán a vas és annál nemtelenebb érczek bányászata tárgyalhatatik, melyet tárgyzó szabályok a következők:

1.) Vashányákat minden földbirtokos nyithat s mivelhet szabadon II. Ulászló 1. V. 30. cz. szerint.

2.) A vashányák jövedelmeiből a közkincstárt nem illeti tized az 1747: 1. cz. szerint, melyben a sem rendeltetik, hogy azon bányák kezelése s művelése csak olyan egyé-

nekre bizathatik, kik arra a bányásztörvénytől által felhatalmaztattak.

3.) A természetett vasat nem szabad az országból kivinni különben, hanemha hitelesen bizonysíttatik, hogy igaz árán semminemű helyen és városban el nem kelhetett, annak elvesztése büntetésének terhe alatt, az A. C. 5. R. 100. E. szerint.

Melyek legyenek azon a vasnál nemtelenebb érczek, melyekről az 1747: 1. cz. emlékezik, nem tudhatni, mert azt meghatározni a törvény elmulasztotta.

197. §.

4.) A találásról.

Találásnak (inventio), jogtudományi értelemben, nevezetik a foglalásnak azon nemé, mely által a már nem birtokolttá vált dolog, vagyis az, melynek volt ugyan tulajdonosa, de jelenleg nincs, magántulajdonná válik. A dolog már nem birtokolttá válhatik, a dolog természete és a szokás szerint is, felhagyás által (derelictio) vagyis a tulajdonosnak a senki birtokába sem bocsátott dolog iránt volt jogáróli lemondása által, a mi megeshetik vagy kifejezetten, midőn tudniillik a tulajdonos élő szóval vagy írásban kinyilatkoztatja, hogy a dolgot tulajdonának többé nem kívánja tekintetni; vagy tettelesen, a midőn a tulajdonosnak a dolgot tárgyazó cselekedetéből következtethetni azt, hogy tulajdonosi jogáról lemondott. Ez utolsóhoz hasonlít az A. C. 3. R. 35. címében látható azon eset, midőn a falusi szőlőket, réteket 32 esztendeig nem használnak tulajdonosi joga megszűntnek vétetik de nem annyira, hogy a pusztává, köznyomássá s gyeppe válnak nevezett földet akárki is elfoglalhassa, hanem a mennyiben a volt birtokosnak társai abból, falubeli birtokuk mértékéhez képest, magoknak részt szakasztathatnak ki. Hasonlít továbbá a tettelesen nem birtokolttá vált dologhoz, törvényünk szerint, a kincs is, a mennyiben formája mutatja ugyan azt, hogy birtokolttatott, de bé nem lehetvén bizonyítani, hogy ki legyen tulajdonosa, senkiének sem tartathatik. Ez is különbözik csakugyan a felhagyott dologtól, a mennyiben nem válik a találó magántulajdonává, hanem oszlik járulék gyanánt a föld tulajdonosa, felhagyott dolog gyanánt a találó, s bizonysítható örökös nélkül kihalt ember vagyona gya-

nánt a fiscus között; ebben az értelemben vevén a szokás az A. C. 3. R. 54. címét, mely egyébiránt a talált kincsnek harmadát fiscus tárházába szolgáltatandónak rendeli, s arra utasítja a találót, hogy a kétharmad felett egyezkedjék a földesurral, tőle az egész elvétethetvén, ha eltitkolná.

A csupán elveszett s tévelyedett dolgokat találás által magántulajdonná nem tehetni, szokás szerint a találó köteles levén a talált dolgokat illető tiszte kezébe szolgáltatni s e pedig kihirdettetni rendszerint heti s országos vásárok alkalmával; a dolog, ha tulajdonosa meg nem találtatnék, közárverés útján eladatandó, s ára közszükségek fedezésére fordítandó levén.

MÁSODIK FEJEZET.

A fejedelmi adományról

ELSŐ CZIKK.

A fejedelmi adományról általában.

198. §.

A fejedelmi adomány fogalmáról.

A fejedelmi adomány (donatio regia) ahhoz képest, a mint csupán érdemért vagy egyszersmind pénzért is adatik, tisztának és vegyesnek (pura et mixta) neveztetik, levén a H. K. 1. R. 13. cz. 2. és 3. §-ai szerint a tiszta adomány az ország szent koronája hatósága alá törvényesen szállott jószágoknak a fejedelem által valaki részére szolgálatokért vagy jeles erényekért történt örökös ajándékozása; a vegyes adomány pedig az, mely a szolgálaton felül bizonyos mennyiségű pénzt is foglal magában, és az ilyen inscriptionnak is szokott neveztetni. A fejedelmi adomány ezen fogalmára nézve tudni kell, miként

1.) ezen kifejezés „az ország szent koronája hatósága“ (jurisdictio sacrae regni coronae) jelenti a fejedelem hatóságát a H. K. 1. R. 3. cz. 6. és 2. R. 3. cz. 2. §. szerint, a ki a magyar szent koronávali megkoronáztatásánál fogva nyerte s bírja a jószágadományozhatási jogot; ez mint eredetileg a polgárzatot illető jog, annak jelképével a szent koronával együtt ruháztatván által a fejedelemre.

2.) Inscriptio nem jelent csupán vegyes adományt törvényeink nyelvén, hanem zálogos jószágokat is, mint

láthatni a H. K. 1. R. 65. cz. 1. és 110. cz. 4. §-aiban, s különösen az A. C. 3. R. 25. cz. ezen szavaiban: „az in-scriptio vágy zálogos jószágok állapotában” sat.

3.) Azért, hogy a vegyes adomány mellett szerzett jószágokért pénz is fizettetett, nem lehet azokat pénzzel vásároltaknak tartani. A jószágok ezen czim alatti adományoztatásának ugyanis főbb oka az érdem, a pénz pedig csak mellékes ok a H. K. 1. R. 21. cz. 1. §. szerint; bizonyosságnál annak, hogy törvényünk szelleme s betűje szerint is, adományszerző jószágokkal csupán a hon irányában érdemesek szerencsésíthetnének.

4.) Ezen szó donatio nem csak az adományozást mint tényt jelenti, hanem jelenti azon oklevelet is, mely a fejedelmi kegyelem örök emlékezetben tartására szokott eleitől fogva készíttetni és adománylevélné neveztetni, mint láthatni a H. K. 1. R. 33. cz. k. §.; 2. R. 12. cz. 2. §-ban.

199. §.

Az adományozható jószágokról.

A fejedelmi adomány értelme szerint azon jók lehetvén adományzás tárgyai, melyek a fejedelem hatósága alá törvényesen szállottak: látni való, hogy a fejedelem birtokában létező minden jószágokat nem lehet általában adományozhatóknak tartani, hanem azok közül csak azokat az Erdély határain belől fekvőket, melyeknek törvényszerinti rendeltetése az, hogy adományoztassanak. Lehetnek pedig a fejedelem birtokában

1.) *fiscalis jószágok s jövedelmek* (*bona fiscalia et proventus fiscales*), melyek a fejedelmi méltóság s hatalom fenntartására és a polgárzat szükségének is (Leop. dipl. 12. p.) fedezésére rendeltettek. Ezekről az A. C. 2. R. 8. Cz. 1. cz. azt határozván, hogy „örökre ne conferáltathassanak irredemptibiliter,” fejedelmi adományzás tárgyai nem lehetnek, és elidegeníthetlenné neveztetnek.

2.) Az ellenségtől fegyverrel vissza foglalt jószágok. Ezek sem lehetnek adományzás tárgyai, azoknak a Leop. dipl. 6-ik pontja szerint elfoglaltatásukor tulajdonosaiknak, vagy azok maradékinak, azok iránti joguk bízonyítása következtében, vissza kellett adni.

3.) Azon jószágok, melyek a C. C. 2. R. 1. Cz. 12. pontja értelmében a *fiscusra* és nem *fejedeleme*re szállottak, milyenek a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. és 15. cikkei szerint:

a) azon jószágok, melyeknek tulajdonosai azokat igényelhető örökös nélkül haltak ki (*deficialt jószág* A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz.);

b) a hűtlenség vétké büntetéseül elfoglalt, s ezen czim alatt (*per notam*) a *fiscusra* szállott jószág;

c.) azon jószágok, melyek magánosok között költszersződés következtében (*per contractum*) jutottak a *fiscus* birtokába;

d.) végre azon jószágok, melyek törvénycikkek éréjénél fogva bármiként (*virtute articulorum qualitercunque*) szállottak a *fiscusra*.

Az ezen pont alatt elősorolt négyféle jószágok adományzás tárgyai lehetnek; azokat a fejedelem az A. C. 2. R. 8. Cz. 4. és C. C. 4. R. 12. Cz. 15. cz. szerint, mind örökösön mind másképpen eladhatván, vagyis adományozhatván.

200. §.

A fejedelem adományzási joga sajáttságáról.

A levén törvényeink célja, hogy az adományozható jók hazafiúi érdem jutalmazására használtassanak (H. K. 1. R. 4. cz. k. §.), nem elégedtek meg azzal, hogy a fejedelmet adományozhatási joggal megtisztelték (H. K. 1. R. 3. cz. 6. §; 2. R. 9. cz. 1. §.); hanem hogy az adományzás mentől gyakrabban előfordulandó esetei az érdemszerzés ösztönét annál inkább élénkítsék (H. K. 1. R. 13. cz. 5. §.), kötelességévé is kívánták tenni a fejedelemnek azt, hogy mihelyt adományozható jószágok jutnak birtokába, azokat használja rendeltetésök célja szerint. Ezt bizonyítják a C. C. 4. R. 12. Cz. 4. cikke ezen szavai: „végeztetett országul, hogy a *fiscalisokon* kívül valamely *bonumok* és jószágok *per notam* avagy *defectum* aut *virtute articulorum qualitercunque* *fiscusra* devolváltatnak, azokat a fejedelmek magoknál ne tarthassák, se feleségeknek se gyermekeknek ne conferálhassák, hanem más *bene merita* persónának *de facto* eladni tartozzanak“; megváltoztatván ezen törvénycikk által a H. K. 1. R. 13. cz. 4. §. azon rendelkezése, mely szerint a fejedelem a kihaltak vagyonait tetszése

szerint akár magának megtarthatta, akár másnak aján-
dékozhatta.

Gondoskodni kívántak továbbá törvényeink arról is, hogy a fejedelem gyakorolhassa ezen adományzási jogát, s abból folyó kötelességét is teljesíthesse, még pedig az érdemjutalmazás üdvös hatásu célja érdekében minél gyakrabban; felhatalmazván a fejedelmet arra, hogy azon jószágokat, melyek kihalás, hűtlenség, szerződés és törvényrendelete következtében adományozhatókká lettek, azonnal követelhesse is. Fejedelmeinket illető ezen követelhetési jog általában királyi jognak (jus regium) neveztetik, s kiterjed általában mindazon jószágokra a H. K. 1. R. 24. cz. 10. §. szerint, melyek fejedelmi adományzás alá tartoznak akármely czim alatt. Ezen adományzás alá tartozó jószágok többnyire a magyarföldön fekszenek, a székelyföld egy-néhány adományos jószágokat kivéve (A. C. 3. R. 76. Cz. 7. cz.) és az egész szász nemzetnek adományozott szász föld (II. András király kiváltságlevele szerint) a királyi jogtól mentek levén, azaz a fejedelem azokon még a kijelelt esetekben sem követelhetvén adományozható jószágokat. A székelyföldi különben nem adományos jószágok csakugyan adományozhatókká válhatnak, gyakorlat s törvényszerintis az által, ha azokra nem idegenek, hanem a törvényes birtokosok maradékai, örökösei (kik közé a vérrokonokon kívül a szomszédok is számláltatnak) ellenzése nélkül, új adománylevelet (nova donatio) kérnek s nyernek, a mi az A. C. 3. R. 76. Cz. 7. czikkében, „királyi jog jószágba vitelének“ neveztetik. A magyar- s illetőleg székelyföldön is a királyi jog tárgyai főleg fekvők lehetnek, az ingókat szabályszerint nem lehetvén az adományozható vagyonok köze számlálni, az A. C. 3. R. 25. Cz. ezen szavainál fogva „az ingó jókban jus regium nincsen különben, hanem per expressam, donationique insertam juris reservationem.“

MÁSODIK CZIKK.

A fejedelmi adomány czimeiről.

201. §.

Az adományi czimekről általában.

Mind a melletti, hogy a fejedelem királyi jogánál fog-

va követelhetvén bármely adományozható jószágokat, ugyanazon jogánál fogva is ajándékozhatván el azokat, általában minden fejedelmi adományok közös czime lehetne a királyi jog a H. K. 1. R. 24. cz. 10. §. szerint is: tetszett mindazáltal törvényeinknek a fejedelmi adományokra nézve öt külön czimet jelelni ki u. m. a kihalás (defectus), hűtlenség (nota), királyi jóváhagyás (consensus regius), királyi jog (jus regium) és új adomány (nova donatio) ezimeit.

Ezen czimek között nemcsak névbeli, hanem lényegi különbség is van, a mennyiben törvény által van meghatározva, hogy külön külön mindenik czim alatt minemű jószágokat lehessen adományozni még pedig úgy, hogy azokat más czim alatt nem adományozhatni.

ELSŐ PONT.

A kihalás cziméről.

202. §.

A kihalás értelmezéséről.

Kiholtnak mondatik a vagyon tulajdonosa akkor, a midőn úgy halt meg, hogy vagyonaira nézve maga után nem hagyott örököst. Lehet a kihalás teljes, midőn t. i. a meghaltnak semminemű vagyonaira nézve sem maradott örököse, vagy részintes, azaz olyan esete a kihalásnak, a midőn a vagyon egy bizonyos részére nézve maradott örökös, de a ki a vagyon többi részeit nem örökölheti. Törvényeink szerint a meghalt vagyonai öröklése azoknak természetete által is levén feltételesítve, a kihalás értelmének meghatározhatása végett, különbséget kell tenni a meghalt hátrahagyott vagyonai között, melyek lehetnek

1.) nem adományszerzők azaz olyanok, melyeket a meghalt vagy eldődei, akár eredeti foglalás, akár magánosoktól szerzés következtében birtokoltak. Ezekre nézve kihalás akkor történik, midőn az azokat birtokolt tulajdonosnak sem felesége (A. C. 3. R. 25. Cz.), sem rokonai, sem végrendeleti örökösei nem maradtak, csupán ezen esetben szállhatván az ilyen vagyonok a fejedelemre a II. András 4. czikke ezen szavai szerint: „et simorte praeventus disponere non potuerit, propinqui sui qui

magis eum contingunt, obtineant, et si nullo penitus generationem habuerit, rex obtinebit."

2.) Adományosok azaz olyanok, melyeket maga a meghalt vagy eldődei fejedelmi adomány következtében birtokoltak. Ezekre nézve az azokat birtokolt tulajdonos akkor mondathatik kihaltnak, a midőn nincsenek olyan örökösök, a kiknek az adományozó fejedelem azokat adományozta volt, vagy olyanok, a kik azokat törvény rendelkezésénél fogva igényelhetnék. Minthogy pedig a H. K. 1. R. 20. cz. 2. §-ból következtethetőleg a fejedem szabad tetszésétől függ azon személyek kijelélése, a kiknek az adományos jószágokat ajándékozta: világos, miként annak elhatározhatása, hogy történt-e az adományos- és kérdés alá hozott jószágokra nézve kihalás, esetenként csupán a kérdéses jószágokat tárgyzó adománylevelek azon kitételei szerint eshetik meg, melyekben az adományos jószágot igényelhető örökösök szoktak kijeleltetni.

203. §.

Az adománylevelek örökös-t jelelő kitételeiről.

Azon kitételek, melyekben a fejeztetik ki, hogy az adományozó fejedelem kiknek kívánta legyen még ajándékozni az adományos jókat az adományos személyén kívül, mint merőben a fejedelmi szabadtetszéstől függők, különbözések lehetnek, szokottabbak csakugyan a következők:

1.) „Dedimus, donavimus eidem N. N. ejusdemque heredibus et posteritatibus.“ Ezen kitétel értelme felett két különböző vélemény keletkezett. Némelyek ugyanis úgy vélekedvén, hogy mindkét nemű örökösöknek „utriusque sexus“ kitétellel kifejezése a H. K. kelése után jött szokás-ba, azt állítják, hogy a kérdés alatti kitétel használtatott a mindkét nemű örökösök kijelelésére a Hármaskönyv kelése előtt, heres fi-posteritas pedig nőnemű örökösöket jelentvén. Mások ellenben azt állítják, hogy a kérdés alatti kitétel, bármikor kelt legyen is az adománylevel, csak fi-örökösöket jelentvén, az ezen kitéttel adományozott jószágokra nézve kihalás történt, mihelyt az adományosnak fi-maradéka nincs, bár legyenek is életben nőnemű örökösei.

Ezen véleményt pártolhatni azon okból, mivel a H. K. 1. R. 17. cz., a heres és posteritas szók értelmét nem annyira új törvény gyanánt jövődöben használhatólag magyarázza, mint inkább ezen szóknak régi, s tehát a Hármaskönyv kelése előtt már divatozott értelmét tolmácsolja az 1. §-ban láthatólag, az ország régi és jóvánhagyott szokásánál fogva (de vetusta approbataque regni consuetudine) állitván azt, hogy heres mindenkor fiörökösöket jelent, posteritas pedig nőneműeket is; de nem azon értelemben, mintha azáltal a jelentetnék ki, hogy nőnemű örökösök szabály szerint öröklík atyjuk minden vagyonait, hanem atyjuktólí leszármazásuk kijelelésére és csupán azon esetekre nézve, midőn az atyai vagy anyai vagyonokat öröklík (3. §.). Midőn már a 4-ik §-ban elősoroltatnak egyenkint azon esetek is, melyekben a nőneműek is örökösödnek, azaz a melyekben őket is illeti a posteritas nevezet, s viszont ezen szón posteritas nőneműeket is lehet érteni, s azután közvetlenül az 5-ik §-ban a mondatik, hogy minden egyéb bármimódon szerzett jószágok csupán a fiörökösöket illetik: kétségbehozhatatlan, hogy a 4-ik §-ban elősorolt jószágokon kívül minden más jószágokra nézve, a nőneműek nem nevezethetnek posteritas névvel, és ha az azokról szóló levelekben ezen szó előfordulna, azon nem lehet nőnemű örökösöket érteni; a posteritas nőnemű örökösöket csak azon jószágokra nézve jelentvén, melyeket azok törvény szerint örökölhethetnek (3. §.) és a melyek a 4-ik §. szerint 1.) az atyai s anyai pénzzel vásárolt, 2.) a megöletett nemes díjában adatott, 3.) az örök joggal nyert leánynegyedben kiszakasztatott, 4.) a mindkét nemű örökösök kijelelésével (quoad utrumque sexum) fíusított leánynak adományozott jószágok. A mint láthatni, ezek közül is csak a negyedik. adományos jószág esete, s erre nézve is az ország régi s jóvánhagyott szokásánál fogva a jegyeztetik meg a 7-ik §-ban. hogy az ilyen fíusítás czime alatt nyert jószágokban csak azon feltétel alatt örökösödhetnek leányok (s nevezethetnek ennél fogva posteritasnak), ha a fíusítás mindkét nemű örökösökre nézve kifejezetten történt; különben, ha nincs tudniillik a fíusító levélbe ígtatva az utriusque sexus kitétel, a fíusított leánynak adományozott jószágok az ő halála után csupán csak fiakra. s ha nem volná-

nak, a fiscusra szállandók levén. Ennélfogva midőn a Hármaskönyv kelése előtt és után nyert adományos levelekbe az *utrinque sexus* kitétel hozzáadása nélkül igttattott heres és *posteritas* szó a Hármaskönyv kelése előtti szokás szerint is csupán fiörökösöket jelent: a kérdés alatti kitéttel adományozott jószágokra nézve megtörtént a kihalás, mihelyt az adományosnak családja nevét viselő fimaradéka nincs. Állithatni ezt még azon okból is, mivel a Kálmán 1. K. 20-ik fejezete szerint, Szent István királyon kívül minden más királyoktól nyert adományos jószágok csupán fiörökösöket illetők; és mivel az adományos jószágoknak csupán fiakat illetősége általános elv gyanánt van kimondva a H. K. 1. R. 21. cz. 1. §-ban, kivételt még azon eset sem szenvedhetvén, melyben a jószág érdemen kívül, értékét bár felülmúló s leányörökösöket is illető pénzzel szereztetett volna.

2.) „*Dedimus, donavimus eidem N. N. ejusdemque heredibus et posteritatibus masculini sexus.*“ Ezen kitéttel nyert jószágok csupán fiörökösöket illetvén, megtörtént a kihalás azokra nézve, mihelyt elhaltak az adományos fimaradékai, mi *defectus seminis* szókkal fejeztetik ki a H. K. 1. R. 22. cz. 1. §. szerint. Kivétetik csakugyan azon eset, a midőn az ezen kitéttel nyert adományos jószágok egy része örök joggal kiadatott leányi negyedül birtokoltatnék, mely a H. K. 1. R. 17. cz. 4. §. szerint kifizetett leány mindkét nemű örökösseit illetvén, arra nézve kihalásnak helye csak akkor lehet, midőn a jószágot negyed fejében kapott leánynak mindkét nemű örökösei kihaltak.

3.) „*Dedimus, donavimus eidem N. N. ejusque heredibus et posteritatibus utriusque sexus.*“ Ezen kitéttel az adományosnak mind fi- mind nőnemű örökösseit jelentvén, az azzal nyert jószágokra nézve csak azon esetben lesz kihalás, midőn az adományosnak semminemű maradékai sem lesznek életben, a mi *defectus seminis utriusque sexus* szókkal fejeztetik ki a H. K. 1. R. 22. cz. 4. §-ban.

4.) „*Dedimus donavimus eidem N. N. ejusque heredibus et posteritatibus masculini quidem sexus perennaliter, faeminei vero duntaxat inseriptitio jure usque ad t. summam,*“

mely kitétellel nyert jószág csak a fiörökösöknek van adományozva, s azok nem létezése esetében megtörtént a kihalás; a leány- vagyis nőnemű örökösök birtokából mindazáltal ki nem vétethetik a jószág, míg nekik az adománylevélben kifejezett t. summa pénz le nem fizettetik, a kihalt fiág építményei s javításai becstü szerinti árán kivül.

5.) „Si impetratorem ipsorum bonorum hereditibus masculinis carere contingat, tunc eadem bona in filias suas devolvantur“ (H. K. 1. R. 48. cz. 4. §.), mely így is szokott iratni: „dedimus donavimus eidem N. N. ejusque hereditibus et posteritatibus primo quidem masculinis, iis vero deficientibus etiam faemineis ex universi.“ Ezen kitételekkel nyert jószág az adományos fimaradékai kihalásával annak nőnemű maradékaira szállnak, csupán ezeknek nem létezése esetében lehetővé helye kihalásnak.

6.) „Dedimus donavimus eidem N. N. ejusque hereditibus et posteritatibus eorumque legatariis et cessionariis.“ Ezen kitétellel a jószág nemcsak az adományosnak s fiörököseinek, hanem ezen örökösök hagyományosainak vagy engedményeseinek is adományozva lévén, hogyha az örökösök közül az utolsó a jószágot hagyományozta vagy átengedte valakinek: csak akkor leend a jószágokra nézve kihalás, midőn a hagyományosnak vagy illetőleg az engedményesnek fimaradékai is kihalnak. Szokták a fenebbi kitételt így is írni: „ejusque hereditibus et posteritatibus legatariis item et cessionariis“, mely esetben a jószág csak az adományos örököseinek s hagyományossainak ajándékozott, és ha az adományos nem rendelkezvén a felett, által szállott örökösre, midőn ezek fimaradék nélkül elhalnak, megtörténik a kihalás, bár az örökösök közül az utolsó hagyományozta vagy engedményezte legyen is a jószágot; az adománylevél szerint nem az örökösök, hanem csak az adományos lévén felhatalmazva a jószág feletti rendelkezésre.

6.) „Dedimus donavimus eidem N. N. et per eum M. M. eorumque hereditibus et posteritatibus“. Ezen per eum clausulának neveztetni szokott kitétellel nyert jószágok N. N. és M. M. adományosoknak s fiörökösöknek egyaránt lévén adományozva, azokra néz-

ve nincs addig kihalásnak helye, míg akármelyiknek fimaradéka van életben a H. K. 1. R. 43. cz. szerint.

8.) Az új adomány czime alatt nyertjóság mindazoknak levén adományozva, kik birtoklási joguknál fogva új adományt kérhettek s nyerhettek, midőn ezeknek az új adománylevélből kihagyását a H. K. 1. R. 39. cz. véjárulás büntetésének terhe alatt tiltja s annál fogva közülök azok, kiknek neve az új adományból kihagyatott, a fiscusra nézve úgy tekintethetnek, mintha adományosok volnának: az új adományos jóságokra nézve akkor történik meg a kihalás, midőn nem csak az adománylevélben megnevezettek, hanem azoknak örökösei is kihaltak, kik neveinek az új adománylevélbe kellett volna igttatni.

9.) Ha az adományos még nem osztozott volt meg véreivel, mivel a H. K. 1. R. 43. és 44. cz. szerint a nyertjóságból osztozatlan vérei is részt követelhetnek: a nyertjóságra nézve csak akkor lesz kihalás, mikor mind az adományosnak, mind osztályosainak maradékai kihaltak.

204. §.

A kihalt vagyonainak követelése módjáról.

A kihalt vagyonait követelheti a fiscus az A. C. 4. R. 3. cz. szerint

1.) legrövidebb perrel (*causa publicationum* T. U. 117. §.) úgy t. i. hogy a kihalás napján kezdve 32 esztendő alatt akármikor is kihirdeteti a *fiscalis director* (magános személy a *fiscalis director* hire nélkül senki jóságát sem hirdethetvén ki, az 1675: májusi 13. cz. szerint) a kihalás megtörtént esetét, s azokat, kik a kihirdetéskor az örökség iránt igényelhető joguknál fogva ellenmondanak, idézteti a k. tábla elébe ellenmondásuk okának előadására. Ezek előkészületre egy esztendőt (*anniversarius terminus*) használhatnak, annak bételése előtt magokat védelmezni nem tartozván. Mig ezen per lefoly, a jóságok az ellenmondók birtokában maradnak, vagy ha azok a kihirdetéskor nem voltak az ellenmondók birtokában, az illető vármegye közgyűlése által a középrendű nemesek közül ki-neveztetendő s számadásra köteles felügyelő kezelése alá bízotnak a H. K. 1. R. 29. cz. 1. és 3. §. szerint. Még azon esetben is, midőn a kihirdetett jóságok ezen per következtében fiscust illetőknek ítéltetnének, fenmarad a fis-

cust külön perrel követelhetni mindazokra nézve, kik jogigényöket békizonyíthatni reménylik a H. K. 1. R. 29. cz. 2. §. szerint, a miből méltán következtethetni azt, hogy mindazok, kik ezen kihirdetéses perben vesztettek, mindazok, kik a kihirdetéskor nem mondtak ellen, a fiscusnak ítelt jószágokat felkért adományos béigtattatása alkalmával ellenmondhatnak, s igényelt jogait békizonyítván nyertesek is lehetnek. Azon esetben pedig, midőn az ezen perrel követelt jószágok a követelés alól felszabadítottak, ugyanezen című perrel a fiscalis director nem követelheti másodszor is azok birtokosait, az 1675. májusi 15. cikk szerint.

2.) *Hosszu perrel* (longo litis processu) azon esetben, midőn a kihalás kihirdetése nem történt meg 32 esztendő lefolyása alatt. Ezen pert mind a fiscus, mind az adományos indíthatja, de mint alább közölni fog, nem kihalás, hanem királyi jog czime alatt.

Mindkét pernek — a teljes kihalás esetén kívül — csak olyan jószágok lehetnek általában tárgyai, melyeket a kihalt maga vagy elődöi fejedelmi adomány czime alatt nyertek az A. C. 4. R. 13. cz. 6. cikke azon jószágot nevezvén fiscust illető deficiált jószágnak, melyről azt lehet mondani, hogy a kihalás következtében „*re deal ad fiscum regium*.” Ezen adományos jószágok közül is kihalás czime alatt csak a követeltethetik, a mit a kihalt éltében birtokolt vagy birtokolhatott a H. K. 1. R. 27. cz. szerint (quae vivens possidebat aut possidere poterat 1. §.). A birtokoltakon érthetni azon adományos jókat, melyek halála előtt kezei között voltak, ezek közé értve azokat is, melyeket maga a kihalt, fejedelmi jóváhagyás nélkül idegenített el örökösön, az ilyen elidegenítés semmit érnek azaz olyannak tekintethetvén, mintha meg sem történt volna a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint; a birtokolhattakon pedig olyan jókat, melyek nem voltak ugyan kezei között a kihaltnak, de csak visszaválthatólag s a tulajdonosi jog fentartása mellett jutottak volt idegen kezekre, a milyenek a zálogba és a hitbér s leánynegyed helyett adott fekvők a H. K. 1. R. 27. cz. 2. §. szerint; azt megjegyezve a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §-ból, hogyha az elzálogosítást a kihalt maga és királyi jóváhagyás nélkül tette, azokért nem a felvett pénz, hanem csak a jószág

közbees szerinti ára fordittatik meg. A birtokolhatott jószágok közé lehet, a zálogosokon kívül, számlálni még azokat is, melyek birtokából erőszakos foglalás útján jutottak volt más birtokába a H. K. 2. 2. R. 71. cz. értelmében; az ilyen jószágokat a hatalmaskodó sajátainak nem tekinthetvén, míg birtoklási joga az időmulás közbejöttével tulajdonosi joggá nem változott a H. K. 1. R. 78. cz. értelmében. A kihalt birtokában volt és lehetett jószágok közül is nem igényelheti a fiscus teljes kihalás esetében azokat, melyeket a kihalt vagy eldődei magánosoktól vásároltak volt, azoknak előbbi tulajdonosaiknak, vagy azok örököseinek kellettviszszaadatni, ha az eladás nem történt minden tulajdonosi jogról lemondással (nullum jus nullamve juris proprietatem pro se reservando) a H. K. 1. R. 69. czime szerint. Nemkülönbén vissza kell adni volt tulajdonosaiknak vagy azok örököseinek azon jószágokat is, melyeket a kihalt vagy eldődei időmulással szereztek volt; az időmulás ugyanis csak hazafiak közti szerzősmód levén, az a követelés ellen csak a kihaltat védhette, a fiscust pedig nem; mind azért, mivel nincs törvény, mely a fiscust időmulással jogszerzésre s védelemre jogosítaná, már pedig a fiscus, mint polgári törvény által teremtett személy, több jogot nem igényelhet mint a mennyivel a törvény felruházta; mind azért, mivel a fiscus, kihalás czime alatt a H. K. 1. R. 10. cz. k. és 1. §-aiból következtethetőleg, csak azon adományos jókat követelheti, melyek a kihaltak vagyis családjának voltak adományozva, a kihalt s eldődei által időmulással szerzett jókat pedig ilyeneknek nem lehet tartani, midőn azon család, melytől elsajátítottak és a melynek adományozva voltak, még fennáll. Ugyanezt állithatni mindazon jószágokról is, melyek a kihalt s családja birtokába magánajándék vagy foglalás útján jutottak. Nem követeltethetnek végre, a H. K. 1. R. 27. cz. k. §. szerint, a fiscus által a megtörtént kihalásnál fogva azon elidegenített jószágok, melyeket a kihalt perelt ugyan, de még életében nem nyert volt ki; annyival kevesebbé követeltethetnek tehát azok, melyeknek visszasszerzésére a kihalt még pert sem kezdett volt, milyenek lehetnek a kihalt családja adományos és eldődei által örökösön elidegenített jószágai.

205. §.

A kihalás czime alatti adományzás idejéről.

Hajdon adományoztathattak kihalás czime alatt a kihalt vagyonai, ha a kihalás nem rég történt (si quis in semine derecenti defecerit H. K. 1. R. 24. cz. 10. §.), a divatban levő magyarázat szerint t. i. 32 esztendőnél kevesebb idő előtt; és megeshetett az adományzás még mielőtt a kihalt vagyonai a fiscus birtokába jutottak volna, az adományos kötelessége levén az igtatáskor közbejött ellenmondás esetében bébizonyítani adománya címét vagyis azt, hogy az adománylevélben megnevezett személy kihalt, s annak kihalásánál fogva váltak adományozhatókká a megnyert jószágok; és ha az adományos bizonyítása sikertelen volt volna is, a mennyiben ellene bébizonyíttatott az, hogy a felkért jószágok fejedelmi adományra nem tartozók, hanem a kihaltnak állított személynek fi- s illetőleg nőrokonait vagy más törvényes örökösöket illetők, a felkérő azért semmi büntetés alá nem vettetett, minthogy meghalt embernek, még pedig fiörökös nélkülinek, jószágait mint kétségeseket kérte fel, hogy az ország szent koronája joga annak idejében kikerestessék s a jószágok kit illetősége feletti kétség eloszlassék a H. K. 1. R. 26. cz. k. §. szerint.

Ezen idézett régibb törvények változást szenvedtek újabb törvények s névszerint az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke ezen szavai által: „mely deficiált józágnak apprehensiojában és collatiojában e mód observáltassék, hogy a fiscus per directorem az ország törvénye szerint a józágot legitime publicáltassa, és a contradictorokat evocáltatván, procedáltasson ellenek juris ordine in talibus observari solito; ha a törvény fiscusnak itéli per manus conferálhatja a kinek akarja.“ Világos ugyanis a törvény felhozott szavaiból, hogy a kihalt jószágai akkor adományoztathatnak, midőn ezek az illető törvényszék által a fiscusnak íteltettek s birtokába is jutottak (per manus), és hogy a kihaltnak csak olyan jószágai adományoztathatnak kihalás czime alatt, melyek a kihalás kihirdetése következtében keletkezett s fenebb közlött legrövidebb per után íteltettek fiscust illetőknek. Ezt támogatja az idézett törvény-cikknek azon rendelete is, mely szerint ezen perек бévégeztetése előtt felkérhetni ugyan a józágot, de más czim t. i. királyi jog czime alatt.

Egyébiránt nem kívántatik meg szükségképen ezen czim alatti adományozhatásra, hogy az adományozandó jószág a fejedelem tetteles birtokában is legyen; mert ha a megnyert és kézhez is vett jószágot a fiscus elzálogosította volna, azt a H. K. 2. R. 71. cz. k. 1. 2. 3. §-ai értelmében adományozhatja úgy, hogy azokat az adományos követelje a zálogtartótól. Ugyanazt mondhatni, az idézett törvény 4-ik s következő §-ai értelmében azon esetre is, midőn az ezen czim alatt adományozható jószág, erőszakos foglalás után, a fiscus birtokából máséba jutott volna.

206. §.

A kihalás czime alatt adományozott jog minőségéről.

Kihalás czime alatt a fejedelem a kihalt jószágait csak annyiban adományozhatván, a mennyiben azok a megnevezett kihalás eseténél fogva a fiscusra szállottak: ezen czim alatt az adományos sem több sem kevesebb jogot nem nyer a felkért jószágokhoz, mint a mennyi a fiscusra azok birtokosa kihalásánál fogva szállott. Ezt bizonyítják a kihalás czime alatt költ adománylevelekbe igtatni szokott ezen szók: „Possessiones n. n., quae titulo defectus N. N. ad jurisdictionem sacrae coronae collationemque nostram devolutae sunt . . . praemissis sicut praefertur stantibus seque habentibus, eodem jure quo nostram ex praedicto titulo concernerent Majestatem, eidem damus, conferimus“. Ennélfogva könnyen megtörténhetik, hogy az adományos a kihalás czime alatt költ adománylevéllel nem nyer jószágot, azon esetben p. o. midőn az abban megnevezett személy kihalásánál fogva, a fejedelmet semmi jog sem illeti az adományzott jószágokra nézve; azok más törvényes örökösöket illetők lévén (H. K. 1. R. 26. cz. k. §.), vagy a midőn a megnyert jószágok a fejedelmet illetik ugyan, de nem az adománylevélben megnevezett személynek, hanem egy más személynek az adománylevél kelése előtt vagy után történt kihalásánál fogva.

MÁSODIK PONT.
A hűtlenség cziméről.

207. §.

A hűtlenség bűnéről s eseteiről.

Hűtlenségnek (nota infidelitatis) neveztetik a fejedelem, polgárzat s némely magánosok ellen elkövetett s a törvény által ezen névvel bélyegzett bűn. Ezen bűnbe esnek

1.) Mátyás 6. V. 67. cz. szerint, kik a végrehajtásban foglalatoskodó fő- vagy alispánt és szolgabirákat akadályoztatni akarva, ellenök feltámadnának és rajtok erőszakot elkövetni merészlenének (in ejusmodi executionibus insurgent, et vim inferre praesumerent).

2.) II. Ulászló 6. V. 2. cz. szerint, a ki elmulasztván ellenállás menedékét használni (repulsió), a felperes birtokába adatott jószágot visszatoglalná.

3.) A H. K. 1. R. 14. czime szerint:

a.) a felség sértők (criminis laesae Majestatis rei), kik t. i. fejedelmünk személyére istentelen kezeket vetnek, vagy az ő. élete ellen fegyverrel, méreggel törekednek; vagy azon falak közé vagy házba, hol a fejedelem tartozkodik erőszakoson bérontanak;

b.) a fejedelem s haza ellen (contra statum publicum regis et coronae) nyilvánosan feltámadók és szegtlők, az önvédelem igazságos esetein kívül;

c.) azok, kik hamis levelet s pecsétet készítenek, vagy ezeket tudva használják;

d.) a hamis pénzt verők vagy azokat tudva és nagy mennyiségben használók;

e.) a bézárólag negyedizigleni atyafiak s vérrokók gyilkosai vagy megsebesítői; ugy szintén az atya-, nő- és férj- (mariticideae és nem matricidae, mint az eredetileg különbözőleg s hibáson iratott a H. K. kézen forgó kiadásaiiban) gyilkosok. A nő- és férjgyilkosság esetén azt értve, mely törvényes eljárásan kívül és igazságatlanul követtetett el;

f.) a bézárólag negyedizigleni nővéreket vagy mostohaanyákat szeplősítők;

g.) a faluk és birtokok nyilvános gyujtogatói;

h.) az ország belső állapotának háborítása végett külföldi rablók vagy zsoldosok béhozói;

i.) a közbiztosítéki vagy szabad menedéklevelek megsértői (*violatores literarum fidei publicae vel salvi conductus*, melyek Mátyás 1. V. 1. cikkében Glééth név alatt említettnek);

k.) tulajdon urok várainak feladói, ugyancsak a kármely országlakos várainak, kastélyainak vagy más erősegeinek ostromlói, elfoglalói;

l.) az ország rendes biráinak s képviselőinek megölői, befogói, megverői vagy sebesítői;

m.) azon perlekedők megölői, kik a fejedelemhez, vagy bármely törvényszékhez ügyeik előmozdítása végett utaznak, vagy a fejedelem meghívólevelénél fogva tartandó országgyűlésre jönnek s mennek;

n.) a királyi embereknek (*hominum regionum*) és a káptalan vagy konvent valamely törvényes végrehajtásban járó bizonyosságtévőinek megölői, sebesítői vagy megverői;

o.) a kárhoztatott eretnekséghez ragaszkodó nyilvános eretnekek;

p.) tagok csonkítói és szemek kivájói, a bánokon, vajdákon és más vég helyi hivatalnokokon kívül. Ilyen ténnyek elkövetésére felhatalmazott hivatalnokok azonban most már nem léteznek;

q.) az ország végvárainak elvesztői azon esetben csakugyan, midőn ezen tény fejedelem s haza elleni hűtlenséggel követtetett volna el;

r.) kik a törököknek s más hitetleneknek, vagy az ország más ellenségeinek fegyvert és eleséget szolgáltatnak;

s.) azoknak háborgatói, letartóztatói s kirablói, kik kárhoztatott felekezeteket elhagyván, Törökhonból hazánkba menekültek itt maradólak.

4.) A H. K. 2. R. 75. cz. 3. és 15. §. szerint, a kik ugyanazon perben másodszor is használták az ellenállás menedékét (*secundaria repulsio* H. K. 2. R. 75. cz. 3. §.).

5.) Az A. C. 1. R. 1. Cz. 3. cz. szerint azon akár egyének akár testületek, kik a négy bévett valláson kívül új hitczikkeket, vallásbeli ujításokat s szakadásokat hoznának be.

6.) Az. A. C. 2. R. 7. czime szerint:

a.) az árultatásnak vétkében találtattak. Minő cselekedetek által követtessék el ezen bűn, nincs meghatározva.

b.) A kik másokat pártolásokkal és árultatásokkal vádolnának s reájok nem bizonyíthatnák.

c.) A kik hűtlenséggel vádolt de még el nem marasztalt nemes személyek elfogásában s jószágaik elfoglalásában végrehajtók lennének.

d.) A kik a fejedelem személye s méltósága ellen is, a hazának kárára, romlására s veszedelmére összeesküd-
nének, szöveteznének.

7.) Az A. C. 3. R. 1. Cz. szerint, kik vádolnának méltatlanul valakit az egyesületi czikk (unionis articulus) pontjai megsértésével; vagy végrehajtók lennének valaki vádlására a perbetogott de meg nem ítélt személynek megfogásában, jószága s vagyonai elfoglalásában a per függőben léte alatt.

8.) Az A. C. 2. R. 3. Cz. szerint azon tanácsrendbeli személyek, kik a fejedelmet törvénytelen, ok nélkül való dolgokra tanácsolják.

9.) Az A. C. 3. R. 14. Cz. szerint, a kik utlevél mellett vagy a nélküli ki- s bójárásuk alkalmatosságával fejedelem vagy haza iránt tartozó kötelességek ellen való árultatásba elegyitenék magukat, akár maguk, akár mások, akár levelek irogatása által cselekednék azt; valamint azok is, kik tudva efféle ártalmas leveleket vagy követségeket hordoznának, vagy más jámboroknak hírek s megegyezések nélkül oly leveleket írnának, melyek a fejedelemnek méltósága és a hazának java s megmaradása ellen irányoztattak.

10.) Az A. C. 3. R. 55. Cz. szerint: a kik ország és fejedelem engedelmé nélkül pénzt veretnek; vagy azok megegyezéséből pénzt verethetvén, azt nem a fejedelem és ország czimere és képe alatt s nem is a meghatározott minéműségben (ligában) veretik; valamint azok is, kik 10 vagy 20 forintnyi hamis pénzt tudva fogadnának vagy költenének el; s végre azon mesteremberek, kik a hamis pénzverőt tudva műveikkel segedelmeznék vagy fel nem adnák.

11.) Az 1791: 5 czikk szerint, kik az egyesületi cikknek az A. C. 3. R. 1. Cz. igtatott s az 1744: 6. czikk által módosított pontjait megsértének.

208. §.

A hűtlenség büntetéséről.

A hűtlenség büntetése a H. K. 1. R. 16. cz. szerint élet- és vagyontól megfosztás, úgy szintén a hűtlen családi egybeköttetésének a vagyonöröklés tekintetébeni kettévágatása, a mennyiben ha visszanyerné is, fejedelmi kegyelemből, elvesztett jószágait, azok halála esetében véreire s elítéltetése előtt született gyermekeire nem szállanak; valamint viszont ő sem öröklő vérei s gyermekei vagyonait, hanem benne és általa új család kezdetvén, vagyonait csak elítéltetése után született gyermekei öröklők; ezen s elítéltetése előtt született gyermekei s vérei között az öröklés kölcsönössége csak úgy levén feleleveníthető, ha az azok között köntendő kölcsönös örökösödés feletti egyezmény királyi jóváhagyás által megerősíttetik.

Kivételnek ezen büntetés vagyonvesztést tárgyazó része alól a székelyek, a mennyiben hűtlenségért elmarasztaltatásuk esetében ősi fekvő vagyonalktól nem fosztathatnak meg a H. K. 3. R. 4. cz 3. §. ezen szavai szerint: „hereditatesque convictus et sententiatus ipse non amittit, sed ad heredes fratresque ejus derivantur,” és az 1555. C. 30-ik pontja ezen szavai szerint is: „Székely ember örökségét semmiképpen elnem vesztheti, ha fejét hitetlenségért elvesztené is, hanem atyjafiaira marad,”

209 §.

A hűtlen követeltetése módjáról.

A hűtlen hajdon a H. K. 2. R. 75. cz. szerint követeltethetett

1.) az ország rendes birái előtt, azon adományos által, a ki szemkitolás, tagbénítás, hamis pénzverés, hamis levélkészítés s a hűtlenség bűnének más hasonló eseteiben, a bűnös jószágát felkérte, még megítéltetése előtt, sköteles volt a vétek valóságát bébizonysítani (4. §.).

2.) Az ország gyűlés előtt, melyet a fejedlem a bűnösnek elmarasztalása végett hirdet (1. §.). A hűtlenség minemű eseteire nézve történt legyen ez, nincs meghatározva; abból azonban, hogy az ország rendes birái előtt követelhető esetek gyanánt a hűtlenség bűnének kevésbbé

veszedelmes esetei jeleltettek ki névszerint, következethetni azt, hogy a hűtlennek országgyűlés előtti követeltetése azon esetekben történt, melyek a fejedelem személyét vagy a haza békességét s fenmaradását veszedelemmel fenyegették.

Ma már a hűtlen, vétke között büntetése végett, csupán országgyűlés előtt követeltethetik az A. C. 4. R. 1. Cz. 12. czikke ezen szavai szerint: „és a melyek notát concernálnak dietán prosequaltassanak.”

210. §.

A hűtlenségczime alatt követelhető s adományozható jókról.

Némelyek a H. K. 2. R. 65-ik cziméből kiindulva azt állítják, hogy a fiscus követelhetné hűtlenség czime alatt a bűnösnek mind erdélyi mind magyarhoni vagyonait. Ezen állítás alaptalan. Az alapul felvett törvény ugyanis akkor költ, midőn Erdély Magyarhonnak része volt, s mint olyan úgy tekintethetett, mint a magyar szent korona alávetett tartomány, s a Magyarhonban elítélt bűnösnek erdélyi jószágai azért foglaltathattak el, mivel azon koronának, mely ellen a hűtlenségi vétke elkövettetett, törvényhatósága valamennyi alatta levő országokra és részekre egyaránt kiterjedt (5. §.). Erdélynek mostani (az 1848-dik év előtti) viszonya Magyarhonhoz a H. könyv keletkezésétől merőben különböző, mennyiben az 1791: 6. cikkészerint mind a mellett is, hogy a magyar koronához tartozónak nevezetik, sem annak, sem más országnak alája nincs vetve, hanem saját törvényei szerint minden más tartományoktól függetlenül kormányozandó önállású alkotmányos ország. Ennélfogva valamint a Magyarhonban hűtlenségi perben költ ítélet az erdélyi, úgy az Erdélyben költ is a magyarhoni jókat nem érdekelheti, s következésképp az elmarasztalt bűnösnek csupán erdélyi vagyonait tárgyzhatja. Azonban a bűnös erdélyi minden vagyonaira sem terjesztethetik ki sem a követelés, sem az ítélet, hanem csak arra és annyira, a mi és a mennyi magát az elmarasztalt bűnöst kirekesztőleg illette az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke ezen szavai szerint: „az executio de bonis seu iuribus possessionariis delinquentis convicti ipsi solum proprietate precise concernentibus legyen.”

A hűtlent elmarasztaló ítélet végrehajtása s vagyonai

elfoglalása módjáról a törvény külön nem rendelkezett s csak annyi mondatott ki általában a H. K. 2. R. 66. cz. k §-ban, hogy a hűtlenségi dologban és ítéletben is azon módon és renddel kell eljárni, mint a *capitalis sententiában*, vagyis a nagyobb hatalmassági perben költ ítélet végrehajtásában. Ezen végrehajtást szabályozó, s más e jelen tárgyra alkalmaztatható törvények szerint, a hűtlenségi perben költ ítélet mellett elfoglalható s következőleg hűtlenség címe alatt adományozható vagyonokra nézve megjegyzendők e következő szabályok:

1.) A végrehajtás ingó vagyonokra nem terjesztethetik ki azon okból,

a.) mivel a hűtlenség büntetését meghatározó H. K. 1. R. 16. cz. csupán fekvő jószágok elvesztéséről emlékezik, ezen szókon „*bonorum juriumque possessionariorum*“ csupán fekvők értethetvén törvényünk nyelve szerint. Az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke is azt rendeli, hogy „*az executio de bonis seu juribus possessionariis*“ legyen. Már pedig a büntető törvények, kivált a büntetés nemére nézve, szoros magyarázatuk, s betű szerinti értelmökön túl annnyival kevesebbé terjesztethetnek, mivel a midőn törvényünknek a volt akarata, hogy a bűn büntetésétül a fekvőkön kívül az ingók is foglaltassanak el, azt határozottan kiszokta fejezni, a fekvőktől az ingókat névszerint megkülönböztetvén, mint láthatni a főválság büntetését tárgyazó H. K. 2. R. 43. cz. 1. §. ezen szavaiban „*universa bona et quaelibet jura possessionaria, cunctas etiam res suas mobiles*.“

b.) A hűtlen vagyonai elfoglaltatása okául azt jeleli ki a H. K. 1. R. 13. cz. 5. §., hogy azok érdem jutalmazása végett adományoztassanak; már pedig a fejedelmi adomány tárgyai a H. K. 1. R. 4. cz. és 13. cz. 2. §. szerint, csak fekvő jószágok lehetnek, különben is az illetén adományok érvényességét feltételező iktatásnak ingókra nézve helye sem lehetvén.

2.) Ha az elmarasztalt még nem volt megosztotva véreivel: illetőségét azokéitól külön kell szakasztani a H. K. 2. R. 60. cz. k. §. szerint; csakugyan azok, kik egymással kölcsöns örökösödési szerződésre léptek, bár a H. K. 1. R. 66. cz. 1. §-ban egymáshoz osztályos vérség viszonyában állóknak neveztesse is, a H. K. 1. R. 49. cz.

1. §. szerint nem követelhetik részöknek az elmarasztalt félvagyonaiból kiadatását. Mivel pedig az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cikke szerint csak a foglaltathatik el, a mi a hűtlent magát kirekesztőleg illette, a hűtlen illetőségéből

3.) ki kell adni a megítéltetés előtt született gyermekeknek, úgy a feleségnek is illetőségüket, a feleség hitbérével s hozományával együtt a H. K. 2. R. 60. cz. 1. és 4. §-ai, 1. R. 104. cz. szerint. Nemkülönben

4.) ki kell fizetni a hűtlen adósságait, még pedig az ősieket illetősége mértékéhez képest, saját adósságait pedig egészen; mert azok jószágain fekvő terhek levén, míg ki nem fizettetnek, nem mondhatni, hogy a jószágok csak őtet illetők volnának, s ennélfogva nem is foglaltathatnak el.

5.) Ki kell adni a zálogczim alatt birtokolt jószágokat a tulajdonosoknak, ha azok akár az ítélet kelése előtt, akár a végrehajtás alkalmával kifizetik az azokon fekvő pénzt az A. C. 4. R. 7. Cz. 1. cz. szerint, mely kiterjesztethetik a más czim alatt birtokolt idegen bármiféle jószágokra is azon okból, mivel a H. K. 1. R. 27. cz. 1. §. szerint, ha a fiscus még a kihalt vérszerinti örökösének sem tartathatik, annyival kevesebbé tartathatik a hűtlen ilyen jószágokat igényelhető örökösének; és mivel azokra az adományozható jók szerzésének fiscust illető egyik czime sem levén alkalmazható, azokat a fiscus sikerrel nem adományozhatná. Már pedig a hűtlenség czime alatt reá szállott jókat adományozni kellett, azon czim alatt csak olyan vagyonekat követelhet, melyeket jog szerint adományozhat is. Végre

6.) azon esetben, midőn ismételt ellenállásért marasztaltatott el a hűtlen, elfoglalt jószágai harmadát annak kell adni, a ki ellen használta ezen tilalmas menedéket, a H. K. 2. R. 57. cz. 3. §. szerint.

211 §.

A hűtlenség czime alatti adományzás idejéről.

Mint láthatni a H. K. 1. R. 25. cz. 1. és 2. R. 75. cz. 4. §-aiból, hajdon adományoztathattak hűtlenség czime alatt jószágok, még a hűtlenséggel vádoltnak megpereltetése s elmarasztaltatása előtt is; a jószágot e czim alatt felkérő adományos kötelessége levén a véték valóságát bé-

bizonyítani, a mi az igtatás alkalmávali ellenmondók ellen indított perben történt meg, és ha a bizonyítás nem sikerült, a nyert jószág örökbecs szerinti, árán marasztaltatott hamis vádoskodása büntetéseül a H. K. 1. R. 25. cz. 1. §. szerint.

Az adományzásnak régibb törvény szerinti ezen módja változást szenvedett az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke által, mely szerint

1.) csak azon hűtlenek jószágai adományoztathatnak, kik az országgyűlésen megpereltetvén, a törvénykezés szokott módja szerint ítéltettek bűnösöknek, ez idézett törvény ezen szavai értelmében: „ugy t. i. hogy azt a condemnatust legitime citálták és az országnak constitutioja szerint in generalibus regni comitiis justo juris ordine excessusát legitime comprobálván úgy sententiázták legyen meg, ide nem értvén a decretumban specifiált egyéb casusokból emergálni szokott notáknak speciessseit.“ Mely kivett eseteken azokat lehet és kell érteni, melyek hajdon az ország rendes birái előtt ítéltettek el, és ezen kivételnek az az értelme, hogyha ezen esetekért a bűnös nem követeltetik országgyűlés előtt, elítélthetők ugyan, de jószágai a fiscus által el nem foglaltathatnak. Így tolmácsolta a gyakorlat is ezen törvényt, a mennyiben hamis pénz- levél- pecsétosinálásért s negyedízigleni vérek meggyilkolásáért sat. a bűnösök szabály szerint a k. tábla előtt pereltetvén s el is marasztaltatván, sem hűtleneknek nem neveztetnek, sem józágaiktól meg nem fosztatnak.

2.) Az elmarasztalt hűtleneknek is jószágai csak akkor adományoztathatnak, midőn a hűtlenségi perben költ ítélet törvény szerinti végrehajtása következtében azok a fiscus valóságos birtokába jutottak; az idézett törvény a hűtlenség czime alatti adományozást e szókkal irván le: „hogy ha mely jószágot a fiscus per notam infidelitatis alicujus, legitime tamen et vero juris ordine juxta species notae in decreto et regni articulis expressas condemnati, sententiával legitima executione mediante apprehendál, és conferál valakinek.“

212. §.

**A hűtlenség czime alatt nyert jog
minőségéről.**

Valamint a kihalás, úgy a hűtlenség czime alatt is a nyert jószágokra nézve csupán különös királyi jog, azaz, csupán az és annyi, a mely és a mennyi a megnevezett személy hűtlenségénél fogva szállott a fiscusra, adományozatik; a mit a fejedelem az ezen czim alatt adománylevelekbe igtattatni szokott ezen kitéttel fejezett ki: „*eo dem jure, quo nostram praedicto titulo concernent Majestatem, damus*“ etc. Megtörténhetik ennél fogva, hogy az ezen czim alatt megajándékozott sem nyer jószágot azon esetben p. o., mikor az adományozott jók nem voltak a hűtlen visszahívhatlan tulajdonai, vagy a midőn a fejedelemnek azok iránti joga nem az adománylevélben megnevezett személy hűtlenségénél fogva született, hanem más hűtlenségénél vagy kihalásánál fogva; vagy a midőn a hűtlennek elítéltetése nem történt törvényes módon, ezen esetben az elajándékozott jószágot visszakövetelhetvén a törvényes örökösök az A. C. 3. R. 9. Cz. ezen szavainál fogva: „*valakik legitime non convicti sunt, eorum bona bonis eorum legiti-
morum heredes eorum*“ etc. az igaz heresek el ne rekesztessenek.

HARMADIK PONT.

A királyi jóváhagyás cziméről.

213. §.

Ezen czim eredetéről.

A magyar birodalom alapittatásakor szabad rendelkezési jogot nyertek a tulajdonosok általában minden vagyonaikra nézve, a mit bizonyítanak szent István 2. k. 3. f. ezen szavai: „*consensus, petitioni totius senatus, ut unus quisque dominetur propriorum et similiter donorum regis dum vivit, ac post mortem ejus filii simili dominio succedant*“ etc. Ennél fogva, mint II. András király végzése 4-ik cikkének fenebb közlött szavaiból is láthatni, csak akkor

szállottak a királyra a meghalt vagyonai, midőn annak sem törvényi, sem végrendeleti örökösei nem maradtak a H. K. 1. R. 64. cz. 2. és 3. §. szerint is. Megszorítottatott későbbre I. Lajos király alatt 1351-ben a tulajdonosok szabadrendelkezési joga, a mennyiben a határoztatott, hogyha a tulajdonos kihalófélben levő személy, vagyis olyan, a ki nek nincs törvényes örököse, mert családja csak benne mint egyedüli egyetlenegy személyben áll fen (qui utpote in semine et heredibus deficiunt, vel in unicam et singularem personam deveniunt, sicque defectui seminis approximabunt): jószágainak örököse legyen a szent korona a H. K. 1. R. 64. cz. 1. §. szerint, a szent korona ezen jogának biztosítása végett a kihalófélben levőnek jószágairól rendelkezni örök czim alatt éppen nem, zálogczim alatt is pedig csupán közbecs szerinti árukig levén szabad; hanemha abban a király jóváhagyása által megegyezik a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint. Ezen királyi jóváhagyás ennél fogva. a fejedelem vagy király általi önkéntes átengedése a szent korona azon jogának, mely azt a reáöröklési módon szállandó jószágokra nézve illeti a H. K. 1. R. 64. cz. k. §. szerint.

A fejedelmi jóváhagyás olyan jószágok átengedése lévén, melyek különben a fiscusra vagy fejedelemre szállandottak volna, az ezen czim alatti adományzás abban különbözik a kihalás és hűtlenség czime alattiaktól, hogy a mint már közöltetett, ezeknek tárgyai csak olyan jószágok lehetnek, melyek birói ítélet következtében már tettelesen is az adományozó fejedelem birtokába jutottak; a fejedelmi jóváhagyás czime alatti adományzásnak pedig tárgya olyan jószág, mely még nem jutott ugyan tettelesen a fejedelem birtokába, de annak kihalófélben levő birtokosa halála vagy hűtlensége esetében birtokába fog jutni. Hűtlenség s kihalás czime alatt ennél fogva már megszületett királyi jog adományoztatik; királyi jóváhagyás czime alatt pedig csupán a jövőben remélhetőleg születendő királyi jog.

214. §.

A királyi jóváhagyás czime alatti adományzás nemeiről s eseteiről.

Fejedelmi jóváhagyás czime alatt a H. K. 1. R. 63. cz. 4. §. szerint adományozhatni

1.) feltételelesen (sub futura conditione) t. i. a kihalótélben levőnek csupán kihalása esetére, a mennyiben a fejedelem jóváhagyása a rendelkezőnek kihalása által levén feltételesítve, csak akkor bir adomány erejével, mikor a rendelkező valósággal kihalt (6. §.). Ennélfogva ha a rendelkező a fejedelmi jóváhagyás megnyerése után hűtlenség vétkeért marasztaltatnék el, jószágai ezen czim alatt elfoglaltathatnak s akárkinek adományoztathatnak is; a fejedelmi jóváhagyás érvénytelenülván a H. K. 1. R. 49. cz. szerint. Ezen feltételes jóváhagyás czime alatti adományzásnak esetei ezek:

a.) Fiusítás (praefectio), mely a fejedelmi adományzásnak azon esete a H. K. 1. R. 7. és 50. czimei szerint, midőn az adományos fiörökösöket illető jószágok tulajdonosa ezen jószágai örökösévé leányát vagy nőrokonát rendeli, s ezen rendelkezését a fejedelem jóváhagyása által megerősíti. Fiusítási rendelkezésre csak úgy van jogosítva a tulajdonos, ha fiágbeli fiörököse nincs (H. K. 1. R. 7. cz. k. §.) vagy magtalan s illetőleg figyermek nélküli fiörököse is beléegyezett (H. K. 1. R. 17. cz. 7. §.); ezen rendelkezésnek továbbá tárgya csupán fiörökösöket illető jószág lehet, vérárlás büntetése terhe alatt (H. K. 1. R. 39. cz. 3. §.), de a mely a fuisitásnál fogva nem válik leányágbeli örökösöket is illetővé, hanemha az a fuisító levélben, a mindkét nemü örökösök záradéka béigtatása által, határozottan kifejeztetnék (H. K. 1. R. 17. cz. 7. §.); idegen leány végre nem fuisittathatik, a mennyiben a H. K. 1. R. 17. cz. 7. §. szerint a fejedelem által e czim alatt adományozott jószágok a fuisitottra nézve atyai s családi jószágoknak neveztetnek (in iuribus paternis vel fraternis) jelölül annak, hogy a törvény azt kívánja, hogy a fuisitandó leány a rokonok közül választassék. A fuisitásnak következtésén kívül az is, hogyha a fuisított leánynak nemtelen férjétől gyermekei születnek, azok nem atyjuk, hanem anyjuk nemesi állapotát öröklék a H. K. 1. R. 7. cz. 1. §. szerint; és mivel az anya e tekintetben atya gyanánt tekinthetetik, nem ok nélkül állithatni azt is, hogy a gyermekek anyjuk családi nevén neveztetethetnek, kivált ha arról a fuisító fejedelmi adománylevélben említés tétetett.

b.) Örökbefogadás (adoptio, contractus,

mely a H. K. 2. R. 71. cz. 5. §. szerint „*naturam vimque donationis conditionaliter sapit*“) mely a H. K. 1. R. 66. cz. 2. §. szerint akármely idegen személynek valaki által, törvényes örökösök nem létében, jószágainak öröklésére megengedőleges helyettesítése. Az örökbefogadás ezen törvényszerinti értelmezése tisztán mutatja, hogy az, az örökbévalásnak azon esete, midőn a rendelkezés által érdekelt jószágok adományos jószágok; a kihalófélben levőnek csupán ilyenek felett nem lehetvén királyi jóváhagyás nélkül rendelkezni, a H. K. 1. R. 66. cz. 3. és 4. §.; 1. R. 10. cz. 1. és 2. §. szerint.

c.) *Végrendelet*, midőn t. i. a kihaló félben levő, a fejedelemre szállandó vagyonait, kihalása esetére, a fúsitás és örökbefogadás esetein kívül, valakinek hagyományozta, és a fejedelem jóváhagyása által érvényesíti a végrendeletet. Adományozhatni királyi jóváhagyás czíme alatt

2.) *teltétlenül* (de praesenti H. K. 1. R. 63. cz. 4. §.) a kihalófélben levőnek mind kihalása mind hűtlensége esetére. Ez azon esete a fejedelmi adományzásnak, midőn a kihalófélben levőnek azon rendelkezéséhez járul a királyi jóváhagyás, mely az adományosnak már birtokában levő vagy még a rendelkező életében birtokába jutandó adományos jószágokat tárgyz (2. §. mely magyarázata a 4. §. kezdetének). Nem lévén ezen esetben az adományzás érvényessége a rendelkező kihalása által feltételesítve, az adományos a birtokba vett jószágokra nézve nem háboríthatatik a fiscus követelése által a rendelkezőnek sem kihalása, sem hűtlenségérti elmarasztaltatása esetében. A feltételten királyi jóváhagyás esetei:

a.) *Az örökvásár* (venditio, fassio perennalis) vagyis midőn a kihalófélben levő adományos jószágát eladja, kivéve azon esetet, a midőn az főmegváltás vagy ellenség fogságábóli kiszabadulhatás végett történt; a kihaló félben levő ezen esetekben adományos jószágait királyi jóváhagyás nélkül is érvényesen elidegeníthetvén a H. K. 1. R. 59. cz. 8. §. szerint, a mit különben nem tehet, a nélkül örökczimű elidegenítései érvénytelenek lévén a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint.

b.) *Cserévásár* (cambium), mely által a kihalófélben levő adományos jószágával mást cserél. Ez is egyne-

me az örök czim alatti rendelkezésnek, melyet a kihaló félben levő, adományos jószágokra nézve, királyi jóváhagyás nélkül nem tehet.

c.) Az adományos jószágoknak közbecsü árak feletti elzálogosittatása a kihaló félben levő által a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint, melyet azonban adományzás esetének nem tarthatni, annak lényegéhez a nyert jog örökossége tartozván a H. K. 1. R. 13. cz. 2. §. szerint.

d.) Érdemdíjazás, vagyis a kihalófélben levő ajánlékozásának azon esete, midőn általa valaki hűséges szolgálata jutalmul, fiscusra szállandó adományos jószága örök czim alatti átengedésével jutalmaztatik; mely örök jogczim alatti rendelkezés lévén, királyi jóváhagyás nélkül érvénytelen.

Egyébiránt mind a feltételes mind a feltételetlen királyi jóváhagyás czime alatti adományzásnak olyan jószágok is lehetnek tárgyai, melyek a rendelkező birtokából foglalás útján valamely hatalmaskodó birtokába jutottak; az ilyen jószágokat az adományos követelhetvén a foglalótól a H. K. 2. R. 71. cz. 4-ik s azt követő §-ai szerint.

215. §.

A királyi jóváhagyás czime alatti adományzás feltételeiről.

A királyi jóváhagyás czime alatti adományzás feltételei:

1.) Megkell előzni a k. jóváhagyást bizonyos szerződésnek vagy rendelkezésnek, melyeket a fejedelem ezen kitételekkel szokott helybenhagyni: „*cui quidem praefectioni (adoptioni, testamentariae dispositioni, venditioni, concambiali permutationi, impignorationi, inscriptioni ob fideliam servitiam) nostrum praebuimus consensum, imo praebeamus assensum benevoluntatis.*” Ezen rendelkezést s illetőleg szerződést sat. szóról szóra bé kell igtatni a királyi jóváhagyó levélbe, különben ugyanis annak ereje nem lesz, hanemha maga a jóváhagyott szerződés vagy illetőleg rendelkezés is külön előmutattatik a H. K. 1. R. 35. cz. szerint.

2.) A jószágoknak, melyek feletti rendelkezésre nézve királyi jóváhagyás kéretik, olyanoknak kell lenni, melyekről nem lehetett királyi jóváhagyás nélkül rendelkezni. Ilyeneknek a kihalófélben levő által birtokolt csupán azon jószágokat lehet tartani, melyek általa vagy elődei által fe-

jedelmi adománynyal szereztettek. A H. K. 1. R. 10. cz. 1. §. szerint ugyanis azért szállnak a jószágok a szent koronára, birtokosaik kihalása esetében, mivel a szent koronától nyertettek volt; és a midőn a 2-ik §. szerint abból származott a királyi jóváhagyás kérésének szükségessége, mivel a jószágnak a birtokos kihalása után a fejedelemre kell szállani: látnivaló, hogy a királyi jóváhagyás nyereségének szükségessége az által van feltételesítve, hogy a kihaltól félben levő rendelkezésének tárgya adományos jószág. Ugyanezt állithatni még azon okból is, mivel a fejedelem jóváhagyása megnyerését rendelő törvény azt azon jószágokra nézve nyilvánítja szükségesnek, melyeket „*jura possessionaria*“ nevezettel jellemez; hogy pedig ezen nevezet alatt adományos jószágokat lehessen és kelljen érteni, azt bizonyítja a H. K. 1. R. 13. cz. k. §., melyben az adományos jószágok ezen névvel neveztetnek. Nem gyengíti ezen állítás alaposságát a H. K. 1. R. 65. cz. k. §., melyben a nemeseken kívül más birtokos embereknek is (*nobilium et aliorum possessionatorum hominum*), ha kihaltól félben levők, minden józágaik feletti (*super quibuscunque bonis et juribus possessionariis*) rendelkezésök érvényesítésére a királyi jóváhagyás szükségesnek nyilváníttatik. Mind azért, mivel a *homo possessionatus* nemes embert is jelenthet a H. K. 2. R. 68. cz. k. §. ezen szavai szerint „*et alii possessionati homines, qui verorum nobilium privilegio libertateque gaudent*“; mind azért, mivel „*bona et jura possessionaria*“ nevezet alatt hogy adományos jószágokat kell érteni, bém bizonyított; mind azért, mivel a kérdés alatti 65. cz. k. §.-ban az íratik, hogy a királyi jóváhagyásra aszent korona öröklési jogánál fogva (*propter jurisdictionem successionis*) van szükség; ezen öröklési jog pedig, mint fenebb bém bizonyított, a H. K. 1. R. 10. cz. szerint a jószág adományos voltának következése. Mindezen okoknál fogva tehát királyi jóváhagyástól a kihaltól félben levő csak azon rendelkezésének érvényessége függ, mely adományos jószágait tárgyalja; s következésképen valamint a kihaltól félben levő nem adományos jószágairól, úgy az is, a kinek törvényes örökösei lévén kihaltól félben levőnek nem tartathatik, adományos szerzeményjószágairól is szabadon rendelkezhetnek királyi jóváhagyás nélkül is.

3.) Megkivántatik, hogy a rendelkező a tárgy iránt annyira jogosított volt legyen, hogy arról királyi jóváhagyás hozzájárultával érvényteljesen rendelkezessék. Mert ugyanis ha a rendelkezés más joga sérelme miatt felbomlik, az azon mint alapon nyugvó királyi jóváhagyás, mely csakis a fejedelem leendő jogának idegen jogsérelme nélküli átengedése, megsemmisül; a H. K. 2. R. 11. cz. k. és 1. §. szerint a más jogát sértő adománylevél fen nem állhatván.

4.) Midőn a fejedelem feleségének rendelkezése igényel királyi jóváhagyást, az országgyűlés szokta annak kiadására felhatalmazni a fejedelmet, a C. C. 4. R. 12. Cz. 5. cikkében látható példa szerint.

216. §.

A k. jóváhagyás czime alatt nyert jog minőségéről.

Azon okból lévén szükség királyi jóváhagyásra, a kihalófélben levő adományos jószágairól tett rendelkezés megerősítése végett, hogy azokat a fejedelem ne követelhesse a rendelkező kihalásakor igényelhető öröklési jogánál fogva a H. K. 1. R. 64. cz. 1. §. szerint: világos, hogy a királyi jóváhagyás czime alatt jószágot nyerő sem több sem kevesebb jogot nem nyer azok iránt, mint a mennyi az adománylevélben megnevezett rendelkező kihalásánál fogva született a fejedelemre nézve. Ennélfogva itt is megtörténhetik az, a mi a kihalás és hűtlenség czimeire nézve megjegyeztetett, hogy t. i. ezen czim alatt sem nyer az adományos jószágot, p. o. ha a rendelkező kihalásakor a fejedelemre nézve nem született adományozható jog, vagy ha a jószág iránti adományozható joga a fejedelemnek nem a rendelkező, hanem valamely más személy kihalásánál fogva született.

A királyi jóváhagyás czime alatt adományzott jog továbbá csak akkor válik adományivá, a mikor a rendelkező kihalt, a H. K. 1. R. 63. cz. 6. §. szerint, azon kétség alá nem hozható okból, mivel ezen czim alatti adománynyal a fejedelem csak azon jogát adományozza, mely a rendelkező kihalása esetében születendik, és ha a kihalás meg nem történt, a még nem született s ennélfogva nem létező jog sem megnyertnek sem elajándékozottnak nem tartathatik; a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cikké szerint az, a mi

nincs, ajándékozás tárgya nem lehetvén. Ennélfogva p. o. ha, a bár feltétlenül nyert, királyi jóváhagyás kelése és igttatással megerősítettése után, az eladónak törvényes örököse született, az a vásárt feltörvén, az adományzás megsemmisül; ugy szintén, ha előbb kihal a királyi jóváhagyással biztosított vásárló mint az eladó, a jószág erre visszaszáll a H. K. 1. R. 69. cz. értelmében, ha az, az eladás-kor a jószág iránti minden jogáról kifejezetten le nem mondott volt.

NEGYEDIK PONT.

A királyi jog cziméről.

217. §.

A királyi jogról általában.

A H. K. 1. R. 24. cz. 10. §. szerint, a királyi jog általában mindazon jószágokra kiterjesztethetvén, melyek fejedelmi adományzás alá jutnak akármely módon vagy czímen, mint fenebb is közöltetett: ezen egyetlen czím alatt adományoztathatnának minden adományozható jószágok. Mivel azonban tetszett törvényünknek, az idézett §-ból is láthatólag, meghatározni azt, hogy az adományozható jószágok közül némelyek kihalás, mások hűtlenség vagy királyi jóváhagyás czímei alatt adományoztassanak, s ezeken kívül még a királyi jog czímet is adományzási külön czím gyanánt jelelni ki, s mint olyat a H. K. 1. R. 24. cz. k. §-ban ugy értelmezni, hogy azon, a szent koronának titokban lappangó olyan joga értessék, mely azt a valaki által rozlelküleg s királyi helybenhagyás ellenére birtokolt jószágokra nézve illeti: kétségbehozhatatlan, miként a királyi jognak kétféle értelmezése fordul elő törvényeinkben, melyek közül egyik az, a mely szerint a fejedelem valamely jószágot általában, az az a rezesszállási czím tekintet-bevétele nélkül adományozhat; másik pedig az, mely szerint a fejedelem különösön adományozhatja azon jószágot, mely a fejedelemre szállásánál fogva, birtokosa által királyi jóváhagyás nélkül jogellenesen birtokoltatik. Ennélfogva a királyi jogczímet lehet venni; 1.) szélesebb értelemben s jelenti a fejedelemnek általános adományozhatási jogát, mely egy bizonyos jószágra alkalmaztatva azt

jelenti, hogy azt a fejedelem adományozhatja, bármi csak-hogy érvényes czinnél fogva született is legyen a fejedelemnek ezen adományozhatási joga; 2.) szorosabb értelemben, s jelenti a fejedelemnek azon különös adományozhatási jogát, mely szerint azon jószágokat adományozhatja, melyek adományozhatókká váltak ugyan, de ezen fejedelmi jog ellenére valamely személy által királyi jóváhagyás nélkül birtokoltatnak. Következésképpen a királyi jog egy általános főczimnek tartathatik, melynek alnevei a kihalás, hűtlenség, királyi jóváhagyás czimei és a szorosabb értelemben vett királyi jog czime is.

Szokták a törvényt magyarázóknak a királyi jogot nevezni *lappangónak* (latens jus regium H. K. 1. R. 24. cz. k. §). a midőn annak tárgya más birtokában levén, csak jog szerint (de jure) szállott a fejedelemre, és nyilvánosnak (clarum), melynek tárgya mind jogszerint, mind tettelesen (de jure et de facto simul) a fejedelemre szállott, az birtokában levén. Azon jószágoknak, melyek csak jogszerint szállottak még a fejedelemre (bona latenti jure affecta), birtokosát továbbá rossz hűségűeknek szokták nevezni az idézett törvény értelmében; de helytelenül, a mennyiben lehet valaki az olyan jószágoknak jóhűségű birtokosa is p. o. azon vásárló, a ki nem tudja azt, hogy a megvett jószágok eladója, azokat kihalófélben levőtől és királyi jóváhagyás nélkül szerezte.

218. §.

A királyi jog czime alatt követelhető s adományozható jószágokról.

Közölve levén, hogy az általános királyi jognál fogva követelhető jószágok közül melyeket kell kihalás, hűtlenség vagy királyi jóváhagyás czime alatt adományozni: állithatni, hogy a szorosabb értelemben vett királyi jogczim alatt követelhető s adományozható jószágok azok, melyek valaki által királyi jóváhagyás nélkül a fejedelem joga sérelmével bitoroltatnak; valamint azok is, melyek adományozhatók levén, más czim alatt nem adományoztathatnak. A mi illeti

I.) azon jószágokat, melyek valaki által királyi jóváhagyás nélkül, jogellenesen bitoroltatnak, hogy ezeket királyi jog czime alatt kell követelni is, adományozni is, világos a H. K. 1. R. 24. cz.

k. §-ból, melyben a fejedelemnek ilyen jószágok iránti joga éppen királyi jognak neveztetik. Minő jószágok tartathassanak azonban ilyeneknek? kérdés alatt van. Csaknem uralkodóvá lett azon vélekedés, hogy a kihalt személy és családja által fejedelmi adomány következtében tulajdonosi joggal birtokolt s a kihaláskor akárkinek bármely című birtokában levő jószágok, úgy szintén azokis, melyek a hűtlenség vétkeért elítéltetett személyt illetik s illethették, valamint a fiscus által királyi jogczim alatt követeltethettek, úgy azon cím alatt adományoztathatnak is mind addig, míg a kihalás s illetőleg a hűtlenség miatti elítéltetés idejétől számlálандó száz esztendei békés birtoklásnál fogva, a H. K. 1. R. 23. cz. értelmében, a királyi jog elidőstül. Ezen véleményt azonban méltán állíthatni törvényellenesnek, a mennyiben tagadhatatlan,

1.) hogy kihalás következtében adományozhatási jog csupán azon családi adományos jószágokra nézve születik, melyeket a kihalt birtokolt és birtokolhatott a H. K. 1. R. 27. cz. szerint, s midőn már ezek közül is azokat, amelyeket kihirdetési legrövidebb per utján költ ítéletnél fogva vett birtokába a fiscus, kihalási cím alatt kell adományozni, az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz. értelmében, csak azokat lehet királyi jogczim alatt a fiscusnak akár követelni akár adományozni, melyekre nézve maga idejében kihirdetetés nem történvén, az A. C. 4. R. 3. Cz. szerint csupán hoszsú perrel követelhetők, ha valaki által foglalás vagy a kihalófélben levőtől vásárlás következtében, de királyi jóváhagyás nélkül birtokoltatnak, és a birtoklás a magyarföldön 100 (H. K. 1. R. 23. cz.), a székelyföldön pedig 32 esztendei (A. C. 3. R. 76. Cz. 7. cz.) időmulással még nem érvényesült. Azon állítvány, hogy a kihalt személy elődjei által örökösön elidegenített családi adományos jószágok királyi jogczim alatt sem nem követeltethetnek, sem nem adományoztathatnak, s ennél fogva hogy a királyi jognak csupán a kihalt család utolsó ivadéka birtokában volt és lehetett családi adományos jószágokra nézve van és lehet helye, támogatni e következő erősségekkel:

a.) A Szt. István 2. K. 35. f. és a H. K. 1. R. 64. cz. szerint, az adományos jószágok tulajdonosai szabad rendelkezési joggal birtak az 1351-ik esztendő előtt, és csak azon esetben szállottak az adományos jók a fejedelemre (a hű-

lenség s némely vétkek büntetése eseteit a Szt. István 2. k. 35 f.; H. K. 1. R. 13. cz. szerint is kivéve), midőn azok birtokosának sem rokonai sem végrendeleti örökösei nem maradtak. Ezen időben tehát nem létezett az adományos jószágokat tárgyazó oly királyi jog, melynélfogva a kihalt vagy eldődei által birt családi adományos és idegenek birtokába jutott jószágokat követelni s illetőleg adományozni lehetett volna. Változás történik a rendelkezési jog ezen korlátlanóságára nézve 1351-ben, megállíttatván a szt. koronának az adományos jókbani örököségi joga s ez által a tulajdonosok joga korlátoztatván. De ezen öröklési jog, mint láthatni a H. K. 1. R. 64. cz. 1. §-ból, csupán a kihalt családot utolsó ivadéka birtokában volt adományos jószágokra szorítottatott, s következőképpen az által csupán a család utolsó ivadéka vagyis a kihaltfélben levő tulajdonos rendelkezési joga szorítottatott meg; a mennyiben csak az ő rendelkezésének érvényessége feltételesítettett a királyi jóváhagyás által elannyira, hogy az a fiscust ne gátolhassa az elidegenített józágnak követelésében különben, hanemha királyi jóváhagyás által volt megerősítve. Ennélfogva az 1351-ik esztendei korlátló törvény csupán a család utolsó tagjának rendelkezési jogát korlátoztatván, a család többi tagjai rendelkezési joga, szemben a fiscussal, abban az állapotban maradt, melyben az irt esztendő előtt volt, azaz, nem lévén feltételesítve fejedelmi jóváhagyás által, az azon jognál fogva törént elidegenítések a fiscus által, királyi jogczim alatt, nem háboríthatatnak. Abból ugyanis, hogy a tulajdonosok elidegenítései háboríthatására nem jogosított fiscus, 1351-ben jogosított a kihaltfélben levőknek családi adományos józágaikról királyi jóváhagyás nélkül tett elidegedítései háboríthatására, azt következtetni, hogy jogosított azon tulajdonosok elidegenítése háborítására is, a kik nem voltak kihaltfélben levők: ellenkezik általában a józan okoskodás törvényével, s ellenkezik különösen törvényünk rendelkezésével is, mely a H. K. 2. R. 2. cz. 8. §-ban azonszábatlyt állítja meg a régibb törvényt modositó újabb törvény alkalmazására nézve, hogy a régibb törvény csak annyiban vétessék az újabb által megváltoztatottnak, mennyiben ez azzal ellenkezőt rendel.

b.) A H. K. 1. R. 24. cz. k. §. szerint királyi jogczim alatt azon jószágok követelhetők, melyek valaki által ki-

rályi jóváhagyás nélkül birtokoltatnak. Már a midőn a H. K. 1. R. 65. cz. a kihalt családnak csupán utolsó tagja rendelkezéseire s elidegenítéseire nézve rendeli szükségesnek a királyi jóváhagyást és pedig azon okból, mivel azok tárgyaira nézve a szent koronát már öröklési jog illeti (1. §.); sőt azt is tisztán kifejezi, hogy a család azon tagjainak rendelkezése, kik nem utolsók, királyi jóváhagyás nélkül nem szülkölködik (*quod fassio inter plures et per plures personas fraternas vel alienas mutuo aut seorsim quibuspiam facta regio consensu non indiget* §. 2.), még pedig azon okból, mivel a fejedelem öröklésének nincs helye (3. §): kétség alá hozhatatlan, hogy azon jószágokat, melyeket birtokosaik a kihalt családnak nem utolsó ivadékaiktól vagyis a kihalóféltben levőnek eldődeitől örökösön megszereztek, nem lehet királyi jóváhagyás nélkül birtokoltatnak sem nevezni, sem tartani, s következképen azok ellen, a birtok királyi jóváhagyás nélkülisége által feltételesített követelése a királyi jognak helyet nem találhat; annyival kevésbbé pedig, mivel az idézett 65. cz. 1. §. csak az utolsó ivadék királyi jóváhagyás nélküli elidegenítéseit nevezvén a *fiscus*ra nézve erőtleneknek, azok királyi jóváhagyás nélküli elidegenítéseit, kik nem utolsó tagjai a családnak, hallgatólag, sőt a 2-ik §. kifejezetten is érvényeseknek s annál fogva nem háboríthatóknak tartja, s olyanoknak is kell hogy tartsa, azok akkor történvén, midőn a koronának azokat tárgyazó öröklési joga még nem született volt.

c.) A H. K. 1. R. 27. czimében határozottan kimondatik, hogy azon (a H. K. 1. R. 77. cz. czimsorából következtethetőleg eldődei által elidegenített) jószágokat, melyeket a kihalt perrel követelt ugyan, de még ki nem nyert volt, kihálása közetkeztében a fejedelemtől adományul nyerni általában nem lehet (k. §.), tehát királyi jogczim alatt sem, melynek különben is a kihálás volna alapja. Okát is adja a törvény, hogy miért nem lehet az ilyen jószágokat felkérni, még pedig azt, hogy a fejedelem csak azon jószágoknak levén örökös, melyeket a kihalt éltében birtokolt és birtokolhatott, azokat, melyek annak tulajdonai vá nem váltak volt, nem követelheti (1. §.). Már ha a fejedelem azon jószágokat, melyeket a kihalt perelni is kezdett, azon okból nem adományozhatja, mivel azok még nem voltak tulajdonai, és mivel a fejedelem csak a kihalt bir-

tokában volt és lehetett jószágoknak örököse: miként követelhesse s adományozhassa azon a kihalt személy családja más tagjai által örökösön elidegenített jószágokat, melyeket a kihalt még perelni sem kezdett, melyek éppen úgy nem voltak tulajdonai, mint azok, a melyeket perelni kezdett de még nem nyert velt ki, s melyek végre éppen úgy nem voltak birtokában, mint a perelt de ki nem nyert jószágok—meg nem foghatni; mert hogy az a fejedelem, a ki azért nem követelheti a kihalt által perelni kezdett jószágokat, mivel azok még nem voltak tulajdonai, követelhesse azon jószágokat, melyek nem voltak a kihalt tulajdonai azon okból (mert más okot képzelni sem lehet), mivel azokat a kihalt még perelni sem kezdette, képtelenség lenne.

d.) Egy törvény sem rendeli azt, hogy a fejedelem a kihalt személy családjának volna örököse, vagy hogy kihalás következtében a kihalt személy családjának jószágait követelhetné s adományozhatná. Ellenben minden e tárgyról rendelkező törvények, tisztán és félreérthetlenül, a fejedelem kihalás következtébeni öröklési s abból folyó követelési és adományoztatási jogát is a család utolsó tagja vagyis a kihalófélben levő személyére s az annak birtokában volt jószágokra szorítják nyilván és határozottan. Lát-hatni ezt a H. K. 1. R. 10. cz. 1. §-ban ezen szókban: „eorum possessore deficiente“; H. K. 1. R. 13. cz. 5. §-ban e szókban: „jura possessionaria aliquorum deficientium“; 27. cz. k. §-ban e sz.: „Regia majestas cunctorum dominorum in semine deficientium verus et legitimus successor esse censetur“; 24. cz. 10. §. e sz.: „siquis in semine defecerit, hujus bona ac jura possessionaria impetrari consueverunt“; 26. cz. k. §. e sz.: „siquis per defectum seminis cuiuspiam decedentis et heredibus deficientis bona vel jura possessionaria . . . impetraverit“; 27. cz. 1. §. e sz.: „Princeps autem licet successor ejus sit respective ad bona, quae vivens possidebat aut possidere poterat“ sat. sat.

2.) Hűtlenség következtében királyi jog czime alatt követelhető s adományozható jószág nem létezhet, a következő okoknál fogva:

a.) mivel a hűtlenségért elmarasztalt büñös jószágait nem szokták királyi jog, hanem hűtlenség czime alatt adományozni a H. K. 1. R. 24. cz. 10. §. szerint;

b.) hűtlenség következtében a fejedelem csak azon jószágokra nézve nyer adományoztatási jogot, melyek a hűtlenségi perben költ ítélet erejénél fogva birtokába is jutnak, és a melyeket csupán hűtlenség czime alatt adományozhat az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. ezikke szerint;

c.) a H. K. 1. R. 16. cz. k. §.; 2. R. 60. és 66. czime, melyek a hűtlenség büntetését s ennek végrehajtása módját szabályozzák, azt csupán azon jószágokra terjesztik ki, melyek az elítélt büñös birtokában voltak, vagy netalán ezen ítélet következtében végrehajtatott osztály útján jutottak birtokába;

d.) a H. K. 1. R. 13. cz. 5. §. szerint a hűtlen jószágai mások elrettentésére is intézett büntetés gyanánt szállnak a fejedelemre, a büntetés pedig csupán a büñöst találhatván, annak vétkeért azok, kik tőle jószágot bárminő de érvényes czim alatt akkor szereztek volt, midőn vagyoni tulajdonosa volt, az attóli megfosztatás büntetését annyival kevesebbé szenvedhetik, mivel ha azon jószágok a hűtlen szerzeményei voltak, azokról érvényesen rendelkezhetett; hapedig ősieik voltak, a viszszaszerzés joga a hűtlen rokonait inkább illeti akár örök- akár zálogczim alatt voltak legyen elidegenítve. a H. K. 1. R. 60. cz. szerint, mint a fiscust, a ki még a kiholtra nézve sem tartathatik annak véreilhez hasonlítható olyan örökösnek (heres propagativus), a kit a mások birtokában levő jószágok követelése, vagy az azokra nézve megkezdett pernek avagy csak folytathathatása is illethetne, a H. K. 1. R. 27. cz. 1. §. szerint. A mi illeti

II.) azon jószágokat, melyek adományozhatók lévén más czim alatt nem adományoztathatnak. Ilyenek

1.) azon a kihalt vagyoni között levő jószágok, melyek általa vagy eldődei által vásároltattak oly szerződés mellett, melyben az eladó minden tulajdonosi jogáról lemondott volt a H. K. 1. R. 69. cz. szerint;

2.) mindazon jószágok, melyek a fiscusra törvénycíkek rendelése következtében szállottak, a hűtlenség esetein kívül (vigore articulorum). Ilyenek p. o.

a.) a hamis levelet készítő pecséttartó személyek jószágai a H. K. 2. R. 16. cz. szerint;

b.) a földesur azon jószágá, melyben lappangtatott urbéresét felkérő tisztek ellen feltámadott, a Mátyás 6. V. 48. cz. szerint;

c.) azok jószágai, kik a fejedelem és haza ellen elkövetett hitszegésökért elmarasztaltattak a H. K. 2. R. 30. cz. szerint;

d.) a nemes embert helyes ok nélkül megöletett városhíró és esküdt polgárok jószágainak kétharmada a H. K. 1. R. 20. cz. szerint;

e.) a bévett vallásokban megintetésök után is újítást és szakadásokat okozók jószágai az A. C. 1. R. 1. Cz. 3. cz. szerint;

f.) a szombatosok jószágai, az A. C. 1. R. 4. Cz. szerint;

g.) azoknak jószágai, kik a hódolati esküt letenni vonakodnak, az A. C. 2. R. 2. Cz. szerint;

h.) az utlevél megtagadtatása daczára külföldre utazottak jószágai az A. C. 3. R. 14. Cz. 4. p. szerint;

i.) azon város vármegyei jószágainak kétharmada, mely az egyesült nemzetek valamelyik tagját a városi jószág szerzésétől elrekesztette az A. C. 3. R. 81. Cz. szerint;

k.) azon jószág, melyben bécsempészett külföldi só találtatott, ha a tulajdonos annak elkobzását tettelegesen megakadályoztatná, a Zsigm. 3. V. 8. cz. 3. §.; Mátyás 2. V. 9. cz. szerint sat.

Ezen pontok alatt érdekelt jószágok adományozhatók, mégpedig olyanok lévén, melyeket a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. cikke rendelkezéséből a fejedelem adományozni köteles is, midőn azok azon jószágok közé, melyek hihalás, hűtlenség, királyi jóváhagyás czimei alatt szoktak adományoztatni, nem számíttathatnak: méltán állithatni, hogy királyi jogczim alatt adományoztatandók annyival is inkább, mivel ezen czim alá mindazon jószágok foglaltatnak, melyek a H. K. 1. R. 24. Cz. 10. §. szerint fejedelmi adományzás alá akármely módon vagy czimen jutnak; azon megjegyzés mellett azonban, hogy ezen jószágokat a fejedelem csak azon esetben adományozhatja királyi jogczim alatt, a midőn azok már tettelegesen is birtokába jutottak. A H. K. 1. R. 69. czime ugyanis csak azon esetről szólhat, midőn a vásárló a jogróli lemondás béiratásával készült kötlevél mellett szerzett jószágnak kihalásakor birtokában volt, azon

okból, mivel a C. C. 4. R. 12. Cz. 15. cikke az ilyen jószágot *fiscus* kezébe deriváltnak nevezi, és mivel a vásárló tulajdonosa levén a jószágnak, arról mint szerző rendelkezhetett a H. K. 1. R. 57. cz. szerint, s ha rendelkezett, azt még gyermekei sem ellenezhették és háhoríthatták volna s annnyival kevésbé a *fiscus*, a ki a kihalt által nem birtokolt s nem is birtokolhatott jószágokra nézve még annyi joggal sem bír, mint a kihalt vérei, a H. K. 1. R. 27. cz. szerint. Azon jókhoz is, melyek a hűtlenség esetein kívül törvényczikkek rendelkezéséből illetik a *fiscust*, csak annyiban van joga, a mennyiben azoknak birtokosai ellen bém bizonyítja azon bünt, melynek büntetését igényelheti jószágukat; ezen bizonyításnak pedig per útján lehetvén megadni, abban ítélet kél, melynek végrehajtása a követelt jószágok *fiscus* birtokába juttatása által eszközöltetik. És ha volt oka törvényhozásunknak a büntető igazság kiszolgáltatása természetével s érdekével is megegyezőleg azt rendelni, hogy még a hűtlenség czime alatt *fiscust* illető jószágok is addig ne adományoztathassanak, míg az elmarasztaló ítélet végrehajtása után azok tettelesen is a *fiscus* birtokába jutnak, az ok ugyanazonságánál fogva más bünök eseteiben sem történhetik meg az adományozása a *fiscus* által követelhető jószágoknak, míg azok a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. cikke értelmében *fiscus*ra deriváltattak, a mi tetteleges birtokbajuttatást jelent.

219. §.

A királyi jog czime alatti adományzás módjáról.

Királyi jogczim alatt kétféle módon adományozhat a fejedelem a H. K. 1. R. 24. cz. 10. §. szerint, u. m.

1.) Csupán királyi jog czime alatt (*nomine juris regii simpliciter*) ezen szokott kitételrel: „*totum et omne jus nostrum regium, siquod in iisdem bonis haberemus, et nostram ex quibuscunque causis, modis et rationibus concerneret majestatem, damus, donamus, conferimus.*“ Ezen czim alatt adományoztatnak, mint már közöltetett, a kihalt által birtokolt vagy birtokolhatott azon jószágok, melyek maga idejében nem hirdettettek ki, vagy a melyek a kihalt birtokából királyi jóváhagyás nélkül szállottak bárminő czim

alatt másnak örökös birtokába; valamint azon jószágok is, melyek szerződés vagy törvény erejénél fogva jutottak a fiscus kezébe. Sajátságos az ezen cím alatti adományzásban az, hogy rendszerint nem levén megnevezve azon személy, a kiről szállottak a fejedelemre az ajándékozott jószágok, azok nem csak annyiban adományozottnak, a mennyiben bizonyos személy kihalása, szerződése, vagy megbüntetésé következtében adományozhatókká lettek, hanem általában, az az úgy, hogy akármely személynek, akár kihalása-, akár szerződése-, akár megbüntetésénél fogva váltak is legyen adományozhatókká, azok a fejedelem által adományoztatnak, a mit a fenebb közlött s ezen cím alatti adománylevelekbe igttatni szokott kitételnek általánossága is bizonyít.

2.) Más címmeli kapcsolatban (cum adnexo jure regio). Szokott ugyanis a kihalás és hűtlenség (H. K. 1. R. 24. cz. 10. §.) királyi jóváhagyás (H. K. 1. R. 63. cz. 5. §.) czime mellett kapcsolatilag királyi jog is adományoztatni, amazoknak szokott s fenebb már közlött kitételei mellé ragasztatván rendszerint még ez is: „*totum item et omne jus nostrum regium, quod etiam aliter qualitercunque in iisdem bonis haberemus*“ vagy néha: „*et omni eo jure quo eadem bona ad nostram rite pertinent collationem, damus, donamus, conferimus.*“ A királyi jog más címmel kapcsolatban felkérését azon ok tette szükségessé, hogy a csupán kihalás, hűtlenség vagy királyi jóváhagyás czime alatt nyerhető jószágokra nézve ezen czimek alatt, mint fenebb már közöltetett, a fejedelemnek csupán különös vagyis annyi joga levén adva, a mennyi az adománylevélben megnevezett személynek kihalása vagy hűtlensége esetében a fejedelemre szállott s illetőleg szállandott: sokszor megtörtént az, hogy az adományos nem nyert jószágot mindamellet is, hogy a fejedelemnek a jószágokra nézve volt adományozható joga, más személynek kihalásánál fogva.

Midőn a királyi jog kapcsolatilag adományoztatik, az adománynak két czime van, egyik t. i. a kihalás, hűtlenség, vagy kir. jóváhagyás, a másik pedig a királyi jog, s a két cím alatti adományzásnak az az értelme, hogy a fejedelem adományozza a jószágok iránti azon jogát, a mely a megnevezett személy kihalása- s illetőleg hűtlenségénél

fogva reá szállott, s azon kívül még azon jogát is, mely az adományozott jószágokra nézve, akármely más személy akár kihalása, akár szerződése, akár megbüntetése következtében illethetné. Ennélfogva ha az adomány első címe megbuknék, azaz, ha békibizonyíttatnék az ellenmondók által az, hogy az adománylevélben megnevezett személy kihalása s illetőleg hűtlensége címe alatt a fejedelemre nézve nem született adományozható jog: az adományos ragaszkodhatik a H. K. 1. R. 26. cz. 3. §. szerint a kapcsolatilag nyert királyi joghoz, azaz, ha békibizonyítja azt, hogy az adománylevél kelésekor, akármely más személynek kihalásánál, szerződésénél, vagy megbüntetésénél fogva volt már adományozható joga a fejedelemnek az ajándékozott jószágokra nézve, nyertes leend; mert a fejedelem azon jogánál fogva adományozhatta s adományozta is az adomány első címéhez kapcsolt királyi jog cím alatt. Feltételestíve van azonban a kapcsolatilag nyert királyi joghoz ragaszkodhatás az adomány első címének valósága által, azaz, csak azon esetben engedtetik meg, ha a megnevezett személynek gyermekei nem maradván, kihaltak nézethetett, vagy illetőleg hűtlenségeért valósággal megbüntettetett (4. §.), mely esetben a királyi jog címéhez ragaszkodásért az adományos ha nem boldogulhatna sem büntetethetik (1. §.). Ujabb törvényeink szerint már nem történhetik meg azon eset, hogy kihalás és hűtlenség címei valótalansága miatt eleshessék az adományos a királyi jog címéhez ragaszkodástól, a mennyiben azon címek alatt ítéltesen megállított kihalás és hűtlenség következtében a fiscus kezébe adatott jószágok adományoztathatnak az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke értelmében. Azon esetben is, midőn a királyi jog a feltételes királyi jóváhagyás címével kapcsolatban adományoztatik, azt rendelve a H. K. 1. R. 63. cz. 6. §., hogy a királyi jogra nézve a feltétel teljesülése előtt külön hajtassék végre az igtatás, a királyi jogot az adomány első címétől függetlenné tette, s az által megengedte, hogy a kapcsolatilag nyert királyi jog, még a feltétel teljesülése előtt is, békibizonyíttathassék.

220. §.

A nyert királyi jogot békibizonyítani nem tudók büntetéséről.

Hogy a birtok szükséges csendessége ne háboríttassék a száz és illetőleg 32 év alatt mindig követelhető királyi jog felkérésével, az által kívánták eszközölni törvényeink, hogy büntetést rendeltek azokra, kik királyi jog czime alatt nyert adománynál fogva másokat helyes ok nélkül háborgatnak. Az ok nélküli háborítás megeshetik

1.) csupán királyi jog czim'e alatt nyert adománynyal. Az adományos a felkért jószág örökbecs szerinti árával büntetethetik a H. K. 1. R. 25. cz. k. §. szerint, ha azon czim alatt oly jószágot kért fel, melynek békés uralmában valamely ur vagy nemes régolta volt és eziránt indítandó hosszu perben a birtokos békibizonyítja, hogy ő azon jószágot igaz czimmal és joggal bírta s bírja. Azon esetben tehát nincsen helye ezen büntetésnek, a mikor nem más, hanem a fiscus birtokában volt jószág nyeretett ezen czim alatt; és a midőn a birtokos azon okból oldoztatott fel az adományos követelése alól, hogy ez nem tudta békibizonyítani követelése czimét, vagyis azt, hogy a felkért jószág adományozható volt. Az utolsó esetben csakugyan a jószág közbecs szerinti ára fizetésére büntetethetik az adományos a Mátyás 2. V. 11. cz. szerint, sőt maga a fiscus is, ha maga háborgatta perrel méltatlanul a birtokost az Albert 24. cz. szerint.

2.) Más czimmal kapcsolatban nyert királyi jog czime alatti adománynyal, mely esetben a felkért jószág örökbecs szerinti ára fizetésével lakol az adományos a H. K. 1. R. 26. cz. 2. §. ezen szavai értelmében: „si ampliori processu pertinaciter cum jure ipso regio agere non cessabit, rursusque succubuerit“ azon esetben, midőn ragaszkodván a kapcsolatilag nyert királyi joghoz s azt a szokott, még pedig a H. K. 1. R. 25. cz. k. §. értelmében hosszu per útján sem tudván békibizonyítani, a királyi jog követelését a lefolyt pernek kegyelemmel perujítás (novum gratiosum) melletti felelevenítésével is megkísérti s ismét elveszti. Midőn ugyanis a H. K. 1. R. 26. cz. 3. §. megengedi hogy az adományos a kapcsolatilag nyert királyi

jogot perrel követelje, megengedte azt is, hogy az annak követelésére rendelt hosszú perrel járó minden menedékeket is büntetlenül használjon; és ha vesz, mint törvény engedelmeivel élő, átkodott perlekedőnek nem neveztetetik mindaddig, míg oly eszközt nem kezd használni, melyet a törvény meg nem engedett, ujitott pert t. i. (amplior processus), s átkodott perlekedővé nem válik, a mit a fog tanusítani, ha ismét vesz (rursusque succubuerit), mert ha nyertes az ujitott perben, a törvény szavai szerint sem büntetetik, melyek a büntetést a per elvesztése által feltételeztették.

ÖTÖDIK PONT.

Az új adomány cziméről.

221. §.

Az új adományról s neveiről.

Törvénytárunkban négy merőben különböző értelmű új adományra (nova donatio) találhatni. Így nevezetik ugyanis

1.) azon adománylevélnek újabb kiadása, mely a törvény által határozott idő alatt igtatással meg nem erősítettén, erejét elvesztette a H. K. 2. R. 12. cz. 2. §. ezen szavai szerint: „nova donatio ipsa fieri conficique debet.“ Az ilyen új adományt az A. C. 4. R. 13. Cz. 1. cz. értelmében, csak „újabb levélnek“ lehetne nevezni.

2.) Új adománynak neveztetett az is, melylyel valakinek érdemeiért oly jószág adatott, melynek nem volt birtokában, s mely az előtt nem volt neki ajándékozva; ugyan azon okból neveztetvén, mivel akkor és újdontan (tunc de recenti) történt a fejedelem általa jószágnak adományozása a H. K. 1. R. 37. cz. 6. §. szerint.

3.) Így nevezetik az ujitott vagyis azon adománylevél is, melyet a fejedelem az adományos jószágok azon birtokosainak ad, kik az azokat tárgyazó régibb adományleveleiket elvesztették; megújítván mintegy újabb kiadásban az elveszett régibb leveleket. Ilyen ujitott adományról szólnak a II. Ulászló 1. V. 78. cz.; az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cz.; és az 1791: 35. cz.

4.) Jelenti végre az új adomány azt, melylyel a fejedelem a birtokosoknak ajándékozta az általuk tettelegesen bir-

tokolt jószágokat. Ilyen értelmű új adomány tárgyalatik a H. K. 1. R. 36. és 37. czimeiben, és a 2. R. 77. cz. 1, és 2. §-aiban

Ugyanazon szók ily különböző értelemben vétetvén, a különböző tárgyakról szóló törvényi rendeleteknek ugyan azon dolog fogalmávali egybeköttetésénél fogva, az új adomány valódi értelme felett nem csak homály és kétkedés támadott, hanem az ezeket okosan használni tudó törvényellenes érdekek segédelmével csaknem uralkodóvá is tétett azon vélemény, mely szerint az új adományt adományos jogszerzés módjának, s fejedelmi adományzás külön czimének sem lehetne tartani. Ezen vélemény alaptalanságának bém bizonyítását igényli az új adomány birtokot biztosító rendeltetésének fontossága, s az célirányoson úgy eszközöltetik, ha az ujitott és új adomány homályt és tévedést előidézőleg összezavart képzelei egymástól megkülönböztetnek; az új adomány más két jelentése azon okból mellőztethetvén, mivel az első mint a jószág birtokba vétele előtti levélujítás esete, nem is szokott adományzásnak tartatni, és mivel a Hármaskönyv közkezen forgó kiadásában ejtett írásbeli hibán alapul, a mennyiben a fenebb idézett helyen *nova donatio* helyett az eredetiben, de *novo donatio* van írva; a második pedig, mint a H. K. 1. R. 37. cz. 6. §-ban láthatni, csaknem úgy említettik mint szabályellenes különösség, melynek tudása csupán némely régebbi adománylevelek értelmezésére nézve szükséges, nem lévén már az adománylevelek ezen neme gyakorlatban.

I.) Az ujitott adományról.

222. §.

Az ujitott adomány értelméről.

Ujitott adománynak nevezetik a fejedelemnek azon tette, melynélfogva az adományos jószágok birtokosainak, elvesztett azon adományleveleik helyett, melyek mellett azon józágaikat birtokolták, új adománylevelet ad. A fejedelem ezen tettét inkább lehetne levélujításnak, mint adományzásnak nevezni azon okból is, mivel tagadhatatlan az, hogy törvényünkben a *donatio* nemcsak adományzást, hanem adománylevelet is jelentvén (H. K. 1. R. 33. cz. k. §; 2. R. 12. cz. 2. §.), a *nova donatio*, adományi új levelet is jelent. Ezáltal ugyanis a fejedelem

nem adományozza a levélbe foglalt jószágokat, melyek az elvesztett levelek által már adományozva voltak; de nem is adományozhathatja, a már elajándékozott jószágok a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cikke szerint nem levén többé adományozhatók. A fejedelem ezen tétlenél fogva az adományos sem nyer semmi új jogot az adománylevélbe foglalt jószágokra nézve, s arra nincs is szüksége, a jószágok iránti adományos jog az elvesztett levelek által már meglevén nyerve, a mit az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cikke is elismer, az új levelet kérőt donatariusnak s tehát olyan birtokosnak nevezvén, kinek joga fejedelmi adományban gyökerezik, az adománylevél elveszése által el nem veszthetőleg. Ennélfogva az elvesztett adománylevelek helyét pótló új levelek kiadása által, valamint a fejedelem részéről csupa levéladás, úgy az adományos részéről is csupa levélnyerés történvén: azt adományos jószágok szerzése czime gyanánt használható új adománynak tartani nem lehet, s éppen azért azon törvényeket sem lehet az új adományról, mint a fejedelmi adományzás egyik cziméről szólóknak tartani, melyek arról ezen értelemben rendelkeznek, s névszerint a Mátyás 2. V. 20. cz.; II. Ulászló 1. V. 78. cz.; A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cz.; 1791: 35. cz. melyeknek elfogultságtól ment megolvasása is meggyőzhet bárkit is arról, hogy azok *nova donatio* ról emlékeznek, mely elveszett régi adománylevelek helyett adatik, tehát csupa levélujtásról vagyis újított adományról. Mind e mellett is azonban az idézett törvényeket nem lehet szükségfelettieknek tartani; sőt éppen törvényhozásunk bölcsességét tanusítók gyanánt kell tisztelni, a mennyiben gondoskodni kívánt arról, hogy birtokuk adományosságát bizonyító okleveleiktől megfosztatottak (az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cz. szerint *periclitans donatariusok*), kiknek perreli megtámadtatásuk esetében igazságuk, a levelek elvesztése miatt, veszedelemben torog, az adományos jog fejedelmi megerősítése bizonyosságnál is szolgálható új levelek által fedeztessenek.

223. §.

Az újított adomány nyerhetésének biztosításáról s feltételeiről.

Hogy az adományos jószágok birtokosai, az azokat tárgyazó s elveszett leveleik helyett (melyek közé számlál-

talik az igtatásrólí értesítvény is, *statutoria relatoria*) ujakat nyerhessenek, az által kívánták törvényeink biztosítani, hogy az elveszett adománylevelek megújítását nem bízták kegyelemre, hanem fejedelmi köteleességek közé sorolták, mint láthatni az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cz. ezen szavaiból: „a kiknek leveleik háboruság, tűz vagy egyéb szerencsétlenségek miatt elvesztenek volna, *ex debito regiminis sui officio*, tartozzanak a fejedelmek *nova donatiok*at adni“ Ezen fejedelmi köteleesség teljesítésének igénylése feltételesítve van, mert

1.) bé kell bizonyítani annak, a ki adományleveleit ujítani kívánja hogy azok elvesztek még pedig tűz, háboru s egyéb szerencsétlenség miatt, vagy erőhatalommal raboltattak el a II. Ulászló 1. V. 78. cz; A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cz. szerint. Ezt bébizonyíthatni 60. éven tul nem terjeszthető időpontig tanuvallománynyal, melyet Mátyás 6. V. 71. cikke különben is az adomány- s kiváltságlevelek helyett használhatónak nyilvánít e szókban „*semper in omni iudicio pro principali et capitali privilegio teneantur et reputentur.*“

2.) Bé kell bizonyítani azt is, hogy az elveszett levelek éppen azon jószágokat tárgyalták, melyekre nézve ujított adománylevél kéretik a II. Ulászló 1. V. 78. cikke szerint; valamint

3.) azt is, hogy azon jószágoknak mind az ujított adományt kérő, mind eldődei békés birtokában voltak és hogy törvényszerűt illetik az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cikke ezen szavai szerint: „megbizonyosodván hogy *aviticum*-ja (azaz, hogy eldődei is birták), és hogy *legitime succedált* heres levén, *in pacifico dominio bonorum* volt“ (azaz hogy ő maga is békésen birtokolta). Azon esetben, midőn maga a szerző kívánná elveszett adományleveleit ujíttatni, hogy csak a maga birtoklását köteles bébizonyítani, önként következtethetni a dolog természetéből s állásából.

4.) Ha az igtatásrólí értesítvény elvesztésénél fogva kéretik ujított adomány, azt is bé kell bizonyítani a fenebbiken kívül, hogy az igtatás törvényszerűen megtörtént volt. Ezen esetben ha a jószág Mihály vajda bėjövele után másnak adományoztatott volna is, az ujított adományt nyerő

viszsa kapja a jószágot is, az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. §. szerint.

5.) Különösen azokra nézve, kik az 1784-ik évben törént oláh zendülés, vagyis a Hóravilág és a törökök béütése alkalmával veszítették el adományleveleiket, a rendeltetik az 1791: 35. cikkben, hogy a fenebbi feltételeken kívül ne csak azt bizonyítsák bé, hogy leveleik megvoltak, hanem azt is, hogy minő tartalmuak voltak azok, a mit a királyi könyvekből, perbeli levelekből, káptalani törvényszéki levéltárakból, tanuvallományokból is bébizonyíthatni; az ezeket bébizonyítók számára az új adományleveleknek díj nélkül ingyen kelletvén kiadatni. Ezen törvénycikket némelyek az új adományról, mint adományzási czimról, szóló legújabb s ennélfogva olyan törvénynek tartják, mely a régieket módosította, s egyedüli szabálya az új adomány czime alatti jószág felkérésének s adományzásának. Ezen nézet alaptalansága szembetünő, mert hogy a kérdés alatti cikk újított adományról s arról is nem általában, hanem csupán bizonyos meg is határozott időben és körülmények között elveszett adománylevelek újításáról szól, eléggé bizonyítja az abban látható ezen kitételek: „*novas donationales, tenoribus amissarum literarum accomodatas*“, melyek új levelek kiadását, nem pedig új adomány czime alatti jószágadományzást jelentenek; a miből önként következik, hogy a kérdés alatti cikk mint különös törvény még az újított adományról szóló törvényeket is csak a megnevezett időben elveszett levelek újításának feltételeire nézve módosította.

II. Az új adományról.

224. §.

Az új adomány értelméről.

Új adománynak nevezetik az adományos jószág szerzésének azon czime, mely alatt a fejedelem a birtokosnak adományozza azon jószágot, melyet az nem adományos joggal birt. Ezen czim alatti adományzást, ennélfogva lehetne birtokczim alatti adományzásnak nevezni, a mit igazol azon kitétel is, mely az ezen czim alatt költ adománylevelekbe igtattatni szokott ezen szókban: „*in cuius vel quorum pacifico dominio progenito-*

res suos perstitisse, seque persistere asserit etiam de praesenti“ a H. K. 1. R. 37. cz. k. §. szerint. Kérni és adni szokták az ezen czim alatti adományt a birtokosok azon jószágaira nézve, melyeket azok fejedelmi adomány nélkül birtokoltak, nem lévén az új adomány. az idézett törvény 3. §. szerint, előbbeni adományzás által feltételesítve; mégpedig azon esetben, midőn a birtokos veszi észre, hogy a jószágot, mely valamely kihalófélben lévő adományostól királyi jóváhagyás nélkül volt szerezzve, királyi jog ellenére bírja, s ez okon ki lévén a fiscus általi háboríthatatásnak téve, magát az ellen az új adomány által kívánja fedezni az 5-ik §. értelmében.

Sajátságos rendeltetése ennél fogva ezen adományi czimnek az, hogy a birtok csendessége bátorságosíttassék a királyi jog czime alatti követeltetések ellen; mint a csak most idézett 5-ik §-ból láthatni, akár királyi joggal kapcsolatban, akár a nélkül csak magára nyert adomány által a királyi jóváhagyás hiánya kipótolva lévén.

Hogy az ezen értelemben vett új adományt adományos jószágserzés czimének méltán tarthatni, világos. A fejedelem ugyanis az által adományoz oly jószágot, melyet különben mind az adományostól maga követeltethetett, mind bárkinek is adományozhatott volna. Az adományos is viszont nyer jószágot, mely bár birtokában volt legyen is, a királyi jóváhagyás fogvatkozása miatt mindazáltal könnyen elveszthető vala; csupa birtokosból, az ezen hiányt kipótló új adománynál fogva, adományos tulajdonossá válván. Egy szóval vagy nem lehet az új adományt jószágok szerzése czimei közé számlálni. vagy ha a H. K. 1. R. 32. cz. k. §.; és 2. R. 77. cz. 1. §. szerint is azok közé kell számlálni, azt csak a közlött értelemben lehet és kell venni, mint oly adományt, melylyel királyi jóváhagyás nélkül birtokolt jószág s következésképen királyi jog adományoztatik s illetőleg nyeretik, s a királyi jog czime alattitól abban különbözik, hogy a mint tenebb már közlött kitétele és az A. C. 4. R. 13. Cz. 3. czikke is bizonyítja, csak a birtokosnak ajándékozathatik.

225. §.

Az új adomány nyerhetésének biztosításáról és feltételeiről.

A birtok biztosítása főfeladata lévén a törvényhozásnak, s az a törvényeink szerint csak száz s illetőleg a székel-földön 32 esztendő s békés birtoklással elidősülhető királyi jog követelhetése miatt, kockáztatva lévén: eldődeink ezen bajon az által kívántak segíteni, hogy a birtoknak új adomány általi biztosítását fejedelmi kötelességgé tették a H. K. 1. R. 77. cz. 1. §. ezen szavaiból láthatólag: „universorum bonorum et jurium possessionariorum titulo novae donationis collationem princeps noster ex debito regiminis sui officio unicuique largiri et concedere solet.“ Az idézett törvény közlött szavaiból az is világos, hogy ezen fejedelmi kötelesség nincs csupán újabb levelek kiadására szorítva, hanem névszerint új adomány czime alatti jószág-adományzásra van intézve, s hogy ennél fogva azon különböztetésnek, mely az újított és új adomány között tétetett, törvényben van az alapja. A fejedelemtől azonban ezen kötelesség teljesítése csak azon feltétel alatt igényel-tethetik, ha

1.) az adományt felkérő bébizonyítja, hogy a jószágnak mind eldődei birtokában voltak, mind ő birtokában van a H. K. 1. R. 36. és 37. cz. k. §. szerint, sőt ha eldődei birtokát bé nem bizonyíthatná is, elégséges ha bébizonyítja azt, hogy ő maga a jószágot, annak szerzésétől fogva a felkérés napjáig, valósággal és békésen birtokolta, a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §.; 2. R. 77. cz. 2. §. szerint;

2.) ha a felkérő maga vagy eldődei a felkért jószág valóságos és békességes, azaz, nem önkényes erőszakkal vagy vakmerő elfoglalással magoknak bitorlott uralmában voltak, a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §. szerint;

3.) ha a felkért jószág nem tartozik a felség várainak valamelyikéhez jogoson és régtől fogva (pura fiscalitas), s nem más nyilvános tulajdona, ugyanazon §. szerint. Ezen két pont alatti feltételeket nem köteles ugyan a felkérő bébizonyítani, a törvény neki csupán a birtoklás bébizonyítását tevén kötelességévé; de ha kivilágosodnék az, hogy a felkért jószág foglalás útján szereztetett, vagy a felségé, vagy

hogy nem az övé hanem másé, akkor ezen s más hasonló esetekben nem csak megtagadtathatik az új adomány kiadása, hanem ha kiadatott volna is, érvénytelen lesz, ugyanazon §-ból következtethetőleg.

4.) Ezen feltételek közé helytelenül számláltatik annak békinyitása, hogy a felkért jószágokat maga a felkérő vagy eldődei is fejedelmi adománynál tolvaj birtokolták, mert a H. K. 1. R. 37. cz. 3. §. nyilván mondatik, hogy az új adomány nincs feltételesítve előbbi adomány által.

5.) Hogyha székelyjóságra kéretik új adomány, a mit a törvény „*jus regium jószágba vitelének*” nevez, megkivántatik, hogy a felkérés ne idegenek, hanem magok a törvényes birtokosok által történjék önkéntesen és az érdekeltek ellenzése nélkül, ezen módon a királyi jog székelyjóságba, a birtokosoknak s azok örököseinek (a kik közé a rokonokon kívül még a szomszédok is számlálthatnak) akarata s kedve ellen, sem *fiscus*, sem más senki által bé nem vitethetvén az A. C. 3. R. 76. Cz. 7. cz. szerint.

226. §.

Az új adomány következéséről általában.

Hogy az új adomány sajátos következései szembe-tűnőbbek legyenek, tekintetbe kell azt venni

1.) az adományzó fejedelemre nézve, mely tekintetben az új adomány, azon tette a fejedelemnek, mely által az adományosnak oly jószágot adományoz, mely neki s családjának addig nem volt ajándékozva; a már adományozott jószágot új adomány czime alatt felkérni nem lehetvén, s arránézve legfenebb is csupán fejedelmi megerősítés történhetvén, a mi ha érvénytelen volt az adomány, azt nem érvényesíti, ha pedig érvényes volt, szükségfeletti a H. K. 1. R. 37. cz. 1. 4. 5. §-ai szerint. Különösön figyelmet igénylő következése továbbá az új adománynak a fejedelemre nézve az, hogy akár királyi joggal együtt, akár egyszerűen csak magára adatott legyen, többé az ezen cím alatt adományozott jószágot királyi jogczim alatt felkérni nem lehet, ugyanazon törvény 8. §. szerint. A törvény ezen rendeletéből kettőt következtethetni: azt t. i. hogy az új adomány czime alatt a jószágban addig lappangott királyi jog (*latens jus regium*) adományoztatik, különben a felkért s a királyi jog czimének is kifejezése nélkül nyert jószág ki-

rályi jogczim alatt adományozható levén; és az, hogy a fejedelmet a felkért jószágra nézve illető királyi jog tekintetében a királyi joggal együtt vagy a nélkül nyert uj adományok között nincs semmi különbség, mindkettőnek ugyanaz levén következése: a t. i. hogy az uj adomány czime alatt ajándékozott jószágot a fejedelem nem adományozhatja királyi jog czime alatt.

2.) A rokonokra nézve az uj adomány a birtoklást adományos tulajdonná változtatja, és mivel az adományos jog, mint a birtoklás eredménye, csak azokat illetheti, kik a jószágot sajátuk gyanánt birtokolták s birtokolhatták: az uj adománynál fogva a felkért jószágot birtokolt vérek között, az aziránti jog tekintetében, semmi változás sem történhetik. Ezt bizonyítja a törvény azon rendelete is, mely szerint uj adománylevél segedelmével sem a fivérek ki nem rekeszthetik a birtokban volt leányágbelieket a H. K. 1. R. 37. cz. 12. §. szerint, sem a leányágbeliek nem részesülhetnek, a fivérek kirekesztőlegesen birtokában volt jószágokban a H. K. 1. R. 36. cz. 2. §. és 38. cz. k. §. szerint.

3.) Az idegenekre nézve (alieni a sanguine). Ezek ellen, az őket illető jog sérelmére, semmi jogot sem szerezhetnek a birtokosok az uj adomány által. Uj adomány czime alatt ugyanis a fejedelem azon királyi jogot adományozván, mely a felkért jószágban lappangott, ha bébizonyittatik, hogy a megnyert jószágban királyi jog nem lappanghatott az uj adománylevél kelésekor, akár mivel a már azelőtt más valakinek adományoztatott volt, akár mivel a birtokolt jószág nem a felkérőé, hanem más valaki tulajdona volt: az uj adomány érvénytelenné válik, mert a már másnak adományozott jószág nem ajándékozathatott a birtokosnak a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikke ezen szavai szerint: „ellevén adva egyszer valamely jószág a fiscustól, a nincsent a fiscus sem adhatta, s az impetráló fél sem vehette;“ és mivel az uj adomány érvénytelen azon esetben, midőn annak tárgya nem a felkérőé (possessio illa non sua H. K. 1. R. 37. cz. 9. §.), különben is bármely czimű adomány sem állhatván fen más joga sérelmével, a H. K. 2. R. 9. cz. szerint.

Az új adománynyal együtt nyert királyi jog
következéseiről különösen.

Hogy új adományt nyerhetni mind királyi joggal együtt, mind egyszerűen a nélkül, láthatni a H. K. 1. R. 37. cz. 5. §-ból. Az új adománynyal kapcsolatilag nyert királyi jognak két nagy fontosságú következmény szokott tulajdoníttatni, u. m.

1.) hogy az új adományos ragaszkodhatnék a kapcsolatilag nyert királyi joghoz, azaz, bém bizonyítván azt, hogy a felkért jószágban királyi jog lappangott az új adomány kelésekor, nyertes lehetne azon esetben, midőn új adománya címét fen nem tarthatná; vagy azért, mivel nem volt a jószágnak valóságos birtokosa, vagy mivel ő, vagy elődei a birtoklást erőszakos foglalással szerezték. Ezen állítománynyal ellenkezőleg alaposon erősíthetni, miként az új adomány czime bukásával a kapcsolatilag nyert királyi jog is annyira megsemmisül, hogy ahhoz ragaszkodni nem lehet. Ugyanis

a.) az új adomány czime alatt királyi jog adományoztatván, annak megsemmisülésekor az új adományos a nyert királyi jogot veszti el, s azt elvesztvén, a külön is kifejezett királyi már elvesztett joghoz nem ragaszkodhatik; mert ugyanazon jószágra nézve nincs két különböző, hanem csak ugyanazon egy királyi joga van a fejedelemtnek, s bár két külön nevezet alatt fejeztessék is ki az, ha egyik nevezet alatt az adományos elvesztette, elvesztette azt a másik nevezet alatt is. Annnyival is inkább pedig

b.) mivel a H. K. 1. R. 37. cz. 8. §. szerint, midőn a királyi joggal együtt nyert adomány érvényessége esetében a felkért jószágot a felség királyi jog czime alatt nem adományozhatja, az idézett törvény ellenkező értelméből méltán következtethetni, hogy a királyi joggal együtt nyert új adomány érvénytelensége esetében a felkért jószágot királyi jog czime alatt adományozhatja a felség, a mi azt mutatja, hogy ezen esetben a lappangott királyi jog nem adományoztatott a felkérőnek, s ha nem adományoztatott, ahhoz az új adományi cím bukása vagyis érvénytelenülése esetében nem is ragaszkodhatik.

c.) A H. K. 1. R. 37. cz. 8. §-ból következtethetőleg

a felkért jószágban lappangott királyi jogra nézve nincs semmi különbség a királyi joggal együtt és a nélkül költ új adomány között. Ennélfogva ha a királyi jog nélkül költ új adomány megbukásával a felkért jószágot a fejedelem királyi jog czime alatt adományozhatja, adományozhatja ugyanazon cím alatt azon esetben is, midőn a királyi joggal együtt nyert új adomány bukott meg, vagyis az adományos a királyi joghoz, mint nem ötet, hanem a fejedelmet illetőhöz, nem ragaszkodhatik.

d.) A mint fenebb is közöltetett, a H. K. 1. R. 26. cz. 4. §. szerint a kihalás, hűtlenség és királyi jóváhagyás címéhez kapcsolt királyi joghoz csak azon feltétel alatt ragaszkodhatni az adománylevelekbe ígtattatni szokott ezen kitételnél fogva: „*praemissis sicut praefertur stantibus et se habentibus*“, hogyha a kihalás és hűtlenségért elmarasztaltatás, s illetőleg a jóváhagyás alá terjesztett rendelkezés valósággal is megtörténtek; az ellenkező esetben nem lehetvén a kapcsolatilag nyert királyi joghoz ragaszkodni. Ezt a jelen kérdésre alkalmaztatva, ha meg is lehetne engedni azt, hogy a kapcsolatilag nyert királyi jog különbözik az új adomány czime alatt nyert jogtól, ahoz csak azon feltétel alatt lehetne ragaszkodni, ha az új adomány czime érvényes; érvénytelenné levén pedig az új adomány czime az azt feltételesítő kellék fogyatkozása miatt, hogy az új adományi levelekbe is ígtattatni szokott fenebbi kitételnél fogva nem lehet ragaszkodni a kapcsolatilag nyert királyi joghoz, tagadhatatlan még az A. C. 5. R. 66. E. ezen szavainál fogva is: „*az impetransnak is impetratioja tamquam sinistre exposita erőtlen legyen*“.

2.) hogy a felkért jószágban lappangott s kapcsolatilag megnyert királyi jognál fogva, az új adományos azon rokonait, kiknek neve nincs béigtatva az adománylevelbe, az addig közösen birtokolt jószágból kirekeszthetné, sőt a jószág öröklés tekintetében természetét is megváltoztathatná, a leányágbeliek által is birtokoltat csak fiörökösöket illethetővé, s a csupán azok által birtokoltat leányágbeli örökösöket is illethetővé tehetvén, azon okból, mivel a felkért jószág az abban lappangott királyi jognál fogva adományozhatóvá levén, azt a lappangott jogát kapcsolatilag adományozó fejedelem adományozhatta a hogy és a kiknek

tetszett. Megengedve ezen állítmány valóságát azon esetre, midőn az adományzás csupán királyi jog czime alatt történik, törvényellenesnek méltán nevezethetik azon esetre, midőn az adományzás új adomány cziméhez kapcsolt királyi jog czime alatt történt. Mert ugyanis

a.) nem lévén különbség a királyi joggal együtt és a nélkül történt adományozás között a felkért jószágban lapangott királyi jog adományzására nézve, ha a királyi jog nélkül költ adománynyal nyert jószág mindazokat illeti, kik azt azelőtt birtokolták s birtokolhatták, a királyi joggal együtt nyert új adománynyal nyert józágnak is mindazokat kell illetni, kik az adományzás előtt annak jogosított birtokosai voltak.

b.) Az új adomány a birtoklási jog eredménye lévén, a mi ezen jognál fogva szereztetett, közösön kell hogy illesse mindazokat, valakikkel a birtoklási jog közösön gyakoroltatott. Tehát az új adomány s minden az által szerzett jog s következésképpen az ahoz kapcsolt királyi jog is, még azon esetben is ha különböző lenne az új adomány által szerzett jogtól, közös tulajdona mindazoknak, a kikkel közös volt azon birtoklás, mely nélkül ezen czim alatti adomány fel sem kérethetett volna. Ennélfogva a birtokolt jószágot felkérő adományos, a mit nyert, nem nyerhette kirekesztőlegesen csak a maga számára, hanem egyszersmind azok számára is, kik az adományozott jószágot éppen azon joggal birtokolták, melylyel ő. Annnyival is inkább

c.) mivel a törvény csak azért is kemény büntetéssel sújtja az új adományost, ha vérei neveit elmulatná az adománylevélbe igtattatni a H. K. 1. R. 38. cz. k. §-ban, véreknek nevezvén ily értelemben mindazokat, kik az adománylevélbe foglalt jókra nézve azon öröklési joggal birtak, melylyel birt maga az adományos a H. K. 1. R. 39. cz. 1. §-ban. Miként szerezhessen az adományt nyerő oly tette által, mely vérárulás kemény büntetése alatt tiltatik, magának rokonait kirekeszthető jogot a felkért közös jószágra nézve, megfoghatatlan.

d.) Tanácsos sem volna a kérdés alatti állítmánynak helyt engedni. Ut nyitátnék ugyanis az által arra, hogy a család oklevelei őrzésére s annak jogai védelmére megbízott levéltartó korosabb firokon, kitanulhatván inkább mint más vérei azt, hogy a család valamely jószágában királyi

jog lappang; azt kirekesztőlegesen csak a maga számára kérje fel, s a H. K. 1. R. 42. cz. intézete ellenére, a benne törvény által helyheztetett bizodalommali visszaélésre csábíttathatva családja jogainak elárulójává legyen.

228. §.

A csalárd ujadományos büntetéséről.

A birtok biztosításáról, még a fejedelem adományzási joga szembetűnő megszorításával is gondoskodó törvényeink azon birtokosokat, kik ezen kedvezéssel visszaélve, csalárdul kérnének és nyernének uj adományt mások károsítására, azon kívül hogy az ilyen adományt erőtlennek nyilvánítják, kemény büntetéssel is fenyegetik mint csalárd hazugot a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §-ában láthatólag. Az idézett törvény azonban a csalárd ujadományost büntettetni a nélkül rendelvén, hogy a büntetés nemét meghatározta volna, s a büntetésnek a csalás, s az az által sértett jog minőségéhez kellett mérésékelteni: az illő büntetés meghatározhatására nézve meg kell különböztetni a következő eseteket:

1.) Midőn az adományos a fejedelem személyében a közállományt is károsítani merészkedik, azt állítván (tudva) valamely fejedelmi várhoz tartozott jószágról, hogy az övé. Ezen esetben némelyek a H. K. 2. R. 30. czimében látható büntetést tartják alkalmaztathatónak; de helytelenül, mert az a fejedelem s közállomány ellen elkövetett hitszegés büntetése levén, a csalás ezen attól merőben különböző esetére nem alkalmaztathatik. Mások pedig a H. K. 1. R. 25. czime értelmében a csalárd ujadományost, a másokat királyi jog czime alatt háborgatók büntetésével t. i. a nyert jószág örökbecs szerinti ára fizetésével vélik büntettethetni; de nem kevésbbé helytelenül, a mennyiben az a ki a közállományt kívánja az őtet illető jószágtól roszelelkűleg elejteni, nagyobb büntetésre méltó, mint a ki polgártársa birtokát ok nélkül háborítja. Ezen büntetések közül egyik sem levén alkalmaztatható, midőn büntetést csak törvény rendelhet s ezen esetre még nem rendelt, az uj adományost adománya elvesztésénél s a jószág kibocsátása nem kis büntetésénél több törvényszerűleg nem találhatja.

2.) Midőn véreit csalta meg az ujadományos, úgy t. i. hogy azoknak neveit kiket a felkért jószág épen

ugy illetett mint őtet, az adománylevélből azon szándékkal hagyatta ki, hogy őket jószágbeli illetőségöktől megfoszsza. Ezen család neme vérárulásnak nevezetik (proditio fraterni sanguinis H. K. 1. R. 38. cz. k. §.) és a val büntetetik a H. K. 1. R. 39. cz. 2. §. szerint, hogy a vérárulónak íteltetett minden vagyonaitól megfosztatik azon vérei javára, kiket jogaiktól meg akart fosztani, maga személyesen ezen vérek kezébe adatván, kik őtet eledellel s ruházattal ugy kötelesek tartani, mint egyet cselédek közül.

3.) Idegent is csálhat meg az uj adományos az által, hogy az azt illető jószágra ugy kér uj adományt, mint ha övé lenne a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §. értelmében. Az uralkodó vélekedés szerint ezen esetben az uj adományost, a H. K. 1. R. 25. cz. értelmében, ugy lehetne büntetni, mint azt a ki mást királyi jog czime alatt méltatlanul háborít. Mivel azonban hibásabb az, a ki más birtokában levő jószág után esengvén azt háborgatja s perrel fárasztja, mint az, a ki a maga birtokában levő jószágot megtartani s magát arra nézve biztosítani kívánja: az idézett törvény szerinti büntetést igen keménynek méltán tarthatni, s a helyett elégséges lenne az uj adomány érvénytelenítése, mely a birtokolt jószágtól megfosztatást is maga után vonja; kivált midőn a H. K. 1. R. 37. cz. 10. §. még az erőhatalommal foglalt jószágra uj adományt nyerő ellen is csak annyi büntetést határoz, hogy adománya érvénytelen legyen.

HARMADIK CZIKK

A fejedelmi adomány kívánatosságairól.

229. §.

Ezen kívánatosságok kétfélék.

Azon kívánatosságok, melyek által a fejedelmi adományok érvényessége van feltételesítve, kétfélék u. m. belsők és külsők. Amazok közé azok számlálatnak, melyek az adományozót, adományost és az adomány tárgyát illetik; ezek közé pedig azok, a melyek az adománylevelek írása módját, az azokat hitelesítő aláírásokat s pecsétet és az igtatást tárgyazzák.

ELSO PONT.

A fejedelmi adomány belső kívánatosságairól.

230. §.

1.) Az adományozó fejedelemről.

Csak azon királyoknak és fejedelmeknek adománylevelei érvényesek, kik az A. C. 4. R. 13. Cz. 5. czikke szerint „legitimus fejedelmek és az országnak régi szabadsága szerint való választásából legitime succedáltak.” Ilyeneknek tartathatnak: a régi királyok közül azok, kik a nép által választatván a szent koronával megkoronáztattak; és a nemzeti fejedelmek közül, kik az országgyűlési választás után, az elejökbe szabott feltételek megtartására esküvel kötelezték magokat, s fejedelemségökben a török porta által is megerősítettek. Eltöröltetvén a fejedelmek személyenkinti választása és a török porta felsősége az 1744: 1. és 2. czikkek által, ma már törvényes azon fejedelem, a ki a fejedelemségre választott felsőges ausztriai uralkodó házból származván, az 1744: 3. cikkbe iktatott *pragmatica sanctio*ban meghatározott öröklési rend szerint a testvér Magyarhon királyává koronáztatása után a Leopoldionum diplomát még a hódoló eskü letétele előtt kiadta szokott innepélyességgel (1791: 2. cz.), s magát az ország törvényei s szabadságai meg- és fentartására személyese által a nevében és lelkére (*nomine et in animam suae majestatis* 1791: 3. cz.) letett esküvel kötelezte. Azon adományosok, kiknek adománylevelei érvényteleneknek tartatnak ezen kívánatosság fogyatkozása miatt:

1.) a H. K. 2. R. 14. czime szerint: Péter, Ábá, Salamon az I. András fia, IV. István, III. László, III. András kivéve azon adományleveleit, melyeket Robert Károly megerősített, Venczel, Ottó, Kis Károly, Mária, Erzsébeth az Albert király özvegye, az idézett cz. 34. §. szerint megerősítettet és a székes fejevári ekléziát illető egy adománylevelét kivéve, Lengyel László. Ezek közé számlálják 5-ik Lászlót is, kivéve azon adomány- s kiváltságleveleit, melyek Mátyás király által megerősítettek a Mátyás 2. V. 23. czikke szerint; és Hunyadi Jánost is, ha adománylevelei a király által meg nem erősítettek V. László 1. V. 8. cz. H. K. 2. R. 14. cz. 44. §. szerint, az elsőt azonban helytelenül, mivel az idézeteknél

ujabb törvény u. m. H. K. 2. R. 14. cz. 46. §. kiváltsággleveleit érvényeseknek nevezi; továbbá Mátyás királynak megkoronáztatása előtti kiváltsággleveleit H. K. 2. R. 14. cz. 47. §.

2.) A II. Lajos 2. V. 15. czikke szerint, II. Ulászló és II. Lajos kegyuraságot (jus patronatus) tárgyazó adományaira nézve.

3.) Az A. C. 4. R. 13. Cz. 5. czikke szerint Mihály Vajda, kivéve a tőle megveretésekor elállott katonákat tárgyazó adományleveleit; Básta György, az akkori időbeli commissariusok és Székely Mózes. Ezek közé szokták számlálni

4.) II. Rákóczi Györgyöt azon adományleveleire nézve, melyeket a Rhédei Ferencz választása után adott ki az 1659: 19-ik százsz-sebesi czikk értelmében, de a mely a C. constitutioba nem vétetvén fel, érvénytelenült. Érvénytelenek azonban a kérdés alatti adománylevelek azon okból, mivel akkor költek, mikor Rákóczi György már nem volt fejedelem; valamint

5.) Rákóczi Ferenczet az A. C. 2. R. 1. Cz. 7. czikke utolsó pontja értelmében, mivel az ország kormányzásához soha sem juthatott; hanemha a gubernator és egész tanács egyenlő tetszésekből történt volna a haza érdemes fiainak s a fejedelem jámbor szolgálinak megjutalmaztatása, a fejedelem neve alatt költ ilyen adománylevelek, az idézett törvény szerint, érvényesek levén, ha a fejedelem, gubernator és cancellarius vagy ennek távollétében a secretarius aláírásai által hitelesítették. Továbbá

6.) Rhédei Ferenczet, Barcsay Ákost és Kemény Jánost is. Azonban mivel azon törvényczikkek, melyek ezen fejedelmek kiváltsággleveleit érvényteleneknek nyilvánították, a Comp. consitutioba bé nem igtattatván erejüket elvesztették; és mivel fejedelmi feltételeiknek a C. C. 2. R. 1. czimébe igtattatásánál fogva mind a három fejedelem méltán tartathatik törvényesnek, s végre mivel az 1684: 17. cikkben csupán a Barcsay Ákos kiváltságglevelei semmisítették meg: méltán állithatni, hogy a Rhédei Ferencz és Kemény János adománylevelei érvényesek.

7.) Tököli Imrét és II. Rákóczi Ferenczet, kik a nemzeti fejedelmek közé sem számláltathatnak, az ország szabadon választottainak nem tartathatván.

II. József császárt, mindazért, mivel magát az erdélyi fejedelemségbe törvényesen bé nem igttattatta; mindazért, mivel halála előtt minden viszszahúzható tényeit viszszahúzta s megsemmisítette, a jobbágyságot s vallási türelmet tárgyzásokon kívül.

231. §.

2.) Az adományosról.

Az adományosnak birni kell adományosi képességgel, s általában a magyar, székely és szász nemzet közül valamelyikhez tartozó érdemes honfinak kell lenni, a Leop. dipl. 6-ik pontja értelmében. Nem lehetnek adományosok névszerint

1.) az idegenek, míg nem honosittatnak az A. C. 3. R. 41. czime szerint, vagy nem honosulnak városi szabad birtokos polgárrá létel által, az 1791: 19. cikk értelmében.

2.) Azok, kik a fejedelem s baza ellen elkövetett hitzegésökért ludasoknak itéltettek, azon okból, mivel azok még a maguk saját jószágait sem birtokolhatván a H. K. 2. R. 30. cz. 2. §. szerint, annyival kevésbbé nyerhetnek adomány útján jószágot, míg vétkök büntetése alól törvényszerűen fel nem szabadíttatnak.

3.) Az eklésiák és az egyházi személyek, mint olyanok, II. Ulászló 3. V. 55. cikke szerint, kivéve az 1744. és 1751: 1. cikkekből következtethetőleg azon esetet, midőn az országgyűlés által helybenhagyatnék az adomány.

Az adományt kérőnek egyébiránt csak honfiak, s az 1791: 19. cikk értelmében, a tanácsosok közbenjárását lehet a fejedelmi kegyesség megnyerése végett használni. Azon adományos ugyanis, a ki idegen nemzet által kért és sürgetett adományt, adománya megsemmisülvén, halálos és a megbántódott félnek adatandó minden vagyoni elvesztésének büntetésére követeltethetik a megbántódott fél, és ha az kedvezne vagy nem merne s alkalmatlan lenne, a fiscalis director által a C. C. 4. R. 12. Cz. 3. cz. szerint.

232. §.

3.) Az adomány tárgyról.

Adomány tárgyai csak olyan, szabály szerint, fekvő jószágok lehetnek, melyek adományozhatók és a melyek tenebb már közöltettek. Nem adományoztathatnak névszerint

a fenebb már említett fiscalis jószágokon s jövedelmeken és az ellenségtől fegyverrel visszafoglalt jószágokon kívül, még

1.) az ország házai és várai, mint ország tulajdonai az A. C. 2. R. 5. czime szerint, az azok feletti örökczim alatti rendelkezés az országgyűlést illetően az 1791: 11. cz. 2. pontja értelmében.

2.) Az egyházi jószágok úgy, hogy megszűnjenek egyházhoz tartozók lenni, ezeknek az ürességbe jött egyházi hivatallal együtt, az előbbi birtokosok egyházi következőinek kelletvén adatni a H. K. 1. R. 10. cz. 3. §. szerint.

3.) Azon bármint s nevű jószágok, melyek még semmiképen sem szállottak a fiscusra a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cikkében látható ezen elv szerint: „nemo plus juris in alium transferre potest, quam quod habet“ és a H. K. 2. R. 9. cz. 2. §. azon rendelkezése szerint, hogy az adományzás mások joga sérelme nélkül történjék.

MÁSODIK PONT.

Az adomány külső kívánatosságairól.

233. §.

1.) Az adománylevelek írása módjáról.

A fejedelmi adományzás eleitől fogva adománylevelek mellett történt, és meghatározott, hogy azoknak sajátosságos írásmódja tartassék meg az A. C. 4. R. 13. Cz. 1. cz. ezen szavaiban: „a donatiok, a régi királyok s fejedelmek idejekben is szokott stylusi szerint emmanáltassanak,“ a mi ismételtetett az 1791: 19. cikkben is. Ezen írásmód szerint

1.) az adománylevelek kezdetén áll az adományozó fejedelem neve teljes címével. Azután elsoroltatnak, az adományos megnevezése mellett, az adományozás indokai, meghatározatik az adományos jószág, olykor határaival együtt, és kijeleltetik az is, hogy az miként lett adományozhatóvá, és az adományos minő örökseinek ajándékozott legyen; kivált a jószág és személyek nevei leírásában a H. K. 2. R. 17. cz. 1. §. szerint, a vakarás, kihuzás, igazítás gyanusokká teszi az adományleveleket.

2.) Az adománylevelekbe szokott iratni a H. K. 1. R. 26. cz. 4. §. szerint ezen kitétel: „praemissis sicut

praeferuntstantibussequehabentibus“, melynek az az értelme, hogy a fejedelem csak annyiban adományozta a megnevezett jószágot, a mennyiben igazak azok, a mik a jószág adományozhatóságára, nézve irattak az adománylevélben.

3.) Bé szokott igtattatni az adománylevélbe ezen kitétel is: „*salvo jure alieno*“ a H. K. 2. R. 9. cz. 2. §. szerint, a melyet mások jogát biztosító kitételnek lehetne nevezni, és az az értelme, hogy a fejedelem a megnevezett jószágot mások joga sérelme nélkül vagyis úgy adományozta, hogyha és a mennyiben az más tulajdona volna, akkor és annyiban nem tartathatik adományozottnak. Az idézett törvény 1. §. szerint a mások jogát sértő adományozás érvénytelen lévén, ha kihagyatnék is ezen kitétel az adománylevélből, úgy vétethetik mint-ha belé volna igtatva.

4.) Ki kell hagyatni a törvény által tiltott kitételeknek. Ilyeneknek tartatnak

a.) ezen kitétel: „*salvo jure fisci*“, az A. C. 4. R. 13. Cz. 1. cikké szerint azon adománylevelek, melyekbe az béigtattatnék, érvénytelenek lévén; az ezen törvény kelése előttiek csakugyan újabb adománylevelekkel cserél-tethetvén fel. Továbbá

b.) ezen kitétel: „*de manibus nostris regiis*“, de csak azon esetben, midőn álnokul csuszttatott volna bé az adománylevelekbe. A régi magyar királyok idejében ugyanis, midőn oly jószágok adományoztattak, melyek tettegesen is a király birtokában voltak, azt ezen kitéttel szokták volt kifejezni, s ezen esetben annak béigtatása tilalmas nem lehet. Midőn pedig oly jószágok adományoztattak, melyek más birtokában lévén, királyi kézről nyerteknek nem neveztehettek, azon kitétel, mint a dolog állásával meg nem egyező, bé nem irattathatott az adománylevelekbe, és ezen esetben az adományosoknak kellett a megnyert jószágot perrel követelni, a mi alkalmatlan s költséges is volt. Hogy az adományosok a mások birtokából megnyert jószágok kiperlése bajaitól menekülhessenek, bé kezdték iratni az azokról költ adománylevelekbe ezen kitéttel, s annak erejénél fogva követelték a fiscustól, hogy a felkért jószágokat perelje ki s adja birtokaikba. Ezt a törvény eltiltotta, azt rendelvén, hogy bár bé legyen is ig-

tatva ezen kitétel az adománylevélbe, annak az adományos azon hasznát, hogy annál fogva a fiscus a jószág kiperlésére s kezébeadására erőltethesse, ne vegye. Ennél fogva ezen kitétel béíratása miatt az adománylevél nem érvénytelenül, hanem az csakis ezen kitételre nézve lehet érvénytelen, a mennyiben az adományos annál fogva nem kívánhatja a jószágnak kezébe is adatását, hanem I. Lajos 14. czikke értelmében is, magának kell azt a más birtokából kiperelni. Ezt bizonyítják II. Ulászló I. V. 60. és Mátyás 6. V. 23. cikkének ezen szavai: „quod si deinceps aliqua bona a regia majestate impetrata fuerint, et impetrans institerit, ut ea regia majestas nomine suo occupari faceret, simulque procuraret, ut literae donationales scriberentur, quasi illa de manibus suis regiis collata essent, hujusce modi literae donationales quoad illam clausulam — de manibus regiis — nullius vigoris et firmitatis sint et habeantur“.

5.) Kivált a vegyes adománylevelekbe szokott igtatatni a fiscus szavatosságra köteleztetése is, tartozván a fejedelem kármentesíteni az adományost azon esetben, ha a perrel megtámadók ellen védelmezni s az adományzott jószág birtokában megtartani nem tudná. Példát láthatni erre Zsigmond királynak azon adománylevelében, mely a törvénytárba igtatott.

6.) Az adománylevél kelése idejének ki kell jeleltetni azon okból, mivel, mint alább közölni fog, az attól számlálendő egy esztendő bételése előtt kell megtörténni szabály szerint az igtatásnak a H. K. 1. R. 32. cz. k. §. szerint.

234. §.

2.) Az adománylevelet hitelesítő aláírásokról.

Az adományleveleket hitelesítik inkább szokás, mint törvényszerinti aláírásokkal

1.) a fejedelem, hazánknak a testvér Magyarhontói elválása oltá, szokás szerint;

2.) a kanczellár, az 1667-ik évben költ azon törvényczikk szerint, mely I. Apafi Mihály fejedelem adományleveleit érvényteleneknek tartatni rendeli, ha nincsenek a kanczellár, vagy legalább egy titoknak által aláírva. Ezen törvényczikk nem vétetvén fel a Comp. constitutioba, el-

vesztette ugyan erejét, használata mindazáltal most is gyakorlatban van.

3) Egyik az udvari tanácsosok közül, a felséges ausztriai ház urakodása kezdete óta fenálló szokás szerint.

235. §.

3.) Az adományleveleket hitelesítő pecsétéről.

Az adományleveleknek hitelesítettetni kell azon pecséttel, melyet az adományozó úgy használ, mint Erdélynek fejedelme. Ezen rendszerint viaszba nyomott pecsét selyemsinorral szokott az adománylevelekre függesztetni, és ha azok az elősorolt kívánatosságokkal birnak különben, bár leromlott s töredezett legyen is a pecsét, érvényességöket nem veszítik el; csakhogy a pecsét kerülete és az írások jól megláttassanak s ismertethessenek a H. K. 2. R. 17. cz. 2. §. szerint.

A szent István királysága óta adománylevelek hitelesítésére használtatni szokott fejedelmi pecsétök közül né-melyek megfosztattak hitelesítő erejüktől, az azokkal pecsételt adománylevelek érvényteleneknek nyilvánittatván. Ilyenek a H. K. 2. R. 14. cz. szerint:

1.) Robert Károlynak két elsőbb pecsétai alatt költ levelek, hanemha harmadik (vagy I. Lajos királynak másodík 19. §.) pecsétével erősítették meg, melyen kettős kereszt és két sárkány látható (18. §.). Ugyan ezen Károly királynak gyűrűpecsété, melyen képe mellett jobbfelől K. betű volt, csak a III-ik vagyis Velencei András adományleveleire nézve birt hitelesítő erővel (17. §.).

2.) I. Lajos királynak 1364-ik év előtti első pecsété alatt költ levelei erőtlének, ha meg nem erősítették másodík pecsété által (19, és 20. §.), a mit észrevehetni részint a két pecsétről, részint a levelek hátára irt megerősítésről, mely szóról szóra közöltetett az idézett cz. §-ában.

3.) Zsigmond királynak 1406-ik év előtti első pecsété alatt költ adomány- s egyéb oklevelei, ha meg nem erősítették másodík kettős pecsétével (duplex sigillum), mely a függő viasznak mindkét oldalára volt nyomva; ezen másodík pecsét megerősítő erővel birván, az I. Lajos titkos és a felesége Erzsébeth és leánya Mária királynék pecsét-

tei alatt költ oklevelekre nézve (26. és 29. §.). Ezekhez járulnak még

4.) az A. C. 4. R. 11. Cz. 3. czikke szerint, Báthori Gábor fejedelemnek, kanczellár Kendi István kezénél volt pecsége alatt költ levelek is, ha az 1610-dik esztendő februáriusa 1-ső napjáig meg nem erősítették újabb pecsége által.

5.) Mindazon adománylevelek, melyeket Zömlényi Gábor Deák különféle hamis pecsétok alatt készítet, és a melyek egyenként elősoroltattak a H. K. 2. R. 14. cz. 50-ik s azt követő §-aiban.

236. §.

4.) Az igtatásról.

Igtatásnak (statutio) nevezetik azon tény, mely által az adományozott jószág, szokott ünnepélyességgel, az adományos birtokába adatik. Ennek érvényességére megkivántatik, hogy a törvényben meghatározott idő alatt és helyen történjék meg, és hogy a törvényben kijelelt személyek közbejöttével hajtassék végre a szokott módon.

237. §.

a.) Az igtatás idejéről.

Az igtatásnak meg kell történni az adománylevél keletése napjától számítandó egy év folyta alatt, mert különben az adománylevél érvénytelenülvén, újból kell kiadatnia, ha az alatt a jószág másnak nem adományoztatott a H. K. 1. R. 32. cz. k. és 2. R. 12. cz. 2. §-ai szerint, még azon esetben is, ha a fejedelem oly igtatólevelet adott volna, melyben a rendeltetnék, hogy ellen nem állhatván egy év forgásának eltelte, az igtatás végrehajtassék, a H. K. 2. R. 11. cz. 1. §. szerint. Az igtatás elmulasztásának czime alatt csakugyan nem követelheti vissza a fiscus az adományozott jószágot, mert az igtatás a magánosok érdeke biztosítására rendeltetett, feltenni sem lehetvén azt, hogy a fejedelem saját adományának ellenmondhasson, a ki különben is nem másíthatja sem maga, sem más által adományát a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §. szerint, hanemha az adományzás hűtlenség czime alatt történt volna, mely esetben a Zsigmond 1. V. 15. §-a szerint elmulasztatván egy év alatt az igtatás, a jószág visszaszáll a fejedelemre, vagy a netalán kegyelmet nyert hűtlenre.

Az igtatásnak egy év alatti végrehajtását rendelő szabály alól kivétetnek a következők esetek:

1.) midőn az igtatás helyén megjelenni nem lehet az ellenségtől, dögvésztől, vagy más veszedelemtől félelem miatt. Ezen esetben el kell előbb azt próbálni a mit az A. C. 4. R. 10. Cz. 2. cikké rendel: ki kell t. i. hivatni elegendő számu bizonyosságokat a szomszéd bátorságos helyre s azok előtt kell végrehajtani az igtatást. Ha pedig ezt sem lehetne tenni, megtörténhetik az igtatás a veszedelem megszűnése után is, s bár esztendőnél több idő tölt legyen is el az adománylevél kelésétől fogva, az erejét nem veszti el a Zsigmond 1. V. 18. §-ból következtethetőleg. Ezen törvény ugyan csak azon esetről szól, midőn a hűtlenség czíme alatt nyert jószágokban az adományos esztendő alatt nem vihette végbe az igtatást elleneitől félelem miatt, ki lehet azonban e törvény rendelkezését terjesztetni, az E. b. 12. cz. 3. §. értelmében, minden más hasonló esetekre is e következő okokból:

a.) a törvény rendelkezése kiterjesztethetik azon esetekre, melyekben a rendelkezés oka feltaláltatik, szokás szerint;

b.) lehetetlenre senki sem köteleztethetik, már pedig a veszedelemtől félelem, míg el nem mulik, lehetetlenné teszi az igtatást;

c.) a H. K. 2. R. 12. cz. 5. §. szerint akkor érvénytelenülván az adománylevél, midőn hanyagság miatt maradt el az igtatás, ezen büntetés a jelen esetre nem alkalmaztathatik, mert azt, a ki élete kötelesség szerinti féltése miatt mulatta el az igtatást, nem lehet hanyagnak nevezni, s annyival kevesebbé lehet mint olyant büntetni.

2.) Midőn az adományozás királyi jóváhagyás czíme alatt még pedig feltételesén történt. Ezen esetben ugyanis a szabály szerinti egy esztendő nem az adománylevél kelése, hanem a rendelkező halála napjától számítatik a H. K. 1. R. 63. cz. 6. §. szerint. Azonban ha kapcsolatilag királyi jog is nyertett volna egyszersmind, a királyi jogra nézve az igtatásnak az adománylevél kelése napjától számítandó egy esztendő alatt meg kell történni, az idézett cz. 5. §-a szerint, és ezen esetben az adományozást két igtatás követi.

Az adománylevél mindkét czimeire nézve külön végrehajtani kellett igtatásnál fogva, az adományozás két kü-

lön s egymás által nem feltételesített adománynak tekintethetvén, azon okból is, mivel ha a királyi jog czime a H. K. 1. R. 26. cz. 4. §. értelmében a királyi jóváhagyás által feltételesítve volna, annak mint feltételezettnek ezt mint feltételezött megelőző igtatását a törvény nem rendelte volna: azon esetben, midőn a királyi jogra nézve tett igtatás következtében bém bizonyosodnék, még mielőtt a királyi jóváhagyásra nézve igtatás történhetnék, hogy a megnyert jószágban királyi jog lappangott, azt az adományos, királyi jog czim alatt neki ajándékozottnak tarthatja még akkor is, mikor a királyi jóváhagyás czime elvesztené erejét, a feltétel nem teljesülése miatt.

238. §.

b.) Az igtatás helyeiről.

Az igtatásnak a H. K. 1. R. 30. cz. 3. §. szerint, a hely színén (in faciebus ipsorum jurium possessionariorum) kell megadni, és ha egy főjószággal együtt annak járulékai is adományoztattak volna, a H. K. 2. R. 76. cz. 3. és 4. §. szerint a főjóság színén végrehajtott igtatás, járulékaira nézve is megtörténtnek vétethetik. Azon rendkívüli esetben, midőn az adományozott jószághoz jutni nem lehetne, megtörténhetik az igtatás azon kívül is az A. C. 4. R. 10. Cz. 2. czikke ezen szavai szerint: „a hova pedig ugyan teljességgel nem volna bátorságos a menetel, úgy mint igtatás és más oly casusokban, melyek e képen véghezvitethetnek: az executorok a falusi birákat hivassák fel a dolognak mi-voltához képest elegendő számuakat, és azok előtt s azok által procedáljanak az executioban.“

239. §.

c.) Az igtatáshoz tartozó személyekről.

Azon személyek, melyek közbe jöttével kell az igtatásnak meg történni:

1.) az igtatók, kik lehetnek: egy káptalan vagy konventbeli személy egy homo regiussal együtt a H. K. 2. R. 12. cz. 2. §. és az A. C. 4. R. 18. Cz. szerint; valamint a végre kibocsáttatott két királyi táblai vagy főkormány-széki irnok is a H. K. 2. R. 19. cz. 4. §; sőt minden más rendes végrehajtók is az A. C. 4. R. 10. Cz. 1. czikke szerint. A regiussnak (a ki lehet egy vármegyei táblabíró is)

azon vármegyében, melyben az igtatás történik birtokos nemeknek kell lenni a H. K. 2. R. 19. cz. 2. §. szerint, ki ha felszólíttatva megjelenni nem akarna, hat márkával büntetetik a II. Ulászló I. V. 43. czikke 7. §. szerint. Az irnokokra nézve nem kívántatik meg, hogy nemesek és birtokosok legyenek a II. K. 2. R. 19. cz. 4. §. szerint. Hogyha az igtatók az igtatásban valami hibát ejtenének, a hiba megigazíthatatik az adomány érvényessége sérelme nélkül; de ha a hibát maga az adományos ejtette, igtatásnak helye nem lehetvén, az adománylevelet meg kell újíttatni a H. K. 2. R. 12. cz. 4. és 5. §. szerint.

2.) A bizonyítók, kik a szomszéd birtokosok közül választatnak, segybehívó fejedelmi parancscsal szólíttatnak fel, melynek 200 fr. büntetés terhe alatt tartoznak engedelmessékedni az A. C. 4. R. 9. Cz. értelmében, azon okból, mivel az igtatás a Zsigmond 6. V. 9. cz. szerint náluk nélkül nem is hajtathatik végre, a Mátyás 6. V. 77. czikke szerint nevöknek szükségesképen az igtatásról készített tudósítványba kelteztvén íratni, hogy a csalárdságnak s alatomosságnak eleje vétethessék. A bizonyítók nélkül végre hajtott igtatás alatomosnak szokott neveztetni, s per útján semmitérőnek nyilváníttatván, az adomány érvénytelené válik.

240. §.

Az igtatás végrehajtása módjáról.

Az igtatás végrehajtása módjának szabályai:

1.) Az adományos tetszése szerint választhat az igtatásra képes személyek közül igtatókat a C. C. 4. R. 5. Cz. 2. czikke értelmében.

2.) El kell látni az igtatókat hozzájuk névszerint intézendő igtató parancscsal (mandatum statutorium), mely kezdődhetik

a.) ezen szókkal: „cum nos debitum habentes respectum, vagy cum nos consideratis et attentis“ etc. Ez egy év lefolyásáig foganatos és érvényes az igtatás végrehajtására a H. K. 1. R. 33. cz. k. §. szerint, és mivel magában foglalja az adománylevelet egész kiterjedésében, nemességet és adományos jogot bizonyító erővel is bír, bár elveszett legyen az adománylevél, a H. K. 1. R. 6. cz. 2. §; 34. cz. 2. §. szerint.

b.) Ezen szókkal: „*dicitur nobis*“, melynek csak hatvan napig van érvényes hatása a H. K. 1. R. 33. cz. 1. §. szerint, és mivel nem foglalja magában az adománylevelet is, az adománylevél előmutatása nélkül nemesség és adományos jog bizonyítására nem használtathatik a H. K. 1. R. 34. cz. 1. §. szerint.

Mindkettő a fejedelem neve alatt kél, s kiadhatik akármely pecséttartó személy által mint más a fejedelem nevében hiteles pecsét alatt kiadatni szokott akármely fejedelmi parancs. Azon állítás, mintha a „*cum nos*“ kezdetű, csak a fejedelemtől magától, a „*dicitur nobis*“ kitételű pedig a pecséttartó személyektől nyerettethetnék, azon okból nem helyes, mivel a H. K. 1. R. 34. cz. k. §-ában látható ezen kitétel „*per quoslibet iudices regni ordinarios datis*“, mindkét nemű igató parancsokra vitetik annak bizonyságául, hogy mindkét rendbeli igató parancsokat az ország rendes bírái adták ki, kiknek hazánkban e részbeni helyetteseik a pecséttartó személyek u. m. a királyi táblai elnök, ítélőmesterek és főkörmányszéki titoknokok, mint a hiteles pecséteknek kezelői s őrei szokás szerint.

3.) Az adományosnak váltani kell egybehívó fejedelmi parancsot is (*mandatum convocatorium*) a pecséttartó személyektől, a bizonyságok kiállíthatása végett.

4.) Az igató s egybehívó parancsokkal ellátott igatók kiszállnak a helyszínére, s ott az adományozott nemesi lak elébe gyűjtött bizonyságok előtt felolvastatván az igató parancsot, adománylevelet, s azokat a bizonyságok által érthetőleg meg is magyarázván: kötelesek három napig a helyszínén mulatni, s azután is ha eltávoznának még 12 napig együtt maradni, hogy a 15 nap alatt netalán megtörténendő ellenmondást elfogadhassák, az igató parancs szerint.

5.) Az igatás napjától számítandó 15 nap eltelése után az igatók szokott írásmód szerinti tudósítványt irnak (*literas statutorioreatorias*), melyet a káptalan- s konventbeli személyek a káptalanhoz s illetőleg a konventhez, az irnokok pedig a felséghez intéznek s czimeznek. Ezen tudósítványba iratik a fejedelmi adománylevél, az igató parancs, az igatás végrehajtásának rövid leírása, a bizonyságok s netalán lehetett ellenmondók neveivel együtt, és azt az irt

15 nap eltelte után az A. C. 4. R. 3. Cz. értelmében 30 s legfenebb 60 nap alatt köteleztetnek az igtatók eredetileg az adományosnak s ha kéretik párban az ellenmondóknak is kiadni, mit ha fejedelmi parancssal felszólítatva sem cselekednének, úgy büntettethetnek, mint azok, kik a fejedelmi parancsnak nem engedelmeskednek az A. C. 4. R. 9. Cz. szerint, t. i. 200 forinttal. A megtörtént igtatásról hamis tudósítványt készítő káptalan-s konventbeli személyek papi jövedelmük elvesztésével s örökös rabsággal, a regiusok pedig, mint hitszegők, fejök s minden vagyonaik elvesztésével büntettetnek a Zsigmond 6. V. 8. cz. 4. és 5. §. szerint.

241. §.

Az igtatás neveiről.

Az igtatásnak következő neveit szokták megkülönböztetni:

1.) Tiszta (statutio pura) az igtatás, ha elprobáltatása idején kezdve 15 nap alatt senki sem jelentett ellenmondást, a 15 nap eltelése után hiteles pecséttel bíró helyek és személyek előtt 32 esztendő alatt bármikor is jelenthető ellenmondás nem árthatván semmit az igtatás tisztaságának. Ezen esetben az igtatók a jószágot kézbe adják, mert az adományos az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke szerint, „ha senki contradictor nem találtatik a jószágot apprehendálhatja“ és a birtokos ha bébocsátani nem akarná, birtokból rövid uton kivettetik. Csakugyan ha olyan is foglaltatott volna az adományozott jószághoz, a mi nem volt adományozva, bár külső járulék legyen is az, vissza kell adattatnia az 1681: februáriusi 7. cikk szerint.

2.) Sértett igtatás (statutio vulnerata), mely ellenmondás által háborított 15 nap bételese előtt. Sértettnek nevezetik azért, mivel míg az ellenmondás el nem enyésztetik, az adományos nem juthat az adományzott jószág birtokába, hanemha ő maga vagy az adományozó fejedelem birtokában volt volna az, s ezen esetben is, bár az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz. szerint az adomány nem érvénytelenül, birtoki joga mindazáltal adományossá nem válhatik. A birtokban levő adományos a közbejött ellenmondás következtében csak azon esetben fosztathatik meg

a jószág birtokától, midőn azt igtatás előtt és azért foglalta volna el, hogy ne történhessék ellene birtokbéli ellenmondás az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz. szerint. Ha a birtokon kívül levő adományos a közbejött ellenmondással nem gondolva, az adományozott jószágot, mielőtt az törvényszerűen neki íteltetnék elfoglalná, s az ellenmondók által felszólított főispán általi meginttetése után sem akarná vissza adni: a főispán által elfogattathatik, s a jószágból, annak közbees szerinti árát s minden okozott károkat is fizetni köteles levén, vármegyei hatalomkarral is kivettethetik; sőt ha az adományossal így sem lehetne birni, a fejedem is értesítettvén, köteles a jószágot az adományostól visszafoglaltatni a Mátyás 6. V. 22; I. Ulászló I. V. 59. czikke szerint, az irt kötelessége teljesítését szándékosan elmulasztó főispán hivatala elvesztésével, s minden okozott kár megtérítésével büntetethetvén, a II. Ulászló 2. V. 11. czikke szerint. Ellenmondás jövőn az igtatás után közbe, az igtatók azonnal idézik az ellenmondókat 15 napra a k. tábla elébe ellenmondásuk oka előadása végett, az igtató parancs rendelkezése szerint.

3.) Tisztává tett igtatás (statutio purisata) az, a mely a 15 nap alatt közbejött ellenmondástól megszabadítottván, következeiséire nézve olyanná lett, mintha nem is történt volna ellenmondás. Tisztává tétethetik a sértett igtatás

a.) meg b é k é l l é s u t j á n úgy, hogy az adományos pénzzel kielégíti az ellenmondókat, s azok le mondanak ellenmondásukról a H. K. 1. R. 28. cz. szerint; vagy más-ként biratnak az ellenmondók visszalépésre az adományos által;

b.) p e r u t j á n, idéztetvén t. i. az adományos az illő időben birtokból ellenmondottakat ellenmondásuk oka előadására (ad dandam contradictionis rationem), vagy a 15 nap eltelése után ellenmondottak idéztetvén a birtokába jutott vagy azelőtt is birtokban volt adományost az ellenmondás okai megértésére (ad recipiendam rationem contradictionis), az adományos az I. Lajos 14. cz. II. Ulászló I. V. 61. czikke szerint, mindkét esetben, a maga s nem pedig a fejedelem nevében folytathatván, a pert. A felperes tiszte levén a T. U. 79. §. szerint keresetét bízonyítani, az első esetben az adományos kötelessége adománya czi-

mét, vagyis azt, hogy azon czim alatt a kérdés alá vett jószágok adományoztathattak is bébizonyítani; a másodikban pedig az ellenmondók tartoznak bébizonyítani az adományos joga alaptalanságát annak megmutatása által, hogy a követelt jószágok nem adományoztattak, vagy hogy az adomány czime alatt nem adományoztathattak. Ha az első per rendén költ döntő ítélet által, a birtokon kívül levő adományos jog alapossága kimondása mellett, az ellenmondás megsemmisítettetik, az adományos az ítélet végrehajtása után a felkért s megnyert jószágok birtokába helyeztetik a nélkül, hogy az igtatás ismétlésére szükség lenne, és a birtokból kirekesztett ellenmondók a Mátyás 5. V. 15. cz. 4. §. és 6. V. 27. cz. 2. §. szerint, tartoznak megtéríteni az igtatás után elvett haszonvételeket.

NEGYEDIK CZIKK.

A fejedelmi adományból folyó jogokról.

242. §.

Az adományos jog nemeiről.

A fekvő jószággal megajándékozott adományos egyszerűs mind nemessé is levén a H. K. 1. R. 4. cz. szerint: az adományos jog kétféle, u. m. személyt és vagyont tárgyazó.

243. §.

1.) A személyt tárgyazó adományos jogról.

Az adományos jognak személyt tárgyazó hatása az, hogy az adományos maradékaival együtt nemessé leszen a H. K. 1. R. 4. cz. szerint, igényelhetvén a nemeseket törvényeink szerint illelhető kiváltságokat és szabadságokat. Némelyek kivételt tesznek a királyi jóváhagyás czime alatt nyert adományra nézve, azt állítván, hogy a csak azon esetben bírna nemesítő erővel, midőn azzal együtt kapcsolatilag királyi jog is adományoztatott. Ezen állítmány helytelen s alaptalan voltát bizonyítják a következők erősségei.

1.) A királyi jóváhagyás fejedelmi adomány erejével bírónak nyilvánítatik a H. K. 1. R. 63. cz. 6. §-ban; már pedig a fejedelmi adomány általában s minden kivétel nélkül nemesítő erővel bírónak mondatik a H. K. 1. R. 4. cz.-ben.

2.) A fiúsítás és örökbefogadás nemesítő ereje nem tagadtatik; már pedig a H. K. 1. R. 8. cz. szerint, ezek a

királyi jóváhagyásnál fogva nemesítnek a mennyiben által-
tal válnak fejedelmi adománynyá. Ha ezen két esetben neme-
sítő erővel bir általában s a királyi jogra való tekintet nélkül
a királyi jóváhagyás, miért ne birjon ugyanazzal más eset-
ben is, által nem láthatni, míg bé nem bizonyíttatik az, hogy
két egymástól megkülönböztetett királyi jóváhagyás van,
egyik t. i. az, a mely fejedelmi adomány czime gyanánt
járul még pedig nemesítő erővel birólag a fúsitáshoz s örök-
befogadáshoz; a másik pedig az, a mely nem fejedelmi
adomány czim gyanánt járul a kihalófélben levőnek egyéb
rendelkezéseihez, még pedig nemesítő erővel sem birható-
lag, a mit eddigelé költ törvényeinkből megmutatni lehetetlen.

3.) Minden fejedelmi adományban kettős kegyelme fog-
laltatik a fejedelemnek: egyik az, a melynél fogva az ado-
mányos a fejedelem által adományos jószágok nyerheté-
sre méltónak nyilváníttatik, vagyis nemesség ajándékoztatik;
másik pedig az, a melynél fogva az adományos a megneve-
zett adományos jószág birására névszerint méltónak állíttatik,
vagyis adományos jószággal ajándékoztatik meg. A ki-
rályi jóváhagyás és királyi jog czimei alatti adományzások
között a fejedelmi kegyelemnek csupán a jószágot tárgya-
zó részére nézve van különbség, a mennyiben a fejedelem-
nek amaz által születendő, ezáltal pedig nem született jó-
szág iránti joga adományoztatik; a nemességet tárgyzó ke-
gyelemre nézve pedig, midőn mindenik által egyiránt nyil-
váníttatik méltónak az adományos, adományos jószág általi
megjutalmaztatásra, nincs egyéb különbség mint az, hogy
a királyi jog és feltételeetlen királyi jóváhagyás feltételetle-
nül; a feltételes királyi jóváhagyás pedig, csak a feltétel
teljesülése után nemesít, akkor válhatván az fejedelmi ado-
mánynyá a H. K. 1. R. 63. cz. 6. §. ezen szavai szerint: „quae
vim donationis tunc habebit.“

244. §.

Az adomány nemesítő ereje nincs feltétele-
sitve az igtatás minősége által.

Hogy az igtatás lényeges feltétele a fejedelmi adomány
érvényességének, és hogy az által annak nemesítő ereje is
feltételezve van, tagadhatatlan a H. K. 1. R. 32. cz. 1. §.
és 2. R. 12. cz. 2. §. szerint. De ha az igtatás megtörtént
s ellenmondás jövén közbe, attól meg nem tisztíttathatott,

hogy az adományzott jószág elvesztése esetében is, az adományost nemesnek méltán tarthatni, állíttathatik e következő okoknál fogva:

1.) A H. K. 1. R. 32. cz. 1. §. szerint az adománylevél azon esetben veszt el minden, s tehát nemesítő erejét is, midőn az igtatás meg nem történt; ha pedig az igtatás végrehajtatott, megerősítettnek s tehát nemesítő erővel is bírónak mondatik a k. §-ban, akár követte legyen ellenmondás akár nem. Az ellenmondás ennél fogva a fedelmi adományt nem fosztja meg nemesítő erejétől, a mit igazol a H. K. 1. R. 4. cz. k. §. is, mely szerint az adományos nemessé leszen, mielőtt az igtatás megesett, és az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cikke, mely szerint bár ellenmondás történt legyen, az adomány megtartja erejét.

2.) Az igtatásnak innepélyes és nyilvános végrehajtását törvényünk azért rendelte, hogy annak alkalmával ellenmondhassanak az adomány által javaikban megsértettek. Hajdon az adománynak mind nemesítő, mind jószágot ajándékozó része sérthette mások jogait; az első, ha az adományos más jobbágya volt, mint olyan földesura megegyezése nélkül, az A. C. 3. R. 7. Cz. 2, és 31. Cz. 2. cikkei szerint, meg nem nemesíttethetvén; a másik, ha az adományzott jószág mást illető volt. Ellenmondás jövéen tehát az igtatás alkalmával közbe, az sérthette az adományt mind nemesítő, mind jószágot adó következményeire nézve; és lehet képzelni esetet, midőn az ellenmondás csak azért tétetett, hogy az adományos nemessé ne lehessen, mely ha el nem enyésztetett, az adományos nem is lehetett nemessé. Eltöröltetvén már az 1791: 26. cikkben az örökös jobbágyságnak még csak nevezete is, midőn jelenleg az adományos személye megnemesítésével senkinek sem okoztathatik jogsérelem, ezen idézett törvény kelése oltá, az igtatások alkalmával megtörténhető ellenmondások az adományt csupán a jószágot tárgyazó következményeire nézve érdekelhetik, annak nemesítő ereje legkisebb sérelme nélkül. Következésképpen, ha az ellenmondás el nem enyésztetethetvén az igtatás meg nem tisztíttathatott, elvesztheti ugyan az adományos a nyert jószág iránti jogát, de nem vesztheti el nemességét is, mely tárgya sem volt az ellenmondásnak s az a miatt indított pernek, ha csak az abban

költ döntő ítélet által maga az adománylevél meg nem semmisítetteti, lényeges kívánatosságainak fogvatkozásai miatt.

245. §.

2.) A jószágot tárgyazó adományos jogról.

Az adományozott jószág iránti joga az adományosnak

1.) örökös, a mennyiben a H. K. 1. R. 13. cz. 2. §-ból láthatólag, a fejedelem azt neki örökösön ajándékozta, és tulajdonosi is egyszersmind, a mennyiben a H. K. 1. R. 5. és 57. cz. szerint gyermekei s rokonai kirekesztésével is szabadon rendelkezhetik a felett, és ha nem rendelkezett a H. K. 1. R. 17. cz. szerint, az adománylevélben kijelelt örökösire száll által. Az adományos rendelkezése nélkül örökölt jószág a maradék birtokában családivá, azaz üsiség által korlátolt tulajdonná válik, a mennyiben azok arról a H. K. 1. R. 58, 59. cz. szerint, a kénytelen eladás és igaz csere esetein kívül, visszazahivhatatlanul a család tagjainak joga sérelmével nem rendelkezhetnek. Azonban mihelyt a családnak valamelyik ilyen adományos jószágot birtokló tagja hűtlenséget, vagy más a törvény által kijelelt bünt követ el (H. K. 1. R. 13. cz. 5. §.), s mihelyt a család egy tagra szállván le, kihalófélben van (H. K. 1. R. 65. cz.), megelevenedik az adományos jószág iránti joga a fejedelemnek, s azt a már közlött módon igényelheti királyi jogánál fogva.

2.) Visszahivhatatlan, a mennyiben az adományos és családja birtokában levő jószágot, mig annak birtokosa jószág elvesztéssel járó bünt nem követett el, vagy ki nem hal, az adományozó fejedelem sem vissza nem veheti a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §. szerint, sem másnak nem adományozhatja a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikke szeriut. Van csakugyan eset, melyben az adományos jószág visszavétethetik, mert a midőn a H. K. 2. R. 9. cz. 1. §. szerint a fejedelmi adomány egy neme a fejedelmi kiváltságoknak, és a midőn a H. K. 2. R. 12. cz. 11. §. szerint elveszthetni a kiváltságot az adományzó fejedelem nyilván kifejezett visszahúzása által: tagadhatatlan, hogy a csak most idézett törvény rendelése szerint a visszahúzásban világosan kifejezendő helyes okokból maga az adományozó fejedelem visszahúzhatja adományát. Azonban ezen visszahúzás nem lehet kényszerinti, hanem mi-

vel az idézett törvény szerint a visszahúzásnak helye nem lehet, ha helyes okok nem támogatják, a visszahúzás csak akkor történhetik meg, midőn a kifejezett okok az illető törvényszék által ítéletesen helyeseltettek, különben is az adományos jószágok birtokosaiktól törvény rendes útján kívül el nem vétethetvén a Mátyás 3. V. 10. cz. 2. §. szerint.

ÖTÖDIK CZIKK.

A fejedelmi adományok némely különös neveiről.

246. §.

E z e k r ől á t a l á b a n .

Fejedelmi adománynak szabály szerint a fejedelem azon ajándéka neveztetvén, melynek fekvő jószág iránti tulajdonosi jog és egyszersmind nemesség is a tárgya: a fejedelmi adomány különös neveinek tarthatni azokat, melyek által fekvő jószágok iránti csupa használási jog, bizonyos jövedelmek élvezhetése, mentesség, és csupa nemesség adományoztatik, ezek közé számláltathatván a jószág iránti tulajdonosi jognak nemességgel egyetemenben azon ajándékozása is, mely nem csupán fejedelmi kegyelem eredménye. Mivel pedig a H. K. 2. R. 9. cz. 1. §. szerint azon fejedelmi adományokat kell megtartani, melyek a fejedelem hatalmából származnak, vagyis a melyekre nézve a fejedelem törvény által van felhatalmazva; és mivel a H. K. 2. R. 11. cz. k. és 1. §-ban érvényteleneknek nyilvánítatnak azon adományzások, melyek adására a fejedelemnek nincsen igazságos és törvényes hatósága, mert sérti az adomány mások jogait vagy a törvényt: általános szabálya a fejedelmi adományzás különös neveinek az, hogy azok csak annyiban érvényesek, a mennyiben azok adására a fejedelem törvény által volt felhatalmazva, s a mennyiben azok által mások joga s a törvény, és a C. C. 4. R. 12. Cz. 2. cikke szerint, a nemesi szabadság is nem sértetik. Ezen szabály értelmében itt tárgyalható nemei a fejedelmi adományzásnak: a zálog czim alatti adományzás, fiscalítások örök czim alatti adományzása, vásártarthatási s vámszedhetési kiváltság, és csupán nemesség ajándékozása, ezek közé a H. K. 2. R. 9. cz. 1. §-ban említett adó- s harminczad-

tóli mentesítés azért nem sorolthatván, mivel az tárgyra nézve a közjogtudomány körébe tartozik.

247. §.

1.) A zálogczim alatti adományzásról.

Zálogczim alatti adományzásnak nevezhetni a fejedelmi adományzás azon esetét, midőn fekvő jószág vagy jövedelem használhatása adományoztatik szokás szerint pénzért, bizonyos meghatározott idő múlva, az érette adott pénz visszafizetésének feltétele alatt, kiválthatólag. Ezen adományzás tárgya lehet

1.) *fiscalis jószág vagy jövedelem.* Fellevén a fejedelem hatalmazva arra, hogy ezeket ideiglenesen (*pro tempore*) elidegenithesse, azon feltétel alatt azonban, hogy az érettök felvett pénz valódi értéküket felülmúló ne legyen, az érték feletti ár magának a birtokosnak, vagyis zálogbavevőnek, s nem más követelőnek (*praetendensnek*) a kin hihetőleg azt értette a törvény, a ki a jószágot közvetlenül nem a fiscustól nyerte, hanem a zálogbavevőtől foglalta vagy netalán drágábban szerezte) csak azon esetben levén megtérítendő, ha az, vagy készpénzben tett reáfizetés (*superadditio*), vagy más visszabocsátott jószág árának a megtartott jószágra ruházása (*translatio*) által nevedett annyira, az A. C. 2. R. 8. cz. 1. cikke szerint. A *fiscalis* jószágok ezen zálogba adása, mely *inscribálásnak* neveztetik, adománylevéllel szokott történni, a mit bizonyít az is, hogy az ily módon nyert jószágokat birtokoló *donatariusnak* (A. C. 2. R. 15. Cz. 1. cz.) és az oklevél mely mellett azokat birtokolja, *donationak* (A. C. 2. R. 8. Cz. 1. cz.) neveztetik. Eljövén a kiváltásnak ideje, s az adományos tizenötöd nappal azelőtt a jószágon fekvő pénz felvételére megintetvén, ha sem a pénzt fel nem venné, sem a fejedelmet meg nem találná igazságával, pénzét és a jószágot elveszti; addig csakugyan a jószág el nem foglaltathatik, míg a fejedelem s tanács vagy a fejedelemtől arra rendeltetett személyek (szokás szerint a főkormányshék) előtt a dolog el nem igazodik, kiváltáskor a birtokosnak jó pénzzel (jó *usualis monetával*) kelletvén kielégíttetni az A. C. 2. R. 8. Cz. 2. cz. szerint.

2.) *Adományozható jószág, a mennyiben az* A. C. 2. R. 8. Cz. 4. cikke azon rendelkezéssel, hogy a fis-

calisokon kívüli más bármi módon fiscus kezébe jutott jószágokat mind jure perpetuo s mind másképen eladhasssa a fiscus, azt következtetik, hogy ezen jószágok zálogczim alatt is adományoztathatnának. Az idézett törvény közlött rendelkezését azonban megváltoztatta a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. cikkének mint újabb törvénynek azon rendelete, mely szerint a kérdés alatti jószágokat a fejedelem magánál nem tarthatván, érdemes személyeknek eladni tartozik. A zálog czim alatti adományzás ugyanis, a H. K. 1. R. 103. cz. k. §. szerint, nem rekesztvén ki a tulajdonosi jogot, és a H. K. 1. R. 81. cz. k. §. szerint, csupán a használati jog átengedésében állván, az azon czim alatt adományozott jószág a H. K. 1. R. 27. cz. 1. és 2. §-ai értelmében úgy tekintethetik, mintha a fejedelem magánál tartotta volna, eladottnak vagyis adományozottnak pedig épen nem tartathatik.

A zálogczim alatti adományzásnak egyébiránt, bár inepélyes adománylevéllel történjék is, eredménye az adományosra nézve csupán bizonyos ideig tartó birtoklási és használati jog lehetvén, midőn a H. K. 1. R. 13. cz. 2. §. és 4. cz. k. §. szerint, a nemesség olyan fejedelmi adománynak következése, melylyel a fejedelem örökös tulajdont adományzott: hogy a zálogczim alatti adománynyal nemességet nem nyerhetni, világos.

248. §.

2.) A fiscalis jószágok örökczim alatti adományzásáról.

A fiscalis jószágok s jövedelmek a fejedelmi méltóság fentartására s a haza szükségéi fedezésére levén rendeltetve, mint az A. C. 2. R. 5. Cz. szerint ország tulajdonai, a fejedelem által örökösön sem el nem idegeníthetnek, sem nem adományoztathatnak; az 1657-ik esztendőn innen történt minden illetén elidegenítések érvénytelenek levén az A. C. 2. R. 8. Cz. 1. cz. és C. C. 5. R. 27. E. szerint. Rendelkezhetnek azonban ezek felett az országot képviselő rendek, ezen jog gyakorlata az 1791: 11. cz. 2 pontjában láthatólag kifejezetten az országgyűlés tárgyai közé levén sorolva, a mi a fejedelem által is megerősítendő törvény-cikkben szokott megtörténni, melyre példákat láthatni az A. C. 2. R. 10. Cz.; a C. C. 4. R. 12. Cz.; az 1744: 8. és

1751: 1. czikkeiben. Ennélfogva ezen jószágok és jövedelmek örökczim alatti adományzása a fejedelem és országgyűlés kölcsönös megegyezéséből történhetik, vagy úgy, hogy a fejedelmi csak magára érvénytelen adományt az országgyűlés megerősített törvénycikkben helybenhagyja; vagy úgy, hogy az országgyűlés törvénycikkben felhatalmazza a fejedelmet az adományzásra, mindkét esetben az is kifejeztetvén az újabb időkbeli szokás szerint a törvénycikkben, hogy az adományzott jószág kitöröltetett a fiscalisok azon lajstromából, mely 1650-ben készült. Az ily módon adományozott jószágok s jövedelmek megszűnván fiscalisok lenni, adományozhatókká válnak örökidőkre, azon esetet kivéve, midőn a törvénycikk ellenkezőt rendelne, a mire példát láthatni az A. C. 2. R. 10. Cz. 3. cikkében, melyben az akkor fejevári, most pedig nagyenyedi reform. főiskolának adományozott fiscalis jószágokra nézve a határozatott, hogy azok csak addig birathassanak örökös jogczim alatt, míg az oskola birtokában lesznek, mihelyt pedig akár az oskola elpusztulna, akár annak kezéből azon jószágok más birtokába jutnának, azok azonnal fiscalisoknak tartassanak s többé örökös jogczim alatt se ne birathassanak se ne adományoztathassanak.

Az irt módon történt adományzás által szabály szerint adományozhatóvá válván a jószág, az azzal megajándékozott személy éppen olyan adományosnak tartathatik, mint ha más adományozható jószágokat nyert volna fejedelmi kegyelemből, s következésképpen a jószág iránti tulajdonosi jogon kívül, hogy tőle a nemességet sem lehet megtagadni, kétséget nem szenved, melyet csakugyan nem csupán fejedelmi, hanem egyszersmind országgyűlési kegyelemnek is köszönhet.

249. §.

3.) A vásártarthatási kiváltságról.

Vásárnak nevezetik a bárminemű különbféle árukat venni vagy eladni szándékozóknek bizonyos helyen és időbeni gyülekezete. Ennek két neme ismeretes törvényeink előtt u. m. a heti vásár (forum hebdomadale H. K. 2. R. 12. cz. 3. §, mely hetenkint meghatározott napokon szokott valamely helységben tartatni; és országos vásár vagy sokadalom (nundinae generales H. K. 2.

R. 9. cz. 1. §), mely esztendőnkint tartatik meghatározott napokon valamely helységben. Mindkettő meglevén egymástól különböztetve, mindkettőt csak a tarthat, a ki külön mindenikre nézve jogosítva van, a mi megeshetik

1.) fejedelmi kiváltságlevél által, a már idézett törvényekben mind a heti mind az országos vásár a fejedelmi kegyelem tárgyai közé levén sorolva. Ezen kiváltságlevélre nézve megjegyzendők e következő törvény és szokás szerinti szabályok:

a.) A kiváltságlevélnek birni kell az adománylevelek fe-
nebb közlött külső és belső kívánatosságaival, s abban külön kikell fejeztetni mind a heti mind az országos vásár tartatása jogának, a hely és mindenik tartandása idejének határozott kijelelése mellett.

b.) Ne legyen mások hasonló joga sérelmére a H. K. 2. R. 10. cz. szerint az által, hogy ugyanazon napra, akár ugyanazon helyre, akár a más vására helyétől még egy mértföldnyi távolságra sem fekvő helyre adatott; más napon ugyanazon helyen is, és ugyanazon napon a más vására helyétől egy mértföldnél távolabb fekvő helyen, jog sérelem nélkül engedtethevéen vásártarthatási szabadalom.

c.) A jogsérelem kikerülhetése végett, ki kell hirdettetni a nyert kiváltságlevélnek az illető törvényhatóság közgyűlésén, a hol az érdekelték ellenmondásukat nyilváníthatják. Ezenkívül ki szokott a nagy közönség értesítése végett hirdettetni a nyert kiváltság helye és ideje a hirlapokban is.

d.) A levél kiadása napjától számitandó egy esztendőnek bétélése előtt meg kell a kiváltság használatát kezdeni, mert az különben érvénytelenül a H. K. 2. R. 12. cz. 3. §. szerint. A használat megkezdetnek vétethetik nem csak a vásár tartása, hanem már a kiváltságlevél innepélyes kihirdetése által is szokás szerint.

2.) Időmulás által, azaz a heti vagy országos vásárok húzamos időn keresztül háborítatlanul folytatott tetteleg tartása által. Mennyi idő eltelése után lehessen mondani azt, hogy azon jog csupa használat által megvan szerevezve úgy, hogy a birtokban levőt már törvényszertien háborítani sem lehessen, a törvény kifejeztetten meghatározni elmúlatta. Midőn azonban a vásártarthatás megen-
gedése a fejedelem jogai közé van sorolva a H. K. 2.

R. 9. cz. 1. §. láthatólag, azokra nézve pedig, melyek a fejedelemnek fenhagyattak legfelsőbb hatalma jelétül, az E. b. 10. cz. 6. §. szerint a szokás érvényesítése végett annyi idő kívántatik, hogy a gyakorlat ellenkezőjére emlékezni ne lehessen: méltán állithatni, hogy a vásártartásra nézve 60 háborítatlanul eltöltött esztendő elteltésével megdönthetetlen jogot alapító időmulás jött közbe, a H. K. 1. R. 39. cz. 4. §. szerint hatvan év levén oly határpont gyanánt kitűzve, melyen túl az emberi emlékezet hitelre méltathatólag nem terjedhet.

250. §.

A vásárt tartható jogairól s kötelességeiről.

A vásárt tartható személy lehet mind egyén, mind testület, p. o. falu vagy város. Ezen jogosított személyeknek

1.) jogai a következők:

a.) Vámot szedethetnek a vásárra összegyűlt eladóktól és vásárlóktól a Kálmán 1. K. 34. fejezete szerint, kivéve az 1791: 29. czikk szerint a nemeseket, kik 200 forint büntetés terhe alatt, névszerint a szabad királyi és mezővárosokban, meg nem vámostathatnak. A vám mennyiségére nézve, csak az A. C. 5. R. 93. E-ban határozottatott annyi, „hogy az eleitől fogva való uszus szerint” vétessék, a szegénységnek azonkívüli terheltetése vásárok és sokadalmak alkalmával 200 forint büntetés terhe alatt tiltatván. Azon esetben, midőn a szokásszerinti vám mennyisége felett kérdés támasztatnék, a vásárvám is azon módon határozatnék meg, mint az ut- és hídvám, az illető törvényhatóság főtiszte s közgyűlése által, az előmutatandó kiváltságlevél, vagy emberi emlékezet oltá fenállott gyakorlat szerint, a folyamatban levő pénz neméhez mérséklendő alkalmaztatással, a II. Ulászló 1. V. 87. czikke 2. és 3. §-ai értelmében.

b.) Gyakorolhatnak vásárbiróságot a járásbeli köztisztnek is részvételével a rend és csend fentartása végett, a kisebb vétségeket meg is büntettethetvén szokás szerint. A vármegyéktől s székektől független szabad k. városok ezen biróságot tanácsnokaikból szokták alkotni.

2.) Kötelességeik a következők:

a.) Az adás- s vevésbeli szabadságot nem gátolhatják 200 forint büntetés terhe alatt az által, hogy az el nem

adhatott áruknak kivitelét eltiltsák s lerakatásukat rendeljék az A. C. 5. R. 93. E. szerint.

b.) Kötelesek a hazafiaknak adás- és vevésbeli elsőbbséget engedni az idegen külföldiek felett, 200 forinttal büntetve, ha azokat elrekesztenék vásári joguk gyakorlásától akkor, midőn az idegeneknek az adás-vevés megengedett a C. C. 5. R. 13. E. szerint.

c.) Névszerint a városok 200 forinttal büntetettnek, ha akkor, a midőn a városiaknak megengedettik, más hazafiakat bármely áruk szabad eladásától elrekesztenék a C. C. 5. R. 14. és 15. E. szerint.

d.) Kötelesek a városok országos vásárok ideje alatt megengedni bárminemű kézműveseknek azt, hogy áruikat eladás végett szabadon bévíhessék s árulhassák, a szokás szerint.

251. §.

4.) Csupa nemesség adományzásáról.

Jószágadományzás nélkül nyerhetni csupán nemességet, a H. K. 1. R. 6. cz. szerint, fejedelmi czimeres levél (literae armales) által, melyben a fejedelem nyilván ki szokta fejezni, hogy az adományost kivette legyen a nemtelenek sorából. Az adományzás ezen nemének bővebb tárgyalása a közjogtudomány körébe tartozván azon okból, mivel annak tárgya közállományi kiváltság: e helyen csak annyit érdekelhetni, hogy azt igtatás helyett kihirdetésnek kell követni az A. C. 3. R. 7. Cz. 1. cikke szerint, nem csak az országgyűlésen, hanem azon vármegye vagy szék közgyűlésén is, melyben a nemesített azelőtt lakott; vagy ha bizonyos és állandó lakhelye nem volt volna, azon helység törvényhatósági közgyűlésén, melyben későbbre letelepedett.

HARMADIK FEJEZET.

Az időmulásról

252. §.

Az időmulás meghatározásáról.

Az időmulás (praescriptio) képzete a H. K. 1. R. 78. cz. 1. §-ában eként határoztatik meg: „Praescriptio

est termini ad juridicam tum retentionem tum reacquisitionem bonorum de jure statuti temporalis completio". Mi legyen ezen meghatározásnak valódi értelme, vitatás alatt van. Némelyek ugyanis a *retentio* és *reacquisitio* szókat a birtoklónak időmulás által szerzett jogát kifejezőnek tartván, az időmuláson azon a törvény által meghatározott idő eltelését értik, melynek lefolyása után a birtokló a birtokolt dolognak nem csak megtartására, hanem azon esetben, ha az más birtokába jutna, annak visszaszerezhetésére is jogosítva van. Mások ellenben a *reacquisition*ot a dolog tulajdonosáról, a *retentio*ot pedig a dolog birtoklójáról mondtának állítván, az időmuláson azon a törvénytől meghatározott időnek eltelését értik, melynek lefolyása előtt a tulajdonos sajátját a birtoklótól visszaszerezheti, és a melynek eltelése után a birtokló a birtokolt dolgot volt tulajdonosa követelése ellenére is megtarthatja, időmulás által szerzett sajátja gyanánt. Mindkét értelmezés szerint, melyek közül az első az időmulás jogtudományi jelentésének, a második pedig az idézett törvény betűszerinti értelmének megfelelőbb, világos az, hogy időmulásnak a vagyonszerzés azon módja neveztetik, mely szerint a dolog birtoklója, a törvényben kijelelt időn keresztül folytatott birtoklásánál fogva, annak tulajdonosává leszen.

I.) Az időmulás kívánatosságairól.

253. §.

Általában.

Arra, hogy időmulás által tulajdonosi jog szereztethessék, megkivántatik a birtoklás, a birtokló személy s birtokolt dolog alkalmas volta, a birtoklás folytonossága és a törvény által a dolgok és jogok különbözőségéhez képest rendelt időnek eltelése.

254. §.

1.) Az időmulást eszközlő birtoklásról.

Hogy az időmulás általában birtoklás által van feltételezve, kétséget nem szenved, mind azért, mivel arról szóló minden törvényeink s jelesen a H. K. 1. R. 23. 46. és

78-ik czimei arról birtokolt dologra vitelesen emlékeznek; mind azért, mivel az időmulásnak közlött képzete szerinti eredménye, a dolog megtarthatása iránti jog, birtoklást teszen fel. Az időmulásra azonban nem minden birtoklás alkalmatos; abból ugyanis, hogy a mint alább közölni fog, törvényeink szerint az, a ki más tulajdonát csak haszonvételi joggal birtokolja (mint a zálogtartó a H. K. 1. R. 82. cz. szerint) és az, a ki mással is közös tárgyat (p. o. határborozdát a H. K. 1. R. 85. cz. és osztatlan jószágot a H. K. 1. R. 78. cz. 5. §. szerint) birtokol, azokat időmulással el nem sajátíthatja: méltán következtethetni azon szabályt, hogy a tetteges birtoklás nem alkalmatos az időmulás eszközzésére. Hogyha az időmulás birtoklás által eszközölthetik, s erre a tetteges birtoklás nem elégséges: az időmulás eszközzésére alkalmatos birtoklás más nem lehet, mint a polgári; vagyis a birtoklásnak azon esete, midőn a birtokolt dolgot sajátja gyanánt birtokolja a birtokló. Következtethetni azt törvényünk azon rendelkezéséből is, mely szerint a H. K. 1. R. 103. cz. k. §. szerint a csakis tettegesen birtokló zálogtartó magát időmulással mindaddig nem védelmezheti, míg birtoklása csupán tetteges; de ha megörökösíti a jószágot s azáltal birtoklása polgárivá válik, időmulás jövén közbe, azt a követelőknek visszaszabocsátani nem tartozik a H. K. 1. R. 82. cz. 3. és 5. §. szerint. Ennélfogva bár elmulasztotta legyen is törvényhozásunk illőleg meghatározni az időmulásra megkívántató birtoklás minőségét, alaposon állíthatni, miként törvényeink értelmében a polgári birtoklás nem csak alkalmatos az időmulásra, hanem annak éppen nélkülözhetetlen kelléke, a mennyiben csak úgy szereztethetik meg időmulással a birtokolt dolog, ha azt a birtokló sajátja gyanánt birtokolja. Nem gyengíti ezen állítást azon ellenvetés, hogy törvényeink s jelesen a H. K. 1. R. 46. cz. 5. §; 78. cz. 3. §. szerint, az erőszakos foglalt (potentarius) időmulással elsajátíthatván az elfoglalt dolgot, midőn a foglalt birtokát tettegesnek tekinthetni, törvényeink a tetteges birtokot is alkalmasnak nyivánítanak az időmulásra. Az erőszakos foglalás ugyanis, mint hatalmaskodási tény, abban különböztvén a rablástól, hogy a midőn a rabló tudva foglalja el a más tulajdonát, a hatalmaskodó azt veszi vissza erőszakoson, a mit sajátjának tart, mellözve a törvénytől kijelet követelési utat követni: vilá-

gos, hogy a hatalmaskodó birtoklása inkább polgári mint tetteleges; az elfoglalt dolgot ugyanis sajátja gyanánt birtokolja. Abból továbbá, hogy a H. K. 1. R. 78. cz. 2. §. szerint az eladott, elfoglalt vagy bár miképpen elidegenített jószágokat szerezhetheti időmulással, következtethetni azt, hogy a polgári birtoklásnak a vagyonszerzés valamelyik czime alatt kell kezdetni (justus titulus), és hogy az időmulásra nézve a foglalás is ezen czimek közé van számlálva. Abból pedig végre, hogy a H. K. 1. R. 23. cz. szerint, a rossz hiszemű birtokos még a királyi jog ellen is védelmezheti magát időmulással, következtethetni azt, hogy az időmulást eszközölő polgári birtoklásnak sem megkezdésére, sem tolytatására nem kívántatik meg a birtokló jóhiszemű (bonae fidei) birtoklása.

255. §.

2.) Az időmulással szerzésre nem alkalmas személyekről.

Az időmulás csupán polgári törvények által alapított szerzésmód levén, és olyan birtoklás által levén feltételesítve, melyet a birtokos a sajátjának tartható tárgyra nézve gyakorol: azok, kiket a polgári törvény időmulás általi szerzésre nem jogosít, úgy szintén azok is, kik a birtokolt tárgyat törvény rendelkezésénél fogva nem tarthatják sajátjuknak, bármi hosszszas birtoklás után sem védelmezhetik magukat időmulással. Ilyen az időmulással szerzésre nem alkalmas személyek

1.) a fiscus, a következő okoknál fogva:

a.) Mindazon törvényeink, melyekben az időmulásról említés tétetik, azt úgy tárgyalják, mint a magán személyeket illető jogszerzési módot, s bár megengedik is névszerint, a H. K. 1. R. 23. és 78. czimeiben azt kifejezetten, hogy időmulással magát még a rossz hiszemű birtokos is védelmezhesse a fiscus ellen, egy czikkre sem találhatni törvénytarunkban, mely a fiscust időmulás általi jogszerzésre fölhatalmazná. Már pedig, midőn az időmulás csupán a polgári törvény találmánya, azt csakis olyan személyek használhatják, a milyeneket arra a polgári törvény felhatalmazott, mely azáltal hogy annak használatát fiscus ellen a nélkül engedte meg, hogy a fiscust hasonló használatra jogosította volna, eléggé kimutatta, hogy időmulással szerz-

hetéare a fiscustól megkülönböztetett birtokosokat hatalmazott fel.

b.) Ki vannak névszerint jelelve törvényeinkben a fiscus illető vagyonszerzési esetek és czimek a nélkül, hogy azok között az időmulás említettnek. Már a midőn a fiscus csupán a polgári törvényáltal teremtett személy: a vagyonszerzésre csak annyiban van jogosítva, mennyiben arra a polgári törvény által felhatalmaztatott.

c.) Kétség alá hozhatatlan ugyan hogy a fiscus bir törvényeink szerint birtokolhatási joggal, de mivel a fiscus birtokában lehető jószágok és jövedelmek, a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. és 15. cikkei szerint vagy pura fiscalítások, melyek az A. C. 2. R. 5. Cz. szerint ország tulajdonai levén, a közállomány alapittatása olta ujabb szerzemények által nem öregbithetnek; vagy adományozható jók, melyeket a C. C. 4. R. 12. Cz. 5. cikke szerint köteles a fejedelem elajándékozni érdemes személyeknek: világos, hogy a fiscus illető szerzési jognál fogva csupán az adományozható jószágok tömege öregbithetnék, melyeket mivel nem birtokolhat a fiscus sajátja gyanánt, időmulással nem is sajátíthatja el. Következtethetni ugyanazt törvényeink azon rendelkezéseiből is, melyek szerint a fiscus birtokába jogellenesen jutott jószágok visszakövetelésére általános szabadság engedtetett a sérelmet szenvedetteknek a nélkül, hogy kimondatott volna annak lehetsége, hogy a fiscus magát egy bizonyos időn tul időmulással védelmezhesse, holott az időmulásnak fiscus követelése elleni használhatásáról a törvény, a H. K. 1. R. 23. és 78-ik czimeiben láthatólag, kifejezetten gondoskodott. Láthatni ugyanis p. o. az A. C. 3. R. 10. czimében, miként feltételetlen általánossággal rendeltetik, hogy a méltatlanul elítéltettek józága törvény útján keresésétől az igaz örökösök el ne rekesztessenek; valamint azt is a H. K. 2. R. 9. és 11. czimeiből, hogy a fejedelem más vagyontát tárgyazó adományai általában, azaz ugy nyilváníttatnak érvényteleneknek, hogy még annak lehetsége is méltán állíttathatik kirekesztettnek, hogy a fiscus magát az elajándékozott jószágra nézve időmulással védelmezhesse; ugy szintén azt is végre a A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cikkében, hogy bármikor történt legyen is valamely (a fiscus birtokában az időmulás idejét tul haladó idő alatt volt) jószágnak adományzása, azoknak kik azáltal jogaikban sérelmet

szenvedtek, a közbejöhettett időmulásra való tekintet nélkül engedtetett az igtatáskor általános szabadság, a jószág kézhez vételét felfüggesztő ellenmondhatására.

2.) Az eklésiák, melyek a II. Ulászló 3. V. 55. cikkének az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cikke által módosított értelmé szerint olyan jószágokat, melyek valamely örökösöknek vagy a fiscusnak sérelmével birtokoltatnának, örökjoggal nem szerezhethvén: mivel az ilyen jószágokat polgárilag sajátjuk gyanánt nem birtokolhatják, azokat időmulással sem tehetik tulajdonukká. Ugyanezt állítani más testületekről is, milyenek az oskolák, faluk, városok sat. nem lehet; mind azért, mivel a törvény ezeket a fekvők polgári birtoklásától el nem rekesztette; mind azért, mivel számos törvények, melyek fenebb közöltettek illő helyöken, ezeket birtoklási képességgel s tulajdonosi joggal ruházván fel, a magán személyeket illető birtok- s tulajdonszerzési bármely czimek használhatására képesítette.

3.) Az idegenek, kik mivel az A. C. 3. R. 41. Cz. 1. cikke szerint, míg nem honosítottak, fekvő jószágot semmiképen sem birtokolhatnak, annyival kevésbé sajátíthatnak el időmulással fekvőket.

4.) Alaptalanul számláltattak ezen személyek közé a nemtelenek a nemesi fekvőkre nézve, mivel mint fenebb bém bizonyítottak, a nemtelenek szerezhettek bármi czim alatt is nemesi fekvők iránti tulajdonosi jogot, s azokat ennél fogva polgárilag birtokolhatván, annyival is inkább elsajátíthatták időmulással, mivel ezen szerzősmód használhatásától őket egy törvény sem rekeszté el. Egyébiránt, hogy az akár nemes akár nemtelen urbéresék időmulással el nem sajátíthatták a földesuraiktól birt urbéri állományt, kétséget nem szenvedhet, midőn tagadhatatlan a II. K. 3. R. 30. cz. 7. §. szerint, hogy azok iránt csupán munkájuk bérére nézve igényelhetvén tulajdonosi jogot, bármennyi időn keresztül folytatott birtoklásukat polgárinak tartani nem lehet, magára az urbéri telekre s fekvő járandóságaira nézve.

256. §.

3.) Az időmulással meg nem szerezhető tárgyakról.

Az időmulásnak, mint csupán polgári törvényben gyökerezethető szerzősmódnak tárgya csak a lehetvén, mit a

polgári törvény időmulással megszerezhetőnek jelelt ki, midőn az időmulásról szóló törvényeink csupán fekvő jókról s némely névszerint kijelelt követelésekről emlékeznek, méltán állithatni, hogy az ingó dolgok időmulás tárgyai általában nem lehetnek, valamint azon jogok sem, melyekről a törvény névszerint nem rendelkezett, vagy a melyek nem tekintethetnek olyan tekvők járulékaiknak, melyek időmulás által megszerezhetők. Ezeken kívül időmulással meg nem szerezhető tárgyak gyanánt jeleltettek ki névszerint e következendők:

1.) A fiscalis jószágok és jövedelmek az A. C. 2. R. 8. Cz. 1. cz. ezen szavai szerint: „afféle bona fiscalia vagy proventus fiscales (praescriptio az ilyen jószágban és proventusban nem admittáltatván) szabadon a fiscus által minden időben kiváltathassék.”

2.) A hitbér (dotalitium) és leányi negyed (quartalitium), melyek kifizetésére köteles nemzetségi és osztályos atyafiak az illetők által követeltetvén, magukat időmulással nem védelmezhetik a H. K. 1. R. 78. cz. 5. §. szerint is.

3.) A vérségi egybeköttetésnél s osztályosságnál fogva követelhető jószágok, melyeket tárgyzó törvények közötti tetsző ellenkezés elenyészethetése végett, különböztetést kell tenni; a mennyiben a kérdés alatti jószágok lehetnek

a.) az illető vérek között még fel nem osztottak, melyekre nézve nincs az időmulásnak helye, azaz bár többszörösen eltölt legyen is az időmulásnak törvényben kiszabott ideje, az illető vérek által követeltethetik azok felosztása, bármelyik vératyafi ellenmondása s a közbejött időmulás ellen nem állhatván a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. és 78. cz. 5. §. szerint. A törvény ezen rendeletének oka az, hogy az osztatlan vagyis közös vagyon birtoklójának birtoklása nem lévén polgári, a mennyiben a mással közös vagyont senki sem birtokolhatja sajátja gyanánt, az időmulásra nem alkalmas. Azok ugyanazonságánál fogva, az idegenek vagyis egymással vérségi egybeköttetésben nem lévők között sem gátolhatja a közös jók követelt felosztását a közbejött időmulás.

b.) Az illető vérek között már felosztat-

tak, melyeket két nézpontból lehet és kell is tekintetbe venni, u. m.

aa.) a tetteleges birtoklásra nézve, azok e tekintetben osztályos vérek között is lehetvén időmulás tárgyai, a mennyiben ha egyik az osztályosok közül a másik részét osztály után elfoglalja és az időmulási időn keresztül békésen birtokolja, azt időmulás által elsajátíthatja, magát azzal a követelő osztályos ellen védelmezhetvén a H. K. 1. R. 46. cz. 4. és 5. §. szerint. Ugyanezt nem lehet állítani a polgári birtokszerzés más eseteiről is az osztályos vérekre nézve, mivel a H. K. 1. R. 78. cz. 5. §. azon általános szabály alól, hogy a nemzetségi és osztályos atyafiak között a birtoki jogokra nézve az időmulás sohasem engedtetik meg, csupán a hatalmaskodás esetét vevén ki, ezen kivétel az általános szabályt megerősíti minden más ki nem vett esetekre nézve;

bb.) az örökösödési jogra nézve, mely tekintetben a megosztott jószágok sem tárgyai az időmulásnak az osztályos vérek között, a mennyiben kihalván az osztály vagy azt követett foglalás útján tulajdonossá lett osztályos vér, azon jószág, mely a közte s vérei vagy elődjeik között végrehajtott osztálynak tárgya volt, akár mennyi időmulva is, száll osztályos véreire vagy azok maradvékaira a H. K. 1. R. 47. cz. k. §. szerint, bármely időmulásra hivatkozás ellenére is (4. §.) azon okból, mivel az osztályos vérek közti örökösödési jognak, mint a család ugyanazon törzsokból származott tagjaival osztály által eszközöltetett ősiségnélfogva közösnek, s egyik tag által is sajátja gyanánt kirekesztőlegesen vagyis polgárilag nem birtokoltathatónak gyakorlatát az időmulás nem gátolhatja, és mivel a H. K. 1. R. 46. cz. 6. §. szerint az örökösödési jogra és a birtoki jog tulajdonára nézve atyafiak között sohasem kell megengedni az időmulást.

Egyébiránt az atyafiak között egymás ellen nem használható időmulás kirekesztésének oka csupán a jogi közösség levén, midőn azon vérségi egybekötötetésben levő személyek, melyeket valamely kérdésben forgó jószág nem illet egyenlő joggal, a H. K. 1. R. 60. cz. 9. §. szerint, egymásra nézve idegenek gyanánt tekintetnek, azok egymás ellen magokat az ilyen jószágok birtokában időmulással vé-

delmezhetik, mint p. o. a nővérek fivérek ellen, a fiágot kirekesztőlegesen illető családi jószágokra nézve.

Az ezen pontban közlött szabályok alkalmaztathatnak a székelyföldi jószágokra is az 1555: C. 26-k pontja ezen szavainál fogva: „valamely ember vérgyökér valamely örökségben, abban időmulás nincsen, mivel a vératyafiak között a decretum szerint időmulás nem lehet.“

4.) A zálog, a H. K. 1. R. 82. cz. k. §. azon rendelkezése szerint, hogy zálogos ügyekben az időmulásra hivatkozni, s azt megengedni nem kell. Ezen szabály azonban az idézett törvényszerint

a.) alkalmaztatható a zálogba adóra (impignorans, dans), a mennyiben ő és maradékai az elzálogosított jószágot akármikor kiválthatják az időmulás ellen nem állhatván, bár azt a zálogtartó (recipiens, pignorarius) időközben királyi jogczim alatt adományul nyerte legyen is meg (3. §.), csupán azon esetet véve ki, midőn a zálogba adó az előbb történt elzálogosítás után a jószágot örök joggal lekötelezte a birtokosnak, s azáltal a birtoklás azelőtti zálogczimét elenyésztették, s azt örökség czimére átváltoztatták volna (5. és 6. §.). A zálogtartó ugyanis, mind addig nem birtokol időmulásra alkalmason, míg a megörökösítés által birtoklását polgárivá nem változtatja, és csak akkor védheti magát időmulással, midőn az örökösítés időpontján kezdve, birtoklását a törvénytől meghatározott idő elmulásáig békésen folytatta.

b.) Nem alkalmaztatható a zálogtartóra vagyis arra, a kinek a jószág zálogba adatott volt, azt rendelvén az idézett törvény, hogyha a zálogtartó olyan záloglevélnél fogva követelné az abban foglalt de időközben birtokából kiment jószágot, melynek kelése olta időmulás jött közbe, záloglevele foganatlannak és minden erőnélkülinek tekintessék s tartassék, s a jószágért fizetett pénzét is csak azon esetben kaphassa meg, ha bébizonnyítja, hogy a követelt zálog birtokából erőszakoson vetetett volt ki (8. és 10. §.). A törvény ezen rendeletének azon okát adja, mivel az ily régi záloglevelek melletti követelések többnyire úgy történnek, hogy kiváltatván az illető tulajdonos által az elzálogosított jószág, a pénz kézhezvételéről csak nyugtatvány adatik, a záloglevél pedig a zálogtartónál marad; mivel pedig a nyugtatvány könnyen elvesz-

het, kivált midőn a kiváltó örökös nélkül hal el, nem tartozik senki különösen az idegen, az elzálogosítónak halála s magva szakadása után, a nyugtató levelet előmutatni (10. §.).

5.) A **határvonalok** (metae), a mennyiben azok ha megváltoztattak volna, illő helyökre vissza lehet állítani, ennek következtében a vonal beljebb rugtatása által megkárosított fél ellen szomszédja magát időmulással nem védelmezhetvén. A H. K. 1. R. ezen tárgyat szabályozó 85-k czimének értelme ez: szokásban volt eleitől fogva, mint a 84-k czim is említi, az, hogy főleg a fejedelmi adománylevéllel szerzett jószágok, mások jószágaitól határjegyek s vonalak által megkülönböztessenek, ezen megkülönböztetés örök emlékezetben tartathatása végett. a határjegyekről iromány készítettvén, mely határlevélnek (literae metales) szokott neveztetni. Ily határlevelekben foglalt derékbirtokra (corporales possessiones) azon szabály, hogy a **határvonalokra nézve nincsen időmulásnak helye**, nem alkalmaztathatik; mert a derékbirtokok időmulással megszerezhetők lévén, ily határlevelekkel nem lehet háborgatni azok időmulás által tulajdonosokká vált birtokosait (k. és 1. §.). De ha a derékbirtokok szőlőiből azok tulajdonosai kárára szántó- erdő- szőlő- rét- sat. bel. részecskék foglaltattak. szakasztattak lassankint bármiképen is el, a törvényesen keletkezett határleveleknél fogva azok akár mikor is, az időmulás ellen nem állhatván, főtágjukhoz (principali membro) visszaszaszereltethetnek s kapesoltathatnak (3. §.).

257. §.

4.) Az időmulás feltételesítve van a birtoklás folytonosságát által.

Polgári birtoklás által is csak úgy eszközölthetik időmulás, hogyha az kezdetétől fogva, a törvényben meghatározott idő elteléseig szakadatlanul és békésen folytatattatik, a mi a birtoklás folytonosságának neveztetik, és áll a birtoklásnak nem annyira tetteles folytatásában, mint abban, hogy a birtokolt dolog tulajdonosa által ne háborgatott legyen. A birtoklásnak időmulást feltételesítő ezen folytonossága megszüntethetik:

1.) egy darab ideig (ad tempus) vagyis úgy, hogy a birtoklás idejének egy része nem számítatik az időmulás idejébe mind a mellett is, hogy a birtoklás az alatt is tett-

legesen folytattatott. Ennek eseteit láthatni a H. K. 1. R. 79. czimében, mely szerint ha valamely jószág tulajdonosa ellenség kezébe esik, ellene rabsága ideje alatt, ugy szintén azon gyermek ellen is, a ki száműzetett atyját akár félelem- akár gyöngédségből elkísérte, távolléte alatt az ő illetőségére nézve (*quoad portionem suam*), időmulás nem létesülhet, s ezen személyek hazatérésökkel jószágaitat vissza-szerezhetik, az időmulás ellen nem állhatván. Ezen esetben a rabság s illetőleg a távollét kezdetével megszűnik telni az idő az időmulásra nézve, mind a mellett is, hogy a birtoklás tettelesen folytattatik; az időmulás alvónak (*praescriptio dormiens*) képzeltevé a rabság s távollét ideje alatt elannyira, hogy ezeknek megszüntével csak ugy lehet időmulásról szó, ha a rabság s távollét előtti és utáni birtoklás összeszámitott évei kiütik az időmulásra szükséges évek számát, a rabság s távollét évei beszámítása nélkül, melyek alatt a H. K. 1. R. 56. cz. 4. §-ból következtethetőleg, a rab és távollevő sem szerezhet időmulással. Mivel pedig a törvény közlött kedvezésének oka az, hogy a rab és távollevő, a kivett idő folyta alat, nincsenek abban az állapotban, hogy jogaikat az időmulás ellen védelmezhezzék: a szokás hasonló kivételt tett a szünetlen tartott villongások között töltött 1703-k esztendőitől az 1711-k esztendeig terjedő időre nézve is azon okból, mivel ezen idő alatt inkább el voltak foglalva eldődeink a belháboru által, mintsem hogy gondoskodhattak volna jogaik időmulás elleni védelmezéséről. Megszüntettethetik a birtoklás időmulást feltételesítő folytonossága

2.) merőben, vagyis ugy, hogy a birtoklásnak időmulás idejébe számithatólag eltölt évei abban nem számittathatnak, hanem az időmulás idejébe számítandó éveknak a birtoklás folytonosságát megszüntetett tény idejétől kell számláltatni ugy éppen, mintha a birtoklás akkor kezdetett volna, bár a tetteleges birtoklás félbe nem szakadott legyen is. A birtoklás folytonossága ezen merőbeni megszüntetése meg-esik általában a birtoklás háborítása által, a mi megtörténhetik

a.) a tulajdonos által tett vagy tétetett ellenzés által, mely a H. K. 3. R. 14. cz. értelmében lehet akár nyilvános, milyen a birtokosnak törvényszék elébe idéztetése s a pernek meg is kezdése (§. 4.), sőt a H. K. 1. R. 79. cz. 2. §-ban gyökerező szokás szerint a csupa idéztetés, vagy

megintetés, ellenzés, perlekedés az idéztető s intető életideje tekintetbe vétele nélkül; akár titkos, milyen a bármilyen kora városiakra nézve a bíró vagy esküdtpolgárok előtt bejelentett tiltakozásnak a város könyvébe igttatása a H. K. 3. R. 14. cz. 5. §. szerint; városi fekvőkre nézve hiteles személyek és testületek előtt tiltakozni csupán azon esetben lehetvén, ha a bíró megtagadná a bejelentett tiltakozásnak béigtatását, s akkor is csak azon ténye ellen a bírónak a H. K. 3. R. 15. cz. 2. §. szerint; és a még teljes kort el nem ért nemes árvákra nézve, az általuk kiskorúságuk ideje alatt tett káros elidegenítéseket tárgyazó tiltakozás, melyet a H. K. 1. R. 111. és 128. czimei szerint, ők magok élő szóval tartoznak, még pedig a férfiak mielőtt a teljes kort elérnék, a leányok pedig férjhezmenetelök után (gyakorlat szerint az első évben) bejelenteni a hiteles pecséttel ellátott közhitelességű személyek és testületek előtt. A kiskoru nemes árvák ezen ellenezhetési jogát kiterjesztette a szokás a nem árva kiskorúakra is, még pedig nem csak az általuk tett káros elidegenítésekre, hanem mindazon bárki által tett elidegenítésekre s más bármilyen tényekre nézve általában, melyek az időmulás közbejövetelénél fogva kárukat eszközlökké válhatnak. Sőt az is szokássá vált a H. K. 1. R. 109. cz. 1. §. és a T. U. 148. §. nyomán, hogy még a teljes korúak is (a kik közé tartoznak a káptalanok s konventek is a H. K. 2. R. 50. cz. 5. §. szerint, s ezen törvény nyomán más testületek és a fiscus is) tiltakozhassanak, a mások által reájok nézve károsítólag tett, de névszerint kijeleltetni kellett elidegenítések s jogsértések ellen. Azon okból, mivel a kiskorúak általános tiltakozása a sérelmes tény megnevezése nélkül is érvényes, a teljes korúaké pedig a sérelem tárgya megnevezése nélkül érvénytelen: az időmulási birtoklás folytonosságát merőben megszüntető tiltakozást s ellenzést általánosra s különönsre szokták osztani (retractatio generalis et specialis), s mindkettőt azon erővel ruházza fel a szokás, hogy a magát időmulással védelmező birtokos ellen nem csak a tiltakozó, hanem rajta kívül mindazok által is használtatnak, a kik a követelt tárgyra nézve a tiltakozóval jogközösségi egybeköttetésben állanak. A tiltakozásnak, az időmulási idő bételése előtt mindannyiszori ismételtetése által, a H. K. 3. R. 15. cz. 1. §-ában gyökerezett szokás szerint,

fentartathatik századokon keresztül az elidegenített ősi jószág visszakövetelhetése iránti jog. Megtörténhetik a birtoklás háborítása

b.) tetteges kivettetésé által a birtokosnak, vagy legalább kivettetésének megkísértése által, szokás szerint azon okból, mivel ha a tulajdonos csupa szóbeli ellenvetés által is háboríthatja a birtoklást, annyival inkább háboríthatja az illetén fellépése által;

c.) a tulajdonos jogának az időmulási idő eltelése előtt innepélyes elismerése által. Az időmulás ugyanis azon feltételen alapul, hogy az a ki tulajdonát más által húzamos ideig békésen birtokoltatni engedi, lemondott aziránti tulajdonosi jogáról, a mit nem állíthat azon birtokos, a ki a tulajdonost maga emlékezteti jogára. Ilyen elismerésnek nem tarthatni a szavatosságai felszólítást, mely nem a jog elismerése, hanem tartozás követelése.

258. §.

A birtok s birtoklási czim változása minő befolyással legyen a birtoklás folytonosságára?

Ha a polgári birtoklás elkezdése után a birtokolt dolog az aziránti tulajdonosi joggal együtt általszáll másra, s ez ismét egy harmadik, s a pedig egy negyedik sat. birtokába juttatja: a birtokosok ezen változása által az időmulást feltételesítő folytonossága a birtoklásnak nem szűnik meg, és ha a különböző birtokosok összesített birtoklási évei kiütik az időmulás törvényszabta idejét, a dolog követeltetett birtokosa magát időmulással épen úgy védelmezheti, mintha az időmulási egész idő alatt maga csak egyedül birtokolta volna azon okból, mivel a dolog iránti tulajdonosi jognak egyik birtokosról a másikra szállításakor, általszállítatik egyszersmind a dolgot tárgyazható minden jogokkal együtt azon jog is mindannyiszor, melyet az előbbi birtokos polgári birtoklása által szerzett az időmulásra nézve. Ha pedig a polgárilag birtokló csupán tetteges birtoklást szállít által másra, ennek birtoklása nem lévén alkalmatos az időmulásra, az időmulás tekintetében csakis amannak hasznára fogja folytatni a birtoklást, mint a ki nem szűnt meg a dolgot polgárilag birtokolni azért, hogy azt elzálogosította vagy haszonbérbe adta, mivel a H. K.

1. R. 103. cz. értelmében nem szűnt meg tulajdonosa lenni. Azon esetben is, ha a tulajdonos megegyezése nélkül jutott a dolog más birtokába, bár lefolyt legyen is az időmulás ideje, mindkettőjük birtoklása alatt, időmulásról mindazáltal szó nem lehet; mert a tulajdonos nem szállítván által következőjére, birtoklása által, az időmulásra nézve szerzett jogát, nincs ok, a minélfogva birtoklási idejüket összeszámítani lehetne. Így p. o. ha az általam polgárilag birtokolt jószágot valaki erőhatalommal elfoglalván birtokolja, megkezdheti ugyan az időmulásra alkalmas birtoklást, de arra nézve birtoklási éveink össze nem számíthatnak.

A mi illeti a birtoklás czime változását, a használhat is, árthat is az időmulásra nézve. Így p. o. ha a zálogtartó örökösön megvásárolja a jószágot, birtoklásának a vásár utáni része alkalmas lesz az időmulásra nézve a H. K. 1. R. 82. cz. 5. §. szerint, s a birtoklási évek között értelemben összeszámításának helye lehet. Ellenben ha az erőhatalommal foglalt jószágokat megvásárolja örökösön tulajdonosuktól a foglaló, vásár előtti része birtoklásának nem számíthatatik az időmulás idejébe, a tulajdonos jogának vásárkori elismerése által meglevén szüntetve birtoklása folytonossága, de csak az eladóra s örököseire nézve; mert másokra, vagyis azokra nézve, a kiktől az eladó vagy elődei szerezték a jószágot, az eladó és a foglalóból vásárlóvá lett birtokos birtoklási ideje összeszámíthatatik, az eladó azon jogát is a vevőre szállítván által, melyet az időmulás tekintetében birt mások irányában.

259. §.

5.) Az időmulás törvényszerinti idejéről.

Az időmulást feltételező birtoklási folytonosságnak addig kell tartani, míg az időmulás törvényszabta ideje eltelik. Ezen idő a tárgyakhoz képest különböző, a mennyiben

1.) egy esztendei s egy napi a falubeliek között H. K. 1. R. 78. cz. 4. §. szerint.

2.) Tizenkét esztendei a magyar városi polgárok között a H. K. 1. R. 78. cz. 2. §. szerint, kik azonban e helyett a H. K. 3. R. 15. cz. k. §. szerint, visszaélés képen és a falusiak szokásaként, az egy esztendei s egy napi időmulást használják, kivéve Abrudbánya, Kolozs, Ebesfalva és

Szamosujvár polgárait, kik között a 12. esztendei időmulás van gyakorlatban.

3.) Harminczkét esztendei, az eladott, elfoglalt, vagy bármiképen elidegenített nemési jószágokra nézve a H. K. 1. R. 78. cz. 2. §. szerint, melyek közé számláltatnak e tekintetben a székelyföldiek is az 1555. C. 24-dik pontja szerint.

4.) Negyven esztendei az eladott, elfoglalt, vagy bármiképen elidegenített egyházi jószágokra nézve a H. K. 1. R. 78. cz. 2. §. szerint.

3.) Száz esztendei az eladott, elfoglalt, vagy bármiképen elidegenített adományos jószágokban lappangó királyi jogra nézve a H. K. 1. R. 23. cz. és a 78. cz. 2. §. szerint. Módosítottak ezen törvények a székelyföldi adományos jószágokra nézve az A. C. 3. R. 76. Cz. 7. czikke által, abban a rendeltetvén, hogyha az illetén jószágok, birtokosaik kihalása után, bárki által 32. esztendő alatt békésen birtokoltattak, ezen idő elteltével királyi jogczim alatt többé nem követeltethetnek, sőt megszűnván adományozható jószágok lenni, visszakapják régi székelyföldiségöket, melynek sajátságos tulajdonsága az, hogy nem lehet fejedelmi adományzás tárgya.

6.) Az emberi emlékezet határán túl terjedő (immemorialis praescriptio), melynek tárgyai az E. b 10. cz. 6. §. szerint azok, a melyek a fejedelem részére tartattak fen a legfőbb hatalom jeléül; ezekre nézve oly régi idő kívántatván, melynek kezdetéről ellenkező emlékezet nem létezik. Midőn pedig a legfőbb hatalom jeléül fejedelem részére fentartott azon jogok, melyek magánjogi tekintetben mások tulajdonává válhatnak, a H. K. 2. R. 9. cz. 1. §. szerint, az adományos fekvő jószágok vám s harminczad fizetésétől mentesség, heti s országosvásártartathatási, rév- és vámjog adományzása; és a midőn ezek közül az adományos jószágokra nézve a H. K. 1. R. 23. cz. száz esztendei időmulást rendelt, a rév- és vámjog pedig az A. C. 3. R. 39. Cz. 2. czikke szerint csupán fejedelmi adománnyal szereztethetik: a vám s harminczad fizetésétől mentesség, heti s országosvásártartathatás jogai, a fejedelmi kiváltsággleven kívül, ezen az emberi emlékezet határain túl terjedő joggyakorlat által eszközölt időmulással is megszerezethetnek, annyival is inkább, mivel a száz esz-

tendei időmulást a törvényben névszerint kijelelt tárgyakon kívül terjesztetni nem lehet, és mivel különben ezen kérdés alatti időmulásnak semmi tárgy sem felelne meg. Mivel azonban az idő meghatározottsága nélkül időmulásról még szó sem lehet, és mivel a H. K. 1. R. 39. cz. 4. és 47. cz. 1. §. az emberi emlékezet határául, melyen túl nem terjedhet, 60 esztendő tüztek ki: méltán állithatni, hogy a ki a vám-s harmiczadtóli mentességet és a heti- s országosvásártartást 60 esztendőnél régebb idő olta háborítás nélkül gyakorolta, azokat időmulással elsajátította.

II.) Az időmulás következéseiről.

260. §.

1.) Az időmulással tulajdonosi jog szereztetik.

A közlött kívánatosságokkal bíró időmulással tulajdonosi jog szereztetik a birtokolt tárgy iránt, a mennyiben a törvényt szerinti idő eltelése után azt volt tulajdonosa nem követelheti; azon okból, mivel az iránti minden jogát elvesztette. Ennélfogva az időmulás perlekedési rendszertünkben úgy döntő kifogás (peremptoralis exceptio T. U. 64. §.) gyanánt is használatik, a minek az az értelme, hogy ha a jószágát követelő ellen, annak birtokosa bébizonyítja az időmulásnak közbejöttét, a per örökre, azaz úgy megsemmisítettik, hogy azon pert többé megeleveníteni sem lehet azon okból, mivel a per jognak követelése; azon jogot pedig, melyet az időmulás elenyésztetett, követelni nem lehet. Lehet azonban eset, melyben a birtokos nincs minden, hanem csak bizonyos személyek ellen biztosítva az időmulás által. Így p. o. az, a ki időmulással védelmezhetette magát a kihalt ellen, a tőle vásárolt vagy foglalt adományos jószágra nézve, követeltethetik a fiscus által, míg a magyarföldön 100, a székelyföldön pedig 32, a kihálás napján kezdve számítandó békés birtoklási évek eltelnének; úgy szintén az, a ki vásárolt vagy foglalt jószágaira nézve időmulással van megelőzője ellen bátorságosítva, nem védelmezheti magát időmulással azok ellen is, kiktől megelőzője szerezte volt azokat, ha pert kezdhétési jogukat időnkénti tiltakozásokkal biztosították volt az időmulás ellen sat.

Ezen időmulás által szerezhető tulajdonosi jog azonban

nem határozódhatik csupán a volt tulajdonos elleni védelemben, mint vélekednek azok, kik azt állítják, hogy az időmulással szerzett jószág iránti joga megszűnnék a birtokosnak, mihelyt birtoklása megszűnik elannyira, hogy azt mint sajátját mástól nem is követelheti, mely véleménynek alaptalanságát bizonyítják e következő okok:

1.) Az időmulás közbejöttével megszűnik a volt tulajdonosnak jószág iránti tulajdonosi joga, melynek a tulajdonossá lett birtokosra kellett áttulajdonozni; mert különben a jószág tulajdonos nélküli vagyonná (res nullius) válnék, a mi képtelenség. Nem lévén s nem lehetvén az elidősült jószágnak más tulajdonosa a birtoklón kívül, ő gyakorol s gyakorolhat minden azt tárgyzazható tulajdonosi jogokat, míg az róla áttulajdonoz másra.

2.) Az időmulás minden polgárisodott nemzetek törvényei szerint azért számláltatván a vagyonszerzés módjai közé, hogy a birtokosnak tulajdonosi joga bátorosítottaság, midőn annak körébe tartozik nemcsak a védelmezési, hanem a viszkövetelési jog is (jus vindicationis), ezen jogok közül egyiket sem lehet attól megtagadni. a ki jószágát időmulással szerezte.

3.) A H. K. 2. R. 6. cz. k. §. szerint törvényeink forrása gyanánt azon romai törvény említettik, mely Justinian császár által levén rendbeszedetve s módosítatva, *Cae sareum Jus* nak nevezetik. Ezen törvény szerint pedig az időmulással elidősült tárgyra nézve nemcsak védelmezési (retentionis), hanem viszkövetelési jog (reacquisitionis vagy vindicationis jus) is szereztek, a mit ennél fogva a honi törvény szerinti időmulástól sem lehet megtagadni, kivált midőn az időmulásnak a H. K. 1. R. 78. cz. 1. §-ban látható meghatározásában szándékos említés tétetvén mind a *retentio*- mind a *reacquisitio* ról, kijelentette törvényhozónk azt, hogy az időmulást a Justinian által módosított romai törvény szerinti értelemben kívánja használtatni; a mire azért vala szükség, mivel a Justinian előtti romai törvény szerint időmulással csupán letartoztatási s annál fogva csak védelmezhetési jogot lehet szerezni a birtokolt tárgyra nézve. Hozzájárul még ezekhez azon ok is,

4.) hogy nem lehet képzelní okot, melynél fogva az időmulással szerzett azon jószágnak, mely a szerző birtokából megegyezésén kívül ment ki, viszkövetelését gátolhatná,

akár a volt tulajdonos, a kinek a jószág iránti minden joga megszűnt a közbejött időmulással, akár más, a ki semmiben sem gyökerezetheti a birtokába jutott jószág letartoztatása iránti igényletét, míg arra jogot nem szerez vagy időmulás, vagy más törvényes szerzési mód útján.

261. §.

2.) Az időmulás következtése lehet csupán jogvesztés is.

A tulajdonosi jógszerzésen kívül, következménye lehet az időmulásnak csupa jogvesztés is, még pedig nem azon értelemben, hogy azon tulajdonosi jogot, melyet a szerző időmulással nyert, a volt tulajdonos elvesztette; hanem azon értelemben, hogyha valaki az őtet illető jogot a törvény által meghatározott idő alatt nem használja, azt elveszti a nélkül, hogy az elvesztett jog arra általszállott volna, a ki azt az időmulás törvényszabta ideje alatt gyakorolta. A jogvesztés ilyenén eseteinek tartathatnak e következők:

1.) A H. K. 1. R. 68. cz. szerint azt, a ki másra néző örökségbe tettelesen ül bé, vagy a más tulajdonát erőhatalommal foglalja el, szabadságában áll az örökösnek s illetőleg a tulajdonosnak, egy esztendő bételéseig, erőhatalommal kivetni a birtokból; de ha ezen idő alatt használni elmulatná ezen jogát, sérelmét csak rendes per útján orvosolhatja; a törvényszerinti idő elmulása miatt, a tetteleges fölléphetés iránti jogát elvesztvén.

2.) A káros csere vagy vásár czime alatt elidegenített ősi jószágokat visszszaperelhetik az illető atyafiak, kik ha a cserébe kapott vagy eladott jószágok árával vásárolt jószágokat ellenmondás nélkül (gyakorlati magyarázat szerint esztendeig) használták, elvesszük azon jogukat, hogy az elidegenített ősi jószágokat visszszakövetelhessék, a H. K. 1. R. 62. és 72. cz. k. §. szerint.

3.) Ha valaki falusi szántóföldét, réjét vagy szőlőjét 32 esztendő alatt nem miveli s illetőleg nem használja, mivel az A. C. 3. R. 35. Cz. szerint, „a pusztaság azokban 32 esztendőnek eltelté alatt praescribálni láttatott“, elveszti azok iránti tulajdonosi jogát annyiban, hogy bármelyik birtokostársra által bébizonyittatván, egy tiszt s a mellé felvételendő bizonyság (regius) és a falu öregei előtt a földek elhanyagoltága, azok-

ból, mint köznyomássá vagy gyeppé váltakból, a követelő szomszéd birtokostársnak (*vicinus possessor*) számára, azon falubeli birtoka mennyiségéhez képesti rész kiszakaszthatik, a többi a tulajdonos kezénél hagyatván. Ha pedig a követelő sem fogná fel az ezen módon szerzett földrészt, esztendőnek eltelése előtt 15-öd nappal kivívén a tiszteket és segédeiket (az *adjunctusokat*) a volt tulajdonos, azt viszsza foglalhatja. Ugyanazon törvény szerint, ha a tulajdonos városi szőlőjét parlagban hagyná 3 esztendőn keresztül, és ha az atyafiak, vagy a szomszédok, s ezek fel nem lépése esetében bármely idegenek által is felszólíttatható bíráktól kitüzendő határideig sem kezdene a műveltetéséhez, a bírák által végrehajtott becsü szerinti árnak letétele mellett, a követelő örökös tulajdonosává lehet a szőlőnek, a volt tulajdonos aziránti minden jogát elvesztvén.

4.) Ha az eltévedett, de szt. György napjától szt. János napjáig felfogott marhák tulajdonosa magát közönséges sokadalmakoni kitétetetésök után sem jelentené szt. Mihály napjáig: azok kétharmad részben a királynak, egyharmad részben pedig a főispánnak adatnak, megszűnván ezen idő elmúlásával azok tulajdonosainak joga, a szt. László 3. k. 13. és 20. fejezetei szerint; és a 20-ik fejezetben az ilyen marhák *usucapionak* nevezetnek.

NEGYEDIK FEJEZET.

Az örökösödésről

262. §.

Mi az örökség, örökös, és örökösödés?

A meghalt ember vagyonainak egyetemisége nevezetik örökségnek (*hereditas*), azon személy kit az örökség illet, örökösnek (*heres, successor*); a szerzés azon módja pedig, mely szerint az örökös az őtet illető örökség birtokába jut, örökösödésnek (*successio*) hivatik.

ELSŐ CZIKK.
Az örökösödés neveiről.

263. §.

Az örökösödés végrendeleti vagy törvényi.

Az örökséget igényelheti az örökös vagy azért, mivel a meghalt által neveztetett örökösnek; vagy azért, mivel a törvény nevezte ki örökösnek, s örökösödése, joga alapjához képest, az első esetben végrendeletinek (successio testamentaria), a másodikban pedig törvényinek (successio legalis) szokott neveztetni. A törvényi örökösödést szokták hívni végrendeletkivülinek is (successio ab intestato) azaz olyannak, melynek csak akkor volna helye, midőn az örökséget hagyó végrendeletet nem hagyott maga után, holott törvényünk szerint lehet helye egyszerű végrendeleti s törvényi örökösödésnek is, amannak a szerzemény-, ennek pedig az ősi vagyonokra nézve; és lehet eset, a midőn a végrendeleti örökösök kirekesztetnek az örökségből a törvényiek által, ha p. o. a meghalt ősi vagyonaira nézve nevezett volna örököst.

ELSŐ PONT.

A végrendeleti örökösödésről.

264. §.

A végrendeletről.

Végrendeletnek (testamentum) neveztetik a meghaltnak életében utoljára tett azon innepélyes rendelethez, melyben elhatározta, hogy vagyonait kik örököljék. Mindamellett is, hogy a vagyonrőli rendelkezésnek ezen módja a magyar birodalom kezdete óta gyakorlatban van, annak érvényessége már szent István 2. k. 5-ik és 17-ik fejezeteiben, s II. András 4-dik cikkében el levén ismerve: törvényhozásunk figyelmét eddigelő még elannyira kikerült, hogy a vagyonszerzés ezen nélkülözhetetlen módjának szabályai többnyire a szokás eredményének tartathatnak.

I.) A végrendelet kívánatosságairól.

265. §.

Ezen kívánatosságok kétfélék.

A végrendelet érvényességét feltételező kívánatosságokat szokták osztani belsőkre és külsőkre. Amazok tárgyazzák a végrendelkezőt, végrendeleti örökösöt és a végrendelet tárgyát; ezek pedig a végrendelet formáját vagyis annak külalakját.

1.) A végrendelet belső kívánatosságairól.

266. §.

a.) A végrendelkezőre nézve.

A végrendeletnek a H. K. 1. R. 51. cz. 9. §. szerint a rendelkező szabad tetszéséből kellestven eredni, a végrendelkezőnek birni kell akarati szabadsággal mind általában, mind különösen a végrendelkezhetésre nézve, a mit végrendelkezhetési képességnek szoktak nevezni (testamenti factio activa). Nem birnak ezen képességgel

1.) általában mindazok, kik akaratauk öntudatos használhatásától, vagy az akarat tetszésszerűnti nyilváníthatása szabadságától meg vannak fosztva. Ilyenek a holdkórságosok (H. K. 1. R. 124. cz. 4. §.), eszelősök, bolondok, dühösködők, kik a H. K. 1. R. 55. cz. k. §. szerint teljes koruakká sem válhatván, örökös gyámság alá vannak vetetve. Ezek közé számláltathatnak azok is, kik külső kényszerítés miatt nem nyilváníthatják szabadon tetszésüket a Mátyás 3. V. 26. cz. szerint; valamint azok is, kik betegség miatt vesztették el öntudatukat.

2.) A törvényes kort még el nem ért, vagyis még fel nem serdült árvák, kik hogy nem birnak szabad akarattal, bizonyítja az, hogy számukra a H. K. 1. R. 124. cz. 3. §. szerint akaratauk ellen is gyámatya rendeltetik, a ki a H. K. 1. R. 126. cz. szerint azok mindennemű ügyeiben eljár a intézkedik, tudta s megegyezése nélküli vallományai az árváknak érvénytelenek lévén. Mivel azonban a csak most idézett törvény rendeletéből következtethetőnek látszik az, hogy az árvák gyámatyjuk tudtával s megegyezésével tett vallományai érvényesek: vannak, kik azt állítják, hogy

a fel nem serdült árváknak gyámatyjuk által helybenhagyott végrendeletei érvényeseknek tartathatnának. Ezen az árváknak személyére nézve is könnyen veszélyessé válható vélemény alaptalanságát állíthatni mind azon okból, mivel a gyámatya, mint polgári törvény által létesített hivatalnok, csupán azon joggal s hatalommal birhat, melylyel a törvény által felruházott, mely ha az árvák vallományainak érvényesítésére felhatalmazta volna is (a mit azonban a H. K. 1. R. 132. cz. k. §. szerint, a gyámgyermkek törvényes koruk idejeig gyámjaiknak sem tudtával, sem tudta nélkül, minthogy nem önjoguak, semmit sem tehetvén, méltán tagadhatni), sehol sem hatalmazta fel a végrendeleteknek, mint a vallományoktól névszerint is megkülönböztetett rendelkezésnek érvényesítésére; mind azon okból, mivel a gyámatya által helybenhagyott végrendelet érvényességét nem a rendelkező árva, hanem a helybenhagyó gyámatya tetszésétől kölcsönözné, holott a H. K. 1. R. 51. cz. 9. §. szerint a végrendeletnek a rendelkező szabad tetszéséből folyónak kell lenni; mind végre azon okból is, mivel ha az árvák kérdés alatti végrendelete fenállhatna, az valósággal a gyámatya gyámoltja vagyonáróli rendelkezésének tekintethetnék, már pedig a H. K. 1. R. 112. cz. 3. §. szerint a gyámatya el van névszerint tiltva az árvai vagyon elidegeníthetésétől, s a vagyont tárgyazó minden hatalma azoknak csupán védelmezhetésére van szorítva.

Az idézett törvények csak árva gyermekekről szólanak ugyan, az ok ugyanazonságánál fogva mindazonáltal érthetni a közlötteleket az atyai hatalom alatt levő fel nem serdültekről is.

3.) A teljes kort még el nem ért felserdült fiak, de csak bizonyos tekintetben. Ezek ugyanis lehetnek

a.) atyai hatalom alatt levők, kik az atyai ingó vagyonokról csak annyiban végrendelkezhetnek, a mennyiben atyjuk megengedi; másként van azonban a dolog a fiak által önszolgálataikkal vagy tudományukkal szerzett vagyonra nézve, mert ez iránt atyjuk akarata nélkül is szabadon rendelkezhetnek a H. K. 1. R. 51. cz. 9. §. szerint.

b.) Árvák s ennél fogva gondnoki hatalom alatt levők, kik a szüléiktől reájok törvényi örökösödés útján szállott vagyonaik mint reájok nézve ősiek felett nem végrendelkezhetnek, akár ingók, akár fekvők legyenek is azok az

A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. és 25. cz. szerint, kivéve azon esetet, ha kihalófélben levők vagyis családjuk utolsó tagjai volnának, kiket az ósiség nem gátolhat a rendelkezési jog gyakorlatában, s a fejedelmi jog sem, ha a rendelkezés alá vett vagyon nem adományi. Ellenben végrendekezhetnek a felserdült árvák is, mégpedig gondnokaik jóváhagyása nélkül mindazon vagyonaik felett, melyek ősieknem tartathatnak, mert a midőn a felserdültek ilyen vagyonok feletti végrendekezését még az atyai hatalom sem korlátozhatja, nem láthatni okát annak, hogy azt az atyainál szűkebb kerületű gondnoki hatalom miért korlátozhassa.

A felserdült ifjak közlött esetekbeni végrendekezhetési jogát nem szüntette meg az 1792: 2. cz., melyben az atyai s gondnoki hatalom alatt levők azon személyek közé számláltatnak, kik magukat kötelezhetési képességgel nem bírnak; a végrendekezés ugyanis a rendelkezőre nézve kötelezésnek semmi esetben sem tartathatik, kény szerint változtatható levén, s eredménye csakis a rendelkező halála után lehetvén.

4.) A végrendekezhetési képességgel nem bíró személyek közé szokták számlálni a hajadon, azaz még férjhez nem ment leányokat, korukra való tekintet nélkül azon okból, mivel ezek a H. K. 1. R. 112. cz. 1. §-ban gyámság alá vettetvők férjhezmenetelökig, és mivel a H. K. 1. R. 91. cz. szerint nem tehetnek sem örök- sem ideigleni bévallásokat. Azonban midőn a H. K. 1. R. 111. cz. 7. §-ban a felserdült hajadonoknak, gyámság alá rendeltségek mellett is, ugyanazon rendelkezési jog engedtetik mint a fiaknak, és a midőn az idézett 91. czimben a hajadonok csupán olyan bévallások tételétől tiltatnak el, melyek maguknak, örökösöknek vagy atyjokfiainak károsok, végrendeletök pedig, mely haláluk után teljesül, reájok nézve káros nem lehet, és az örökösökre nézve jogi sérelmet okozó végrendeletet tenni a felserdült fiaknak, sőt a teljeskoru s önjogává vált aszszonyoknak s férfiaknak sem állhat hatalmában: nem lehet még képzelni is oly megállható okot, a melynél fogva a felserdült hajadonok végrendekezhetési jogát inkább lehetne s kellene korlátozni, mint a felserdült fiakét.

267. §.

b.) A végrendeleti örökösre nézve.

Végrendeleti örökösök (kik hagyományosoknak is neveztetnek) lehetnek, kik vagyont szerzethetési s birtokolhatási képességgel bírnak. Ennélfogva nem neveztethetnek ki végrendeleti örökösöknek

1.) a ludasok vagyis azok, kik a H. K. 2. R. 30. cz. szerint a fejedelem s haza elleni hűszegésért megbüntetettek, a mennyiben az ilyenek még saját jószágaik birtokolhatásától is, még pedig örökre meg levén fosztatva, annyival kevesebbé lehetnek végrendeleti vagyon szerzésére s birtokolhatására képesek.

2.) Az idegenek, kik honosittatásukig jószágot nem birtokolhatnak az A. C. 3. R. 41. Cz. 1. cz. szerint, mely az idegeneket csak a fekvő vagyontól, s névszerint annak birtokolhatásától rekesztvén el, állithatni, miként az idegeneknek is hagyományoztathatnak ingók, s ennélfogva a hagyományozott fekvők birtokától is csupán azok becsü szerinti ára letétele mellett fosztathatnak meg.

3.) Az eklésiák, de csupán a fekvő jókra nézve, azon hagyományzások, melyek az örökösök vagy a fiscus joga sérelmével eklésiák számára tétettek, teljesen erőtlének levén az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. szerint.

268. §.

c.) A végrendelet tárgyát tevő vagyonra nézve.

A végrendelet tárgyát tevő vagyonnak, mely hagyományosnak is neveztetik, a végrendelező szabad rendelkezése alá tartozónak kell lenni, milyeneknek általában a végrendelezőnek csupán szerzeményei tartathatnak. Ennélfogva nem hagyományoztathatnak

1.) azon vagyonok, melyek nem voltak a végrendelező tulajdonai kirekesztőlegesen, az ilyenek nem levén a végrendelező H. K. 1. R. 51. cz. 9. §. szerinti szabad tetzésétől függők. Tehát a szerzőtársak egymás részéről, p. o. a férj a szerzőlevélbe iktatott nevü felesége illetőségéről nem végrendelezhetik a H. K. 1. R. 48. 102. cz. A. C. 3. R. 25. Cz. szerint.

2.) A végrendelezőnek ősi akár ingó, akár fekvő bár-

minemű vagyonai a H. K. 1. R. 58. cz.; A. C. 3. R. 25. Cz. 1. R. 6. Cz. 2. cz. szerint csapán az atya ősi ménesebeli illetőségét véve ki, melyet a H. K. 1. R. 101. cz. szerint hagyományozhat. Csakugyan ha a végrendelkező kihalófélben levő személy, hagyományozhatja ősi nem adományos vagyonait is, nem lehetvén az sérelmére családnak, mely benne kihal; hagyományozhatja ősi adományos jószágait is királyi jóváhagyás hozzájárultával, az azokra ruházott pénzt, építményeket és javításokat pedig a nélkül is; valamint a királyi jóváhagyás mellett birt adományos jószágokat is, ha az, a kitől szerezte még nem halt ki, azok csakis ennek kihaltával válván adományosokká; nemkülönbén még azon adományos jószágokat is, melyek az adományos örököseinek s ezek hagyományosainak s engedményeseinek voltak kezdetben adományozva.

3.) Azon szerzemények, melyek elidegenített ősi vagyonok árával, vagy az által szereztettek, a ki ősieket idegenített el a H. K. 1. R. 110. cz. 1. §. azon rendelkezésből következtethetőleg, mely szerint a szerzeményekről olyan rendelkezés erőtlen, mely a gyermekek vagy rokonok joga sérelmével történt. Midőn ugyanis a H. K. 1. R. 57. cz. 2. §. szerint a szerző szabadon rendelkezhetik szerzeményeiről, gyermeke akarata ellenére is, az idézett két törvény közti tetsző ellenkezés csak úgy enyészethetik el, ha az ősiek árával vásárolt szerzeményről rendelkezés tartatik érvénytelennek, a szó betűszerinti értelmében is csak a nevezethetvén szerzőnek, a ki örökölt ősi vagyonait épen megtartva, azokat érdemével vagy magát — s nem pedig családját — illető pénzzel szerzett vagyonokkal öregbitette, vagy legalább többet szerzett törvényes örökösei számára, mint a mennyit az ősiekből elidegenített.

4.) Mind az, a mit valaki akár törvény, akár végrendelet vagy egyezményben kikötött azon feltétel alatt birtokol, hogy el ne idegenithesse; milyenek az egyházi vagyonok a H. K. 2. R. 51. cz. 1. §. az özvegyi tartásul birtokolt jószág az A. C. 3. R. 25. cz. szerint, és a hitbizományi jószág (fidei commissum) a törvény erejével bíró alapítványi levél szerint.

5.) Alaptalanul számláltatik a közlöttek közé annak adományos szerzeménye, a ki nem kihalófélben levő. A szerző végrendelkezését ugyanis gyermekei nem ellenezhetik a H. K. 1. R. 57. cz. k. §. szerint, de a fiscus sem ellenez-

heti, az csakis a kihalófélben levő ilyen végrendekezését ellenezhetvén, ha királyi jóváhagyás nélkül történt a H. K. 1. R. 10. cz. 2; 65. cz. 2. §. szerint.

2.) A végrendelet külső kívánatosságairól.

269. §.

A köz és magán hitelességű végrendeletekre nézve.

A végrendelet külső kívánatosságai tárgyazzák annak alakját, vagyis azon kellékeket, melyekkel el kell láttatva lenni azon irománynak, melybe foglaltatott a megholt végrendelete. Törvénytarunkban még a végrendelet alakjáról gondoskodni akarásnak sem lehetvén nyomára találni, ezen temérdek fogyatkozás pótlására a szokás nyújtott segédkezeket, osztván a végrendeleteket ahozképest, a mint a rendelkező végakarátát írásban vagy élőszóval nyilvánította, irottakra (testamentum scriptum) és szóbeliekre (t. nuncupativum), melyek lehetnek

1.) közhitelességűek (t. publicum) vagyis olyanok, melyek közhitelességű pecsét és aláírás által hitelesítettek. Ezek készülnek,

a.) ha irottak úgy, hogy a végrendelező maga vagy más által végrendeletét, azt élő szóval sajátjának valván, személyesen bemutatja a közhitelességű pecséttel bíró személyek u. m. királyi táblai elnök, ítélőmester, főkormányshéki titoknak, káptalan, konvent, vármegyei vagy székhelyi közgyűlés, városi közönség elébe, azt jegyzőkönyvbe igtattatni, s abból szokott hitelesség alatt kiadattatni kérvén; vagy ha végrendelete tartalmát titokban kívánja tartani, azt bépecsételve a nevezett hiteles személyek kezei közé megtartás végett leteszi (testamentum clausum), a végrendelet borítékára iratván fel a befogadó személy vagy testület által a hitelesítő bizonyítvány;

b.) ha pedig szóbeliek, úgy készülnek, hogy a végrendelező a közhiteltű személy vagy a közhiteltű testület küldötteit magához hivatja s azok előtt előmondja végrendeletét, kérvén azt írásba foglaltatni, s szokott hitelesség alatt kiadattatni.

2.) Magán hitelességűek (t. privatum), melyek magán személyek aláírása és pecsété alatt készülnek, úgy

a.) ha írottak, hogy azokat a végrendelező maga leírja vagy íratja, saját kezével aláírja és szokott pecsétével erősíti, nem kívántatván meg szükségesképen hogy bizonyságok által is hitelesíttessenek; kivéve a városi fekvő jókat érdeklő végrendeleteket, melyeket az egyébiránt csak is örökvásári levelekről emlékező H. K. 3. R. 13. cz. értelmében, gyakorlatilag két esküdt polgár aláírása s pecsége által is hitelesíttetni kell;

b.) ha szóbeliek pedig úgy, hogy a végrendelező minden kifogáson felül levő legalább két bizonytságot hivat, szabály szerint törvényhatóságabeli táblabírákat, vagy illetőleg városabeli esküdt polgárokat, éppen a végre, hogy élő szóval előadandó végrendeletét kihallgatván, azt foglalják szokott módon nevök aláírásával s pecséteikkel hitelesített irományba. Ha ezen bizonyságok elmulatnák a meghalt végrendeletét írásba foglalni, megeskettetve arról érvényes tanuvallomást tehetnek szokás szerint; holott még az írásba foglalt szóbeli végrendeleteket is, a dolog természetével megegyezőleg, csak akkor lehetne hiteleseknek tartani, ha azok a rendelkező előtt felolvastatván, általa helybenhagyatnának, s a bizonyságok arról is bizonyítvának, hogy e megtörtént.

II.) A végrendelet neveiről.

270. §.

A végrendeletek érvényesek vagy érvénytelenek.

A végrendeletek némely nemei saját neveikkel különböztetnek meg, melyek részint érvényesek, mint a fiók- hitbizományi s urbéresi végrendeletek és az örökbefogadás; részint érvénytelenek, mint a semmitérő, erőt vesztett, megmásolt, sikertelen végrendeletek.

1.) Az érvényes végrendelet különös neveiről.

271. §.

a.) A fiókvégrendeletéről.

Azon végrendelet, melylyel egy más már meglevő magyaráztatik, vagy a mely egy régiebb után a nélkül kél, hogy azt megsemmisíténé, vagy az abban foglaltakkal me-

rőben ellenkező rendelkezést foglalna magában, neveztetik fiók- vagy pótlékvégrendeletnek (codicillus). Ennek még csak nevét sem találhatni fel törvénytárunkban, szokásban van azonban, s a végrendeletekkel közösök levén kívánatosságai, méltán lehetne 2-k 3-k 4-k sat. végrendeletnek nevezni; mert az első végrendelet kikelése után akárhány ilyen készülhet s fen is állhat egyszersmind, a mennyiben egymással nem ellenkeznek, ellenkezés esetében az újabbnak a régibb sőt még az első végrendelet felett is módosító, változtató s megsemmisítő ereje levén. Honi szokásaink szerint nem levén helye azon különbségnek, mely van a romai törvények szerint a testamentum és codicillus között: szembetünő azok tévedése, kik fiókvégrendeleteinket a romai törvény értelmében magyarázgatják.

272. §.

b.) A hitbizományi végrendeletről.

Hitbizománynak (fidei commissum) neveztetik az, a mi végrendeletileg úgy hagyatik valakinek, hogy azt a rendelkező által kijelelt maradékokra, az általa szabályozott módon bocsássa által, a hagyományozott vagyon felosztása, elidegenítése s terhelhetése kirekesztésével. Mind a mellett is, hogy az ősi jószágokat elidegeníthetlenségöknél fogva, csaknem családi hitbizományoknak tarthatni, s ennél fogva nem tagadhatni, hogy a családok vagyonossága s azáltal feltételesített tekintélye s hatalma biztosítását eszközlő hitbizományi intézkedés elve törvényhozásunk által érdemileg már több századok óta el van fogadva: törvénytárunkban a hitbizományi magán rendelkezés szabályaira, sőt annak még csak nevére sem találhatni, hihetőleg azon okból, mivel az ősiség felállítás a családi fényt s tekintélyt eléggé biztosítónak képzelte. Abból azonban, hogy a hitbizomány neve ismeretlen törvényünk előtt, éppen nem következtethetni azt, hogy a hitbizományi magán rendelkezés érvénytelen lenne. Ugyanis, midőn törvényünk s jelesen a H. K. 1. R. 5. és 57-k czimei a szerzőket felruházták azon joggal, hogy szerzeményeikről tetszésök szerint szabadon rendelkezhessenek, felruházták azzal is, hogy azokról hitbizományt alapítólag rendelkezzenek; ez a szabad tetszés szerinti általános rendelkezhetésnek egyik neme levén.

Nemcsak rendelkezhetni ennél fogva hitbizományilag,

hanem azt, a rendelkező akarata teljesülését veszedelmezhető események ellen is védelmezhetni, törvényeinknek a hitbizományi rendelkezés következtében létesült jogi viszonyokra alkalmazható szabályai segédelmével. Tagadhatatlan ugyanis, hogy a hitbizomány a szerzőnek olyan tulajdona levén, melyet az szabad rendelkezhetési jogánál fogva, kijelölt örököseinek azon feltétel alatt hagyományoz, hogy azok azt következőiknek éppen olyan épségben adják által, a milyen épségben a rendelkezőtől örökölték: a hitbizományos örököseket nem lehet az örökölt vagyon tulajdonosainak, hanem csakis haszonvevőinek tartani; és a hitbizomány birtokosa azt nem öröklí megelőzőjétől, a ki nem volt annak tulajdonosa, hanem attól csak átveszi az alapító rendeletéből, s éppen azért úgy tekinthetjük, mint az alapító örököse. Az ilyen értelemben venni kellett hitbizománynak az alapító végrendelete értelmébeni fennmaradását veszélyeztethetik e következő események:

1.) A birtokos hűtlenség vétkeérti elmarasztaltatása, a fiscusnak a hűtlenek jószágai elfoglaltathatása s adományozhatása iránti jogánál fogva. Ez ellen biztosítva van az alapítvány az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz. azon rendelete által, mely szerint hűtlenségi vétekért „*az executio de bonis seu juribus possessionariis delinquentis cconvicti ipsum solum proprie et praecise concernentibus*” lehet. A hitbizomány ugyanis nem tulajdona a birtokosnak, s nemcsak éppen őt illető jószág, hanem olyan, mely következőjét illeti, mihelyt ő nem él, s következőképpen éppen úgy nem foglaltathatik el, mint a megítéltetett hűtlen kezei között netalán találtathatott örzemény (depositum).

2.) A maradék által követelt osztály. Ezen követelés ellen is biztosítva van a hitbizomány, mert a midőn a H. K. 1. R. 57. cz. 1. §. azt rendeli, hogy a szerző atyának utódaira nézve tett akárminemű osztályos rendelkezését tartoznak azok helybenhagyni s abban örökre megmaradni: az alapító végrendeletével ellenkező osztályt, annak szerzeményeire nézve, követelő utódoknak felperességét az igazságos bírónak le nem szállítani nem lehet; tagadhatatlan levén az, hogy a tetszés szerinti rendelkezhetési jogával felruházott atya ugyis oszthatta utódai között szerze-

ményeit, hogy azok közül egyiknek bármennyivel is több jusszon, mint a többinek.

3.) A hitbizományi vagyonoknak a birtokos által tett elidegenítése. Esem veszélyeztetheti a hitbizományi alapítvány fenmaradását s épségét, azon a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cikke szerint törvénynyé tett elv-nélfogva, hogy senki sem ruházhat másra több-jogot, mint a mennyivel maga bir (*nemo plus juris in alium transferre potest, quam quod habet*). Nem le-vén ugyanis a hitbizományi vagyon az eladó tulajdona, azt hiában adta el, s végrendelet szerinti következője azt fizetés nélkül és éppen úgy viszzszaköltheti, mint a H. K. 1. R. 61. cz. szerint az, a kinek részét megegyezése nélkül ide-genitette el rokona, vagy a tulajdonos az őrző által eladott örzyményét.

4.) A birtokos hitelzójének követelése. Ez ellen is védve van törvényeink által a hitbizományi tö-meg, a mennyiben az a birtokos adosságaért nem követel-tethetik. Nem levén ugyanis annak tulajdonosa a birtokos, az azt éppen úgy nem terhelhette, mint bérló a haszonbé-ri jószágot, s törvényeink is jelesen az A. C. 4. R. 4. Cz. 1. cz. a hitelezőket az adós tulajdonára utasítván, azok kö-veteléseiket e birtokos életében csakis a hitbizományjövdel-meii ellenintézhetik. Abirtokos halála után sem vétethetik fel adossága a hitbizományi vagyonokból, mert a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint a meghaltak adosságait azok levén kötelesek fizetni, a kik javait örökölték: a meghalt hitbizományos kö-vetkezője, megelőzője adosságainak a hitbizománybólí fize-tésével nem terheltethetik, mivel a hitbizományt nem meg-előzőjétől, hanem az alapítótól örökölte, annak levén vég-rendeleti örököse.

273. §.

c.) Az urbéresi végrendelettről.

Az urbérések végrendelkezhetésének szabályai:

1.) Ingó vagyonai felett is csak a kihalófélben levő ur-bérések végrendelkezhetnek a H. K. 3. R. 30. cz. k. §. szerint.

2.) Ingatlan ősi vagyonai felett, melyek földes uraik-ra szállottak, nem rendelkezhettek; szerzeményfekvőknek is csak feléről, más fele a földesurat illetván a H. K. 3. R. 30. cz. k. és 1. §. szerint.

3.) Házasságuk ideje alatt szerzettingó s fekvő vagyonaiknak fele része feleségöket illette, melytől azt végrendeletileg meg nem foszthatják a H. K. 3. R. 29. cz. 2. §. szerint. Ennélfogva a földesur csak azon fekvők fele részét igényelhetette, melyek urbérese házasságának kezdete előtt vagy megszűnése után szerzettettek, a netalán elhalt feleség illétősége rokonaira szállandó levén.

4.) Az urbéri állomány földesuri tulajdon levén s az urbérese, a H. K. 3. R. 30. cz. 7. §. szerint, csupán az azokra fordított munkája béréről rendelkezhetvén: a földesur visszakövetelhetette a hagyományozott urbéri állományt, ha kifizette az 1791: 26. czikk értelmében a rendelkezőt illetett építmények s javítások becsü szerinti árát a hagyományosnak.

5.) Ha pedig az urbéres törvényszerinti örököst hagyott maga után és ez még nem érte el kora 12-ik évét: az atya nem csak saját részéről tehetett végrendeletet, hanem azon esetre, ha örököse kimulna míg a tizenkettődik évet elérné, más örököst is helyettesíthetett tetszése szerint, úgy, hogy ez örökölje netalán elhalandó fia vagyonát. De ha az örökös elérte vagy meg is haladta a felerdültség törvényes korát, az efféle helyettesítés elenyészett és minden vagyon az örökös rendelkezése alá jutott a H. K. 3. R. 30. cz. 4. és 5. §. szerint.

6.) Az urbéresek végrendelete kívánatosságaira nézve a törvény nem rendelkezvén, szabályul használtattak azok, a melyek fenebb a végrendeletek alakjára nézve közöltettek, és csakis a mennyiben nem ellenkeztek az urbéres lakhelye régi szokásaival, melyek minden a végrendelkezést illethetőkre nézve törvény gyanánt megtartandóknak rendeltettek a H. K. 3. R. 30. cz. 6. §-ban.

Jóllehet ezen, az urbéresek végrendelkezését a földesurak érdekében korlátolt törvények újabbak által sem nem módosítottak, sem el nem töröltettek; mivel mindazonáltal azon időbeli jobbágyságról szólanak, a midőn azok személyekre nézve is földesuraik tulajdonai voltak: miután az 1791: 26. czikk az örökös jobbágyságot eltörölvén, az urbéreseket a régi jobbágysághoz még hasonlítani sem lehet: méltán állithatni, hogy az urbéresek szerzeményvagyonaik felett, földesuraik kirekesztésével, teljes szabadsággal rendelkezhettek, valamint az ősiekről is, ha törvényszerinti örököseik nem maradtak.

274. §.

d.) Az örökbefogadásról.

Az örökbefogadás is egy neme a végrendekezésnek, a mennyiben a tulajdonos ez által is a felett rendelkezik, hogy halála után vagyoni kire szálljanak. Az örökbefogadásnak két nemét különböztetik meg törvényeink, melyek közül

1.) egyik az, a mely által az örökbefogadott olyan egybeköttetésbe lép az örökbefogadóval, mintha annak gyermeke lenne (*adoptio filialis*) a H. K. 1. R. 8. cz. szerint. E megeshetik érvényes végrendelet-, sőt fiókvégrendeletben is azon vagyonokra nézve, melyek felett az örökbefogadó végrendelezhetett, az idézett törvény értelmében fejedelmi jóváhagyásra is szükség levén azon esetben a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint, midőn a hagyományzott vagyonok adományosok volnának. Az örökbefogadott ilyen örökös csupán abban különbözik a végrendeletitől, hogy az rendszert az örökbefogadó családi körébe fel szokott vétetni, s annak gyermeke gyanánt tartatni s neveltetni. Végrendelet levén alapja az örökbefogadás ezen nemének, mivel azt az örökbefogadónak változtatni élete fogytáig hatalmában áll: elenyészik, mihelyt az örökbefogadó végrendeletét visszahúzza vagy megváltoztatta, valamint az által is a H. K. 1. R. 49. cz. 2. §. értelmében, ha az örökbefogadó hűtlenség vétkeért elmarasztaltatik.

2.) Másik az, a mely által két vagy több személy egymással kölcsönös örökösödési egybeköttetésbe lép (*fraternalis adoptio*) a H. K. 1. R. 66. cz. k. és 1. §. szerint. Létesül ez az egymást örökbefogadók egyezménye által, a mire mutat az is, hogy az örökbefogadás ezen neme az idézett törvény k. és 1. §-aiban *contractus*-nak nevezetik, melynek csupán oly jószágok lehetnek tárgyai, melyekről az egyezkedő felek szabadon rendelkezhetnek; így az ősi nem adományos jószágokról csupán kihalófélben levők, az adományosokról pedig azok is csak fejedelmi jóváhagyás mellett rendelkezhetvén az idézett törvény 3. és 4. §-ai szerint. Kölcsönös egytetértés útján létesült egyezmény levén alapja az örökbefogadásnak, azt végrendeleti intézkedésnek nem nevezhetni, s ennél fogva azt egyik félnek a másik beléegyezése nélkül megsemmisíteni nem

állhat hatalmában. Midőn egyik az egyezkedett felek között hűtlenség vétkeért elmarasztaltatnék, elannyira megsemmisül ezen kölcsönös örökösödési egyezmény, hogy még fejedelmi kegyelem megnyerése által sem elevenedik meg a H. K. 1. R. 49. cz. szerint.

Csak azon örökbefogadottakat számlálhatni, a H. K. 1. R. 120. cz. értelmében, az örökbefogadó családá firokonai (agnati) közé, kik királyi jóváhagyással megerősített végrendelet s illetőleg egyezmény erejénél fogva lettek örökösökké.

2.) Az érvénytelen végrendeletek neveiről.

275. §.

A semmitérő, erőtvessztett, megmásolt, süketetlen végrendeletekről.

Érvénytelenek általában mindazon végrendeletek, melyek a végrendeletek belső vagy külső kívánatosságaival nem bírnak. Ezeknek a romai törvényből kölcsönözött nevek alatt megkülönböztetett nemei:

1.) A semmitérő végrendelet (t. nullum), mely már készülésekor nem birt a végrendeletek érvényességét feltételesítő kellékekkel. Ilyenek p. o. a fel nem serdült gyermekek, bolondok végrendeletei, és azok, melyekben csupán ősi vagyonok hagyományoztattak, vagy erőszak segédelmével készítették, valamint azok is, melyek hitelesítő aláírásokkal s pecsétekkel nincsenek ellátva sat.

2.) Erőtvessztett v. r. (t. irritum). Így nevezetik az, a mely készülésekor érvényes volt ugyan, de azután a rendelkező elvesztvén végrendelkezhetési jogát erőtlenné vált. Ilyen p. o. a hűtlenségért elítélt bűnösnek még követeltetése előtt készült végrendelete a H. K. 1. R. 49. cz. azon rendeletéből következtethetőleg, mely szerint a végrendelkezés egy esetének méltán tartható örökbefogadás, legyen bár királyi jóváhagyás által is megerősítve, az örökbefogadó hűtlensége miatt elannyira érvénytelenül, hogy még királyi kegyelem nyerése által sem eleveníttethetik meg.

3.) Megmásolt v. r. (t. ruptum) vagyis az, a melyet a végrendelkező vagy újabb végrendelete által megsemmisített, a mit halála pillanatáig, ha eszén van akárhányszor tehet, vagy készakarva elszaggatott.

4.) Sikeretlen v. r. (t. destitutum). Így neveztetik az, a mely minden érvényessége mellett is eredmény nélküli vagy azért, mivel a hagyományos még a végrendelező előtt elhalván, vagy azért, mivel a hagyományos az örökséget akár el nem fogadván, akár ludassága miatt el nem fogadhatván, nincs ki örökölje a végrendeletben hagyományozott vagyont.

276. §.

A mostoha végrendeletéről.

Az érvénytelen végrendeletek közé szokták sámlálni a mostoha végrendeletet is (t. inofficiosum) vagyis azt, a melyben a szülék gyermekeiket kirekesztették szerzeményeikből, a mi kitagadásnak (exheredatio) nevezetik. Érvénytelennek állittatik ezen végrendelet azok véleménye szerint, kik azt állítják, hogy a szülék nem tagadhatják ki gyermekeiket szerzeményeikből, mely vélemény alaptalansága megtetszik e következőkből:

1.) Hogy azon szabad tetszés szerinti rendelkezés joga, melylyel a szerző a H. K. 1. R. 57. cz. k. §. szerint úgy bir, hogy annak gyakorlatában még gyermekei ellenzése által sem gátoltathatik, a végrendeleti rendelkezést is magába foglalja, világos abból, hogy ezen tetszés szerinti rendelkezés jogából következtetőleg rendeltetik az 1-ső §-ban az, hogy a gyermekek kötelesek megnyugodni a szerző atya azon osztályos rendeletén, melyet szerzeményeire nézve halála utánra tett, és a mely nem egyéb mint végrendelet. Különben is az idézett törvény k. §. ezen kitétele: *vita comite*, hogy törvényeink nyelve szerint, csupán élők közti egyezkedést jelentene, bé nem bizonyíthatatik, midőn a II. Lajos 7. V. 22. cz., s a H. K. 1. R. 83. cz. 1. §-ából is láthatólag, az csak ennyit jelent: míg él vagy éltében; és ha az atyát éltében szabad rendelkezés illeti, úgy nem csak egyezkedhetik, hanem végrendelkezhetik is tetszése szerint, a mennyiben a végrendelet is olyan rendelkezés, melyet a meghalt éltében tett halála utánra.

2.) A H. K. 1. R. 53. cz. 10. §. azon rendelkezésből, hogy az atya a fiúnak s viszont a fiu az atyának szerzi mindazt, a mi vagyont és jószágot szerezni képes, nem következtethetni azt, hogy az atya gyermekét szerzeményei-

ből ki ne rekeszthetné. A felhozott §. ugyanis nem önál-lású feltételetlen szabály, hanem a mint a kezdő szava (quo-niam) mutatja, okadási egybeköttetésben van az előtte levő §-al, melynek értelme az, hogyha az atya és fiu közötti gyöngéd viszony a H. K. 1. R. 52. és 53. czimekben elő-sorolt okok által nem lévén megzavarva, az atya s fiu kö-zött nem kénytelen hanem önkénytes osztály történik: azok minden vagyonainak különbség nélkül fel kell közöttök osztatni. Szól tehát a kérdés alatti törvény azon esetről, midőn az egymás ellen nem neheztelő atya és fiu önkén-tesen osztozni kívánnak egymással; a tehát — a törvény-magyarázás szabályainak sérelme nélkül — nem alkalmaztat-hatik az éppen ellenkező u. m. azon esetre, midőn a gyer-mekére neheztelő, attól elidegenített s mást nálánál boldo-gitani inkább kívánó atya, gyermekével nem csak nem ki-vánja megosztani szerzeményeit, hanem azokból határozot-tan éppen ki is akarja rekeszteni. Ha továbbá a kérdés alatti törvényt a követelt értelemben lehetne venni, ugy a mint következtethetni abból azt, hogy az atya nem rekeszt-heti ki szerzeményeiből gyermekeit, éppen ugy követke-ztethetni azt is, hogy a gyermekek sem rekeszthetik ki aty-jukat szerzeményökből, a mit pedig az ellenvéleményűek sem állitnak s nem is állithatnak; mert a H. K. 1. R. 5. cz. k. és 51. cz. 9. §§. szerint a fiu hagyományozhatja szerzeményeit tetszése szerint, atyja helybenhagyása nélkül, tehát atyja kirekesztésével is, a mi eléggé bizonyítja azt, hogy a törvényhozó maga sem vette abban az értelemben a H. K. 1. R. 53. cz. 10. §., melyet annak a taglalás a-latti vélemény pártolói adni kívánnak.

3.) Midőn a H. K. 1. R. 5. cz. k. §. korlátlan ren-delkezhetségi szabadságot enged az atyának szerzeményeire nézve, fia akarata ellen is, és azt az A. C. 3. R. 25. Cz. is helybenhagyja ezen szókkal: „a kiknek magok kereste jó-szágaik vannak, azokról való dispositiojok és szabadságok a decretum tartása szerint helybenhagyattatnak azoknak gyermekei s egyéb rokonsági ellen is”: birni kell az atyának gyermekeit kitagadhatási joggal, mint a mely csak egy neme az általános s névszerint a gyerme-kek ellen is megengedettett rendelkezhetési jognak.

4.) Midőn a szülők gondoskodására méltó gyermekek boldogítására azok a természet által ösztönöztetnek, s az

ősi vagyonok elidegenítésének tilalmánál fogva törvényünk által kényszerítettnek is: a szülék szerzeményeikről rendelkezhetését korlátozni törvényhozásunknak szándéka annyi-
val kevesebbé lehet, mentől bizonyosabb, hogy a gyer-
mekek szüléik iránti kötelessége teljesülésének nélkülözhe-
telen biztosítéka az, hogy a gyöngédtelenül megsértett szü-
lék gyermekeik háládatlanságát kitagadásuk által büntet-
hessék.

Ennélfogva nincs s nem is lehet helye, törvényeink szerint, az azok előtt még nevére nézve sem ismeretes mos-
toha végrendeletnek, kivált midőn történt gondoskodás az
iránt, hogyha az atya gyermekeit illető ősi vagyonait eli-
degenitván, őket szerzeményeiből is kirekesztené, a gyerme-
kek követelhessék az atyai végrendelet által okozott sérel-
mök orvosoltatását a H. K. 1. R. 110. cz. nyomán; az a
ki ősi vagyonait idegenítette el, míg azok ki nem egészít-
tetnek, szerzőnek s következőleg végrendelkezhetőnek nem
tartathatván. Sőt azon esetre nézve is történt gondoskodás,
midőn az atya nevetlen gyermekeit szerzeményeiből ki-
tagadásuknál fogva tápláltathatásuk eszközeitől fosztaná
meg, a mennyiben a H. K. 1. R. 55. cziméből következtethetőleg
kötelesek lévén a szülék gyermekeik tisztessé-
ges élelméről s öltözetéről gondoskodni, rendelkezési jo-
gukat csakis ezen kötelességük teljesítésének feltétele alatt
gyakorolhatják, s ennél fogva a gyermekek ezen kötelesség
teljesítését elmulasztó szüléik hagyományosaitól a táplálta-
tásukra szükségeseket méltán visszakövetelhetik; azok a
szülék vagyonaikra fektetett olyan terünek képzeltehetvén,
melyet birtokosaik tartoznak hordozni.

MÁSODIK PONT.

A törvényi örökösödésről.

277. §.

Ezen örökösödésről s neveiről általában.

Törvényinek (successio legalis) azok örökösödése
nevezetik, kiket a törvény nevezett a meghalt örökösévé;
még pedig ősi vagyonaikra nézve általában, szerzeményeire
nézve pedig azon esetre, midőn végrendeletet vagy nem
hagyott, vagy az, a melyet hagyott, érvénytelen. Mivel pe-
dig a törvény szerinti örökösök vagy olyanok, kik a meg-

holttali vérségi egybeköttetésöknél fogva vagy olyanok, kik csupán a törvény rendeleténél fogva öröklők a meghalt vagyonaikat: a törvényi örökösödésnek két nemét különböztethetni meg, u. m. a vérségi (*successio quae fit jure sanguinis*) és a csupán törvényi (*successio stricte legalis*) örökösödést.

A.) A vérségi örökösödésről.

278. §.

A vérségi örökösödés osztályairól.

A meghalt vagyonaikat nem öröklők egyszersmind annak minden életben levő vérei, hanem csak azok, kiket a törvény bizonyos megállított rend szerint jogosított az örökségnek mások előtti igényelhetésére. A meghalt örökségét igényelhető rokonok rende azon elvre alapított, hogy a meghalt örökségének azokra kell szállani, kiket ő feltehetőleg mások felett szeretett, s kiket ennél fogva ha végrendeletet tett vagy tehetett volna, hihetőleg örököséivé nevezett volna ki. Mivel pedig az ember rendszerint annál inkább szokott valakit szeretni, mentől több önegyéniségéveli ugyanazonoságot talál fel benne, vagyis mentől közelebbi vérrokon: méltán fel lehet tenni, hogy a meghalt azokat leginkább szerette, kik létüket tőle vették, ezek után pedig kiktől ő vette lételetét, s végre azokat, kik vele ugyanazon közös törzsokszüléktől származtak. Ezen csaknem minden mivelt nemzetek polgári törvényei által méltányolt feltétellel összhangzólag határozták honi törvényeink is, hogy a meghalt közvetlen öröksei, nemzettei (*descendentes*) legyenek, ezekután nemzői (*ascendentes*), s végre mellékágbeli rokonai (*collaterales*). A vérségen alapuló törvényi örökösödésnek ennél fogva három osztályát különböztethetni meg, melyek közül első a nemzettek, második a nemzők, és harmadik a mellékágbeli rokonok örökösödése, mely osztályzatnak vezérszabálya az 1.), hogy az első osztálybeliek kirekesztik a más két osztálybelieket, s azok nem léte esetében a második osztálybeliek kirekesztik a harmadik osztálybelieket, kik csak azon esetben örökölnék, ha nincsenek első és második osztálybeli örökösök; kivéve azon egy esetet, midőn az osztály után elhalt örököstelen nemzett vagyonaikat nemzői s testvérei együtt öröklők. Ezen szabályt

deakul így szokták kifejezni: *successio magis descendit quam ascendit, magis ascendit quam divergit*. 2.) Az ugyanazon osztálybeli örökösök egymást nem rekesztik ki, hanem együtt s egyszersmind örökösödnek. Ezen szabály csakugyan kifogást szenved mindenik osztályra nézve azon esetben, midőn az öröklendő vagyon csupán a fiörökösöket illetvén, ezek által nőrokonaik bár ugyan azon osztálybeliek legyenek is, kirekesztethetnek. Ugy szintén kifogást szenved különösen a harmadik osztályra nézve, a mennyiben a mellékágbeli vérek közül a közelebbiek kirekesztik a távolabbiakat.

Mi előtt az örökösödés ezen három osztályai tárgyaltatnának, s előadtnék az azokba tartozó örökösöknek részesedésök mértéke is, szükség megismerkedni az örökséghez tartozó vagyonoknak az örökösödés tekintetébeni természetével, főleg azáltal levén törvényeink szerint a személyek öröklési joga feltételesítve.

279. §.

A vagyonok örökösödés tekintetébeni természetéről.

Őseink, azon okból, mivel a katonai vitézséggel szerzett hazát a H. K. 1. R. 18. cz. szerint karddal s fegyverrel kell oltalmazni, s a hazafiak jószágait katonai szolgálattal s vérontással szerzették, és mivel némberek és leányok fegyverrel katonáskodni s az ellenséggel küzdeni nem szoktak s nem is tudnak: kitünő kedvezéssel kívántak gondoskodni a férfiak vagyonossága biztosításáról, hogy azok az ön költségökön folytatandó honvédelmezői szolgálatra mentől alkalmasabbak lehessenek. Ezen a régibb századok szellemével öszhangzó, s a hon akkori helyzete által is szükségessé tett gondoskodás szüleménye lett az, hogy az egyébiránt jogegyenlőséget igénylő vérségi viszonyok szerint rendezett örökösödési törvények, a személyiség tekintetbe vétele mellőzésével, az örökösök jogait főleg a vagyon természete által feltételesítették; a némberek a vagyonoknak csak bizonyos nemeire nézve követelhetvén firokonaikkali jogegyenlőséget, s névszerint a fekvő vagyonok nagyobb része csupán fiörökösöket illető levén. Mivel pedig elmulattá törvényhozásunk általában jellemzeni a csupán fiörökösöket illető vagyont, és ugyanazonnemű vagyonok részint csu-

pán a fi-részt mindkétnemű örökösöket illetők lehetnek: kivált a fekvő jószágokat tárgyzó örökösödés minden egyes eseteiben, az örökségi vagyon természetének kell elhatározatni, a mi megtörténhetik

I.) a szerzőlevelek szerint a H. K. 1. R. 37. cz. 12. §. és 73. cz. 2. §. értelmében, melyek lehetnek

1.) fejedelmi adománylevelek. Az ezekbefoglalt adományos jószágok szabály szerint csupán a fiörökösöket illetik a H. K. 1. R. 18. cz. szerint, kivételnek csakugyan ezen szabály alól:

a.) A szent István első magyar király által adományozottak, Kálmán 1. k. 20. fejezet szerint.

b.) Azok, a melyek halározottan mindkétnemű örökösöknek (heredibus utriusque sexus) adományoztattak, a H. K. 1. R. 17. cz. szerint.

c.) Az új adomány czime alatt adományoztattak azon esetben, midőn az adománylevél kelése előtti időkből mindkétnemű örökösök által közösen birtokoltattak a H. K. 1. R. 37. cz. 12. §. szerint.

d.) Azon adományos jószágok, melyek örökjoggal kiadott leányi negyed gyanánt birtokoltatnak a H. K. 1. R. 17. cz. 4. §. szerint, bár eredetileg csupán a fiörökösök számára adományoztattak legyen is.

e.) Azon jószágok, melyek a fiörökösök kihalása eseteére a leányörökösöknek is adományoztattak, és a melyek a fiág kihalása után mindkétnemű örökösöket illetik, a H. K. 1. R. 48. cz. 4. §. szerint

2.) Magánvásári levelek, melyekbe foglalt jószágok azon pénzt képviselvén, mely érettek fizettetett, azon nemű örökösöket illetik, kiket a pénz illetett volna, ha vele jószág nem vásároltatik, a H. K. 1. R. 19. cz. értelmében. Ennélfogva a csupán fiörökösöket illetett jószág árával vásárolt jószág csak a fiörökösöket illeti, a mindkétnemű örökösöket illető akár pénzzel, akár jószág árával vásároltak pedig mindkétnemű örökösöket, csupán azon egy esetet véveki, midőn az ilyen pénzzel vásárolt jószág a szerző családá fiágát kirekesztőleg illető volt, mely a H. K. 1. R. 21. cz. 4. §. szerint csak a fiörökösöket illeti, kik azonban nőrokonaiknak a jószágért fizetett pénzbeli illetőségöket megfordítani tartoznak.

II.) A szerző rendelkezése szerint, melyet az nyilváníthat

1.) magában a szerzőlevélben, a mennyiben a H. K. 1. R. 21. cz. 6. §. szerint úgy fog történni a vagyonok öröklete, a mint a szerzők vagy vásárlók leveleiket szerkesztik. A szerzők ilyenmü rendelkezésére nézve azonban szem előtt kell tartani azt, hogy a midőn a H. K. 1. R. 19. cz. szerint minden pénzzel vásárolt jószágról a tétetik fel, hogy azok mindkétnemü örökösöket illetők, azokat csupán fiörökösöket illetőknek csak azon esetben tarthatni, midőn azt a szerző határozottan kinyilatkoztatta; a „hereditibus et posteritatibus“ határozatlan értelmü kitételnek az adományos jószágokra nézve fenebb meg állított jelentését azért nem lehetvén a vásárolt jószágokra alkalmaztatni, mivel az adományos jószágok szabály szerint fiörökösöket illetők a H. K. 1. R. 18. cz-ből következtethetőleg. Hogy ha a pénzzel vásárolt jószágra, mely a szerzőlevél szerint mindkétnemü örökösöket illető volt, királyi jóváhagyás nyeretett, s a jószág a kiváltságlevélben csupán a fiörökösök számára adományoztatott volna: a szerző örökösei között a jószág mindkétnemü örökösöket fog illetni a H. K. 1. R. 21. cz. 4. §. értelmében; a szerzőlevél tartatván a szerzés gyökere gyanánt, a mit érthetni azon esetre is, midőn a vásárolt jószágra uj adománylevél nyeretett volna a H. K. 1. R. 37. cz. 12. §. szerint.

2.) Végre n d e l e t b e n, azon szabad rendelkezési jogból, mely a H. K. 1. R. 5. és 57. czimei szerint a szerzőket illeti, önként következvén annak meghatározhatása is, hogy minő örököseire kívánja szállítani szerzeményeit. A szerző ezen örökösödést szabályozhatási joga kiterjed adományos szerzeményeire is, még pedig azon értelemben, hogy ha a csupán fiörökössei számára adományozott jószágot mindkétnemü örököseinek hagyományozta volna, azt a fiág kihalásakor a nőrokonok birtokából vissza nem követelheti a fiscus, a kinek kihalás czime alatti követelése, mint fenebb bébizonyíttatott, a kihalt birtokában voltakon s leheteken tul nem terjesztethetik.

III.) T ö r v é n y s z e r i n t, mely azon esetekre nézve, midőn a jószág természetét nem lehetne a szerzőlevelek s végrendeletek segedelmével elhatározni, utasító szabályok gyanánt rendeli, hogy

1.) a cserében kapott jószág azon örökösöket illeti, a ki-
ket a cserébe adott illetett (cambium induit naturam cambiati)
a H. K. 1. R. 70. cz. 1. §. szerint.

2.) Az ingók mindkét nemű örökösöket illetők (kevés
alább közöltetendő kivétellel), bárminevűek s neműek legye-
nek is a H. K. 1. R. 99. és 102. cz. szerint. Ezek közé
számláltatnak a fiörökösöket illető jószág letakarított ter-
ményei és az azokból bevett pénzbeli jövedelem, de nem
az ilyen eladott jószágok ára is.

3.) A zálogczim alatt szerzett jószágok, az érettők adott
és a kiváltáskor viszsza fizetendő pénzt képviselvén, ingók
gyanánt mindkét nemű örökösöket illetők a H. K. 1. R. 102.
cz. szerint, hanemha csak fiörökösöket illető pénzzel tör-
tént volna a zálogosítás, vagy a H. K. 1. R. 21. cz. 4. §.
értelmében a jószág családi fiörökösöket illető volna.

4.) A H. K. 1. R. 41. cz. 3. §. azon rendeletéből,
mely szerint a nővérek csak azon esetben követelhetnek
részt az atyai házból, midőn azon telek, melyre az építte-
tett, mindkét nemű örökösöket illető, és a H. K. 2. R. 52.
czimében kimondatott azon elvből, hogy a járulék a földo-
loghoz tartozik, következtethetni azt, hogy a fiörökösöket
illető jószágokkal járuléki kapcsolatban álló építmények, ja-
vítások, gazdasági eszközök csupán a fiörökösöket illetik,
valamint az azok öregbítésére tett jószágbeli szerzemények
is, a nővéreket illető pénzbeli rész megfordítása mellett. Mi-
vel azonban a H. K. 1. R. 41. cz. csakis a testvérek jogi
viszonyait szabályozta, ezen pont alatti szabály nem alkal-
mazható az oldalágbeli firokonokra is, kik az örökölt jószág
kár nélkül el nem választható járuléki becsűszerinti árát kö-
telesek a meghalt rokon leányainak s azok örököseinek
megfordítani szokás szerint is.

5.) A fítestvér pénzével vásárolt jószág a meghalt szer-
zőnek csupán fítestvéreit illeti a H. K. 1. R. 17. cz. 6. §. szerint.

6.) A megöletett nemes holdtija helyett adatott jó-
szág mindkét nemű örökösöket illető a H. K. 1. R. 17. cz.
4. §. szerint.

IV.) Ősi szokás szerint az eredeti foglalás kö-
vetkeztében birtokolt fekvők fiágot illetők lévén, annak ki-
halása esetében általszállanak ugyan a legközelebbi nőro-
konokra, de azok fiörököszeit a nővérek kirekesztésével ille-
tendőleg.

I.) A nemzettek örökösödéséről.

280. §.

A ezen osztályba tartozó örökösökről.

Nemzetteknek neveztetnek általában mindazok, kik az örökséget hagyótól vették eredetöket akár gyermekei, akár unokái vagy ezek gyermekei s unokái legyenek is. Ezek lehetnek törvényes házasságban szülöttek (legitimi et naturales simul), a kik között örökösödési jogaik különbözőségéhez képest különbséget kell tenni a hűtlenek, székelyek s urbéreszek nemzetei között; vagy házasságon kívül származottak, a kik ismét vagy törvényesítették (legitimati), vagy nem törvényesítették (naturales tantum).

281. §.

1.) A törvényes házasságban szülöttek örökösödéséről.

A törvényes házasságban született nemzettekre szállott örökség lehet

I.) anyai vagyis olyan, mely az elhalt anya vagy annak nemzői öröksége. Ez akár ingó akár fekvő vagyonokból álljon, egyaránt illeti mind a fi- mind a nőtestvéreket s azok maradványait a H. K. 1. R. 19. 54. cz. 1. és 113. cz. 1. §. szerint, az anyai örökség része gyanánt tekintet-hetvén örökjoggal nyert leányi negyede is a H. K. 1. R. 17. cz. 4. §. szerint; valamint az anya férje azon akár zálog- akár örökczim alatti szerzeményének fele része is, melyről költ levelekbe az anya neve is bé volt igtatva a H. K. 1. R. 48. cz. 5. §. és az A. C. 3. R. 25. Cz. szerint; de nem a férj által bár házasságuk ideje alatt szerzett ingó vagyonok fele része is, melyekről a férj felelőségét kirekesztőleg is rendelkezhetvén a H. K. 1. R. 99. cz. 3. §. szerint, míg a férj él, anyai vagyonoknak nem tartathat-nak. Csakugyan azon adományos fekvők, melyeket az anya fiúsíttatása következtében vagy különben férjével együtt, ne-vének az adománylevélbe igtatásánál fogva nyert, csupán fiörökösseire szállnak, hanemha kifejezetten mindkét-nemű örökössei számára történt volna az adományzás a H. K. 1. R. 17. cz. 7. §. és 48. cz. 3. §. szerint.

II.) Atyai, melyhez tartozó vagyonok lehetnek

1.) fekvők s ezek ismét

a.) eredeti foglалás következtében birtokoltak, melyek ősi szokás szerint csupán a fiakat illetik;

b.) adományosok, melyek a már közlött kivételek mellett szabály szerint csak a gyermekek által örököltetnek, hanemha a szerző másként rendelkezett volna. Az örökösödés megnyílásakor kétség esetében azonban a birtoklás; gyakorlat szolgál ezekre nézve szabály gyanánt, míg természetök per útján bízonyíttatnék, azok a melyekben az örökséget hagyónak vagy megelőzőinek életében nőrokonok is osztottak, a nőtestvéreket is illetők lévén a H. K. 1. R. 117. cz. k. §. szerint, azok pedig melyekre nézve a nőrokonokkal illetén osztály nem történt, csupán a fítestvérek által örököltetvén a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. szerint, bárha ezen gyakorlat az adománylevelekkel s illetőleg a szerző rendelkezésével ellenkeznék is. Hogyha a csupán fiörökösöket illető jószág vegyes adomány mellett biratott, az érte fizetett pénzből részöket a nőtestvérek követelhetik; de ha a jószág az érette fizetett pénznél kevesebb értékű lenne, ezen rész a fítestvérek által a józágnak osakis közbecs szerinti árához képest. fizettetik a H. K. 1. R. 21. cz. 1. és 3. §. szerint.

c.) Vett jószágok, melyek akár az atya, akár eldödei által örök- vagy zálogczim alatt vásároltattak legyen, kivéve a fenebb már közöltetett kivételi eseteket, egyaránt illetik a szerző mindkétnemű örökösait a Kálmán 1. K. 21. f.; H. K. 1. R. 19. és 102. cz. 4. §. szerint; hanemha azok felett a szerző másként rendelkezett volna.

2.) Ingók, melyek lehetnek

a.) ősieik, vagyis olyanok, melyek az atyára törvényi örökösödés útján szállottak szüleiről. Ezeket a fi- és nővérek közösen öröklík a H. K. 1. R. 18. cz. szerint, kivévén csupán az ötven darabnál többől álló ősi ménest, mely csak a fítestvéreket illeti a H. K. 1. R. 101. cz. 2. §. szerint;

b.) atyaiak, vagyis olyanok, melyeket az örökséget hagyó atya szerzett. Ezek is egyaránt illetik ugyan a fi- és nőtestvéreket, de e következő megszorításokkal s illetőleg kivételekkel:

aa.) azokban az anya is osztozik fiaival s leányaival együtt a H. K. 1. R. 99. cz. 1. §. szerint.

bb.) Ha a fiak az elhalt atyával osztottak, s a leányok

ki voltak házasítva, ezen atyai ingók csak az anyát illetik a II. K. 1. R. 99. cz. 4. §. szerint. Következtethetni ezen szabályból azt, hogy az ezekből anyjokkal egyenlő mértékben részesedő meg nem osztozott fiak kirekesztik kiházásított nőtestvéreiket, s viszont a ki nem házasított leányok is megosztozott fítestvéreiket; továbbá, hogyha az anya nincs életben, az atyai örökség megnyílásakor, az atyai ingókból, különbség nélkül kell részesülni minden gyermekeknek, úgy azonban, hogy az a mit az osztozott fiak s kiházósított leányok kaptak volt, osztályrészőkbe tudassék; végre, hogyha az atyát túlélt anya öröksége megnyílásakor támasztatnék kérdés az atyai ingók felett, ezek az atya halálakor osztozatlan fiak s ki nem házasított leányok és az anya közös tulajdonainak tekintethetvén, azokból osztályrészőket ezen fiak s leányok, osztozott s illetőleg kiházósított testvéreik kirekesztésével, követelhetik ugyan az anyát illetett részből, mindazáltal mint anyai örökséggé váltból minden gyermeknek különbség nélkül egyenlő mértékben kell részesítenie. Ezen következtetések azon okalapon nyugosznak, hogy az idézett törvény, az osztozott és nem osztozott fiak s kiházósított s ki nem házasított leányok örökösí jogára nézve, csak azon esetre tett különböztetést. midőn az atyai örökség megnyílásakor él az anya, mely különböztetésnek annál fogva azon esetben, midőn az anya már nem él, nem lehet helye; és hogy az anyai örökségre nézve nem teszen a törvény különböztetést az osztozott s nem osztozott fiak és a kiházósított s ki nem házasított leányok között.

cc.) A katonai fegyverek a II. K. 1. R. 99. cz. 2. §. szerint, és az ötven darabnál többől álló atyai ménés, az anya s nőtestvérek kirekesztésével, csupán a gyermekeket illetik a II. K. 1. R. 101. cz. 2. §. szerint; valamint a csupán gyermekeket illető jószágokbeli gazdasági eszközök s vonómarhák is a könyvtárral egyetemben, a gyakorlat szerint.

dd.) Az atya s illetőleg férj hámos lovai s jobb köntöse (potior vestis) az anyát s illetőleg a feleséget illetik kirekesztőleg a II. K. 1. R. 99. cz. 1. §. szerint.

Hogy a fenebbi megszorítások s illetőleg kivételek csupán az atyai s nem egyszersmind az ősi ingókról is értenődők, következtethetni abból, hogy az idézett törvény névszerint atyai (bonis mobilibus paternis 4. §.) és olyan ingókról rendelkezik, melyeket az atya hagyományozhatott is

volna (3. §.), az ilyenek pedig csak szerzeményiek lehet-
tek, az ősi ingók végrendekezés tárgyai nem lehetvén a
H. K. 1. R. 101. cz. 2. §. és az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. szerint.

282. §.

a.) A kegyelmet nyert hűtlen nemesek
gyermekai örökösödéséről.

Hogy a hűtlenségért elmarasztalt szülék vagyoni
nem foglaltathatnak el, míg az elítéltetés előtt született gyer-
mekek osztályrészeket ki kapják, fenebb közöltetett már.
Azon esetben, midőn az elmarasztalt szülék királyi kegye-
lemből visszanyervén elvesztett vagyonaikat, halnának el,
örökségöket csak azon gyermekeik öröklik, a nemzettek örö-
kösödése szabályai szerint, kik elmarasztaltatásuk után szü-
lettek; mert a szülék s előbb született gyermekeik s roko-
naik közti örökösödési egybeköttetés a hűtlenség által örök-
re felbontatik, és csupán a megítéltetés előtt s után szüle-
tett gyermekek és rokonok között köteendő s királyi jóvá-
hagyás által is megerősítettetni kellett szerződés által eleve-
nítettetik meg az örökösödésnek előbbi kölcsönössége. a H.
K. 1. R. 16. cz. 1. és 2. §. szerint. Egyébiránt, ha a feje-
delem kegyelmet adó levelében nem változtatta meg a vissza-
engedett jószágok örökösödés tekintetében természetét, a
mit tetszése szerint tehetne: azok a megkegyelmeztetnek azon-
nemű örökösöit illetik, a melyeket az elítéltetés előtt illet-
tek, a fejedelmi kegyelem által az adománylevelek örökö-
södést szabályozó rendelete megelevenítettnek vétethetvén
a H. K. 1. R. 20. cz. szerint.

283. §.

b.) A székely gyermekek örökösödéséről.

A székely gyermekek örökösödését az 1555-ik Const. kö-
vetkezendőleg szabályozta:

1.) „Valamely embernek fia leánya vagyon, az örök-
ség a fiat illeti; de úgy, hogy a tiu a leányt kiki a maga
székének törvénye szerint kiházasítsa.“ (20. p.).

2.) „Ha két férfiu, egyember gyermeke, egyiknek fia,
másiknak leánya vagyon, a leány olyan örökös az atya örök-
ségében mint a fiu“ (21. p.).

3.) „Valamely embernek két leánya vagyon, fia
nincsen, atyjokról maradott örökségek egyaránt illetik őket,

de úgy hogy a kisebbik választhasson a lakó helyben, de úgy hogy a másiknak hozzá hasonló legyen, egyaránt örökösödhessekenek benne, hapedig a kisebbik a nagyobbiknak hasonlót nem adhatna, tehát az örökség kétfelé oszoljon“. (22. p.).

4.) „Valamely embernek két leánya vagyon, egyik leánynak fia, a másiknak leánya vagyon, a leány is olyan örökös az anya jószágában, mint a fiu; de ha a leánynak fia és leánya leszen, a fiu a leányt kiházasítja belőle, (23. p.).

A székely örökséget fitestvér nem létekor öröklő leány fiu leánynak (praefecta naturalis) szokott neveztetni, a ki az A. C. 3. R. 76. Cz. 13. cz. 4. pontja szerint, ha jobbágyemberhez ment férjhez, megfosztathatott öröksége birtokától oldalágbeli közelebb álló firokona által az igaz becs szerinti ár letétele mellett. Az idézett törvény ezen rendeletét elavultnak méltán állithatni azon okból, mivel azáltal a törvényhozó annak akarta elejét venni, hogy a székely örökségek „leányi jussal jobbágy örökséggé“ ne váljanak; ellevén pedig a jobbágyság az 1791: 26. cz. által töröltetve, székely örökség ma már jobbágy örökséggé semmi esetben sem válhatik, következésképen a székely fiuleány által azon esetben is birtokoltathatik, midőn nemtelen vagy zsellér emberhez menne férjhez. Világos ebből azon divatozó gyakorlat alaptalansága, melyszerint a nemtelen emberhez ment fiuleány örökségét az oldalágbeli firokonok követelhetik az idézett törvény értelmében; mert az idézett törvény csak annak akarván elejét venni, hogy a székely örökség jobbágy örökséggé ne váljék, nem tiltja el a nemtelen embert a székely örökség birtokolhatásától, melyet az mint szabados (libertinus) a törvény sérelme nélkül birtokolhat; valamint az is, melyszerint a fiuleány nemtelen férjétől született leánya az anyai örökség mind birtoklására, mind visszszakövetelésére csak azáltal válhatik képessé, ha székely emberhez megyen férjhez, mert ha a jobbágy örökséggé már teljességgel nem válható székely örökséget a fiuleány azért nem birtokolhatja, mivel nemtelenhez ment férjhez, s az gyermekei által is azért nem birtokoltathatik, mivel nemtelen állapotuk, miként nyerhessen a H. K. 1. R. 51. cz. 3. §. szerint nemtelen állapotú leány, székely emberhez férjhezmenetele által, birtokolhatási képességet, más-ként nem kópzelhetni, hanemha vagy a tétetik fel, hogy

ezen esetben a leány férjhezmenetele által megnevesül; vagy az, hogy a székely férj tulajdonává válik felesége öröksége, melyek közül egyik éppen olyan képtelenség mint a másik.

A fenebb közlött örökösödési szabályok egyébiránt csupán az ősi örökséget vagyis családi fekvőket tárgyazzák, az ingók ugyanis, melyek közé örökösödési tekintetben az akár örök- akár zálogczim alatt a szülék vagy azok eldödei által vásárolt fekvők is tartoznak, legyenek bár más székely családok székely örökségei, mindkétnemű örökösöket egyaránt illetik, akár ősiek akár végrendelet által nem szabályozott szerzemények legyenek; azon okból, mivel a székely nemzet sajátos törvénye ezekre nézve nem tett kivételt a gyermekek örökösödését szabályozó általános honi törvények rendelkezése alól, a mit a gyakorlat is igazol azon kivétellel, hogy a csak fiörökösöket illető jószágok szomszédjában s azokkal együtt kezeltetendőleg vásárolt jószágnak olykor csupán árából szokták részeltetni a nőtestvéreket.

284. §.

c.) Az urbéresek gyermekei örökösödéséről.

Az urbéresek gyermekei örökösödésének szabályai a H. K. 3. R. 29. cz. szerint:

1.) Az elhalt urbéres fiai, és ki nem házасított leányai atyjuk mind ingó mind ingatlan vagyonait közösen öröklék (k. §.), valamint az ősi ingókat is, bár ki volt legyen házасítva a leány (1. §.).

2.) A tisztességesen kiházасított leány az atyai ingókból többé nem részesedett, azok a fítestvéreket, s ezek halála után a mellékágbeli fírokonokat (1. §.) illetvén.

3.) A törvény által nem szabályozott anyai vagyonokat, az általános örökösödési törvények elve s ezt követő szokás szerint, mindkétnemű gyermekek közösen öröklötték.

285. §.

2.) A házasságon kívül született gyermekek örökösödéséről.

A házasságon kívül született gyermekek lehetnek

I.) törvényesítettek, kiknek örökösödési joga függ a törvényesítés módjától, mely a mint fenebb is közlített, eszközölthetik

1.) érvényes házasság által, mely az egyházi törvény szokássá vált rendelete szerint elannyira érvényesítőleg visszaható erővel bír, hogy a törvényesített gyermekek jogi tekintetben olyanokká lesznek, mintha érvényes házasságban születtek volna, s ennélfogva éppen azon örökösödési joggal bírnak, mint a törvényes gyermekek.

2.) Fejedelmi törvényesítő levél által, mely esetben, ha

a.) a törvényesítő atya kihalófélben levő, a törvényesített gyermekek annak minden vagyonait öröklik, mégpedig az adományosokat a törvényesítő fejedelmi levéllel nyilvánított királyi jóváhagyásnál fogva a H. K. 1. R. 108. cz. 1. §. szerint; egyéb akár ősi, akár szerzeményvagyonokat pedig az atya végrendelet gyanánt vétethető törvényesítésénél fogva;

b.) ha pedig a törvényesítettő nem kihalófélben levő, a törvényesített gyermekek nem örökölhetik az ősi vagyonekat, melyekről még királyi jóváhagyás mellett sem szabad rendelkezni a törvényesítettőnek a H. K. 1. R. 108. cz., és a törvényesítő levelekbe igtattatni szokott ezen kikötésnél fogva: „*absque tamen praejudicio juris successionalis heredum e legitimo thoro natorum aliorumque legitimorum successorum*“. Örökösödnek ellenben ezen gyermekek a törvényesítettő szerzeményvagyonában, legyenek bár más törvényes örökösei is; a törvényesítés örököszt nevező végrendelet gyanánt szolgálván azon vagyonokra nézve, melyekről a szerző még törvényes gyermekeit kitagadólag is rendelkezhetett a H. K. 1. R. 5. és 57. cz., és A. C. 3. R. 25. Cz. szerint, s rendelkezettnek is vétethetik, míg a törvényesítő levélben nyilvánított rendeletét akár azelőtt, akár azután született törvényes gyermekei javára, későbbi rendelete által nem módosítja vagy változtatja; a törvényesített gyermekek a szerzeményekben a végrendeleti, a törvényesek pedig az ősieken a törvényi örökösödés szabályai szerint örökösödvén.

3.) A pápa által törvényesített gyermekek közül csupán azok nyernek örökösödési jogot, melyek a pápa engedelménél fogva lehetségesített házasság által törvényesítettettek, s a melyek mint közvetlenül házasság által tör-

vényesítették, az öröklési jogot éppen úgy igényelhetik, mint a törvényes házasságban született gyermekek.

II.) Nem törvényesítették, kiket a közvélemény mind az atyai, mind az anyai örökségből kirekesztett. Ezen vélemény alaptalanságát sőt törvényellenességét is méltán állithatni, a mennyiben

1.) ki levén mondva a H. K. 1. R. 79. cz. 1. §-ban az, hogy a fiu atya gonoszságaért lakolni nem kényszeríttethetik, és a H. K. 2. R. 60. cz. 2. §-ban az, hogy a fiu atya vétkei s kihágásai miatt sem személyében, sem birtoki jogaiban vagy más vagyonaiban el nem szokott ítéltetni: minden kétségen kivüli, hogy törvényellenes azon vélemény, mely szerint ártatlan gyermekek, kiknek nem áll a hatalmukban házasságban vagy azon kívül születni, fosztatnak meg nem csak személyes, hanem fenmaradásukra nézve nélkülözhetetlen vagyoni jogaiktól is, szüléik azon hibája miatt, hogy őket törvény által tiltott módon nemzették s illetőleg szülték.

2.) Midőn a H. K. 2. R. 62. cz. a törvénytelen gyermekeket csupán az atyai örökségből rekeszti ki, és a H. K. 1. R. 108. cz. k. §. még a vérfertőztető házasságból született gyermekeket is mindkét szüleiknek csupán fekvő vagyonaibani örökösödéstől tiltja el, s bár a H. 1. R. 17. cz. 1. §-ban az atya örököseinek csupán törvényes gyermekei neveztesse is, nincs oly törvény törvénytárunkban, mely az anya vagyonaibani örökösödhetést gyermekei törvényessége által feltételesitené: tagadhatatlan alaptalansága is azon véleménynek, mely szerint a törvénytelen gyermekek anyjuk saját vagyonaiból (melyek közé az ősiék azon okból nem számláltathatnak, mivel azok nem az övéi, hanem családja törvényes tagjaié, rendeltetésöknél fogva) kirekesztetnek; nem levén törvény, mely azt rendelné, s a vélemény támogatására használni szokott törvények, mint örökösödési jogot büntetni látszólag korlátolók, szoros, azaz olyan magyarázatuk levén, hogy rendeletek a kijelelt eseten kívül nem terjesztethetik.

3.) A törvénytelen gyermekeket atyai örökségtől elrekesztő törvényeknek alapja azon ok, hogy az atya az egyházi törvény azon elvénél fogva: „*pater est quem iustae nuptiae monstrant*“, a házasságon kívül született gyermekekre nézve bizonytalan; a mit azonban az a-

nyára nézve is nem állíthatni, az, mind a házasságban, mind az azon kívül született gyermekekre nézve egyaránt bizonyos és könnyen bém bizonyítható levén.

Ezen okoknál fogva törvényeink szellemével összhangzólag, s betűivel sem ellenkezőleg méltán állíthatni, miként a kérdés alatti törvénytelen gyermekek anyjuk minden szerzeményvagyonait nemi különbség nélkül, ha volnának, törvényes gyermekeikkel együtt öröklik s örökölhetik addig is, míg az 1811-ben 75-ik szám alatt felterjesztett törvényjavaslat megerősítették; egyébiránt is fenálló törvényünk s névszerint a H. K. 1. R. 53. cz. 10. §. értelmében, az anyja is éppen úgy köteles levén szülőttei számára vagyont szerezni, mint az atya.

286. §.

Az első osztálybeli örökösök részesedése mértékéről.

Az első osztálybeli örökösök azok levén, kik a meghalttól származtak: ezen osztálybeli örökösök a meghaltak nem csak gyermekei, hanem az előtte elhalt gyermekeiktől maradott unokái s azok maradékai is. Mindezen örökösök részesedése mértékét kimutató szabály az, hogy az első ízbeliiek fejenként (in capita) azaz úgy örökösödnek, hogy mindenik az ötöt neméhez képest illető vagyonból egyenlő részt kap a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. ezen szavai szerint: „iuxta numerum personarum dividi possunt”; a távolabbi ízbeliiek pedig törzsökönként (in ramos) vagyis úgy, hogy az örökséget hagyó előtt meghalt első ízbeli gyermek maradékai akárhányan legyenek is, együtt csak azon részt kapják, melyet törzsökatyjuk vagy anyjuk kapott volna, ha az örökség megnyílásakor élt volna, mint együttvéve elhalt törzsökészüléjük képét viselőik; a honnan örökösödési joguk képviselőitnek is (jus repraesentationis) szokott neveztetni.

Azon esetben, midőn ezen osztálybeli örökösök különböző házassági egybeköttetésből származtak, a közös szülék vagyonait mindnyájan, a külön szülék vagyonait pedig csak azon nemzettök öröklik, kik azoktól vették eredetöket a H. K. 1. R. 29. cz. 3. §-ából is következtethetőleg. Így p. o. az atya két feleségétől született gyermekek közösen öröklik az őket illető atyai vagyonokat, de az anyaiakat

csak azok, kik a kérdés alá vett örökséget hagyó anyától származtak.

I.) A nemzők örökösödéséről.

287. §.

Ezen osztálybeli örökösökről.

A maradék nélkül elhaltnak közvetlen örökösei ezen osztályban:

1.) Nemzői vagyis azok, a kiktől ő származott, u. m. atyja, anyja, nagyatya, nagyanya sat. azon feltétel alatt azonban, hogy ha megfordított esetben a meghalt is örököse lett volna az örökségét igénylő nemzőjének, a H. K. 1. R. 56. cz. 2. §. értelmében a szülék és gyermekek közötti örökösödés kölcsönös levén; mert a mint nem öröklő a törvénytelen gyermek atyja vagyonait, úgy e sem ilyen gyermeke örökségét; és a mint az anyának törvénytelen gyermeke is örököse, úgy ennek is örököse az anyja. Kivételnek ezen szabály alól csakugyan az örökbefogadó atya (pater adoptans) s a gyermekeit fejedelem által törvényesítettő, kiknek vagyonait örököljék bár örökbefogadott s illetőleg törvényesített gyermekeik: ezek vagyonait mindazáltal amazok nem örökölhetik azon okból, mivel mind az örökbefogadás, mind a törvényesítés, kivált öröklési következéseikre nézve, az örökbefogadó s törvényesítettő halála után teljesülvén a H. K. 1. R. 49. cziméből is következtethetőleg, mindkettőt végrendeleti intézkedésnek tarthatni, mely által nem eszközölthetik örökösödési kölcsönösség a hagyományzó és hagyományos között.

2.) A megholttal még életében megosztzott testvérei, vagy előtte elhalt ily testvéreinek maradékai, bizonyos esetben.

288. §.

Az ezen osztálybeliek örökösödési jogáról.

A második osztálybeli örökösök öröklési jogára nézve két esetet kell megkülönböztetni, melyek közül az

1.) midőn a maradék nélkül elhalálozott örökséget hagyó nem osztozott sem szülőivel, sem testvéreivel. Ezen esetben az örökösödés tisztán nemzői, az elhalt testvérei az örökségből részt nem igényelhetvén, a mennyiben az örökséget tevő vagyonok közül

a.) az ősieket, melyeket a meghalt csakis szülei engedményezéséből birt, az illető szülék igényelhetik; az atyaiak az atyára, az anyaiak pedig az anyára viszszaszállandók lévén a H. K. 1. R. 54. cz. 2. §. szerint, mely azt rendelve, hogy az anyától akár életében, akár halála után kapott jószágok az anya és nem az atya családját követik, kimondotta azon elvet, hogy a gyermek szüleitől éltökben kapott jószágának arra kell, a gyermek maradék nélküli halála esetében, a szülék közül viszszaszállani, a ki azt a meghaltnak adta volt;

b.) a szerzeményeket is a szülék öröklik azon a H. K. 1. R. 53. cz. 10. §-ban látható elv szerint, hogy a fiu az atyának szerzi mindazt, a mi vagyont és jószágot szerezni képes, ha a polgári törvénytől engedett szabad rendelkezési jogánál fogva, meg nem változtatta a természeti jog ezen szabályát. Kivétetnek ezen szabály alól a meghalt adományos szerzeményei, melyek csak azon esetben szállhatnak a szülékre, ha azok neve is bé volt iktatva az adománylevélbe, de akkor is nem úgy szállanak mint szülékre, hanem mint adományos társakra a H. K. 1. R. 43. 1. §. értelmében. Második eset

2.) az, midőn a megholt, szüleiével s testvéreivel megosztott volt. Ezen esetben a nemzökkal együtt részesednek a testvérek is az örökségből, a mennyiben

a.) azon jószágai a megholtnak, melyek neki osztályrészébe jutottak volt, nem csak szüleit, hanem velök együtt osztályos testvéreit is illetik a H. K. 1. R. 47. czimében látható azon örökösödési elv szerint, hogy elhalván maradék nélkül egyik az osztályosok közül, osztályrészének azon rokonaira kell szállani, kikkel osztott volt.

b.) Azon jószágait ellenben, melyeket a meghalt osztály után szerzett, öröklik a szülék, mégpedig a testvérek kirekesztésével, kik azokban nem lévén osztályosok, nem korlátozhatják a szüléknek H. K. 1. R. 53. cz. 10. §-ában gyökerező jogigényét gyermekök szerzeménye iránt, ha az nem rendelkezett másként.

289. §.

A második osztálybeliek részesedése mértékéről.

Ezen osztálybeliek részesedésének mértéke a felvett esetekhez képest különböző. Ugyanis

1.) a meghaltnak azon ösi vagyoni, melyeket osztály nélkül csupán szülői engedményezésnél fogva birt, merőben s kirekesztőlegesen arra szállnak vissza a szülők közül, a ki azokat átengedte volt, és ha ez az örökség megnyílásakor már elhalt volna, netalán életben levő szülői közül arra, a kitől ő is azt osztály nélkül kapta volt; mert ha az elhalt atyára vagy anyára ezen vagyonok osztály következtében szállottak volt, azok az elhalt atya vagy anya közvetlen örököseire t. i. életben levő gyermekeire s azok nem léte esetében a velők osztozott testvérekre szállanak.

2.) A meghalt nem adományos szerzeményeiben az első ízbeli szülők egyenlően részesednek, a távolabbi ízbeliek olyatén kirekesztésével, hogyha az első ízbeliek közül csak az egyik volna is életben, az örökli az egészet azon okból, mivel a H. K. 1. R. 53. cz. 10. §. szerint a fiu atyjának azaz első ízbeli nemzőjének szerez vagyont. Ha pedig elhaltak volna az első ízbeli szülők az örökség megnyílása előtt, a szerzemények felerésze az atyai, más fele pedig az anyai ágon életben levő nagy szülőket illeti azon okból, mivel ezek közvetlen képviselői azon első ízbeli atyának s anyának, kiket az örökség ezen része egyaránt illetett volna, ha az örökség megnyílásakor éltek volna. Ez így van a romai törvényt követő szokás szerint, s helyesen is azon esetben, midőn az örökséget hagyónak testvérei vagy azoktól származott rokonai nem volnának. Mert ha vannak, hogy ezek inkább tartathatnak az örökség megnyílása előtt elhalt atya és anya képviselőinek azok szülőinél, világos azon oknál fogva, hogy a törvény szerinti örökösödés szabályai szerint, ha az atya vagy anya öröksége inkább száll gyermekeikre mint szüleikre, az örökség megszerezhetése iránti atyát s anyát illető jognak is inkább kell gyermekeikre mint szüleikre szállani; ezek örökösödési tekintetben az atyától s anyától távolabb állók levén amazoknál, a mit a nemzetek örökösödésének a nemzőké feletti elsőbbsége is bizonyít.

3.) A meghaltnak osztály következtében kapott vagyoni annyi egyenlő részre oszlnak, a hány osztályosai vannak életben személy szerint vagy maradékaik által képviselten.

III.) A mellékágbeli rokonok örökösödéséről.

290. §.

Ezen osztálybeli örökösökről.

Ezen harmadik osztályba tartoznak azon örökséget hagyónak, a kinek sem nemzettei sem nemzői nincsenek, rokonai. Mivel azonban, az ezen osztálybeli örökösök öröklési joga is a meghalttali vérségi egybenkötetésen kívül többnyire, s kivált az ősi jószágokra nézve, a vagyonok természete által is van feltételesítve: ezen osztálybeli örökösöknek a meghalt csakis azon rokonait tarthatni, a kiket öröksége vagy annak része mind a vérségnél, mind a vagyon természeténél fogva illet. Ennélfogva a csupán fiörökösöket illető vagyonra nézve csak a firokonok, a mindkétneműeket illetőkre nézve a nőrokonok is; a csupán atyai vagyonokra nézve csak atyárolí félrokonok (carnales), a csupán anyai vagyonokra nézve pedig, az anyárolí félrokonok (uterini); s végre az atyai s anyai vagyonokra nézve egyszersmind a teljes rokonok (bilaterales) igényelhetnek ezen osztályban örökösödési jogot, azon általános szabály szerint, hogy a II. András 4. czikke 1. §-a s I. Lajos 11. §-a értelmében a közelebbi rokonok, az örökség megnyílása előtt elhalt ugyanazon ízbelieliek maradékaival együtt, elrekesztik a távolabbi ízbeli rokonokat az örökségbőlí részesevésétől.

291. §.

A mellékágbelieliek örökösövése szabályairól.

A megnyílt örökséghez tartozó vagyonok lehetnek

I.) ősiek, melyek öröklése szabályá a H. K. 1. R. 47. cz. 4. §. ezen szavaiban fejeztetik ki: „sola sanguinis propago et fraternalis mutua divisio efficit ex se mutua et reciprocam bonorum in alterutrum condescensionem atque devotionem,” melynek értelme az, hogy a meghalt ősi vagyonait azon hozzá legközelebb állott rokonai igényelhetik, a kik bėbizonyítják mind azt, hogy a meghaltnak rokonai, mind egyszersmind azt is, hogy a követelt vagyont a meghalt vagy eldődei, velők vagy eldődükkel végrehajtott osztály következésében birtokolták. Ha e két kívánatosság közül valamelyik hiányzik, nincs helye az örökösövéseknek.

Igy p. o. a megholtaltali vérségi egybeköttetést bizonyító rokonok, a meghalt vagy eldődei által, a velők vagy eldődükkel végrehajtott osztály után szerzett adományos jószágát nem örökölhetik, a kölcsönös osztály fogyatkozása miatt (2. §.); s viszont a meghalttal rokonsági egybeköttetésben nem levő idegen, bár bébizonyította legyen is azt, hogy a követelt jószágot egymással osztályuk következtetésében birtokolta, azt mindazáltal nem örökölheti a rokonsági egybeköttetés fogyatkozása miatt (3. §.); a miből önként következik, hogy a rokonok által közösen nyert, s egy más között fel is osztott adományos jószágbeli részét a maradék nélkül elhalt egyik osztályosnak a többi vagy azok maradékai igényelhetik, bébizonyíthatván mind a rokonságot, mind a kölcsönös osztályt a kihalt részét netalán vissza követelő fiscus ellen. Figyelmet érdemelnek a következő esetek:

1.) Azon esetben, midőn a fiörökösöket illető jószágot birtokolt meghaltnak leányai maradtak, a firokonok csak azon feltétel alatt igényelhetik az eredetileg őket illető örökséget a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. értelmében, ha bé nem bizonyíttathatik az, hogy a leányág azelőtt is osztozott a kérdés alatti jószágban; különben ugyanis a leányok mind addig birtokában maradnak annak a H. K. 1. R. 29. cz. 3. §. szerint, míg a mellékágbeli firokonok bébizonyítják követelt kirekesztőleges jogukat, s ezen esetben is követelhetik, tartásukon s kiházásittatásukon kívül, az eldődek által tett javítások ára megtérítését; az örökös csak azt követelhetvén a H. K. 1. R. 47. cz. nyomán, a mi az ősiséget alapító osztály tárgya volt.

2.) Azon esetben pedig, midőn az ősi szokás szerint csupán a fiörökösöket illető eredeti foglalás útján szerzett jószág tárgya az örökösödésnek, a fiág fenállásáig az öröklés ugyanazon szabályok szerint történik, melyek szerint a fiágot kirekesztőlegesen illető ősi jószágok örököltetnek; azután pedig átszállanak a nőrokonokra még pedig azon szabály szerint, hogy a fiág utolsó tagjához legközelebb álló nőrokon fimaradéka kirekeszti a távolabb álló nőrokonokat. Ezen szabály alaposságát bizonyítja egyfelől az öröklési módnak a királyi jog érdekében korlátoztatása ideje u. m. az 1351-ik év előtt akkor költ öröklési törvény rendelete, midőn a birtokban volt fekvő jószágok nagyobb része eredeti foglalással szerzett volt, mely a II-ik András 4. czikke 1.

§-ban általában a kihalt birtokos legközelebbi rokonaira szállítja az örökséget ezen szókban: „*propinqui sui qui magis eum contingunt obtineant*”; másfelől pedig I-ő Lajos ezen törvényezikket meghatározólag s módosítólag is megerősítő 11. §-a, mely a kihalt legközelebbi rokonai közül a firokonokra szállítja az örökséget e szókban: „*Inter fratres proximos et in generationes eorum ipsorum possessiones, de jure et legitime, pure et simpliciter absque contradictione aliquali devolvantur*.”

3.) Végre azon esetben, midőn a fiág kihalása esetére leányágbeli örökösöknek is adományzott ősi jószágok öröklési joga megnyílt a nőrokonokra nézve: a kihalt fiágbeli birtokos mindazon nőrokonai, kik az adományos szerzőtől származtak, igényelhetik az örökséget rokonsági ízőkre való tekintet nélkül egyszersmind azon okból, mivel az ilyen jószágokról költ adománylevélnek a H. K. 1. R. 48. cz. 4. §-ban látható ezen záradékánál fogva: „*si impetratorem ipsorum bonorum heredibus masculinis carere contingat, tunc eadem bona in filias suas devolvantur*”, az öröklési jog a fiág kihalásakor nem az utolsó birtokos leányaira nézve nyílik meg, hanem a szerző leányaira vagyis minden leányágbeli maradékaira nézve.

II.) Szerzemények, melyek lehetnek

1.) olyanok, melyeket a meghalt vagy eldődei még akkor szereztek volt, midőn a követelőkkel s illetőleg eldődeikkel még nem voltak megosztotva családunk ősi vagyonaiban (in statu indiviso). Ezek ismét lehetnek

a.) adományos szerzemények. Mivel az egymással még meg nem osztott rokonok adományos szerzeményei a H. K. 1. R. 43. és 45. cz. szerint úgy tekinthetnek, mint a még fel nem osztott ősi örökségnek olyan részei, melyeket a szerző csak osztály előtt idegeníthet el a H. K. 1. R. 5. cz. 1. §. szerint, s az atyai örökség osztályakor az ahoz tartozó vagyonokkal együtt osztály alá bocsátani kénytelen lévén, különben raeg nem tarthat maga s maradékai számára, hanemha lemond az atyai örökségből illetőségről a H. K. 1. R. 44. cz. szerint: méltán állíthatni, hogy a meghaltnak illetén vagyonai, mint olyanok, melyeket vele élteben még meg nem osztott rokonai akár mikor megoszthattak volna, halála után is úgy tekinthet-

nek mint ugyanazon rokonok által egymás között feloszt-
hatók, következésképen mint az azokbani osztályt követel-
hető rokonok közös tulajdona, melyet a fiscus kihalás czi-
me alatt annyival kevesebbé követelhet, mivel ott a hol osz-
tály követelésére jogosított atyafiak vannak, kihalás eseté-
ről még csak beszélni is képtelenség; és mivel törvényeink
s jelesen a H. K. 1. R. 47. cz. 2. és 50. cz. 3. §§. azon
okból rekesztvén el a meghalt rokonait az általa adomány-
nyal szerzett vagyonok öröklésétől, mivel azok osztály után
szereztetvén fiscust illetők, elismerik azt, hogyha osztály
előtt történt volna a szerzés, nem a fiscust, hanem a meg-
halt rokonait illetik vala. Nem gyengíti az osztatlan roko-
nok ezen örökösödési jogát azon okoskodás, mely szerint
az adományos jószágok csupán azon örökösöket illetvén, a
kik az adománylevélben kijeleltettek, midőn az adománylevelek
szokott írásmódja szerint, kivéve azon esetet midőn az ado-
mányostársak nevei is béigtatvák, rendszerint csakis az ado-
mányosnak s az attól származandó maradékoknak ajándé-
koztnak, a maradékok fogyatkozása esetében a fiscus az
ajándékozott jószágot akár kihalás, akár királyi jog czíme
alatt követelhetné, nem létezvén olyan örökös a kinek az
adományozva volt. Törvény által levén ugyanis kimondva
az osztozatlan rokonok kérdés alatti örökösödési joga, mi-
dőn a törvény rendelkezését sem módosítani sem megsemmi-
síteni kiváltságselevelek által nem állhat a fejedelem hatalmá-
ban a II. K. 2. R. 5. cz. szerint, bármilyen legyen is a
még rokonaival meg nem osztozott adományosnak ajándé-
kozott adománylevélnek örökösöket jelező záradéka, annak
a törvény értelmében kell alkalmaztatni; annyivalis inkább,
mivel ha a törvény végrehajtására köteles fejedelem, tudva
az osztatlan rokonok örökösödési jogát biztosító törvény
rendeletét, rokonaival még meg nem osztozott adományos-
nak ajándékoz jószágot, ezáltal tettelesen aláarendelte ado-
mányát a törvény azon tekintélyének, mely alól a H. K.
2. R. 11. cikke szerint, érvényesen még kivételt sem te-
het kiváltságseveleiben. Az osztozatlan rokonok ezen ellen-
vetés által sem gyengíthető örökösödési jogát azonban a
velők vagy eldődeikkel még meg nem osztozott meghalt
vagy eldődei által szerzett adományos jószágokra nézve
azon esetről kell és lehet érteni, a midőn a szerzés után
nem történt oly osztály, melynek alkalmával a szerző vagy

maradékra lemondván az atyai örökségből illetőségéről, a szerzeményt a H. K. 1. R. 44. cz. értelmében magának tartotta; mert ezáltal a szerzemény a birtokos kirekesztőlegesen tulajdonává válván, megszűnik a rokonok aziránti minden joga, s ennél fogva kihalásakor a fiscusra száll. Ezen egy esetben kívül, megszűnik még a rokonok kérdés alatti joga azon esetben is, hogyha a szerző ezen szerzeményeit a H. K. 1. R. 5. cz. értelmében osztály előtt elidegenítette volna. mert a midőn a H. K. 1. R. 43. cz. k. §. szerint a szerzőt elidegeníthetési teljes szabadság illeti azokra nézve, s azokból rokonai csak akkor követelhetnek osztályuk alkalmával részt, ha azok birtokában voltak a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. értelmében is: hogy a jog szerint elidegeníthetett jószág megszűnt az osztandó örökség része s olyan lenni, melyből a szerző életében s halála után is osztozatlan rokonainak részt követelni lehessen, világos. Kivétetik csakugyan azon eset, midőn a kérdés alatti jószágot nem maga a szerző, hanem hasonlóképen rokonaival még osztozatlan maradéka idegenítette volna el osztály előtt; mert az idegeníthetési joggal a H. K. 1. R. 43. cz. k. §. szerint csupán maga a szerző (impetrans ipse) bírván, a maradéka által elidegenített jószág úgy tekintethetik, mint a még osztozatlan örökség része, s mint olyant az osztozatlan rokonok a H. K. 1. R. 61. cz. értelmében az elidegenítőnek mind életében, mind halála után a fiscus által korlátozhatlanul követelhetik.

b.) **Nem adományos szerzemények**, melyek ha a közös jószágok jövedelméből szereztek, mint az osztozatlan örökség járuléka azokkal együtt az osztozatlan rokonokat illetik a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. értelmében; ha pedig akár végrendelet, akár saját pénzzeli vásár vagy időmulás s magánajándék czime alatt szereztek, azok felett a szerző rendelkezhetett, s ha nem rendelkezett volna a II. András 4. cz. 1. §. szerint a szerző legközelebbi rokonait illetik.

2.) Olyanok, melyeket a meghalt vagy eldődei az öröklést követelőkkel s illetőleg eldődeikkeli osztály után szerezett. Ezek is lehetnek

a.) **adományosok**, melyek a H. K. 1. R. 47. cz. 2. §. szerint, nem a meghalt rokonait, hanem a fiscust illetik; kivéve azon esetet, midőn a már egyébiránt megosztott rokon neve is az adománylevélbe iktatott volna,

ki ennél fogva a fiscus teljes kirekesztésével öröklí az egész adományos szerzeményt a H. K. 1. R. 50. cz. 3. §. értelmében. Osztály utáni adományzásnak tartathatik azon eset is, midőn a család két utolsó fitagja leányait kölcsönös egyetértéssel, külön fíusítólevelek mellett fíusítják; azt rendelvén a H. K. 1. R. 50. cz. 1. és 2. §., hogyha az egyik maradék nélkül halna el, a fíusítás czime alatt nyert jószág ne a fíusított nő rokonaira, hanem a fiscusra szálljon azon okból, mivel külön történvén a fíusítás, ugy tekintethetnek a fíusított leányok, mint külön adományosok. Önként következtethetni a törvény ezen okadásából azt, hogy ha mindkét leányok egyszersmind s ugyanazon adománylevéllel fíusíttatnának, a kihalt jószágának az életbenlevőre vagy maradékaira kellene szállani;

b.) nem adományosok, melyek a meghalt rokonait és nem a fiscust illetik; mivel 1.) ezek felett a szerző végrendekezhetett volna, már pedig azon vagyonok, melyek a meghalt szabad rendelkezése alá tartoztak, ha az nem rendelkezett, a hozzá közelebb álló rokonokra szállanak a II. András 4. cz. 1. §. szerint. Annyivalis inkább, mivel 2.) azon törvények, melyek a fiscusnak az osztály után szerzett vagyonokra nézve a meghalt rokonai felett öröklési elsőbbséget engednek, névszerint csupán adományos jószágokról szólnak, mint láthatni a H. K. 1. R. 47. cz. 2. és 50. cz. 3. §-ban, az ezekben említett *acquisitum* és *inventum bonum*, a H. K. 1. R. 6. cz. 3. §. szerint adományos jószágot jelentvén.

Ezen szerzemények közül azonban a meghalt mellékágbeli firokon saját pénzével szerzett vagyonai csak a firokonokat illetik; a H. K. 1. R. 17. cz. 6. §. szerint a fíustvér pénzével vásároltakból a nőtestvérek részt nem igényelhetvén, s következésképen azok maradékai sem.

291. §.

Ezen osztálybeliek részesedése mértékéről.

Ezen harmadik osztálybeli örökösök ha mind ugyanazon legközelebbi ízbeliek, fejenként örökölnék öröklési joguk egyenlőségénél fogva; az örökösödés megnyílása előtt elhalt ugyanazon ízbeli rokonok maradékai pedig szokás szerint képviseleti joguknál fogva törzsökönként, holott törvény szerint ezek részt azért nem igényelhetnének, mivel

a mellékágbeli rokonok öröklése alapjául használt törvények, jelesen pedig a 11. András 4. cz. 1. §. I. Lajos 11. §. csupán a meghalt legközelebbi rokonainak tulajdonitják az öröklési jogot, a romai törvénnyel is öszhangzólag.

292. §.

A székelyek mellékágbeli örökösdéséről.

A székely nemzet örökösdést szabályozó sajátos törvényei csupán a nemzeteket tárgyzó levén, a mellékágbeli örökösdés szabályait csakis a régi szokás emlékezetét fentartó régibb és újabb ítéletekből merithetni, melyek szerint a nemzetek örökösdésének azon alapelve, hogy a fítestvérek nőtestvéreiket kirekesztő előjoggal bírnak, és a mellékágbeli örökösdésnek azon általános szabálya, hogy a közelebb ízbeli rokonok kirekesztik a távolabb ízbelieket, ugy olvasztatott özsze, hogy

1.) a meghalt családí székely ösöröksége az ugyanazon ág- (linea) beli hozzá közelebb álló fírokonokat illeti, bár közelebb ízbeli nőrokonok legyenek is; a nőrokonokat csupán azon esetben illethetvén ezen osztálybeli örökösdési jog, ha a meghalt ágabeli fírokonok nem léteznek s fiuleány sincs, mely esetben előjoggal bírnak a meghalt ágára nézve a mellékágbeli fírokonok felett; egyik leszármazási ág örökségeit örökölhetsi jog csupán azon ág mindkétnemű tagjai teljes kihalása után szállhatván a másí ágbeli előbb í-, s azok nem létekor a nőrokonokra is által, az 1451-ík évben Hunyadi János és Vizaknai Miklós gubernatorok által kiadott ítéletek szerint, melyeket több újabb időbeli ítéletek az összokás hív tolmácslóínak neveztek.

2.) A meghalt birtokában volt ősí örökségen kívüli vagyonok közűl, több rendbeli ítéletek szerint

a.) azon fekvők, melyek a meghalt elődei által bármi czím alatt akár a fímaradékók számára szerezettek, akár ha így nem szabályoztattak volna is, de a székely örökséggel mintegy özszeolvadottan ugy szállottak le és osztottak az örökösök között, mint az ősí örökség, ősí örökségnek tartatnak, s az ezt igényelhető örökösök által örököltetnek;

b.) azon fekvők, melyek a meghalt által szerezettek s nem szabályoztattak, s annak birtokában volt bárminemű íngók, a mellékágbeli örökösdés általános szabályai sze-

rint illetik a meghalt mindkét neműi közelebbi rokonait, valamint azon fekvő vagyonok is, melyek anyai de nem fiuleányi örökségnek tartathatnak.

B.) A csupán törvényi örökösödésről.

293. §.

A csupán törvényi örökösödésről.

Azon örökösök, kik nem vérségi egybeköttetésnél fogva, hanem csupán a törvény rendelkezéséből birnak a meghalt vagyonait örökölhetési joggal: a hitvesek, özvegyek, és a fisci, a kik közé számlálhatni az örökbefogadottakat is, kik öröklési jogukat hasonlóképpen csak a törvény rendelkezésében gyökerezethetik, valamint a földesurakat, s a kihalt szomszédok és papok örököseit is.

294. §.

1.) A hitvesi örökösödésről.

Hitvesi örökösödésnek (*successio conjugalis*) nevezetik az örökösödésnek azon esete, midőn egyik a házastársak közül (*conjux*) gyermekeivel együtt öröklő elhalt házastársa vagyonait. Ezen örökösödési jognál fogva:

I.) Az anya gyermekeivel együtt (*tutrix relicta*) örökösödik elhalt férje következő vagyonaiiban:

1.) az adományos és örök czim alatti más szerzeményeiben is, ha neve bé volt igtatva a szerzőlevelekbe, a H. K. 1. R. 43. cz. 1. §., 48. cz. 102. cz. k. és 2. §. szerint.

2.) A zálogczim alatti szerzeményekben, akár a házasság ideje alatt, akár azelőtt szereztettek legyen, a feleség gyermekeivel együtt még azon esetben is örökösödhetett a H. K. 1. R. 102. cz. 3. §. szerint, ha nem volt béigtatva neve a szerzőlevelekbe, azon okból, mivel a zálog ingó vagyonnak tartathatik. Az idézett törvény ezen rendelkezését azonban megváltoztatta az A. C. 3. R. 25. cz. ezen szókkal: „az *inscriptio* vagy zálogos jószágok állapotjában *ob-serváltassék* ama *juris regula*, *quomodo quisque formaverit literas suas* (ita et *bonorum suorum successionem habebit*) és hogy ha a *defunctus possessor*nak levelei *ad heredes et posteritates* szólnának, *non obstante eo*, hogy egyébiránt a zálogosok *pro rebus mobilibus* tartatnak, de ha a *relictáknak* nevekin-

serálva nincsen, része is az olyan jószágokban nem különben, hanem csak *dotatio* és nem *successorio jure* lehet". Azon véleményt, hogy a régibb törvény csupán az *inscriptio* jószágokra nézve szenvedett volna változtatást, melyeken az A. C. 2. R. 8. Cz. értelmében zálogczim alatt szerzett fiscalitást kellene érteni, alaptalannak lehet s kell is tartani mind azért, mivel az *inscribált* jószágokon törvényeink s névszerint a H. K. 1. R. 48. cz. 5. §., 68. cz. 1. §., 110. cz. 4. §. általában bármilyen zálogczim alatt szerzett jószágokat értenek, csupán a H. K. 1. R. 13. cz. 3. §-t véve ki, mely szerint vegyes adományul szerzetteket jelent; mind azért, mivel a tárgy semmi különbséget sem okozván a zálogjog természetére nézve, s a zálogtartó jogai ugyanazonok lévén, akár *pura fiscalitas*, akár másféle jószág legyen zálogos birtokában, nincs semmi helyes ok ezen megkülönböztetésre; mind végre azért, mivel megengedve is azt, hogy az *inscriptio* jószág természete különböznék más zálogos jószágok természetétől, a törvény fenebb idézett szavait még sem lehetne csak a *pura fiscalitas*okra szorítani, mert azok *inscriptio* jószágokról is, zálogos jószágokról is emlékeztet, mindenikre nézve egyiránt a feleség öröklési jogát neve béigtatása által feltételesítik. Mivel pedig a régibb törvény csupán a házasság alatt szerzett zálogokra nézve szenvedett változást, a mennyiben a házasság előtt költ szerzőlevelekbei igtatásáról a feleség nevének még szó sem lehet; és mivel a házasság ideje alatti szerzeményekre is csak azon esetre korlátoztatott a feleség öröklési joga, hogy „ha a *defunctus* possessornak levelei *ad heredes et posteritates* szólanának”: a házasság előtti szerzeményzálogokra nézve, valamint azon házasság alatti zálogszerzeményekre nézve is, melyekről költ levelekben a szerző maradékairól nem tétetett említés; áll most is a H. K. 1. R. 102. cz. 3. §. azon rendelete, mely szerint azokban az anya gyermekeivel együtt örökösödik.

3.) A férj bármi nevű s nemű szerzemény ingó vagyonaiban, a fiakat illető fegyvereken és 50 darabnál többől álló ménesen kívül; a férj hámos lovait s jobb könnyűsét kirekesztőleg igényelhetvén a H. K. 1. R. 99. cz. 1. és 2. §. 101. cz. k. 1. és 2. §. szerint. Azonban az atyjukkal

megosztott fiakat és kiházasított leányokat az atyai ingókból rész nem illetvén, ha osztózatlan fiak és ki nem házasított leányok nem lennének, azokat az anya öröklő mértékben, s megosztott fiait és kiházasított leányait kirekesztőleg a H. K. 1. R. 99. cz. 4. §. szerint.

4) Az A. C. 3. R. 25. Cz. azon rendelkezéséből, miszerint azokat, kik szerzőtársaknak tekintethetnek, az örökléstől nem lehet elrekeszteni, azt szokták következtetni, hogy azon törvény megváltoztatta legyen a feleség örökösödési jogát korlátozó s fenebb idézett törvényeket, s ennél fogva a feleségnek mint szerzőtársnak a férj házassága ideje alatti minden szerzeményeiben örökösödni kell gyermekeivel együtt, akár bé legyen igtatva neve a szerzőlevelekbe, akár nincs. Ezen szokássá váló félben levő állításnak éppen az alapul használt törvényt nyeli ellenkezése világos abból, hogyha a törvény a kérdés alatti vélemény szerinti rendeletét a gyermekeivel együtt örökösödő feleségre is ki akarta volna terjeszteni, azt nem rekesztette volna ki a házasság ideje alatt szerzettett zálogjóságból azon esetben, midőn neve nincs a szerzőlevélbe igtatva, s a feleség örökösödési jogát a zálogosokon kívül egyéb jóságokra nézve is nem feltételeztette volna neve béigtatása által.

Az elősorolt vagyonokból részesezés mértéke az, hogy a feleség gyermekeivel egyenlően osztózik az őtet is velők egyiránt illető ingó s zálogos vagyonokban a H. K. 1. R. 99. cz. 1. és 102. cz. 3. §. szerint; azon fekvőkből pedig, melyek örök- vagy zálogjogczim alatt neve béigtatása mellett szereztettek, az egésznek felét igényelheti kirekesztőleg, a más fél rész gyermekeit mint atyjuk örököseit illetvén, mivel a H. K. 1. R. 43. cz. 1. §. szerint, annyi egyenlő részekre kell a szerzeményeknek osztatni, a hány személy neve igtatott a szerzőlevélbe. Azon véleményt, hogy az anya gyermekeivel atyjok illetőségében is osztózatná, sem az igazság nem helyesli, sem a törvény nem rendeli; de igen ellenben azt, hogy a férj feleségét meg ne foszthassa végrendelete által azon vagyonokból illetőségétől, melyek neve béigtatása mellett szereztettek, az A. C. 3. R. 25. czimében láthatólag.

2.) Az atya gyermekeivel együtt örökösödik felesége azon vagyonában,

a.) melyek neve béigtatása mellett bármi czim alatt szereztettek a H. K. 1. R. 43. cz. 1. §. értelmében;

b.) melyek a házasság ideje alatt úgy szereztettek, hogy szerzőtársnak méltán tartathatik, az A. C. 3. R. 25. Cz. értelmében, a fekvőkben még azon esetben is, ha neve nem igtattatott volna a szerzőlevelekbe, a férj hitvesi örökösödését nem feltételesítvén törvényünk neve béigtatása által.

Ezen vagyonoknak felerészét igényelheti a férj, s illetőségétől felesége végrendelete által sem fosztathatik meg az A. C. 3. R. 25. Cz. értelmében; a másik félrész a gyermekeket illetvén, mint anyai örökség.

295. §.

2.) Az özvegyi örökösödésről.

Özvegyi örökösödésnek (vidualis successio) nevezhetni, az öröklés azon esetét, midőn gyermektelen házastársak örökösödnek egymás vagyonaiban. Örökösödik ugyanis

I.) az özvegyasszony (simplex vidua) férje következendő vagyonaiban:

1.) az adomány vagy más czim alatt örökösön szerzett fekvőkben, ha neve bé volt igtatva a szerzőlevelekbe, férje illetősége is reá szállván a H. K. 1. R. 48. cz. k. és 5. §. szerint, s félrészbeli illetőségétől férje végrendelete által sem fosztathatván meg az A. C. 3. R. 25. Cz. értelmében.

2.) A házasság alatt szereztetett minden ingó és fekvő akár örök- akár zálogczimú vagyonaiban, ha szinte béigtatva sem volna neve a szerzőlevelekbe. A feleség örökösödési joga ugyanis, a H. K. 1. R. 102. cz. és A. C. 3. R. 25. czimében láthatólag, nevének a szerzőlevelekből ki hagyásánál fogva csupán gyermekei érdekében levén korlátoztatva: gyermekek nem léte esetében a fén kijelölt vagyonokbani öröködéstől annyival kevésbbé lehet az özvegyet elrekesztetni, mentől bizonyosabb az, hogy a férj minden ingó vagyona a H. K. 1. R. 98. cz. k. §. szerint ötet illetik, s örökösödési tekintetben a bármint czim alatt szerzett fekvők is ingóknak tartathatnak, a H. K. 1. R. 19. cz. értelmében azt illetvén, a kit azon pénz, melylyel vásároltattak, mint ingó vagyon illetett volna. Mindezen ingó vagyonaíról azonban a férj végrendelkezhetvén a H. K. 1. R.

98. cz. k. és 99. cz. 3. §. szerint, azókból feleségét ki is tagadhatja, kivéve csakugyan azokat, melyekre nézve a feleség szerzőtársnak tekintethetik, a mennyiben azoknak felerészétől férje végrendelete által sem fosztathatik meg a H. K. 3. R. 29. cz. 2. §., és az A. C. 3. R. 25. Cz. értelmében.

3.) Mindazon ingó s fekvő vagyonokban, melyek a férj által bármi czim alatt házassága előtt szereztettek, melyek nem csak azon okból illetik az özvegyasszonyt, mivel örökösödési tekintetben ingóknak tartathatnak, hanem azon okból is, mivel a H. K. 1. R. 48. cz. 1. §. az özvegyet, örökösödési tekintetben, férje szerzeményvagyonaira nézve, még a férj testvéreinek is elébe teszi (*plus quam frater esse reputatur*); és mivel a H. K. 3. R. 29. cz. 2. §-ban is a maradék és végrendelet nélkül elhalt férj minden szerzeményei közvetlen örökösének özvegye nevezetetik. Ezen vagyonokból csakugyan a férj kitagadhatja özvegyét; merőben, végrendelkezhetési jogánál fogva; az özvegy azokra nézve szerzőtársnak nem tekintethetvén.

4.) Az özvegyet illető azon ingók közül, melyeket a férj a házasság ideje alatt vagy előtt szerzett, ki szokták venni a fegyvereket és 50 darabnál többől álló ménest, mint általában a férj firokonait illetőket. Ezen vélemény alaptalansága megtétszik a fegyverekre nézve a H. K. 1. R. 99. cz. 3. §-ából, melyben azok azon esetben, midőn a férjnek gyermekei vagy vele még nem osztozott firokonai nem volnának, az özvegyet illetőknek neveztetnek; és a ménesre nézve a H. K. 1. R. 101. cz. 2. és 3. §-aiból, melyek szerint a mellékágbeli firokonok, gyermekek s osztozatlan fítestvérek nem létezésükor, csupán az ősi ménesből igényelhetik azon részt, melyről a férj nem végrendelkezett s nem végrendelkezhetett. Múltán állithatni ennél fogva, hogyha a férjnek gyermekei s osztozatlan fítestvérei sem maradtak: özvegye örökli szerzeményfegyvereit s bármekkora ménesét is, ha azokról a férj, felesége szerzőtársi joga sérelme nélkül, nem végrendelkezett.

5.) Azon esetben, midőn a férjnek sem nemzetei, sem nemzői, sem mellékágbeli rokonai nincsenek: özvegye örökli bármi nevű akár szerzemény, akár ősi nem adományos vagyonait. Ezen vagyonairól ugyanis a kihalófélben levő férj rendelkezhetett volna, s ha nem rendelkezett, azoknak a

II. András 4. cz. 1. §. szerint arra kell szállani, a ki a meghalttal legközelebbi viszonyban áll, e pedig a felvett esetben a kihalt felesége, a kit a H. K. 1. R. 48. cz. 1. §. a kihaltéhoz még testvéreinél is közelebb állónak nevez. Az özvegyet ezen örökösödési joga gyakorlatából a fiscus még azon okból sem rekesztheti el, mivel a kérdés alatti vagyon pénzzel szerzettnek s annál fogva ingónak tekintethetvén a H. K. 1. R. 19. cz. értelmében, az ingó vagyonra nézve a feleségnek fiscus feletti elsőbbsége határozottan ki van mondva az A. C. 3. R. 25. czimében.

6.) Különösen az urbéresek özvegyei öröklötték végrendelet nélkül elhalt férjök minden a házasság ideje alatt szerzett vagyonait, azok felerészétől a férj végrendelete által sem fosztathatván meg a H. K. 3. R. 29. cz. 2. §. szerint. Az urbéri ingatlan állomány a földesurat illette, a ki tartozott az urbéres javításainak becsüszerinti árát az özvegynek kifizetni az 1791: 26. cz. értelmében. Hajdon a jobbgáyság idejében a földesur igényelhetette az ingók kétharmadát is az A. C. 3. R. 30. Cz. szerint.

Az özvegyi örökösödés útján kapott vagyonok elannyira tulajdonai az aszszonynak, hogy azokról szabadon rendelkezhetik; hapedig özvegyiségben s végrendelet nélkül halt el, a sz. István 2. K. 24. f. 2. §. szerint férje szüleire szállottak hajdon, most pedig legközelebbi véreire, az idézett törvény változást szenvedvén a II. András 4. cz. által.

II.) A z ö z v e g y f é r j (simplex viduus) örökli feleségének következő vagyonait:

1.) Azon bármi czim alatt szerzett fekvőket, melyekről költ szerzőlevelekbe neve bé van igtatva a H. K. 1. R. 48. cz. 2. és 5. §. szerint, ezek felerészéből ki sem tagadtathatván felesége által, a H. K. 1. R. 43. cz. 1. §., és az A. C. 3. R. 25. Cz. szerint.

2.) Minden ingó és ingatlan szerzeményeit, bár nincsen is a szerzőlevelekbe igtatva neve, a mennyiben elhalt felesége vérei által a H. K. 1. R. 100. cz. 2. §. és az 1791: 134. ideiglenes cikk szerint csupán a hozomány, ősi ingók és fekvők visszaadására követeltethetik. Kitagadtathatik azonban ezen szerzeményből, a feleség végrendeletében, ha házasság előtt vagy úgy szereztettek, hogy a férj szerzőtársnak nem tekintethetik, merőben; hapedig a férj segedelmével szereztettek, félrészben az A. C. 3. R. 25. Cz. értelmében.

3.) A hozományok közül is visszatartoztathatja a férj mindazt, a mit mátká korában ő maga ajándékozott volt feleségének, ha az arról másként nem rendelkezett a H. K. 1. R. 100. cz. 4. §. szerint.

296. §.

3.) A fiscus örökösödéséről.

A fiscus a kihaltak örökösének nevezetik a H. K. 1. R. 27. cz. 1. §-ban, és egyszersmind meg is különböztetik örökösödési joga a vérszerinti örökös (propagativus heres) jogától, a mennyiben csak azon vagyonokra szoríttatott, melyeket a hialt birt vagy birhatott, névszerint elrekesztetvén azon vagyonok követelhetésétől, melyeket a kihalt még sajátjává nem tett, hanem a pernek még csak kétes állásában remélt megnyerhetni; a miből következtethetni azt, hogy annyival kevesebbé igényelheti azokat, a miket a kihalt még perelni sem kezdett volt. A fiscus ezen örökösödési jogánál fogva igényelheti, az idézett törvény értelmében, a kihalt halálakor birtokában találatott jószágokat, és ezeken kívül még azon vagyonokat is, melyeket a kihalt vagy elődei tulajdonosi jogaikról lemondás nélkül idegenitvén el, polgárilag birtokolni nem szüntek meg mindamellett is, hogy mások által birtokoltatnak tettelegesen zálog- hitbér- s leányi negyed- vagy más ezekhez hasonló s a visszaválthatási jogot fentartó czimek alatt. Ezen a fiscus által örökösödési jogánál fogva igényelhető vagyonok közt is azonban különböztetést kell tenni, mert azok lehetnek

1.) nem adományosok, melyek csak azon esetben illetik a fiscust, ha a kihaltnak sem felesége (A, C. 3. R. 25. Cz.), sem végrendeleti örököse, sem bármely ízbeli rokoni (II. András V. 4. cz. 1. §.) nincsenek. Sőt még ezen esetben is elrekesztetik a fiscus az örökösödhetéstől, a székelv örökségekre s azok járulékaira nézve a szomszédok által ősi szokás szerint, az urbéres vagyonaira nézve a földesúr (H. K. 3. R. 30. cz. 2. §.) és a városi vagyonokra nézve a közönség (szokás szerint) által. Ezen vagyonok örökölhetése esetében is pedig köteles a fiscus a kihalt adósságait fizetni a C. C. 4. R. 15. Cz. 1. cz. szerint, s ezen törvény elvéből következtethetőleg visszaadni az illetőknek mindazt, a mit azok az örökséget hagyótól jogszerint követelhetek volna. Tartozik továbbá a fiscus azon jószágokat,

melyek a kihalt vagy eldődei által a tulajdonosi jogról lemondás záradékának bérása nélkül szereztettek, az eladónak vagy örököseinek visszabocsátani a H. K. 1. R. 69. cz. szerint, valamint azon jószágokat is, melyeket a kihalt vagy eldődei időmulással sajátítottak el; azon okból, mivel a fiscus ezen cím alatt tulajdont nem szerzhet, mint fenebb megmutattattott, magát időmulással a jószágot perrel követelők ellen sem védheti. A fiscus által igényelhető vagyonok lehetnek

2.) a dományosok, melyeket azon esetben követelhet, midőn az örökségelhagyó maga adományos-szerző vagy utolsó volt a szerző azon maradékai közül, a kiknek ezen jószágok adományoztattak a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint, mint fenebb a kihalás címe alatti adomány tárgyalása helyén terjedelmesen közöltetett. A fiscus ezen vagyonokbani örökösödésére nézve meg kell jegyezni itt is még e következőket:

a.) Tartozik az ezen jószágokért netalán fizetett pénzt s az azokban az adományos vagy örökösei által tett építmények, tiltetmények s javítások becsülszerinti árát fizetni, még pedig ahozképest, a mint azokat ősieknak vagy szerzeményeknek tarthatni, a kihalt közelebbi véreinek s illetőleg feleségének vagy hagyományosainak az örökösödés általános szabályainak utmutatása szerint. Kihalás címe alatt ugyanis csak azt igényelheti a fiscus, szemben a nevezett örökösökkel, a mi adományozva volt, a H. K. 1. R. 10. cz. 1. §. szerint és a mire alkalmazható az A. C. 4. R. 12. Cz. 6. cz. ezen jellemző kifejezése: „redeál ad fiscum regium.”

b.) Az adományos jószágokban találtatott bármi nevű s nemű ingó vagyonok a kihalt feleségét illetik az A. C. 3. R. 25. Cz. szerint, s ha a nem volna, a hagyományosokat s ezeknek sem létekor a közelebbi rokonokat a II. András 4. cz. 1. §. szerint. Kivételnek ezen szabály alól csakugyan azon ingók, melyekre nézve az adománylevélben is kifejezett jogfentartás történt; ezek a fiscust illetvén az A. C. 3. R. 25. Cz. ezen szavai szerint: „az ingó jókban jus regium nincsen különben, hanem per expressam donationique insertam reservationem.”

c.) Köteles a fiscus az örökségen fekvő adósságokat kifizetni, a mennyiben a kihalt ingó vagyonai, szerzeményszárgái s építményei által nem fedeztetetnének; még pedig azon esetben, midőn az adományosokon kívül még egyéb ősi jószágokat is hagyott volna, azok örökösével egylett az örökösödés mértékéhez képest a C. C. 4. R. 15. Cz. értelmében; ellenkező esetben pedig egyedül is, azon megkülönböztetéssel csakugyan, hogy a kihalt ősi adósságait, melyekkel eldödei az adományos jószágokat is terhelhették, merőben hordozza, a kihalt saját adósságainak pedig csak az örökölt jószág közbees szerinti árához egyenlő részét; ennél többel a kihalt adományos jószágait fejedelmi jóváhagyás nélkül nem terhelhetvén a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. értelmében.

d.) Tartozik végre a fiscus, a kihalt feleségét s leányait azon törvényszerinti illetőségekre nézve, melyek alább közölni fognak, kielégíteni a H. K. 1. R. 29. és 30. cz. értelmében.

297. §.

4.) Az örökbefogadottak örökösödéséről.

Az örökbefogadottak öröklők

1.) szüleik s rokonaik vagyonait a vérség szerinti örökösödés szabályai szerint; az örökbefogadtatás által nem enyészvén el azokkal vérségi egybeköttetésök s abból folyó örökösödési jogaik;

2.) örökbefogadóik vagyonait, mint azoknak a H. K. 1. R. 27. cz. 4. §.; 49. cz. 1. §. szerint csupán törvényi de nem valóságos örökösei (successores legitimi non tamen veri heredes), melyekre nézve csakugyan két esetet kell megkülönböztetni, u. m. azt

a.) midőn az örökbefogadó családja utolsó ivadéka volt. Ezen esetben az örökbefogadottra szállanak a kihaltak minden szerzemény- és ősi nem adományos vagyonai a H. K. 1. R. 57. cz.; II. András 4. cz. 1. §. szerint, valamint az adományosok is, ha az örökbefogadás alapjául szolgáló végrendelet vagy egyezmény fejedelmi jóváhagyással megerősített a H. K. 1. R. 8. 10. és 66. czime szerint; a fejedelmi jóváhagyásnál fogva csakis annyit igényelhetvén, a mennyi különben a fiscust illette volna, a H. K. 1. R. 27. cz. 4. §. szerint;

b.) midőn az örökbefogadó nem volt kihalófélben levő. Ezen esetben az örökbefogadott, örökbefogadójának csupán szerzemény-, nem adományos vagyonait igényelheti, mint végrendeleti vagy egyezmény szerinti örököse; rendelkezése az ősiekre nézve a H. K. 1. R. 58. cz.; A. C. 3. R. 25. Cz. szerint, az adományosokra nézve pedig, a mennyiben azokról fejedelmi jóváhagyás mellett is örökbefogadólag csak a kihalófélben levő rendelkezhetik a H. K. 1. R. 66. cz. szerint, érvénytelen lévén. A szerzeményvagyonokat illető ezen örökösödési jogától még azon esetben sem foszthatatik meg az örökbefogadott, midőn az örökbefogadtatásakor kihalófélben volt örökbefogadónak azután törvényes örökösei születének; követelheti ugyanis mindazt, a miről örökbefogadója rendelkezhetett, még pedig ha az örökbefogadás kölcsönös örökösödési szerződés útján létesült, az egyezmény erejénél fogva a H. K. 1. R. 66. cz. 1. §. értelmében, azt az örökbefogadó egyoldalulag még ellenkező rendelet vagy visszahúzás által sem semmisíthetvén meg, mivel az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. szerint kinek kinek írott törvénye a maga kötése; ha pedig az örökbefogadás végrendelet útján történt, ezen végrendeletnél fogva; azt, ha a végrendelező maga meg nem változtatta, senki sem ellenezhetvén, midőn még a gyermekes atya is szabadon s érvényesen rendelkezhetik szerzeményeiről a H. K. 1. R. 57. cz. szerint.

Elenyészik az örökbefogadottak örökösödési joga akár végrendelet, akár egyezmény legyen is örökbefogadtatásuk alapja, azon esetben, midőn örökbefogadójuk hűtlenségi vétkeért elmarasztaltatott, elannyira, hogy még kegyelem útján visszanyert vagyonait sem igényelhetik habár fejedelmi jóváhagyással volt is az örökbefogadás megerősítve, a H. K. 1. R. 49. cz. szerint, hanemha a kegyelemnyerés után az örökbefogadás megújítatott.

298. §.

5.) A földesur örökösödéséről.

A földesur öröklötte végrendelet nélkül kihalt urbéresének mind ingó mind ingatlan vagyonait; köteleztetvén annak eltemettetéséről gondoskodni s adósságait is kifizetni a H. K. 3. R. 30. cz. 2. és 3. §. szerint. Azon okból azonban, mivel voltak tapasztalás szerint földesurak, kik gyer-

mektelen urbéreseiket kihaltaknak kívánták tartani, voltak legyen bár más földesurak szolgálatában volt-rokonaik, szük-ség megjegyezni, hogy kihaltak, az idézett törvény értelmében (*rusticus una et singularis persona existens*), csak azon urbérest lehetett tartani, a kinek sem gyermekei, sem rokonai nem maradtak; a földesuri örökösödésnek helye nem lehetvén akkor, midőn az elhaltak bármely állapotú a bárki szolgálatában levő rokonai voltak, kiket illetett az örökség vérségi egybeköttetésöknél fogva.

299. §.

6.) A szomszéd örökösödési jogáról.

Mivel azon jószágoknak, melyeket a *fiscus* kihalás esetében örököl, adományoztatni kell a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. cz. szerint, az adományozásnál fogva pedig a jószág a H. K. 1. R. 10. cz. 1. §. értelmében fejedelmi jog tárgyává lesz, hogy az eredeti foglalás útján szereztetett székelyföld a fejedelmi jogtól tisztán s menten tartathassék, a kihalt tulajdonosnak székelyföldi jószágai nem a *fiscus*ra, hanem szomszédjára szállanak ősi szokás szerint. Irott törvényeink az örökösödés ezen sajátosságos neméről nem emlékeznek; az a mi a székelyföldön kihalt pap örökségére nézve az A. C. 1. R. 6. czimében rendeltetik, ezen örökösödést tárgyazó intézkedésnek azon okból nem tartathatván, mivel mint alább közöltetni fog, a szerint a szomszédnak inkább megválthatási, mint örökösödési jog tulajdoníttatik, s örökösnek valójában az eklésia nézethetik, a melynek a szomszéd a jószág örökbecs szerinti árát fizetni tartozik. Midőn mind a belső jószágoknak, mind azok külső járulékeinak több és különböző szomszédai lehetnek, kérdés alatt van, hogy ezek közül melyik és mennyi részben igényelheti az örökséget? Az ősi szokás ezen kérdést döntetlenül hagyta; addig is azonban, míg az örökösödésnek ezen különös neve irott törvény által illelőleg szabályoztatnék, ezen örökösödési jogban részesíteni lehetne egyenlő mértékben a kihalt nemesi laka (*curia nobilitaris*) minden szomszédait, s ugyanazok között osztani fel annak minden akár belső akár külső fekvőkbeli járulékait a H. K. 2. R. 52. cz. 3. §. szerint, a járulékok a földlog után járók lévén.

300. §.

7.) A kihalt pap vagyonainak örökléséről.

A végrendelet nélkül kihalt pap vagyonai öröklésének szabályai az. A. C. 1. R. 6. Cz. 2. oz. szerint:

1.) Ingó vagyonai a helybeli eklésiát illetik.
2.) Székelyföldi ingatlan javai a közelebb való szomszédokat illetik; örökbecs szerinti árukat letévén az eklésia számára.

3.) Vármegyei jószágai az azon helységbeli nagyobb részt bíró patronusra (földesurra) szállanak; kifizetvén a helybeli eklésia számára azok igaz becs szerinti árát. Az ezen ponthoz ragasztott ezen záradéknak: „*absque tamen praejudicio dominorum terrestrium*“ értelmé az, hogyha a pap jobbágy gyermeke volt, örökségét földesura igényelhetette, a minek azonban már most, a jobbágyaság ellevén töröltetve, nem lehet többé helye.

4.) A városi vagyonokra nézve atra utasítottak a város bírái, hogy ezen módot tartsák, nincs azonban meghatározva, hogy melyiket; a mi annál kívánatosabb lett volna, minél szembetűnőbb az, hogy azon mód, mely a vármegyei jószágra nézve ezen utasítást közvetlenül megelőzőleg határoztatott, minden városokra nem alkalmaztatható; azokban nagyobb részt bíró patronusokról csak azon esetben lehetvén szó, ha feldesuri felsőbbség alatt levők.

5.) Ha a kihalt pap nemesi kiváltsággal birt magára s utódaira és nem eklésiára szállható jószágokat vagy örökségeket, azoknak állapota alkalmaztassék a haza közönséges törvényéhez.

MÁSODIK CZIKK.

Az örökösödés következményeiről.

301. §.

Általában.

Mihelyt meghalt az örökségethagyó, az örökösödés megnyílt azoknak nevezetn (hereditas delata). Az örökösödés megnyílása után történik az örökség kézbevétele (*acquisitio hereditatis*), és annak ha az örökösök többben volnának, azok közti felosztása, az örökséggel egybekötött terhekkel egyetemben. Ennélfogva ezen czikk fel-

adata, külön a végrendeleti s törvényi örökösödésre nézve, előmondni az örökség kézhezvétele s felosztása szabályait, valamint az örökséggel egybekötött terheket is.

ELSŐ PONT.

A végrendeleti örökösödés következtéseiről.

302. §.

A végrendeleti örökség kézhezvétele s felosztása szabályairól és terheiről.

A végrendeleti örökség megnyílása után, még az örökséghagyó eltemetése előtt, innepélyesen fel szokott olvasni a végrendelet a végett, hogy nyilván legyen kit illeteni az örökség feletti intézkedés joga. Ezt követi rendszerint, az örökséget hagyó eltemetése után,

1.) az örökség kézhezvétele, a mi ahhoz képest a mint az örökség szabadon, vagy valakinek birtokában van, megesik annak tetteles birtokbavétele, vagy az örökséget tartóztató s megintése után is kiadni nem akaró birtokosnak a végrendelet teljesülését eszközölő per útján követeltetése által; kötelesek lévén az illető törvényszékek a minden kötelekkel ellátott érvényes végrendelet teljesülését rendelni; mert ugy kell a H. K. 1. R. 21. cz. 6. §. szerint történni a vagyonok öröklétének s háromlásának, mint az azokat tárgyzó levelek szerkesztettek, és a sz. István 2. K. 5. f. 1. §. szerint, a rendelkezésre jogosítottnak végrendelete halála után senki által sem rontathatik meg. Az örökség kézhezvétele tetteles bizonyossága az örökség elfogadásának, s az azzal egybekötött terhek elvállalásának, s éppen azért megfontolást igénylő tény, mely bár mikor történjék is, az örökösnek ugy kell tekintetni jogaira s köteleztetéseire nézve, mintha birtoka a rendelkező halála pillanatában kezdődött volna; az örökséget azután talált történetes károkat szenvedni tartozván, s az ahhoz járult nyereségeket tulajdona járulékal gyanánt igényelhetvén.

2.) Az örökség osztály alá akkor kerül, midőn egynél több örökös van kinevezve a nélkül, hogy részök névszerint is ki volna jelelve; mely esetben az egész örökséget annyi egyenlő részekre kell felosztani, a hány örökös van, azon a H. K. 1. R. 43. cz. 1. §-ában látható elv

szerint, hogy a bármely levelekben foglalt vagyont mindig annyifelé kell osztani, a hány személy van azon levelekben különösen kijelelve. Az osztály megeshetik vagy békésen, vagy közegyetértéssel választott osztoztatók közbejöttével, vagy per útján. Bármiként hajtatott is legyen végre az osztály, az annál fogva nyert végrendeleti vagyonok nem válnak ősiekké. Az ősiség ugyanis a H. K. 1. R. 47. cz. 4 §. szerint csupán a törvényi örökösödést követő vérségi kölcsonös osztálylyal születvén, a végrendeleti osztály útján szerzett vagyonok szerzeményeknek tartathatnak a H. K. 1. R. 57. cz. 2. §. értelmében, melyekről az örökös szabadon rendelkezhetik, ha ezen joga gyakorolhatására nézve az örökséget hagyó által nem korlátoztattott. Azon esetben, midőn a végrendelező több örökösei közül mindenik részét határozottan kijelelte, osztályt egyik sem követelhet; a hagyományozó rendeletén a H. K. 1. R. 57. cz. 1. §. értelmében megnyugodni köteles levén, s ezen esetben csupán a kijelölt részek elkülönítésének s az örökség terhei azok mennyiségéhez képesti arányosításának lehet helye.

3.) A végrendeleti örökséggel egybekötött tett terhek vagy olyanok, melyekkel maga a végrendelező terheli örököseit, milyenek az elejökbe szabott feltételek s mások számára tett hagyományok; vagy olyanok, melyekkel már maga a végrendelező is terhelve volt, milyenek saját s eldödei reászallott adósságai és az örökségen fekvő bármely tartozások. Az örökség ezen terhei átszállanak azon örökösökre, kikre azokat a végrendelező névszerint ruházta; az örökség elfogadása által tettelesen kötelezvén magát mindenik végrendeleti örökös az illetőségével feltétel gyanánt egybekötöttett terheknek is elvállalására. Ha pedig nem tett volna a végrendelező öröksége terheire nézve határozott rendeltést, azokból az örökösök illetőségük mértéke szerint részesülnek; a vagyon ugyanis a H. K. 1. R. 82. cz. 10. §. értelmében teherrel megváltal, és a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint, „ha a debitorok deficiáltak, azokra száll az adósság, kikre a debitorok javai szállottak.“ Kivétetnek csakugyan azon terhek, melyek az örökség valamelyik örökösnek névszerint hagyományozott részén feküdtek, melyek mint azon rész járuléka a megnevezett hagyományost illetik azon okból, mivel ha a végrendelezőnek a lett volna aka-

rata, hogy az közös tehernek tekintessék, azt kifejezni el nem mulatta volna, és mivel a H. H. 3. R. 16. cz. értelmében a földelgót tárgyazó intézkedés járulékaire is kiterjesztettnek vétetik, ha azokra nézve nem történt kivétel.

MÁSODIK PONT.

A törvényi örökösdés következéseiről.

A.) Az örökség kézhez vétele módjáról.

303. §.

Ez megtörténhetik tettelegesen és per útján.

Ha a törvényi örökös joga elannyira világos, hogy azt senki sem hozza kétségbe, tettelegesen bétől az örökségbe, s azt birtokolni kezdi, minden törvényes igtatás és egyéb törvényes eljárás nélkül a H. K. 1. R. 67. cz. 1. §. szerint. Ellenben ha az örökös joga nem nyilvános, mert p. o. az örökséget hagyóvali vérsége s a kérdés alatti vagyonokbani osztályossága bizonyítást igényel s ellenzésre talál, az örökséget per útján kell követelnie az idézett törvény 3. §. értelmében. Hogy az örökség kézhezvehetésében annál kevesebbé gátoltassanak az örökösök, jogosittattak a H. K. 1. R. 68. czimében arra, hogy azt, a ki az őket közvetlenül illető örökséget elfoglalná, egy esztendő bételése előtt erőhatalommal is kivethessék annak birtokából; a tetteleges fellépés ezen esete, az A. C. 3. R. 8. Cz. 1. cz. szerint, büntetést érdemlő hatalmaskodási ténynek nem tekintethetvén. Ha pedig nem kívánnák az örökösök használni ezen a polgártársasági élet természetével s rendeltetésével különben is ellenkező s a tapasztalás szerint vészteljes következtetvé könnyen fájulható tetteleges föllépést, perrel is követelhetik a foglalót, épen úgy mintha az az örökséget kezeik közül vagyis birtokukból vette volna el, a H. K. 1. R. 68. cz. 1. §. szerint; még pedig mint a maga helyén alább közölni fog, egy év bételése előtt panaszos (processus spoilii), azután pedig rövid hatalmaskodási perrel.

B.) Az örökség felosztásáról.

304. §.

Az örökség felosztása esetéről s eszközlése módjáról.

Megnyilván a törvényi örökösödés, ha több jogegyenlőségi viszonyban álló örökösök vannak, illetőségeknek osztály útján kell kiszakasztatni, melyet közülök egyik ellenállása sem akadályoztathat meg a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. szerint, annak mindamellett is végrehajtatni kellettén az 1791: 133. ideiglenes czikk értelmében még azon esetben is, ha az örökösök a felosztandó vagyonoknak részint, de nem osztály, hanem az örökséget hagyó engedményezése következtében birtokában volnának is. Létesíthetetik az osztály az illetők egyetértéséből akár békésen egymás között, akár a végre választott közbirák (arbitr) közbejöttével; kötelezvé magukat a felek egyezményökben (compromissum) az azok által létesítendő osztályoni megnyugvásra. Ha pedig ezen időt s költséget kimélő uton az osztály nem sikerülhetne, eszközölthetetik az per útján is e következő szabályok szerint:

1.) Ha az örökség az ingókon kívül csupán a magyarföldön fekvő jószágokból áll, két esetet kell megkülönböztetni, u. m.

a.) midőn egymással első vagy második fzbeli rokonok osztoznak. Ezen esetben létestül az osztály tejedelmi osztoztató parancs (mandatum divisionale) segedelmével, mely ha a jószágok egynél több törvényhatóságokban fekszenek, az ítélőmesterhez, különben pedig azon törvényhatóság fő- vagy alispánjához és főbirájához intéztetik, melyben az örökség fekszik; és még pernek sem nevezhető (non processu litis) legrövidebb eljárással hajtatik végre a H. K. 1. R. 45. cz. és az 1791: 133. ideiglenes czikk szerint;

b.) midőn az osztozni akarók, a másodiknál távolabb fzbeli rokonai egymásnak. Ezen esetben az osztály rendes per útján eszközölthetetik, a királyi tábla vagy megyei derékszék elébe idéztetés következtében, ahozképest a mint az osztandó jószágok több vagy csak egy megye körületében fekszenek.

2.) Ha az örökség az ingókon kívül csupán székelyföldi jószágokból áll, azon esetben

a.) midőn a jószágok agynél több székekben fektüsznek, az osztály eszközöltetik fejedelmi osztóztató parancs mellett ítélőmester által, vagy rövid perrel királyi tábla elébe idéztetés következtében úgy, mint a magyarföldi jószágokra nézve közöltetett, ahozképest a mint az osztóztók egymásnak első s másod vagy távolabb ízbeli rokonai, az 1791: 133. ideiglenes czikk szerint. Azon esetben pedig,

b.) midőn a jószág ugyanazon egy szék körületében fekszik, az idézett czikk által is helybenhagyott székelyföldi szokás szerint, az osztóztó vérek vérségi egybekötése ízeinek tekintetbevétele nélkül létesítettik az osztály, az azt követelő osztályos kérelme következtében, a kebelbeli al- (csupán Marosszéken a derék-) széktől kinevezett osztóztató bírák által legrövidebb per útján. Végre

3.) ha az örökség, az ingókon kívül, olyan jószágokból áll, melyek részint magyar- részint székelyföldön fektüsznek, az osztály vagy az ítélőmester által fejedelmi parancs mellett, vagy a királyi tábla által, rendes rövid per útján létesítettik, ahozképest a mint az osztóztók első s másod vagy távolabb ízbeli rokonai egymásnak az 1791: 133. ideiglenes czikk szerint.

Az idézett törvények szerinti osztálynak csakis rokonok között lehetvén helye, ha az örökösök közül valamegyik eladta volna idegennek illetőségét, még annak osztály útjání kiszakasztatása előtt, az azt megvásárolt idegen osztályt annyival kevesebbé követelhet saját neve alatt, mennyivel bizonyosabb különben is, hogy a H. K. 1. R. 27. cz. szerint nem követelheti a vásárló maga nevében a megvett de más birtokában levő jószágot. Ugyenezen okból nem követelhetnek osztályt az osztály előtt meghalt adósnak hiteltelői is, annak rokonai ellen.

305. §.

Az osztály alól kivett némely dolgokról.

Mindamellett is, hogy a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. értelmében szabály szerint minden az örökséghez tartozó, s az örökösök által közösen szerzett dolgoknak a jogegyenlőség viszonyában álló személyek száma szerint kell felosztani, vannak több oly az örökséghez tartozó s illetőleg az örökösök által szerzett dolgok, melyek ki vannak vé-

ve részint általában, részint bizonyos tekintetben az osztály alól. Ilyenek:

1.) A természetők szerint használható részekre nem darabolható ingó dolgok, melyek ha nagyobb becsűek mintsem hogy másnemű dolgok által egyensúlyoztathassanak nyilván, meg szoktak becsültetni; sorshuzás útján döntethetvén el az, hogy az osztályosok közül melyik fizesse ki a többi illetőségét pénzzel.

2.) Az atyai lakház, mely ha nem nagybecsű, a legifjabb fiut illeti a H. K. 1. R. 40. cz. 2. §. szerint még azon esetben is, ha a telek nővérekét is illető levén, annak nálánál ifjabb leány testvére volna a H. K. 1. R. 41. cz. 2. §. szerint; azon feltétel alatt mindazáltal, hogy a többi osztózó testvéreknek is az atyaihoz hasonló nemesi lakházak építtessenek a H. K. 1. R. 40. cz. szerint szabad választásuk szerinti akár nemes (2. §.) akár urbéri (6. §.) telekre, s a közösből mindenik lakház után annyi szántóföldet erdőt s kaszálót kell szakasztani, a mennyi az atyai lakházhoz tartozik (3. §.). Ha pedig a közös földekből erdőkből s kaszálókból a szükséges mennyiség nem telnék ki, az atyai házhoz tartozóknak annyi részekre kell osztatni, a hány nemesi lak fog építtetni; bétudván az urbéri telkekre építettekhez tartozandók közé azon külsőket is, melyek azokhoz az előtt tartoztak (4. 5. 6. §.), mely esetben azok nemesi szabad vagy majorságföldekké válnak. Ellenben, midőn az atyai ház kőből, téglából, vagy másképen is költségesen építtetett, és ha oly nagy becsűnek ítéletnék, hogy olyanokat mindenik örökös számára nem lehetne a közös jövedelemből építtetni, két esetet kell megkülönböztetni. Ezek közül egyik az, a midőn a legifjabb fiu még nem érte el a törvényes kort, mely esetben az atyai házat, bíró embere által, kőfaragó- kőműves- és ács mesterek hozzájárultával lelkiismeretesen meg kell becsültetni, s a hány testvér van annyi részre kell a becsű szerinti összeget osztani, és a legifjabb fiu az őt illető részhez ingyen fog jutni, de a többi testvérek osztályrészét a becsűár szerint nekik kifizetni tartozik. A másik eset az, a midőn a legifjabb fiu törvényes vagy nagyobb kora, mely esetben az ily költséges épületet egyaránt kell felosztani a testvérek között a H. K. 1. R. 41. cz. szerint. Mivel pedig az utolsó esetbeni osztály nem létesíthető, a házakat részekre darabolni vagy felosztva hasz-

nálni egyaránt káros levén, az atyai ház ezen felosztása úgy eshetik meg, hogy sorsvonás után eldöntetvén az, hogy melyik legyen a ház tulajdonosa, az annak becsü szerinti árából kifizeti testvéreit, kik közé e részben a leányok csak úgy számlálthatnak, ha a telek, melyen a ház fekszik, őket is illeti; a H. K. 1. R. 41. cz. 3. §. a leányok atyai ház iránti igényét az által feltételestevén, hogy azon jószág melyen az atyai ház van, a leányágit is szintugy mint a fiút illesse.

3.) Az oklevelek, melyeket a legidősbbsik fiúnak kell őrzésül átadni még azon esetben is, ha a leányokat is illető jószágokról szólók volnának, s idősb leánytestvér volna is a H. K. 1. R. 42. cz. k. §. szerint; ki ha tébo-lyodott, tékozló volna, vagy többi testvéreit az atyai és ősi jószágokból vagy a magáéból is kitagadni világosan igye-keznék, a levelek tartását s őrzését az atyai származás ága-zatához közelebb álló más fivérre kell bízni (1. és 2. §.). Ezen levéltartó fivér kötelessége, osztály előtt, folytatni a kö-zös pereket, közös költséggel (4. §.). A leányok a mindkét ágat illető jószágokat tárgyazó leveleknek s irományoknak is csak teljes hitelességű másolatát igényelhetik, s a fivérek ezek kiadására köteleztetnek (3. §.).

4.) Az atya hámos lovai és jobb köntősei, melyek csak az anyát és a fegyverek, melyek csak a fiaikat s firo-konokat illetik a H. K. 1. R. 99. cz. szerint, valamint az ötvenes számat túlhaladott ménesbeli lovak is a H. K. 1. R. 101. cz. 2. §. szerint.

5.) Az atyai ingók általában olykor, melyekből az atya életében megosztozott fiak s a jószágból férjhezadott s ki-házasított leányok részt nem vehetnek; azok csupán az anyát illetvén a H. K. 1. R. 99. cz. 4. §. szerint.

6.) Az a mit az osztozó vérek közül valamelyik az örök-ség elidegenített részéből magához váltott mindaddig, míg örökös társai tőle ki nem perlik éppen olyan perrel, a mi-lyennel kellett volna az általa képviselt idegentől visszszakö-vetelni az elidegenített jószágot.

7.) Nem tartoznak osztály alá bocsátani az örököstár-sak azon vagyonukat, melyeket osztály előtt s az örökség megnyílása után, akár végrendelet akár saját pénzökkel vá-sár útján szereztek, a mennyiben törvényeink az osztály előtt szerzetek közül névszerint csupán azokat rendelik osz-tály alá, melyek adomány czime alatt szerezettek a H. K.

1. R. 43. cz. 5. §-ában, és a melyek az örökösársak által közösen (p. o. a még osztatlan jószág jövedelméből) szereztettek a H. K. 1. R. 45. cz. k. §-ban láthatólag; a H. K. 1. R. 43. cz. 4. §-ának azon rendelkezése, mely szerint az osztózatlan testvéreknek, osztály ideje előtt, nyereséget és kárt egyaránt kell kapniok és szenvedniök, a még osztatlan örökséget tárgyazó levén, s a kérdés alatti szerzeményekre annnyival kevesebbé vitethetvén, mennyivel bizonyosabb az, hogy a H. K. 1. R. 44. cz. is osztály előtti adományos szerzeményről szól, annak a H. K. 1. R. 18-dik czimeivel összehasonlításából következtethetőleg.

306. §.

Az osztály végrehajtása módjáról.

Megállíttatván akár köz egyetértéssel, akár a közbirák vagy az illető törvényszékek ítéletében általában, hogy kiket és mennyiben illessen osztályosság az örökségre nézve, az öröksődés szabályai szerint: az örökségnek annyi egyenlő részekre kell darabolatni a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. értelmében, a hány jogegyenlőség viszonyában álló személy vagy törzsök van. Ezen osztályrészek, melyeknek mennyiségi milyenségi s kényelmi tekintetben a lehetőségig mentől egyenlőbbeknek kell lenni, az osztály alá tartozó tömeg összeiratából külön kiíratnak, illetőleg a felek, közbirák vagy az osztályos perbeli ítéletek végrehajtói által, s nyilczédu lák na k szoktak neveztetni. Kit melyik nyilczédualabeli vagyionok illessenek az osztózók közül, azon esetben ha a felett az illetők meg nem egyezhetnek, úgy szokott elhatároztatni, hogy a számjegyekkel is megkülönböztetett nyilczédualák külön papirdarabkákra vagy golyócskákra irt számai a sorsvonás módja szerint rendre kihúzatnak, a húzást szokás szerint a legifjabb osztályos kezdvén s utána a többi folytatván úgy, hogy az ifjabbat a nyilhúzásban az idősebb feletti elsőbbség, s az utoljára maradott nyil a leg idősebbet illeti. Megesvén a nyilhúzás, az osztályosok közül az, a ki az osztályos perbeli ítélet végrehajtója által készített nyilját a többiénél kisebbnek, vagy magát a végrehajtói eljárás által jogellenesen terheltnek érzi, innepélyes bjelentés mellett fentarthatja a hiba orvosoltatása iránti jogát, a mit reportatio-jelentésnek szoktak nevezni, s nem gátolhatja a nyilak szerinti osztályrészeknek az illető osztályosok ke-

zébe adatását, a mit kézbesítésnek assignatio) hívnak, és a közbiróság, vagy illető törvényszék ítélete végrehajtói s olykor a végre kibocsátott táblai s főkormányszéki iratok által létesítettik. Az osztályrészek kézbesítésével bévégzett osztály végrehajtása módját kimutató s az azt végrehajtók által készíttetni szokott iromány osztálylevélnek neveztetik (litterae divisionales a H. K. 1. R. 46. cz. k. §. szerint), s igen nagy becsü oklevél, nem annyira azaszerint birtokolható vagyonok számon tarthatására s védelmére nézve, mint a vérségi egybeköttetés s osztályosságnak a H. K. 1. R. 47. cz. értelmébeni bébizonyíthatására nézve.

307. §.

Az osztályigazítás-és új osztályról.

Végrehajtatván az osztály az azáltal megkárosított fél, a hibák okainak különbözőségéhez képest, különböző módon orvosoltathatja sérelmét, mert

1.) azon esetben, midőn a hiba nem annyira az osztálynak örökösödési szabályok szerinti elveit, mint az elvek tetteleg alkalmazását tárgyazza, a mennyiben olyan is felosztott, a minek az osztályos ítélet szerint nem kellett volna felosztatni, s viszont nem osztott fel, a minek fel kellett volna osztatni, vagy a H. K. 1. R. 45 cz. 1. §. értelmében az egyik osztályos része kisebb s hasznavehetlenebb mint a másiké: ezen esetben osztályigazításnak (rectificatio divisionis) van helye, a mi eszközölthetik

a.) legrövidebb perrel, mely az illető törvényszék osztályos perbeli ítélete végrehajtójának hibái orvosoltatása végett indittatik s reportatio's pernek szokott neveztetni. Ezen per, melynek tárgya a felfejtett hibák igazítása, az ítélet szerinti osztálynak épségben tartatása mellett, csak azon feltétel alatt indíthatatik, szokás szerint 32 év bétélése előtt, ha az aziránti jog fentartása innepélyesen bejelentetett s az osztálylevélbe is ígattatott.

b.) Rövid rendes per után segíthet magán a sérelmes vagy örököse, a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §-a szerint, azon esetben, midőn az orvoslást igénylő hibát az osztóztató bíróság illetőleg törvényszék követte el, és ezen pernek indítása nincs sem szokás sem törvény által az idő tekintetében korlátolva. Ezen per után, az idézett törvény értelmében, az osztálybeli hibáknak az osztály ismétlése által kel-

lene kiegyenlített, a mit azonban a szokás óda módosított, hogy a már megtörtént osztály épségben tartása mellett, a bíró elhatározza a felfejtett hibák kiigazítása, s az okozott károsodás pótlása módját. Ezen per után a békésen létesült osztály hibái is kiigazíthatnak, hanemha a felek azt kirekesztették, a mit azonban csakis magukat kötelezőleg tehettek a nélkül, hogy örököseik orvoslást követelhetési joga azáltal korlátoznak tekintethetnék.

2.) Azon esetben, midőn a hiba lényeges és az osztály elveinek megsértésében áll, a menyiben a sérelmes osztályrészébe oly vagyonokat kapott, melyek tőle merőben elpereltethettek a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §. szerint, vagy az osztály a jószágok természetére ügyelet nélkül hajtattván végre, azáltal az osztályosoknak s örököseiknek tetemes kár, s a nyilak között jogi különbség okoztatott, p. o. midőn az egyiknek főleg ingók, a többinek fekvők, egyiknek többnyire szerzemények s a többinek ősiek, egy résznek nagyobb részint mindkét ágat, a más résznek csak a fiágot illetők jutottak osztályrészébe; mely szokás által megállított esetekhez számláltatik a H. K. 1. R. 46. cz. 1. és 2. §. szerint még az is, midőn a többinél hatalmasabbá lett atyafi, a helyes osztály után, a másik osztályrészének némi részét erőszakoson elfoglalta volna és a tehetetlenebb atyafi nem lévén képes a hatalmasabb erőszakosságának ellenállani, újra igazságos osztályt követelne. Ezen esetben új osztálynak (nova divisio) van helye, mely így azért nevezetik, mivel az idézett törvény 2. §. szerint az osztálynak újra kell történni, az osztály alá tartozó örökségnek összesítése és annak olyan felosztása által, mintha a felsem lett volna osztva. Követelhetni az új osztályt, az idézett törvény és a szokás szerint is, hosszu perrel, csupán azon egy esetet véve ki, midőn azon okból követeltetnék, mivel a követelőtől osztályrésze merőben elpereltetett, ez esetben rövid pert rendelvén a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §. Rövid perrel követelhetni az atyafi által elfoglalt osztálybeli részt is a H. K. 1. R. 46. cz. 4. §. szerint, ha a per nem új osztály eszközlésére, hanem csak az elfoglalt rész visszaadására van intézve, mely esetben, ugyanazon törvény 5-k §. szerint, a pert 32 év eltelése után meg nem indíthatni. Mivel pedig az idézett törvény, az ugyanazon osztályost illető új osztályi s hatalmaskodási perek közül, csu-

pán az utolsóra nézve ad helyet az időszületnek: következethetni azt, hogy új osztályra pert kezdhetni bármikor az időszület éveinek eltelése után is.

308. §.

Az osztály saját következtéseiről.

A megtörtént osztálynak saját következtései:

1.) Osztály után többé nem lehet osztálynak helye, kivéve az új osztály már közlött eseteit. Nem elég azonban pusztán állítani vagy tanúk által bizonyítani azt, hogy az osztály megesett; hanem elő kell mutatni az osztálylevelet, vagy ki kell mutatni azon határjegyeket, melyek által az osztályosok részeit meg is különböztették, a mi csakugyan nem rekeszti ki az örökösödhetős kölcsönösségét a H. K. 1. R. 46. cz. k. 7. §. szerint.

2.) Az ősiség vagyis a megosztott vagyonoknak azon sajátága, mely szerint a vérségi jog szerint történt osztály következtésében nyert vagyon, kihalván maradékai az egyik osztályosnak, kétszáz s több év múlva is a többi osztályosok maradékaira száll, s a családnak, kevés eseteket kivéve, elidegeníthetetlen tulajdonává lesz, mint fenebb már közlötetett. Ezt azonban csak azon nemesi (s szokás szerint városi) vagyonokról kell érteni, melyek az osztoztakra nézve atyai vagy nagyatyai vagyonoknak nevezthetnek, a H. K. 1. R. 47. czime az örökösödés említett kölcsönösségét azon vagyonokra terjesztvén ki, melyek a H. K. 1. R. 45. cz. szerint kerültek osztály alá, azon törvényben pedig csupán atyai s nagyatyai vagyonokról, s azok jövedelmeiből közösen szerzett jószágokról van emlékeztet. Ősiekké válnak pedig az atyai s nagyatyai megosztott nem csak fekvő, hanem ingó vagyonok is, még pedig abban az értelemben, hogyha valamelyik az osztályosok közül szerzeményeiről végrendelkeznék, az ősi elidegenített ingók s elköltött pénzek értékéhez képesti részét a szerzeményeknek osztályos rokonai az ősi fekvőkkel egyetemben követelhetik. Hogy a csupán törvényi örökösödés következtésében történt osztály után nyert vagyonok ősiekké nem válhatnak, világos, midőn azokat az osztályosokra nézve sem atyai sem nagyatyai vagyonoknak nem lehet tartani.

3.) A kölcsönösség (mutua evictio) vagyis azon köteleztetése az osztályos véreknek, melynél fog-

va egymást minden per útján háborgatók ellen az osztályrészökbe kapott vagyonok birtokában védelmezőleg megtartani, s ha ez nem sikerülhetne, kármentesíteni is tartoznak a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §-ra alapított szokás szerint, még azon esetben is, ha az osztozott vérek magukat arra nem kötelezték volna. Ezen kötelesség teljesítésére fel kell szólítani osztályosainak a perrel megtámadtatott által, még pedig a derekas védelem megkezdése vagyis a per elvállalása (litis contestatio) előtt az A. C. 4. R. 1. Cz. 26. cz. szerint, és vesztés esetében az is egyszersmind meg szokott ítéltetni, hogy az osztályosok mennyi részben köteleztessenek a vesztő kárát pótolni; a mi a perben költ ítélet végrehajtása folytában (eodem executionis actu) teljesítettik is. Hogy ha elmúlta volna is a perrel követeltetett felszólítani osztályosait kölcsönös szavatossági kötelességek teljesítésére, netalán szenvedett kára pótlását eszközölheti a H. K. 1. R. 45. cz. §. nyomán rövid perrel; követelhetvén akár új osztályt akár csupán kárpótlást, ahoz képest a mint osztályrészét merőben vagy csak részint vesztette el.

309. §.

Az osztály rendkívüli eseteiről.

Rendszerint meghalt személy öröksége levén osztály tárgya, az osztály azon eseteit, melyekben életben levők vagyonai kerülnek osztály alá, méltán nevezhetni rendkívülieknek. Ilyenek

I.) az atya s fiaiközti önkéntes osztály, melynek a felek egyetértéséből kell történni s kiterjed, a H. K. 1. R. 53. cz. 9. §. szerint, az osztozók minden, s tehát nem csak ősi, hanem szerzeményvagyonaira is. Ezen osztálynak következése az is, hogy a fiak ezáltal, és csupán csakis ezáltal szabadulhatnak ki atyjuk életében az atyai hatalom alól a H. K. 1. R. 51. cz. 1. §. szerint. Azonban az atya s fiainak szerzeményvagyonai ezen osztálynáltozva ősiekké nem válnak, mind azért, mivel azt a törvény nem rendeli, sőt éppen az ellenkezőt következtethetni a H. K. 3. R. 29. cz. 3. §-ból, mely szerint az urbéres fiának az atyávali osztály útján nyert ingó s ingatlan vagyonokra nézve tetszés szerinti rendelkezhetőség engedtetik elég bizonyosságul annak, hogy a törvény szerzeményeknek kívánja tartatni az atya ezen osztály útján fia birtokába jutott vagyonait; mind azért, mivel

a H. K. 1. R. 47. czime szerinti fogalma az ősiségnek, ha a „hujusmodi bona“ szókbán rejlő utasításnál fogva ősszefüggésben vétetik a H. K. 1. R. 45. czimével, oly vagyonokat tárgyaz, melyek törvény szerinti örökösödés közvetkezésében az atya vagy nagyatya halála után osztattak fel; mind végre azért is, mivel ősi vagyonok a H. K. 1. R. 58. cz. szerint azok levén, melyeket atyiaiaknak vagy nagyatyiaiaknak lehet nevezni, megengedve is azt hogy a fiak birtokába ezen osztály utján jutott atyai szerzemények az ősiség ezen kellékével birnak, de ugyanazt állítani nem lehet a fiaknak atyjuk birtokába jutott szerzeményeire nézve is.

II.) Az atya s fiak közti önkéntelen osztály (coacta divisio), melyre az illető felek egymást kényszerithetik, még pedig

1.) az atya osztályra kényszeritheti fiát, de csak miután az a törvényes kort elérte, a H. K. 1. R. 52. czimében elősorolt közvetkezendő esetekben:

a.) ha a fiu hatalmaskodva szüleire támad, vagy más terhes és nevezetes méltatlanságot követ el rajtok;

b.) ha szüleit oly bűnért vádolja, mely a fejedelem vagy az egész ország veszedelmeztetésével nem jár;

c.) ha szülei élete ellen méreggel vagy másképpen leselkedett;

d.) ha gonosztevőkkel vagy más istentelen életű emberekkel atyja akarata ellen czimboráskodik, gonoszul vesztegetvén az atyai jószágokat;

e.) ha fogságba esett atyját az ellenség kezéből vagy a tömlöczből, midőn tehette volna, ki nem váltotta s ki nem szabadította, vagy érette kezességet vállalni vonakodott.

2.) Viszont a bár atyai hatalom alatt álló fiu kényszeritheti atyját a jószágoknak és vagyonoknak megosztására, a H. K. 1. R. 53. cz. szerint, ezen esetekben:

a.) midőn az atya tékozló, s a maga és fiainak is jószágait nem szükségből és helyes okból, hanem inkább álnokul elidegnitette, vagy világosan elidegeníteni akarja és ilyenén szándéka a fiunak nyilvános tudomására jő;

b.) midőn jóllehet örökségét és jószágait el nem idegenitette, vagy nem is igyekezett elidegeníteni, de azokat nem kellőképen miveli vagy oltalmazza, hanem elpusztulni hagyja;

c.) ha az atya fiát igazságos ok és tetemes vétke nélkül gonoszul és kegyetlenül megfenyíti ;

d.) midőn az atya fiát a törvényszerinti kornak bétöltése után házasságra lépni nem engedi ;

e.) végre ha fiát vétkezni kényszeritené az atya. Ezen esetek közé számlálhatni még

f.) a H. K. 1. R. 54. cz. szerint azt is, hogy a fiu, miután atyja helybenhagyásával törvényes feleséget vett, atyját annak módja és törvény szerint osztályra kényszeritheti. Ezen törvényt nem lehet alkalmaztatni az atya megegyezésével férjhezment leányra is, mivel a csak fiakról szól és mivel azon ok az alapja, hogy a megházasodott fiunak feleségét rangjához illőleg tartani kell, holott a leányt férjének kelletvén tartani, nincs rendszerint úgy reászorulva örökségére, mint a megházasodott fiu.

Az elősorolt esetekbeni kényszerített osztály alá csupán az ősi vagyonok tartoznak a H. K. 1. R. 53. cz. szerint, akár a fiu kényszeritse az atyát (7. §.) akár az atya a fiut (8. §.); kivéve az utolsó vagyis azon esetet, midőn az atya helybenhagyásával megházasodott fiu szorgalmazza az osztályt, melyben mind az atyának mind a fiunak jószágaira és javaira nézve egyenlően kell az osztályt végrehajtani ; csupán azon vagyonok vétethetvén ki, melyekhez a fiu anyai jogon, az anyának akár élteben akár halála után jutott ; az ilyen jószágokat azon okból nem tartozván atyjával megosztani, mivel e részben csak az anya s nem az atya családját követik a jószágok a H. K. 1. R. 54. cz. szerint.

Az ősi vagyonok osztálya által eszközöltethetvén, a H. K. 1. R. 51. cz. 1. §. szerint, a fiak atyai hatalom alóli felszabadulása : az elősorolt eseteket ugyis lehet tekinteni, mint a melyekben az atya, szeretetére méltatlan fiát hatalma köréből kiűzheti, s viszont a fiu magát kiszabadithatja a jogaival visszaélő atya hatalma alól. Kérdésbe szokták ennél fogva tenni azt, hogy kényszeritheti-e ugyanazon esetekben az ősi vagyonok osztályára az atya leányát is, az anya gyermekeit és viszont ? Ezen kérdésre tagadólag felelhetni, mivel a kérdés alatti osztályt rendelő törvények csupán atyáról s fiakról szólanak ; és mivel büntető vagy legalább büntetni akaró törvények levén, szoros magyarázatuk vagyis olyanok, melyeket betűszerinti értelemben kell venni.

Egyébiránt nem lehet érintetlen hagyni azt, hogy Verbőczink a kényszerített osztály eseteit többnyire a romai törvényből kölcsönözte, mely szerint azok okul használtathattak arra, hogy az atya fiát s viszont a fiu atyját kitagadhassa az ötlet törvény szerint illető részéből az örökségnek (legitima). Hogy ezen okoknak az ősi vagyonok osztályára kényszerítés eseteivé tétele által tetemes hiba követtetett el, egyebeket mellőzve, szembetűnő csak abból is, hogy az istentelen emberekkel társalkodó s atyja vagyonait vesztegető fiut, a törvényeink által olykor még a jog s méltányosság sérelmével is féltékenyen őrzött ősi vagyonokban kényszerítőleg részesíteni, csaknem a nevetségessel határos képtelenség. Miként kerülhette legyen ki törvényhozóink figyelmét törvénytárunk ezen szennyfoltja, megfoghatatlan volna, ha ki nem magyaráztathatnék azon körülményből, hogy a nép igazság- s méltányosságérzete, a törvény használásának elmulasztása által, megelőzte az annak alkalmazásától elválaszthatatlan botrányt.

C.) Az örökség terheiről.

310. §.

Ezen terhek nemeiről.

A törvény szerinti örökösödés útján szerzett örökséggel járó terhek vagy olyanok, melyek a csupán fiágbeli fiörökösöket illető jószágokon fekszenek, p. o. a leányi negyed (quarta puellaris, quartalitium), hajadonok illetősége (jus capillare), és az özvegyasszony kiházásítása; vagy olyanok, melyek mind a csupán fiágbeli fiörökösöket, mind a leányágbeli örökösöket is egyszersmind illető vagyonokra fektetvék, p. o. az özvegyasszonyok illetősége (jus viduale) és az adósságok többnyire.

I.) A csupán fiágbeli fiörökösöket illető terhekről.

311. §.

1.) A leányi negyedről.

A leányi negyed a H. K. 1. R. 88. cz. 1. §-ban egyként határozottatott meg: „Quartalitium est jus possessionarium puellis et mulieribus, de bonis ac juribus paternis hereditariis, in signum parentelae propagationis,

non perennali vel hereditaria, sed redemptibili lege conditioneque deputatum.“ Ezen meghatározást kimerítőnek nem tarthatni, a mennyiben a leányi negyed rendszerint pénzzel s csak ritkán fizettetik jószággal; s midőn jószággal fizettetik is, a nem mindig visszaváltható, lévén eset, melyben kiadott jószágbeli negyede örök s maradékaira is átszálló tulajdona a leánynak; s végre nem is fizettetik a negyed csupán atyai jószágokból, hanem néha anyaiakból is, a mint mindezek fel fognak fejtetni.

312. §.

A leányi negyed fizettetik csupán fiágot illető jószágokból, az azokat öröklők által.

A H. K. 1. R. 6. cz. 4. §-ból következtethetőleg leányi negyed nem követeltethetvén azon jószágból, melyből a leányágbeli örökösök rész illeti, az idézett törvény 3. §. és a H. K. 1. R. 18. cz. értelmében azon, még pedig adományos jószágokból kell a leányi negyedet fizetni, melyek csupán a fiágbeli örökösök számára adományoztattak, a mit a H. K. 1. R. 29. cz. 4. és 6. §.; 89. cz. 1. §. is igazolnak. Ennélfogva azon jószágokból, melyek a H. K. 1. R. 48. cz. 4. §. szerint a fiörökösök kihalása után, leányágbeli örökösököt is illetendőleg adományoztattak, leányi negyed nem követeltethetik. És mivel az idézett törvény szerint az anyától is örökölni csupán a fiágot illető adományos jószágot, hogy a leányi negyed nemcsak az atyai, hanem olykor az anyai jószágból fizettetik, világos. A fiágbeli örökösököt kirekesztőlegesen illető adományos jószágokra fektetett tertü lévén a leányi negyed, azt fizetni tartoznak mindazok, kik ilyen jószágot örökölnék, a fiágbeli rokonok kihalása esetében még a fiscust s adományost sem véve ki, a H. K. 1. R. 29. cz. 6. §.; és 89. cz. 2. §-ai szerint. Mivel azonban a H. K. 1. R. 88. cz. 1. §. szerint a leányi negyed szülői nemzés avagy a szüléktől való leszármazás jeléül (in signum parentelae propagationis) fizettetik: negyedet a nővérek a fiágot illető csak azon jószágból követelhetnek, mely szüleikről szállott fivéreikre s következtetésképen a mellékágbeli rokonok örökösödése rendén kapott fiágot illető örökségből az örökösök nővéreiknek negyedet adni nem köteleztetnek.

313. §.

A leányi negyed kifizetése módjáról.

A leányi negyed kétképpen fizettethetik ki, u. m.

1.) jószággal, még pedig úgy, hogy a fiágot illető adományos jószág negyede általadatik az azt igényelhető leánynak. Így adatik ki negyede azon leánynak, a ki nem nemes (H. K. 1. R. 30. cz. 2. §. ignobilis), vagy jószágtalan (H. K. 1. R. 29. cz. 7. §. impossessio-natus), vagy paraszt (Zsigmond 6. V. 20. cz. rusticus) emberhez megyen férjhez azon atya vagy fivérek megegyezésével, kik ilyen negyedeket fizetni tartoznak, a H. K. 1. R. 30. cz. 8. §. szerint; az ezek megegyezése nélkül így férjhezment leány negyedében jószágot nem követelhetvén a H. K. 1. R. 29. cz. 9. §. szerint. Hogy az ezen esetben negyedi illetőség gyanánt nyert jószág visszaválthatatlan s öröktulajdona a leánynak, bizonyítja mind a H. K. 1. R. 29. cz. 7. §. azon rendelete, mely szerint a leánynak az az ilyen leányi negyed örökös jogában és uralmában örökölnie és maradnia kell; mind különösen a H. K. 1. R. 17. cz. 4. §., mely szerint a leányi negyed megtérítése fejében kiadatott jószág a fi- és leányágbeli örökösöket illető örökség gyanánt száll által a kifizetett leány maradékaira is, kik a Mátyás 6. V. 26. cz. 11. §-ban megnemesítetteknek neveztetnek, és ezen egyetlenny esetben, öröklési tekintetben, változást szenved az adományos jószág természete fejedelmi jóváhagyás nélkül.

2.) Pénzzel fizettetik ki a leányi negyed, az első pontban közöltetett eseten kívül mindenkor, még pedig úgy, hogy az örökölt fiágot illető jószágnak s az ahhoz tartozóknak negyede, csupán az urbéri telkek szántóföld- és rétbeli járulékait véve ki, megbecsültetik s annak közbecs szerinti ára felosztatik a negyedet igényelhető leányok között, kö-zülők mindenik illetőségét készpénzzel kellettven fizetni a H. K. 1. R. 89. cz. és 134. cz. 2. §. szerint. Ha pedig nem volna pénze az örökösöknek, sem e végre a H. K. 1. R. 101. cz. 3. §. szerint használható ménesbeli lovaik, melyeken kívül minden egyéb eladható dolgok kirekesztettek a H. K. 1. R. 89. cz. k. §-ában: kiadhatik a jószág negyede is, de közbecs szerinti áron akármikor visszaválthatandólag zálog gyanánt, a H. K. 1. R. 27. cz. 2. §., és 88.

cz. 1. §. értelmében. A leányok közül mindenik külön is követelheti a maga negyedbeli illetőségét, de az örökösök vigyázók legyenek, hogy egynek ne fizessenek annyit, a mit többnek kell fizetniök a H. K. 1. R. 89. cz. 2. §. szerint. Azonban, mivel a negyedbeli illetőség elfogadása, a jószág fiágot illetősége tetteges elismerésének tekintethetik, hogy azáltal a leányok nővéreiknek kárt ne okozhassanak, a H. K. 1. R. 90. cz. megengedi a negyedöket még ki nem vett nővéreknek, hogy a törvényszék előtt az örökség iránt perelhessenek azzal, a kit érdekel, s megkísérthessék, hogy a jószág illeti-e a nőnemet vagy sem. A negyedbeli illetőség kifizettetéséről nyugtatvány (litterae expeditoriae) szokott adatni, mely mint fenebb közöltetett, ha régibb 100 esztendősnél, elégséges a nemesség megbizonyítására a H. K. 1. R. 6. cz. 2. §. szerint.

314. §.

Mikor követeltethetik a leányi negyed?

A leányi negyed követelhetésének ideje nem lévén tisztán meghatározva törvény által, csaknem uralkodóvá lett azon vélemény, mely szerint a kérdés alatti negyed, leányokat illető örökség, s ennélfogva akkor követeltethetik csupán, midőn az atya s illetőleg az anya halálával a fivéreket illető jószágokra nézve megnyílik az örökösödés. Megis engedve azonban azt, hogy a jószágbeli részben követelhető leányi negyed hasonlít az örökséghez, és a H. K. 1. R. 29. cz. 7. §-ban is azt a leány örökölni (succedere) mondatik; mivel mindazáltal a leányi negyednek az örökséghez hasonló volta mellett, a H. K. 1. R. 30. cz. 8. §-ban láthatólag, az atya is azok közé számláltatik, a kik a negyedet fizetni tartoznak, s a kitől ennélfogva még életében követelhetni a negyedet; és mivel a H. K. 1. R. 89. cz. k. §. azon módot szabályozván, mely szerint a nemesek akár egy, akár tíz vagy több leányaikat negyedbeli illetőségekre nézve kielégíthetik, felteszik annak lehetőségét, hogy a negyed leányaik által tőlük éltőkben s ennélfogva a vagyonaikbani örökösödés megnyílása előtt követeltethessék: az idézett törvények értelmében méltán állithatni, miként a férjhezment, s éppen azért a H. K. 1. R. 111. cz. 8. §. szerint önjogúvá lett s az atyai hatalom alól kiszabadult leány, az őtet illető negyedbeli illetőséget atyjától s illetőleg anyjától is követelheti.

315. §.

Hányszor követeltethetik a leányi negyed?

Ezen kérdés tárgyzhatja

1.) a követelő személyeket, melyekre nézve igaz az, hogy a leányi negyed csupán egyszer követeltethetik, mert ha a már egyszer kielégített leány vagy maradéka a negyed követelését ismételnék, a H. K. 2. R. 70. cz. 3. §. szerint, patvarkodás (calumnia) bűnébe esnek;

2.) azon jószágot, melyből a leányi negyed fizettetik. E tekintetben szokássá vált azon gyakorlata a törvényszékeknek, mely szerint a fiágnak adományozott jószágból csak egyszer követelhetni leányi negyedet, és ha az egyszer kifizettetett, a követelés nem ismételtethetik míg azon jószág visszaszállván a fiscusra, ismét adományzás tárgyává leszen. Ezen gyakorlat alapja gyanánt szokott használtatni a H. K. 1. R. 89. cz. k. §. azon rendelete, mely szerint, ha valakinek akár egy, akár tíz s több leánya van is, azokat a leányi negyed egyszeri fizetésével kielégítheti, minden leányok egy s ugyanazon fizetéssel (una et eadem solutione) kifizettethetvén. Ezen gyakorlat azonban

a.) alaptalan, a mennyiben az idézett törvényszerinti egyszeri fizetés értelme nem az, hogyha egyszer megtörtént a negyed kifizetése, többé ugyanazon jószágból negyed nem követeltethetnék; hanem az, hogy akár-mennyi leány legyen is, azok összesen egy negyedet kapnak, s például ha tíz van, azok közül mindenik csak az egy negyedből illetőségét, vagyis annak tizedét igényelheti.

b.) A leányi negyed rendeltetésével ellenkező, a mennyiben a szerint, ha az adományos szerző leányai kifizettettek, fimaradékinak leányai negyedet nem követelhetnek. A leánynegyed ugyanis kárpótlás levén a leányokra nézve a fítestvéreket illető jószágból természetellenes kirekesztetésökért, azt igényelhetik az adományosnak minden nőnemű maradáka, azon jószág nagyságához képest, melyben kirekesztetésök miatt nem örökösödhetnek, mindannyiszor, valahányszor előfordul a természeti jog sérelmének kárpótlásra méltatott esete.

c.) Ellenkezik törvényeinkkel is, a mit állíthatni mind azért, mivel azok a leányi negyedet általában nemes leányt s tehát minden nemes leányokat illető jognak

nyilvánítván, olyan nemes leányokról, melyeket negyed nem illetne, említést sehol sem tesznek; mind azért, mivel rende-
léseikből a kérdés alatti gyakorlattal ellenkezőt következtethetni, a mennyiben jelesen a H. K. 1. R. 88. cz. 1. §. szerint a leányt negyede, szüleitől származása jelül illet-
vén, mindazon leányoktól igényeltethetik, kik csupán fítest-
véreikre néző adományos jószágot birtokló szüléktől szár-
maztak; a H. K. 1. R. 89. cz. k. §. nem csak egy, hanem
általában minden atyákra nézve szabályozza, az ennél fogva
minden ilyen atyától származott leányok által követelhető
negyed kifizetése módját; a H. K. 1. R. 29. és 30. czimei
általánosan rendelik azt, hogy a kihalt atya fiágot illetett
jószágából fizesse ki a fiscus a leányok negyedét. melyet
azok ennél fogva azon esetben is követelhetnek, midőn azon
jószágból más leányoknak már negyed fizettetett volna; a
H. K. 1. R. 96. cz. 3. §. szerint a leányoknak atyjuk jó-
ságaiból negyedet kell nyerniök; a H. K. 1. R. 101. cz.
4. §-ban a rendeltetvén, hogy a leányok kiházásittatásukon
felül leányi negyedöket is megkapják, ki van mondva az,
hogy a negyed mindazon leányokat illeti, kik kiházasitta-
tást igényelhetnek, s már a midőn a kiházasittatást köve-
telhetik minden arranézve még ki nem elégített leányok,
a leányi negyedét is követelhetniök kell minden arranézve
ki nem elégített leányoknak.

316. §.

A leányi negyed elvesztése esetéről.

Elveszti az aszszony nagyobb hatalmaskodási ténye
büntetésül leányi negyedét is a H. K. 2. R. 43. cz. 4. §.
szerint, a mit azonban azon esetre kell érteni, midőn a már
birtokába jutott; mert ha még ki nem kapta volna, azt mi-
ként követelhesse a sérelmes az aszszony atyjától vagy fi-
vérétől, nem képzelhetni, kivált midőn a férfiak által elkö-
vetett hasonló tény büntetése is csak azon vagyonokra ter-
jesztethetik ki, melyek már birtokukban voltak a H. K. 1.
R. 16., 2. R. 55. cz. értelmében, azokat melyek még nem
szállottak reájok nem érdekelhetvén.

317. §.

2.) A hajadon leányok jogairól általában.

Hajadonoknak neveztetnek a még férjhez nem ment
leányok (*puellae in capillis constitutae* H. K. 1. R. 91. cz.;

puellae quae capillos adhuc velamine nudatos gestant H. K. 1. R. 92. cz. k. §.). Az ezeket, mint olyanokat, illető jogok hajadon leányok jogainak (jura capillaria) szoktak neveztetni, és állanak a tartásból (capillaris intertentio), és kiházasításból (emaritatio).

318. §.

a) A hajadon leányok tartásáról.

A szülők halálakor még férjhez nem ment leányok tartásukat igényelhetik, a mi a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. értelmében áll az élelmezésükre, ruházatukra s neveltetésükre szükséges költségek kiszolgáltatásában. Ezen költségeknek a fiágot kirekesztőleg illető jószágok jövedelméből kell fedeztetni a H. K. 1. R. 29. cz. 4. és 6. §; 67. cz. 2. §; és a 92. cz. szerint. Az ezen czim alatt követelhető költségek mértékére nézve meg kell különböztetni e következő eseteket:

1.) Midőn a hajadon leányok atyja, a fiágot illető adományos jószágok tekintetében kihalván, a tartásról gondoskodni a fiscus vagy az arra visszaszállott atyai jószágokat megnyert adományos tartozik. Ezen esetet szabályozta a H. K. 1. R. 29. cz. azt rendelvén, hogy a leányok férjhezmenetelökig maradjanak az atyai lakházban, s birtokolják az atyai jószágok egynegyedét leányi negyedül; férjhezmenetelök után pénzzel elégítettván ki negyedi illetőségükre nézve (5. és 6. §). Ha a hátramaradott hajadon leányok az atyai háznál tartatnak, közösen használják az atyai jószág birtokukban hagyatott negyede jövedelmét. Ha pedig akár mind, akár csak valamelyik közülök az atyai házon kívül tartozkodnék, a tartási illetőség pénzben úgy határozathatják meg, hogy a fiscusra szállott jószág közép jövedelmének negyede elosztatván a leányok számával, az így kiszámított egy évi illetőség sokszoroztatik azon évek számával, melyeket a követelők, atyjuk halála napján kezdve férjhezmenetelökig eltöltöttek.

2.) Midőn az atya nem halt ugyan ki, de fiai nem maradván, fiágot illető jószágai mellékágbeli firokonaira szállottak, a kiktől leányai tartásukat követelik. Ezen esetet szabályozta a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. mely szerint az atyai jószágot öröklő firokonok tartoznak a hátramaradott leányokat férjhezmenetelökig éppen azon módon, miként a meg-

halálozott atya míg élt, eleséggel, ruházattal s az életre minden megkivántatókkal az örökölt jószágok erejéhez képest nevelni, ellátni s tartani. Az idézett törvénynélfogva követelhető tartási költség mennyisége az örökölt jószágok erejéhez képesti levén (*juxta bonorum illorum exigentiam*), ha az érdekelt felek a felett meg nem egyezhetnének, azt esetenként a bírónak kell elhatározni, a kinek, az idézett törvény értelmében, sinormértékül kell használni mind azon módot; melyet az elhalt atya leányai tartásában s nevelésében követett, mind az örökölt jószágok tiszta jövedelmének közép mennyiségét.

3.) Midőn az elhalt atyának fiai maradtak, a kiktől hahajadon leányai tartatást követelnek. Ezen esetet szabályozta a H. K. 1. R. 92. cz. azt rendelvén, hogy a leányok éppen azon módon maradjanak az atyai lakháznál s jószágokban, mint azon esetre nézve rendeltetett, a midőn a kihalt atya fiágot illető jószágait a fiscus öröklí. Ennélfogva ezen esetben a leányok, férjhezmenésök idejéig, az atyai házbani lakhatást, s a fiágot illető jószágai negyede jövepelmét igényelhetik bár hányan legyenek is. Nincs ugyan az idézett törvényben kifejezve az, hogy éppen a fitestvérektől lehetne a szerint követelni a leányi tartást; midőn azonban a kihalás és fimaradék nélküli elhalás eseteit külön törvények szabályozták, s azokon kívül csak is a kérdés alattit képzelhetni: az idézett törvényt mind ezen oknál, mind általánosságánálfogva a kérdés alatti esetet szabályozónak lehet és kell is tartani; annak elismérése mellett csakugyan, hogy két elannyira különböző esetet ugyanazon szabály alá szorítani, az igazság s méltányosság sérelme nélkül nem lehet. Törvényhozónk feladata volna ennélfogva, gondoskodni a kérdés alatti eset célirányosabb s méltányosabb szabályozásáról, valamint arról is általában, hogy a leányi tartás mértéke meghatározásában mennyiben vételessék tekintetbe azon jövedelem, melyet, a leányok saját vagyonaikból remélhetnek; mert törvényünk szelleméből nem ok nélkül állithatni azt, hogy a fiörökösök nővéreik tartásával terhelhetésének oka abban rejlik, hogy a szabály szerint nemes leányaink, fekvő adományos jószágokat nem örökölhétvén, jószágtalanok.

A leányi tartást szabályozó minden törvényeink szerint, annak kiszolgáltatására a fiágot illető jószágok örökö-

sei levén kötelezve, azon esetben, midőn a leányok atyjának fiágot illető jószága nem volt, azok tartást sem igényelhetnek fivéreiktől.

319. §.

b.) A hajadon leányok kiházasításáról.

A H. K. 1. R. 101. cz. 3. §. azt rendelvén, hogy a fivestvéreknek s rokonoknak kell a leányokat az atyai jóságokból kiházasítani s férjhezadni, és a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. a fimaradék nélkül elhalt atya fiágot illető jóságait öröklő rokonoknak tevé köteleességökké azt, hogy az örökséget hagyó rokonuk leányait az örökölt jóságok erejéhez képest tisztességesen adják férjhez: csaknem szokássá vált ezen törvények azon magyarázata, hogy a midőn a csak most idézett 67. cz. a kiházasítás czime alatt követelhető mennyiséget határozatlanul hagyta, arra nézve csak annyit rendelvén, hogy az atyai jóság erejéhez képest legyen tisztességes, annak mennyiségét, ha az érdekelt felek a felett meg nem egyezhetnének, esetenként kellene a bíró által meghatároztatni; valamint az is, hogy a kiházasításra szükséges pénzbeli mennyiséget a fivérek tartoznának a fiágot illető atyai jóság erejéhez képest fizetni, s ugyanazokból követelhetnének az atya által nem eléggé tisztességesen kiházasított leányok pótlékot. Midőn azonban a H. K. 1. R. 99. cz. 4. §. azt rendeli, hogy a kiházasított leányok az atyai felkelhetőkből ne részesüljenek, s viszont a H. K. 1. R. 101. cz. 3. és 4. §. azt rendelik, hogy ha a leányok atyjuk halála után ingó vagyonaikból részesültek, ezen ingókból részők kiházasításul szolgálván, őket fivéreik kiházasítani nem tartoznak: a szokássá vált kérdés alatti véleménynyel ellenkezőleg méltán állithatni azt,

1.) hogy a kiházasítás mértéke meg van a törvény által határozva, a mennyiben az idézett törvények értelmében, a kiházasított leány atyai ingókból részt nem követelhetvén, s az atyai ingókból részesült leány kiházasítást nem igényelhetvén, sőt határozattan ki levén az is mondván, hogy az atyai ingókban osztozott leány része kiházasításul szolgál: a leány kiházasítási illetőségének lehet és kell is tartani az atyai ingók azon részét, mely a leányt osztály szerint illetné, és ha az azt kiházasításul elfogadni nem akarná, annak igaz becsü szerinti árát;

2.) hogy a midőn kiházasításul szolgáló vagyon gyanánt az atyai ingókat jelelte ki a törvény, s azok a H. K. 1. R. 99. cz. 1. §. szerint mindkét nemű örökösöket illetők: törvényellenes azon állítás, mintha a kiházasítás a csupán fiágot illető ingatlan örökségre fektetett terü volna, és a H. K. 1. R. 67. és 101. czimei azon rendelkezést, mely szerint a fitestvérek nővéreiket kiházasítani tartoznak, ezen állítással összhangzásba hozhatni úgy, hogy a fitestvérek kötelessége a kiházasításra használtatandó atyai ingókbeli részt kezelni, nővérek férjhezmeneteléig s akkor azt vagy annak becsü szerinti árát kiadni s illetőleg fizetni kiházasításul. Ezen állítás ellenére nem használhatni erősségül a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. azon rendeletét, mely az atya fiágot illető jószágait öröklő mellékágbeli firokonnak kötelességévé teszi a leányoknak az örökölt vagyonok erejéhez képesti kiházasítását, mind a mellett is hogy azok a firokon által nem is igényelhető atyai ingókat a H. K. 1. R. 99. cz. 1. §. értelmében örökölhették. Az idézett 67. cz. ugyanis csak azon kérdésekre nézve használthatik sinormérték gyanánt, melyekre nézve hasonló érvényességű törvény által kivétel nem tétetett; már pedig a H. K. 1. R. 101. cz. 3. és 4. §-aiban nem csak a fitestvérek, hanem minden törvényes örökösök is feloldoztattak a kiházasítás kötelessége alól azon esetben, ha a leányok az atyai ingó vagyonokból részt kaptak.

3.) hogy a midőn mind a nemesekre, a felhozott törvények szerint, mind a nem nemes állapotú urbéresekre nézve a H. K. 3. R. 29. cz. 1. §-ában névszerint az atyai ingók jeleltettek ki kiházasításul szolgáló vagyon gyanánt, és a midőn azokról az atya a H. K. 1. R. 99. cz. 3. §. szerint is szabadon rendelkezhetik, s azokból ennél fogva gyermekeit s névszerint leányait tetszése szerinti mértékben részeltetheti: hogyha az atya valamelyik leányát kiházasította, vagyis annak illetőségét ingó vagyonaiból kiadta, az atya halála után pótlékot annyival kevesebbé követelhet, mintől bizonyosabb az, hogy egy törvény sem határozván meg az atyára (hanem csak a fivérekre) nézve a kiházasítási illetőség mennyiségét, a kiházasított azzal, a mit atyjától kapott megelégedni kénytelen, mind azért mivel mint gyermek köteles megnyugodni azon rendelkezésen, melyet atyja szerzeményeire nézve tett a H. K. 1. R. 57. cz. 1. §. szerint a mit a H. K. 1. R. 99. cz. 4. §. is bizonyít, a men-

nyiben a kiházasított leányt általában elrekeszti az atyai ingókból részesedéstől kiházasíttatása minőségének tekintet-bevétele nélkül; mind azért, mivel a törvény az örökösök kötelességévé csak a hajadon leányok kiházasítását tette, a kik közé az atya által már kiházasított leányt nem szám-lálhatni. Az atya által kiházasítottanak azonban a leány csak azon esetben tartathatik, midőn a férjhezmenetelkor atyjá-tól kapottak neki névszerint kiházasítás gyanánt adattak, azok hitelesített jegyzéke (emartationale instrumentum) bi-zonyítása szerint, az atyától ez alkalommal nyert javak kü-lönben ajándéknak tekintethetvén.

4.) Mindamellett is, hogy törvényeink az atyai ingó-kat jelelték ki kiházasításra használandó vagyon gyanánt, s mindamellett is, hogy az atyát rendelkezhetési jog illeti ingó vagyonaira nézve: azon esetben mégis, midőn az atya végrendeletében kirekesztette volna hajadon leányait ingó vagyonaiból, nem lehet azoktól megtagadni a kiházasítást, mert törvényeink nem ruházták fel az atyát azon hatalom-mal, hogy leányait kiházasíttatási illetőségöktől megfoszt-hassa; jogosították ellenben a H. K. 1. R. 101. czimében az atyai ingókból nem részesült leányt arra, hogy atyja örökösaitől kiházasítást követelhessen. Ezen esetben kihá-zasítási illetősége a leányoknak az atyai ingók azon részé-nek becsü szerinti ára, melyet azok kaphattak volna ki nem rekesztetésök esetében.

5.) Midőn a H. K. 1. R. 101. cz. 4. §. szerint az atyai jószágok örökösei csak azon esetben nem tartoznak kiházasítani az elhalt atya hajadon leányait, ha azok része-sültek az atyai ingókból: azon esetben, midőn az elhalt a-tyának semmi ingó vagyonai sem maradtak, az atyai jószá-gokból (de iuribus paternis) kell kiházasítani s férjhezadni a leányokat ugyanazon törvény 3. §. szerint; és mivel a kiházasítási illetőségnek mennyisége, az atyai ingók fogyat-kozása miatt, nem tudathatik, ha a felett az érdeklött felek meg nem egyezhetnének, annak a bíró által kell meghatá-roztatni, még pedig a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. utasítása szerint az örökölt jószágok erejéhez képest. Ezen, és csakis ezen egy esetben lehet a kiházasítást a fiágot illető jószá-gokra fektetett területnek tartani.

6.) A kiházasítást szabályozó minden törvények szerint azt csupán azon örökösöktől (kik közé kihalás esetében a

fiscus, örökbefogadott és fiúsított leány is mint törvény szerinti örökösök tartoznak a H. K. 1. R. 101. cz. 3 §. értelmében) lehetvén követelni, kik az atyai, leányokat nem illető jószágokat örökölték: hogy az atyától és azon fivérektől, kik őket kirekesztőlegesen illető jószágokat nem örökölték, nem lehet kiházasítást követelni, világos.

A közlötteteket csupán az adományos nemések leányaira terjeszthetni ki, mert a székely leányok kiházasításáról csak az 1555. C. 20 pont emlékezik, ebben is csak annyirendeltetik, „hogy a fiu a leányt kiki az ő székének törvénye szerint kiházasítsa“; a városi leányok kiházasítási illetőségét törvény nem szabályozza, s az urbéresek leányaira nézve is az A. C. 3. R. 30. czimében csak annyi rendeltetik, hogy köntösöken kívül, urok engedelme nélkül, egyéb vagyonok nem adathatnak a leányokkal, s az is, mint a már eltöröltetett jobbagysági viszonyokban gyökerező rendelet, használhatatlanná válnak méltán tartathatik.

320. §.

3.) Az özvegyasszony kiházasításáról.

Az özvegyasszonyt kiházasítás csupán azon egy esetben illeti, midőn a fimaradék nélkül elhalt atya jószágait, leányai kirekesztésével, mellékágbeli firokonai öröklük a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. szerint. Ezen kiházasítási illetőség mennyiségét nem határozta meg ugyan a törvény, mivel azonban az idézett helyen az özvegy kiházasítására az örökösök éppen úgy köteleztetnek azon esetben, ha neki férjhez menni tetszik (arra nem kényszeríthetvén a szt István 2. K. 24. f. k. §. szerint is), mint a leányokéra (uxorem autem si voluerit nuptui pariter tradere): állíthatni, miként az özvegyet is akkora kiházasítás illeti, mint egyiket a leányok közül, azon megjegyzés mellett, hogy nem levén a férj ingó vagyonai e végre használandóknak rendelve, annak a férjtől örökölt jószágból kell fizettetni még azon esetben is, midőn az özvegy, férje halála után, a H. K. 1. R. 99. cz. szerint annak ingó vagyonaiból részesült volna. Azon esetben, midőn az özvegyasszony gyermekeit elhagyni akarólag kívánna férjhez menni, az árvák vagyonaiból semmit sem igényelhet egyebet, hanem csak illő köntösöket (congrua sibi vestimenta), a szt István 2. K. 24. f. 1. §. szerint.

II.) Mind a csupán fi- mind a fi- s leányágbeli örökösöket közösen illető terhekről.

321. §.

1.) Az özvegyasszony jogairól.

Az özvegyasszonyi jogok (*jura vidualia*) neve alatt értetnek a hitbér (*dos, dotalitium*), hozomány (*allatura, paraphernum*)! és özvegyitartás (*intertentio vidualis*), melyeket mind a csupán fiágot, mind azt a leánnyággal egyszersmind közösen illető örökségre fektetett terheknek tarthatni azon okból, mivel azoknak hordozására mind a fiágbeli örökösök, a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. 101. cz. 3. §. szerint, mind a fiágbeli örökösökkel egyetemben a leányágbeli örökösök is a H. K. 1. R. 102. cz. 1. és 2. §. szerint köteleztetnek.

322. §.

a.) A hitbérrel s fizetése módjáról.

A hitbér misége kifejeztetik a H. K. 1. R. 93. cz. 2. §. ezen szavaiban: „*dotalitium est merces foeminarum legitime conjugatarum, obdebitum matrimonii, de bonis et juribus possessionariis maritorum, juxta status illorum exigentiam dari consuetum*“. Ennélfogva a hitbér csakis olyan asszonyok bére vagyis jutalma, a kik férjökkel törvényes házasságban élván, a házassági tartozást és köteleességeket teljesítették. Mennyiségét a törvény nem csak a férj rangjához s állapotához, hanem jószágá mennyiségéhez képest is határozta meg, még pedig a magyarországiakra nézve a H. K. 1. R. 93., az erdélyiekre nézve pedig a H. K. 3. R. 3. ozimében azt rendelvén, hogy a zászlós urak özvegyei annyit követelhesse- nek, mint Magyarhonban (5. §.) t. i. száz girát azaz 400 mforintot, minden girát négy magyar forintba számítván; más özvegyek pedig 66 mforintot, de csak azon esetben, ha férjök jószágainak közbecs szerinti ára annyi girára me- gyen, mert ha a jószágok kevesebb értékűek, az özvegyek- nek hitbértől kevesebb adatik. A hitbér mennyisége ugy vé- tetik fel a H. K. 1. R. 93. cz. 5. és 134. cz. 3. §. szerint, hogy megbecsültetvén csupán a belső jószág, az ahoz tar- tozó szántóföldek, rétek, erdők s más külső járandóságok

s jövedelmek nélkül, ha azok közbecs szerinti ára 66 girárra vagy többre rug, a hitbér 66 mforintban állittatik meg; ha pedig a jószág értéke annyira nem menne, aránylagoson kevesebbre, azaz annyi forintba szabatik, a hány girárra ment a jószág becsü szerinti ára. Száll azonban a hitbér ezen módon számított mennyisége mindannyiszor, valahányszor az aszszony újabb házasságra lépett, a mennyiben a H. K. 1. R. 96. cz. szerint első férjétől az egész hitbért, a másodiktól fél, a harmadiktól egynegyed, negyedik-től egytizedet sat. hitbért követelhet. Az illő hitbért fizethetni kétharmad részben kész pénzzel, egyharmad részben pedig ingó s eladható javakkal is a H. K. 3. R. 3. cz. 9. §. szerint, de a melyek közül kizárattak a varott köntösök, fegyverek, sánta lovak s ökrök és egyéb ilyen marhák a H. K. 1. R. 95. cz. 1. §. szerint, a fiágbeli örökösök által örökölt ménes e végre csakugyan használtathatván a H. K. 1. R. 101. cz. 3. §. szerint, valamint azon juhok, ökrök, lovak, kecskék, tehénok, borjúk és sertések is, melyek könnyen mozoghatnak egy helyről másikra s a mindennapi vásárban elkelhetők a H. K. 1. R. 95. cz. 2. §. szerint. Kész pénz s illetőleg ingók helyett jószág is adathatik hitbérül, mely a H. K. 1. R. 27. cz. 2. §. szerint zálognak tartatik, s a H. K. 2. R. 24. cz. szerint bármikor is visszaváltathatik a hitbér kifizetése mellett.

A székellyöldi aszszonyok hitbére, a férj vagyonossága tekintetbe vétele nélkül, annak állapotához képest fizettetik, a primorok vagyis főrendek özvegyét e cím alatt 24, a lófőkét 12, a darabantokét 6 és az urbéresét 3 mforint illetvén, az 1555: C. 70-ik pontja szerint.

A városiak s magyarföldi urbéresek feleségei hitbért nem igényelhetnek, aziránti követelésüket egy törvényben sem gyökerezethetvén.

323. §.

Kik által fizettségük a hitbér?

A hitbérnek a férj azon jószágaiából kelletvén fizettetni, melyekre vitetett az aszszony, a H. K. 1. R. 96. cz. 2. §. szerint, azt tartoznak mindazok fizetni, kik azon jószágokat birtokolják, névszerint mind a fiágbeli (H. K. 1. R. 67. cz. 2. §.), mind azokkal együtt a leányágbeli (H. K. 1. R. 102. cz. 2. §.) örökösök, még pedig az örökösödés mérté-

ke szerint, ha a jószágok részint csupán fiágbeli, részint leányágbeli örökösök is illetők volnának; továbbá zálogtartók (kik közé számlálhatni a férj azon hitelezőit is, kik adósságaiért elfoglalt jószágait zálogozim alatt birtokolják) is azon esetben, midőn a férj jószágait szükség által kényszerítette elzálogosította volna kivált felesége beléegyezése nélkül; kiváltáskor a hitbér megtérítését vissza is követelhetvén a H. K. 1. R. 103. cz. szerint; végre a fiscus s illetőleg az adományos is akár a férj kihalása, akár a férj hűtlensége czime alatt jutottak legyen jószágai birtokába a H. K. 1. R. 29. cz. 4. §. és 104. cz. szerint; a feleség hitbérétől férje bármilyen vétkének büntetése következtében sem fosztathatván meg a II. András 12. cz. II. Ulászló 1. V. 64. cz. szerint.

324. §.

Mikor és kik által követeltethetik a hitbér?

Mivel a hitbér házassági kötelesség betöltéseérti bére a törvényes feleségnek, a H. K. 1. R. 93. cz. 2. §. szerint is azon kötelesség teljesítése akkor tekintethetik bévégzettnek, mikor a házassági egybeköttetés megszűnt; míg a férj él és a házasság fenáll, hitbérét a feleség nem követelheti. Megszűnván a házasság, a feleség míg él, maga követelheti hitbérét mind férjétől mind annak törvényes örököseitől s azoktól, kik azt fizetni tartoznak, a már idézett törvények szerint. Meghalván pedig a feleség, hitbérét a követelheti, a ki hozzá rokonsági ágban közelebb áll, a H. K. 1. R. 93. cz. 6. §. szerint.

325. §.

A hitbér iránti jog megszűnése eseteiről.

A hitbér iránti jog megszűnik:

1.) ha azt a feleség elengedte férjének, a mit a H. K. 1. R. 109. cz. szerint szabadságában áll nem csak akkor, a midőn a férj felesége jószágát örögebitette, arra költött, vagy az idvességéről gondoskodást azért elvállalta halála utánra; hanem más esetekben is, csak hogy az arról lemondás minden erőltetés nélkül önkéntesen történjék, főleg a feleség halálos órájában, midőn a férjtől félelem s rettegés gyanyjának nincs helye; azon elengedés, melyet a férj életben s egészséges állapotban levő feleségétől erőszak utján

csikart ki, az aszszony törvényes visszahúzása s megmá-
sitása által (legitima retractatione) érvénytelenné tétethetvén;

2.) ha a feleség bűnténye büntetéssel
fosztatik meg attól, melynek esetei:

a.) az aszszony nőparáznasága, ha azt elválás is kö-
vette; mert ha a férj a vétek elkövetése után felesége er-
kölcöt tudva helyeselné, vele együtt lakván, a hitbér kiadá-
sa meg nem tagadtathatik a H. K. 1. R. 105. cz. k. és 1. §.
szerint. Mivel azonban a parázna feleség hitbér iránti joga,
ezen esetben, hűségtelenségének férje általi elnézése által fel-
tételésítettik az idézett törvényben, következtethetni azt, hogy
ha a férj felesége paráznaságát el nem nézve vele lakni meg-
szűnt s ellene való pert indított, bár meg nem történhetett
legyen is az elválás, a férj vagy felesége közbejött halá-
la miatt, a hitbér követelésének hely nem adathatik;

b.) ha tudva lépett az aszszony vérfertőztető házasa-
ságra a H. K. 1. R. 106. cz. 2. §. szerint, ezen tiltott
egybeköttetésben álló aszszony törvényes feleségnek nem
tartathatván;

c.) midőn az aszszony férje hitbértől vagy özvegyi tar-
tásul birt jószágát, hitbérével s hozományávali megkinál-
tatása után sem bocsátaná az illető örökösök birtokába, a H.
K. 2. R. 24. cz. 7. §. szerint;

d.) nagyobb hatalmaskodásérti elmarasztaltatása, a H.
K. 2. R. 43. cz. 4. §. szerint, de csak midőn már a tett
elkövetésekor hitbére birtokában volt; mert hogy az asz-
szony által megsértetett fél a férjtől felesége hitbérét is kö-
vetelhesse, melyet az, míg a házasság fenáll, még felesége
követelésére sem tartozik kiadni, meg nem engedhetni.

Ezen eseteken kívül még azon esetben sem enyészik
el a feleség hitbér iránti joga, ha vétke büntetésével fővesz-
téssel büntetnének a II-ik Ulászló 1. V. 64. cz. szerint.

326. §.

b.) A hozományról.

Hozománynak neveztetnek, a H. K. 1. R. 93. cz.
1. §. szerint, mindazon ingó javak, melyek az aszszonynak
akár férje, akár szülei, atyafiai, vagy bárki más által a men-
nyegzői vagy eljegyzési s kézfogási ünnepély alkalmával
adottak, s ennélfogva jegyajándéknak is szoktak neveztet-
ni. Mindezek elannyira sajátjai az aszszonynak, hogy azokat

férje halála után gyermeivel sem tartozik megosztani, és ha második házasságra lépne is, vagy másként gyermekeivel együtt lakni nem akarna is, azokat szabadon megtarthatja maga számára a H. K. 1. R. 100. cz. k. és 1. §. szerint. A feleség halála után hozományai szállanak, a csak most idézett törvényszerint, vegrendeleti örököseire, s ha végrendelet nélkül halt volna el, gyermekeire (3. §.), s ezek nem léte esetében szüleire, vagy közelebbi rokonaira (1. §.); a férj magának csupán azokat tarthatván meg, melyeket mátkás korában maga ajándékozott volt, de ezeket is csak úgy, ha felesége azokat másnak nem hagyományozta (4 §.). A férj és örökösei csakugyan nem követeltethetnek azon hozományi javak árának megtérítése iránt, melyek a házasság fenállása alatt elköltek, azokból a k. §. szerint is a feleséget csak azok illetvén, melyek fen- vagy megmaradtak (si quae ex illis restabunt).

Ha a férj, felesége hozományát s névszerint atyja vagy előbbi férje házatól nyilván és sokak tudtára magával férjéhez vitt pénzt, drágaságait, gyöngyeit, ékszereit, arany- s ezüstneműt nyilván vagy jószágvételre s viszzaváltásra, vagy halastók s malmok előállítására, vagy házak építésére fordította, azok becsü szerinti árának megtérítését követelhetik mind maga a feleség elhalt férje örököseitől a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §., s válás esetében magától férjétől is, mind törvényes és illetőleg végrendeleti örökösei akár férjétől akár annak törvényes örököseitől a H. K. 1. R. 110. cz. 3. §. nyomán; az elhalt férjnek netalán birtokukban levő jószágát mindaddig az örökösök birtokába bocsátani nem tartozván, míg a hozomány ára meg nem fordittatik a H. K. 2. R. 24. cz. 4. §-ából következtethetőleg. A hozomány ezen esetbeni követelhetése annak mennyisége s értéke bém bizonyítása által levén feltételesítve, azt hitelre méltó tanuk által kell bém bizonyítani, a férj elismerése ugyanis kielégítőnek nem tartathatik, mivel a H. K. 1. R. 110. cz. felteszi róla, hogy felesége iránti szerelme s kedvezése, vagy örökösei iránti gyűlölség miatt hajlandó lehet a csalárdságra s ennél fogva kívánja azt, hogy a követelt hozománynak mind a férj házához vitele, mind annak a férj általi felhasználtatása, nyilván sokak tudtára történt legyen.

327. §.

A hozomány iránti jog elenyészéséről.

Hozomány iránti jogától csupán egy esetben fosztatik meg az aszszony, midőn t. i. férje hitbértől vagy özvegyi tartásul birtokolt jószágát, hitbérevel s hozományávali meg-
kináltatása s perbeidéztetése után sem bocsátaná vissza az
illető örökösöknek, helyes és törvényes ok nélkül, a H. K.
2. R. 24. cz. 7. §. szerint.

328. §.

c.) Az özvegyaszszonyok illetőségéről.

A nemesek özvegyei követelhetik férjök örökösaitól azt, hogy őket özvegyiségük ideje alatt illő lakházzal s tartással lássák el. A mi illeti

1.) az özvegyi lakhelyet, ez azon ház, melyben az özvegy férjével együtt lakott és a melyből, míg férje nevét viseli, azaz férjhez nem megyen, ki nem mozdíttathatik sem gyermekei, sem férje rokonai, sem a fiscus által a H. K. 1. R. 102. cz. 1. §., 30. cz. 7. §. szerint. Csakugyan ha a férj lakhelye vár volna, a férjnek más a váron kívül valahol helyezett háza mutattathatik ki az özvegynek lakhelyül; ha pedig a férjnek lakhelyül használt sok várai maradtak volna, várat is lehet az aszszonynak lakásul kimutatni a H. K. 1. R. 98. cz. 4. és 5. §. szerint.

2.) Özvegyi tartást igényelhet a feleség férje jószágából, e czim alatt azoknak használati birtokában maradhatván, míg elhunyt férje neve alatt tölti özvegyisége idejét s más házasságra nem megy által a H. K. 1. R. 98. cz. 1. §. szerint. Csakugyan azon esetben, midőn a férj jószágai, kiterjedési s jövedelmi tekintetben, özvegye hitbérét sokkal túlhaladni láttatnak, azokból az özvegy számára illő rész szakasztathatik ki az örökösök által (3. §.), még pedig ahozképest, a mint gyermekes vagy gyermektelen az özvegy, különböző. A gyermekes özvegy *tutrix relictá*nak, a gyermektelen pedig *dotalistá*nak neveztetik az A. C. 3. R. 25. czimében, s annak illetőségét hitvesi, ezért pedig özvegyi tartásnak nevezhetni, a szükséges megkülönböztetés végett. A mi illeti

a.) a hitvesi tartást (*intertentio conjugalis*). Ezt a H. K. 1. R. 102. cz. k. és 1. §-ai szabályozták, azt ren-

delvén, hogy a feleség míg férje neve alatt él, birtokában maradjon a fiai s leányait illető még azon jószágoknak is, melyeket a férj a házasság ideje alatt felesége nevének a szerzőlevelekbe igtatása nélkül vásárolt; de csak azon feltétel alatt, ha nincs ok illő része kiszakasztására. Az illő rész kiszakasztathatásának esete, melyre az idézett törvény hivatkozik az, a midőn a férj jószágai sokkal túlhaladnák a feleség hitbérét; azon esetben a H. K. 1. R. 98. cz. 3. §. szerint azokból, a feleség számára, használhatás végett csak annyinak kelletvén kiszakasztatni, mennyit a hitbér mennyisége kívánni fog, úgy tudniillik, hogy a H. K. 1. R. 134. cz. 4. §-ban látható utasítás szerint, az aszszony birtokában csak annyi hagyatik a nemesi udvarhelyekből, népes és pusztá urbéri telkekből, szántóföldekből, erdőkből, gyümölcsösökből, kaszálókból s malmokból, a mennyinek közbecs szerinti ára annyi, mint a hitbér. A hitvesi tartás mennyisége meghatározásának ezen módja azonban nincs gyakorlatban; csaknem szokássá vált ugyanis, hogy az anyának hitvesi tartásul férje mind a csupán fiai mind a leányait illető józágaiból annyi hagyassék használati birtokában, a mennyit azokból egyik kap gyermekei közül. A mi illeti

b.) az özvegyi tartást (intertentio vidualis). Ezt (merőben megváltoztatván a H. K. 1. R. 98. cz. 3. §-át) szabályozta az A. C. 3. R. 25. Cz., mely szerint férje halála után az özvegy, esztendő bétélése előtt, senki által sem háboríttathatik férje jószágainak birtokában, kivéve hogy ha a jószágot pusztítaná a panaszló örökösök kérésére kiküldendő emberek által megintethetik, és hogy a C. C. 4. R. 11. Cz. 1. c. szerint a férj örököseit illető okleveleket a vármegye- s illetőleg székbeli tisztek még a férj eltemetése előtt is elpecsételhetik, temetés után annak, a kit a levéltartás illet, kezébe szolgáltatandólag; az özvegyet erős hittel meg is eskethetvén az iránt, hogy a levelekből egyet is el nem rejtett, el nem vesztett s meg nem semmisített. Eltelvén a férj halála után egy esztendő, hogyha az özvegy meg nem elégednék az örökösök által ajánlott hitbérrel, s a jószágok mennyiségéhez képest illendő részzel, azon vármegye vagy szék elébe terjesztik ügyöket az örökösök (reportálják processusokat), melyben a derekasabb jószág fekszik, s azáltal meghatározatván hitbére, s jószág-

beli része (mely gyakorlat szerint fele az örökségnek), az minden menedékek kirekesztése mellett az özvegy kezébe, a többi jószágok pedig a hit szerint előadatandó levelekkel együtt (ha azok eleve a C. C. 4. R. 11. Cz. 1. cz. rendelkezése szerint, nem szolgáltattak volna a levéltartó kezébe), az örökösök birtokába adatnak, az özvegy által gyászszertendeje alatt tett károk, vagy a neki jutott részből vagy egyéb javaiból egyszersmind megtérítettén. Ha a jószágok több törvényhatóságokban fekünnének, azon vármegyének és tiszteknek átirata mellett (*authenticum rescriptum* jokra), melyben a per ellátatott, más vármegye- vagy székbeli tisztek, vagy fejedelmi parancs (*mandatum*) mellett ítélőmesterek, vagy káptalanbeli személyek tartoznak kimenni és végrehajtani a megítélt dolgot. Az özvegyi tartás kiszakasztatásának ezen módja, az A. C. idézett 25. Cz. szerint, nem használtathatik azon özvegyek ellen, a kiknek a férj jószágaira nézve az özvegyi tartáson kívül egyéb követelésök is lehet, és a kiket idézés melletti rendes perrel kell követelni; valamint azon hitvesek ellen sem, a kiknek gyermekei öröklik a jószágokat; sőt még a gyermektelen özvegyek sem követeltethetnek ezen módon a fiscus által, a miből a divatozó szokással is megegyezőleg következtethetni azt, hogy a kihalt özvegyének férje minden jószágait birtokában kell hagyni, a fiscust özvegyi tartás kiszakasztatását követelő felperesség azon okból sem illethetvén, mivel azt az ezen tárgyat szabályozó minden törvények csupán a férj vérszerinti örökösének tulajdonítják.

Mind a hitvesi, mind az özvegyi tartás czíme alatt kiszakasztatott jószág iránti joga a feleségnek csupán birtoklási és használati levén, hogyha azokat özvegysége ideje alatt az örökösök kárával terhelné, vagy azokból valamit elidegenítene, az özvegynek azok felett kötött minden egyezményei semmitérők levén, az özvegyi tartás szükségessége megszűntével, azokat az örökösök az idegenektől is épen azon joggal követelhetik, mint az özvegytől, az idézett törvény szerint.

329. §.

Az özvegyi lak és tartás joga megszűnésének eseteiről.

Az özvegyi lak és tartás iránti jog megszűnik

1.) merőben, még pedig

a.) az özvegy halála esetében, mivel az csak élethosszáig használható személyes jog a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. (*quousque vixerit*), és a H. K. 1. R. 102. cz. 1. §. (*vita sua comite*) szerint;

b.) az özvegy férjhezmenetele által, mivel megszűnt özvegy lenni, és mivel attól megfosztathatik, mihelyt férje nevét változtatta a H. K. 1. R. 98. cz. 2. és 102. cz. 2. §. szerint, mely esetben ha az özvegyi illetőségében birtokolt jószágot, hitbérével s hozományávali megküldatása után sem bocsátaná vissza a férj örököseinek, arra per útján is kényszeríthetik, hitbére s hozománya elvesztésével lakolván a H. K. 2. R. 24. cz. 7. §. értelmében. Ugyanezen büntetés alá esnek a meghalt özvegy örökösei is hasonló esetben, az A. C. 3. R. 25. Cz. azon rendelkezésből következtethetőleg, mely szerint másoktól is épen úgy lehet követelni az özvegyi illetőségben birt jószágot, mint az özvegytől. Vannak azonban esetek, melyekben a férjhezment aszszony vagy annak örökösei is visszatartoztathatják a kérdésben forgó jószágokat. Ilyenek, midőn a férj felesége hozományát nyilván és sokak tudtára saját jószágaira ruházta volna fel, s azt az örökösök megtéríteni nem akarnák, a jószág visszaszabocsátásának követelhetése, az idézett törvények szerint, a hozomány visszaadása által lévén feltételesítve, a mit a férj azon adósságaira is kiterjeszthetni, melyeket az aszszony saját pénzével fizetett ki, ha azok az örökösök ellen is követelhetők lettek volna. Továbbá midőn az aszszony férjét a rabságból saját maga jószága árával vagy pénzével váltotta ki, a váltságpénz mennyiségeig az aszszonynak s illetőleg örököseinek joga lévén férje jószágaihoz a C. C. 4. R. 7. Cz. 1. cz. szerint. Mindezen s más hasonló esetekben, a tartásul birt jószágokat vissza nem bocsátó özvegy s illetőleg örökösei nem büntetethetnek, mivel a közlött büntetést a H. K. 2. R. 24. cz. 7. §. is csak azon esetre rendeli, midőn a jószág visszatartoztatásának helyes oka bé nem bizonyíthatná (*responsio nem suam bono modo probari non poterit*). Megszűnik az özvegyi lak és tartás iránti jog

2.) csak bizonyos tekintetben, a mennyiben t. i. az A. C. 3. R. 25. Cz. szerint azon özvegy kezéből ki lehet venni az illetőségében birt jószágot, a ki

az udvarházak és jószág pusztításától esztendő eltelése s megintetése után sem szünnék meg, és az illető vármegye vagy szék által meghatározott s az illető örökösöktől évenként szolgáltatandó pénz- és terménybeli mennyiséggel megelégedni kénytelen, azon kívül a jószágot nem erőltethetvén. Az idézett törvény az özvegyekről szól ugyan, kiterjesztetik mindazáltal a hitvesekre is az ok ugyanazonságánál fogva, mely az örökösöket illető jószágpusztítás elleni biztosításnak szükségessége.

330. §.

2.) Az örökölt adósságokról.

Az adósságok öröklésének szabályai ezek:

1.) Az adósság az örökséggel együtt száll az örökösökre, mint annak járulékaa C. C. 4. R. 15. Cz. ezen szavai szerint: „ha pedig a debitorok deficiáltak volna, azokra szálljon az adósság, kikre a debitornak javai szállottak.“

2.) A csak most idézett törvény rendelkezése szerint az adósságnak kifizetésére előbb az ingó vagyonoknak kellettén használtatni, ha az örökösök azokat eladni s árukat adósság fizetésére használni nem akarnák, az osztályrészében kapott ingók értékéhez képest kell részesülni mindenik örökösnek az örökölt adósságban.

3.) Ha az ingók által nem fedeztethetnének az örökölt adósságok, az ingók értéke feletti adósságnak az 1791: 51. czikk értelmében, a szerzemény vagyonokkal kellettén fizettetni: a kik és a mennyiben részesülnek a szerzeményekben, azok és annyiban részesülnek az ingók által nem fedeztethetett adósságokban is. Ennélfogva ha a szerzemények, melyek közé az építmények s pénzbe került javítások is tartoznak, csak a fiörökösöket illetők volnának, az adósság azok értékéhez képesti részét is ők hordozzák ki-rekesztőlegesen.

4.) Azon esetben, midőn az örökölt adósságok a szerzemények által sem fedeztethetnének, a fedezetlen maradott résznek az idézett 1791: 51. czikk szerint ősi jószágokkal s vagyonokkal kellettén fizettetni: midőn az örökölt ősi jószágok egyenlően illetik az örökösöket, a fedezetlen adósságokban is egyenlően osztoznak; midőn pedig az ősi jószágok egy része csupán a fiágbeli örökösöket, más része

megint a leányágbelieket is velök együtt illeti; az adósságnak az örökölt ősi vagyonok arányában kell felosztatni a fi- s leányágbeli örökösök között, még pedig úgy, hogy a mennyidrésze az örökségnek a fiág illetősége, annyidrészt az adósság tömegének csak a fiágbeli örökösök fizessék, és a mennyidrésze az örökségnek a leányokkal is közös jószág, annyidrészt az adósságnak a fi- és leányágbeli örökösök fizessék, mindkét rendbeliek részesedésök mértékéhez képest. Midőn ugyanis a C. C. 4. R. 15. czime a meghalt adósságait azon okból szállítja az örökösre, mivel annak vagyonát örökölte, azon elvet is kimondotta egyszersmind, hogy azon mértékben szálljon az örökösökre a meghalt adóssága, a mely mértékben azok vagyonait örökölték. Ezen pont alatti szabályt azonban csak azon adósságokra nézve lehet és kell is alkalmaztatni, melyekre nézve nem lehet tisztán tudni, hogy minő örökösöket illessenek; azon adósságokat ugyanis, a melyekről bizonyosan tudatik az, hogy fiágot illető jószág visszaváltására vagy javítására s azokon fekvő vagy azokra törvény által fektetett terhek (p. o. leányi negyed, kiházasítás sat.) s tartozások fizetésére használtattak, a fiágbeli örökösök tartoznak fizetni, ezen szabály szerinti illetőségükön kívül.

5.) Az idézett törvény szerint köteles levén a meghalt adósságait fizetni az, a kire javai szállottak, az örökség megnyílásakor s elfogadásakor tudva volt adósságokat az örökséget elfogadó örökös saját vagyonaiból is fizetni tartozik azon esetben, midőn azok még az örökölt ősi jószágokkal sem fedeztethettek volna, azon okból, mivel az örökség elfogadása tetteles elvállalása azon terheknek is, melyek az örökséggel járuléki egybekötöttesben voltak az örökös tudása szerint is. Ellenben

6.) ha az, a kire a meghalt öröksége akár törvény, akár végrendelet szerint néz, azt el nem fogadja, adósságai által sem terheltethetik azon okból, mivel reája a meghalt vagyonai nem szállván, az idézett törvény értelmében, adósságai sem szállottak reá.

7.) Az özvegyasszony jogait sem hitbérére, sem hozományára, sem özvegyi illetőségére nézve nem korlátozhatják férje adósságai azon okból, mivel az özvegyet ezen jogai, férje akaratától s rendelkezésétől függetlenül, törvény rendelkezéséből illetvén, minthogy a hitelezők csupán a férjtől

engedményezett jognál fogva indíthatnak keresetet, a férj pedig több jogot, mint a menyiről rendelkezhetik, a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. szerint, azoknak nem engedményezhetett, azok által az özvegy, az ötlet törvény rendelkezése szerint férje akarata ellen is illető javadalmaitól meg nem fosztathatik, azokról lemondása esetén kívül, milyen lenne az is például, midőn férje adóssági leveleit aláírta volna.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A kötelezettségről.

331. §.

A kötelezettség létesüléséről s nemeiről.

Kötelezettségnek (obligatio) neveztetik két vagy több személynek azon egymás iránti jogviszonya, mely szerint egyik köteles a másiknak adni vagy teljesíteni valamit. Mivel pedig az emberek, mint olyanok, egymásra nézve jogegyenlőségi viszonyban állanak, s ennél fogva a jog eredeti képzete szerint is egymástól nem követelhetnek egyebet, mint hogy ezen egyenlőségi viszony meg ne zavartassék: arra, hogy ezen viszony sérelme nélkül egymást, valaminek adása vagy teljesítése végett követelhessék, az eredeti viszonyt módosító bizonyos oly ténynek kell történni, melynél fogva épen azáltal sértetnék meg a jogegyenlőség ember s ember közti viszonya, ha egyik nem adná vagy teljesítené azt, a mit a másik tőle követelhet. Az ilyen kötelezettségi viszonyt létesítő tények vagy olyanok, melyeket az illető felek törvény által is megerősített önkéntessége, vagy olyanok, melyeket csupán a törvény kényszerítő ereje tett kötelezettség alapjává, a mennyiben törvényeink szerint is a két vagy több személy közti kötelezettségi viszony vagy úgy születik, hogy egymást a felek törvény által megengedett önkéntes egyezés útján valaminek adására vagy teljesítésére kötelezik; vagy úgy, hogy egyik fél a másik jogát sértő ténnyt követvén el törvény tilalma ellenére: a törvény kényszeríti önkénytelenül is a sértőt arra, hogy a jog megzavart súlygyene helyreállításán kívül, adjon vagy teljesítsen valamit még büntetésül a megsértettnek, a mit az tőle különben nem követelhetett volna. Az első esetben a felek megegyezése, a másodikban pedig egyik fél bünténye levén a kötelezettség oka s alapja,

amazt nevezhetni egyezményi, ezt pedig büntényi kötelezettségnek (obligatio e contractu et ex delicto).

ELSŐ CZIKK.

Az egyezményi kötelezettségről.

I.) Az egyezményről általában.

332. §.

Az egyezményről s kívánatosságairól.

Egyezmények (pactum, contractus) neveztetik, két vagy több személy ugyanazon tárgy feletti megegyezésének kötelezettséget alapító eredménye. Törvényeink, az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cikkében láthatólag, az egyezményt kötésnek nevezik, mely ha írásba foglaltatik, kötelevének szokott neveztetni. A kötések érvényessége, vagyis az, hogy azok kötelezettség alapjául használtathassanak, feltételesítve van az egyezkedett személyek képessége, a tárgy alkalmas volta, a felek megegyezése s annak határozott kifejezése által.

333. §.

1.) Az egyezkedő felek képességéről.

Egyezkedni, egy bizonyos cél tiszta felfogása s az akaratnak a szerinti elhatározása nélkül nem lehetvén, csak azon személyek birhatnak egyezkedhetési képességgel, kik elegendő észbeli tehetséggel s törvény által nem korlátozt szabad akarattal birnak. Ennélfogva érvényesen nem egyezkedhetnek

1.) félszegségöknél fogva, a bolondok és holdkorságosok a H. K. 1. R. 55. cz. k. 124. cz. 4. §. szerint, valamint, az ok ugyanazonságánál fogva, az öntudat nélküli állapotban levő betegek és részek is.

2.) Akaratuk korlátoztságánál fogva azok, a kik atyai, gyámnoki és gondnoki hatalom alatt vannak, mint a kik kivétettek azon személyek közül, kik önköteleztetési képességgel birnak az 1792: 2. cz. 1. pontja által; csakugyan mivel ezen mások hatalma alatt álló személyek közül csupán a törvényes kort még el nem ért gyermekek olyanok, kik a H. K. 1. R. 126. cz. 2. §; 132. cz. k. §. szerint még akarattal sem birnak jogi értelemben; és mivel a felserdült kiskorúakat a H. K. 1. R. 111. cz. értelmé-

ben illető rendelkezhetési jog, az 1791: 52 czikkre alapított gyakorlat szerint is, csupán azon vagyonokra nézve korlátoztatott, melyek azok gondnokainak kezelése alá bizattak; s végre mivel az atyai hatalom alatt levők rendelkezhetési képessége a semmi újabb törvény által meg nem változtatott H. K. 1. R. 51. cz. 4. és 9. §-ban saját szerzeményeikre nézve nyilván elismertetett és csupán az atya vagyonaira nézve tagadtatott meg: méltán állithatni, miként az 1792: 2. cikkben kijelelt személyek közül csupán az atyai vagy gyámnoki hatalom alatt levő még fel nem serdült gyermekeket tarthatni olyanoknak, kik korukhoz képest észbeli fejlettségöknél fogva sem képesek érvényes egyezkedésre, a felseirdült akár atyai akár gondnoki hatalom alatt levőket ellenben olyanoknak lehet és kell is tartani, a kik bár atyjuk vagyonait tárgyzó s illetőleg gondnoki felügyelete alatti vagyonukat el nem idegeníthetik, atyjuk s illetőleg gondnokaik és az ezekért is az 1791: 52. cz. szerint felelős főtisztek s azok felett örökös főkormányzók helyben hagyása nélkül: szabadon s érvényesen is egyezkedhetnek mindazáltal, mind a vagyonszerzést eszközöző tisztességes szolgálatok, mind a szolgálat és tudományos műveltség által szerzett vagyonuk (peculium castrense et quasi castrense H. K. 1. R. 5. cz. k. §) elidegenítését tárgyzó kötések felett, a H. K. 1. R. 51. cz. 9. §. szerint.

3.) Törvény tilalmánál fogva a.) a bár teljes kort elért hajadon leányok, a mennyiben a H. K. 1. R. 91. cz. szerint magukra vagy örököseikre nézve káros sem örökös sem ideiglenes kötésekre nem léphetnek; b.) az idegenek, a mennyiben, míg nem honosítottak, jószágot nem birtokolhatnak az A. C. 3. R. 41. Cz. 1. cz. szerint; c.) az eklésiák és egyházi rendbeli személyek, mint olyanok, a mennyiben ingatlan semminemű jókat örökösképpen az örökösök vagy fiscus joga sérelmével nem szerezhetnek az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. szerint.

334. §.

2.) A tárgy alkamas vóltáról.

Mivel minden kötésnek lenni kell bizonyos tárgyának, annak csak olyan dolgok és cselekedetek lehetnek tárgyai, melyek felett a felek egyezkedhettek, különben ugyanis azok nem tekintethetvén a kötés tárgyainak, a kötés tárgy

nélkülivé válik vagyis megsemmistül. Kötés tárgyai nem lehetnek

1.) általában, azaz úgy, hogy azok felett senki és semmi módon sem egyezkedhetik érvényesen:

a.) Az erkölcsi törvénnyel ellenkező tények, mivel a törvény tiltja az illetleneket az E. b. 6. cz. 2. és 3. §. még pedig elannyira, hogy még a törvényt is érvénytelennek nyilvánítja a 7. §-ban, ha az isteni törvénnyel, vagyis az E. b. 2. cz. 6. §. szerint, a józan okosság törvényével ellenkezik.

b.) A nem létező dolgok, mivel a mi nincs, kötés tárgya sem lehet, tárgy nélkül kötést pedig nem képzelhetni; és mivel a nincsen felett, a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. értelmében, nem rendelkezhetni. Egyezkedhetni csakugyan nemlétező dolgok felett is úgy, hogy a midőn a természet rendes folyama szerint (p. o. a jövő évbeli gabona-bor-sat. termés), vagy történetesen (p. o. a sorstól függő nyereség) létesülni fognak, követeltethessenek akár általában, akár részint. Nem csak az életben fordulnak ugyanis elő naponta illetén rendelkezések, hanem elvileg ismeretesek azok törvényeink előtt is, a mennyiben rendelkezhetik a fejedelem adomány, zálog, fejedelmi jóváhagyás czime alatt azon joga felett, mely még az ajándékozáskor nem létez, azon esetre, midőn az jövőendőben létezni fog, a H. K. 1. R. 64. czime szerint.

c.) Azon jog és vagyon, mely nem az egyezkedő személyeket, hanem mászt illet. Ugyanis a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. szerint több jogot nem ruházhat senki másra, mint a mennyivel bir; és a H. K. 1. R. 76. cz. 1. §. szerint mászt illető jogot s jószágot el nem adhatni.

2.) Bizonyos tekintetben, azaz úgy, hogy azok felett az illetők egyezkedhetnek ugyan, de csak a törvény által ki nem vett esetekben és czimek alatt. Ilyenek:

a.) A pura fiscalitasok, a mennyiben az 1657-ik év oltá örökösön el nem idegeníttethetnek az A. C. 2. R. 8. Cz. és C. C. 5. R. 27. E. szerint, az ország rendei jóváhagyása nélkül az 1791: 11. cz. 2. pontja szerint.

b.) Az ősi jószágok, a mennyiben azok felett szabadon egyezkedhetnek ugyan azoknak teljes kora tulajdonosai, de csak az azok eladását s idegenítését tárgyzó törvényszerinti feltételek megtartása mellett a H. K. 1. R. 111. cz. 6. és 7. §. szerint; az eladóra nézve a H. K. 1. R. 77. cz. értelmében érvényes kötés, a ki nem vett esetekben,

érvényteleníthető levén családja tagjaira nézve a H. K. 1. R. 58. és 59. cz. szerint.

c.) Minden nemesi s városi fekvő birtok, a mennyiben a szomszédok elővásárlási joga (jus praemtionis) sérelmével, érvényesen elnem adattathatik a H. K. 1. R. 60. cz. 10. §; A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. 1. pontja szerint.

335. §.

3.) Az egyezkedő felek megegyezéséről.

A kötés csak azon esetben tartathatván a felek megegyezése eredményének, midőn annak tárgyai iránt mindenik tiszta és a valóságnak megfelelő ismerettel bírt; és amidőn mindeniknek, az előttük egyaránt ismeretes tárgyra nézve, akarata ugyanaz és önkéntes volt: a kötést érvénytelenné teszi mind az, a miből következtethetni, hogy az egyezkedett felek tárgy iránti akár ismerete akár akarata különböző volt; egyezésről még szó sem lehetvén ott, a hol illetép különbség van. A kötések érvényességét feltételesítő megegyezés akadályai ennél fogva

1.) a tévedés (error), vagyis a lélek azon állapota, midőn nem az a valóság, a mit annak tart. Ennek két neve említettik törvénytárunkban a 1792: 2. cz. 4. pontjában láthatólag u. m.

a.) dolgot, vagyis a kötés tárgyát érdeklő tévedés (error in re), melynek esetei, midőn a felek közül egyik nem azt tartja kötés tárgyának, a mit a másik; midőn ugyanazt tartják a felek egyezésök tárgyának, de tévednek jó hiszeműleg a tárgy lényeges és az egyezést feltételesítő tulajdonsága felett, aranyrak tartván p. o. azt, a mi valósággal csupán réz; midőn a tárgy áruba az egyik kevesebbet ígér mint a másik elfogadott p. o. pengő pénzbeli forint helyett váltó czédulabeli forintot; midőn az egyezéskor már nem létezett, vagy illetőleg éppen a vásárló tulajdona volt; midőn a tévedés a kötés czíme felett van, azt hívén a felek közül egyik, hogy örökösön vette meg azt, a mit a másik zálogczím alatt kíván eladni, sat.

b.) Személyt tárgyazó tévedés (error in persona), melynek esetei közül csak azokat lehet a kötést érvénytelenítőnek tartani, midőn a személy egyénisége, vagy kikötött tulajdona által van az egyezés feltételesítve, mint p. o. az érdem jutalmául tett ígéretekből, bizodalmon ala-

puló szolgálati s fizetési kötésekben, mesterművek megrendelésében s házassági kötésekben, sat.

2.) **Csalárdság** (dolus) vagyis azon tette az egyezkedő feleknek, mely által egyik a másik előtt nem csak eltitkolván, hanem még megegyezésre ingerlő csalfa színbe is öltöztetvén a dolog valódi állását, nyereséget eszközöl magának az egyik, a másik kárával. Hogy a csalárdság által létesült kötésben kölcsönös megegyezésről szó sem lehet, világos, midőn a megcsalatott fél tévedése nyilvános; és hogy az ilyen módon eszközölt kötések nem lehet érvényeseknek tartani, tagadhatatlan, midőn a közigazsággal ellenkezőnek megengedni azt, hogy valaki az álnokságot használhassa eszközül más kárávali gazdagulásra, a mit törvényeink is ellenzenek, a mennyiben a H. K. 1 R. 71. czimében láthatólag, a ravaszság s csalárdság által létesített kötést felbonthatónak nyilváníták és kimondák a H. K. 2 R. 83. cz. 5. §-ban azt, hogy a ravaszság és csalárdságnak senkit sem kell védenie.

3.) **Erőszak** (vis) mint olyan tény, mely által valamelyik fél megegyezése vagy tettelegesen kicsikortatik p. o. midőn a gyengébbnek kezét az erősebb a kötlevel aláírására akarata ellen használta, vagy a kötésnélfogva szenvedendő kárnál nagyobbótli félelem segédelmével ijesztés után (metus) eszközöltetik. Az erőszaknak s félelemnek, a legzsarnokibb kényszerítésen kezdve az akarat elhatározására használt tekintély gyöngédségéig, felszámíthatatlan fokozatai s ezeknek a megegyezés előidézésére éppen olyan különböző befolyásai lehetnek, melyeket azonban az azok segédelmével létesített kötések érvénytelensége meghatározhatása végett elősorolgatni nincs szükség. Midőn ugyanis törvényünk a Mátyás 3. V. 26. czikke ezen szavaiban: „quod nulla fassio invite facta vel facienda vires habeat“, minden önkéntelenül létesült kötések érvényteleneknek nyilvánít, azon kötést érvénytelennek lehet és kell is tartani, a kényszerítés fokozatára való tekintet nélkül, melyre nézve bé lehet bizonyítani azt, hogy a felek közül valamelyiknek akarata a megegyezésre úgy határozottatott el, hogyha a végre bizonyos tény eszközül nem használtatik, a kötésbe egyezés sem történt volna meg; a kötések érvényességét feltételesítő megegyezést a felek akaratának önkéntessége nélkül még csak képzelni sem lehetvén.

4.) Szinlelés (simulatio), melynek két esetét különböztethetni meg, melyek közül egyik az, a midőn az egyezkedő felek tettetik magukat, mintha kötésre léptek volna, holott azt nem tették; másik az, midőn a megnevezett kötés színe alatt valósággal más czímű kötésre léptek egymással. Hogy az első esetben szó sem lehet kötésről, világos, a mennyiben a felek akarata nélkül köztük kötés nem létesülhet; a másik esetben pedig azon kötést, mely a szinlelt által elpalástoltatott, a feleket kötelezőnek tarthatni azon okból, mivel abban öszpontosult megegyezések, kivéve csakugyan azon esetet, midőn a szinlelés azért történt volna, hogy a csalárdísz az alatt elpalástoltassék (ut *fraus ipsa palliaretur*), mert ezen esetben a felek megegyezéséből valósággal megtörtént kötés is érvénytelen lesz, mint p. o. a csere színe alatt létesített eladása az ősi jószágoknak a H. K. 1. R. 71. cz. szerint.

336. §.

4.) A megegyezés nyilvánításáról.

A kötést létesítő megegyezés egynél több személyek akaratának öszpontosulása lévén, arról tudomása sem a feleknek, sem másnak nem lehet, míg mindenik akarata nyilvánítása által azoknak öszhangzása nem nyilvánul. A felek akaratának nyilvánítása megeshetik megegyezést tolmácsoló intés, beszéd és írás által. Bármelyik módon nyilvánított legyen is az akarat, a kötelezettség alapján szolgáló egyezmény mégis csak akkor mondathatik létesültnek, midőn az, a miben a felek akarata öszpontosult, tisztán, érthetőleg s félremagyarázhatlan határozottsággal is úgy nyilvánítatik, hogy azt az egyezkedett felek mindnyájan közakaratuk eredményének tartják és vallják is egyszersmind. Mivel pedig az így létesülő egyezmény által a felek jogviszonyai, még pedig természeti szabadságukat korlátlólag, szabályoztatnak, hogy a korlátok áthágására ösztönző érdekeknek a jogviszonyok biztosítása végett elannyira szükség zabolán tarthatása a közakarat értelmében eszközölthetessék: a közakarat tolmácsolásának úgy kell megtörténni, hogy arról mind az egyezkedett feleknek, mind rajtuk kívül bárkinek is, minden kétségtől ment tudomása lehessen. Nem elég ennél fogva a közakarat eredményét csupán szóval tolmácsolni, mely közbeszéd szerint is repülő természeti lévén, ha elhangzása után kérdés támadna értelme

felett, húzamocska idő múlva könnyen bóbizonyíthatlanná válik; kivált midőn azoknak értelme még a kevesek által észrevehető, s a dolog állásával ismeretlenek által nem is érthető hangejtéstől is függ. Ehez járul még azon nehézség is, hogyha magok a felek hasonlóan meg szavaik jelentése felett, lehetetlen lenne elítélni azt, hogy melyik állítson igazat, saját ügyében egyik sem levén elfogadható bizonyosság; az idegenek pedig az ismételtetlenség elhangzott szónak mind felfogásában, mind értelmezésében könnyen csalódhatván. A közakaratot tehát írásban kell tolmácsolni, melylyel a szót úgy köthetni meg, hogy annak meg egyezés szerinti határozott jelentése nyilván legyen, még pedig mind a felek, mind mások előtt egyaránt, s a melyet minden időben teljes bizonyossággal nemcsak a felek hanem a bíró is értelmezhet; az így megkötött szó, a felek meghasonlása esetében, ellenök is bizonyosság gyanánt használhatóván.

Mindamellett is, hogy a H. K. 2. R. 6. cz. k. §. szerint, hazánk jogi szabályai eredetileg a romai törvényekből vették eredetüket, az a szerint teljes érvényességű szóbeli kötések mindazáltal törvénytárunk előtt merőben ismeretlenek, elég bizonyosságul annak, hogy törvényeink az egyezkedők közakarata tolmácsának az írott kötések ismerték el; a mit, bár kifejezetten nem nyilvánítatik is azokban, következtethetni abból is, hogy valahányszor egyezményből folyó jogi viszonyokról emlékeznek, kötelevekre hivatkoznak többnyire. Mivel azonban még most sem lehet feltenni azt, hogy minden egyezkedő felek képesek lennének akaratuk írásbani nyilvánítására, e bajon azáltal kívánt főleg a szokás segíteni, hogy a felek szóval nyilvánított akaratának az arról bizonyoságtételre felhatalmazott személyek iratváli tolmácsolatát épen olyan érvényesnek tartja, mintha azt a felek maguk foglalták volna írásba. Az egyezkedett felek megegyezését, kötelezettséget alapítólag s hitelre is számítólag, tolmácsoló kötelevek, törvényes szokás szerint, készülhetnek úgy,

1.) hogy azt magok a felek személyesen vagy azok nevében teljhatalmu biztosaik, mint olyanok, írják vagy iratják, de mindenesetre nevök sajátkezőkkel aláírásával és szokott pecsétjöknek reányomásával egyszersmind bizonyítólag is elismerik azt, hogy egymással kötött egyezményö-

ket azon kötlevél tolmácsolja. Az ezen módon készült kötlevél, szokás szerint, tárgykülönbség nélkül teljes érvényességű, holott a H. K. 2. R. 13. cz. 4. §. szerint a magánosok pecséte alatt költ levelek semmi örökiséget nem foglalhatnak magukban, vagyis ily kötéslevelekben örökidőig fenmaradandó jogi viszonyok felett nem szerződhetni;

2.) hogy magok az egyezkedő felek vagy teljhatalmu biztosaik szóval vagy írásban előadják egyezményüket a közhiteleségű személyek vagy testületek előtt, s azok arról szokott módon bizonytságot tesznek, a gondviselésükre bízott közhitelességű pecsét által megerősített irományban; annak hasonmását szóról szóra az úgy neveztetni szokott vallomá ny i k ö n y v b e (liber fassionum) igtatván. Az így készült kötlevél teljes hiteli s érvényességű a H. K. 2. R. 13. cz. 3. §. szerint, kivéve a városi fekvőket tárgyazó örökvásári bévallásokat, melyek csak úgy érvényesek, ha a városi bíró vagy két esküdt polgár mint bizonyságok által hitelesítették a H. K. 3. R. 13. cz. szerint;

3.) hogy az egyezkedett felek egymással megegyezésüket szóval az e végre felszólított s hitelre méltó két bizonyság előtt előadják, s azok arról annak részleteit is előterjesztő igaz hitők szerinti bizonyítványt készítenek, azt nevék aláírásával és szokott pecséteikkel is hitelesítvén. Kik lehessenek ilyen kötlevelek készítésére használható bizonyságok, azt sem a törvény, sem a szokás illőleg meg nem határozta s e részben csak annyit mondhatni, hogy fekvő jószág felett költ egyezményekre nézve hitelre méltóbbaknak szoktak tartatni azon törvényhatóság táblabírái, melyben a kötlevél tárgya fekszik. Mily tágas mezőt nyitott legyen a szokás az ily módon készült kötlevelek érvényesítése által, nemcsak a felek közakarátát elég híven nem tolmácsoló, hanem az épen hamis kötleveleknek is készíthetésére s használhatására, a mindennapi tapasztalás eléggé bizonyítja. Addig is, míg ezen a jog bátorságát naponta mind inkább inkább ingadoztató kötlevéllkészítési mód törvényhozás útján szabályoztatnék. szükség volna legalább annyit kívánni meg a bizonyságoktól, hogy azok bizonyítványukat az illető felek előtt olvassák fel, s abban arról is említést tegyenek, hogy azok a felolvasás után azt szóról szóra helybenhagyták legyen.

337. §.

Az egyezmények kötelező erejéről.

Nemcsak lehetetlen, hanem az egyének eredeti szabadságát szükségfelett korlátozó is levén, minden lehetséges jogi viszonyokat törvény által szabályozni; hogy a törvény által nem szabályozott jogok is bátorságosíttathassanak, s hogy az egyéni szabadság elannyira szükséges mozgékonyságának a lehetőségig szabad mező a nélkül hagyassék, hogy az a polgárzat rendeltetésével ellenkezőleg használtathassék: azáltal kívánták eszközölni törvényeink, hogy szabadságot engedtek ugyan az egyéneknek, a kijelelt korlátok között, szabályozhatni tetszésök szerint jogi magánviszonyaikat; de kimondották egyszersmind azt is, hogy a tetszésök szerint megállított szabályokat nem álland hatalmukban tetszés szerint sértegetni is, hanem azok iránt kötelesek épen olyan engedelmisséggel viseltetni, mint a törvény iránt, az egyezkedett felek közti egyezmény által alapított jogi viszonyok felett támadott kérdések törvénye, mind a felekre, mind a bíróra nézve, az egyezmény levén. Ezt bizonyítják Mátyás 6. V. 17. cz. ezen szavai: „*secundum quod se quispiam obligavit, iudicium et iustitiam recipiat;*” nem különben az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. ezen szavai is: „*kinek kinek írott törvénye a maga kötése,*” a mi ismételtetik az 1792: 2. cz. ezen szavaiban: „*contractus contrahentibus legem ponit.*” Ki levén az idézett törvényekben mondvá az, hogy az egyezmény az azt kötött felekre nézve törvény erejével bir, hogy ha valamelyik közülök az abban elvállalt köteleiséget teljesíteni, úgy a mint arra magát kötelezte, a kötlevel mása közöltetése melletti megintetése után is elmulatná, a teljesítésre (*ad complementum contractus*), a kötéslevélben meghatározott módon, vagy ha abban arról intézkedés nem történt volna, legrövidebb per útján is kényszeríttethetik a T. U. 93-ik §-a értelmében, ha az egyezményben a menedékekkel élhetés névszerint is ki volt rekesztve.

338. §.

Az egyezményi kötelezettség átruházásáról.

Jóllehet a kötlevelek s az idézett törvények szavai szerint is, az egyezmények kötelező ereje csupán az egyezke-

dett felekre vonatkozóan láttassék, midőn tagadhatatlan az, hogy az egyezmény által szerzett jog az illető fél vagyonának egyrészét teszi; és hogy az arról, ha szerző, kivéve a személyétől elválaszthatatlanokat, rendelkezhetik is: ki lehet az egyezménylevelek kötelező erejét más abban meg nem nevezettekre is terjeszteni, még pedig úgy, hogy azok épen olyan jogosítottakká s illetőleg kötelezetteké váljanak, mint magok az egyezkedett felek. Az egyezményen alapult jog s illetőleg kötelezettség ezen átruháztatásának esetei:

1.) Midőn valamelyik az egyezkedett felek közül, vagy mindenik is úgy egyezkedett, mint másnak képviselője a H. K. 1. R. 126. cz. 1. §. értelmében keletkezett szokás szerint, p. o. a biztos megbízója, a gyámnok és gondnok a gondviselésük alá bízottak, a testületek képviselői a képviseltek nevében és képében, kiknek határozottan ki kell fejezni azt, hogy mint olyanok (qua tales) vettek legyen részt az egyezkedésben; mert különben a szerzett jog s elvállalt tartozás nem fognak általszállhatni a képviseltekre.

2.) Midőn a szerzett jog s elvállalt tartozás az egyezkedett fél halála után általszáll örököseire, a ki mint az örökséget hagyó képviselője, örökli az örökség részét tevő jogokat s tartozásokat is, a C. C. 4. R. 15. czíme értelmében.

3.) Midőn a rendelkezés jogával bíró fél az egyezmény által szerzett jogát úgy ruházta által másra, hogy azt épen úgy illesse, mint ötet illette. Az átruházásnak ezen neme engedményezésnek (cessio) nevezetik, s inkább a szokáson mint törvényen alapul, törvénytárunk előtt merőben ismeretlen levén. Az, a ki jogát így másra ruházta, engedményezőnek (cedens); az, a kire így jog ruháztatik által, engedményesnek (cessionarius); az átengedett jog pedig engedményezettnek (jus cessionis) szokott nevezetni. Az engedményezés miként történése rendszerint az engedményező által hátiratilag (indorsative) szokott iratni a kötlevelekre; a miről egyébiránt külön íromány is készíttethetik, mindenik esetben azon következással, hogy az engedményes az átengedett jogot, az annál fogva követelhető személy beléegyezése nélkül is, épen úgy használhatja, mint azt az engedményező használta vagy illetőleg használhatta volna.

4.) Midőn az egyezmény által kötelezett személy tartozását, a jogosított megegyezésével, más elvállalja (expro-

missio), kötelezvéen magát annak teljesítésére s illetőleg fizetésére, az eredeti adós helyett. Az átruházás ezen neme is szokáson alapul.

339. §.

Az egyezmények nemeiről.

Az egyezmények neveit megkülönböztethetni, inkább a szokás mint törvény szerint,

1.) a személyekre nézve, a mennyiben e tekintetben lehetnek az egyezmények a.) olyanok, melyekben egy a jogosított és egy a kötelezett személy. b.) Olyanok, melyekben többek akár a jogosított, akár a kötelezett, akár mind a kétféle személyek, s ezek ismét vagy olyanok, hogy a jogosítottak közül mindenik csak a maga illetőségét követelheti, s a kötelezettek közül mindenik csak a maga illetőségét tartozik fizetni (*obligatio pro rata seu in partem*); vagy olyanok, hogy a jogosítottak közül követelheti akár-melyik az egész tartozást (*obligatio correalis activa*), s viszont a kötelezettek közül akármelyik szoríthatatik az egész tartozás fizetésére s illetőleg teljesítésére (*obligatio correalis passiva*), úgy mindazáltal, hogyha egyik a jogosítottak közül az egész tartozást elfogadta, a többiek semmit sem követelhetnek, s viszont ha a kötelezettek közül valamelyik az egész tartozást kifizette s illetőleg teljesítette, a többi is mind felszabadul a köteleztetés terhe alól (*obligatio in solidum*). c.) Olyanok, melyek által szerzett s illetőleg elvállalt jog és kötelezettség vagy csupán az egyezkedett feleket tárgyalja, személyöktől külön választhatatlanul (*contractus stricto personalis*), vagy más személyekre is átszállítható s illetőleg ruházható (*contractus realis*), mely inkább vagyont mint személyt tárgyaló.

2.) Tárgyukra nézve, a mennyiben az egyezmények lehetnek egy tárgyak (*contractus singulares*), vagy több tárgyak (*contractus plurales*), ahhoz képest, a mint azoknál fogva egy vagy több dolgokat s illetőleg tartozásokat követelhetni. A több tárgyak ismét lehetnek vagy olyanok, melyeknél fogva mindeniket egyszersmind (*contractus copulativi*), vagy a több közül csak egyiket (*contractus alternativi*) kell teljesíteni s illetőleg adni a választás jogával kifejezetten felruházottnak tetszése szerint. Ugyancsak a tárgy tekintetében szokták

osztani az egyezményeket két oldalakra (bilaterales), melyeknél fogva mindkét egyezkedő fél ad vagy teljesít valamit, p. o. a vásár, csere, sat., és egyoldalakra (unilaterales), melyeknél fogva csak egyik fél ad vagy ígér s teljesít valamit, p. o. az ajándék.

3.) Érvényességökre nézve, a mennyiben azon egyezmények, melyek a törvénysilletőleg szokás által megállított, fenebb közöltetett, kellékekkel birnak, érvényeseknek; azok pedig, a melyek azokkal vagy azok közül valamelyikkel nem birnak, érvényteleneknek szoktak neveztetni. Az egyezmény érvényességének következtése az, hogy annál fogva mind követelhetni az azáltal szerzett jogot, mind védelmezhetni annak birtokát. Az egyezmény érvénytelenségének következtése pedig függ a hiányzó kellékek fontosságától, melyekhez képest lehetnek az érvénytelen egyezmények

a.) semmitérők (contractus nulli), melyekben az egyezmény lényegét tárgyazó kellékek is elannyira szembetűnőleg hiányzanak, hogy azokat egyezményeknek még nevezni sem lehet. Ilyenek p. o. azon egyezmények, melyeket az egyezkedésre merőben képtelen személyek kötöttek; melyeknek tárgya olyan, hogy a felett akár általában nem lehet s nem szabad egyezkedni, akár névszerint a felek semmi esetben sem egyezkedhettek; úgy szintén a melyekre nézve hiányzik a felek megegyezése, akár tévedés, akár csalárdság, akár erőszak vagy szinlelés miatt; s végre azok is, melyek sem az egyezkedett felek, sem szokás szerinti bizonyságok aláírása által nem hitelesített kötlevéltbe foglaltattak. Ezen semmitérő egyezményeknél fogva sem jogot nem követelhetni, a mennyiben a lényeges hiányt felfejtő fél a kereset alól feloldoztatik; sem birtokot nem védelmezhetni, a mennyiben bébizonyittatván a követelő által az egyezmény semmitérősége, az egyezmény által szerzett dolognak vissza kell adatni, s illetőleg az annak következtében gyakorolt jognak meg kell szűnni.

b.) Érvényteleníthetők (contractus invalidabiles), melyekben a hiányzó kellékek nem lényegesek annyira, hogy azokat nyilván semmitérőknek lehetne tartani, s lehetővén oly eset is, melyben fenállhatnak, érvényeseknek tartathatnak míg az ellenkező bébizonyittatnék. Ilyenek azon főleg ősi vagyont tárgyazó egyezmények, melyek törvény tilalma el-

lenére költek ugyan, úgy mindazáltal, hogy azokat a törvény semmitérőknek nem csak nem nyilvánítja, sőt a mennyiben pert rendel érvénytelenítésükre s eseteket jelez ki, melyekben felbonthatatlanokká válhatnak, érvénytelenségüket bírói ítélettől függőkké tette. Ezen egyezményeknél fogva követelhetni a jogot, a mennyiben a törvény tilalmára hivatkozó követelt fél elvállalt tartozása teljesítésére szoríttatván, a kérdés alá hozott egyezménynek külön perreli érvénytelenítésére utasítatik; birtokot azonban nem védelmezhetni, a mennyiben bébizonyíttatván az egyezmény törvényellenisége, az kivéve a törvény által névszerint kivett eseteket, ítéletesen feltöretik, azaz érvénytelennek nyilvánítatik; az azáltal védelmezett dolog kiadása, s illetőleg a gyakorlott jog megszüntetése rendeltetvén.

II. Az egyezményekről különösön.

340. §.

Az egyezmények osztályzata.

Azon jogok különbéleségéhez képest, melyeket egyezmények által szerezhetni, lehet azokat osztani birtoklási, használati és tulajdonosi jogot alapító egyezményekre.

A.) A birtoklási jogot alapító egyezményekről.

341. §.

Az őrzeményről s bírói zárról.

Csupán birtoklási jogot alapító egyezmény az,

1.) a melynél fogva magát valaki arra kötelezi, hogy a nála letett dolgot megőrzi. A letett dolog őrzeménynek (depositum) nevezetvén, ezen egyezményt lehet nevezni őrzeményi kötésnek (contractus depositi), melynél fogva az őrző birtoklójává lesz a dolognak, s jogosítva van mindenkinek attóli elrekesztésére, azt különben meg nem őrizhetvén, jogát azonban az őrzésre nézve szükséges birtokláson túl nem terjesztheti. Az őrző s a tulajdonos közti viszonyok még nincsenek törvény által illőleg szabályozva, csupán annyi levén rendelve az E. b. 2. cz. 4. §-an, hogy az őrzeménynek vissza kell adatni, és a C. 4. R. 10. Cz. 1. cikkében, hogy az őrzeményt a tulaj-

donoson kívül másnak még a fejedelem parancsolatára sem lehet kiadni, kivéve azon esetet, midőn az törvényszertien költ ítélet mellett követeltetnék, 200 mftal büntetethetvén az, a ki a városi tiszteket azért perelné, hogy az őrzeményt kiadatni elmulasztották, az idézett törvény 2-ik cz. szerint. A szerződő felek tetszésétől függ ennél fogva jogi viszonyaik szabályozása, minek elmulasztása esetében is a dolog természetéből foly az őrzőnek azon köteleztetése, hogy a vi-gyázatlansága miatt történt károkat megtéríteni, magát a do-log használatától eltartoztatni, s a dolgot a tulajdonos ké-résére, a kitűzött idő eltelése előtt bármikor is, visszaadni tartozik; a tulajdonos szenvedvén a törlénetes károkat, s az őrzés költségeit megfordítani köteles levén. Csupán birtok-lási jogot alapító egyezmény az is,

2.) a mely mellett valaki, az arra hivatalánál fogva jo-gositott tiszt vagy törvényszék által, gondviselése alá bízott vagyonnak őrzését s illetőleg kezelését is elvállalja. A más vagyona feletti ilyenén hivatalos intézkedés zár nak (seque-strum) neveztetik, s birói zár nak (judiciale sequestrium), midőn azt törvényszék rendelte; azon személy pedig, kire a gondviselés bízott, zárgondviselőnek (sequestri curator) hivatik. Zár alá szoktak rendeltetni a többek által követelt dolgok, hogy a míg ítéletesen elhatározatnék az, hogy kit illessenek, pusztulás, pusztítás s elidegenítés ellen biztosíttathassanak. A zárnak törvénytárunkban előforduló esetei e következők:

a.) A per tárgyává tett pénz a káptalan vagy konvent levéltárába őrzés végett letétethetik, a vesztő fél tartozván az őrzésért a letett pénz kilenczedét és tizedét (decimam et nonam partes) fizetni, a Zsigmond 2. V. 9. cz; II. Ulászló 1. V. 95. cz. 15. §. szerint.

b.) A H. K. 1. R. 29. cz. 1. §. szerint, a kihalás ki-hirdettetése azon esetében, midőn kétség támadott a felett, hogy a kihirdetett és birtokos nélkül maradt örökség a fis-cust vagy a meghalt rokonait illesse, az illető vármegye közgyűlésének joga s kötelessége is egyszersmind, a köz-rangu és nem hatalmasabb nemesség közül egy alkalmas közép rendű nemest választani, s annak gondviselése alá bízni a követelt örökséget úgy, hogy az azt örizze s kéz-nél tartsa legkisebb károsítás nélkül; kivévn, hogy annak szokott jövedelmeiből mérsékelt költségeket húzhat s tehet

számolás terhe alatt, míg eldől az, hogy kit illessen az örökség.

c.) A H. K. 1. R. 125. cz. 1. §. szerint a gyámgyermek minden vagyonai zárgondviselő felügyelete alá bízottnak (*ad manus communes dantur*), míg az ezen vagyonok kezelésétől eltöltött gyanus gyámnok ellen támasztott ügy elintéztetik.

d.) Az 1791: 30. cz. szerint, a megyei tisztek köteletségévé tétetett, a per alatti erdőket zár alá tétetni, azok pusztítás elleni bátorságosíttatása végett.

Hogy a zárgondviselő mindezen esetekben hivatala elvállalása által egyezményi s abból folyó kötelezettségi viszonyba lép, s hogy annál fogva csak is birtoklásra s főleg kezelésre van jogosítva, világos.

B.) A használati jogot alapító egyezményekről.

342. §.

Ezeknek neveiről.

Birtoklási s egyszersmind használati jogot is alapító egyezmények, részint törvény, részint szokás szerint, melyek által kölcsön (*mutuum*), zálogosítás, bérbeadás (*locatio rerum et operarum*), haszonkölcsön (*commodatum*), érdemdíjazás (*inscriptio ob fidelia servitia*) és ideiglenes csere eszközöltetik.

343. §.

1.) A kölcsönről.

Kölcsönnek nevezetik azon elhasználás nélkül nem használható ingó vagyon, a melyet az adós (*debitor*) nyert a hitelezőtől (*creditor*) azon feltétel alatt, hogy meghatározott idő múlva ugyanazon nemű s értékű ingókat adjon vissza. A kölcsönadott ingó használata vagy ingyen vagy fizetésért engedtetik meg, s első esetben ingyen kölcsönnek (*mutuum gratuitum*), a másodikban pedig kamatos kölcsönnek (*mutuum onerosum*) nevezetik. Törvényeink a kölcsönnek csak azon nemét szabályozták, melynek pénz a tárgya, a dősség nevezete alatt. Az adósság, az 1791: 136 ideiglenes cikk szerinti tisztának (*debitum liquidum*) hivatik, ha a szokott innepélyességgel készült kötlevelel alapul, s a hitelező személye nem hozatha-

tik kétség alá; nem tisztának pedig az ellenkező esetben, és ha 32 esztendő alatt egyszer sem sürgettetett a tőkének (summa capitalis) vagy a kamatnak (interusurium) fizetése. Mind kétféle adósság lehet továbbá biztosított és nem biztosított. Biztosítani lehet az adósságot

1.) úgy, hogy az adósság bátorságosítására lekötött, s a kölcsön pénznél többet érő jószágába az adósnak a hitelező béigtattatik az illető törvényhatóságtól a végre kirendelt biztosok által, s azoknak az ígdtatás végrehajtását tanúsító bizonyítványa a kötlevéllal egyetemben szóról szóra béiratik az illető törvényhatóság jegyzőkönyvébe (intabulationis protocollum). Az ilyen adósságok b é t á b l á z o t t a k n a k szoktak neveztetni, s azáltal vannak biztosítva, hogy az adóstól a lekötött jószágot senki sem szerezheti meg különben, hanem csak a hitelező teljes kielégítése után; az arra tekintett kölcsön azzal együtt járó terü levén. Az 1792: 2. cz. emlékezik bétáblázott adósságokról a nélkül, hogy a bétáblázás módját szabályozta volna.

2.) Úgy, hogy a lekötött s irt módon ígtatás által is biztosított jószágot a hitelező birtokába is vevén, viszsza b o c s á t j a az adós birtokába azon feltétel alatt, hogy azt haszonbérli g y a n á n t használhassa, haszonbérül a kölcsön vett pénz kamatját fizetvén. A biztosítás ezen módja által, a kölcsön zálogosítássá s az adós haszonbérli v é v á l t o z i k, s abban rejlik a hitelező biztosítása, hogy a jószágot mind a fizetésben pontatlan adóstól, mint bárkitől is, a kinek az adós netalán általadta volna, visszazaveheti, a jószágban mind addig gyökerező zálogjogánál fogva, míg a tőle. az érette adott pénz letétele mellett, visszaváltatnék.

344. §.

Az adós kötelelességéről és a hitelező jogáról.

A kölcsön által létesült jogviszonynál fogva

1.) az adós köteles: a kamatot fizetni úgy, a mint arra magát kötelezte. Azon esetben, midőn a kötlevéllben a kamatfizetésről említés nem tétetett volna, az adós kamatot fizetni nem tartozik ugyan, de csak azon időpontig, míg a hitelező pénzét nála kamat nélkül hagyni késznek nyilvánította, mely idő pont szokás szerint a tőke visszafizetésének a kötlevéllben kitűzött ideje, vagy ha a sem volna

kijelelve, azon nap, melyen a hitelező az adóst pénze kamatostóli visszafizetésére megintette. Köteles továbbá az adós, a tőkét is visszafizetni a kötlevéiben kitűzött időben, vagy ha az abban kijelelve nem volna, mielőtt arra a hitelező által törvényszerű intés útján felszólítottatott, a tőke mennyisége, ha a kötlevéiben meg nem határozottatott volna, tanuk által is (humanis) bém bizonyítható levén, a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint.

2.) A hitelező jogosítva van, adósától kamatot venni (ha az annak fizetésére magát kötelezte, vagy késedelmeskedése által kötelezetté vált); de csak törvényes mennyiségben, bármennyi ígértetett legyen is. A kamat törvényes mennyisége, az alvincziana resolutionnak (mely hogy az országgyűlés által is elfogadtatott s ki is hirdettetett, az 1698: octoberben költ 9-ik czikk bizonyítja) 3-ik pontjára alapított szokás szerint, 5. s legfenebb 6. száztólira levén határozva: többet a hitelező nem követelhet, azon esetben ha száztól tíznél többet követelne, akár pénzüi akár terményekben, az 1695: februariusban költ 11. czikk szerint, az 1691: decemberben költ 12. cz. rendelkezései a tőke elvesztésével büntetetik. Jogosítva van továbbá a hitelező a tőke visszafizetésének követelésére is, de csak a kötlevéiben kitűzött idő elteltése után a T. U. 70-ik §. szerint, mely ha nem lett volna meghatározva, bármikor is; a késedelmeskedő adóst mind a törvényes kamat, mind a tőke fizetésére a törvény vagy kötlevél által kijelölt módon kényszeríthetvén is a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint.

345. §.

Az adósság követelése módjáról.

Az adósság követelése módja függ annak minőségétől. Ugyanis

1.) a nem tiszta adósság rendes rövid perrel követel-tethetik az 1791: 136. ideiglenes czikk szerint; még pedig szokás szerint vagy úgy, hogy az adós illő törvényszék elébe idéztetik a hitelező által, úgy hogy a tartozást tiszta adósság gyanánt követelni kezdett s törvény rendes útjára utasított hitelező a végrehajtást ellenállással megakadályoztatott adósát illő törvényszéke elébe idézteti ellenállása okai előadása végett. Hogy az adós törvény útján követelésének ezen második módja törvényellenes, világos ab-

ból, hogy az ilyen perek a T. U. 104. §. szerint legrövidebb természetűek, holott az 1791: 136. ideiglenes cikk a nem tiszta adósság követelésére rendes rövid pert rendelt.

2.) A tiszta adósság követeltethetik a kötlevélben meghatározott módon, a C. C. 4. R. 15. Cz. ezen szavai szerint: „ha ki pedig kötés és kezes levele szerint akar procedálni, authoritásában hagyatik a creditornak“. Azon esetben pedig, midőn a felek nem határozták meg a felvétel módját, követni kell az 1791: 136. ideiglenes cikkben leírt utat, mely szerint, ha a kötlevél másolatának közlése mellett törvényesen megintetett adós 15. nap alatt tartozását bé nem fizetné, értesítetik a felől, hogy 8 nap múlva vagyonaiból fog az, a rendes végrehajtás útján (executione mediante) felvétetni, és ha azon 8 napi idő alatt sem fizetne, elpróbáltatik a végrehajtás az illető törvényhatóság alispánja vagy alkirálybírája által, melyet ha az adós megakadályoztatna, a vármegyéék és székek főtisztai vagy azok helyettesei joga s kötelessége is egy-szersmind, a hitelező kérésére, polgári hatalomkart (brachium civile) rendelni, s annak segédelmével a hitelezőt mind a tőkére, mind annak fizetetlen kamataira, mind költségeire s fáradsága díjára nézve teljesen kielégíttetni, a törvénytől szabott büntetés terhe alatt, mely a C. C. 4. R. 15. címében eként fejeztetik ki: „és ha a tiszteken mulnék el, hogy nem extorquealnak, toties quoties in poena articulari (200 fl.) convincáltassanak és a director exequáltassa is rajtok azon poenát, ezen articulushoz erejével, minden remediumokat ebből ki kötven.“ Ha pedig a tartozásnak ezen hatalomkarral felvételét is megakadályoztatná az adós, az A. C. 4. R. 1. Cz. 33. cikkére alapított szokás szerint, az illető főtszét ajánlása következtében a főkormányshék által rendeltetni szokott katonai hatalomkar (brachium militare) segédelmével az adós vagyonaiból ellenállhatatlanul felvétetik tartozása.

3.) Azon adósság, melynek alapja váltólevél (litterae cambiales), ha az kereskedési ügyben adatott ki (questus causa) bárki által is, a levél betűi szerinti értelmében követeltethetik, az adósnak még személyére nézve is, annak rendszerinti bírása előtt; más váltólevelek pedig csak rendes kötlevelek gyanánt használtathatnak, az adósságnak a

honi törvények (közelebbi pontban közlött) rendelkezése szerinti követelésére, az 1791: 37. cz. szerint.

4.) Azon adós, a ki lemondván azon jogáról, mely szerint csak illető honi törvényszék előtt követeltethetik (*cum renunciatione fori proprii*), magát az örökös tartományokbeli törvényszékek hatósága alá adta; valamint az is, a ki az örökös tartományok váltótörvényszékei alá tartozó kereskedőkkel lépett kereskedelmi társaságba: ezen külföldi törvényszékek előtt s azok törvénye szerint követeltethetik ugyan, úgy azonban, hogy a kereset megkezdése előtt elégséges s félévnel nem kevesebb idővel, az illető törvényszékek által megtaláltatandó főkormányshoz az adóst illető törvényhatósága útján értesitse, idéztetéséről bizonyítványt is készíttetvén az idézők által, az 1792: 2. cz. szerint.

5.) Azon rabok adósságainak, kik arra elégtelenek, felvétele a helybeli tisztekre bízott a C. C. 4. R. 7. Cz. 2. cikkében.

346. §.

Az adósság fölvétele szabályairól.

A tartozását kifizetni nem akaró adósnak vagyonaiból végrehajtás útján vétetik fel az adósság járulékaival egyetemben; még pedig, hogyha a felek kötelezőkben (melynek szem előtt tartását a C. C. 4. R. 15. czime határozottan rendeli) másként nem intézkedtek volna, e következő szabályok szerint:

1.) Az idézett törvény szerint mindenneknek előtte az adós ingó vagyonainak kell a tartozás mennyiségéhez képesti értékökig elfoglaltatni s a hitelező kezébe is adatni; még pedig az A. C. 4. R. 4. Cz. ezen szavai értelmében: „az elégtétel pedig nem valami haszontalan és többire semmi-re kellő gaz marhából legyen, hanem az adósnak örökségén kívül, ha találtnak ezüst- arany- és pénzbeli javai, bora és búzája, azokból legyen; melyeknek is elbecsülésére a becsüsök hittel legyenek kötelesek, kik akár in excessu, akár in defectu ha fogyatkozást tesznek, azon helybeli tisztek előtt exponálván a dolgot, mindjárt peremptorie megítélik és ha comperiáltatik a vétség, in flor. 200 convincáltassanak külön külön, melynek két része a bíraké, harmada a panaszló félé legyen, insuper a melyik felnek kárt tesznek az ő igaztalan becsűjökkel, az is refundáltassék toties

quoties." Azon esetben, ha az ingók becsü szerinti ára nem volna elégséges az adósság s járuléka fedezésére,

2.) a C. C. 4. R. 15. czime szerint az adós fekvő vagyona becsültetnek el úgy, a mint az előbbi pontban közöltetett; azok közül, az 1791: 51. cz. értelmében, az elégtételnek előbb a szerzeményekből, melyek többre nem becsültethetnek, mint a mennyin vásároltattak, kelletvén történni; az ősiek, míg szerzeményfevők vannak, nem használtathatván a hitelező kielégítésére, a ki az ily módon birtokába bocsátott fekvőket csak zálogczim alatt birhatja s idegenítheti el, az adós vagy örökösei által, a rájuk fektetve volt pénzletétele mellett, elannyira visszaválthatólag, hogy ha a birtokos azokat visszazabocsátani nem akarná, azon büntetést szenved, melyet a törvény a zálog eltartoztatói ellen rendelt.

3.) Hogyha az adósnak több törvényhatóságokban volna jószágai, azon esetben, midőn az egyikben megkezdett végrehajtás után az abban volt minden vagyona elfoglaltattak a nélkül, hogy a hitelező teljesen kielégített volna, a félbenmaradott végrehajtás tovább folytattathatik az adós más megyebeli vagyonaiban; kötelesek lévén azon megyebeli tisztek, átírás mellett, a hitelezőt kielégíteni az A. C. 2. R. 12. Cz. 3. cz; 3. R. 46. Cz. 4. cz; 47. Cz. 12. cikk értelmében divatozó e részbeli szokás szerint.

4.) A hitelezők összehitközésekör, vagyis azon esetben, midőn a több hitelezők által követelt ugyanazon vagyomból mindnyájan ki nem elegíthetnek, közöttük az elsőbbséget ezen szabályok szerint határozhatni el:

a.) Ha a hitelezők egyaránt mind kötlevelesek (creditores chirographarii), azaz, ha követelésöknek csupán adóssági kötlevél az alapja: a régebbi adósságnak elsőbbsége van az újabb felett, az 1792: 2. cikk szerint.

b.) Azon hitelező, a kinek biztosítása végett a kérdés alatti vagyon névszerint le volt kötlevélben kötve, elsőbbségi joggal bír azon hitelezők felett, a kiknek az adós vagyona általánosan voltak lekötve bár régebbi kötlevelekben, azon okból, mivel szokás szerint a lekötött vagyon a hitelező birtokában zálog gyanánt létezőnek tartathatik, holott a zálogjogalapítás természetével összhangzó romai törvény szerint is, a vagyon általános lekötése után, annak egy részét sem lehetne érvényesen sem lekötöni másnak, sem

elidegeníteni a vagyon egyetemével biztosított hitelező joga sérelmével.

c.) A bétáblázott adósságnak elsőbbsége van a bé nem táblázott régiek felett, a bétáblázottak között is pedig a régieknek az újabbak felett az 1792: 2. cikk szerint.

5.) A jószág- és vagyontalan papok adósságai lefizetésére a birtokukban levő egyházi jószág jövedelmét is fordíthatni úgy, hogy az elköltendő jószág mindaddig a hitelező számára jövedelmezzen, míg az adósság a jövedelemmel részenként törlesztethetik a H. K. 2. R. 45. cz. 1. §. szerint; a mi szokás szerint nem az egyházi jószágnak a hitelező kezébe adása, hanem a papi jövedelem zár alá tételével eszközöltetik. Azon tisztviselők adósságai pedig, kiknek fizetésükön kívül egyéb vagyonuk nincsen, előjárók által fizetésükből fizettethetnek ki, az A. C. 3. R. 46. Cz. 4. cz. értelmében; szokás szerint az illető előjáróság által határozatván meg az, hogy az adós fizetéséből mennyi fordítassék adóssága törlesztésére, s mennyi hagyassék szükségai fedezésére.

6.) Azon esetben, midőn az adósnak sem vagyona, sem jövedelme, sem fizetése nem volna, bármi rangu s állapotu legyen is, elfogattathatik az elégtételre kiszállott végrehajtók által, a megkezdett de a vagyon fogyatkozása miatt bé nem végezhetett elégtételt folytatólag is, a C. C. 4. R. 15. czime ezen szavai szerint: „az olyan helybeli tisztek, ahol comperiáltatik a debitor, de facto contentálják a creditort de rebus mobilibus, illis vero non sufficientibus, etiam de rebus immobilibus, ha az is nem lenne, magát is a debitort meg foghassák“. Ha pedig a végrehajtók az adóst elébbállása miatt le nem tartoztathatnák, a hitelező adósa személye elleni követelését ott vétetheti teljesedésbe, a hol azt feltalálhatja a C. C. 4. R. 16. Cz. 2. cz. szerint. Elfogattatván az adós, hitelezője kezébe adatik, ki őtet 15 napig fogságban tarthatja; személyében egyébiránt, dija fizetése terhe alatt, meg nem sérthetvén. Ezen idő alatt, ha tartozását az adós ki nem fizethetné, mihelyt magát esküvel kötelezi arra, hogy annak a mit munkája vagy koldulása által szerzend, harmadát hetenként a hitelező kezébe szolgáltatja, míg a tartozás részenként kifizettetik, a hitelező szabadon bocsátani tartozik, de ha ígéretét nem teljesitené, újból letartoztathatja s fogságban tart-

hatja adóssága teljes befizetéséig a H. K. 3. R. 28. ca. szerint.

7.) A külföldi törvényszék előtt elmarasztalt adós tartozása felvételére nézve e következők rendeltetnek az 1792: 2. cikkben:

a.) Az örökös tartományi illető törvényszék ítéllete a fő-kormányzókhoz küldetik s annak rendelete következtében vétetik teljesedésbe, az adós törvényhatósága által, a fenebb közlött szabályok szerint.

b.) Az atyai, gyámnoki és gondnoki hatalom alatt levők tartozásai ilyen uton fel nem vétethetvén, mihielyt az adós illető állapotáról felvilágosítottak a végrehajtók, kötelesek a végrehajtást félbenhagyni, s a főkormányzók utasítást kérőleg értesíteni a felől.

c.) Mások joga bátorságosítása végett, köteles a külföldi hitelező, azon esetben, ha a végrehajtás alkalmával bá-jelentés tétellett, jótállani a végrehajtók előtt az iránt, hogy mihielyt a jelentő követelt joga, vagy köteleve s illetőleg azok betábláztatása (intabulatio) régibbségénél fogva állított elsőbbsége a honi illető törvényszék által megítéltetik, eleget fog tenni.

d.) Az ily módon elfoglalt fekvők birói zálog gyanánt tekintendők lévén, ha nemesiek bármikor is, a városiak pedig a helyhatósági törvényhez képest visszaváltathatnak.

e.) A végrehajtás ellenállással is gátoltathatik, ha a végrehajtó előtt akár a személyt, akár a dolgot tárgyazó tévedés (error in re vel in persona) bizonyítottatik bé.

347. §.

A városiak adósságáról.

A városiak adóssága csupán követelése módjára nézve különbözik más adósságtól, az 1791: 136. ideiglenes cikk a városiakat régi szokásuk és helyhatósági törvényök mellett hagyván, melyek szerint p. o. M. Vásárhelyen az adósságok idézéssel kezdett rendes rövid perrel követeltetnek. Egyébiránt a mennyiben a városiak adóssága követelése módjára nézve helyhatósági változtatás nem történt, szabályul szolgál az A. C. 4. R. 4. Cz. 1. cikke, melyszerint az adós bírāja elébe idéztetvén s a követelés valósága bébizonyítottván, a párvételek s a pert halasztó kifogások mellőzésével, kötelesek a bírák mindjárt elégtételt szolgáltatni

15 napi haladék is csupán a homályos esetekben engedethetvén. Az elégtétel a már közlött szabályok szerint történik, a C. C. 4. R. 15. Cz. is mind a városi, mind a nemesi rendre egyaránt alkalmaztatható lévén. Ezen törvény szerint a tartózásnak kötlevel vagy tanuk által kelletvén békabizonyíttatni, ezen újabb törvény által megváltoztatott a H. K. 3. R. 17. cz. azon rendelkezése, hogyha a hitelező keresetét bé nem bizonyítaná is, a városi adós csak eskü által szabadulhasson a keresettől. Ugyanazon törvény szerint továbbá föl lévén hatalmazva a hitelező adósának kötlevele szerinti követelhetésére, az ezen jogával most is élhet; mert ha a törvény ezen rendelkezését az azzal ellenkezett szokást s helyhatósági törvényt megerősítő 1791: 136. ideiglenes czikk megváltoztatta volna is, ismét helyreállította az annál újabb 1792: 2. cz., a mennyiben mind a nemesekre mind a városiakra nézve kimondotta azt, hogy az egyezkedett teleket kötlevelek törvény gyanánt kötelezi, ezen szóokban: „contractus contrahentibus legem ponit.“

348. §.

A bukott városi adósok hitelezői csődéről.

Bukottnak neveztetik azon adós, a kinek tartozása elannyira felülmúlja vagyonai összegét, hogy hitelezőit sem kész pénzzel kifizetni nem képes, sem azokat biztosító vagyont mutatni nem tud. Fenálló törvényeink eléggé szigorúan büntetik ugyan az ilyeneket, a mennyiben elfogattatásukra is felhatalmazzák hitelezőiket, mint fentebb közöltetett: elmulatták mindazáltal gondoskodni arról, hogy a bukásnak indult adósok, míg merőben vagyontalanokká lennének, úgy szoríttathassanak hitelezőik kielégítésére, hogy azok jogai fokozata igazsággal s mélytányossággal is megegyezőleg tekintetbe vétetvén, egyik a hitelezők közül el ne foglaltathassa maga számára azt, a mire nézve más jogosítottabb volt; vagy a minek igénylésére rajta kívül még többen állanak jogegyenlőségi viszonyban. Törvényeink ezen fogvatkozásán a kormány kívánt segíteni egy 1772. július 4-én költ udvari rendeletben, mely *credalis normának* szokott neveztetni, és a bukott adósok hitelezői csődének (*concursum creditorum*) s kielégíttetésük módjának szabályait foglalja magában. Ezen ország szerte ki is hirdettetett rendelet, mint az abban több helyeken emlegetett ősi nemes vagyó-

nokróli intézkedés bizonyítja, ki volt terjesztve minden honi bukott adósokra rang- s állapoti különbség nélkül. Mivel azonban a nemesség, jogviszonyainak törvényhozás után kívüli szabályozását, s az idegen t. i. romai törvény elveinek honi viszonyokra alkalmazását a féltékenyen őrzött alkotmányos szabadság sérelmének tekintette: ezen rendelet csupán a városi s főleg kereskedői rendre alkalmaztatható szokás alapjává válhatott, s mint olyan a városiakra nézve az 1791: 136. ideilenes czikk által meg is erősítettett.

349. §.

a.) A csőd elrendelésének szabályairól.

Csődnek van helye, mihelyt az adós megbukott vagyis nem fizethetési állapotba jutott. A csőd elrendelését kérheti az illető bíróságtól

1.) maga az adós, a ki tartozik egyzással minden vagyoni értéke s minden tartozásai hiteles és részletes kimutatását is bemutatni, annak tanúsítása végett, hogy bukását nem azért szinleli, hogy megijesztett hitelezőit alku-dozásra bírassa. Elhatározván az illető bíróság (mely szokás szerint a városi tanács) a csődöt, az adós hitelezői összehívatnak, megjelenésekre 14 napi vagy négy héti határidő szabván, ahozképest a mint többnyire honiak vagy sokan közülök külföldiek, s azokkal az adós vagyona- s tartozásainak jegyzéke a végett közöltetik, hogy azt az adós esküjével is hitelesítendő könyveivel egybevetvén, bilanxot (mely az adós vagyonait tartozásaival szembeállítólag kimutató iromány) készítsenek, vagy ha tárgyavatottak nem volnának, két a végre rendelt kereskedő által készíttessenek, melynek a bíróság elébe terjesztésekor, ha a bukás csak szinleltnek találtatott, az adós tartozásai fizetésére vagy legalább biztosítására szorittatik s csalni akarásáért megbüntettetik; ha pedig a hitelezőknek a követelt mennyiség tekintetébeni többsége késznek nyilatkoznék akár időhaladék engedésére, akár bizonyos rész elengedésére, abba a bíróság, a hitelezők kevesebbségének ellenzése daczára is, beléegyezhetik, kivéve azon esetet, midőn ezen kisebbség zálogjoggal bíró hitelezőkből állana, a kiket csak időhaladék engedésre lehet kényszeríteni, de nem arra is, hogy követelésekből valamit elengedjenek. Midőn az adós kereskedő, s a bilanx azt mutatná, hogy a hitelezők 12 szátólinál töb-

bet vesztenek, köteles a bíróság a hitelezők alkuja ellenére is elhatározni a csődper megnyitását, a mit azoktól, nyilvánított kívánságukra sem tagadhat meg. Kérheti

2.) a hitelezők többsége, ha az adós bukottsága nyilvános a bilanx szerint, vagy a hitelezők által elfogadható biztosítást nem képes nyújtani. A hitelezők kérelme közöltetik az adóssal a végett, hogy 14 nap alatt vagyonaival tartozásait hiteles jegyzékét adja be s mutasson biztosítékot hitelezői kielégítése vagy biztosítása végett. Az adós előterjesztése közöltetik a hitelezőkkel a végre, hogy 14 nap vagy 4 hét alatt, ahozképest, a mint mindnyájan honiak vagy közülök némelyek külföldiek, lehető kifogásait magok vagy biztosaik által a kinevezett bizottmány előtt, mely elébe az adósnak is idéztetni kell, tegyék meg; a bíróság tiszte levén azokhoz képest a csődper megnyitását elhatározni, vagy az adóst illő elővigyázattal, de saját felelők terhe alatt, vagyonaival birtokában meg is hagyni.

3.) A bíróság, mely önhatalmulag is elhatározhatja a csődöt, ha az adós tetemes adósság hátrahagyásával megszokott, vagy annak halála esetében tapasztaltatnék, hogy adósságainak mennyisége felülmulja vagyonaival értékét, és ha a hitelezők által készített bilanxból azoknak 12 száztólinal több vesztesége nyilvánulna. Különösen mihelyt valamely kereskedő bizonyos napra kiadott váltólevele értékét kifizetni, vagy más kötlevele szerint elvállalt tartozásért eleget tenni nem tudna, boltját azonnal köteles a bíróság elpecsételtetni s vagyonaival zár alá tenni; az így megnyílt csőd után a hitelezők közül egyik sem nyerhetvén bármi cím alatt is kielégítettést külön.

350. §.

b.) Az elrendelt csőd kihirdetéséről s a tömeg és csődper kezelése módjáról.

A csőd kihirdetésének, s a tömeg és csődper kezelésének szabályai e következők:

1.) Elhatározatván a csőd szükségessége, a bíróság elkészíteti a minta szerinti hirdetményt, abban a hitelezők megjelenésére két vagy három hónapi határidőt tűzven ki ahhoz képest, a mint azok honiak vagy közöttök külföldiek is volnának, s azt gyűlése helyén és Szebenben a középtület ajtaira ragasztatja; azon esetben pedig, ha külföldi hitele-

zők is volnának, a főkormánysház utján az udvari cancellariához küldi, mely azt a bécsi hírlapokba igtattatja.

2.) Megesvén a csőd kihirdetése, az illető bíróság összehívhatja legalább a honi hitelezőket a végre, hogy akár magok, akár három a bíróság által kijelelt birtokos s a gazdaságban jártas polgárok közül az adós vagyona kezelésére gondnokot (bonorum curator) válaszszanak, magát esküvel kötelezendőt a vagyon utasítvány szerinti kezelésére, ki ellen ha azután megérkezett külföldi hitelezőknek vagy biztosaiknak alapos kifogása leendene, helyébe szózatok többsége által más gondnok választathatik. Ezen gondnok kérésére a hirdetmény felragasztatása utáni napon, az adós tömegéről lelettárt, és arra meghűtölt becsűsök közbejöttével, becsülevelet is kell készíttetni, az illető kebelbeli törvényszék tagjai közül kinevezendő két csődbiztos jelenlétében, azoknak a bíróság elébe adatása után általában minden ingó s fekvő, főleg romlékony vagyonoknak a biztosok jelenlétébeni eladatása végett közárverés rendeltetik; az ezen eladatott ősi nemes vagyonok az adós rokonai által azután is visszaválthatók levén; s a bégyült pénznek zár alá tétetni vagy kamatra adadni kellettén.

3.) A hitelezők megjelenésére kitűzött határnapon kezdve, a megjelent hitelezők bjelentéseinek elfogadására kinevezett két csődbiztos azokat úgy jegyzi fel, hogyha egynek többféle követelése is volnának, azok külön számok alatt igtattassanak bé; az illetén bjelentések, a határidő eltelése után is, az osztályzó ítélet kimondásáig bármikor is elfogadhatók levén. Ezen jegyzék, a hitelezők követeléseit támogató oklevelek másolataival együtt, a biztosok által a törvényszék elébe terjesztetvén, az pergondnokot nevez ki (curator litis) az adós tömege védelmére, kinek tiszte a hitelezők követelése ellen kifogásokat tenni, a tömeget tárgyzható minden törvényes ügyeket és a csődpert is a tömeg érdekében kezelni.

351. §.

c.) A hitelezők osztályozása szabályairól.

Miután a pergondnok és hitelezők felelgetéseiket a szabályozott módon bévégezték, a per, előadás végett, a törvényszék által átadatik egyiknek a csődbiztosok közül, s az vélekedését írásban vagy szóval előadván, a törvényszék min-

den tagjainak szózatöbbsége szerint készítettik el a csődperbeli osztályzó ítélet (*sententia classificatoria*), e következő elvek szerint:

1.) Osztályon kívül (*extra classes*) külön sorozatnak azok, a kik tulajdonosi joguknál fogva követelhetik, hogy az adós tömegébe foglalt vagyonaik adassanak vissza. Ilyenek: 1.) valamely örzemény tulajdonosa, ha az maga megvan; mert ha el volna idegenítve, árát a köteleves hitelezők közt követelheti; 2.) a meglevő zálog tulajdonosa az érte kapott pénzt lefizetvén; 3.) az osztozatlan rokonok, de csupán a nemesi vagyona nézve a H. K. 1. R. 61. cz. értelmében, ha nem állottak a bukottal kereskedelmi társaságban, vagy az adósság csinálásába meg nem egyeztek. Ezek közé számláltatnak 4.) az 1831: 2215 szám alatti udvari rendeletre alapított szokás szerint, azon hitelezők is, a kik a lekötött jószágot, zálog gyanánt, béigtatás után kezdőkhöz vevén, azt az adósnak birtokába visszabocsátották, a kamatnak haszonbér gyanánti fizetése feltétele alatt, kik jogosítottak a csődper megnyitása után is, az így lekötött jószágot a rendes végrehajtók által elfoglaltatni, s magokat azokból kielégíttetni; tartozván csakugyan ennek a követelt mennyiség feletti részét a tömeg gondnoka kezébe szolgáltatni.

2.) Első osztályba tartoznak azok, kik általános vagy helyhatósági törvény és szokás és ezek fogyatkozása esetében a romai törvények szerint, előjogot s elsőséget igényelhetnek, a melynek 1.) a tartományi s kamarai kincstár a közadóra s egyéb tartozásokra nézve, valamint az adós által maga számára elhasznált közpénzre nézve is; 2.) a cselédek s munkabéresek (*mercenarii*) a bukott által ígért fizetésükre nézve, ezek közé nem számláltathatván sem azon cselédek, kik gazdájuktól akár neki kölcsön visszaadott, akár meg nem kaphatott fizetésökért kötelevet fogadtak el, sem azon tanítók, kik a bukott házához tanítás végett órákat adólag jártak, mindezek mint köteleves hitelezők a negyedik osztályba tartozván; 3.) a díjazó hivatal (*officium taxatoratus*) és a törvényszékek, az adós által bé nem fizetett díjakra s törvényszéki költségekre nézve; 4.) a vagyont s pert kezelő gondnokok mind a már megtett s tétetendő kezelési költségekre, mind az úgy bévégeztetésekor a bíróság által meghatározandó fizetésükre nézve; 5.) a netalán

meghalt adósnak temetési költségei; 6.) az orvosok, sebészek s gyógyszerárusok, az elhalt adós utolsó betegségében tett szolgálat díjára s adott orvosságok árára nézve; az orvosok s gyógyszerárusok régiebb még fizetetlen követeléseikre nézve a 4-ik osztályba tartozván; 7.) az adós felesége a H. K. 1. R. 103. cz. szerint követelhető hitbérére s hozományaira nézve, ha magát férje adósságai fizetésére nem kötelezte, férje köteleveit alá nem írta, hitbéréről önként le nem mondott. Hogy ezen pont a nemesek feleségéről szól, világos.

3.) A második osztályba soroztatnak azok, a kik akár kötelevelőknél fogva, akár törvény rendelkezésből a bukott tömegére nézve zálog joggal bírnak (expressam vel tacitam seu legalem hypothecam habent in bonis creditorum). Az utolsók közé számláltatnak: 1.) a feleség (romai törvény értelmében) dosára, contradosára s hozományára nézve. Ezen pont a polgári rangu feleségről szól, a kinek dos-a az, a mit férje házához a háztartás költségei fedezésére használandólag vitt; *contradosa* pedig az, a mit a férj feleségének dosát visszazonzólag annak mértékéhez képest saját vagyonaiból ígért. 2.) A gyámgyermek s kiskorúak gyámnokai s illetőleg gondnokaik vagyonaire nézve elannyira, hogy azok a gyámi hivatal kezdete után költ kötelevelőknél fogva zálogjogot követelő hitelezők feletti elsőbbséggel is bírnak. 3.) Az eklésiák, megbukott gondnokaik kezelése alá bizott s tőlük ennél fogva követelhető pénzre nézve, mely közé nem tartozik az, a melyet a gondnokok másnak adtak ki kölcsön. 4.) Azon hitelezők, kik birtokában vannak a bukóktól adott zálognak (melyet kielégítettéskig még az általános de későbbi zálogjoggal bíró hitelezőknek sem tartoznak kiadni); de csak a zálog értéke szerinti mennyiségig, mert az adósságnak a zálog értéke feletti részére nézve a negyedik osztályba soroztatnak. 5.) Azon hagyományok s alapítványok követelői, melyeket a bukottak eldődei rendelkezésből kellett volna fizetni, a bukott saját alapítványait követelő az utolsó osztályba tartozván. Ezen osztályba sorozott hitelezők zálogjoguk régiebbsége szerinti elsőbbséggel bírnak egymás között, előttük még az eklésiák sem elégíthetvén ki az adós végrendeleténél fogva követelhető hagyományaikra nézve.

4.) A harmadik osztályba tartoznak a személy szerint kiváltságos hitelezők, melynek 1.) a meg nem levő

örzemény tulajdonosa annak árára nézve, kivéve azon esetet, midőn annak használatát megengedvén, az kölcsönné vagy haszonkölcsönné változott volna, mely esetben a tulajdonos a 4-ik osztályba soroztatik. 2.) Azon váltólevelek birtokosai, melyek akár egy helyből más helyre utalványozott pénzről szólnak (cambium formale); akár hitelbe kapott árukért adattak pénz helyett ki úgy, hogy a fizetés ugyanazon helyen történjék, a hol az adós és hitelező laknak (cambium siccum), ha a gyárnok azokat a bukás előtt legalább egy évvel fogadta el; akár a gyárnokok által adattak ki s intéztettek más kereskedőkhöz, csakhogy azokért a pénz, a gyárnok bukása előtti utolsó évben kölcsönöztek legyen.

Ezen osztálybeli hitelezők, ha a tömeg mindenik ki-elégítésére elégséges nem volna, mint egymás között jog-egyenlőség viszonyában állók, aránylagoson (pro rata) elégittetnek ki, t. i. egyik annyi részét kapja a tömegnek, a hányad részét teszi az általa követelt összeg a minden követelések összegének.

5.) A negyedik osztályba soroztatnak a köteleves hitelezők (creditores chirographarii) megeskettetvén az iránt, hogy a kötelevelőkben irt összevből semmi sem volt kifizetve, és hogy az adóstól semmi zálogot nem kaptak. Ezek közé tartoznak azon kereskedők s iparművesek is, a kik a bukottnak hitelbe árut adtak vagy illetőleg dolgoztak, árjegyzékükön kívül könyveiket is előmutatni s esküt is tenni tartozván aziránt, hogy semmi részben sincsenek kielégítve; valamint azon a második osztálybeliek között a zálog értékeig kielégített zálogjogos hitelezők is, a kik követelésöknek a zálog értéke feletti részét igénylik. Sőt olyan követelők is soroztathatnak ezen osztályba, a kik sem kötelevet sem árjegyzéket nem mutathatnak elé, ha követelésöket egyébiránt illőleg (p. o. tanuk által, a C. C. 4. R. 15. Cz. értelmében) bébizonyítják.

Mindezek a tömeg még fenmaradott részéből aránylagoson elégittetnek ki mind tőkéikre mind az azokkal összesítendő kamatokra nézve, melyek a kielégítettésg szakadatlanul folynak, ha kötelezve voltak. Sőt ha nem voltak is, azon esetben, midőn a fizetés kitűzött ideje elteltével megszólított adós fizetni elmulatta volna.

6.) A ötödik osztályba igtattatnak, a kik csu-

pán nyereséget igénylenek (de lucro captando certant). Ilyenek 1.) a bukott örökösei, hagyományosai, hitbizományosai; örökségről addig szó nem lehetvén, míg az örökséget hagyó adósságai nincsenek kifizetve; 2.) a bukott adományosa és felesége a moringóra (morgengabe) nézve.

7.) Azon hitelezők, a kik magukat a csődper folyama alatt bé nem jelentették, követelhetési jogukat örökre elvesztik, a minek az ítéletben ki is kell mondatni; valamint annak is, hogy azon hitelezők, a kik magukat békijelentették, de a tömeg fogyatkozása miatt teljesen ki nem elégítettettek, követelhetik a megbukott adóst, mihelyt vagyonna teend szert.

8.) Az osztályzó ítélet által megterhelhetett azon hitelezőnek, a ki egy vagy több elébe tett hitelezők feletti többségét állítaná, jogigénye békibizonyíthatására 14 naptól 4 hétnél tovább nem terjeszthető határidő tűzetik ki, az ítélet egyébiránt a kérdés alá nem hozatott hitelezőknek nézve mindamellett is teljesedésbe vétethetvén.

352. §.

d.) Az osztályozó ítélet végrehajtása módjáról.

Az ítélet teljesedésbe vétele módjának szabályai:

1.) Azon hitelezők, kik az ítéletben követelésük további bizonyítására vannak utasítva, addig ki nem elégítettnek, míg azt nem teljesítik; a végre honiaknak 14 nap, a külföldieknek pedig 4 hét tűzetvén ki.

2.) A tömeg ítélet szerinti felosztásakor, ha az előbb álló hitelezők közül valamelyik még nem teljesítette volna azt, a mi az ítéletben köteleaségévé tétetett, vagy elsőbbsége felett még el nem döntött kérdés támasztatott volna: a hátrább álló hitelezők illetősége ki adathatik ugyan, de csak úgy, hogy félre tétessék azon előbbálló hitelezők illetősége, a kikre nézve az ítélet végrehajtását felfüggesztő kérdés van még döntetlen.

3.) A hitelezőket osztályzatuk rende szerint kész pénzzel kell kielégíteni, ha telik. Ha nem telik és elnem adhattott ingó s ingatlan vagyonok s fel nem vehetett pénzek maradtak fén, főleg a még ki nem elégített zálogjogos és kiváltságolt hitelezőknek azon vagyonok, illetőségük mértékéhez képest, becsül szerinti áron átadatnak, szabadságuk-

ban állván a fekvőket maguk közül választandó biztosuk vagy a tömeget kezelt gondnok által úgy kezeltetni, hogy a jövedelem osztassék fel időnkint közöttük. Azon esetben, midőn a fennmaradott vagyonok a nevezett hitelezők kielégítésére nem volnának elégségesek, a hiány fel nem szedhetett pénzzel pótoltatik; ha pedig a kielégítés után még vagyonok maradnának fenn, azok a köteleves hitelezők kielégítésére használtathatnak, valamint azon maradék is, a mely a zálogjogos és kiváltságolt hitelezők kielégítése után a kün levő pénzekből fennmaradott volna.

4.) Midőn fel nem szedhetett künlevő pénzekkel történik a kielégítés, azokat nem kell az illető hitelezők között egyenkint felosztva adni ki, hanem általában mindnyájuknak összesen kell átadni az őket illető mennyiséget; mert különben megeshetnék az, hogy egyik hitelezőnek bajosan s talán épen fel sem vehető pénz jutván, inkább károsíttatnék, mint a többi vele jogegyenlőségi viszonyban álló hitelezők.

335. §.

Az árjegyzéki adósságról.

Árjegyzéki adósságnak (debitum auszugale) neveztetik az, a melylyel valaki a kereskedőknek, iparműveseknek (opifices) tartozik hitelbe vett árukért s illetőleg munkákért. Ezekre nézve, az 1771: 8438 údvári szám alatt költ rendeletben gyökerező szokás szerint, e következők használatnak szabály gyanánt:

1.) A nagy kereskedők és bankárok árjegyzéki követelésüket vezetni szokott könyveikkel félignyire bizonyíthatják, mely bizonyítás maguk vagy örököseik pótló esküje által válik teljessé. Féligny bizonyító erővel is azonban könyveik csak úgy bírnak, ha

a.) maga a kereskedő s bankár jó hirt s nevű és feddhetetlen életű ember;

b.) az áruk jegyzéke a naplóból maga a kereskedő vagy a végre tartott könyvvezetője saját kezével iratott bé a könyvbe, és abban ugyanazon időszakokban különböző kéziratok nem találtnak. Ha

c.) a könyvekbe a kiadások s bévételek, azok napja s esztendeje, valamint az is, hogy ki által és kinek adatott légyen valami hitelbe, rendre bé van írva;

d.) kereskedelmi tárgyakon kívül egyéb azon könyvbe nincs iktatva semmi.

2.) A kisebb, azaz olyan kereskedők árjegyzékeire nézve, a kik áruikat singenként s fontonként szokták adni, valamint azon iparművesekéire nézve is, a kik műveiket s gyártmányaikat maguk árulják, rendeltetett:

a.) hogyha azok az adós által elismerőleg aláíratnak, tiszta adósság gyanánt vétethetnek fel;

b.) azon árjegyzékek, melyeket egy év alatt aláíratni elmulasztott a hitelező, adósságot bizonyító erővel nem bírnak, s a hitelezőnek pótló eskü sem ítélthetvén, a hitelező törvény rendes útjára utasíttatik, ha az adós tartozását tagadja;

c.) ha az adós a hitelbe vett áruk jegyzékét felszólíttatva nem akarná aláírni, a hitelező jogosítva van a szabály szerinti év bététele előtt követelni illő bírása előtt az adóst, s árjegyzékét pótló esküvel hitelesítvén, kielégítést kérni. Az örökösök elhalt elődeik árjegyzékét esküvel nem hitelesíthetik. Megkülönböztette a szokás ezektől, az idézett udvari rendeletben különben sem említett gyógyszerárusokat, kiknek árjegyzékei pontonként hitelesítve lévén az illető orvosok és sebészek rendelményei (receptjei) által, úgy vétethetnek fel, mint tiszta adósságok.

354. §.

2.) Az elzálogosításról.

Kétképpen határozta meg az elzálogosítás (impignoratio) a H. K. 1. R. 81. cz. k. §-ában u. m. a zálogbaadóra nézve ezen szokban: „impignoratio est juris proprii, necessitate cogente, temporalis ad utendum alteri concessio“; és a zálogbavevőre nézve ezen szokban: „impignoratio est juris alieni cum fructuum perceptione et capitalis summae repetitione ad tempus detentio“. Neveztetik pedig zálogbaadónak (dans, pignorans) az, a ki, jószágát bizonyos mennyiségű pénzért ideig óráig más használati birtokába bocsátotta; és zálogbavevőnek (recipiens, pignoratarius) az, a ki bizonyos mennyiségű pénze használatát másnak jószágért és úgy engedte által, hogy a míg pénze visszafizettetnék, a jószág jövedelmét használhassa. Szokták a zálogbaadót adósnak és a zálogba

vevőt hitelezőnek is nevezni, a mi a zálognak a kölcsönneli azon atyafiságára mutat, mely szerint ez attól csak annyiban különbözik, hogy az adós a kölcsönvett pénz használatáért kamat helyett jószágá jövedelmét engedi által. Az elzálogosításnak a kölcsönneli ezen atyafiságából magyarázhatni ki Verbőczinek a H. K. 1. R. 80. czimében látható azon ellenszenvét, melynél fogva a zálogbirtokát a 81. cz. k. §-ban „perniciosa damnabilisque detentionak” bélyegzi azt állítván, hogyha a zálogjószág jövedelmét a tőke törlesztésébe nem számítja a hitelező, üzsráskodás bűnébe esik (2. és 3. §.). A zálog elleni ezen szenvedélyes kikelésnek oka lehetett egyfelől annak tapasztalása, hogy a hitelezők kölcsönadott pénzük kamatjánál nagyobb jövedelmet húztak a zálogbavett jószágokból; másfelől pedig figyelembe nem vétele annak, hogy a pénznek is lehet hasznát venni épen úgy, mint a jószágnak, és hogy az adósnak engedett haszonvételeért a pénznek, a hitelezőt kárpótlás illeti, melyet az a zálogbaadott jószág jövedelméből ennél fogva méltányosan igényelhet.

355. §.

A zálogbaadónak köteleességéről s jogairól.

A zálogbaadónak

1.) köteleessége azon esetben, midőn ősi jószágot akar elzálogosítani,

a.) mindazokat kínáltatólag megintetni, kik azon jószágra nézve örökösödési joggal birnak, mint a kiknek idegenek feletti előjoguk van a jószág megválthatására nézve a H. K. 1. R. 60. cz. 1. §. szerint. A megkínáltatás elmulasztása esetében a zálogbaadó gyermekei s rokonai, ellenem állhatván az idegennel kötött egyezmény, követelhetik a jószágot bármikor is legrövidebb perrel, a mit a megkínáltatott s előjogokkal élni nem akart rokonok, csak a netalán kikötött esztendőök eltelése után tehetnek; mindkét esetben azonban a jószágért fizetett pénzösszegnek lefizetése feltétele alatt. A H. K. 1. R. 60. cz. 1. 2. 5. §-ai azon rendelkezését ugyanis, mely szerint a meg nem kínáltatott rövid perrel s a jószág közbecs szerinti ára letétele mellett, a megkínáltatott pedig hoszszu perrel s az egész pénzösszeg fizetésének feltétele alatt juthatott a jószághoz, megváltoztatta az 1791: 135. ideiglenes czikk, a zálogjószág

követelésére nézve, minden megkülönböztetés nélkül, legrövidebb pert, és az egyezmény szerinti pénzüsszeg lefizetését rendelve. Ha megkínáltatást igényelhető rokonok akár nem lennének, akár a megkínáltatottak jogukkal élni nem akarnának,

b.) köteles a zálogbaadó, elzálogosítandó jószágát a más idegenek feletti előjoggal bíró szomszédoknak engedni, az idegenektől megajánlott feltételek alatt, ha azok készségüket törvényes intés után nyilvánították a H. K. 1. R. 60. cz. 10. §. szerint; valamint olyan nőrokonainak is, a kik azon jószágra nézve örökösödési joggal nem bírnak s a kik még a szomszédok felett is elsőbbséget igényelhetnek, ugyanazon cz. 9. §. szerint.

2.) Jogai a zálogbaadónak ezek:

a.) Jószágát bármennyi összegért is elzálogosíthatja. Ezen jogával ősi jószágaira nézve csak úgy élhetett, hogy ő maga a kiváltáskor azon pénzüsszeget tartozott visszafizetni, melyet a jószágért kapott volt, de gyermekei s örökösödési joggal bíró rokonai azt csupán a közbecs szerinti ár letétele mellett válthatták ki a H. K. 1. R. 60. cz. 8. §. és a 83. cz. szerint. Az idézett törvények ezen rendelkezését azonban megváltoztatta az 1791: 135. ideiglenes czikk, a mennyiben azt rendelte, hogy a zálogtartó csak akkor tartozik a jószágot mind a zálogbaadónak, mind örököseinek visszabocsátani, midőn az azért fizetett egész pénzmennyiség kifizettetik. A kihalófélben levők csakugyan most is még korlátolva vannak ezen jogra nézve, a mennyiben a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint, adományos olyan jószágukat, melyet ők magok vagy eldödek nyertek, kihalásuk után a fiscus közbecs szerinti áron váltja ki. Korlátolva vannak a „hadban szolgáló székely emberek” is, a mennyiben örökségöket a tisztek hire s engedelme nélkül és az általuk meghatározott áron felül el nem zálogosíthatják; különben a zálogbaadók a jószág becsü szerinti ára fizetésével, a zálogbavevők pedig a jószágért adott pénzüök elvesztésével büntettethetvén az A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. 4. pontja szerint, mely hogy csakis azon személyeket tárgyalja, a kik az ősi szabadság értelmében katonáskodnak, kétségfelelti.

b.) Elzálogosíthatja jószágát tetszése szerinti ideig vissza nem válthatólag. Ezen jogát azonban ily általános ér-

telemben, csupán szerzeményjószágaire nézve gyakorolhatja, mert az ősi jóságokra nézve lehet is kell is különböztetést tenni. Lehet ugyanis, azok idő előtti kiválthatására nézve, szó vagy magáról a zálogbaadóról, a ki míg a ki tűzött idő el nem telik, jóságát nem követelheti, köteleve reá nézve törvény erejével bírván az 1792: 2. cz. szerint; vagy a jószágra nézve örökösödési joggal bíró rokonairól, a kik vagy olyanok, kik meg voltak intetve a jóság elzálogosításakor, ezek a zálogbaadó által kitűzött idő eltelését bévární azon okból tartoznak, mivel a jogukkal élni nem akarás által tettelesen helybenhagyták az elzálogosító kötelevét, és mivel különben a megkínáltatott és meg nem kínáltatott rokonok jogai között semmi különbség sem lenne; vagy olyanok, kik nem voltak megintve, ezek a kitűzött idő eltelését bévární nem tartoznak, a jószágot előjoguknál fogva bármikor is követelhetvén a H. K. 1. R. 60. cz. 2. §. szerint. Lehet szó végre, a kitűzött idő előtti kiváltás tekintetében, az örökösödési joggal nem bíró rokonokról és a szomszédokról, kik az idő eltelése előtt csak azon esetben követelhetik a jószágot, ha az elzálogosításkor meg nem kínáltattak, s magok a megváltás iránti készségüket intetés útján nyilvánítták is a H. K. 1. R. 60. cz. 10. §. szerint és a 2. R. 24. cz. 6. §-ból is következtethetőleg, a mennyiben ebből is kitetszik, hogy a szomszédok is kiválthatási joggal bírnak

c.) A kitűzött idő eltelése után bármikor is visszaválthatja jóságát s ezen jogát maradékaira is általbocsáthatja, annak használatát még az időmulás sem gátolhatván H. K. 1. R. 82. cz. 3. §. szerint. Ugyan ezen jognál fogva és zálogperrel követeltethetik azon birtokos is, a ki a jószágot a zálogtartótól örökösön megvette, az örökjogczim azon okból nem használtathatván kifogásul a zálogper ellen, mivel ha a tulajdonos bém bizonyítja azt, hogy tőle vagy eldődeitől a jóság zálogczim alatt idegenített el, csak azon esetben utasíthatatik más per kezdésére, midőn a követelt birtokos bém bizonyítja azt, hogy a jószágot a követeltől vagy eldődeitől örökösítette meg a H. K. 1. R. 82. cz. 3. és 5. §. szerint, és mivel azon C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cikké által törvénynyé vált mondatból, hogy senki sem ruházhat több jogot másra, mint a mennyivel bír, önként folyván az is, hogy mástól szerzett jogánál fogva sen-

ki sem követelhet többet, mint a mennyit a követelhetett, a kitől a jog szereztetett, annak birtokát, a ki a zálogtartótól általa csak is zálogczim alatt birtokolt jószágot vásárolt, bármi czim adatott legyen is annak a kötlevéiben, nem lehet egyébnek mint zálogosnak tartani.

d.) Jószágát még a kitűzött idő bétélése előtt is eladhatja örökösön, mind a zálogtartónak, a kinek birtokcizme azonnal megváltozik a H. K. 1. R. 81. cz. 5. és 6. §. szerint; mind másnak, a kinek tulajdonosi joga azonnal szünetlik ugyan, a jószágot mindazáltal nem követelheti a kitűzött idő bétélése előtt azon okból, mivel a bizonyos ideig már elidegenítve volt használati jogról az eladó nem rendelkezhetett, s azt ennél fogva a jószág eladásakor a vásárlóra sem szállithatta által; a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. szerint több jogot másra szállítani nem lehetvén, mint a mennyivel az átszállító maga birt.

356. §.

A zálogba vevő jogairól s kötelességeiről.

A zálogbavevőnek

1-ör jogai a következők:

a.) Az elzálogosított jószágot nem csak birtokolhatja, hanem használhatja is a H. K. 1. R. 81. cz. k. §. szerint, a gyümölcsök vagyis jövedelmek bévételére jogosítva levén.

b.) A zálogot másnak átengedheti, de csak zálogczim alatt (jus suppignorandi), és érte adott pénze mennyiségeig, a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. szerint nem ruházhatja másra több jogot, mint a mennyivel bír.

c.) Magát a zálog birtokában a kitűzött ideig még a tulajdonos ellen is védheti, kötlevele és a H. K. 1. R. 81. cz. k. §. értelmében.

d.) Követelheti a zálog fentartására szükséges költségei megtérítését, mivel azokat a H. K. 1. R. 81. cz. 2. §. szerint még a tulajdonosnak is meg kellett volna tenni; valamint azon költségei megfordítását is, melyek által a jószág jövedelmezőbbé tétetett azon okból, mivel az 1791: 135. ideiglenes czikk 3-ik pontjában a javítások ára is azon pénzüsszeg részének iratik, melyet a kiváltáskor fizetni kell; és mivel az A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. még a székely jószágokra nézve is, melyeket törvényeink a tulajdonosi jog szem-

betűnő korlátozásával is védeni kívántak minden a kiváltást nehezítő intézkedések ellen, azt rendeli, hogy az építmények ára a tisztek által meghatározott mennyiségben fordíttassék meg a zálogtartónak. Kivétetik azon eset, midőn a kötelelben határozottan korlátozva volt a zálogtartó az építés- és javításra nézve, a mire a jószág épsége s használhatósága kockáztatása nélkül azért van szükség, mivel különben az építmények becsü szerinti árával annyira neveltethetik a kiváltáskor fizetendő pénzösszeget, hogy annál fogva a jószág visszaválthatatlanná leszen a zálogbaadóra s örökösire nézve.

2-or Kötelességei a zálogtartónak:

a.) A záloglevélben foglalt jószágot az időmulás ideje eltelése előtt kézhez venni, mert különben a záloglevél elannyira érvénytelenné lesz, hogy a mellett a jószág nem követeltethetik a H. K. 1. R. 82. cz. 4. §. szerint. Ezen kézhezvételnek azon esetben, midőn a jószágért 50. forintnál több fizetett, egy év alatt végrehajtatandó innepélyes igtatás útján kell megadni, a H. K. 1. R. 63. cz. 1. §. szerint.

b.) A zálogjószágot épségben tartani, kártérítés terhe alatt. A zálogtartó ugyanis csak használója lévén a zálognak, olyan állapotban tartozik a jószágot visszaadni, a milyenben volt akkor, a mikor azt kezéhez vette volt; különben használati joga elhasználhatási joggá változnék, melylyel csak a tulajdonos birhat. Ezt a H. K. 1. R. 81. cz. k. §. is igazolja, a mennyiben a zálogtartónak csak letartoztatási (detentio) és gyümölcsbévételi (cum fructuum perceptione) jogot tulajdonit; a tulajdonosi jog a H. K. 1. R. 103. cz. szerint a zálogbaadót illetvén. Mivel a zálogtartó ezen kártérítési köteletségét a törvény határozottan ki nem fejezte, s annyival kevesebbé szabályozta: a záloglevelekben arról mulaszthatlanul említést kell tenni, s ki is fejezni azt, hogy az idő s az emberi erő által fel nem tartoztatható események (villám, vizár, földrengés sat.) által okozott károkon kívül, minden más károk becsü szerinti árát a zálogtartó tartozik fizetni, a kiváltáskor annyival kevesebb fizetettvén neki.

c.) Eltelvén a kitézött idő, azt a zálogbaadónak vagy örökösinek (s ha ezek kiváltani nem akarnák a H. K. 2. R. 24. cz. 6. §. szerint, még a szomszédoknak is), a fizetendő kifizetése mellett, a jószágot kibocsátani, magát időmulással sőt, még azzal sem védhetvén, hogy azon jószá-

got királyi jogczim alatti adománynyal megnyerte, lehető bárminemű jogait a zálog kibocsátása után csak birtokon kívül követelhetvén a H. K. 1. R. 82. cz. 3. és 4 §. szerint, csupán azon egy esetet véve ki, midőn a zálogjósza- got a tulajdonostól vagy annak örököseitől megörökösítet- te volna, azáltal előbbi birtoklásának zálogczime örök tu- lajdonná változván (5. és 6. §). Ha a zálogtartó ezen kötelességét megintetése és a jószágon fekvő pénzével (vagy ha annak mennyisége nem tudatnék, a kisebb összszeggel (minor summa, mely szokás szerint 3 mforint) a törvény- szék színe előtt is ismételt megkínáltatása után sem telje- sítiené: a tulajdonos vagy örökösei kérésére azzal büntette- tik, ha késedelmeskedésének (morositas) helyes okát nem adhatná, hogy a jószágot ingyen kibocsátani s még egy- szer annyit fizetni tartozik, mennyit a jószágért fizetett volt a H. K. 2. R. 24. cz. 4. és 5. §. és az 1791: 135. ideig- lenes czikk szerint. Ezen késedelmi büntetés (poena morosi- tatis), melyet a szomszédok H. K. 2. R. 24. cz. 6. §. sze- rint nem követelhetnek, egészen a követelőt illeti a bírák kirekcsztásával; mind azért, mivel a törvény azt éppen a fel- peresnek adatja, mint láthatni Mátyás 6. V. 25. cz. „con- tra partem alteram,” az Ulászló 1. V. 65. cz. „par- ti adversae obligatus sit,” és a H. K. 2. R. 24. cz. 5. §. „contra partem adversam” szavaiban; mind azért, mivel a H. K. 3. R. 7. cz. 3. §. a zálogos pert azok közé számlál- ja, melyekben bírót illető birságnak nincs helye. A késedelmes- kedő zálogtartó szokás szerint büntettethetik még aval is, hogy a jószág kibocsátása iránti megintetése ideje után vett jövedel- mek árát térítse meg a követelőnek, ha helyes okát nem tudná adni késedelmeskedésének; mivel eltelvén a kitűzött idő, mi- helyt a tulajdonos vagy annak örököse kiváltás iránti szán- dékát tudatja s a jószágon fekvő pénzzel is megkínáltatja, megszűnik a zálogtartónak használati joga s éppen azért a jogellenesen vett jövedelem nem őtet, hanem azt illeti, a ki- nek különben kellett volna a jövedelmet bévenni. Ezen eset- ben azt sem kívánhatja a zálogtartó, hogy a jószágon fekvő pénzének kamatja az elvesztett jövedelem helyett kár- pótlásul számításba vétessék javára; annak ugyanis, hogy pénze kamatját nem használhatta, nem a követelő volt oka, a ki fizetési készségét a pénzzeli megkínáltatással eléggé tanusította, hanem maga a zálogtartó, a mennyiben azt el-

nem fogadta, ki ha kárt szenvedett a maga késedelmeskedésének levén az következése, szenvedni kénytelen, az ő önmagának kárt okozó tényért más nem lakolhatván.

d.) A jószágon fekvő pénznek mennyiségét bízonyítani, kisebb summávali megkínáltatása esetében, ha a követelő egyszersmind késztségét nyilvánította aziránt, hogy a jószágon fekvő pénznek több részét is kész letenni az 1791: 135. ideiglenes czikk 3-ik pontja szerint.

c.) A tulajdonos özvegye hitbérét, ha annak egyéb jószága nem maradt volna, kifizetni, mely a jószág kiváltásakor megtérítetik, mint arra fektetett pénz a H. K. 1. R. 103. cz. szerint.

f.) A jószágra, ország-vagy megyei közgyűlés végzése következtében kiíratott rovatokat fizetni, azoknak is megtérítését a kiváltáskor követelhetvén a C. C. 5. R. 34. E. értelmében.

357. §.

A zálogos birtok nemeiről.

A zálogczimű birtoknak következő nemeit szokták megkülönböztetni:

1.) *Egyezményi* (pignus conventionale), mely a tulajdonos és zálogbavevő között költ egyezményen alapul. Ez, az 1791: 135. ideiglenes czikk szerint, tisztának neveztetik azon esetben, midőn a felek között költ záloglevéllel vagy más hiteles oklevéllel, mind a birtoknak zálogczimét (pignoris realitas), mind a zálogba adott jószágnak és az érette fizetett pénznek is mennyiségét tisztán bélelhet bizonyítani; az ellenkező esetben pedig, midőn t. i. akár a birtok zálogczime, akár a jószág és az érette fizetett pénz mennyisége felett kétség támadott, homályosnak szokott hivatni. E kettő között csupán követelési tekintetben van különbség, a mennyiben az idézett törvény szerint, a tiszta zálognak azon törvényszakaszon, melyen a per megkezdett, ki is kell ítéltetni, s az ítéletnek megakadályoztathatlanul teljesedésbe is kell vétetni; a homályos zálog kiitélése ellenben a második törvényszakaszig is elhalasztathatik és az ítélet ellen annak végrehajtása előtt egy feljebbvitel (unica intra dominium appellatio) engedtetik. Szokás szerint a határozott czim nélküli elidegenítések, kivált az ősi vagyonokra nézve, zálogosításnak tartatnak.

2.) *Törvényi* (pignus legale), mely törvény rende-

lcséből birtokoltatik zálog gyanánt a nélkül, hogy az illető felek a felett úgy egyeztek volna meg. Így p. o. az özvegyi s hitvesi tartásul nyert jószágot a férjhezment özvegy, vagy a meghaltnak örökösei zálog gyanánt birtokolják a hitbér és hozomány értékeig, s annak visszzaadása iránt is éppen úgy követeltetnek, mintha zálogtartók volnának a H. K. 2. R. 24. cz. szerint; a negyedi illetőségre nézve pénz helyett jószággal kielégített leány is zálog gyanánt birtokolja a firokonaitól kapott jószágot; azt visszabocsátani tartozván, mielőtt annak közbecs szerinti árával megkínáltatik a H. K. 1. R. 29. és 88. cz. k. §. szerint; a nagyobb hatalmaskodásért elfoglalt fekvő jókat is a bíró és a séreímes, közbecs szerinti áruk letétele mellett visszaválthatólag, zálog gyanánt birtokolják a H. K. 2. R. 43. cz. és 56. cz. 1. §. szerint.

3.) **Bírói zálog** (pignus judiciale), melyen a pénz helyett becsü szerinti árban végrehajtás utján elfoglalt jószág értetik. Ilyen az adós azon jószága, mely a hitelező számára foglaltatott el az 1792: 2. cz. 3-dik pontja szerint, valamint azon udvari tiszt ösi jószága is, mely tartozásaiért foglaltatott gazdája számára, az. 1791: 51. cz. szerint, bár ezen törvény kelése előtt történt legyen is az elfoglalás; nem különben azon fekvők is, melyek a bíró számára az ötlet illető pénzbeli büntetés- vagy bírságment foglaltattak el az I. Lajos 10. czikke szerint. A bírói zálog bármikor is visszaválthatatik az azon fekvő pénz lefizetése mellett, melyet a zálogtartó magának a tulajdonosnak vagy örököseinek, a fenebb közlött késedelmi büntetés terhe alatt, kibocsátani tartozik az 1791: 51. czikkből következtethetőleg.

358. §.

A férj és feleség közötti elzálogosításról.

A férj feleségének, s a feleség viszont férjének le nem kötheti ösi jószágait zálog gyanánt különben, hanemha bebizonyittatik, hogy a zálogbavevő házastársnak sokak tudása szerint (ad notitiam multorum) kész pénze és drágaságai voltak, melyeket a zálogbaadó házastárs jószág vásárlásra s váltásra, halastók ásatására, malmok s lakházak építtetésére elhasznált, nyilván és minden alattomos csalárdság nélkül a H. K. 1. R. 110. cz. szerint. Ennélfogva mivel ezen törvény szerinti jószáglekötésnek s zálogosításnak

kölcsön az alapja, azon esetben, midőn a férj feleségének s viszont kötelevet adott a tőle kölcsönvetnek elismert pénzről, az adós örökösei követeltetésökor megkivánhatják, hogy a hitelező vagy örökösei ne csak azt bizonyítsák, hogy a kötlevel szerinti pénz valósággal leszámálva volt, hanem azt is, hogy a leszámált pénz valósággal a hitelezőt külön illető vagyon volt.

359. §.

3.) A bérbeadásról.

Bérbeadásnak nevezetik azon egyezmény, melylyel egyik az egyezkedett felek közül vagyonát vagy munkáját használat végett, bizonyos ideig és meghatározott fizetésért másnak átengedi. A vagyon s illetőleg munka tulajdonosa bérbeadónak (locator rei vel operarum), az azok használatát szerző bérbevevőnek (conductor rei vel operarum), a használatért ígért fizetés bérnek (census, merces) nevezetik. Ezen egyezménynek tárgyai:

1.) Fekvők, melyek lehetnek

a.) mezői gazdaság folytatására használható jóságok, mivelhető földek, marhatartásra alkalmas kaszálók s legelők, veteményes, gyümölcsös, virágos és szőlős kertek. Ezeknek bérbeadása nevezetik rendszerint a rendának, s az érettük ígért bér haszonbérnek (arendatitius census, arrenda), mely kész pénz vagy meghatározott mennyiségű s minőségű termény is lehet. Nem lévén törvényeink által meghatározva a bérbeadónak s bérbevevőnek jogai s kötelességei, azoknak a felek egyezményében kell szabályoztatni, melynek főbb feladata a bérbeadottakat elrontás s pusztítás ellen mentől inkább biztosítani, s úgy intézkedni, hogy az ígért haszonbér mentől pontosabban fizetessék. A bérbevevő, a ki haszonbérlőnek (arendator) szokott hivatni, a kifizött ideig jogosítva levén a kötlevel szerinti használatra, azt másnak is átengedheti (subarendatio) anélkül azonban, hogy azáltal a tulajdonos iránti kötelezettsége legkisebb változást szenvedne. A bérbeadó viszont tulajdonosi jogánál fogva, mely a haszonbéri kötlevel által csupán a használati jog gyakorlata nézve van és csak is bizonyos ideig korlátolva, vagyona felett a haszonbér ideje alatt is rendelkezhetik ugyan, de csak a haszonbérli joga sérelme nélkül; több jogot másra a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. ér-

telmében nem ruházhatván által, mint a mennyivel bir. Ezen egyezmény alapja, a dolog természete szerint, a tulajdonosnak aziránti bizodalma levén, hogy haszonbérője a bérbeadottakat károsíttatása nélkül használni s a bért pontosan fizetni, az ellenkező esetben pedig teljes kárpótlást szolgáltatni kész is képes is: ezen egyezménynek mindkét felek vagy közülök valamelyiknek halála esetében meg kellene szünni, mert a volt tulajdonos bizodalma, s az azt megérdemlett haszonbérő készséget s képességet, mint egyéniség által feltételesített tulajdonokat, az örökösökre is átszállíthatóknak tartani nem lehet.

b.) Épületek, melyek lakás, gyár vagy raktár végetti használásra szoktak bérbeadni, a felek jogi viszonyait szabályozó kötlevelek mellett, melyeknek feladata főleg a bérbeadottak romlás elleni biztosítása, s a házbér pontos fizetésének eszközlése. A tulajdonos tartozik az épületet a bérbeadott használatra alkalmas állapotban tartani, a közadót fizetni, kéményeket sepretni szokás szerint, ha szinte ezekről a kötlevéiben említés nem tétetett volna is. A bérő viszont csakis a kötlevéiben kijelelt végre használhatja az épületet, ezen jogát másra is átbocsáthatván (*sublocatio*); s bészállított portékái, műszerei sat. a fizetetlen bérért zálog gyanánt letartoztathatnak kiköltözésekor a tulajdonos által, szokás szerint azon esetben is, ha ezekről a kötlevél hallgatna. A bérlet folytattathatik a kikötött idő eltélése után is, valamelyik fél felmondásáig (*tacita locatio*).

Ha a bérbeadott fekvők történetes ok miatt merőben használhatatlanokká válnának, a kitűzött idő előtt is felmondhatja a bérő az egyezményt, a szerinti kötelezettsége a dolog használhatósága által levén feltételesítve. Azon esetben pedig, ha a történetes ok miatt a használat csupán csökkenést szenvedne, a dolog használhatósága fenmaradása mellett, kárpótlást a haszonbérő csak akkor igényelhet, ha a kötlevéiben ki volt kötve a bérnek a szenvedett kár mennyiségéhez képesti elengedése (*relaxatio*), szokás szerint azon okból, mivel igazság- s méltányossággal megegyeztethetőleg csak azon feltétel alatt lehet kívánni a tulajdonostól az ígért bérnél kevesebb haszon pótlását, ha a haszonbérő is részeltetné ötet a bér mennyiségét s fáradsága díját felülmúló haszonból.

2.) Ingók, még pedig olyanok melyeket lehet a nél-

kül használni, hogy fölemésztetnének, a bérbeadott dolgoknak vissza kellett venni a használat idejének elteltése után adatni. A felek egyezménye szabályozza ezekre nézve is a jogi viszonyokat, mely szokás szerint többnyire szóbeli levén, azon elővigyázatot igényli, hogy szükség esetében használható bizonyságok előtt történjék. A bérlett dolog csupán a tulajdonosa által megengedett célra és módon használtathatik; a vigyázatlanság miatt történt károkat a bérlő, a történeteseket pedig a tulajdonos szenvedvén, a ki tartozik a dolog épségben tartására szükséges költségeit is a bérlőnek megtéríteni. A bérlő köteles az egyezés szerinti bért fizetni.

3.) **Jogok**, melyeknek használata jövedelmet hajt; ilyenek p. o. a kocsoma s mészárszék tarthatása, vadászat s halászat, legeltetés, makkoltatás, vámszedés sat. joga.

4.) **Szol g á l a t** (*locatio conductio operarum et operis*), mely állhat naponkénti bérért teljesítendő s ennél fogva napszámossinak nevezettni szokott munkákban, vagy évenkénti bérért fogadott szolgálatokban, sőt azon munkák összességében is, melyek egy meghatározott dolognak (p. o. épületnek, töltésnek) létesítésére megkivántatnak. A napszámoss munkák szokás szerint szóbeli egyezménynyel béreltetnek, s ha történetes akadály p. o. az idő viszonyosságai vagy betegség miatt nem teljesíthetnének, aránylagos bérszállításnak van helye. Évenkénti bérért szolgálnak a cselédek, udvari tiszttek, magántanítók, kiknek köteleességeit s jogait kötlevelben kell meghatározni mentől tisztábban, mert a törvény szabályozni elmulatta, kivéve csupán a cselédekre nézve annyit, a mennyit az A. C. 5. R. 83. és 84. editumában, és az 1791: 26. cz. 10-dik pontjában láthatni, melyekben fizetésük felvétele, elbocsáttatásukat tanúsító bizonyítvány nyerése, s a megszökött szolgálk követelése módja szabályoztatott úgy, a mint fenebb már közöltetett. Az egész munkák elvállalása s bérbeadása is (*conductio locatio operis*) egyezmény és kötlevel mellett szokott történni, az építtető (*locator operis et conductor operarum*), és az építő (*conductor operis et locator operarum*) jogi viszonyainak törvénye kötlevelök levén.

A munkabérlésnek egy esete az is, midőn valaki peres dolgai folytatását ügyvédre bizta, a mit bizonyít a T. U. 273. §-a is, a mennyiben az ügyvéd munkája törvény szerinti bérét azon legrövidebb uton vétetheti fel, mely az

A. C. 5. R. 84. edictumában a cselédek bére felvételére nézve határozatott; és a T. U. 274. §., mely az ügyvédek évenkénti fizetés melletti fogadását ügyvédbérlésnek (procuratorum conductio) nevezi. Hasonló munkabérlés esete az is, midőn valaki mást megfogad a végett, hogy akár gazdasági, akár törvénykezési, akár mindkétmű dolgait mint személyese (mandatarius) vagy teljes hatalmu biztosa (plenipotentarius) ügyelje s folytassa, meghatározott fizetésért. A munkabérlés ezen esetekbeni módja, jogi eredményeivel egyetemben, alább fog tárgyalatni.

360. §.

4.) A haszonkölesönről.

Haszonkölesönnnek neveztetik azon egyezmény, mely mellett a tulajdonos (commodans) ingó s a használat által föl nem emészthető tulajdonát másnak (commodatarius) használat végett ingyen engedi által azon feltétel alatt, hogy a meghatározott idő eltétele után adja vissza. Ezen egyezménynek még csak nevére sem találhatni törvénytárunkban; az abból folyó jogokat s köteleességeket ennélfogva a felek kötölevele által kell szabályozni, a dolog természete szerint is önként értetvén annyi, hogy a használó minden hibája által okozott károkért felelős, s a törteneteseket a tulajdonos szenvedí, a ki a dolog fentartására szükséges költségeket is hordozza.

361. §.

5.) Az érdemdíjazásról.

Érdemdíjazásnak szokott neveztetni, a hűséges szolgálatnak fekvő jószággali megjutalmaztatása, a mi, hogy hazánkban eleitől fogva szokásban volt, bizonyítják a H. K. 1. R. 43. cz. k. §., és 69. cz. 1. §. Az érdemdíjazásnak azon esete, midőn a megjutalmaztatott személy tulajdonosa lesz a jószágnak, ajándéknak nevezetethetvén, a használati jogot alapító egyezmények közé azon eseteit kell számlálni, melyekben a megjutalmaztatott, tulajdonosnak nem tartathatik. Ilyenek, midőn a jutalmazó a jószágot akár meghatározott ideig, akár a megjutalmazott élte fogytáig (ad dies vitae), akár egy vagy több embernyomokra (generatio, melyen szokás szerint 30 év értetik) engedi által használat végett; kikötvén, hogy a kitűzött idő eltételeével a jószág

ingyen, vagy meghatározott mennyiségű pénz fizetése után szálljon vissza reá vagy örököseire. Ha a jószág nem oly szerzemény, mely felett a jutalmazó szabad rendelkezési joggal bír, vagy ősi, bár örökre s visszahívhatatlanul ajándékoztatott is a megjutalmazottnak, csupán használati jogot alapító érdemdíjazásnak tartathatik, mivel az ősi vagyont örökösön elajándékozni csupán a család utolsó tagjának lehet, s ha az adományos jószág, annak is csak királyi jóváhagyás mellett a H. K. 1. R. 10. cz. szerint.

362. §.

6.) Az ideiglenes csereéről.

Ideiglenesnek neveztetik a csere azon neme, mely szerint az egyezkedő felek közül egyik jószága használatát a másnak átengedi, annak jószága használhatásáért, bizonyos meghatározott ideig. Ezen birtoklási s egyszersmind használati jogot is alapító egyezményről nincs ugyan gondoskodás törvénytárunkban, szokásban van mindazáltal, s a felek kötelevele által szabályoztatik; annyi a dolog természete szerint is önként értetvén, hogy az idő eltelésével megszünik az egyezmény ereje, ha meg nem ujtatatik akár kifejezetten, akár a birtoklás és használás felmondás nélküli folytatása által tettelesen; és hogy mindenik a hibája által okozott károkat megtéríteni tartozik, a történeteseket pedig ki ki maga mint tulajdonos szenvedí.

C.) A tulajdonosi jogot alapító egyezményekről.

363. §.

Ezeknek nemei.

A birtoklási és használati jogon kívül, még tulajdonosi jogot is eszközölő egyezményeknek törvényeink által szabályozott s egyszersmind szokásban is levő nemei: az ajándékozás (donatio privata), örökvásár (fassio perennalis, emptio, venditio), csere (cambium), öröklési egyezmény (contractus, mutua fassio), perközti békekötés (transactio).

364. §.

1.) Az ajándékozásról.

Ajándékozásnak neveztetik azon egyoldalú egyezménye a tulajdonosnak, melylyel vagyona iránti tulajdonosi jogát másra ingyen szállítja által, vagy igéri, hogy át fogja szálítani. Az ajándékozásnak két neméről emlékeznek törvényeink, melyek közül egyik az, a melylyel a fejedelem törvényszerű innepélyességgel, mint fejedelem ajándékoz fekvő nemesi jószágot s azzal együtt nemességet is, és a mely adományzásnak szokott neveztetni; másik az, a melylyel a magánosok ajándékoznak vagyont tárgyazó tulajdonosi jogot, s a milyen lenne a fejedelemnek is azon ajándéka, melyet úgy ad mint tulajdonos, törvényszerű innepélyesség nélkül, az ilyen ajándék ugyanis nemesítő erővel nem bír és az ilyen módon nyert jószág tulajdona lehet ugyan a megajándékozott személynek, de adományos jószágnak nem tartathatik. Ezek közül csupán az ajándékozást lehet az egyezmények közé sorolni; az adományzás mindamellett is, hogy általában a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. cz. szerint fejedelmi köteletség teljesítése, kegyelem eredményének tekintethetvén az adományosra vitelesen, mind az adománylevelek szokott kifejezései, mind a Leop. dipl. 6-ik pontja szerint. Elmulatták ugyan törvényhozóink illőleg szabályozni az ajándékozást, annyit azonban mindamellett is a vagyon fölötti rendelkezést s vagyonbirtokolhatási képességet szabályozó törvények elveiből folyónak állithatni, hogy az ajándékozhat akár ingó akár fekvő vagyont, a ki a feletti szabad rendelkezhetés jogával bír; és csak az ajándékozathatik meg főleg fekvő jószággal, a ki annak birtokolhatásától nincs törvény által eltiltva, mint p. o. a kül-földiek, eklésiák s egyházi személyek, mint olyanok. Egyéb-iránt maga az ajándékozó ajándékát vissza nem veheti; meg levén tőle tagadva az, hogy annak birtokosát ő maga követelhesse a H. K. 1. R. 77. cz. czimsorában láthatólag; a miből viszont következtethetni azt, hogyha az ajándékozó ígéretét nem teljesitené, főleg ha azt írásban nyilvánította, annak teljesítésére perrel is szoríttathatik annyival is inkább, mivel az ajándék elfogadott ígérese is kötés, mely az illetőket törvény gyanánt kötelezi az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. szerint.

365. §.

2.) Az örökvásárról.

Örökvásárnak nevezetik azon egyezmény, mely által a tulajdonos vagyona iránti lehető minden jogait, meghatározott mennyiségű pénzért, a vásárlóra örökösön átszállítja, a mit röviden ezen szóval is szoktak kifejezni: eladja. Ezen egyezménynek tárgyai lehetnek tulajdonosi joggal birtokolható minden dolgok. Mivel azonban törvényeink kiváltképen az ősi s főleg adományos fekvő jószágokat tárgyzó örökvásárt szabályozták, az eladás egyéb lehető tárgyaira nézve (kivéve némely alább közlendő ingókat), az örökvásárból folyó jogviszonyok törvénye a felek egyezménye, az ősi s főleg adományos jószágranézve pedig szabályul elannyira a törvény tüzetett ki, hogy a felek annak rendeletével ellenkező egyezménye érvénytelen a H. K. 1. R. 111. cz. 6. §-ból következtethetőleg, a mennyiben abban a teljeskorúvá lett tulajdonosnak jószágát eladási, cserélhetési s elidegeníthetési joga, a jószágok eladását s elidegenítését tárgyzó törvény rendeletei s feltételeinek megtartása által van korlátolva. A törvényt szabta feltételek megtartása mellett pedig köttethetik örökvásár nemcsak az idegenek s rokonok, hanem a H. K. 1. R. 110. cz. k. §. szerint a házastársak között is.

366. §.

a.) Az ősi s adományos jószágok örökvásárról s kellékeiről.

Az ősi s főleg adományos jószágot tárgyzó örökvásár törvényszerinti kívánatoságai:

1.) Csupán közhitelű személyek előtti bévallás útján és közhitelű pecsét alatt költ vallomány mellett létesülhet törvényt szerűen; a magános személyek pecsétai nem levén hitelesek s ennél fogva azok alatt örökvallományok nem kelhetvén a H. K. 2. R. 13. cz. 4. §. szerint. Ezen, Magyarhonban most is fenálló, s a hamis örökvásári levelek gyártása nehezítésére nézve üdvteljes intézkedését törvényünknek a honi szokás merőben megváltoztatta, a mennyiben akár az egyezkedő felek, akár két hitelre méltó bizonyosság s szabály szerint két megyei vagy széki táblabíró aláírásaival s szokott pecséteivel hitelesített örökvásári levelek érvényeseknek tartatnak.

2.) Meg kell innepélyesen kináltatni az eladó gyermekeit s azon rokonait, kik az eladandó jószágra nézve közvetlen örökösödési joggal birnak; azok mindenek felett vásárlási elsőbbséget igényelhetvén a H. K. 1. R. 60. cz. 1. §. szerint. Hogy az eladó nem köteles mindazokat megkináltatni, kik az eladóvá tett jószág ösiségénél fogva, azokra nézve valaha örökösödési joggal birandanak, azt következtethetni az idézett törvény azon rendelkezéséből, miszerint névszerint megnevezi a megintetendő személyeket u. m. az eladó fiait, leányait s testvéreit (filiorum aut filiarum vel fratrum) s okát is adja, hogy miért kell azokat megintetni, még pedig azt, hogy az eladóvá tett jószág öröklése az eladó után őket illeti s reájok néz (ad quos successio spectare dignoscitur, és a kiken a H. K. 1. R. 113. cz. 5. §. szerint is *frater propinquior* értetik) elég bizonyoságaul annak, hogy az eladásban azoknak levén sérelme, a kik az eladónak közvetlen örökösei, a törvény a távolabb álló örökösöket megintetni nem kívánta, s nem is kívánhatta azon okból, mivel a jószág el nem adatása esetében nem reájok, hanem a náluknál közelebb álló örökösökre szállván, az eladás által ejtett jogsérelem nem őket, hanem a közelebb álló örökösöket érdekli. Következtethetni ugyanazt továbbá abból is, hogy az ezen törvényre egyszersmind magyarázólag is hivatkozó A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. 1. pontja határozottan kifejezi, hogy „az országnak közönséges bévett törvénye és decretuma szerint a közelebb való véreket“ kell megintetni; közelebb való véreknek pedig, örökösödési jog tekintetében, azok tartathatnak, kik az eladónak közvetlen örökösei. Támogatja az idézett törvények ilyenén értelmezését még azon ok is, hogyha az ösiségnél fogva örökösödési jogot igényelhető minden rokonokat meg kellene kináltatni, azáltal szerfelett nehezítették az ősi jószágok törvényszerű eladhatása, sőt lehetetlenné is válnék olykor, a mennyiben az eladó századok óta elágazott széles kiterjedésű családja mindazon tagjait, kik az eladóvá tett jószágokra nézve valaha örökösödési jogot igényelhetnének, nem is ismerheti, holott a H. K. 1. R. 60. cz. 6. §. szerint, a törvény nem kívánta szerfelett nehezíteni az ősi jószágok helyes oku eladását. Mind ezeknél fogva nem kell ugyan a távolabb álló örökösöket megintetni, azok mindazáltal az ösiségnél fogva megváltha-

tási joggal birnak az idegenek telett; de csak úgy, hogy ha az eladás végrehajtása előtt az eladót megintették; őket a megkínáltatás elmulasztásánál fogva a vásár felbontására felperesség nem illethetvén. Ezen távolabb álló örökösök után vásárlásbeli elsőbbség illeti az eladónak azon rokonait is, kik az eladóvá tett jószágra nézve örökösödési joggal nem birnak, s ezek után szomszédait is más idegenek felett, ha maguk részéről az eladót megintettették, tudatván vele vásárlási készségeiket a H. K. 1. R. 60. cz. 9. és 10. §. szerint; melyet azonban módosított a szomszédokat illetőleg az A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. 1. pontja a székelyföldi jószágokra nézve, a mennyiben örökvásár esetében ezeknek is az eladó általi megintetését ország közönséges törvénye szerint kívánja meg. A megkínálás következése az, hogyha a megkínáltatott a vásárhoz szólni nem akart, vagy arra késznek nyilatkozván nem tette le a jószág árát a bíró által kitűzött időre, az eladott jószághoz csak hosszu perrel s a jószágért fizetett pénzösszegnek letétele mellett juthat a H. K. 1. R. 60. cz. 5. és 7. §. szerint. A megkínálás elmulasztásának pedig következése az, hogy az elsőbbséget igényelhetők az eladott jószágot rövid perrel, még pedig az örökösök a közbecs szerinti árnak (2. §), a többi pedig a kötlevel szerinti árnak (10. §) letétele mellett követelhetik. Módosult az idézett törvény ezen rendelete, a mennyiben szokás szerint az elsőbbséget igényelhetők minden különbség nélkül csak a kötlevel szerinti összeg letétele mellett juthatnak az eladott jószághoz, ha meg voltak kínálva hosszu, különben pedig rövid perrel. A szükségbeli eladás alább közöltetendő eseteiben az elsőbbségi joggal bírók megkínáltatása nélkül is érvényesen megtörténhetik a jószág eladása, a H. K. 1. R. 60. cz. 3. és 4. §. szerint.

3.) A kihalófélben levőktől vásárolt adományos jószágra nézve királyi jóváhagyást is kell nyerni; azt különben a kihalás után a fiscus, közbecs szerinti ár letétele mellett, követelhetvén a H. K. 1. R. 10. cz. 2. és 65. cz. k. §. szerint, csupán a szükségbeli eladás esetét véve ki a H. K. 1. R. 59. cz. 8. §. szerint.

4.) Az örökvásárt esztendőnek bételése előtt innepélyes igtatással is meg kell erősíteni, kivéve azon esetet, midőn az rokonok között és olyan jószágokra nézve kötöttetett volna, melyekben a felek kölcsönös örökösödési joggal bir-

nak a H. K. 1. R. 63. cz. k. és 1. §. szerint. Ha a vásárt királyi jóváhagyással is meg kell erősíteni, az igtatásnak a királyi jog megnyerése napjától számítandó egy esztendő alatt kell megtörténni (3. §.). Ha pedig a vásárló még a vásár előtt birtokában volt a megvett jószágnak (p. o. mint zálogtartó vagy haszonbérő), vagy ha az eladótól azonnal tettelegesen kézhez kapja, az igtatás esztendő eltelése után is akár mikor megtörténhetik (2. §.), a királyi jóváhagyással megerősített vásár esetén kívül.

367. §.

A z örökvásár nemeiről.

Az örökvásárnak következő nemeit különböztetik meg a H. K. 1. R. 58. és 59. czimei:

1.) *Ok nélküli* (venditio simplex) vásár, midőn az eladó minden helyes ok nélkül, eszemiszomságból (gulse), vagy örökösei iránt viseltető gyűlölségből idegeníti el ősi jószágát (H. K. 1. R. 59. cz. 1. §. szerint.)

2.) *Helyes oku* (venditio rationabilis) vásár, midőn az eladónak helyes oka volt az elidegenítésre, mert azért adta el p. o. jószágát, hogy annak árával más jószágát kiválthassa, vagy hogy többi jószágait az azokon fekvő hitbér, hozomány s leányi negyed fizetéseinek terheitől megszabadíthassa, vagy hogy szükséges halastókat, malmokat, lakházokat építtethessen, vagy hogy az eladottjószág árával jövedelmezőbbet vásárolhasson, cserélhessen, egyszóval midőn úgy idegeníttetik el az ősi jószág, hogy abban az örökösöknek haszna van (quae filio vel fratri in lucrum hereditatis succedunt) a H. K. 1. R. 59. cz. 2. 3. 4. §. szerint. Hogy az ősi jószág eladása a kijelelt ezen eseteken kívül is lehet helyes oku, és hogy ezen okok csak példának okáért soroltattak elő az idézett törvényben, bizonyítja a H. K. 1. R. 60. cz. 6. §. azon rendelkezése, hogy a jószágok eladóit okszerű és megengedhető esetekben nem kell annyira korlátozni és megszorítani, hogy jogaikat s vagyonaikat kelteképen ne használhassák.

3.) *Szükségbeli* (venditio necessaria) vásár, midőn végső szükség általi kényszerítettetés következése, a mennyiben az eladott jószág árával, vagy annak átengedése által szabadítja meg magát a nagyobb hatalmaskodás fővesztéssel járó büntetésétől, vagy akármely ellenség fogságából a

H. K. 1. R. 59. cz. 6. §. szerint. Az eladás ezen neme azok sürgető s a késedelem veszélyes voltánál fogva a többi felett azáltal is ki van tüntetve, hogy arra még a kihalófélben levőnek sem kell királyi jóváhagyást nyerni (8. §.) és az örökösök s szomszédok megintése nélkül is érvényesen megtörténhetik a H. K. 1. R. 60. cz. 3. és 4. §. szerint. A szükségbeli vásárnak a felhozottakon kívül több esetei nem lehetnek azon oknál fogva, mivel ezeket úgy tekinthetni mint névszerint kijelelt kivételeket a H. K. 1. R. 58. czimében kifejezett azon általános szabály alól, mely szerint az ősi jószágok elidegeníthetetlenek, a kivételek pedig legszorosabb magyarázatuk s megerősítik a szabályt a ki nem vett esetekre nézve.

368. §.

Az örökvásár biztosításáról.

Az ősi jószágok, mint a család tulajdonai, az azokra nézve örökösödési joggal bírónak beléegyezése nélkül örökösön el nem idegeníthetvén, s ennél fogva a megtörtént elidegenítések a maradékok által felbonthatók lévén szabály szerint, hogy a vásárlók el ne rettentessenek az ősi jószágok vásárlásától, a mi főleg azok tulajdonosaira nézve lenne káros, vagyonuknak szükségükhöz képesti hasznát, azok el nem adhatása miatt, nem vehetvén: törvényeink kívántak gondoskodni a jószágszerzésre hajlandókat ősi jószágok vásárlására is bátorító némi biztosításokról, melyek e következők:

1.) Az örökösök terhe felvállalása (oneris assumptio), mely a H. K. 1. R. 59. cz. k. §. szerint, némi kezességnyújtás valamely jószág vásárlójának az atya vagy atyafi általi elidegenítés megtartása iránt. Ezen biztosításnak hatása az örökvásár közlött nemeihez képest, különböző volt. Ugyanis

a.) az ok nélküli vásár egyenesen és egyszerűen (de plano et simpliciter) feltörethetik, az érvénytelen teher felvállalása által feltartoztathatlanul, a H. K. 1. R. 59. cz. 1. §. szerint, melyet a szokás úgy magyarázott, hogy az örökösök a vásárpénz letétele mellett minden egyéb teher nélkül a jószágot visszakövetelhetik; ingyen csupán azon esetben juthatván ahhoz, a midőn a vásár az eladónak veszte-

getővé ítéltetése s országszerte kihirdettetése után történt volna.

b.) A helyes oku örökvásárra nézve kétképen eshetik meg a teher felvállalása, u. m. általános on, a nélkül t. i. hogy azon örökösök, a kikre nézve az eladó biztosítani kívánta vásárosát, megnevezetnének; és az örökösök névszerinti kinevezésével. Az első esetben a teherfelvállalásnak nincs semmi hatása, azaz akár mely örökös a vásárt, a felvállalt teher fizetése nélkül, felbonthatja; a második esetben pedig a névszerint kijelölt örökös felbonthatja ugyan a vásárt, de csak azon feltétel alatt, hogy az eladó által felvállalt terhet is fizesse, mely áll az életben levő eladó díjának és minden fekvő jószágai közbeeszerinti árának fizetésében; az eladó halála után díjfizetésnek helye nem lehetvén a H. K. 1. R. 59. cz. 4. és 5. §. szerint. Ennélfogva az idézett törvény a helyes oku vásárt, bár teherfelvállalás által biztosított legyen is, mindkét esetben felbonthatónak nyilvánítja, még pedig a H. K. 1. R. 60. cz. 5. §. szerint a kötlevel szerintiösszegnek letétele mellett; azon kívül csak a teherfelvállalásban megnevezett örökösök tartozván a terhet is fizetni. A törvény ezen valódi értelmével ellenkezőleg alaptalanul állítatik, mintha a H. K. 1. R. 59. cz. 9. §. ezen szavainak: „*rationabilis vero aliquando valet aliquando retractatur*“ a volna az értelme, hogy a helyes oku vásár néha felbonthatatlanul érvényes, néha felbonthatólag érvénytelen volna. Ezen állítás alaptalanságát bizonyítja ugyanis mind az, hogy a törvényhozó méltóságával ellenkezik a törvényt úgy magyarázni, hogy az maga magával ellenkezőt rendeljen; mind az, hogy az idézett §. az azt megelőzőkből követeztetés levén, mint azt „*corollarium*“ czimzete is bizonyítja, midőn az egész 59. czim. czimsorából is láthatólag, a teherfelvállalásról szól, a józan követeztetés szabályai szerint is a kérdés alatti állítás alapjául használt szók csupán a helyes oku vásárhoz, biztosítás végett. kapcsolt tehervállalást tárgyazzák, s ugyanazon czim 4. és 5. §-val összhangzólag azt jelentik, hogyha a teherfelvállalásban a jószágot követelő meg volt nevezve, a teherfelvállalás érvényes (*aliquando valet*). azaz a terhet is fizetni tartozik; ha pedig a teherfelvállalás általános volt, az érvénytelen (*aliquando retractatur*), azaz a követelő a terhet nem tarto-

zik fizetni; mind az végre, hogyha lehet eset, melyben a helyes oku örökvásár felbontathatik, ugy az minden esetben is felbontathatik, a helyes oku vásárnál helyesebb oku vásár törvényeink előtt merőben ismeretlen levén. Egyébiránt a különben felbontható helyes oku vásár is felbontatlan azon követelőre nézve, a ki az eladott jószág árával vásároltatott jószágot (a szokás szerint egy évig birtokolván) használta, annak jövedelmét tudva és ellenmondás nélkül kézhez vevén; mert a H. K. 1. R. 62. cz. k. §. szerint a tétleges használat által a jószág eladásában meg egyezni látszik.

c.) A szükség beli vásárt biztosító teherfelvállalás soha sem húzathatik vissza a H. K. 1. R. 59. cz. 6. §. szerint, azaz a vásárt a teher megfizetése mellett sem lehet felbontani a H. K. 2. R. 57. cz. 8. §-ából is következtethetőleg; csupán azon egy esetet kivéve, midőn a kiváltott rabnak megegyezése nélkül adatott volna el örökösön jószága, a ki haza térvén, jószágát visszaperelheti, mert a vásár felbonthatatlanná csupán a rab helybenhagyása által válhatik a C. C. 4. R. 7. Cz. szerint.

Egyébiránt a szokás szerint a teherfelvállalás általában eredmény nélkülivé vált, és az azzal biztosítottan elidegenített ősi jószágok csupán a kötéslevél szerinti ár letétele mellett követeltethetnek s ítéltetnek ki.

2.) Az eladónak, az eladott jószágot tárgyzható minden jogáróli lemondása, ami a H. K. 1. R. 69. cz. k. §. szerint azáltal esett meg, hogy a kötlevélbe igtattattak hajdon ezen szók: „nullum jus nullamve juris et dominii proprietatem pro se reservando.“ Ezen nil juris clausula s nullum jussali eladás nevezetek alatt emlegettetni szokott biztosításnak, az idézett törvény szerint, csupán annyi levén következése, hogy az a mellett eladott jószág a vásárló kihalása esetében a fiscusra s nem az eladóra száll, midőn különben arra s örököseire szállott volna vissza, s ennél fogva annak minden hatása csupán a vásárló kihalása után születvén: látnivaló, hogy abban a vásárlónak semmi biztosítást sem lehet keresni s találni, mint a ki az eladó ellen a H. K. 1. R. 77. cz. czimsorai által különben is biztosítva van, az eladó örökösei által pedig épen ugy köve-

teltethetik a H. K. 1. R. 59. cz. értelmében, mintha az eladáskor a kérdés alatti záraték bé nem igtattatott volna.

3.) A vásárlási előjoggal bírók megkínáltatása, de csakis a mennyiben a vásárló a megkínáltatottak által hoszszu perrel követeltethetvén a H. K. 1. R. 60. cz. 5. §. szerint, a vásárlott jószág birtokában hoszszasabb ideig maradhat, ha a hoszszu perrel járó minden törvényes menedékeket illőleg használ védelmére.

4.) Az időmulás, mely a vásárlót az eladó örökösei ellen teljesen biztosítja, annak közbejöttével azoknak követelési joga örökre elenyészvén a H. K. 1. R. 78. cz. 1. §. szerint, ha nemcsak a perfolyamot, hanem a vett jószág birtoklását is tárgyazza. Míg az ősiség fenáll, az időmuláson kívül teljes biztosítást a vásárlók egyébben sem nem kereshetnek, sem nem találhatnak, s ezen egyetlenség is mennyire meggyengítettett legyen a szokás által, a visszahúzóhatási jognak a törvény által kijelelt határokon túl terjesztetésénél fogva, fenebb már közöltetett.

369. §.

Az osztatlan ősi jók örökvására eseteiről.

Az osztatlan ősi vagyonok elidegenítésének következő eseteit különböztetik meg törvényeink:

1.) Midőn az atya gyermekeivel, és a rokon rokonai-val még meg nem osztott közös jószágot ok nélkül idegenített el. Ezen esetben a még meg nem osztozott gyermekek és rokonok része ingyen, az eladó része pedig, annak közbecs szerinti ára letétele mellett szereztethetik viszsza rövid per útján, a teher felvállalás tekintetbevétele nélkül, a vásárló kára ugyanazon per rendén, az eladó egyéb jószágaival — általa vásárlevele feltételei alatt birtokolhatólag — pótoltatván; azon esetben pedig, midőn az eladónak egyéb jószága nem volna, a kárt a vásárló szenvedni kénytelen lévén a H. K. 1. R. 61. cz. 1. és 2. §. szerint.

2.) Midőn az atya gyermekeivel, vagy a rokon rokonai-val még meg nem osztott közös jószágot helyes okból idegenit el. Ezen esetben hasonló módon szereztethetnek vissza a jószágok egyébiránt, csak hogy a teherfelvállalásban megnevezettek a terhet is tartoznak megfizetni a vásárlónak, hogy kára a mennyiben lehet azáltal is pótolassék, ugyanazon cz. 3. §. szerint.

A törvény ezen két pontban közöltetett rendelkezését a szokás oda módosította, hogy a vásár neme és a teher felvállalás tekintetbe sem vétetvén, a gyermekek atyjuk által elidegenített s osztatlan közös vagyonnak el nem ismert jószágból illetőségüket, valamint atyjuk illetőségét is, az azokon fekvő kötlevéli szerinti pénzüsszeg letétele mellett, szerezhetik vissza; a rokonok pedig rokonuk által elidegenített illetőségükhöz ingyen juthatnak ugyan, de az elidegenítő illetőségéhez csak úgy, ha a kötlevéli szerinti egész összeget kifizetik.

3.) Midőn az atya gyermekeivel osztatlan ősi jószágát szükségbeli vásárral idegeníti el, ezen elidegenítésre az eladó, atyai hatalmánál fogva, jogosítva levén a H. K. 1. R. 51. cz. 6. §-ában, azon megnyugodni kénytelenek gyermekei.

Egyébiránt ki levén, a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cikkében törvény gyanánt mondvá azon elv, hogy senki másra több jogot át nem ruházhat, mint a mennyivel bir, ki van egyszersmind mondvá törvény gyanánt az is, hogy a ki bárminemű mással közös vagyont ad el, csupán a maga részét adhatván el, tulajdonostársai a megegyezésük nélkül eladatott illetőségüket úgy követelhetik, mintha el sem lett volna adva, s fizetés nélkül visszazerezhetik; a vásárlónak viszkeresheti joga az eladó ellen fennmaradván, ha megcsalásában tudva belé nem egyezett.

370. §.

b.) A székely örökség örökvásáráról.

A székelyföldi nemességen (kiken a primorok és adományosok értetnek) kívüli vitézli rend (melybe lófő s darabant rendű székelyek tartoznak) öröksége örökvásárára nézve, az A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cikkében a következők rendeltetnek szabályul, annak csakugyan fenhagyása mellett, hogyha a fejedelmek a székelysége nézve károsoknak tapasztalják, tetszésök szerint eltörölheték:

1.) Előbb a közelebb álló rokonokat, ezek után a szomszédokat is meg kell kínálatni, s csak azon esetben adathatik el a jószág, a midőn azok megvenni nem akarnak; tilalmas levén az elsőbbségi joggal bírók kirekesztésére intézett megszorítása az időnek s olyan pénz nemébeni fizetésnek kívánása, a milyennek szerét tenni nem lehetne.

2.) A jószágot értéke feletti áron eladni nem szabad,

s ha azon felül adatnék el, az eladó vérei az igaz becsü szerinti árnak letétele mellett viszszaválthatják.

3.) Hadban szolgáló vitéz földét és örökségét örök áron semmiképpen el nem adhatja, 500 frt. büntetés terhe alatt.

Megszűnván a székely vitézlő rendnek az idézett törvény keléskori hadi szolgálata, tulajdonosi joguk azáltal szükségesített korlátoztatása is megszűntnek méltán tartathatik; a mit a szokás szerinti gyakorlat is igazol, kivéve a határszéli katonáskodásra kényszerített székelységet, mely a főhadivezérség beleegyezése nélkül fekvő jószágait nem adhatja el.

371. §.

c.) A városi fekvők örökvásáráról.

A városi jók örökvásárára nézve törvényeink e következőket rendelik:

1.) A városi akár ingó akár fekvő jók feletti örökvásári kötlevélnak a főbiro vagy két esküdt polgár előtt kell készülni, a közhitelességű személyek előtt készültek erőtlenek lévén a H. K. 3. R. 13. cz. szerint, mely ma is gyakorlatban van, de csak fekvőkre nézve.

2.) A vásárolt fekvők birtokába bé kell igttatni a vásárlót két esküdt polgár jelenlétében a H. K. 3. R. 14. cz. k. §. szerint, a mit a gyakorlat odamódosított, hogy a két esküdt polgáron kívül, a kik közül egyik tanácsnok (senator), még hét birtokos polgárnak (commetaneusoknak) is jelen kell lenni. Megesvén az igttatás a földolokban, járulékaiban is végrehajtatottnak tartatik, a H. K. 3. R. 16. cz. szerint.

3.) A három egyesült nemzet tagjai közül senkit sem rekeszthet el a város házak vásárlásától; különben ugyan is vármegyei jószágaitól, s ha ezek nem volnának kiváltságtól fosztatik meg, ezen utolsó esetben a vásárló ingyen jutván a ház birtokához, s az eladót kármentesíteni a város tartozván az A. C. 3. R. 81. cz. 3. pontja szerint.

372. §.

d.) Az urbéreses örökvásáraitól.

Az urbéreses földesuraiktól kapott telkeiket s azok járultságait, mint földesuraik tulajdonát, örökösön el nem adhatták, s ha eladták, a földesurak azokat viasszavehették,

csupán az eladó azokra tett építményei, s javításainak becsült szerinti árát tartozván megfizetni, a H. K. 3. R. 30. cz. és az 1791: 26. cz. szerint. A székelyföldön az, a ki zsellérektől földesuraik megegyezése nélkül örökséget vásárolna, 500 forinttal büntetetik az A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. szerint. Ellenben a maga saját akár ingó akár fekvő tulajdonát eladhatta az urbéres, szabad tetszése szerint, azokról a H. K. 3. R. 29. és 30. cz. szerint rendelkezhetvén.

373. §.

c.) Némely ingók örökvásáráról.

Elmulatta törvényhozásunk az ingók eladása módját szabályozni, s csak a némely ingókra nézve intézkedett az idők szerinti szükségekhez képest. Ilyen intézkedések:

1.) A H. K. 3. R. 34. cz. 3. §-ában az, a mely szerint a marhát vásárló, ha felszólítatva szavatost (evictorem, expeditorem) nem állíthat, sem gazdát vagy más valakit, ki az áldomáskor (mercipotus) a vásárhoz szokás szerint szerencsét kívánt, nem mutathat, tolvajnak tartatik.

2.) Az A. C. 2. R. 9. Cz. 2. cz. szerint azok, kik kénesejüket fiscus tárházába nem szolgáltatják meghatározott áron, valamint azok is, a kik fiscus tárházán kívül egyebtől vásárolnának kénesejt, annak elvesztésén vagy árá fizetésén kívül, 500 frrtal büntetnek, melynek mind az adón mind a vásárlón külön kell felvétetni.

3.) Az A. C. 3. R. 50. Cz. szerint, a salétrommal előbb meg kell kínálni a fiscalis arra rendeltetett tisztet, s annak elvesztése terhe alatt csak akkor szabad másnak eladni, midőn annak igaz. árán való megvételére nincs a fiscusnak szüksége; azok, a kik a salétromot külföldieknek adnák el, az eladott salétrom ára megtördítésén kívül, 200 frrtal is büntetvén.

4.) A. C. 3. R. 32. Cz. C. C. 3. R. 6. Cz. szerint bort és sert azon helységeken, melyekben a korcsomárlási jog arányosítva van, kisebb mértékekkel árultatni a tulajdonosnak csak az ötöt illető idő alatt szabad, a hordó elvételésén vagy bévágattathatásán kívül még 12 frrt büntetés terhe alatt. Egyébiránt bort az ilyen helyeken is lehet árulni hordónként; a vásár ezen nemére nézve az A. C. 3. R. 84. Cz. azt rendelvén, hogy az alkunak veder száma szerint kell történni, s negyvenes hordóra nézve fél vedernyi

fogyatkozást a vevő, az azon felült pedig az eladó szenved, a mérésnek bíró vagy esküdtek előtt kell történni, kik a vásáros kárát megtérítetik, s azon felül 12 forintot is vesznek fel az eladón, melynek két része a károsé harmada pedig a végrehajtóké.

5.) Az A. C. 5. R. 50. E. szerint rezet az országból kiküldeni csak akkor szabad, ha itt ben vásárosa nem találtnék, és ha az idegenek kivitel végett rezet vásárolnának, azt akármely honfinak utközben is átengedni tartoznak, mihelyt írást leteszi. Ezen szabály elavult.

6.) Az A. C. 5. R. 36. E. szerint mézet s viaszot kereskedés végett vásárolni szabad nem volt, az azokkali kereskedés a fiscust illetvén. Ezen törvény azonban megváltoztatott a C. C. 3. R. 3. Cz. 1. cz. által, melyben a haza fiainak szabados kereskedés engedtetik mindenekkel, csupán a kénesőt és aranyport véve ki.

7.) Az A. C. 5. R. 100. E. szerint a vasat külföldre vinni eladás végett nem szabad, hanemha ben a hazában semminemű helyben s városokon el nem kelne igaz árán; különben az elkoboztatván. Ezen szabály is elavult.

8.) Az 1747. 9. cz. szerint, a természetett aranyot s ezüstöt tartozik mindenki meghatározott áron a fiscus váltó házába szolgáltatni, másnak el nem adhatván 200. mfrt. és az arany elvesztése terhe alatt.

9.) Az A. C. 5. R. 35. edictumából láthatólag, hajdon gyakorlatban volt minden áruk árának szabályozása (limitatio), vagyis annak törvényezikbeni meghatározása, hogy az ingó s főleg az élet szükségéi fedezésére megkívántató dolgok minő áron árultathassanak; az adók magukat ahoz alkalmaztatni büntetés terhe alatt kötelesek levén. Ezen a jozan nemzetgazdászati elveivel homlokegyenest ellenkező s az ipar fejlődését csaknem eltojtó intézkedés szokás szerint megszűnt; kivéve azt, hogy a városok kebelében a nyers hús árának az illető tanács általi szabályozása most is gyakorlatban van.

374. §.

3.) A cseréről s kellékeiről.

A csere a H. K. 1. R. 70. cz. k. §. szerint, két vagy több fél jószágainak egymás közti megcserélése. Ezen egyezmény után ennél fogva jószág szerzettetik jószággal

még pedig úgy, hogy a cserélő felek, egymásnak viszonylagosan átadott jószágukkal együtt, egyszersmind azok iránti tulajdonosi jogukat is átvásárolják egymásra. Ezen egyezménynek tárgyai lehetnek mindazon dolgok és jogok, melyek adásvevés tárgyai lehetnek; mivel azonban törvényeink csak a fekvő s főleg ősi nemes jószágok cseréjét szabályozták, minden egyéb tárgyak feletti cserének törvénye, a felek egyezménye. Csere által az átadott jószág helyét pótló más jószág szereztetvén, azt törvényünk nem tartja elidegenítésnek, s az oly féltékenyen őrzött ősi jószágokra nézve is megengedi, csak hogy

1.) a csere által eszközöltessék békésebb birtoklás, vagy a jövedelem gyarapítása a H. K. 1. R. 70. cz. 1. §. szerint;

2.) a cserelevélben megnevezett jószágok valósággal is birtokába jutottak s tulajdonaivá is váltak legyen a cserélő feleknek, a H. K. 1. R. 71. cziméből következtethetőleg;

3.) a cserélt jószágok értékükre nézve legyenek egyenlők, vagy legalább pénzzel egyenlősíttessenek, a H. K. 1. R. 73. cz. értelmében.

375. §.

A csere nemeiről.

A csere törvény által megkülönböztetett nemei ezek:

1.) Igaz csere (*cambium verum*), vagyis az, amely a törvényszabta kellékekkel bir. Ilyen cserét minden birtokos tehet szabadon, fiainak leányainak s atyafiainak ellenmondása őt egyáltalában nem gátolhatván, a H. K. 1. R. 70. cz. 3. §; 71. cz. k. §. szerint.

2.) Törvényellenes csere, mely általában azon neme a cserének, mely által csere czime alatt elidegenítés történik a család karára, az ősi jószágok mennyiségének csökkentésével. Ilyenek névszerint:

a.) A káros csere, melylyel jószág cseréltetett ugyan jószággal, de a cserének a H. K. 1. R. 70. cz. 1. §-ában kifejezett céljával ellenkezőleg úgy, hogy a cserébe kapott jószág birtokát békésen folytatni nem lehet, vagy az adottnál szembetűnőleg kevesebb jövedelmet hajt szorgalmas gazdálkodás mellett is.

b.) Színes csere (*palliatum cambium*), mely úgy létezik, hogy az ősi jószágot elidegeníteni akaró tulajdonos a végre hogy örökösei követelése ellen a vásárlót biztosít

sa, a kötlevelbe azt iratja hogy az átadott jószágért cserét kapott, és hogy csalárdsága elpalástoltathassék (ut fraus ipse interea palliaretur) a cserébe kapottnak irt jószágot birtokába is veszi, de azt rövid idő múlva a vásárlónak ingyen visszabocsátja; a H. K. 1. R. 71. cz. k. §. szerint.

c.) Csalárd csere (fraudentum cambium), mely a színes cserétől csak annyiban különbözik, hogy a cserébe kapottnak irt jószágot az elidegenítő soha sem veszi birtokába; az örökre a vásárlónál maradván a H. K. 1. R. 71. cz. k. §. szerint.

3.) Kiegyenlített csere (cambium adaequatum), mely által a különben káros csere igazzá tétetik, pénzzel egyenlítettvén ki a cserélt jószágok, a H. K. 1. R. 73. cz. k. §. szerint. Mennyid részben használtathassék pénz a csere kiegyenlítésére a nélkül, hogy a csere eladássá változzék, a törvény nem határozta meg; szokás szerint azonban eladásnak tartatik a cserének azon esete, midőn az egyik fél cserébe adott jószágát több pénzzel pótolta, mint a mennyit a kipótolt jószág ér.

376. §.

A csere következéseiről.

A csere törvény szerinti következései:

1.) A cserébe kapott jószág örökösödési tekintetben olyanná lesz, a milyen a cserébe adott volt (cambium induit naturam cambiati) azaz, azon jószág, mely cserébe adatott, a cserélő atyafinak halála után, osztályos atyafiaiara háromlik azon jószág gyanánt, melylyel cseréltetett a H. K. 1. R. 70. cz. 4. §. szerint. Azon esetben, midőn a cserébe adatott csupán fiörökösöket illető jószág nővéreiket is illető pénzzel pótoltatott, a cserébe kapott egész jószág csak a fivéreket fogja ugyan illetni, ezek mindazáltal tartoznak nővéreiket kielégíteni a pótlékul fizetett pénzből illetőségükre nézve, a H. K. 1. R. 73. cz. 1. §. szerint.

2.) Az igaz csere felbonthatatlan, legyen tárgya bár ősi jószág, azon okból, mivel a törvény az ősi jószág tulajdonosát arra, gyermekei s rokonai ellenmondása által sem akadályoztathatólag jogosította, a mit láthatni a H. K. 1. R. 70. cz. 3. §-ában. Mivel azonban az idézett törvények szerint is a cserébe kapott jószág birtokosát a csere igazságossága csak a cserélő gyermekei s rokonai ellen biztosíthatja,

és mivel a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint a kihalófélben levő, királyi jóváhagyás nélkül, családja adományos jószágá felett örök joggal semmiképpen sem rendelkezhetik: a kihalófélben levő által ilyen jószágokra nézve kötött bár igaz csere, a fiscus által felbontathatik, a ki ellen biztosítást csupán a királyi jóváhagyás megnyerésében találhatni.

3.) A káros cserét felbonthatják azon rokonok, kik a cserébe adott ősi jószágokra nézve örökösödési joggal birnak, mivel törvényünk szerint csupán az igaz csere felbontathatlan. Mivel pedig a H. K. 1. R. 70. cz. 3. §. az ősi jószág tulajdonosát maga magára nézve hasznos cserére jogositotta (*concambium sibi utile et proficuum*), a csere felbontását követelőre nézve elég azt bizonyítani, hogy a csere magára a cserélőre nézve volt káros.

4.) A színes és csalárd cserét az illetők felbonthatják rövid perrel, a cserébe adott ősi jószág közbecs szerinti árát fizetvén a H. K. 1. R. 71. cz. 1. §. szerint, melyet a szokás módosított, a mennyiben a kötlevel szerinti pénz visszafizetése mellett ítéltetnek ki az illető örökösöknek a csalárdul, csere színe alatt, elidegenített jószágok, a csalárdtság szembetűnő pártolásával; mivel az idézett törvény tisztán kifejezte, hogy azért kap csak közbecs szerinti árt a követeltetett fél, hogy az álnokság és csalárdtság ne láttassék valakinek kedvezni.

5.) A különben felbontható csere is felbonthatatlanná válik azon örökösre nézve, a ki a cserébe kapott jószágot ellenmondás nélkül használta; a H. K. 1. R. 72. cz. szerint a valóságos használat átengedés és megegyezés gyanánt vétehetvén. Szokás szerint e részben egy évi birtoklás kívánatik, holott az idézett törvény szerint a megegyezés nyilvánítatik, mihelyt a cserébe kapott jószág jövedelme kézhezvétetett, a mi rövidebb birtoklási idő alatt is megtörténhetik.

6.) Ha a csere tárgya csupán szerzeményjószág, hogy az a cserélő felek örökösei által semmi esetben sem bontathatik fel, kétségtől a feleket illető szabad rendelkezési jognál fogva, a H. K. 1. R. 57. cz. szerint.

7.) A kihalófélben levőtől királyi jóváhagyás mellett cserében kapott jószág, kihalás közbejöttével, adományos jószággá lesz.

8.) Ha bé volt igtatva a cserelévélbe az, hogy a felek a cserébe adott jószág iránt illetőlegesen semmi jogot sem tartottak fen maguk számára, egyik fél kihalása esetében annak cserébe kapott jószága a fiscusra száll, midőn az ellenkező esetben vissza szállott volna arra, a ki cserébe adta volt azt, vagy annak örököseire, a H. K. 1. R. 69. cz. szerint.

377. §.

4.) Az örökösödési egyezményről.

Örökösödésinek neveztetik azon egyezmény, melyben a felek a felett egyeztek meg, hogy egyiknek halála után, a másik örökölje vagyonaít tulajdonosi joggal. Ennek törvény által is szabályozott nemei:

1.) Az idegenek közti, mely a H. K. 1. R. 66. czime szerint *contractusnak* s *fraternalis adoptio* nak is neveztetik, s jelenti bármely idegen személynek valaki által, törvényes örökösök nem létében, jószágai öröklésében megengedőleges helyettesítését. A testvérül fogadásnak ezen értelmezését azonban azon esetről kell érteni, midőn az egyezmény tárgyai ősi vagyonok, melyekről csak kihalófélben levő (4. §.) rendelkezhetik. Egyébiránt ha az egyezmény tárgya nem adományos szerzemény, köthetetik az akármely szerzők között királyi jóváhagyás nélkül is, s annál fogva az életben maradott fél, a meghaltnak örökségét egyszerűen maga számára éppen úgy elfoglalhatja s birtokába veheti, mintha a meghalt neki osztályos testvére volt volna; az egyezményt egy év bétélése előtt innepélyes igtatással érvényesíteni köteles levén (1. és k. §.).

2.) A házastársak közti (*mutua fassio*), mennyiben a házastársak a H. K. 1. 110. cz. szerint, kölcsönös örökösödési egyezményre léphetnek mindazon vagyonaikra nézve, melyekre nézve szabad rendelkezési joggal birnak, elannyira, hogy azokat idegeneknek is hagyományozhatnák, a milyenek a szerzett vagyonok, és ősi nem adományos vagyonai is a kihalófélben levőnek. Az idézett törvény szerint ezen egyezmény kívánatosságai:

a.) hogy köttessék a gyermekeknek s rokonoknak sérelme nélkül (1. §.). Sérelmes volna pedig az egyezmény azon esetben, midőn tárgya ősi jószág volt, s csak tetszőleg tartathatnék szerzeménynek, a mennyiben a törvényes örökösöket illető ősi jószág árával szereztetett;

b.) hogy legyen önkéntes, azaz olyan, mely nem eszköztetett erőszak vagy ijesztés által, különben ugyanis az erőltetett fél ellenmondása (reclamatio) következtében, erőtlenné válik (nullius erit firmitatis 2. §).

378. §.

5.) A perközi békekötésről.

Perközi békekötésnek (transactio, litis inter-medialis compositio) neveztetik azon egyezmény, mely az egymással pert folytató felek között a per megszüntetése végett kötöttek. Ezen egyezménynek törvényszabta kívánosságai:

1.) Hogy a per kimenetele annak kelésekor még kétséges és bizonytalan volt legyen a H. K. 1. R. 62. cz. 3. §. szerint. Ennélfogva a tiszta s nyilván igazságos keresetet megszüntető egyezményt, ezen törvény értelmébeni perközi s felbonthatatlan békekötésnek nem lehetne tartani. Azonban mivel a per kimenetele, a követelt jog igazságosságán kívül, még a bíró békítástól és sokféle formaságoktól is függvén, a T. U. 269. §. minden pert általában kétséges kimenetellének nevez: akármely pert megszüntető egyezményt felbonthatatlannak szoktak tartani. Elmulatván a törvény meghatározni azt, hogy a pernek minő állásában kötetthezség érvényesen a perközi béke, az akármikor is érvényesen köttethetik a per megkezdése vagy a törvényszék előtti perfelvétel után annak bévégeztetéséig, vagyis azon végső ítélet keléséig, melynek menedékek által megakadályoztathatatlanul végre kell hajtani mint megítélt dolognak. Perfelvétel előtt ugyanis a felek közti ügyet még nem lehet pernek nevezni, s annyival kevesebbé kétségesnek tartani kimenetelét annak, a mi még nincs, mert még meg sem kezdetett. Végitélet után pedig, a per bé levén már végezve, annak kimenetele bizonyos s kétségesnek nem tartathatik.

2.) Hogy a per tárgyából részeltessenek a perlekedett felek, ugyanazon törvény szerint. A részesedés mértékét a törvény meg nem határozván, annak bármi részben részeltettek legyen is a felek, elégtételt; annyival is inkább, mivel a szerint is a feleknek nem csak rész hanem részecské (particula) is adathatik.

Az ezen kellékekkel ellátott béke az idézett törvényben mindenkor megtartandónak és soha meg nem másitha-

tónak nyilváníttatván általánosan: azon esetben sem bontathatik fel, ha a felek közül valamelyik annak megkötötése után oly adatok s erősségek birtokába jutna, melyek jogát kétségtellettivé tették volna, ha azokat annak idejében használhatja; mert a törvény általánossága minden ilyen eseteket kirekesztett, csupán azokat véve ki a dolog természete szerint, melyekben a békét nem lehet a felek megegyezése eredményének tartani, az erőszak, tévedés, csalárdság és színlelés miatt.

III.) Az egyezményi kötelezettség biztosításáról.

379 §.

A biztosító eszközökről.

Az egyezmények biztosítására használható eszközök részint törvény, részint szokás szerint: a bánatpénz (vinculum), kezesség (fidejussio), szavatosság (evictio), zálog (pignus), jószáglekötés (hypotheca).

380. §.

1.) A bánatpénzről.

Bánatpénznek nevezetik azon pénzösszeg, melyet az egyezmény szerint fizetni tartozik az egyezkedett felek közül az, a melyik elvállalt köteleességét nem teljesítette hibáztathatólag. Bánatpénzről csupán az A. C. 4. R. 1. Cz. 11. cikke emlékezik a nélkül, hogy annak kötése módját s következtetéseit meghatározta volna, csupán a rövid perek közé sorolván azt, a melylyel bánatpénz követeltetik, a mi-ben egyszersmind a bánatpénz követelhetősége is elismeretik. A felektől függ ennél fogva a bánatpénz mennyiségének s azon eseteknek is meghatározása, melyek által követelhetését feltételezik; sőt a midőn az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. szerint „kinek kinek írott törvénye a maga kötése,” a felektől függ a bánatpénz felvétele módjának elhatározása is; a vincularis pernek rövid folyamú perek közé, a fenebb idézett törvény általi soroztatásából csak annyit lehetvén következtetni, hogy a midőn a felvétel módját a felek meghatározni elmulatták volna, a bánatpénznek azon törvény rendelkezése szerinti perrel kell követeltetni. Szokás szerint kétképen használhatni a bánatpénzt az egyezmény biztosítására: vagy úgy t. i. hogy a

köteleességét nem teljesítő fél a bánatpénz lefizetése által a kötelezettség terhe alól felszabaduljon; vagy úgy, hogy a késedelmeskedő s illetőleg az egyezmény ellen szegülő felel a bánatpénz mindannyiszor felvételhessék, valahányszor egyezmény elleni tényt követne el, s mindamellett mégis maga az egyezmény minden pontjaira nézve a feleket egyaránt kötelezőleg sérthetetlenül fenálljon s maradjon. Hogyha az egyezmény tárgya a felek rendelkezése körébe tartozó s egyszersmind örökösöikre is átbocsátható, a bánatpénz fizetésének terhét érvényesen kiterjeszthetni az örökösökre is, mint örökségi de az általok örökölt szerzeményvagyonok értékét felül nem haladható terhet, mely által csakugyan azoknak az elidegenített ősi vagyon visszakövetelhetését tárgyazó joga azon okból nem korlátozható, mivel azon vagyonok felett a H. K. 1. R. 110. cz. k., 111. cz. 6. §. szerint törvény rendelkezésével ellenkezőleg nem egyezkedhetni érvényesen.

381. §.

2.) A kezességéről.

Kezességnek neveztetik azon köteleztetés, melynél fogva valaki a más tartozását fizetni s illetőleg teljesíteni tartozik azon esetben, midőn az azt fizetni s teljesíteni kész vagy képes nem volna. Az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cikke szerint: „a kezesség állapotában is kinek kinek írott törvénye a maga kötése levén“, és a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint a hitelező tetszésétől függvén az „ha kezeslevele szerint akar procedálni“: a kezes kötelezései s jogai kezeslevéllel szabályoztathatnak a felek tetszése szerint, úgy mindazáltal, hogy a mennyiben a kezesség elfogadása személyes tulajdonok által feltételezett bizodalom következtése, mint személyes kötelezettség a kezes halálával megszűnik, hacsak az elvállalt tartozását adósság gyanánt vagyonaira nem fektette, örökösöire is általazállítandólag, mert ezen esetben mint örökségi teher szerzeményi örökségével együtt általszáll maradékaira is a C. C. 4. R. 15. Cz. értelmében.

382. §.

3.) A szavatosságról.

Szavatosságnak (evictio, expeditoria cautio, cau-

tio de evictione, tutoria cautio a H. K. 1. R. 74. cz. k. §. szerint) neveztetik azon köteleztetése a jogát másra szállító-
nak, mely szerint az átszállított jog birtokosát minden per
utján háborgatók ellen védelmezni, s ha azt nem tenné vagy
nem tehetné, kármentesíteni is tartozik. Ezen köteleztetés
alapja lehet

1.) a törvény, mely valakit szavatosságra kényszer-
rit még azon esetben is, ha magát arra nem kötelezte vol-
na. Ilyen annak szavatossági köteleztetése a H. K. 3. R.
34. cz. és az A. C. 4. R. 11. Cz. 1. czikke szerint, a ki
mászt illető leveleket tartoztatna le, az azok kiadását rendelő
ítélet kimondatása után is, mint alább a maga helyén kö-
zöltetni fog. Törvényen alapultnak neveztetethetik az osztá-
lyos vérek szokás szerinti kölcsönös szavatossága is, a men-
nyiben egymástól a per utján szenvedett kár pótlását a H.
K. 1. R. 45. cz. 1. §. rendelkezésből követelhetik.

2.) Egyezmény, mely szerint valaki magára sza-
vatosságot vállal akár általánosan, azaz mindenesetre, akár
a kijelölt feltételek alatt, melyek kötelezettségének megtar-
tandó szabályai a H. K. 1. R. 74. cz. 1. §. szerint. Egyez-
mény által szerzett jogokra s vagyonokra nézve szavatos-
ságot igényelni másként nem lehet, hanemha az kifejezet-
ten el volt vállalva; a mint láthatni ugyanis az idézett tör-
vényből és a H. K. 1. R. 76. cziméből is, a törvény a sza-
vatosság követelésének azon esetben és annyiban ad helyet,
a midőn és a mennyiben az a követelt személy által kife-
jezetten el volt vállalva.

383. §.

A szavatos kötelességeiről.

A szavatos kötelességei:

1.) Az átadott dolog vagy jog birtokosának
védelmezése, de nem a tetteges, hanem csupán a per
utján megtámadók ellen, és azon feltétel alatt, a H. K. 1.
R. 75. cz. szerint, ha a per védelmére felszólítottatott a kö-
vetelt jószág vagy jog birtokosa által. A védelem elmulasz-
tása, vagy nem sikerülése esetében pedig

2.) a szavatosság igénylésére jogosított-
nak kármentesítése, még pedig úgy, a mint arra
magát kötelezte a H. K. 1. R. 74. cz. 1. §. szerint, vagy

ha a szavatosság elvállalása általános volt, úgy a mint a törvény az esetek különbségéhez képest rendelte, névszerint

a.) a cserébe adott jószágra nézve: köteles viszszaadni az érette cserébe kapottat, vagy ha azt viszsza sem válthatólag idegenítette volna el, más oly jószágot tartozik adni, mely a cserébe kapotthoz egyenlő mennyiségére, értékére és jövedelmére nézve, a H. K. 1. R. 74. cz. k. §. szerint.

b.) Az eladott jószágra nézve: tartozik ahoz egyenlő jószágot adni a vásárlónak, ugyanazon törvény 2. §-a szerint, a mit a szokás odamódosított, a dolog természetével összhangzóban, hogy azon pénzüsszeget köteles viszszaadni, melyet a jószág árában kapott volt.

c.) Az eladott vagy cserébe adott jószágtól elítélt részekre nézve: azokhoz egyenlő jószágrészeket tartozik adni, de csak azon esetben, ha magát arra kötelezte, hogy a vásárlót s illetőleg cserélőt, a jószág átadásakorai határai között fogja megtartani; mert ha magát csak arra kötelezte volna, hogy az átadott jószághoz jog szerint tartozó haszonvételeknek s illetőségeknek birtokában fogja megtartani, kárpótlással azért nem tartozik, mivel az elítélt részek jog szerint nem tartozván a jószághoz, azokra nézve nem vállalt vala szavatosságot.

A szavatos ezen esetekbeni kármentesítés köteleességétől nem teheti magát menté a jószágnak azon ürtügy alatti viszsza követelése által, mintha a birtokost azokra nézve védelmezni nem tudná, a H. K. 1. R. 77. cz. szerint.

d.) A mást illető levelek eltartoztatásáért szavatosságra ítéltnek köteleessége védelmezni a követelőt azon jószág birtokában, melyről a levelek szólanak, s vesztés esetében kármentesíteni is, az A. C. 4. R. 11. Cz. 1. cz. szerint.

e.) Az osztályos vérek, szavatossági köteleességöknél fogva, kötelesek osztályos társuk per útján szenvedett kárát azáltal pótolni, hogy az osztályrészőkbe kapott vagytonokat uj osztály alá bocsátják, a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §. szerint, melyet azonban a szokás odamódosított, hogyha a perrel megtámadtatott osztályost az általa védelmére (ad coë-victionem) felszólíttatott osztályos vérei meg nem oltalmazhatnák, ugyanazon perfolytában a bíró által meghatározatik, hogy a szenvedett kárt az osztályosok miként pótolják, s ezen határozat az ítélet végrehajtói által teljesedésbe is

vétetik (eodem executionis actu); szokás szerint is fenmaradván a kárt szenvedettnek aziránti joga, hogy osztályosait, az idézett törvény értelmében, követelhesse azon esetben, midőn szavatossági kötelességük teljesítésére felszólítani elmulasztotta volna, ezen elmulasztásért avál lakolván, hogy a jószág elvesztését, a szokás szerint nyomba követő elégtétel helyett, költséges és hosszadalmas perrel s megkárosíttatása után későre nyerhet kárpótlást.

384. §.

4.) Az ingó zálogról.

Zálognak szoros értelemben neveztetik azon ingó vagyont, melyet az adós a kölcsönvett pénz visszafizetésének biztosításául hitelezője birtokába úgy bocsát, hogy abból az magának eleget vehessen, vétethessen, ha a kölcsön kifizűzött idejében vissza nem fizettetnék. Az ezen értelemben vett zálogról törvényeink mélyen hallgatnak, használata azonban csaknem mindennapi. Ennélfogva az ezen zálogot tárgyázó jogviszonyok törvénye, az illető felek kötése, kik a szerzeményingók felett tetszésök szerint s még úgy is rendelkezhetnek, hogy a fizetésbeli pontatlanság esetében, a zálog visszahívhatlan tulajdonává legyen a hitelezőnek, bármennyitő volt legyen is; az ősi ingókra nézve ellenben, az adós maradékainak a kölcsön lefizetése melletti visszaválthatási jogát még az időmulás sem korlátozhatja, annak a zálogra nézve helye nem lévén.

385. §.

5.) A jószág-lekötésről.

Jószág-lekötésnek neveztetik a hitelezőnek az általi biztosítása, hogy az adós kijelelt de birtokába át nem bocsátott akár fekvő, akár ingó vagyonaiból, a kölcsön visszafizetésének elmulasztása esetében, eleget vehessen, vétethessen magának. Ezen törvényeink előtt csaknem merőben ismeretlen, de az életben mindennap előforduló biztosítási mód szokás szerint lehet

1.) általános (generalis hypotheca), mely az adós minden vagyonainak lekötése. Ezen a romai törvény szerint legkielégítőbb biztosítást a szokás meggyengítette egyfelől azáltal, hogy az adósnak megengedtetik lekötött jószágainak érvényes elidegeníthetése s czáltal azoknak a hite-

lezőt illető jogtöli megszabadítása; másfelől pedig azért, hogy az elégtételtelkori kijelzés jogát az adósnak tulajdonítván, az azt hitelezője károsítására is büntetlenül használhatja.

2.) *K ü l ö n ö s* (*hypotheca specialis*), mely az adós némi névszerint is megnevezett vagyonainak lekötése, és illő biztosítást csak azon esetben nyújt, ha a hitelező magát a lekötött jószágba innepélyesen beigtattatja még pedig úgy, hogy az igtatás hajtassék végre hivataloson kirendelt biztosok által, eljárásukat tanusító bizonyítványuk, a kötlevellel egyetemben, a törvényhatósági jegyzőkönyvbe iratván (*intabulationis protocollum*); és főleg úgy, hogy az adós azon jószága birtoklását haszonbérli gyanánt folytathassa, a kölcsön kamatát bér gyanánt fizetvén. Ezen jószágot ugyanis más addig meg nem vásárolhatja, míg a hitelező a kölcsönre nézve ki nem elégítették; az adós arról, mindamellett is, hogy tulajdonosa, a hitelezőjének átengedett jog által korlátoztatva, csupán annak sérelme nélkül rendelkezhetvén a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cikke szerint. Viszont a hitelező, míg a névszerint lekötött jószág fenáll, elégtételt az adós más vagyonaiból nem követelhet, hanemha eziránti jogát fentartotta volna; azon okból, mivel a kötlevelhez mint írott törvényéhez köteles magát alkalmaztatni. Ha a lekötött jószág akár elveszett volna, akár nem lenne elégséges a hitelező kielégítésére, követelheti a hitelező teljes kielégítettését az adós egyéb szabad jószágaiból is, a mennyiben a C. C. 4. R. 15. Cz. a hitelezőnek az adós minden vagyonaiból kielégítettését általában, s ennél fogva azon esetre is rendeli, midőn az jószágait biztosításul le nem kötötte volna.

3.) *S z a b a d v á l a z t á s s z e r i n t i* (*hypotheca optio-nalis, juxta selectum*), mely a hitelezőnek aziránti biztosításában áll, hogy az adós lekötött minden jószágaiból kielégítettésekor tetszése szerint választhatja a számára elfoglaltatandókat. Ez azon esetben, midőn az adósnak hitelezője kielégítésére alkalmas vagyonai vannak, teljes biztosítást nyújtana, ha a hitelező a becsüsök kicsapongásai ellen az A. C. 4. R. 4. Cz. 1. cikkében határozott büntetés bizonyossága által védelmeztetnék, és ha kielégítőnek nevezetethetik azon biztosítás, mely pénz helyett többnyire el sem adható s illetőleg minden órában visszaváltható ősi jószágot szolgáltat a hitelező kezébe.

A hitelezőre nézve csak azt lehetvén valódi biztosítás-

nak nevezni, mely által az, és pedig mentől rövidebb idő alatt eszközöltetik, hogy pénzt ugyanazon mennyiségben s minőségben kapja vissza, járulékaival együtt, melyben kölcsönadta volt: hogy a biztosítás közlött nemei kielégítőnek éppen nem tartathatnak, szembetűnő, s ennél fogva annak szükségessége is, hogy a törvényhozás kielégítőbb biztosítási módokról gondoskodjék az elannyira szükséges hitel biztosítása végett.

IV.) Az egyezményi kötelezettség megszűnéséről.

386. §.

Ennek eseteiről.

Az egyezményi kötelezettség megszűnésének esetei:

1.) A halál, mindazon személyes tartozásokra nézve, melyek a magát kötelezett fél személyétől elválaszthatatlannak levén, örökösire át nem szállíthatatnak.

2.) A fizetés, mely széles értelemben teljesítése az elvállalt bárminémű tartozásnak. Mind a fizetés, mind annak elfogadása rendelkezhetési jog által levén feltételesítve, azokat érvényesen csak az azokra képes személyek tehetik. A fizetés elfogadására képes személy elfogadhatja azt más-tól is, adósa ellenzése által sem gátolthatólag; de az adós csupán hitelezőjének, vagy annak teljes hatalmu biztosának fizethet érvényesen, azaz úgy, hogy azáltal tartozása lefizetettnek tekintethessék. A hitelező továbbá fizetés gyanánt csak azt tartozik elfogadni, a minek adására s illetőleg teljesítésére magát adósa kötelezse volt; kivéve azon esetet, midőn az adós tartozása törvényes végrehajtás útján vétetik fel, melyben pénz helyett kénytelen a számára elfoglalt dolgokat becsli szerinti árukban elfogadni. A fizetésnek végre kötlevél szerinti időben és helyen kell megtörténni, s ha abban ezekről említés nem tétetett volna, szokás szerint az időt a jogosított személy innepélyes felszólítás útján jelelheti ki, a helyre nézve pedig a méltányosság igényli azt, hogy a visszaadás feltétele alatt átvett dolog ott adassék vissza, a hol átvétetett, egyéb fizetések pedig oda szolgáltatassanak, a hol a jogosított személy lakik. Azt, hogy a fizetés megtörtént, bizonyíthatja az adós s illetőleg kötelezett fél a kezébe visszakerült kötlevélével, azon eseteken kívül, midőn azt bízonyíthatólag rőszlelkűleg kerítette volna

magához, és a jogosított személy nyugtatványával (*litterae expeditoriae seu quietantiales* a H. K. 1. R. 82. cz. 10. §. szerint, *apocha*) vagyis azon irományával, melyben elismeri, hogy a tartozásban fizetetteket kezéhez vette, melyek azonban az idézett törvény szerint is eltéveszthetők levén, mihelyt a tartozás teljesen le van fizetve, a kötlevelet is vissza kell kérni, hogy a tartozás követelése későbbi időben ne ismételtethessék,

3.) A tartozásnak bíró kezéhez i letétele (*depositio judicialis*) azon esetben, midőn a jogosított nem akarná elfogadni a kötelezett által illő időben, helyen s egyezmény szerinti mennyiségben s minőségben ajánlott fizetést. Mihelyt a hitelező által helyes ok nélkül el nem fogadott tartozás letétetett az illető bíró kezéhez, a fizetés elannyira megtörténtnek vétetik szokás szerint, hogy azon túl a letett tőkepénz után az adós kamatot fizetni nem tartozik és a letett dolgot érő történetes kárt a késedelmeskedő jogosított személy s illetőleg hitelező szenvedí.

4.) A jog és kötelezettség ugyanazon személybeni összpontosulása (*confusio*) azon okból, mivel senki sem lehet maga magának adósa. Ennek esetei, midőn a jogosított a kötelezettnek s viszont, vagy egy harmadik személy mind a kettőnek örökösévé lesz. Lehet azonban eset, melyben az összpontosulás után ismét helyre áll az azelőtt volt kötelezettségi viszony, p. o. ha a feleség ad kölcsön pénzt férjének csupán fiörökösöket illető jószág vásárlására, összpontosulás történik, midőn a fiok mindkettőjük örökösévé lesz; de helyreáll a régi kötelezettségi viszony, midőn ezen fiu halála után vagyonait fiai s leányai öröklik, a mennyiben a leányok követelhetik fivéreiktől, hogy a fijoságban fekvő, őket illető nagyanyai pénzből illetőségek fizessék ki a H. K. 1. R. 21. cz. értelmében, mivel ha a nagyanyai pénz azon jószág vásárlására nem fordítatott volna, ők abból részt igényelhettek volna.

5.) A névszerint meghatározott dolognak történetes elveszése (*casualis rei interitus*) azt a mi nincs, adni nem lehetvén a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. szerint is, és a történetes kárért felelettel senki sem tartozhatván, ha annak sem hibája sem késedelmeskedése által okozója nem volt. Csakugyan azon esetben, midőn a jogosított személy több részint megmaradott dolgok közül

választhatott volna, a kötelezett tartozik a megmaradottakból ígértét teljesíteni, némelyeknek történetes elvesztésével magát nem menthetvén.

6.) **Ujítás** (novatio), mely egy régebbi kötelezettségnek újabb általi elenyésztetése. A felek megegyezésén kívül megkivántatik annak kifejezése is, hogy az újítás által a régebbi egyezmény elenyésztetik, mert különben mind a kettő fennálland; és az, hogy a régebbi helyébe léptetett egyezmény érvényes legyen. Ennek esetei:

a.) Midőn a személyek nem változván, csak az egyezmény tárgya változik, p. o. pénz helyett munka ígértetik. Újítás a fizetés idejének s helyének megváltoztatása is.

b.) Midőn a kötelezett helyébe más lép, akár csak a jogosított személy megegyezésével, a kötelezett személy akarata ellen is (expromissio), akár úgy, hogy a kötelezett személy tartozását a jogosítottnak is megegyezésével másra ruházta által (delegatio debitoris).

c.) Midőn a jogosított személy helyébe lép más, akár a kötelezett fél megegyezésével, akár a nélkül (delegatio creditoris), a mi szokás szerint jogi következtetéseire nézve meggyezik az engedményezéssel.

Mindenik esetben elenyészvén a régebbi egyezmény szerinti jogviszony, a felek jogviszonyainak törvénye az újabb egyezmény, melyben fentartathatik a régebbi adós vagy hitelező elleni viszkereset is (regressus).

7.) **Elenyészik**, a közlött eseteken kívül, még az egyezményi kötelezettség azáltal is, ha a jogosított a tartozást a kötelezettnek ajándékozta, vagy köteleztetése alól végrendeletében (legatum liberationis) vagy kötleveiben (pactum de non petendo) feloldozta, vagy ha a kötelezett kívánságára az egyezmény érvénytelennek nyilvánítatik, vagy ha mindkét fél egyetértőleg eláll az egyezménytől.

MASODIK CZIKK.

A büntényi kötelezettségről.

387. §.

A büntényekről.

Bünténynek nevezetik azon cselekedet vagy elmulasztás, melyet a törvény büntetés terhe alatt tilt. Ezen bün-

tények vagy olyanok lehetnek, melyeknek elkövetői ellen a törvényszabta büntetés végrehajtását az e tekintetben közfelperesnek nevezeteni szokott fiscus követeli még azon esetben is, a midőn a bűnös megbékélt volna a sérelmessel az A. C. 3. R. 47. Cz. 2. cz. azon rendelkezénél fogva, mely szerint: „a ki mind az Isten parancsolatjával s mind az országnak erős edictumával nem gondolván, azok ellen vakmerőképpen cselekszik, nincsen hatalmában a káros embernek, hogy az ő megbékéllésével az Isten, ország s fejedelem ellen cselekedett vétekből a gonosztevőt abszolválassa;“ vagy olyanok, melyeknek elkövetése által csupán a megsértett személyt érdeklő kötelezettség létesítettván, ennek áll hatalmában a magánjogsértésérti elégtételtől szolgáló büntetést, mind követelni mind el is engedni. Amazokat ennél fogva lehetne köz követelésű bűnöknek (*delicta criminalia*), ezeket pedig magán követelésű bűnöknek (*delicta civilia*) nevezni.

A közkövetelésű bűnök külön szoktak ugyan tárgyalatni, mint a fenyítő törvénytán (*jus criminale*) körébe tartozók; mivel azonban némelyek azok közül a magánjogtan körébe tartozó jogok létesülése s megszűnése czimei gyanánt szolgálnak; s mivel az azokat s büntetésüket szabályozó törvények törvényhozásunk által is a magánjogi viszonyokat szabályozó törvények közé széljelszorva, magán személyek kötelességeit tárgyzók gyanánt kezeltettek; s végre, mivel fogyatkozásaiknál fogva, valamint eddigelő nem méltattattak még arra, hogy fenyítő törvénytán alakjában rendezetten előadassanak, vagy még kevesebbé remélhetni azt, hogy jövőendőben ilyen alakban világ elébe juthassanak, mind azért, hogy multunkat kiáltólág jellemző adatok gyanánt emlékezetben tartathassanak, mind azért, hogy az ezek és a magán követelésű bűnök össze hasonlítása könnyítésével büntényi törvényhozásunk szelleme kitünőbbé tétethessék: czélirányosnak látszott, itt mindkét rendbeli büntényeket tárgyalni.

A.) A közkövetelésű bűnökről.

388. §.

A köz követelésű bűnök kétfélék.

A köz követelésű bűnök lehetnek irányozva vagy a polgári társaság (polgárzat), vagy a polgári egyének (polgárok) ellen; amazokat nevezhetni polgárzat, ezeket pedig polgárok elleni bűnöknek (delicta criminalia publica et privata).

I.) A polgárzat elleni bűnökről.

389. §.

Ezen bűnök képzete s nemei.

Polgárzat elleni bűnöknek neveztetnek azon cselekedetek vagy elmulasztások, melyek a polgári egyesületlételet, bátorságát, jóllétét közvetlen eszközlő és biztosító törvények sérelmével követtetnek el. Ezen bűnöknek törvénykönyveinkben előforduló nemei: 1.) A fejedelem és haza elleni hűtlenség. 2.) Közcsend - háborítás. 3.) Vallássértés. 4.) Hittszegés. 5.) Közhivatallali visszaélés. 6.) Közkötelesség elmulasztása. 7.) Közhitel csonkítása. 8.) Közkincstár károsítása. 9.) Széktörés. 10.) Az igazság kiszolgáltatásának gátlása. 11.) Közkereskedés gátlása.

390. §.

1.) Haza s fejedelem elleni hűtlenség.

Ezen bűnnek azon nemei, melyek nota eseteinek neveztetnek s a halálon kívül vagyronvesztéssel is úgy büntettetnek, hogy az elítélt jószágok királyi adomány czime alatt megnyerhetőkké válnak, fenebb (207-ik §) már közölve levén: itt a haza s fejedelem elleni hűtlenség azon esetei tárgyaltatnak, melyek a fejedelem s haza iránti kötelesség megsértésével elkövetett olyan büntények, melyek többnyire a törvényben nota eseteinek nem neveztetnek, bár a bűnösnek büntetésül elvesztett vagyoni adományozhatókká válnak is. Ilyenek:

1.) Hódolász elmulasztása, mely azáltal követtetik el, hogy a honfi a fejedelem béigtatása alkalmával, a végre kinevezett biztosok előtt, vagy azután is 20 esztendő korán túl külön kenyeres gazdaságra jutván, helyes ok nélkül elmulasztaná a fejedelem iránti hűségre megesküdni.

Büntetése az, hogy az ezen alattvalói kötelességet elmulasztó megpereltetvén, minden ötetmagát illető ingó vagyონaitól megfosztatik az A. C. 2. R. 2. Cz. szerint.

2.) A fejedelem tilalma elleni utazás külföldre, melynek büntetése azon esetben, ha a kiutazott cselekedetének helyes okát nem adhatná az, hogy személyére nézendő minden javait elveszti az A. C. 3. R. 14. Cz. 4. pontja szerint.

3.) A fejedelmek másoknak írt, vagy másoknak fejedelemhez írt leveleinek elfogása vagy tudva felbontása. Ezt cselekvők büntetéséről az A. C. 3. R. 23. czime e szókban határoz: „diaetára evocáltassanak és ott legitime convincáltatván a szerint büntetődjenek, mint a fejedelmeket diffamálóok felől való articulus tartja.“ Ezen idézett törvényozikkely törvénykönyveinkbe nem lévén igtatva, ezen büntetés minőségét meghatározni nem lehet.

4.) Azok, a kik törvényesen megítélt foglyoknak vagy száműzötteknek felszabadítására, ország és fejedelem megegyezése nélkül, keresztény országokon és fejedelmeken kívül való nemzeteket ingerelnek és felszólítanak úgy, hogy miattok közönséges felháborodás, félelem vagy a fejedelem veszedelmeztetése következne. Büntetésük éppen az, melylyel a kiszabadítani intézett bűnösök sújtatandók lettek volna, az A. C. 3. R. 10. Cz. szerint.

5.) Azok, kik a szomszéd országokkal békességet háborítják, névszerint az A. C. 3. R. 49. Cz. 2. czikke szerint a török földre csatázó csavargók és latrok, kik ha birtokosok, a fiscalis director által országgyűlés elébe idéztetvén úgy büntettetnek, mint a közbéke háborítói (tamquam publicae pacis perturbatores); ha pedig birtoktalanok, a kapitányok, hadnagyok által elfogattathatnak és meg is büntetethetnek; ugy szintén az A. C. 3. R. 76. Cz. 5. czikke szerint azon határszáron lakó székelyek és egyéb rendek is, kik Oláhország határait kártevőleg ütnek bé, hogy abból háboruságra való ok ne következze, száz forinttal büntettetni rendeltetnek.

391. §.

2) A közcsend háborításáról.

Közcsendháborítónak a nevezethetik, a ki valamely magános polgár ellen intézett erőszakosságot úgy hajt vég-

re, hogy azáltal a környék esendessége is felháboríttatván, a tett tárgyán kívül, a polgárzat is sértetik, mint a közcsendnek biztosítására alkotott társaság. Ezen bűnbe esnek

1.) azok, kik sereggel mennek más erdejére és oly erőhatalommal, hogy azok birtokosai ellent nem állhatnak, kik a C. C. 3. R. 7. Cz. 2. czikke szerint, a tisztek által, a sérelmesek panasza következtében, 100. frtial büntettetnek, melynek fele a panaszlóc, fele pedig a végrehajtóké.

2.) Azon nyertes felperesek, kika törvényszerűen közbejött alperesi ellenállással (repulsio) nem gondolván, erőhatalommal teszik magukat a kiített jók birtokába; valamint azon alperesek is, kik a nyertes felperes ellen nem a törvényszerű ellenállás menedékével, hanem a végre öszszegyűjtött emberesoport (cum gentibus) közbejöttével öszközölt erőszakos ellenállással élnek. Ezek II. Ulászló 4. V. 19. czikke 2. és 3. §-ai szerint a megnyert s illetőleg kiített jószág elvesztésével büntettetnek.

392. §.

3.) A vallás sértésről.

A vallás főbb hatályu eszköze levén a polgárzat célja valósíthatásának, tagadhatatlan, hogy az a ki a polgárok vallásos jogait biztosító törvényeket megsérti, polgárzat elleni bűnbe esik. Törvényeink a vallás-képzete alatt nem általában minden, hanem különösen csak azon hitczikkelyeket s szertartásokat védik, melyek az A. C. 1. R. 1. Cz. 2. czikke szerint „az evangelica reformata vagy calviniana, lutherana vagy augustana, romano catholica (az ezzel az 1744; 6. cikk értelmében egyesített görög szertartásuval együtt), unitaria vagy antitrinitaria és a görög szertartásu (1791: 60. cz.) religiok“ foglalatját teszik. Vallást sértő cselekedetek ennél fogva, törvényeink szerint azok, melyek ezen bévett vallások (receptae religiones) jogait védelmező törvényekkel ellenkeznek, névszerint

1.) a keresztényvallással ellenkező és törvény által kárhoztatott hitczikkelyekhez ragaszkodás. A kik ezen bűnbe esnek, eretnekeknek neveztetnek a H. K. 1. R. 14. cz. 14. §. szerint *publici haeretici damnatae scilicet haeresi adhaerentes*.

Ezen bűn, az idézett törvény szerint, a hűtlenség¹¹ esetei

közé levén számlálva, azon módon büntetetik, mint a fel ségsértés, pártütés sat. Valamint

2.) a vallásujítás is (innovatio) vagyis a bévett vallások hitezikkelyein kívül ujaknak béhozatala, vagy a bévett vallásokbani szakadások eszközzése, akár egyes bár mi rendbeli személyek, akár gyülekezetek által intéztessék az A. C. 1. R. 1. Cz. 3. czikke szerint.

3.) Az egyházi kormányzás- és külső szertartásokbeli (in externis ritibus directioneque ecclesiastica) önhatalmu, azaz olyan javítás vagy változtatás, mely nem az ilyenekre jogosított egyházi gyülekezetek közbejöttével és helyben hagyásával történt. Ezen tett elkövetői, ha egyházi gyülekezetük tilalma ellenére véleményükhez makacsul ragaszkodva, azokat magok fejétől (privata auctoritate) gyakorlatba vennék, valamint azoknak pártolói is, ha világiak azonnal, ha pedig egyháziak, kivetkeztetésük után (post degradationem), a fiscalis director által országgyűlés elébe idéztetvén, minden őket kirekesztőleg illető javaik elvesztésével és főváltással büntetnek; és ha ezen megbüntetésük után is előbbi tettüket ismételnék, halállal is az A. C. 3. R. 1. Cz. 3. cz. ezen szavai szerint: „binaria gratia élet nek is ne adassék.”

4.) T é r i t é s, mely azáltal követtetik el, a ki más vallásuakat erőszak vagy akárminemű büntetésnek fenytéke alatt maga vallása kebelébe átállásra kényszerít; vagy más vallásu alattvalóira maga vallásán levő papot viszen, azzal bárminemű alkalmatossággal egyházi szolgálatokat tétet. Ennek büntetése az A. C. 1. R. 7. Cz. 8. czikke szerint 200 mforint.

5.) Más vallásuak egybeeskütése (copulatio), elválasztása (divortium), eklésiakövetésre bocsátása. Ezen tet tekért büntetnek a papok még azon esetben is, ha az illető személyek vallásukat változtatni akarnák is, míg más vétkes cselekedeteikérti ügyök egyházuk rende előtt el nem láttatik, rangjuk és hivataluk elvesztésével (amissione honoris et officii), kivetkeztetésük után a külső tisztviselő ség hatalma alá vettette, más érdemök szerint való büntetéssel is az A. C. 1. R. 5. Cz. 4. czikke szerint. Jelesen ha mely oláh pap ok nélkül választana el valakit, vagy más valláson valókat, vagy tudva kétfeleségű embert, vagy el ragadott s nem pedig rendesen megkért személyeket, vagy

olyanokat, kik törvény szerint egymással házasságra nem léphetnek, vagy csak miután a külső büntetést kiállották, egybeeskethetnek, vagy az illető személyekkel eklésiát követetni elmulatná, azon esetben ha a tisztek intésére is az esperes meg nem büntette volna 15 nap alatt, az esperes tiszttől megfosztatván, a pap 200. forinttal büntettetik a tisztek által szolgáltatando törvény útján az A. C. 1. R. 8. Cz. 4. czikke szerint, s azon kívül az oláh püspök hivatalától is megfosztja, ha megérdemli.

6.) A három sátorosoknak neveztetni szokott u. m. karácsoni, husvéti és pünköszi, ugy a vasárnapi innep napoknak meg nem tartása. Sz. István 2. K. 7. fejezete szerint, a kik vasárnap dolgoztak, ökreiket, lovaikat, eszközeiket vesztették el (*quae si velit cum cute redimat*), a rendeltetvén a vasárnap templomot gyakorolni elmulatóra nézve, hogy a „*v a p u l e t e t d e p i l e t u r.*“ Sz. László 1. K. 10. fejezetében is a templomot nem gyakorlók megveretni rendeltetnek. Az A. C. 5. R. 51. edictuma szerint pedig, a ki ezen napokon kikerülhető robotás munkákat tétet, menyegzői lakodalmat tart, kénytelenség esetén kívül utra indul, vásárokat sokadalmakat szabadit, korcsomáján levő czégért bé nem véteti, s délelti praedicatio végéig a korcsomaházakhoz bort ivó embereket bocsát bé, ha nemes ember 6. frttal, ha nem nemes 2 frttal; szálló szedetésért pedig 12. forinttal büntettetik mindannyiszor, mely büntetéspénznek harmada a végrehajtóké, kétharmada pedig azon helybeli templom vagy iskola építésére fordittatandó elannyira, hogy azon egyháziak, birák s egyéb rendek, kik azt világi czélokra költenék el, (külső profanus ususra), 200 frttal büntettetnek. A templomot nem gyakorlo és az isteni tiszteletet elmulató zsellérekre nézve, a C. C. 1. R. 1. Cz. 2. czikke azt rendelte, hogy a földesur azokat „istenhez való buzgoságból, helyes mentesség esetén kívül, verettesse kézi kalodába, hogy azáltal is az isteni tiszteletre szoktathassa“ (!)

7.) Istenkáromlás vagyis a legtökéletesebb valóság képzetével egybe nem férhető tulajdonoknak az Isten képzetéveli egybekötése. Ennek büntetéséről az A. C. 3. R. 47. Cz. 22. czikke azt határozta: „hogy annak neme és mivolta szerint való kemény büntetéssel és ha annak érdeme ugy mutatja, halállal is

megbüntettessenek az affélét cselekvők. „Ezen bűnnek egy neme az, a mit az A. C. 5. R. 34. edictuma „lélekkel való éktelen szitkozódásnak“ nevez, azt rendelvén, hogy nemes emberen az alispánok és királybirák, valamennyiszer elmondja, egy egy forintot vegyenek fel; szolgát és paraszt embert a kézi kalodába tegyenek és délig ott tartsanak, melytől 25. pénzzel válthassa meg magát valahányszor elmondja.

8.) **Szombatosság** (judaismus) vagyis vasárnap helyett a szombatnak innep gyanánt tartása. A szombatosok fiscalis director által k. tábla elébe idéztetvén, személyükre nézendő ingó és ingatlan javaikat elvesztik, fejüket (holt dijjal) megválthatván az A. C. 1. R. 4. Cz. szerint.

9.) **Templom foglalás.** E hajdon a bévett vallásu felekezetek között azon vallás követői által, melynek sorsosai valamely helyen számosabbak voltak, az Apr. C. 1. R. 1. Cz. 7. cz. és 3. R. 1. Cz. 1. cikke szerint, törvényesen elkövethetett. Az 1791: 55. cikk azonban ezt a bévett vallásuak között, bármiczim alatt követtessék el, örökre megtiltotta, tilalmát a tornyokra és papi földekre is kiterjesztvén. A mely felekezet tehát ezen tilalom ellen cselekedni mérészelne a Comp. C. 5. R. 1. E. értelmében 200. frttal büntettethetik, ugyanazon büntetés alatt tilalmaztatván az A. C. 1. R. 1. Cz. 8. cikkében a más vallásu földesur általi elfoglaltatása faluja vagy városa templomának.

10.) **Templom felvérese,** az abban bétett dolgok elorozása végett. Törvényeinkben ennek csak azon esetéről van emlékezet, midőn katonák törnek bé templomokba az abban tartott eseségek s egyebek elrablása végett, Mátyás 6. V. 61. cikkében az határoztatván, hogyha az ilyen katonák vezére nemes ember volna, azonnal minden jószágait és javait veszesse el fiscus részére; ha pedig nem volna nemes ember az ezen rablást elkövető, megégettessék.

11.) **Egyház javainak eltartoztatása.** Ennek két neméről emlékezik az A. C. 1. R. 5. Cz. 1. cikke, u. m.

a.) Midőn valaki az egyházi tanítóknak eleitől fogva rendszerint jární szokott papi jövedelmét (ide nem értve az esztendőnkénti szegődés szerint hol többülő hol kevesebbülő fizetéseket, sem a patronusok szabad akaratától függő adományokat) eltartoztatja, ki ha nemes s a tisztek által tett megintés után sem adná meg, törvényszék elébe idéz

tetvén a tisztektől 100. ha nem nemés, mindannyiszor 3. a falu pedig 12. forintig büntettetik, azon kívül az eltartott jövedelem megadására is szoríttatván.

b.) Midőn valaki maga hasznára fordítja, vesztegeti, elfoglalja s elidegeníteni akarja az eleitőlfogva eklésiahoz biratott s ország törvénye szerint attól el nem idegenített egyházi jókat (ecclesiasticum bonumokat), ki ha az egyházi rendek- vagy esperesektől felszolittatandó tisztek által megintetve 15 nap alatt vissza nem adná, az elfoglalást, megintetést és vissza nem adást bizonyító irományok közlése után a fiscalis director, illő kárpótláson kívül, a helybeli tisztek által 1000 mfrtot vétet fel rajta s az eltartoztatott jókat is vissza adatja.

Sz. László 1. K. 6. f. szerint a papok, ha az egyház vagyonait eladták vagy gondatlanul elvesztették, három annyit tartoztak az egyháznak adni helyettük.

12.) A bévett vallások szabad gyakorlásának gátlása. Ez, mint az egyesületi hitből folyó kötelesség megsértése, azon büntetéssel sújtatik, melylyel a felségseértők, pártütők sat. büntettetnek, az A. C. 3. R. 1. Cz. és az 1791: 5. czikk szerint.

13.) Azoknak háborgatása, letartoztatása és fosztogatása, a kik vallásukról lemondván (sectae eorum damnatae renunciantes) Törökországból hazánkba menekednek azzal a szándékkal, hogy itt megtelepedjenek. Ez a H. K. 1. R. 14. cz. 18. §. szerint a hűtlenség esetei közé levén számálva, ugy büntettetik mint a felségseértés.

14.) A papi s mesteri hivatalra készülőknek akadályoztatása, háborítása, bárki által követessék el, 300. frtal büntettetik az A. C. 1. R. 6. Cz. 1. czikke szerint.

393. §.

4.) A hitszegésről.

A hitszegésnek két nemét különbözteti meg a H. K. 2. R. 30. czime; egyik az, a midőn hittel kötelezi magát valaki arra, hogy valamit adni vagy csinálni fog és ígéretét nem teljesíti (transgressio liciti iuramenti); másik az, a midőn esküvel tett fogadása ellenére az igazság helyett hamisságot mond valaki, más megcsalása és jogai kockáztatása végett (mendacium iuramento firmatum). Amaz néha betegség, ut roszasága és idő viszontagságai miatt menthető; ez mindig maga után von-

ja a hitszegés büntetését, mely azon esetben, midőn a szent korona vagy polgárzat és a fejedelem ellen követtetik el, abban áll, hogy a hitszegő (auctarius, ludas) elveszti örökre minden ingó és ingatlan javait, mint minden becsülettől megfosztott, tarka köntösben, kenderkötéllel övezve, hajadonfővel s meztelen lábbal járni kényszerítettetik, ő senki ellen nem folytathatván pert, ellene pedig mindenki.

394. §.

5.) Közhivatali visszaélésről.

Közhivatali visszaélésnek neveztetik a tisztviselőknek hivatali köteleességekkel ellenkező cselekedete. Megjegyezve azt általában, hogy közhivatalból senki is addig ki nem tétethetik, a míg a vádpontok közöltetvén, neki maga mentésére teljes alkalom nem nyújtatott, az 1791: 25. cikk szerint: elő fognak soroltatni azon tisztviselők, kikre törvényeink hivatalukkal visszaélésükért büntetést határoztak. Ilyenek:

1.) A tanácsosok, ha a fejedelmet törvénytelen, ok nélkül való dolgokra tanácsolják, kik bém bizonyosodván vétkü, törvényes idéztetés és megítéltetés után úgy büntettetnek, mint a felségsértők és hazaárulók az A. C. 2. R. 3. Cz. szerint.

2.) A közhitelességű pecsétek tartói, ha azokkal hamis leveleket erősítenének meg tudva. Ezen esetben az ország rendes birái helyébe lépett pecséttartó ítélőmesterek, k. táblai elnök és főkormányzói titoknokok személyökre néző minden vagyonaik, életök, pecsétük és hivataluk elvesztésével büntettetnek; a káptalanok vagy konventek pedig pecsétüktől fosztatnak meg, a káptalan- s konventbeli személyek közül pedig, a kik a hamis levél készítése és pecsétlése alkalmával jelen voltak, elvesztik fizetésüket (a meghevített pecsét homlokukra süttetése az 1791: 38. cikk által el lévén törölve), a H. K. 2. R. 16. cz. 3. és 4. §. szerint.

3.) Az ítélőmesterek, ha elfogadott ajándékért igazságtalan ítéletet mondanának, vétkek bém bizonyittatván, halállal és minden jószágaik elvesztésével büntettetnek II. Ulászló 3. V. 4. cikke szerint.

4.) Az ügyvéd, ha ellenfelével czimborál (colludál), megbízája igazságát idő előtt elárulja, leveleit elrekkenti,

vagy az ellenfélnek átadja, a bírót megkerüli, tudva hamis levelekkel él vagy olyakat készít, a tanukat megvesztegeti: a fiscalis director követelésére hivatalától megfosztatik, becsületvesztéssel büntetettik, mint hitét s kötelességét megszegő ember, az A. C. 4. R. 19. Cz. 2. és 3. czikke, a T. U. 263. és 267. §§. szerint.

5.) A vármegyei székely- és szász földi tisztek, ha hivatalaikban szántszándékkal hanyagok, igaz törvényt nem szolgáltatnak, igazságos elégtételt nem eszközölnek, gonosztevőkkel czimborálnak, azokat pártolják, az A. C. 3. R. 42. Cz. 2. czikke azt rendeli, hogy ország törvénye szerint büntetessenek a nélkül, hogy a büntetés nemét meghatározná; csupán a főtisztokra mondatik ki határozottan az, hogy büntetessenek a fejedelem által, törvényesen követeltetvén, ha vétkük úgy kívánja, hivataluk elvesztésével. Az alsóbb tisztekre vigyázni és ha hibáznak törvénybe idéztetni s megbüntetni, a főbb tisztek kötelességévé teszi az A. C. 3. R. 43. Cz. a nélkül, hogy a büntetés nemét meghatározná. Azonban mivel a C. C. 5. R. 1. E. szerint mindazon esetekben, melyekben a törvény tilt valamit, a büntetés kijelélése nélkül, 200 frt büntetésnek van helye: ezen pénzbeli büntetést a kérdésben forgó tisztekre alkalmaztathatónak annnyival bátrabban állithatni, mivel a C. C. 3. R. 11. Cz. 3. czikke hasonló esetre épen azon büntetést rendeli.

6.) A harminczadosok, ha utasítványuk ellen véttenének, az ország egyik helyéből másba menőket, vagy a már megharminczadolt marhákat megharminczadolnák (A. C. 2. R. 12. Cz. 3. és 4. cz.); vagy a törvényes harminczadnál többet vennének fel (C. C. 2. R. 3. Cz. 2. cz.), 200 mforinttal büntetettik az idézett törvények szerint mindannyiszor, mely összeszegnek fele a fiscusé, fele pedig a panaszló félé.

7.) A dézmások, ha idő előtt a szegénységen élődnek szolgálástól, lovastól, vagy a szegénység lován vadásznak, vagy őket huznák vonnák, 200. frttal büntetettik, melynek fele a megbántódott feleké, fele pedig a directoré, a C. C. 2. R. 4. Cz. 1. czikke szerint.

8.) Azon székelyföldi fő- és altisztek, kik maguk fejétől közönséges szabadság ellen tánczolást, muzsikálást, szokott helyeken való vadfogást büntetés alatt tilalmaznának:

200. frttal büntettetnek az A. C. 5. R. 52. E. szerint, mely 12 forint büntetést határoz azon tisztt ellen, a ki felszabá-ditaná oly helyeken, a hol tilalmas volt, a mások marhá-jában kárt tehető eszközökkel vadászatot.

395. §.

6.) A közkötelesség elmulasztásáról.

Közkötelesség elmulasztójának neveztetik az, a ki a pol-gárzat irányábani törvény által kijelelt kötelességét nem tel-jesíti. Ennek esetei :

1.) A fejedelem iránti hódolásnak, személye, jogai, kor-mányzása ellen intézett merények meggátolásának, feljelenté-sének elmulasztása, melyek fenebb érdekeltettek, mint feje-delem személye elleni hűtlenség esetei.

2.) A polgári alkotmány, három egyesült nemzet jo-gai, négy bevett vallás szabad gyakorlása, sőt csak ma-gán elnyomatott polgár igazai (A. C. 3. R. 1. Cz. és az azt módosított 1744: 6. cikk értelmébeni) védelmének is el-mulasztása, mely az idézett törvények és az 1791: 5. cz. sze-rint azon büntetéssel sújtatik, melylyel a felségsértők és haza-árulók büntettetnek.

3.) A haza oltalmárai felülés (insurrectio) minden ne-mesi kiváltsággal élőköt illető kötelessége teljesítésének el-mulasztása. Ezért az egyházhelyi nemesek 12, azok kik ötnél ke-vesebb urbérest birnak 25, a tiznél kevesebbet bírók 50, a te-hetősebbek pedig 100 forinttal büntettetnek a tisztek által. Ha pedig ezen fontos kötelesség teljesítésébeni hanyagság annyira terjedne, hogy a nemes, a kihirdetett szükségnek idején, vagy jelen nem lenne, vagy megjelenvén a hadle-szállás és zászlóknak szokott helyekre vitetése előtt enge-delem nélkül eltávoznék, vagy teljességgel kimaradna, ma-ga személyére nézendő minden ingó javait örökösön, az ingatlanokat pedig örökbecs szerinti áron visszaválthatólag elveszti, ha méltó igaz mentsége nem találta, az A. C. 3. R. 19. Cz. 2. és 3. cikkei szerint.

4.) A hadra felülni tartozó rendeknek mustráról kimaradása vagy fogyatkozása. Kimaradás esetében az egyház-helyi 8, a tiz telket bíró 12, harmincznál kevesebbet bíró 20, a tehetősebb 40 forinttal büntettetnek a tisztek által, ha méltó mentsége nem találta. Fogyatkozás esetében pedig a köz-

nemes 12, a főrendti nemes ember pedig 24 forinttal büntetetik az A. C. 3. R. 20. Cz. szerint.

5.) A királyi hivatalosok és választott követeknek az országgyűléseni meg nem jelenése helyes ok nélkül, vagy onnan engedelem nélküli eltávozása. Ennek büntetése 200 forint, melynek harmada a fiscusé, harmada a vármegye vagy szék szükségére fordítandó, harmada a végrehajtó alispáné s illetőleg alkirálybíróé az A. C. 3. R. 17. czíme szerint, mely büntetést hogyha az országgyűlés elnöke felvételni elmulasztaná, azt az elnökön felvételni a fiscalis director kötelessége, a C. C. 5. R. 18. cdictuma szerint.

6.) Az éjjeli őrzés kötelességével tartozó egyházhelyi nemesek, ha azt elmulasztják, a tisztek által 12 frttal büntetnek, az A. C. 5. R. 41. E; C. C. 5. R. 23. E. szerint.

7.) A tisztek ha elmulasztják arra vigyázni, hogy az ejtelek és vékák a kolozsvári ejtelekhez és vékákhoz alkalmazzassanak, 200 frttal büntetnek, a C. C. 5. R. 28. E. szerint.

8.) Az adósságokat felvenni elmulasztó tiszteken mind annyiszor 200 frtot rendel a director által felvételni a C. C. 4. R. 15. Cz; valamint azon tiszteken is, kik a mások feliségét eltartoztatók iránt kedvezéssel viseltetnek 1. R. 1. Cz. 8. czikke; vagy ha a csaló ötvések ellen elégtételt nem eszközölnek az A. C. 5. R. 18. E. szerint, vagy ha általában végrehajtói tisztokban el nem járnak.

9.) A kamaraispánok, ha a nemességnek és székelységnek házok szükségére elegendő sőt, a törvénytől meghatározott áron adni elmulasztanak, a panaszlók kérésére fiscalis director által k. tábla elébe idéztetvén 200 frttal büntetnek, az A. C. 3. R. 15. Cz. 2. czikke szerint.

10.) A kik az elfogott gonosztevőket harmadnapon túl tisztek kezébe szolgáltatni elmulasztanak, naponként három nehéz girával (12. frt.) büntetnek a H. K. 3. R. 32. cz. szerint.

11.) A vármegyék és székek által pénztárnoki hivatalra kinevezett személy, ha ezen hivatal helyes ok nélkül felvállalni nem akarná, 200 frttal büntetetik a C. C. 5. R. 50. E. szerint.

12.) A dézmaárenda szedői, ha a vármegye által kijelölt időben és helyen az árenda bévétele végezt meg nem jelennek, 100 frttal büntetnek a főtisztek által, melynek

fele az arendatoroké, fele a főtiszteké az executorokkal együtt, az A. C. 3. R. 4. Cz. 2. czikke szerint.

13.) Az országutakon levő hidak jókarban tartását elmulasztó közönségeket, az a miatt szenvedett kár megtérítésén kívül, a tisztek 12. frttal; a szabad k. városokat pedig, hasonló közkötelesség elmulasztásáért, a fiscalis director 200 frttal büntetteti az A. C. 3. R. 38. Cz. szerint, ugyanezen büntetés rendeltetik azon vámbirtokosok ellen is, kik a hidakat töltéseket és egyéb arra szükséges helyeket jókarban nem tartanak, az A. C. 3. R. 39. Cz. 1. cikkében.

14.) Azon szászok, kik az utasoknak pénzért szállást, élelmet nem szolgáltatnának, a székbeli tisztek által, vagy ha azok követelni nem akarnák, a fiscalis director által követeltetnek 200 frt. büntetésre, az A. C. 3. R. 80. Cz. 1. czikke szerint.

15.) Az elfoglalt jók visszafoglalását vármegye erejével (cum gente comitatus) eszközöző tiszttel mellett felkelni nem akaró nemesek 200 frttal büntettetnek, a C. C. 3. R. 7. Cz. 1. cz. szerint.

16.) A foglyok őrzésére előállani nem akaró lőfőszékelyek 200 frttal büntettetnek a C. C. 3. R. 8. Cz. 11. cz. szerint.

396. §.

7.) A bűntevők pártolása.

Bűntevők pártolásának nevezetik azon tett vagy elmulasztás, mely által eszközöltetik akár a bűnvégrehajtásának könnyebbitése, akár a bűnös büntetlensége. Ezen bűnbe esnek törvényeink szerint

1.) azon tisztek, kik halálra ítélt gonosztevőknek megkegyelmeznek, vagy más elfogott bűnösöket pénzzel megbüntetvén, elbocsátanak, vagy hatálra ítélt foglyot a tömlőcztartóval elbocsáttatnak. Ezek 500. frttal s hivataluk elvesztésével büntettetnek az A. C. 3. R. 47. Cz. 1. és 16. cikk szerint.

2.) Azon tisztt vagy nemes ember, a kia gonosztevőkkel egyetértene, sőt tudva a hamis keresetből részt venne, mint bűntárs, azon büntetéssel büntettetik, melylyel a bűnös, ugyanazon cz. 11. czikke szerint; mely

3.) azon nemes emberre, a kia bűnöst megfogná és sem törvényt nem láttatna, sem tisztt kezébe nem bocsátaná, hanem ingyen vagy jutalomért elbocsátaná, 200 frt. büntetést határoz.

4.) Azon faluk, melyek czirkáláson kiadott gonosztevőket, orgazdákat, latrok pártfogóit, kik a kiadás után a faluban nyilván laktak, lappangottak, meg nem fognák; ugy szintén azon falusbirák, kik a tisztektől elfogatás végett kijelelt gyanus nem nemes embereket kézbe nem adnák, büntettetnek 200 frttal, melyet a falusbirák helyett, azon földesur vagy más akárki fizet, a ki őket a gyanus személy elfogásában akadályoztatta u. a. Cz. 4. cikke szerint. Ha pedig a falusbirák csavargó, szegénységen erőszakkal élődő sokadalmas és egyéb utonjárók után leselkedő embereket el nem fognának, vagy velők nem birván a tiszteknek hirt nem tennének, 500 frttal büntettetnek az A. C. 3. R. 49. Cz. 1. cikke szerint.

5.) Az elfogott bűnöst elszalasztó falusiak, ha 15. nap alatt azt bé nem fogják, 200 frttal, ha pedig akár az ilyen készakarva, akár a tisztek vagy mások által kezökbe adottat szalasztanák vagy bocsátanak el, 200 frttal büntettetnek az A. C. 3. R. 47. Cz. 5. cz. szerint.

6.) Tolvajkiáltásra és harangfélreverésre ha a faluk fel nem támadnának és a gonosztevőket (vagy az A. C. 2. R. 12. Cz. 7. cikke szerint a harminczadot megszökött embereket is) falujokban vagy határukban meg nem fognák, tiszttal kezéhez nem vinnék, vagy a tolvajkiáltó vagy panaszló ember kérésére le nem tartoztatnák: 200 frttal büntettetnek, s a panaszló kárát is megtéríteni tartoznak u. a. Cz. 6. cikke szerint.

7.) Azon urak vagy nemesemberek, kik a halálra ítélt gonosztevőket, megintetésök után is kézbe adni, vagy a kitűzött időben törvényszék elébe állítani elmulasztanak, 500 frttal büntettetnek; és ha ezen büntetés felvétele után is magok körül tartanak s pártfogolnak, mindannyiszor ismételtetik a büntetés; ha pedig nem halált érdemlő a dolog, hanem csak fizetést, a tisztek elégtételt kérvén a törvénytől megítélt summáig, ha azt megtagadnák s a kitűzött időre sem fizetnék meg, a követelt összezen kívül 200 frt. büntetést is felvesznek rajtok; és ha ezt erőhatalommal megakadályoztatnák, elvesztik visszaválthatólag azon helybeli saját jószágukat, a hol a végrehajtást megakadályoztatták, u. a. Cz. 7. cikke szerint.

8.) Ha valamely földesur jószágában lappangó tolvajok, gyilkosok, gyujtogatók, hamis pénzt vagy levelet ké-

szitók elfogására, felkereséstük s kinem adatásuk után megjelenő főispán vagy emberei ellen felkél (insurrexerit) és megakadályoztatta, hogy azok és az azok elfogatását erőhatalommal gátolt emberei elfogattassanak, s nem is igéri, hogy azokat törvényszék elébe állítja, vagy ha igérte volna, azt nem teljesíti: azon jószágát, melyben ezeket elkövette, örökre elvesztvén, az fiscusra száll s adományozhatová lesz, a Mátyás 6. V. 48. cikke 4. §. szerint.

9.) Az egyházhelyi nemések, ha fel nem kelnek a tisztek mellett a gonosztevők kergetésére, 12 frttal büntettetnek, az A. C. 3. R. 47. Cz. 9. cz. szerint.

10.) Azon falu vagy város, mely határán lappangó gonosztevőknek gazdálkodik, vagy azoknak kergetésére fel nem támad, tiszteknek s más faluknak a felől hirt nem teszen, 500 frttal büntettetik; a bíró pedig ha rajta mulnék, el, harmad magával karóba veretik. Ha pedig a bíró hire nélkül egyes ember gazdálkodott vagy mulasztotta volna el a hirtételt, hibájáért a közönség nem szenvedhetvén, az halállal büntettetik u. a. Cz. 10. cikke szerint.

11.) A fiscalis tisztek a hatóságuk körében lappangó megítélt gonosztevőket ha elfogatni s megbüntetni elmulasztának, vagy a még meg nem ítéltet törvényszék elébe nem állítanak: akárholott találtató javaikból felvétethető 500 frttal büntettetnek, melynek kétrésze a panaszlóé, harmada pedig a végrehajtóké, u. a. Cz. 15. cikke szerint.

12.) A felelők vagyis azon személyek, kik jótállanak aziránt, hogy a gondviselésük alá nem bizott marhák a hátráról vagy a gazdák udvarairól ellopni nem fognak, mint orgazdák halállal, az ilyeneket fogadó falu pedig 200 frttal büntettetik u. a. Cz. 8. cz. szerint.

13.) A tömlöcztartók vagy porkolábok, ha halálra ítélt rabot bocsátának el, halállal, ha pedig olyat, a kinek valamit fizetni kell, eresztenének el, az okozott kár megtérítésével büntettetnek, u. a. Cz. 16. cz. szerint.

14.) A kik a tisztek által letartoztatott lézengőket tudva elbocsátának (A. C. 5. R. 9. E.), vagy az általuk felkért csavargókat ki nem adják, törvényszék elébe idéztetvén, 200 frttal büntettetnek, az A. C. 5. R. 10. E. szerint.

15.) Az utlevél nélkül bujdosó lézengő olyan embereket, kik bé nem tudják bizonyítani azt, hogy igaz járatbe-

liek, tudva elbocsátók 200 frttal büntettetnek, az A. C. 5. R. 9. E. szerint.

16.) A kik a hűtleneket, számtüzötteket s egyéb vétkeket titkon vagy nyilván maguknál tartanak, azok iránt kedvezéssel, segedelemmel viseltetnének, azoknak szállást adnának: azon büntetéssel büntettetnek, melyet a pártfogolt gonosztevő érdemelt a Zsigmond 3. V. 9. cz. szerint.

17.) A ki önkéntesen béállott s már fel is esketett katonát duggatna, vagy annak elszökésére alkalmat nyujtana, az 1751: 2. cz. szerint a nálalevő szökevényt köntösével, fegyverével visszaadni, vagy ha elébbállott volna, akár más köntössel és fegyverrel ellátott katonát állítani, akár 61 frtit fizetni köteles, s ezen kívül a nemesember, városi és szabados még 61 frttal, adózó közember pedig 40 pálczaütéssel büntettetik. Ugyanezen pénzbeli büntetés éri azon tisztviselőket vagy földesurakat is, kik tudva elmulatnák a hatóságuk körében lappangó szökevényt elfogatni s visszaadni. Azokat, kik nem tudva fogadtak bé ilyen szökevényt, semmi büntetés nem találja, ha értesítette azt minden magával hozottakkal együtt visszaállítják (1751: 3)

18.) Azon magános személyek vagy tisztek, kik a szélességen latrokat pártfogolnak vagy szolgáljukká tesznek, 200 forinttal büntettetnek, melyet magánosokon a tisztek, tiszteken pedig a director vétet fel, a C. C. 3. R. 8. Cz. 5. cikke szerint.

397. §.

8.) Közhitelcsökkentése.

A polgárzatnak mind külső tekintete fentartása, mind belső ereje kifejtése végett, mindenekfelett szüksége van arra, hogy mindannak valósága iránt, a mi nevében iratik, állittatik, ígértetik, mindenki teljes bizodalommal viseltessék, abban ne kételkedjék, vagyis hogy hitele legyen. Mindazon cselekedetek, melyek ezen bizalom gyengítésére eszközül szolgálnak, úgy tekintethetnek ennélfogva, mint polgárzat elleni bűnök, és közhitelcsökkentésének neveztetnek. Ilyenek:

a.) A közhitelű levelek vagy szabad menedők megsértése (violatio litterarum fidei publicae vel salvi conductus) a H. K. 1. R. 14. cz. 9. §. szerint. Minthogy a törvény

ezen bünt megkülönbözteti a közhiteltű pecsét által hitelesített hamislevél készítésétől, melyről a H. K. 2. R. 16. címében külön rendelkezik; és midőn *salvus conductus*, az A. C. 3. R. 14. Cz. szerint a fejedelemtől adatni szokott olyan utlevelet is jelent, mely a C. C. 3. R. 2. Cz. 1. cikke szerint csak a haza fiainak, „idegen kereskedő rendeknek s egyéb rendeknek és idegeneknek” pedig nem adathatik: ezen pont alatti bűnön olyan cselekedetet lehet érteni, mely által valaki a számára, fejedelem és haza nevében, közhiteltű pecsét alatt kiadott biztosító s illetőleg utlevelek ellenére megsértetik, s azáltal a fejedelem és haza biztosítása iránti bizodalom csökkentetik.

2.) Hamis pénzverés, vagy ilyennek tudva nagy mennyiségbeni használása a H. K. 1. R. 14. cz. 4. §. szerint. Ezen bünt követik el, az A. C. 3. R. 55. Cz. szerint azok is, kik ország és fejedelem megegyezéséből pénzveretésre szabadságot nyervén, azt nem veretik az „ország és fejedelem czimere, czime és képe alatt” vagy az „akkori időben megegyezett quantitasu ligában;” valamint azon nemes ember is, ki urbérese ilyen bűnét tudta és abban megegyezett; nem különben azok, kik mintegy tíz husz forint mennyiségű hamispénzt tudva vennének vagy költenének el; végre azon ötvesek s egyéb mesteremberek, kik aféléket metszenének, vagy a kik metszeni akarnának.

3.) Hamislevél- vagy pecsétkészítés, vagy ilyeneknek tudva használása ítélőszék előtt a H. K. 1. R. 14. cz. 3. §. szerint. A H. K. 2. R. 16. cz. külön rendelkezvén a közhiteltű pecsétek tartói által készített hamislevelekről: ezen bünt azon magános vagy tisztviselő emberek követik el; a kik nem közhiteltű pecsétek tartói, bárminemű hamislevelek és akár ország vagy fejedelem, akár magánosok czimerével ellátott hamispecsétek készítése által.

Ezen elősorolt bűnök, mint az idézett törvények által haza s fejedelem iránti hűségtelenség esetei közé igtatottak, azon büntetéssel sújtoltattak, melylyel a felségsértők s hazaárulók; azon különbséggel a hamis pénzt verő urbéresekre nézve, hogy azok életének meghagyása a fejedelem kegyelmétől függ, javaik pedig földesuraikat illetik, ha az vétkök tudója s helybenhagyója nem volt; és hogy az, a ki őket tetten találva megfogja, nálok talált javaikat maga

számára elveheti az A. C. 3. R. 55. Cz. 1. cikke szerint; és hogy általában a lefoglalt hamis pénz becsárának $\frac{1}{3}$ -da a feladó jutalma, az 1747: 12. cz. szerint. Ide számláltathatják még

4.) a hamismértékek használása, a mi meg-esik vagy hamis mértékkeli igaz mérés, vagy igaz mértékkeli hamis mérés által. A csalás ezen közhitelt csökkentő neméért a városokat a fiscalis director 200 frttal, vármegyei székely- és szászföldi tisztek felsőbbsége alatt levő személyeket pedig illető tiszteik 12 frttal büntetik; hamis mértéknek a neveztetvén, a mely nem egyezik a kolozsvári, mint az egész országra nézve próbamértékkel, az A. C. 3. R. 45. Cz. szerint.

398. §.

9) Közkincstár károsítása.

Közkincstár károsítása képzete alá tartoznak mindazon cselekedetek és elmulasztások, melyek által az eszközöltetik, hogy a polgárzat költségei fedezésére rendelt jövedelmek vagy éppen ne, vagy legalább azon mértékben ne fordíttathassanak rendeltetésök czéljára, a mely mértékben fordíthatniok kellene vagy lehetne. Ide tartoznak a következők:

1.) Az adó beszolgáltatásának elmulasztása, melyet ha valaki az országtól rendelt időkre bé nem szolgáltatna, s az alispán által szolgabírák közbejöttével tetetett megintése után is késedelmeskedésének helyes okát bé nem bizonyítaná, az adón felül 12 frttal büntetettik az A. C. 3. R. 2. Cz. 7. cikke szerint. A ki pedig megbüntettetése után sem szolgáltatná bé közadóbeli tartozását, jószága elvétetik s annak adatik által, a ki az arra rótt adót lefizeti, a kiváltásig használhatólag; ezen büntetés végrehajtására kimenni a tisztek hivataluk elvesztése s törvénysértés büntetésének (mely a C. C. 5. R. 1. E. szerint 200 frt.) terhe alatt köteleztetvén a C. C. 5. R. 40. E. szerint.

2.) A ki az arany- ezüst- és rézbányákból nyert érczek tizedét a fiscus tárházába bé nem szolgáltatja, a director által k. tábla elébe idéztetvén, első tetteért 500 frttal, másodikért 1000 frttal, s így mindannyiszor öregbülő pénzbeli büntetéssel büntetettik az A. C. 2. R. 9. Cz. 1. cz. szerint. Két-száz forint büntetéssel sujtoltatik az is, a ki a királyi váltóház engedelmeiből maga számára megtartott aranyon, ezüsten

és ónon kívül, aranyát, ezüstét s ónát a váltóházon kívül másnak adná el; valamint az is, a ki a mosott poraranyból a tizedet ki nem adná, vagy beváltani nem akarván a k. pénzverőházba nem vinné, a tilalom ellen eladott vagy megtartott mennyiség becsü szerinti árán kívül, az A. C. 2. R. 16. Cz. 4. és az 1747: 9. czikkek szerint.

A kéneseő fiscus tárházán kívül másnak eladó, és ilyen kéneseő fiscus tárházán kívül mástól vásárló, tetten találatván, a kéneseő elvesztésén kívül 500 frttal büntetetik; a tett elkövetése után fedeztetvén fel, az 500 frt büntetésen kívül a vásárlott s illetőleg eladott kéneseő árát is fizetni tartozik, az A. C. 2. R. 9. Cz. 2. czikke szerint.

4.) A salétromot főző vagy főzető, ha azt mielőtt vele a fiscalis praefectusokat megkínáltatta volna másnak eladná, 200 frttal, ha pedig az országból kivinné, tetten találatva 200 frttal s a salétrom elvesztésével, különben a pénzbeli büntetésen kívül, a salétrom árának fizetésével büntetetik az A. C. 3. R. 50. Cz. és a C. C. 5. R. 1. edictuma szerint.

5.) A fejedelem engedelme és az ország ahoz járult megegyezése nélkül sóaknát nyitók, vagy a maguk határán talált sót másnak akár pénzért akár ingyen szolgáltatók első tettökért 200, másodikért 400 frt, s így tovább öregbülő pénzbeli büntetéssel büntetettnek. A kik pedig mások határáról akár titkon, akár nyilván sót vinnének, rajtaéretvén, minden náluk találatott marháikat (vagyonaikat) elvesztik s azon felül díjukat is fizetik az A. C. 3. R. 15. Cz. 1. cz. szerint. Azok, a kik sóval kereskedvén nem Portuson, hanem másutt adják savukat hajóra, minthogy ez lopásnak tartatik, 200 frttal büntetettnek és az ellopott sónak is portusi árát fizetni tartoznak, a C. C. 3. R. 16. Cz. 2. czikke szerint.

6.) A ki az országból miveletlen aranyot vagy ezüstöt vinne ki, tetten találatván, fiscus tárháza számára tőle elvételük s azonfelül ország végzése elleni cselekedetért 200 frttal büntetetik, ehhez semminemű törvényfolyás nem kívántván; ha pedig tette azután tudódnék ki, vagy a kivitt aranyot s ezüstöt visszaadni, vagy ahoz hasonlót, vagy pedig annak igazi árát tartozik fiscus tárházába szolgáltatni a 200 frt büntetésen kívül. Ugyanezen büntetés éri azon idegent, a ki műben levő aranyot vagy ezüstöt vinne ki; úgy azon hazafit is, a ki ilyen érczeket adna ki idegennek, hanemha annak ára jóféle arany- vagy ezüstpénzzel kifi-

zettetett; valamint azokat is, kik jóféle pénzt váltanak kivitel végett rossz pénzzel, vagy kivisznek a nélkül, hogy azokért valami hasznos dolgot hoznának bé a hazába; végre azokat is, kik aranyot, ezüstöt vagy jóféle pénzt választás vagy veretés végett kivinnének, vagy bármiféle kincset, tartás végett, a háborus idők kényszerítő szükségének esetén kívül, kiküldenének, az A. C. 2. R. 16. Cz. 1. 2. 3. 5. cikkei szerint.

7.) Az arany- vagy ezüsthamisításért az 1755: 5. cikk szerint

a.) azok, kik a bányásztélőszék felsőbbbsége alatt vannak, az előtt megpereltethetnek tetten találatva, sőt alapos gyanura is elfogattathatván, a meghamisított ércz elvesztésével (becsárának $\frac{1}{3}$ -da a feladó jutalma lévén az 1747: 12. cikk szerint); s azon kívül annak ára megfizetésével büntettetnek. A vétek ismétlése esetében, ezen büntetésen kívül, mindannyiszor 50 pálcza ütésig testi büntetéssel is sujtoltatnak és ha tehetségük nem lenne a pénzbeli büntetés lefizetésére, azt érczbányákban vagy sóaknáknakban dolgozásérti napi bérökkel, melyből azonban tartatásuk költsége levonatik, kényszerítettnek lefizetni.

b.) Azok, kik földesuri felsőbbbség alatt vannak, az uriszek előtt ítéltetnek ugyanazon büntetésre.

c.) A birtokos nemes, tetten találatván, elfogattathatik s a tett helyéhez képest bányász- vagy uriszek elébe idéztetvén, első tetteért a hamisított ércz elvesztésével s annak ára fizetésével büntettetik, azután pedig mindannyiszor ezen büntetésen kívül 200 forinttal is. A vétek elkövetése után fedeztetvén fel, a fiscalis director által ítélőbirája előtt pereltetik s ugyanazon módon büntettetik; maga — ha hamisított ércz találatott kezén — el nem fogattathatik, de az ércz a helybeli tiszt által elvétethetik, a hamisítót kiadni köteles lévén. Birtoktalan nemesek kezest állítani köteleztetnek aziránt, hogy illető birájuk előtt maguk mentésére meg fognak jelenni és megítéltetvén, ha a büntetés fizetésére tehetségek nem lenne, mindaddig fogva tartatnak, míg fizetés vagy bíró ítélete szerinti szenvedés után eleget nem tesznek.

d.) Az egyházi személyek a fiscalis director által illő birájuk előtt követeltetnek, egyházi törvény és jogaik szerint.

e.) A bányásztisztek a bányásztélőszék előtt mepereltetvén, az ércz elvesztésével, annak kétszeres ára fizetésé-

vel s azon kívül még a fejedelem tetszésétől függő más büntetéssel is büntettetnek.

9.) A harminczadot megszőkött emberek letartozlattatván a harminczados vagy emberei által, s azon helység főbb birtokosai- tisztei- s hites törvénytevőiből alkotandó ítélőszék elébe állittatván, 200 frttal büntettetnek, melynek harmada az ítélőbiráké, két része pedig fiscusé az A. C. 2. R. 12. Cz. 6. czikke szerint. A kik pedig csalfa bizonyítványok ereje mellett csalárdul kertülik ki a harminczadfizetést, tetten találtatván, azon helybeli törvényhez értő s arra köteles nemesemberekből alkotandó ítélőszék elébe állittatnak s harminczad alá tartozó minden javaik elvesztésével s a harminczados költsége megtérítésével büntettetnek. Ha pedig azután tudódnék ki, a nemesek és városiak illető bírájuk előtt pereltetnek, s megítéltetvén, a csalárdul elhajtott marháknak háromszoros árán marasztaltatnak el; azon kivül a végrehajtó tisztek jutalmát is 12 forintban fizetvén. Urbéresre, ezen esetben a harminczados, földesurától kért törvényt, ha az a földén s hatalma alatt levőt sem kézhez nem adta, sem törvényt nem szolgáltatott: urbérese dija a tisztek által a földesur javaiból felvétellett s a harminczados kezébe adatott; ha pedig másodszor sem szolgáltatott törvényt, illő bírája elébe idéztetvén, az urbéres kétszeres dija és a harminczadot kikerült marhák háromszoros ára fizetésére szorítottat, u. a. Cz. 3. cz. szerint.

A kik a harminczad kikerülése végett tilalmas utakat nyitnának vagy ilyeneken járnának, ha birtokosok, minden velök találtatott vagyonaik elvesztésén kívül, 500 fttal büntettetnek; az idegeurek és birtoktalanok pedig megfogatván, érdemök szerinti büntetésre a közelebb fekvő várakba vitetni rendeltetnek, a C. C. 3. R. 3. Cz. 1. cz. szerint.

399. §.

10.) Közkereskedés gátlása.

Közkereskedés gátlásának nevezetik azon cselekedet, mely által heti és országos vásárokon vagy azokon kívül az áruk eladása- és vevésebeli törvényes szabadság korlátoztatik, melynek az A. C. 3. R. 51. Cz. szerint elve az, hogy minden dolgokkal szabadon kereskedhetni, csupán azokat véve ki, melyekre nézve ezen szabadság „per speciales regni constitutiones articulusokban

avagy publicum edictumokban névszerint korlátoztatott." Ilyenek

1.) az áruknak vámvételen kívüli terhelése, az el nem adhatottak kivitelének gátlása s kényszerített lerakatása, csekély ár ígérese által másoknak a vásárlástól elrekesztése, melyek az A. C. 5. R. 93. E. szerint 200 forinttal büntetnek.

2.) A hazafiaknak adásvevésbeni korlátozása akkor, a midőn az a külföldieknek megengedett, a mit 200 frttal rendel büntetni a C. C. 5. R. 13. E.

3.) A hazafiaknak adás- és vevéstől elrekesztése akkor, a midőn a helybeli városiaknak szabadon adni és venni. Ezt is 200 frttal bünteteti a C. C. 5. R. 14. és 15. E.

4.) Azon kereskedők, kik egyedárusságot (monopolium) követelnek, hamis mértékkel csálnak, a helybeli tisztek által 200 frttal büntetnek a C. C. 3. R. 15. Cz. szerint.

5.) Azon sz. királyi és mezővárosok, melyek a nemesek adásvevésbeli szabadságát, vám vagy más fizetések felvétele által (teloniorum aliarumque taxarum exactionibus) korlátoznak, mindannyiszor 200 mírt pénzbeli büntetésre követtetnek a fiscalis director által, az 1791: 29. cz. szerint.

400. §.

11.) A széktörésről.

Széktörésnek (fractio sedis) nevezetik minden olyan cselekedet, mely által azon tisztelet sértetik meg, mely a polgári alkotmányunk szerint tanácskozási vagy bíráskodási joggal felruházott gyűlések iránt mindenki viseltetni köteles. Széktörés bűnébe esik általában a H. K. 2. R. 69. cz. szerint az, a ki a gyűlésben olyat beszél, a mit beszélni nem szabad, vagy ott valakit becsületében megsért; különösen pedig az országgyűlésen az, a ki más vélekedéseket sértegetvén, midőn az elnök által rendtartásra szólíttatik fel, nem engedelmeskedik; úgy szintén a ki más beszédébe szól, azt félbeszakasztja, zavarja, vagy egyébiránt lármát okoz az 1791: 11. cz. ff. és gg. alatti pontjai szerint, melyért 100 frttal büntetetik a H. K. 3. R. 3. cz. 10. §. szerint. Ezen törvény 50 frt büntetést határoz arra nézve, a ki az ítélőszékek tekintetét sértené meg (violatio sedis judicariae), mely büntetés ingó dolgokkal is kifizettethetik azon megjegyzéssel, hogy a k. táblán széktörő addig ki

nem bocsáttatik, míg valósággal eleget nem teszen, a H. K. 2. R. 69. cz. 4. és 5. §. szerint. Székelyföldön a széktörés 24 gira vagy 12 mfrt, az 1555: C. 5. p. szerint.

401. §.

12.) Az igazság kiszolgáltatásának gátlása.

Az igazság kiszolgáltatását gátló cselekedetnek nevezetik az, amely az ítélő hatalom munkálkodását akadályoztatja akár azáltal, hogy a bírót az ítéletmondástól, vagy a sérelmet a bíróhozí folyamodástól eltartoztatja; akár azáltal, hogy a bíró ítéletét süketlenné tenni igyekezik. Ezen bünt követik el törvényeink szerint

1.) azok, a kik az ország rendes bírót megölik, elfogják, megverik, sebhetik; a kik a törvényes végrehajtásban foglalatoskodó regiusokat (ha szinte megbékélt volna is a gyilkos a megöletett feleségével vagy gyermekeivel, az A. C. 3. R. 44. Cz. szerint), káptalan- vagy konventbeli személyeket megölik, sebesítik, verik; nem különben azok is, kik a pereik folytatása végett akár a felséghez, akár az ítélő székek helyére, akár az országgyűlésre utazókat megölik, a H. K. 1. R. 14. cz. 11. 12. és 12. §. szerint; nem különben a kik a végrehajtásban foglalatoskodó fő- vagy alispán és szolgabírák ellen feltámadnának erőszakot elkövetőleg, a Mátyás 6. V. 67. cz. szerint. Ezen büntények a hítlenség esetei közé levén számítva, úgy büntettetnek mint a felségsejtés és hazaárulás.

2.) Azok, a kik a peresfölt vagy a törvénytevőket fenyegetnék, 200 frttal büntettetnek az A. C. 4. R. 1. Cz. 4. czikke szerint; valamint azok is, kik a tiszteket hivatalos eljárásukban segedelmezőket, kicsapongás esetein kívül, perrel fárasztanak, a C. C. 4. R. 5. Cz. 3. cz. szerint.

3.) A kik a fejedelemtől, igaz ügy ellen, hamis előterjesztésekkel törvénytelen parancsot (illegitimum mandatum) eszközölnek annak akadályoztatására, 200 frttal; azon hitet írődeákok pedig (cancellaristák), kik tudva akárki előterjesztésére ilyen parancsokat, avagy annak nyerhetése végett a fejedelemhez kérelemleveleket írának, becsületök s hivataluk elvesztésével büntettetnek, a C. C. 4. R. 4. Cz. 2. cz. szerint.

4.) A törvénytelen költ ítéletek végrehajtását a már egyszer elhasznált ellenállás (repulsio) menedékéveli élés

után, ugyanazon menedék ismétlése által (binaria repulsio) akadályoztató a H. K. 2. R. 75. cz. 3. és 15. §. szerint ugy büntetetik, mint a felségsértő vagy hazaáruló, azon különbséggel, hogy az elmarasztalt személy elfoglalt vagyonainak harmada azt illeti, a ki ellen ezen bünt. elkövette a H. K. 2. R. 57. cz. 3. §. szerint.

5.) Azon törvényes végrehajtók (executores), a kik a fiscus pereiben költ ítéleteket végrehajtani elmulatnák vagy halogatnák; ugy szintén azok is, kik ilyen perben költ ítéletek végrehajtását törvénytelen fejedelmi parancsokkal gátolnák: 200 frttal büntetnek, a fiscalis director által követeltetvén az A. C. 4. R. 9. Cz. szerint; ugyan ezen büntetésen kívül még hivataluk elvesztésére is követelheti a fiscalis director, a sérelmes kérésére, azon rendes végrehajtókat, kik végrehajtói köteleességükben el nem járnak, az A. C. 3. R. 42. Cz. 2. cz. szerint.

6.) Azon udvarbirák és tisztviselők, kik akár a fiscus, akár mások jószágaiban a törvényes ítéletek végrehajtását meg nem engednék, törvény elleni engedetlenkedésükért a kár megtérítésével és kisebb hatalmaskodás büntetésével (mely 50. frt. a H. K. 3. R. 3. cz. szerint) büntetnek az A. C. 4. R. 1. Cz. 8 czikke szerint.

7.) Azon katonák, kik a végrehajtó tisztek által felvétetvén, azok parancsolatai iránt engedetlenek volnának, tejenként 12 frttal lakolnak, a C. C. 4. R. 5. Cz. 3. czikke szerint.

II.) A polgárok elleni bűnökről.

402. §.

Ezen bűnök képzete- s neveiről.

Polgárok elleni bűnnek nevezetethetik azon büntetésre méltó cselekedet, mely nem az egész polgárzat, hanem az egyes polgárok lételét, jóllétét biztosító hazai törvényeket sérti. Az ezen bűn képzete alá tartozó cselekedetek vagy olyanok, melyek az egyes polgárok személyes jogait sértik, mint a gyilkosság, bénítás és fajtalanlás; vagy olyanok, melyek a polgárok szerzett jogaira nézve veszélyesek, mint a tolvajság, rablás, gyújtogatás és ingyen gazdálkodtatás.

403. §.

1.) A gyilkosságról.

Gyilkosságnak neveztetik azon cselekedet, mely

által valaki embertársát életétől fosztja meg. Ezen bűnnek törvényeinkben előforduló nemei e következők:

1.) Az ítélőbirák, rendes végrehajtók vagy peresfél megöletése, a H. K. 1. R. 14. cz. 11. 12. 13. §. szerint.

2.) Atya, feleség, férj negyedízigleni vérek (a kik közé számláltnak a szülékre nézve gyermekeik is a H. K. 2. R. 43. cz. 5. §-ban), meggyilkolása, u. a. cz. 5. §. szerint.

Ezen két pont alatti gyilkosságok az idézett törvények és illetőleg az A. C. 3. R. 48. Cz. szerint hűtlenség esetei lévén, úgy büntettetnek, mint a felségsértés és hazaárulás.

3.) Étetés, vagy is valakinek méreggeli megölése. Ez csak Szt. István végzése 2. K. 32. fejezetében fordul elő, mely azt rendeli, hogy az étető adassék által a megöletett atyafiainak kényők szerinti megítélés végett (*secundum eorum velle adjudicandum*).

4.) Szántszándékos gyilkosság. Ezt, akár mely kar- és rendbeli ember legyen elkövetője, a Mátyás 6. V. 51. és Ulászló 1. V. 82. cikkei mindennemű váltságnak és királyi kegyelemnek is kirekesztésével megöletettni rendelik. Halállal büntetett ezt a H. K. 3. R. 5. cz. 4. §. is, valamint a székelyek saját 1555-beli törvényének 37 pontja is, e szókban: „Szántszándékkal való halálért a gyilkos meghaljon, a vajda urak kegyelme, még a királyé is meg ne oltalmazhassa a peres ellen“.

5.) Szántszándékos ember öletés, vagy a gyilkosságnak azon neme, melyet valaki más által vitet végbe (*assasinium*). Ezen bűnnek két esete fordul elő törvényünkben: egyik a H. K. 2. R. 43. cz. 5. §-ban az, a midőn az aszszony tulajdon gyermekét rosszlelküleg (*malitiose*), más a H. K. 2. R. 44. cz. 3. §-ban az, a midőn papi személy valakit szántszándékkal (*voluntarium et deliberatum homicidium*) patraverit aut perpetrari fecerit megölet, mindkét esetre nézve halál büntetése (*capitalis sententia*) rendeltetvén.

6.) Testületileg elkövetett gyilkosság, vagy azon eset, a midőn valakit nem egyes ember vagy emberek ölnek meg, hanem valamely testület közhatározata következtében ölet meg ok nélkül. Ennek egy esete fordul elő a H. K. 3. R. 20. cz. 1. §-ban, az t. i. midőn egy város testületileg (*tamquam communitas*) valamely nemest igaz ok nélkül foszt meg életétől (*morti tradiderit*). Ezen tettért nem lakolnak minden polgárok, hanem csak a bíró és esküd-

tek büntettetnek halállal és személyükre nézendő minden javaik elvesztésével, melyeknek két része a fejedelmet, harmada pedig az ellenfélt, vagy is a megöletett véreit illeti.

7.) Vigyázatlanságból elkövetett gyilkosság (homicidium culposum), melynek büntetése a H. K. 3. R. 5. cz. 3. és 4. §. szerint az, hogy a gyilkos díját fizeti, a megöletett atyafiai számára. Az idézett §§. ugyan is a gyilkosságnak két esetét különböztetik meg, az egyikre díjfizetést, a másikkra pedig halált rendelve büntetést; mi dőn pedig a 4. §. halállal büntettetni azon gyilkosság nemét rendeli, mely szántszándékkal követtetett el (homicidiumque deliberate patratum fuerit), a díjfizetés büntetését azon gyilkosságra nézve lehet és kell érteni, mely nem szántszándékos, az ilyen pedig vigyázatlanságból elkövetettnek szokott nevezetni.

8.) Történetes gyilkosság. Erre nézve Mátyás 6. V. 51. cz. és a II. Ulászló I. V. 82. czikke 4. §-ában a határoztatik, hogy a gyilkos a megöletettnek rokonaival szabadon egyezkedhetik; a székelyek 1555-beli törvénye 59. pontjában pedig az, hogyha vajda kegyelméből nyert esztendő és három nap alatt meg nem békéltett a gyilkos, törvény szolgátságára reája.

9.) Büntelen gyilkosság vagyis a gyilkosságnak azon neme, mely személy és vagyon (H. K. 3. R. 22. cz.) védelme közt a megtámadó megölésével követtetik el. Büntelennek nevezetetik azért, mivel a gyilkos semmi büntetéssel s még díjfizetéssel sem büntettetik (H. K. 3. R. 21. cz. 3. §. 1555 : C. 41. p), ha magát a törvénytől meghatározott s általa bém bizonyíttatni is kellett körülményekkel mentheti, melyek a következők:

a.) Fegyveres kézzel ellenséges indulat s életét kockáztató (H. K. 3. R. 21. cz. 1. §), vagy vagyon elfoglalására intézett (H. K. 3. R. 22. cz. 2. §) megtámadtatás s az ölésnek azt rögtön (in continenti), nem pedig idő közbejöttével (post moram) követése (H. K. 3. R. 21. cz. 6. §.).

b.) A megtámadó részéről ütni, szúrni, vágni akarás (actus et punctum percutiendi), bárha az ölés előtt a megtámadtatott még meg nem üttetett vagy vágatott volt is (H. K. 3. R. 21. cz. 5. §).

c.) Bém bizonyítása annak, hogy a veszekedésre vagy verekedésre első okot a megtámadó szolgáltatott legyen (al-

terum ad contentionem et percussionem provocavit), azon esetben, ha nem lehetne bébizonyítani hogy melyik félnek ítése előzte meg a másikat (u. a. cz. 7. §).

d.) Bébizonyítása a vagyon védelme esetében annak, hogy a magát védelmező azt nem foglalás következtében birtokolta; az erőszakos foglalók magukat az elfoglalt jók birtokában büntetlenül nem védelmezhetvén (H. K. 3. R. 22. cz. 3. §) valamint

e.) annak is bébizonyítása, hogy a védelem mérsékléssel történt (cum moderamine inculpatae tutelae), vagyis annak, hogy másként a megtámadtatott magát élete s vagyona veszedelmeztetése nélkül nem védelmezhetette, hanem csak a megtámadó megölése által (H. K. 3. R. 22. cz. 5. §).

f.) Azon esetben, ha az ölés csupa fenyegetőzés következtében történt, annak bébizonyítása, hogy a megöltett halállal fenyegetőzött (minatus est alteri mortem) és hogy olyan ember volt, a ki fenyegetéseit végrehajtani szokta is tudta is (H. K. 3. R. 23. cz. 1. §).

A büntelen gyilkosságnak egy esete az is, a midőn férj paráznaságban talált feleségét megöli, melyért ha felesége azelőtt előtte gyűlöletes nem volt, és ha a paráznaság gyanújára azelőtt okot nem szolgáltatott volt, csak Istennek számol s mást vehet, a Szt. László 1. K. 13. fejezete szerint.

10.) Elpróbált gyilkosság. Erről csak a székelek 1555-beli saját törvényében van emlékezet, a 45 pont e szavaiban: „ha valaki egyik a másikat meg akarná ölni, és más ember oltalmazása miatt maradhat meg élete, huszonnégy girán (12. frt.) marad meg.”

Egyébíránt azon esetben, ha a felperes a gyilkosság vádját bébizonyítani nem tudná, feje váltságát tartozik az alperesnek fizetni annak ok nélküli háborításáért, a Mátyás 3. V. 28. cz. 7. §. szerint.

404. §.

2.) A bénításról.

Bénításnak széles értelemben lehet nevezni mindazon cselekedeteket, melyek által valakinek testi épsége sértetik meg. Ennek esetei:

1.) A szülék megverése gyermekeik által. Ennek az A. C. 3. R. 48. Cz. szerint büntetése volt az egyik kéz levágása, de a mely az 1791: 38. czikk által ettöröltetett.

2.) A negyedízigleni atyafiak megsebesítése, ország rendes birái s végrehajtói megverése vagy megsebesítése, melyek a H. K. 1. R. 14. cz. 5. 11. és 13. §§. szerint és az A. C. 3. R. 48. Cz. szerint a szülék megsebesítése is, hűtlenség esetei lévén, úgy büntettetnek, mint a felségsértés és hazaárulás. A székelyekre nézve az 1555-beli törvényük 44. potjában a rendeltetik: „hogya valaki egyik a másikat a földre leüti, hat girán marad, ha a földön veri vagy vérét ontja, 24 girán marad“ a 46 pontban pedig az, hogy „tetemtörés tészén 12 girát, a nagy seb is annyit, a szablyavágás is annyit, egy ujnyi seb teszen egy girát.“

3.) Tagbénítás, szem kitolás, a H. K. 1. R. 14. cz. 15. §. szerint, mint hűtlenség esete büntettetik. Ezt azonban a nemesekre nézve kell érteni, mert a nem nemesek keze, füle levágásáért, szeme kitolásáért, ábrázata megsebesítéseért 20. toga kitöréseért pedig 6 firt. büntetést határoz a H. K. 3. R. 3. cz. 14. §.

4.) Büntelen bénítás, sebesítés az, a mely önvédelem közt ejtetik és semmi büntetést sem von maga után, a H. K. 3. R. 21. cz. 5. §. 22. cz. 5. §. szerint.

405. §.

3.) A fajtalanságról.

Fajtalanságnak neveztetik a nomi ösztönnek személységet sértő, közbotrányt okozó s éppen azért tilalmas kielégítése. Ezen bűnnek esetei:

1.) A mostoha anyáknak s negyedízigleni véreknek megfertőztetése, mely a H. K. 1. R. 14. cz. 6. §-ában a hűtlenség esetei közé lévén számlálva, úgy büntettetik mint a felségsértés és hazaárulás.

2.) Az aszszonyoknak és leányoknak erőszakos megfertőztetése. Ezen bűn elkövetői halállal büntettetnek a II. Lajos 4. V. 36. cikke szerint; és hapa-raszt ember követte volna el ezen vétket nemes aszszonyokon vagy leányokon, azon kívül hogy ő halállal büntettetik, büntettetnek fia, leányai testvérei s ha nőtelen volna atyja is, a mennyiben azok nemzetsége közül soha senki városbíró, esküdt polgár, falusbíró hivatalára nem választathatik, fejedelem, urak és nemesek ndvarában nem szolgálhat, és semmi hivatalra fel nem vétethetik a II. Ulászló 7. V. 47. cikke szerint.

3.) Feleségrablás. Ezen bűnnek két esete fordul elő törvényeinkben: egyik az, a midőn a katona leányt rabol, annak szülei megegyezése nélkül; büntettetik a val a Szt. István 2. K. 25. fejezete szerint, hogy a leányt visszaadni azon kívül, ha tehetős, 10 tulkot, ha szegény öt ökröt fizetni köteleztetik, bár megbékéltet legyen a leány szüleivel azután; másik az, a midőn az oláhok „rosz szokások szerint tolvaj módon ragadnak“ feleséget maguknak; ezek az A. C. 5. R. 43. E. szerint halállal büntetnek, ha a leány vagy aszszony vagy azoknak szülei meg nem egyeztek benne, különben dijakat fizetik, mely a földesurat illeti s azon kívül a tiszteknek 12 forintot, a kik a bűntérsákon is dijt vehetnek fel maguk számára.

4.) Fajtalanság szoros értelemben (fornicatio), ha szabad ember más szolgájával fajtalankodik „de calvetur et depiletur;“ a harmadik esetben pedig „sit servus pariter cum ancilla aut redimet se,“ Szt. István 2. K. 26. fejezete szerint. Az A. C. 3. R. 47. Cz. 21. czikke azt rendeli, hogy a nőtlen paráznák „ne birsággal, hanem vesszővel büntetessenek, és annakutánna eklésiát követni tartozzanak, ha egymást el nem veszik; de ha egymást elveszik, meg ne vesszőztessenek, hanem eklésiát tartoznak követni.“

406. §.

4.) A lopásról.

Lopásnak neveztetik azon cselekedet, mely által más, ingó tulajdonától, minden igaz ok nélkül s tudva fosztatik meg alattomoson. Ezen bűn büntetését, mely a H. K. 1. R. 15. cz. kezdő §. szerint minden személy- és mennyiségre való tekintet nélküli felakasztatásban állott, meghatározta az A. C. 3. R. 47. Cz. 2. czikke ezen szókban: „Végeztetett, hogy valaki 100 pénz (50 xr.) érő marhát ellop és megtudatik, a falu büntesse egy frt. birsággal és a kárnak megfizetésével. Másodszor hogyha hasonló és csak annyit érő lopásban találtatik, akkor is a falu egy frttal büntesse meg, és a kárt fizesse meg, azon felül eklésiát conciliáljon. Harmadszor ha 100 pénzt érő lop, comperiáltatván felakasztassék érette.“

„Ha a lopás két forintot érő lesz, első vétkeért megfogattassék és a pellengéren vagy kézi kalodában igen igen

megveretessék, a kárt is fizesse meg, és az eklésiában poenitentia-t tartson. Másodszor hasonló vétkeért ismét megveretessék, a kárt megfizesse, a tisztek is flor. 12. megbírságot adják, és az eklésiát is conciliálja. Harmadszor hasonló vétkeért felkötessék.

„Ha pedig három forintnál többet érő lopásban találattik, comperiáltatván a dolog, minden tovább való halogatás, kedvezés és bírságlás kívül csak felakasztassék, ha a sententia előtt nem concordált a károssal; de ha a károssal megbékélt, díjával változzék meg a lopó, és egyszeri vétkéért adassék engedelem; mindazáltal a bélyegzés helyett a füle vágattassék el első vétkeért, ha díját le nem teszi, hogy megemertessék arról, és ha afféle dolgáért vágatott el nem egyéb casusban, comperiáltatván második vétke, felakasztassék, ha szintén concordált volna is.“ Ezen büntetésen módosított az 1791: 38. czikk annyit, hogy a fülevágatást eltörölte, és a tolvajnak hátán való bélyegeztetését rendelte, de csak az ismételt tolvajság esetére és akkor, a midőn a tolvaj megjobbulásához semmi reménység sem lehet. Ezen bűnnek nevei:

1.) A templom meglopása, mely a II. Lajos 4. V. 36. czikke szerint halállal büntetetik.

2.) Tolvajnak tartatik az is, a kinek kezénél lopott marha találtatván, szavatytost, vagy áldomásívókat bizonyságaul annak, hogy vásárolta, nem állit elő, a H. K. 3. R. 34. cz. 3. §. szerint.

3.) A ki többől halat lop, kivált a tók áradása és a halak tenyészése avagy „ivásának“ idején, tetten találtatván vagy futtában elfogattatván, díjának letételével szabadulhat; ha pedig azután tudatik meg, a tisztek által kártérítésen kívül 12 frttal büntetetik, melynek két része a panaszlóé, harmada pedig a végrehajtóké, az A. C. 3. R. 36. Cz. szerint.

407. §.

5.) A rablásról.

Rablásnak (praedocinium) nevezetik a lopásnak azon neme, mely erőszakoson követtetik el. Ennek büntetését általában, azaz a személyre, a rablott tárgy meunységére, a rablás minemiségére való tekintet nélkül a H. K. 1. R. 15. cz. k. §. úgy határozta, hogy legyen karóba vonatás, vagy kérekkel megütetés (praedones vero palo vel rota puniendi).

Hogyha a rablás tárgya templom, s annak elkövetői katonák, mint tenebb is közöltetett, a Mátyás 6. V. 61. cikke szerint, a nemes vezér minden vagyonai elvesztésével, a nem nemes pedig megéggetéssel büntetetik.

408. §.

6.) A gyújtogatókról.

Gyújtogatósnak nevezetik más vagyonának tűzzel elpusztítása. Ennek csak azon esetéről van emlékezet a H. K. 1. R. 14. cz. 7. §-ában, midőn valaki majorokat, falukat gyújtogat, melyért mint a hűtlenség esetei közé számolt vétékért, úgy büntetetik, mint a felségsértők és hazafutók. A H. K. 3. R. 23. cz. 1. §. bizonyítása szerint, a városok faluk s mások háza felgyújtásával csupa fenyegetés is halállal szokott büntettetni; a birtoktalan nemesek a tisztek által csupán gyanúra is elfogattathatván (A. C. 3. R. 47. Cz. 17. cikk).

409. §.

7.) Az ingyen gazdálkodtatásról.

Ingyen gazdálkodtatásnak nevezetik azon visszaélés, melyet az utazók azáltal követnek el, hogy a haza fiait ingyen szállásadással, élelmezéssel, szekér- s vonó marhaszolgáltatással terhelik. Ezen visszaélés minden kivétel nélkül, tehát azokat illetőleg is, kik azt hajdon az A. C. 3. R. 28. Cz. és a C. C. 3. R. 2. Cz. szerint a fejedlem engedelmeiből gyakorolhatták, el levén törölve a Leop. dipl. 18. pontja által, a ki azt bármi szín alatt gyakorolná, a sérelmes által felszolitandó fiscalis directortól akár holott találató javaiból felvételendő 200 frttal büntetetik, melynek fele a panaszlóé, fele pedig a directoré a végrehajtókkal együtt. Ha pedig a director elmulasztaná ezen büntetést felvételni, annak a director jószágából törvényes végrehajtók általi felvételését rendeli a C. C. 3. R. 1. Cz. 1-6 cikke. A jószágatlan nemesek és szolgák elfogattatnak s tisztehez vitetvén, a kárt megtéríteni tartoznak, magukat dijuk letételével válthatván meg, az A. C. 5. R. 27. E. szerint.

B.) A magán követelésű bűnökről.

410. §.

A magán követelésű bűnök neveiről.

A törvénytarunkban feltalálható azon bűntényeknek,

melyek elkövetése által magánjogi s névszerint kötelezettségi viszonyok létesíttetnek, nemei: 1.) a hatalmaskodás (actus potentiaris), 2.) befogatás (arrestatio), 3.) vérfurulás (proditio fraterni sanguinis), 4.) becsstelenítés (dehonestatio), 5.) hitszegés (perjurium), 6.) károsítás, 7.) közkötelesség elmulasztása, 8.) földesuri hatalommali visszaélés, 9.) zsarolás, 10.) csalás.

411. §.

1.) A hatalmaskodásról s elkövetése módjáról.

Hatalmaskodásnak általában neveztetik azon bűntény, mely által valakinek személyes vagy vagyontárgyazó jogai tettelesen és méltatlanul sértetnek. Ezen bűntényt jellemző, s azt a rablás, lopás, gyilkosság, bénítás közkövetelésű bűntényeitől megkülönböztető kellék az, hogy úgy hajtassék végre, mint önhatalom s önbíróság gyakorlása olyan személy ellen, a kit per útján kellett volna követelni, a mit a C. C. 4. R. 16. czime ezen szókkal fejez ki: „potentia az, midőn valaki sem bírakat, sem egyéb tiszteket nem requirál valamely embernek megfogása vagy valamely marhájának vagy javainak elvétele felől, hanem maga tulajdon erejével, authoritásával megfogvalakit vagy javait elveszi és elfoglalja.“ Midőn tehát valaki akár képzelt, akár valóságos sérelemért, a törvény által kiszabott követelési ut mellőzésével, magának önhatalmulag eszközöl elégtételt, hatalmaskodás bűnébe esik.

A hatalmaskodás elkövetésének következő eseteit különbözteti meg, a H. K. 2. R. 82. cz. 9-ik §-án kezdve a 22-ig:

1.) Midőn azt maga a hatalmaskodó (potentiaris) hajtja végre (9. §). Azonban hatalmaskodónak csak törvényes koru személy tartathatik; azok ellen a kik még 12 évet el nem töltött életidejű gyermekeket hatalmaskodásért idéznének törvényszék elébe, holt díj büntetése lévén határozva a H. K. 1. R. 132. és 2. R. 23. czimeiben.

2.) Midőn segédek által (per assumptos) hajtatik végre, még pedig úgy, hogy a tett elkövetésében mind maga a hatalmaskodó, mint főszemély (auctor principalis), mind az őtet segedelmező személyek, mint blintársak (socii), részt vesznek (9. 13. §.).

3.) Midőn küldöttek által (per missos) követtetik el, úgy t. i. hogy a hatalmaskodó maga a tett helyén nincs jelen, hanem csak a hatalmaskodás végrehajtására kiküldött cselédei s urbéresei vagy zsellérei; vagy ha maga jelen van is, a tett végrehajtásában cselekvőleg nem veszen részt (14. 15. 16. §).

4.) Midőn a tett megbizottak s felhatalmazottak által (per commissionatos, seu de commissione et mandato) hajtatik végre, a hatalmaskodást végrehajtató távollétében, ami ketképpen eshetik meg:

a.) úgy, hogy a tett végrehajtása bizonytalan esemény által (casus contingens) van feltételesítve. Midőn p. o. a hazunnan eltávozni akaró, azon esetre ha szomszédja bé fogná hajtani marháit, vagy bármi szín alatt elfogatná cselédeit, azt tenné kötelességévé embereinek, hogy a béhajtott marhákat s elfogatandott cselédeket erőhatalommal is szabadítsák ki. Ezen esetben a hatalmaskodás végrehajtását rendelő személyt a törvény nem tartja hatalmaskodónak azon okból, mivel a bizonytalan s tőle nem függött esemény által feltételesített erőszakot neki teljes bizonyossággal tulajdonítani nem lehet, ama mondat szerint: „de futuris contingentibus non est determinata veritas“ (17. 18. 19. §);

b.) úgy, hogy a tett nincs feltételesítve történetes esemény által (casus non contingens). Midőn p. o. a hazunnan elutazó azt rendeli, hogy emberei, bizonyos idő múlva, valakinek udvarát támadják meg, erdejét vágják le, jószágát pusztítsák el (20. §). Ezen esetben úgy tekinti a törvény a tettet, mint melyet a rendelést adó szándékoson és rosszlelkűleg (14. §) s ennél fogva büntetést érdemlőleg hajtott végre.

412. §.

A hatalmaskodás neveiről.

A H. K. 2. R. 67. cz. 6. §-ban láthatólag, a hatalmaskodásnak elkövetői, a tények különbsége tekintetbe vétele nélkül, ugyanazon büntetéssel lakoltak az 1486-ik esztendeig, a mikor Mátyás 2. V. 14. és 15. czikkeiben a hatalmaskodás, az azzal egybekötött büntetés mennyiségéhez képest, nagyobbra (major potentia), és kisebbre (minor potentia) osztatott.

a.) A nagyobb hatalmaskodásról s eseteiről.

Nagyobb hatalmaskodásnak nevezetik azon hatalmaskodási tény, melylyel valaki nemes embert, még pedig a törvény által meghatározott esetekben sért. Ezen bűn a megsértett személy nemessége által levén feltételesítve, tartozik azt békabizonyítani, ha kétségbe hozatnék. A nemes személy ellen elkövetett hatalmaskodás is csupán a törvény által kijelölt esetekben válik nagyobbá, melyek a Mátyás 6. V. 15. II. Ulászló 1. V. 56. cz., 3. V. 8. cz., és a H. K. 2. R. 42. cz. 5, 67. cz. 9. §. szerint e következők:

1.) A nemes lakházának (Mátyás 1. V. 1. cz. 1. §.) igaz ok nélküli megrohanása. Mivel pedig az idézett törvények nemesek házáiról (*domorum nobilium*) emlékeznek, a nemesembernek akár nemes udvarbeli, akár nem nemes telken levő lakháza rohantassék meg, egyaránt nagyobb hatalmaskodási ténynek tartathatik, azáltal a nemes ember személye sértetvén meg.

2.) Nemes személy elfogása (*captivatio*), fogatása (*arrestatio*), letartóztatása (*detentio*) helyes ok nélkül. Kivétetnek ennél fogva azon esetek, melyekben a nemesek szabadságuktól megfosztatását törvény engedi meg, midőn p. o. gyilkosság, faluk felgyújtása, tolvajság, rablás, erőszakos paráznság és bármely hatalmaskodás elkövetésekor tetten találatnak (*in flagranti crimine*), vagy a tett elkövetése helyéről futás közben (*in continua persecutione*) utólérhetnek, a H. K. 1. R. 9. cz. 2. 3. §.; 1791: 95. ideiglenes czikk szerint; valamint azon eset is, midőn személyöket is úgy lekötötték volna, hogy büntetlenül elfogattathassanak az A. C. 3. 11. Cz. 2. cz. szerint.

3.) Nemesek megverése, sebesítése kivéve azon esetet, midőn törvény által megengedett elfogatás alkalmával történt, a H. K. 1. R. 9. cz. 2. §. szerint, és a midőn ők maguk szolgáltatnak volna okot megverettetésükre és sebesítettetésükre a H. K. 3. R. 21. cz. 7. §. szerint, vagy maguk önkénytelen léptek volna a szokás szerint megverettetéssel járó szolgálatba; ez az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. értelmében, a nemesi kiváltságról e tekintetbeni tetteges lemondásnak tartatván szokás szerint.

4.) Bármilyen nemesi birtokoknak (*quorumlibet iurium*

possessionariorum (H. K. 2. R. 42. cz. 5. §.) s járulékainak elfoglalása. Ezen eset értelmezése felett kétség támasztatott azon okból, mivel a H. K. 2. R. 67. cz. 9. §. annak tárgyát tevő birtokot possessionnak nevezi, mely nem nemes jószágot is jelent. Ezen szón azonban e helyen csupán nemes jószágot kell érteni; mind azért, mivel azon jószág, melynek elfoglalása nagyobb hatalmaskodási tény, az idézett H. K. 2. R. 42. cz. 5. §-ban *jus possessionarium* nak neveztetik, mely nemes jószágot jelent régibb törvényeink nyelve szerint; mind azért, mivel a nagyobb hatalmaskodás kemény büntetésével a régibb törvényhozás általában a nemesi kiváltságot, melynek tárgya személy és jószág egyaránt lehet, kívánta védelmezni. Mivel pedig a nemesek lakházának csak megrohanása is, elfoglalás nélkül, nagyobb hatalmaskodási büntény: a kérdés alatti nemes jószágon érthetni, a nemesek lakházán kívül, bármi nevű nemes jószágait, melynek azon udvarházak, melyekben a nemes nem lakik, és házatlan udvartelkek (*curia nobilitaris habitatore carens, aedificiis omnino destituta* H. K. 1. R. 133. cz. 16. 17. §.) az azokhoz járulék gyanánt tartozó erdőkkel, szántókkal sat. együtt. A nagyobb hatalmaskodás ezen esetéhez hasonlónak tarthatni azt is, a midőn valaki másra szállandó nemes örökséget foglal el, mert ha az örökös közvetlen örökösödési jogát bém bizonyítja az elfoglalt örökségre nézve, az azt elfoglalónak éppen úgy kell lakolni, mintha az örökséget az örökös birtokából foglalta volna el, a H. K. 1. R. 68. cz. 1. §. szerint; valamint azt is, a midőn valaki más által hatalmasul elfoglalt nemes jószágot, birtokot tudva s megintetése után sem bocsát vissza, a H. K. 2. R. 51. cz. 5. §. szerint; s végre azt is, a midőn valaki más nemes jószágát fejedelmi törvényellenes parancs (*missile mandatum*) segedelmével keritné birtokába, az A. C. 4. R. 12. Cz. szerint. Ellenben nem tarthatni hatalmaskodás esetének azt, a midőn valaki elfoglalt jószágát esztendő bételese előtt visszafoglalja, a H. K. 1. R. 68. cz. k. §.; 3. R. 22. cz. 2. §. szerint.

5.) Nemes ember megölése, az önvédelem törvény által büntetlennek nyilvánított esetén kívül, a H. K. 3. R. 21. és 22. cz. szerint.

Ezen elősorolt esetek számánál fogva, melyek közül az 5-ik mint közkövetelésű bűn is követeltethetik (szokás

szerint) a nagyobb hatalmaskodás az A. C. 4. R. 1. Cz. 11. és 15. czikkeiben „*quinque casusoknak*“ nevezetik, melyekhez járult

6.) a C. C. 3. R. 1. Cz. 1. cz. szerint az is, a midőn valaki tisztek által visszaadott jószágot másodszor is viszszafoglalna. Magában érthető, hogy a törvény rendelete oly jószágot tárgyz, melynek első elfoglalása nem tartathatott nagyobb hatalmaskodási ténynek.

414. §.

A nagyobb hatalmaskodás törvény szerinti büntetéséről.

A nagyobb hatalmaskodás büntetése a perben álló személyekhez képest különböző. A H. K. 2. R. 42. cz. 6. §. szerint ugyanis

1.) finembeli világi és vérségtől idegen személyekre nézve (*quoad personas seculares virilis sexus et alienas a sanguine*), a törvény szerinti rendes büntetés főbenjáró (*capitalis sententia*) vagyis halál és a hatalmaskodó minden vagyonainak elvesztése, a mint láthatni a II. Ulászló 3. V. 8. cz. 5. §. és a H. K. 2. R. 55. cz. k. §-ából, melyszerint a főbenjáró ítélet az elmarasztaltnak nem csak ingó javait és fekvő jószágait veszi el, hanem fővesztési büntetéssel is sujt. Azonban az ezen törvény értelmében kimondatott ítélet végrehajtásakor, ha a nyertes felperes az elmarasztalt alperest megölette, jószágait s ingó javait nem igényelhetette, azoknak a megöletett örököseire kellett szállani a H. K. 1. R. 16. cz. 3. §. 2. R. 55. cz. 4. §. szerint, a miből önként következik az, hogyha jószágait foglaltatta el, a H. K. 1. R. 16. cz. 4. §. és 2. R. 56. cz. k. §. szerint, meg nem ölethette különben, hanemha az elfoglalt vagyonokat az örökösöknek ingyen visszaengedte. Ezen büntetés törvényszabta szabályai:

1.) Kimondatván az ítélet, ha az ugy költ, hogy a törvényszék előtt meg nem jelent alperes magát a per rendén nem védelmezte (*per non venientiam et non comparitionem*): az elmarasztaltatott alperes azt bétilthatja mind a bírónál, mind a végrehajtóknál; ezen (bétiltássali perujítás, *novum inhibitionale*) menedéke mellett ügye védelmére előállani tartozván s az előtt el nem fogathatván, a H. K. 2. R. 58. cz. k. és 1. §. szerint. Ha pedig

2.) az ítélet a felek felelgetései következtében mondatott ki (per responsiones ex allegationibus partium), két esetet kell megkülönböztetni. Mert vagy jelen van a törvényszék előtt az elmarasztaltatott alperes az ítélet kihirdetésekor, mely esetben azonnal letartoztathatik a H. K. 1. R. 58. cz. 2. §. szerint; vagy nincs jelen, a mikor a törvényes végrehajtó által akárhol elfogattathatik, a mit maga a nyertes fél nem tehet, s elfogtatván a bíró kezébe adatik, a ki ötlet mindkét esetben három napig tarthatja magánál, s ha ezen idő alatt ellenfelével meg nem békélhetnek, harmadnapon túl a nyertes fél kezébe átadja a büntetés végrehajtása végett a H. K. 2. R. 55. cz. 1. 2. 3. §. szerint; ezen esetben az alperesen még a királyi kegyelem sem segíthetvén semmit, mint a kinek élete csupán ellenfele kegyelmétől függ a H. K. 2. R. 57. cz. 7. §. szerint. Mely esetben

3.) ha az elítélt alperes ellenfelével megbékélés végett ősi jószágait elidegenitené, azt gyermekei s rokonai nem gátolhatják; azon kénytelenségből tett eladás örökre felbontlatatlan lévén a H. K. 2. R. 57. cz. 8. §. szerint. A kibékülés ezen esetében pedig, ha az az ítélet végrehajtása előtt — bár annak kihirdetése után — történt, az ítélőbíró semmi részt sem követelhet az elmarasztalt fél vagyonából a H. K. 1. R. 16. cz. 5. §. szerint.

4.) A még el nem fogattathatott alperes segíthet magán királyi kegyelemmel, melynek azonban minden hatása csak annyi, hogy annak megnyerése után esztendő alatt el nem fogattathatván, azalatt elpróbálhatja az ellenfelével megbékélést, mely ha nem sikerülne, az esztendő elteltével erejét vesztvén a királyi kegyelem, az alperes ellen végrehajthatatik — felelevenítettése (resuscitatioja) után — a kihirdetett ítélet, a H. K. 2. R. 57. cz. 4. 6. 7. §. szerint. Ha pedig

5.) az elmarasztalt alperes el nem fogattathatván, az ítélet végrehajtása vagyonai ellen intéztetik a H. K. 2. R. 56. cz. k. §. szerint, végrehajtás alá csak azon vagyonai vétethetnek, melyek az ítéletet mondó bíró hatósági körébe tartoznak a H. K. 2. R. 65. cz. 4. §. szerint, s ezekből is ki kell adni gyermekei s még meg nem osztozott rokonai illetőségét, felesége hitbérét és hozományát; csupán a foglaltathatván el, a mi a megítélt alperest személyesen illeti a H. K. 2. R. 60. czime szerint, s az így el-

foglalt vagyonoknak (melyek ősi és szerzemény fekvők- s ingókból állhatnak) kétharmada az ítélőbirót, egyharmada pedig a felperest illeti a H. K. 2. R. 57. cz. k. §.; 60 cz. k. §. szerint. Ilyen módon hajtátván végre az ítélet,

a.) ha az alperes királyi különös kegyelmet (*gratiam specialem*) nyert, többé halállal nem büntetethetik, sőt ennél fogva a különben birót illető kétharmadot is visszazaválthatja; az a felperest illető egyharmadra ki nem terjesztethetvén a H. K. 2. R. 57. cz. k. §. szerint, s az 1-ső §-bani azon kivétel, mely a palatinus jogát tárgyazza, csak a magyarhoni ügyekre levén alkalmaztatható.

b.) A biró és felperes birtokába jutott vagyonokat, a biró által kittüzendő harmadnapig, közbecs szerinti áruk letétele mellett visszazaválthatják az alperes gyermekei (azokat kivéve, kik az ítélet kihirdetése után születtek a H. K. 2. R. 62. cz. 4. §. szerint) és azon rokonai, kiknek az elfoglalt jószágra nézve örökösödési joguk van, ezeknek nem léte esetében pedig még a szomszédok is a H. K. 2. R. 56. cz. szerint, kik felett csakugyan az alperes elítéltetése után született gyermekei a H. K. 2. R. 65. cz. szerint, s általában az örökösödési joggal biró minden rokonok visszazaválthatási elsőbbséggel bírnak a H. K. 2. R. 64. cz. 4. §. szerint. A biró által kittüzött határnap eltelése után pedig csak úgy történhetik meg a visszazaváltás, ha az alperes királyi kegyelmet nyert, vagy perujító menedékkal élt (*de gratia regia vel novo forsitan iudicio convicto illo provi- sum fuerit*) a H. K. 2. R. 56. cz. 2. §. szerint.

c.) Maga az elítélt alperes elfoglalt jószágait ki nem válthatja, hanemha királyi kegyelmet nyert a H. K. 2. R. 56. cz. 3. §. szerint, a melyre akkor volt főleg szükség, midőn a hatalmaskodó minden örökseivel együtt, vagy kihalófélben levő személy ítéltetett el; kik ezen esetben a szomszédoktól is visszazaválhatták jószágait a H. K. 2. R. 64. cz. szerint.

415. §.

A nagyobb hatalmaskodás szokás szerinti büntetéséről.

II.) Egyházi és nőnembeli személyek s vérség szerinti rokonok között és ellen (*inter et contra ecclesiasticas, nec non muliebris et foeminei sexus personas ac fratres generationales*, (H. K. 2. R. 42.

cz. 6. §.), a rendes büntetés fő váltság (*emenda capit*), mely a H. K. 2. R. 43. cz. szerint abban különbözik a főbenjáró ítélettől, hogy az elmarasztalt el nem fogattathatik s meg sem ölettethetik, fejét holtdíj fizetésével megválthatván, melynek legelőbb kell ingó s ezek nem léteben fekvő vagyonaiból felvételni. Ezen kívül az alperes minden vagyonai — éppen úgy mint a főbenjáró ügyre nézve közöltetett (*eodem prae* *precise modo et ordine, quo per capitalem sententiam* 1. §.) — elfoglaltatniak a bíró és felperes számára, még pedig az ingók visszaválthatatlanul (*rebus mobilibus in usum eorum libere distributis atque conversis* 3. §.), a fekvők pedig közbecs szerinti áron visszaválthatólag; s az aszszonyok még hitbéröket s leányi negyedöket is elvesztik (3. §.). Igényelheti a felperes a hatalmasul elfoglalt vagyonok visszaadátását a H. K. 2. R. 51. cz.; T. U. 22. §. szerint, s megtéríttetését azon károknak is, melyeket az elfoglalt jószágokban az alperes a per folyta alatt akár gondatlanságból, akár szándékoson okozott az A. C. 4. R. 1. Cz. 6. cz. szerint, sőt minden más károknak is általában a H. K. 2. R. 61. cziméből következethetőleg; valamint a visszaitélt jószág elvett haszonvételeinek is (*usus fructus*) a H. K. 2. R. 71. cz. 6. §. szerint. Ezen büntetésre nézve meg kell jegyezni e következőket:

1.) Ezen büntetés a törvényszékek szokássá vált gyakorlata által kiterjesztetett a nagyobb hatalmaskodás minden eseteire, a perben forgó személyek különbségének tekintetbe vétele nélkül úgy, hogy már ma főbenjáró ítélet nem kelhetvén, a nagyobb hatalmaskodás egyedüli büntetése a közlött fő váltság i.

2.) A segédek, küldöttek, megbizottak éppen azon büntetést szenvedik, melyet maga a hatalmaskodó a H. K. 3. R. 26. cz. 5. és 10. §-iból következtethetőleg.

3.) A székelyek csupán 24 magyar forintot fizetnek büntetésül, az elmarasztalt személy jószágai az örökösökre szállván a H. K. 3. R. 4. cz. 3. §. szerint.

4.) Az egyházi személyek is hatalmaskodási tényökért a polgári törvényszékek előtt követeltethetnek, mint más világi nemesek a H. K. 1. R. 12. cz. k. §. szerint, még pedig a főpapok vagy külön, vagy a káptalannal s illetőleg konventtel együtt, ahoz képest a mint azon jószágot, melyből a hatalmaskodás elkövetetett, külön vagy azokkal közre

bírták a H. K. 2. R. 49. cz. szerint; a káptalanbeli személyek is (capitulares) külön, ha a tényt nem a káptalan rendelkezéséből követték el, a H. K. 2. R. 46. cz. 1. §. szerint; ezek helyett a büntetést, ha vagyontalanok volnának, az őket illető jövedelemből társaik fizetvén a H. K. 2. R. 47. cz. szerint. Minthogy pedig az egyházi vagyonok el nem idegeníthetnek, az egyházi személyek büneiért: nagyobb hatalmaskodás esetében a vagyontalan egyházi személyek csak holt-díjuknak (mely a főpapokra nézve 400 mfrt a H. K. 1. R. 2. cz. 2. §. szerint, a kisebb papoké pedig 66 mfrt szokás szerint) fizetésére, az okozott kár megtérítésére s illetőleg az elfoglalt vagyonok visszaadására ítéltethetnek a H. K. 2. R. 51. cz. 1. 2. 6. §. szerint; a fizetendő mennyiség papi jövedelmükből fogatván ki a H. K. 2. R. 47. cz. értelmében. Azon esetben, midőn a pap követeltetése előtt meghalt, következője nem büntetethetik, s illetőleg csupán azon embereire nézve tartozik elégtételszolgáltatással, a kik által elkövettetett volt a büntény, kivéve mindazáltal a jószág-foglalás hatalmaskodási esetét, melyben nemcsak az elhalt, hanem az egyik eklésiából másba költözött egyházi személyeknek következői is követeltethetnek a H. K. 2. R. 51. cz. k. 6. és 7. §§. szerint.

5.) Ha a férj és feleség megbízásából követtetett el a hatalmaskodási tény, nem két külön, hanem csak egy büntetés követeltethetik, mivel a H. K. 1. R. 48. cz. 1. §. szerint (*non sunt duo sed una caro*) egy és ugyanazon személynek tekintethetnek.

6.) Ha valamely káptalan vagy konvent testületileg (*collectivo nomine*) hatalmaskodott, úgy büntetettetik, mintha a tényt csak egy személy követte volna el (*tamquam unica et singularis persona gravatur*); a tagok külön nem büntetethetvén a H. K. 2. R. 46. cz. k. §. szerint. Ezen törvényt kiterjesztette a szokás a városokra, községekre s minden más testületekre is, midőn a hatalmaskodást testületileg, azaz a testület gyűlésében költ határozat következtében hajtadják végre; jóllehet a H. K. 3. R. 19. cz. 7. §. szerint a nagyobb hatalmaskodás végrehajtásában részesült minden tagoknak külön kellene az egész büntetés terhét hordozni. A székelv faluk pedig úgy büntetettetik, mintha három személy által követtetett volna el a hatalmaskodás az 1555: C. 51. pontja szerint.

7.) Az udvari tisztek hatalmaskodásának három esetét különbözteti meg a törvény, u. m.

a.) midőn a fiscus tisztjei a hatalmaskodók, kik a tett helyének, vagy ha hivatalukból kiléptek volna, lakásuk s illetőleg akkori szolgálatuk helyének törvényszéke előtt követeltetnek, s a büntetés saját vagyonaikból vétetik fel, a fiscus vagyonainak épségben hagyatása mellett, az A. C. 4. R. 1. Cz. 42. cz. szerint.

b.) Midőn papok akár egyházi akár világi tisztjei hatalmaskodtak. Ezek, mint olyanok, tisztségöknél fogva (de officiolatibus) pereltetnek, s ha a törvényszéken elmarasztaltattak, tisztségöknél fogva (azaz uraik vagyonából) adatik elégtétel mind az ellenfélnek, mind bírójuknak; uraik pedig, ha a tett megbízatás nélkül követtetett el, az érettlük fizetéknek megtérítésére őket személyeik letartóztatásával is kényszeríthetik, a H. K. 2. R. 48. cz. szerint.

c.) Midőn a hatalmaskodók világi urak tisztjei, kik éppen úgy pereltetnek s büntetnek, mint az egyházi urak tisztjei a II. Ulászló 1. V. 24. cz. szerint. Azon esetben csakugyan, midőn a hatalmaskodott fizetéses, de olyan udvari tiszt, a ki nem ura, hanem saját jószágában lakik, maga személyesen, azaz nem tisztségénél fogva követeltethetik, büntetethetik is a Mátyás 6. V. 33. cz. 2. §. szerint.

8.) Ha a hatalmaskodó elhalna mielőtt elmarasztaltathatnék, két esetet kell megkülönböztetni u. m.

a.) midőn az elhalt hatalmaskodó még idézve sem volt. Ezen esetben örökösei csupán akkor követeltethetnek, midőn jószágelfoglalás a hatalmaskodási tény, s akkor is nem az elhalt büneért, hanem saját büntükért, a mennyiben az elfoglalt jószág birtoklása s vissza nem adásánál fogva úgy tekintethetnek, mintha a hatalmaskodást ők maguk követték volna el, a H. K. 2. R. 51. cz. 5. §. szerint.

b.) Midőn a hatalmaskodó életében idézve volt. Ezen esetben a csupán személyes tény megbüntetése végett indított kereset megszűnik; a H. K. 2. R. 52. cz. 5. §. szerint a személyes büntetés a személy halála által elenyészettvén (poena personalis, extincta persona, extingvitur in iudicio semper); azon kereset pedig, mely az elfoglalt jószág visszaadására vagy az okozott kárnak megtérítésére volt indítva, átszállítatik örököseire, kik elmarasztaltván, fizetik a meghaltat illetett vagyonok közbecs szerinti árát, s illetőleg visszaadják azokat, a miket a felperestől elfoglalt volt,

és megtérítik az okozott károkat a H. K. 2. R. 61. cz. k. §. szerint. Az a mi az idézett §. végén iratik ezen szókban: „et tandem residua jura possessionaria ipsius defuncti inter judicem et actorem dividi solent,” egybekötve az azokat megelőző mondattal, csak annyit jelenthet, hogy előbb a károknak kell megtéríttetni, s azután osztathatik fel a fenmaradandó vagyon a bíró s ellenfél között. Azon értelemben ugyanis, hogy a jószág közbecs szerinti árának kifizetése a károk megtérítése után osztassék fel a fenmaradandó vagyon a bíró s az ellenfél között, nem lehet venni az idézett törvényt; mind azért, mivel így az örökösök nagyobb büntetéssel sújtolhatnának annál, a melyet a meghalt szenvedett volna, az ítéletnek életbeni végrehajtása esetében, a mennyiben annak a kárpótlás után fenmaradott vagyonai örökösei által közbecs szerinti áron visszaszaválthatólag elfoglaltatván, csak holtidiját fizették volna, a mi többnyire kevesebb minden jószágai közbecs szerinti áránál; mind azért, mivel az ugyanazon esetről szóló H. K. 2. R. 51. cz. 4. §. azt rendeli, hogy az örökösök csak a meghalt jószága közbecs szerinti árában marasztaltassanak el, ezen szókban: „sed si convicti fuerint, solummodo in aestimatione jurium paternorum convincentur;” nem terhelhetetnek tehát a közbecs szerinti ár kifizetésén kívül még a val is, hogy a bírótól s ellenféltől a köztük felosztott vagyonukat közbecs szerinti áron váltsák vissza, mely esetben a bíró és ellenfél kétszeresen kapnák illetőségük közbecs szerinti árát, a büntetés törvény szerinti természetével ellenkezőleg.

416. §.

b.) A kisebb hatalmaskodásról s büntetéséről.

Kisebb hatalmaskodásnak (minor potentia) neveztetik minden olyan hatalmaskodási tény, mely a nagyobb hatalmaskodás esetei közé nem tartozik, bárki ellen követetett legyen is el a H. K. 2. R. 67. cz. 5. §. szerint. Ennélfogva a már közlött nagyobb hatalmaskodási tények is, ha nem nemes személy ellen követetnek el, kisebb hatalmaskodási tények gyanánt büntetethetnek.

A kisebb hatalmaskodás büntetése a nemesekre nézve 50 mfrt s ha alispánok vagy szolgabírák, két annyi a H.

K. 3. R. 3. cz. 7. §; a székelyekre nézve 12 mfrt. szokás szerint, melynek fele a bírósé, fele pedig a sérelmesé a H. K. 2. R. 67. cz. 3. §. szerint; a nem nemesekre nézve pedig holt díj (25. mfrt.) a H. K. 3. R. 26. cz. 6. §. szerint, mely csak a sérelmest illeti a C. C. 5. R. 2. E. szerint is. Ezen kívül megtéríti a hatalmaskodó a sérelmesnek azon kárait, melyek követeltettek s bé is bizonyítottak általa, a H. K. 2. R. 67. cz. 2. 3. §; A. C. 3. R. 8. Cz. 1. cz. szerint. A segédek s küldöttek, ha nem esek, 50. mfrtot fizetnek a H. K. 3. R. 3. cz. 7. §. szerint, ha nem nemesek pedig holt díjt a H. K. 3. R. 26. cz. 4. és 6. §. szerint.

Ezen büntetésnek az elmarasztalt ingó vagyonaiból kell fölvetetni, s ha azok nem találhatnának, fekvő jószágából is a H. K. 2. R. 67. cz. 4. §. szerint; maga csak azon esetben fogattathatván el, midőn a sérelmes kielégítésére nem volnának elégségesek vagyona, a mikor is 15 napig a bírósé kezénél tartathatik, s ha ezen idő alatt ellenfelével meg nem békélhetnék, annak átadatik, a ki őtet személyének bántalma nélkül cseléd gyanánt dolgoztathatja, míg mind őtet mind a bírósét kielégíti, a H. K. 2. R. 68. cz. szerint. A vagyontalan hatalmaskodó elmarasztaltatása előtt is tartoztatathatik a sérelmes kérésére a tisztek által, s a per végéig kezesség alá vettethetik, az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. szerint.

417. §.

A kisebb hatalmaskodás némely eseteiről.

A kisebb hatalmaskodás némely eseteire különös büntetést határoztak törvényeink. Ilyen esetek:

1.) Másokat illető levelek eltartoztatása, rekkentése, égetése. Bébizonyítván ugyanis az illető törvényszék előtt az, hogy a felperest illető oklevelek az alperesnél vannak, s hogy ő azokat megintetése után sem adta ki, vagy hogy elégette: az alperes örökös szavatosság (perpetuus evictoratus) terhe alá vettetik, melynél fogva köteles a felperest védeni azon jószág birtokában, melyet a követelt levelek tárgyaltak, vagy megszerezni a felperes számára azon jószágokat, melyekről a felkért levelek szólottak, s ha ezen kötelességét nem teljesíté, a felperesnek azáltal okozott kárát megtéríteni tartozik; a kése-

delmeskedés vagy tehetetlenség esetében el is fogattathatván, a H. K. 2. R. 34. cz. 2. §. és az A. C. 4. R. 11. Cz. 1. cz. szerint, mely a fiscust ezen keresettől elrekeszti.

2.) Másnak szóló levelek elfogása vagy felbontása, melyeknek elkövetője, az író díjának megfizetésén kívül, kár és költség megtérítésére is ítéltetik, az A. C. 3. R. 23. Cz. szerint, melyben ezen büntetés „csak békességes időre, a hazának lakosaira, fejedelem és ország ellen való dolgokban nem suspectus emberekre“ nézve rendeltetett.

3.) Mások szolgálatára köteles emberek ki nem adása. A ki mások szolgálatára kötelezett akár zselléreket, akár cselédeket, akár számadással tartozó tiszteket, elbocsáttatásukat bizonyító írás előmutatása nélkül, szolgálatába fogad, s megintetése után sem ad ki, 200 mfórinttal büntetetik, az A. C. 4. R. 8. Cz. 2. cz.; az 1791: 26. cz. 6. és 10. pontjai szerint.

4.) Más nemes ember urbéresének megverése, sebesítése, melyért a földesur követelése következtében elmarasztalt bűnös, a kisebb hatalmaskodás rendszerinti büntetésén kívül, az urbéres díja fizetésére s kártérítésre is ítéltetett a H. K. 3. R. 31. cz. 1. §. szerint.

5.) Elvesztett harangok eltartoztatása. Az elvesztett harangok eltartoztatói, ha azokat a felkérés után azonnal visszaadják, semmivel sem büntetettnek; különben pedig törvényszékük elébe idéztetnek s ha azelőtt a visszaadást ígéri s teljesítik is, csak az okozott költséget fizetik; az ellenkező s azon esetben pedig, midőn még a kibocsáttatás (exmissio) menedékének is elhasználása után marasztaltattak el, a költségtérítésen kívül a harangok kiadására s becsü szerinti árúknak is fizetésére ítéltetnek; a kereső felek köteleztetvén azon esetben, ha a letartoztató ellenségtől vagy olyanoktól szerezte volna a harangokat, kik azokat ellenségtől vásárolták, azt a mibe a harangok kerültek, megfordítani, az A. C. 3. R. 24. Cz. szerint.

6.) Béhajtott marhák erőszakos kiszabadítása, a mi akár nemes akár nem nemes által követessék el, a hatalmasul kiszabadított marhák becsü szerinti ára fizetésével büntetetik, a H. K. 3. R. 3. cz. 16. és 17. §. szerint.

7.) A székelyek némely hatalmaskodási tényei, az 1555. constitutio szerint:

a.) Ha valaki másnak házán, ekéjén vagy szekerén hatalmaskodást követ el, 24 girával büntetettetik a 42. pont szerint. Egy gira teszen 50 pénzt vagy fél magyar forintot, a H. K. 3. R. 4. cz. 4. §. és az 1555: C. 9. p. szerint.

b.) Ló vagy barom elvétele 12, egyebek elvétele pedig 3. girával büntetettetik a 43-ik p. szerint.

c.) A föld foglalás annak mivoltához képest 3. 9 s legfenebb 12 girával büntetettetik, a 49-ik p. szerint.

d.) A ki peres társa ellen a perfolyta alatt újabb törvénytelenéseket követne el, 6 girával büntetettetik, s ha azokat ki nem fizetné, perét is elveszti, az 59-ik p. szerint.

8.) Papok vagy oskolamesterek megverése, vagdalása s kergetése, melyek elkövetőin vagy elkövetetőin, bébizonyosulván két vagy három bizonyosság által a tény, a főtisztek rögtön 200 mfrtot vétetnek fel, melynek fele a panaszló félé, fele pedig a végrehajtóká. Ugyanezen büntetés vétetik fel a papokon s mestereken is, ha ők követnének vagy követetnének el hasonló tényeket, melyet ha felvenni elmulatnák a tisztek, az rajtuk vétetik fel, az A. C. 1. R. 5. Cz. 5. cz. szerint.

.418 §.

A hatalmaskodók követelése módjáról.

Mind a nagyobb, mind a kisebb hatalmaskodás elkövetői különböző módon követeltethetnek a sérelmes által u. m.

1.) Tettlegesen, a mennyiben a fekvő jószágokat a hatalmaskodó birtokából erőhatalommal is vissza lehet egy év bételése előtt foglalni a H. K. 1. R. 68. cz. szerint.

2.) Harmadnapos, azaz olyan legrövidebb perrel, mely a tény elkövetése után harmadnap alatt megtörtént idézés után harmadik napon kezdetik meg (triduali processu) az erdők levágása, fák hántása, földek elszántása, vetések leétele és más eseteiben a hatalmaskodásnak. Ezen perreli követelés azonban feltételesítve van egyfelől azáltal, hogy akár a hatalmaskodó, akár marhája vagy egyéb portékája a büntény helyén vagy folytonos üzetés közben elfogattatott s illetőleg letartoztatott legyen; másfelől pedig azáltal, hogy azon hely, melyen a hatalmaskodás elkövetett, legalább egy év oltá a sérelmes békés birtokában volt legyen. Ezen

két feltétel akármelyiknek is fogyasztása esetében, harmad hapos perreli követelésnek helye nem lehet. Az ezen per útján elmarasztalt hatalmaskodó, az erdővágás és fahántás eseteiben, minden vele találtatott vagyonoknak (bonorum omnium secum habitorum) elvesztésével és díja fizetésével, más esetekben pedig a kisebb hatalmaskodás rendes büntetésével büntetetik, a kár, költség és fáradság megtérítésén kívül, az 1791: 95. ideiglenes czikk szerint.

3.) Panaszos perrel (processus querulosus, spoli, restitutionis in integrum). Azon esetben ugyanis, midőn a sérelmes vagyona elfoglalóját annak birtokából tettelegesen kivetni nem akarja, vagy a hatalmaskodás valamely joggyakorlat s illetőleg haszonvétel tetteleges megszüntetésében áll: az A. C. 3. R. 8. Cz. 1. oz. szerint bépanaszolhatja a rajta elkövetett méltatlanságot az illető törvényszék előtt s panaszát bé is bizonyítván, megintetik a törvényszék által a hatalmaskodó az elfoglaltak visszaadására s az okozott kárnak is megtérítésére, s ha ezeket teljesíti, egyébbel nem büntetetik; ellenkező esetben pedig az elfoglaltak visszaadására s a kár, költség megtérítésére, s ezeken kívül a kisebb hatalmaskodás büntetésének is fizetésére hatalomkarral is kényszerítetik; szabadságában állván a sérelmesnek, kielégítettése után, még a hatalmaskodót külön perrel is követelhetni hatalmaskodásért. Panaszos pert nem kezdhetni, 1.) ha a hatalmaskodó már egy évvel több idő oltá birtokolja az elfoglaltakat. Az idézett törvény ezen rendelkezésből következtethetni azt, hogy a panaszos perrel a törvényhozás a tetteleges követelésnek kívánta elejét venni; 2.) midőn a hatalmaskodónak az elfoglaltakhoz közvetlen örökösödési joga van (jus legitimæ et immediatæ successionis). Ezek közé szokták számlálni azon esetet is 3.) midőn a sérelmes bé nem tudja bizonyítani azt, hogy az elfoglaltaknak az elfoglalás előtti egy egész év alatt békés birtokosa volt legyen. Ezen állítás azonban alaptalan azon okból a.) mivel a panaszos pert szabályozó A. C. 3. R. 8. Cz. 1. cikke annak indíthatását a sérelmes egy évi békés birtoklásának bébizonyítása által nem feltételesítette; b.) mivel a csak most idézett törvény szerint, helye van a panaszos keresetnek a birtoklás idejére való tekintet nélkül, kivéve a fenebb közlött eseteket, mindenkor, mikor „valaki nek jó s zága öröksége vagy egyéb javai törvényes ut és

mód kívül foglaltattak el"; c.) mivel szokás szerint is a panaszos per mind azon esetekben használtathatik, melyekben tetteles visszafoglalásnak lehetne helye, már pedig a H. K. 1. R. 68. cz. szerint a közvetlen örökös esztendő alatt tettelesen visszafoglalhatja az elfoglalt s még birtokában sem volt örökséget éppen úgy, mintha az kezei közül foglaltatott volna el, követelheti tehát panaszos perrel is a hatalmaskodót, habár nem is birtokolta legyen az örökséget; d.) az, a ki bármely törvényes czim alatt örök vagy használati jogot szerez, képviseli jogi értelemben azt, szerzeményére nézve, a kitől azt szerezte minden átruházott s annál fogva birtoklási jogaira nézve is. Midőn tehát szerzett joga birtokolhatásától erőhatalommal elrekesztetik, épen úgy kell hogy követelhesse (még azon esetben is ha a perkezdhetés a kérdés alatti birtoklás bízonyítása által volna feltételesítve) a hatalmaskodót, mint követelhetette volna az elfoglalt vagyon előbbi birtokosa, a ki ezen követelhetési jogát is átruházta a szerzőre.

4.) Rendszerinti perrel (*ordinario processu*) követeltetik a hatalmaskodó azon esetben, midőn a sérelmes, a már közlöttek közül, egyik uton sem követelte vagy követelhetette ellenfelét. Ezen mind a nagyobb, mind a kisebb hatalmaskodási esetekben használható s az A. C. 4. R. 1. Cz. 12. czikke szerint rövid pernek azonban, a büntény elkövetése idejétől számlálendő 32 év alatt meg kell indíttatni; azontul, a közbejött időmulas miatt, a sérelmes pert kezdetési jogát nem gyakorolhatván, a H. K. 1. R. 46. cz. 5. §.; 78. cz. 3. §. szerint.

5.) Uriszék előtt (*coram foro dominali*) követeltettek hatalmaskodásért a földesur földéit birtokoló városi polgárok, az azon földön elkövetett hatalmaskodási tényekért a H. K. 3. R. 18. czime szerint; ugyszintén az urihatalom alatt volt urbéresék és zsellérek és azon cselédek, kik nem nemesek (*familiars ignobiles*). Ezen urbéresekre, zsellérekre s cselédekre nézve a H. K. 3. R. 26. cz. 11—18. §-aiban akárki által követeltessenek (2. §.), rendeltetett, miként

a.) ha a tett elkövetése után elszöktek volna, tartozott a földesur minden azonnal elfoglaltatható ingó s fekvő vagyonaiból, nagyobb hatalmaskodás esetében dijukon kívül az ingó vagyonok egy harmadát, s a fekvők harmada be-

csü szerinti árát, kisebb hatalmaskodás esetében pedig dijukat, az okozott kár megtérítésén kívül, a sérelmesnek (a ki a nagyobb hatalmaskodást elkövetett urbéreseket, zselléreket s cselédeket azután is akárhol elfogathatta s meg is ölethette, mit azonban a szokás megszüntetett) kiadni, a vagyon fenmaradott részét maga számára megtarthatván.

b.) Ha a követeltettek nem szöktek el, az uriszék előtt megpereltettek s elmarasztaltatván, nagyobb hatalmaskodás esetében, minden ingó s fekvő vagyonaik elvesztésével büntetettek, melyeknek kétharmada illette a földesurat mint birót, egyharmada pedig a sérelmest; a kinek ha nem akarta a földesur általadni a bünösöket megöletés végett, dijukat fizetni saját maga vagyonaiból tartozott. A kisebb hatalmaskodás esetéről nem rendelkezett ugyan az idézett törvény, mindazáltal más esetekre nézve nyilvánított rendeleteiből önként következik, hogy annak az elmarasztaltattak díjából s kárpótlásból álló büntetése azok vagyonaiból vétetett fel.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a sérelmes az urbéres és zsellér által elkövetett hatalmaskodás büntetéséből csak azon esethen részesedhetett, midőn az a tett helyéről el nem szaladhatott; mert különben a büntetés egészen a földesurat illetvén, a sérelmes csak az okozott kárért vagy megsebesítéseért követelhetett elégtételt, a H. K. 3. R. 3. cz. 15. §. szerint.

419. §.

2.) A befogatásról s büntetéséről.

A befogatás abban különbözik a hatalmaskodástól a C. C. 4. R. 16. Cz. 1. cz. szerint, hogy az más személyének vagy javainak olyan letartoztatásában áll, melyet a hatalmaskodó a végre felszólított tisztek s bírák által hajtatott végre. Ennek következő eseteit különbözteti meg a törvény:

1.) Midőn valaki nemesembert fogat el, kinek nemessége ha tudva volt, mind az elfogató, mind az elfogó tiszt megpereltetvén az alsó törvényszék vagy királyi tábla előtt, nagyobb hatalmaskodás büntetésével büntettetnek az A. C. 3. R. 11. Cz. 1. cz. szerint; ha pedig a tiszt előtt nem volt ismeretes az elfogatott nemessége, az elfogató szenved az azon büntetést is, mely a tiszt ellen különben követeltetett, habár ő maga sem tudta legyen az elfogatott nemességét, a C. C. 4. R. 16. Cz. 1. cz. szerint.

2.) Midőn nem nemes, de a hazában lakó ember vagy névszerint urbéres és zsellér fogattatott el; mely esetben mind az elfogató, mind a tiszt két-kétszáz mfrttal büntettetnek, mely akár fejedelmi parancslevél (legitimum mandatum, executionale mandatum) ereje mellett, akár a főtisztaktól a sérelem bém bizonyítása után kirendelt végrehajtók (kik 200 mfrttal büntettetnek, ha a végrehajtást szándékosan elmulasztánák) által vétethetik fel, félrészben a sérelmet, félrészben pedig a főtisztakat a végrehajtókkal együtt illetendőleg, az A. C. 3. R. 11. Cz. 1. cz. szerint; de ha az elfogató személy ártatlansága világosságra jőne, az elfogató fizeti azon 200 mfrtot is, mely a tiszttől követeltethetett volna azon esetben, midőn gyanútól ment személyt tudva fogott volna el, a C. C. 4. R. 16. Cz. 1. cz. szerint.

Mind a két esetben, ha az elfogató elébbállván az elfogatót személyt tiszt kezénél hagyva, az 15 napi várakozás után elbocsáttathatik; ha pedig levelében szólítaná fel a tisztet az iránt, hogy a foglyot tovább is fogságban tartsa, a 15 nap eltelése után még nyolcz napig fogságban tartathatik ugyan a befogatót személy, de tovább semmiképpen nem, hanem vagy el kell marasztaltatnia, vagy szabadon kell bocsáttatnia, a C. C. 4. R. 16. Cz. 2. cz. szerint; jogosítva levén a befogatót s odahagyatott személy, elébbállott s perét annyiban hagyott befogatóját követelni az illető törvényszék előtt, s az elmarasztaló ítéletet azon helynek tisztai által végrehajtani, a hol befogatóját megtalálhatja, ugyanazon Cz. 1. cz. szerint.

3.) Midőn akárkinek bárminemű vagyona tartoztatatik le, mely esetben mind a letartoztattató, mind a letartoztató tiszt, a már közlött módon felvétethető s osztandó két-kétszáz mfrttal büntettetnek, az A. C. 3. R. 11. Cz. 1. cz. szerint.

4.) Midőn földesuráért urbérese vagy annak vagyona tartoztatott le. Ezen esetben a letartoztattató a zsellér vagy urbéres elewendija (vivum homagium) s illetőleg a letartoztatott vagyon becsü szerinti ára fizetésével büntetett, a II. Ulászló 1. V. 90. cz. szerint.

Vannak csakugyan esetek, melyekben a befogatót s illetőleg letartoztatás megtörténhetik törvény engedelmeiből s ennél fogva a büntetés követelhetése nélkül, az A. C. 3. R. 11. Cz. 3. cz. szerint, milyenek:

1.) ha nemesember büntettségben találta a C. C. 4. R. 16. Cz. 1. cz. szerint;

2.) a nemesember kezénél találtatott gonoszul elveszett marha, vagy hamisított arany s ezüst letartoztathatnak, de maga a nemesember el nem fogathatják, az A. C. 3. R. 11. Cz. 1. cz. és az 1755: 5. cz. szerint;

3.) ha vagyontalan hatalmaskodó, ha nemesi kiváltsága ezen részéről kötés szerint lemondott nemesember, ha czirkálásban kiadatott vagy más el is marasztaltatott bűnös és gyanu alatt levő paraszt fogathatják el, az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz.; C. C. 4. R. 16. Cz. 1. cz. szerint.

404. §.

3.) A vérárulásról s büntetéséről.

Vérárulásnak nevezetik a H. K. 1. R. 39. cz. k. §. szerint a fi- vagy nővérnek igazságos jogaitól, más fi- vagy nővér általi csalárd, alattomos és álnok megfosztása s örökségből kiadatása. Ezen bűnbe esnek:

1.) kik új adomány nyerése által törekednek véreiket az általuk is birtokolt jószágoktól megfosztani, nevüket az adománylevélből kihagyván, a H. K. 1. R. 38. cz. szerint.

2.) Azon nővérek, kik magukat a leányágot illető jószágra nézve fússítatják és azáltal nemzetségök némbereit attól megfosztani mesterkednek, a H. K. 1. R. 39. cz. 3. §. szerint.

3.) Az, a ki nemzetségének más tagját vérségéből valónak lenni makacsul tagadná, és amaz azután oklevéllel vagy levél nem léteben tanuvallománnyal hatvan évnyi időkorig, de nem tovább, magát azon nemzetségből valónak bébizonyítaná, a H. K. 1. R. 39. cz. 4. §. szerint.

A vérárulás büntetése, az innen származó gyalázon és becsutelségen kívül az, hogy az azt elkövető megítéltetvén, minden vagyonától örökre elesik; melyek átruházhatnak azon fi- vagy nővére, a kit jószágaitól megfosztani s örökségből kiadatni igyekezett, s ő maga is személyében, tartás végett és szolgál, annak általadatik, kit az, holta napjáig élelemmel és öltözettel, mint valamelyik cselédjét tartani köteleztetik, a H. K. 1. R. 39. cz. 2. §. szerint.

421. §.

4.) A becstelenítésről s büntetéséről.

Becstelenítésnek hivatik azon cselekedet, mely által más az őtet illető polgári becsületben megsértetik. Ennek esetei:

1.) Midőn valaki más ellen a fejedelemhez vagy a rendes birákhoz igazságtalan és hamis panaszt ad bé, vagy valamely jó hirti és tisztességes állapotú embert becstelenítő szavakkal illet a H. K. 2. R. 72. cz. 1. §. szerint. Ezen büntény büntetése nyelvváltság (emenda lingvae), mely az erdélyi nemesek és városi polgárok által a H. K. 3. R. 3. cz. 8. §.; 9. cz. k. §. szerint 33 mfrttal, a parasztok által 12 és fél mfrttal rovatik le a H. K. 3. R. 3. cz. 14. §. szerint. Azon esetben csakugyan, midőn a fejedelemhez vagy az azt képviselő kormányzésekhez beadott vád nyelvváltságnál nagyobb büntetést igénylő bünt. tárgyaz: a hamis feladó azon büntetést szenvedí, melyet érdemlett volna a bévádoltatott a vád bébizonyittatása esetében, az A. C. 2. R. 7. Cz. 3. cz. szerint.

2.) Midőn a székelyek közül valaki mást kurvafiának, hitetlennek, árulónak, orgazdának nevez s bé nem bizonyíthatja. Büntetése eleven díj, mely teszen 12 és fél mfrtot, az 1555: C. 32. 33. p. szerint.

3.) Midőn valaki nemesembert más által állittat törvényszék elébe (statuendum commiserit), vagy valamely nemesembernek nemességét kétségbe hozta, s az azt bébizonyítja: büntetettetik a becsületében megsértetett nemesember díja fizetésével, a H. K. 2. R. 23. és 36. cz. szerint.

4.) Midőn a perét elvesztő fél az ítélőbirákat olcsárolja, igazságtalansággal vádolja: azon büntetéssel lakol, melyet a birónak kellene szenvedni, ha az ellene támasztott vád bébizonyíthatnák, a Mátvás 6. V. 54; II. Ulászló 1. V. 70. cz. szerint.

422. §.

5.) A hitszegésről s büntetéséről.

Hitszegésnek neveztetik az eskü által szentesített köteleességnek nem teljesítése. Ennek esetei:

1.) A szorosabb értelemben vett hitszegés, melynek két nemét különbözteti meg a H. K. 2. R. 30. cz., melyek

köziül egyik az, a midőn valaki esküjénél fogva igéri másnak, hogy valamit adni vagy teljesíteni fog, s aztán ezen ígéretét nem teljesíti (*transgressio liciti juramenti* 6. §.); másik az, a mely hamis esküvésnek (*mendacium iuramento firmatum* 7. §.) is neveztetik, és esküvel erősített s más valaki jogainak sérelmére s veszélyeztetésére gonosz indulatból elkövetett hazugság. Ezen büntény csak azon esetben magánkövetelésű, midőn ezáltal magánszemély iránti kötelesség, helyes ok nélkül sértetett meg, s büntetésére a hitszegő dija és fejavátsága (5 §.), mely a nemesekre s városiakra nézve 66, a parasztsokra s székelyekre nézve 25 mftból áll a H. K. 3. R. 3. 4. 9. cz. szerint, s azon kivül még az is, hogy hitelét elveszti; tanúnak nem használtathatván a Kálmán 1. K. 27. f; H. K. 2. R. 29. cz. 6. §. szerint. Ezen büntetéssel sujtóztatik azon tanuvallató is, ki a tanuk valóságát nem úgy írta meg, mint kellett volna a T. U. 86. §. szerint.

2.) A nősparáznaság (*adulterium*), mely a házassági eskü megszegésével elkövetett bujálkodás. Ezen büntény azért sorolathatik a magánkövetelésűek közé, mivel azon hűségnek megsértése, melylyel a házastársak egymás iránt s ennél fogva magánszemély magánszemély iránt tartozik, a mit a H. K. 1. R. 105. cz. k. §. is igazol, a mennyiben a paráznaságot azon hűség megsértésének nevezi, melylyel az aszszony férjének tartozik, és mivel ugyanazon czim 1-6 §-ból következtethetőleg a paráznaságot olyan bünténynek tarthatni, melynek büntetését a sérelmes el is engedheti. Ezen büntény büntetése halál az A. C. 3. R. 47. Cz. 21. cz. szerint, melyet azonban nem követelhet az, a ki házastársa nősparáznaságát tudva helybenhagyta, azután is vele lakván, a H. K. 1. R. 105. cz. 1. §. szerint; és a bűnös aszszony hitbérének elveszése (k. és 2. §.). A halálos büntetést a szokás megszüntette, s a helyett a sérelmes egyházi illető törvényszéke előtt, ha protestans a bűnöstől elválasztatását (*divortium*), ha pedig catholicus, különvetetését (*separatio quoad thorum et mensam*) követelheti, mint ez már fenebb közöltetett.

3.) A házastárs hit elleni elhagyása (*matitiosa desertio*), melynek elkövetője, ha a sérelmestől fel szólított tiszt általi megintetése után sem térne vissza hitetlenül elhagyott házastársa mellé, 200 mirttal büntette-

tik úgy, hogy az intetés és irt büntetés felvételhetése ismételtethetik míg vissza nem tér, és ha a büntetés fizetésére tehetatlenné válnék, nyakon köttethetik s házastársa kezébe adathatik a tisztek által, a C. C. 1. R. 1. Cz. 8. cz. szerint.

423. §.

6.) A károsításról általában.

Károsításnak nevezetik a kárt okozó cselekvés, vagy elmulasztás, azaz nem cselekvése annak, a mit cselekedni kellett volna azért, hogy más kárt ne szenvedjen. A kár állhat vagy abban, hogy a más vagyona elveszett, használhatatlanná lett, megromlott, értékére s használhatóságára nézve csökkent (*damnum emergens seu positivum*); vagy abban, hogy más a különben bizonyos haszontól s nyereségtől eselik (*lucrum cessans, seu damnum negativum*). Mind kétféle károk okai lehetnek:

1.) a történet (*casus fortuitus*), vagyis olyan kárt okozó esemény, melyet előre látni s eltávoztatni, feltűmulja az emberi erőt. Az ezáltal okozott kár történetesnek nevezetik (*damnum casuale*), s azt az, a kit talál szenvedni kénytelen (*casum sentit dominus*) mint szerencsétlenséget (*fatum, periculum*); senki sem büntetethetvén olyan kár pótlásával, melynek oka nem volt, s melyet megelőzni, eltávolítani nem állhata hatalmában, a mit a dolog természetén kívül következtethetni az 1791: 26. cz. 8. pontjából is, a mennyiben, a szerint, az urbéres az idő mostohasága (*per temporum injuriam*) által okozott károk megtérítésére nem szoríthatott, azokat az urbéri állomány tulajdonosa a földesur szenvedni tartozván.

2.) Emberi tény vagy elmulasztás, mely lehet vagy azé, a ki a kárt szenvedte s úgy vétethetik jogi tekintetben, mintha nem is érezné (*quod quis ex culpa sua sentit damnum, non intelligitur sentire*), a mennyiben kárpótlás követeléséről szó sem lehet; vagy másé, mely ismét vagy olyan lehet, melyet a törvény megenged, s bárminő kárt okozó legyen is, ment a kárpótlás terhétől azon okból, mivel a ki jogával él, senkit sem sért (*qui jure suo utitur, neminem laedit*); vagy olyan lehet, melyet a törvény tilt és kárpótlás követelésére jogosít a kárt okozó ellen, akár ő maga követte legyen el a kárt okozó tény az a II. Ulászló 1. V.

16. cz. szerint, akár más által követtette legyen el, a Zsigmond 6. V. 6. cz; II. Ulászló 1. V. 24. cz. szerint. A törvény által tiltott kárt okozó tény is lehet vagy szándékos, azaz olyan, melyet a cselekvő éppen azért hajt végre, hogy azáltal másnak kárt (damnum dolosum) okozzon; vagy csak hibából eredett, azaz olyan, melynek célja nem volt ugyan a más károsítása, mindamellett is azonban, kisebb vagy nagyobb mértékben, előre is látható volt az, hogy abból másra nézve kár fog háromolhatni, mely hibából folyó kárnak (damnum culposum) szokott neveztetni. Hogy a szándékos kárért elégtételt követelhetni, kétséget nem szenvedhet; a mennyiben törvényeink a H. K. 1. R. 71. cz. 1. §-ából is következtethetőleg az álnokságot és csalárdságot büntetni kívánják, és az A. C. 4. R. 1. Cz. 6. czikkében láthatólag a más jószágát szánt szándékkal pusztítót kárpótlásra kötelezik. A hibából folyó kárra nézve pedig meg kell különböztetni az azt okozó hiba fokozatait, mely lehet: 1.) tetemes hiba (culpa lata seu dolo proxima), vagyis szándékosnak látszó elmulasztása azon cselekedeteknek, melyeket megtenni azért tartozott volna valaki, hogy mást a kár ne találhasson. Ez hanyagságnak szokott neveztetni, és áll vagy abban, hogy a törvényszabta felvigyázói köteleesség elhanyagoltatik az 1791: 51. czikk 1. pontjában láthatólag; vagy abban, hogy a birtokolt de mást illető vagyon az A. C. 4. R. 1. Cz. 6. cz. szerint pusztulni hagyatik, és az idézett törvények szerint kárpótlással büntettetik. Ezen eseteken kívül, az elmulasztás által okozott kár pótlása csak akkor követeltethetik, a midőn valaki nem teljesítette azon köteleességeit, melyekre magát kötelevele által kifejezetten, vagy valamely hivatalnak s megbízatásnak elfogadása által tettelesen kötelezte; 2.) csekély hiba (culpa levis), melylyel a vigyázatlanságnak s gondatlanságnak azon fokozatát szokták kifejezni, midőn a cselekedet és annak káros következése közötti egybefüggés elannyira szembetűnő, hogy azt a közönséges eszű s bélátásu ember is észrevehette s ennél fogva a más jogai iránt viseltetni köteles tiszteletből el is hagyhatta volna. A hiba ezen neméről törvényeink nem emlékeznek ugyan, büntettetik azonban szokás szerint, a más jogai tiszteletben tartása iránti köteleesség ösztönének élénkítése végett; 3.) legcsekélyebb hiba (culpa levissima), mely a vigyázat-

lanság azon fokozatát fejezi ki, midőn olyan cselekedet követtetett el, melynek káros következését a legszemesebb s élesebb előrelátású emberek is alig sejdíthették s melyet ennél fogva az emberek nagyobb része elkövethetett a nélkül, hogy mások jogai iránti tiszteletlenséggel vádoltathatnék. A hiba ezen neméről sem emlékeznek törvényeink, s szokás szerint sem büntetetik azon okból, mivel oktalanság lenne büntetés terhe alatt követelni olyan elővigyázatot, melyre az emberek nagyobb része nem képes.

424. §.

A károsítás némely eseteiről különösen.

A hatalmaskodással okozott s már fenebb közöltettek kivül, a károsításnak még következő esetei szabályoztattak törvényeink által, u. m.

1.) Malom által okozott kár, melyre nézve az A. C. 3. R. 40. czimében a rendeltetett, hogyha az új malom az országutakat s réveket romlással fenyegetik, vagy a dézmaadással tartozó földekben, adózó s egyéb terheket viselő faluknak kárt okoznak: a sérelmesek által megtalál-tatandó vármegyék vagy székek által megvizsgáltatván s ártalmasoknak találtatván, lerontassanak semminemű mende- dékek által meg nem akadályoztathatólag, s azok a kik ezt ellenállással hatalmasul gátolnák, 200 frttal büntettetnek mindannyiszor.

2.) Marhák által okozott kár. A helybeli marhák a tilalmasból, az idegeneket a nyomásból is az A. C. 3. R. 33. Cz. szerint (kivéve csakugyan az utazókat, kik az 1675: majusi 7. cz. szerint kiereszthetés jogával birnak) béhajtani szabad akárkinek; köteles levén a kárt szenvedett azokat harmadnapon túl az alispán vagy szolgabíró kezébe adni, minden marhától naponként külön-külön fizetendő három nehéz gira (azaz 12 mfrt.) büntetés terhe alatt, melynek két harmada a birákat, harmada pedig a marha tulajdonosát illeti a H. K. 3. R. 33. cz. szerint. A ki a béhajtást hatalmasul akadályoztatná, kisebb hatalmaskodás díjával büntetetik a tisztek által; sőt keményebben is, ahozképest a mint sebhetés, verés vagy halál lett volna az ellenállás következése az A. C. 3. R. 33. Cz. szerint. A kárt okozó marha tulajdonosának büntetése különbözik az esetekhez képest, a mennyiben

a.) ha a marha tilalmasból hajtatott bé, fizeti tulajdonosa a falusbíró s hitesek által megbecsültetett kárt s azon kívül a tilalomrontás díját is (mely ha a birtokosok más-ként nem intézkednek, a mi az A. C. 3. R. 33. Cz. szerint szabadságukban állott, 12 mfrt az A. C. 3. R. 5. Cz. 1. cz. szerint) a H. K. 3. R. 33. cz. szerint. Kivétetik csakugyan azon eset, midőn a marha, pásztor keze alól ment tilalmas-ba; ezen esetben ugyanis a büntetést a pásztornak kell szenvedni, az és marhái is ezen okból letartoztathatván, az A. C. 5. R. 6. E. szerint.

b.) A nemesember, ha gabonahordáskor a fel nem szabadított földek között kibocsátott marhái által okozna kárt, a tett és kár hitelesítettven szolgabíró vagy egy nemesember mellé felvett városi s illetőleg falusi lakosok által, s ezek bizonyítványa a rendes végrehajtók előtt bemutatattván: ezek által az illő kár pótlásán kívül még 12 mfrttal büntetetik, az A. C. 3. R. 5. Cz. 1. cz. szerint.

c.) Az idegenek nyomásból behajtatott marháikért csak hajtópénzt fizetnek u. m. egy öreg marháért két pénzt, egy apró marháért egy pénzt, s azok, kik rajtok ennél többet huznának, a tisztek által 12 mfrttal büntetnek, melynek kétrésze a panaszlóé, harmada pedig a végrehajtóké az A. C. 3. R. 33. Cz. szerint. A tilalmasból behajtott marhákért pedig az idegenek tartoznak a megbecsült kárt megtéríteni; de a tilalomrontás díjának — mely csak a helységbelieket tárgyazza — megfizetésére nem kényszeríttethetnek a H. K. 3. R. 33. cz. 4. §. szerint.

3.) A marhák ellopása által okozott kár, melyre nézve két esetet kell megkülönböztetni, u. m.

a.) midőn a marha a faluból, mező- vagy szabad királyi városból lopatott el. Az A. C. 3. R. 34. Cz. szerint, ha az akár helybeli, akár idegen káros megesküszik arra, hogy marhája a helység kebeléből lopatott el, s annak árára nézve is esküt teszen le: az illető helység lakosai köteleztetnek 15 nap alatt akár a kárt megtéríteni, akár a tolvajt kézbeadni; mit ha elmulatnának teljesíteni, a végrehajtók szokott jutalmán kívül (mely 12 mfrt), a marha ára rajtok kétszeresen vétetik fel, minden menedékek kirekesztése mellett. Nincs helye ezen kárpótlásnak, ha a károsnak gyanus cseléde azon időben szökött el; vagy

az A. C. 5. R. 37. E. szerint, ha akkor azon helyen országgyűlés, törvényszék vagy sokadalom tartatott volna.

b.) Midőn a falukon s városokon kívül megszállottak marhája lopatott el. A C. C. 5. R. 24. E. szerint (mely által az A. C. 5. R. 37. E. módosított), ha a káros megesküszik, egy tiszt vagy két nemesember előtt, ellopott marhája nyomára, azt a helység lakosai felvenni s a károssal együtt kíséрни tartoznak, és azon esetben, midőn anyomot más helység határába ki nem kísérhetik, vagy a marhának a káros esküje által hitelesítendő megnyúzott testét a határon megtalálnák: akár a tolvajt kézbe adni, akár a marha árát fizetni kötelesek. Azon esetben pedig, midőn a marha nyoma más falu határára kísértethetik által, azon helységnek eleve a végett felszólított lakosai határuk szélén megjelenni s a nyomot által venni tartoznak; de kárpótlásra csak azon esetben kötelesek, midőn falujukba s városukba vitetik bé a nyom, vagy a marha nyúzott teste határukon találtatván meg, a helység birája nem eskünnék meg hetedmagával arra, hogy a tény helységbeli ember nem követte el. Kivétetnek a törvény közlött rendelete alól a puszták (praedium), mivel azokban nincs ki fizessen, a nyomnak azokon csakugyan által kellettén kísértetni, ha el nem tévesztetik; valamint azon helységek is, melyek nyomfelvétellel s követéssel nem tartoznak, azok ellopott marhái nyomát viszont más helységek sem tartozván sem felvenni sem követni; végre azon eset, midőn országgyűlés, törvényszék, sokadalom tartatott azon helységben, melynek határáról a marha ellopott. A végrehajtandók végrehajtása végett az alispán egy mforintért, a főbíró pedig 24 pénzért vitethetik ki, más rendbeli díjt a tisztek nem követelhetvén. A szokás kiterjesztette ezen törvényt azon esetre is, midőn a helybeli marha a határról lopatott el.

Egyébiránt megtaláltatván az akárhonnan gonoszul elveszett marha, nem elég az állított vásárt, áldomást ivott felekkel, a H. K. 3. R. 34. cz. szerint bizonyítani, hanem az a kinek kezénél találtatott a marha, tartozik szavatost állítani, s a káros követelheti mind fáradságának, mind kárának megtérítését, a C. C. 3. R. 8. Cz. 14. cz. szerint, mind a magyar- mind a székelyföldön.

4.) Az utazók portékáinak elveszése. Ha valamely faluban vagy városban megszállott ember, egyetmását gaz-

da, gazdaszszony vagy más ott levő embereknek kezéhez adja eltétel végett, s azt azok elő nem adják, ellopátását vagy máskénti elveszését állitván: bēbizonyittatása után a dolog állásának, kötelesek a tiszték a károsnak elégtételt szolgáltatni, az A. C. 3. R. 34. Cz. szerint.

5.) A becsűsök által okozott kár. Törvény-szerü végrehajtás alkalmával kárt okozhatnak a becsűsök vagy az adósnak, javait igen kevésre, vagy a hitelezőnek, adósa javait igen sokra becsülvén. Mindkét esetben, az okozott kár megtérítésén kívül, a tiszték által 200. mfrttal büntettetnek, melynek kétrésze a bíráké, harmada pedig a panaszló félé, az A. C. 4. R. 4. Cz. 1. cz. szerint.

6.) Gyámnok által okozott kár. Ha gyám-nokok a gondviselésük alá bízott árvák vagyonaiban kárt álnokul okoznak, hivatalukból kitétetnek s kétannyit tartoznak viszszafizetni, a H. K. 1. R. 123. cz. 1. §. szerint.

7.) A korcsomárlási rend megzavarásával okozott kár. A ki mászt illető korcsomárlási időben bort árul vagy árultat, a bor elvesztésén kívül, minden elárult hordó borért 12 mfrttal büntettetik, melynek kétrésze a panaszló félé, harmada pedig a végrehajtóké az A. C. 3. R. 32. Cz.; C. C. 3. R. 6. Cz. 1. cz. szerint.

8.) Az ügyvédek által okozott kár. Ha az ügyvéd peresének kárt okozna, leveleinek hibáztatható elvesztése, vagy az ellenféllel egy kézre dolgozás által: az okozott kár megtérítéseért követeltethetik, az A. C. 4. R. 19. Cz. 3. cz. szerint.

9.) Ha a dézmát, sőt s egyebeket fiscus vagy mások számára fuvarozó szekeresek mások kaszálóiban, szénájában, kerteléseiben kárt okoznának, maguk és marháik letartoztathatnak az elégtételig s érdemlett büntetésük kiállásáig, az A. C. 5. R. 7. E. szerint.

10.) Ha akár fiscus akár mások marháit erőszakoson legeltetnék a nemesség határain, s a birtokosnak nem lehetne ereje és módja, hogy törvény tartása szerint követelje a hatalmaskodókat: a marhák pásztorai s ezek marháit, a tolvajkiáltásra felkelni köteles falubeliek segedelmével is letartoztathatnak, s az illető büntetésen kívül kárpótlásra is szoríttathatnak, az A. C. 5. R. 8. E. szerint.

11.) Az utak s hídak roszasága miatt szenvedett károkért a falvak s falusaik 12, a sz. k. városok pedig 200

frttal büntetnek, kárpótáson kívül, az A. C. 3. R. 29. Cz. 2. cz. szerint.

425. §.

7.) Közkötelesség elmulasztása.

Közkötelesség elmulasztásáért követeltethetik az, a ki nem osekcedte azt, a mit a törvény magán személyek irányában úgy tett kötelességévé, hogy annak elmulasztásáért azon magán személyek által követeltethessék is. A közkötelesség elmulasztásának ilyen magán követelésű esetei:

1.) A törvényszerű végrehajtásnak elmulasztása, a mennyiben az A. C. 4. R. 9. Cz. szerint azon rendes végrehajtók, kik fejedelmi végrehajtó parancs, ítélet (s a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint kötlevel) mellett felszólíttatva, végrehajtói kötelességüket teljesíteni halogatnák vagy elmulasztanák, a sérelmes által k. tábla előtt megpereltetve, hivataluk elvesztésén kívül, 200 frttal is büntetnek; a sérelmes tehetetlensége esetében annak kérésére a fiscalis director is követelhetvén a hanyag végrehajtókat.

2.) Ügyvédi kötelesség elmulasztása, melynek esetei:

a.) ha az ügyvéd az igazságos ügyet helyes ok nélkül elvállalni nem akarná; a miért keményen megfenyítetik; sőt a körülményekhez képest úgy is büntetethetik, mint esküvel szentesített kötelesség számba sem vevője, a T. U. 266. §. szerint;

b.) ha az ügyvéd szembetűnőleg igazságtalan ügy követelését vállalja el, vagy az alperest alaptalanul kedusgteti, s őtet a következő károokra s büntetésekre figyelmezteti, békére s a jogtalanul birtokoltak kiadására inteni elmulasztja: hivatala elvesztésén s díja fizetésén kívül, még azzal is büntetetik, hogy kétannyit tartozik visszafizetni, mint peresétől fizetésül vagy jutalom gyanánt kapott, a T. U. 259. §. szerint;

c.) ha az ügyvéd, valamely szegény ember ügye kezelésére a törvényszék által kinevezetvén, azt el nem vállalná, vagy az elvállalt kötelességet nem teljesítendő hiven; díja fizetésével büntetetik az A. C. 4. R. 19. Cz. 1. cz. szerint;

3.) káptalan- a konvent-beli személyek hanyagsága, kik ha fejedelmi leyélkeresztetű parancssal (requisitorium mandatum) megtaláltatva, halogatnák a leve-

lek kikeresését s kiírását, 200 mfrttal büntettetnek, a C. O. 4. R. 13. Cz. szerint.

4.) A bizonyoságtétel megtagadása. Azok, a kik vallató fejedelmi parancs (*mandatum compulsorium*) mellett felszólítatva bizonyoságtétel végett megjelenni helyes ok nélkül elmulatnák: 16 nehéz girával (64 mfrt) büntettetnek a H. K. 2. R. 28. cz. szerint, kivéve a szászokat, a mennyiben a szászföld határain kívül menni nem tartoznak, hanemha a dolog természete kívánná a hely színeni megjelenésüket a C. O. 4. R. 4. Cz. 1. cz. szerint. Vallatóparancs helyett a vármegyékben s főleg a székelyszékekben tiszti pecsétet (mely az illető tiszttal pecsétjével s neve alírásával hitelesített intő, idéző s eltiltó levélke) szoktak használni, s azok, kik annak helyes ok nélkül nem engedelmessé válnának, 12. s illetőleg 24 mfrttal büntettetnek, s hozképest, a mint a pecsét főispáni s királybírói, vagy főbírói s alkirálybírói volt;

5.) szállásadás megtagadása. Azon falusiak és városiak, kik az utazóknak szállást s eleséget, marháik számára kosztot pénzért, illendő áron nem szolgáltatnak, 200 mfrttal büntettetnek az A. C. 5. R. 27. E. szerint.

426. §.

8.) Földesuri hatalommal való visszaélés.

Viszsaélt a földesur hatalmával, midőn nem teljesítette azon kötelességeit, melyek által a törvény jogait feltétele-sítette, vagy hatalma gyakorlását a törvénytől határokon túl terjesztette. Földesuri hatalommal való visszaélésnek tartott:

1.) ha a földesur bépanaszolt embereire nézve nem szolgáltatott igazságot. Az igazságszolgáltatásra innepélyesen felszólított földesur, ha 8-ad, a Magyarhontól visszazakapcsolt részekben (*partium*) pedig 15-öd nap alatt ezen kötelességét nem teljesítette, illő törvényszéke elébe idéztetett s bépanaszolt emberrel díjai fizetésének terhe alatt tétetett kötelességévé az igazság kiszolgáltatása; mit ha még sem teljesített, az irt büntetés rajta felvétel, s ismét törvényszéke elébe idéztetve, a felperes teljes keresetén marasztatott; az ítélet végrehajtása semmi menedékek által sem gátoltathatván, a H. K. 3. R. 26. ca. 2. §. A. C. 4. R. 1. Cz. 28. cz. szerint;

2.) ha a földesur urbéresei vagy szellérei özvegyeit, leányait törvényszerű férjhezmenetelökben gátolta, mely esetben 100 mfrttal büntetett, az A. C. 3. R. 30. Cz. szerint.

427. §.

9.) A zsarolásról.

Zsarolásnak neveztetik, a haszonnak, nyereségnek törvényellenes utóni eszközzése Ezen bűntény magán követelési esetei:

1.) Midőn a harminczadosok a kereskedőket, szokatlan tartozásuk feletti fizetéssel terhelik; kik a sérelmes által követeltetvén, 200 mfrttal büntetettnek, a kár és költség megtérítésén kívül, az A. C. 2. R. 12. Cz. 4. cz. szerint.

2.) Midőn a közszolgálatban fáradozó szekereseket a szállíttatók sanyargatják s magukat a marhák visszaadásaért fizettetik, mely esetben a nemesek 200, a nem nemesek pedig 100 mfrttal büntetettnek, melynek fele a végrehajtó tisztéké, fele pedig a sérelmesé, az A. C. 3. R. 6. Cz. 7. cz. szerint.

3.) Ha a kamaraispánok sóért a törvényes árnál többet vennének, vagy a sóthordó szekereseket ajándékadásra kényszeritenék: 200 mfrttal büntetettnek, a sérelmes által is követeltetvén, az A. C. 3. R. 15. Cz. 2. cz.; 5. R. 2. E. szerint.

4.) Midőn a vámfizetők rendes mérték felett terheltek, vagy a törvény által megszüntetett vám fizetésére erőltetnek, melyért a vámszedők 200 mfrttal büntetettnek, az A. C. 5. R. 9. E. szerint.

5.) Midőn az altisztek a járásukbeli lakosokat törvényellenes fizetésekre kényszeritik, melyért a sérelmes panaszát a közgyűlés elébe terjesztvén s bé is bizonyítván: a bépanaszolt tiszt a zsaroltak 15 nap alatti visszaadására s azonkívül 200 mfrttal is büntetettik, mely ítéletet a sérelmes királyi táblai vagy főkormányzászéki irnokok által is végrehajthat, ha azt a tiszték végrehajtani 15 nap alatt elmulatná, C. C. 3. R. 11. Cz. 3. cz. szerint.

428. §.

10.) A csalásról.

Csalásnak neveztetik az igazság eltitkolásának, nyereségeszközlésre intézett szándékos használása, melynek magánkövetelési esetei:

1.) Az ötvesek csalása, midőn t. i. az ezüstöt megvesztegetik, vagy a műre adatott aranyot felméréskor bé nem tudják, vagy az aranyozásért szerfelett fizettetik magukat, kik a bírák által, a sérelmes kára megtérítésén kívül, mindannyiszor 100 mfrrtal büntetettnek, melynek kétszerese a bíraké és a czéléé, harmada pedig a panaszló felé. Ha a bírak az elégtételt elmulasztanak, a sérelmes által királyi tábla előtt követeltetvén, 200 mfrrtal büntetettnek, melynek harmada a sérelmesé, kétszerese pedig a fiscusé, az A. C. 5. R. 18. E. szerint.

2.) A kereskedők csalása, midőn t. i. hamis mértékkel mérnek, a miért 200 mfrrtal büntetettnek, mely a tett bizonnyulása után, a helybeli tiszték által rögtön felvételhetik, a C. C. 3. R. 15. Cz. szerint.

3.) Egy néme a csalásnak az is, a midőn valaki a közhiteli személyek előtt megjelenvén a igaz nevéltitkolván, más név alatt a maga hasznára hamis levelet készített (larva). A csalás ezen neméről szóló H. K. 2. R. 16. szimében büntetése nincs meghatározva.

4.) Csalás esete végre az is, midőn valaki olyan oklevelek visszazadásáért követel mást, melyek birtokában vannak, a H. K. 2. R. 34. cz. 5. §. szerint, vagy azt, a mire nézve ki van elégitve, ismételve követeli a H. K. 2. R. 70. cz. 3. §. szerint; mely büntények p a t v a r (calumnia) neve alatt az ügy örökös elvesztésével, a holtidj fizetésével büntetettnek a H. K. 2. R. 70. cz. 5. §. szerint.

JEGYZÉKE

a szerző által a munka kinyomatása után tett némely szövegbeli javításoknak és sajtóhibák kiigazításának.

A MAGÁNJOGTANBAN.

lap. 8.)	sor.	hiba.	igazítás.
	25.	és a midőn az 1792: 2. cz. 1. pontjában a gondnoki hatalom alatt levő serdületlenekkel együtt	és a midőn az 1792: 2. cz. 1. pontjában a gondnoki hatalom alatt levő serdültek, a gyámnoki hatalom alatt levő serdületlenekkel együtt,
10.)	2.	a peres által	az alperes által
27.)	16. és 17.	távostatni	tartóztatni
—	37.	vegyen el	vegyen el (H. t. 256. §.)
28.)	30.	vérségi	sógorsági
37.)	36.	(J. R. 35. §.)	(J. R. 33. §.)
39.)	28.	(H. t. 48. §.)	(H. t. 84. §.)
42.)	41.	ad Thala	ad Thalac
43.)	14.	H. K. 106.	H. K. 1. R. 106.
52.)	18. és 19.	lehet gyakorolni (H. K. 1. R. 79. cz. 1. §; 2. R. 60. cz. 2. §. Melyek szerint a gyermekek	lehet gyakorolni. A H. K. 1. R. 79. cz. 1. §; 2. R. 60. cz. 2. §. szerint pedig a gyermekek
63.)	8.	felbomló	felbomlott
75.)	37.	H. K. 113.	H. K. 1. R. 113.
104.)	34.	A. C. 5. R. 83.	A. C. 5. R. 84.
108.)	6.	csikk	Czím
111.)	36.	a pennapénz bor és kéve	az ássokpénz, pennabor és kéve
115.)	19.	fizetésért; a székely	fizetésért; a szász
136.)	4.	a IX-dik	a XI-dik
139.)	12.	II-dik	VI-dik
160.)	38.	a magyarok és szászok közül	a magyarok, szászok, örmények és románok közül
153.)	13.	kiváltságuk	kiváltságok
154.)	18.	szászok voltak	szászok, örmények s románok voltak.
186.)	35.	H. K. 1. A. 84. cz. 5. §.	H. K. 1. R. 84. cz. 5. §.
194.)	31.	föl	földük
199.)	1.	az osztatlan közös erdőkből	az osztatlan közhelyekből (melyekhez az osztatlan közelegők is értetnek) és osztatlan közös erdőkből
203.)	31.	különösen	közösen
213.)	14.	jog	jogot
—	22.	ezen	ezen jog
228.)	31.	ilyeneknek s azok pátronusinak	ilyenek minden időben és helyen építtetésére az eklésiáknak s azok pátronusinak
230.)	21.	A. C. 5. R. 4. E.	A. C. 5. R. 46. E.
231.)	17.	22. cz. 5. §.	22. cz. 3. §.
235.)	5.	14. cz. 4. §.	14. cz. k. §.
245.)	30.	viselő	képviselő
250.)	33. és 34.	közélettől	közlöttől
251.)	15.	87. §. szerint	87. cz. 3. §. szerint
266.)	13.	universi	universis
272.)	31.	eredetileg	eredetitől
276.)	15.	vésze	része
283.)	7. és 8.	örökbévallásnak	örökösvallásnak
295.)	2.	deriváltaknak	deveniáltaknak
—	23.	deriváltattak	devolváltattak
304.)	17.	adomány	új adomány
308.)	29.	adomány	új adomány

lap.	sor.	hiba.	igazítás.
313.)	25.	adományosok	adományozók
316.)	1.	II. József	8.) II. József
—	22.	az 1744	az 1744: 8. cz.
319.)	33.	cz. §-ában	cz. 25. §-ában
323.)	9.	igattatásnak	igazittatásnak
326.)	13.	I. Ulászló	II. Ulászló
—	40.	T. U. 79. §.	T. U. 89. §.
328.)	23.	nem született	már született
329.)	17.	javaikban	jogaikban
337.)	10.	eladásától	eladásától s vásárlásától
348.)	1.	perlekedés	perkezés
362.)	21.	más által	más által iratott
387.)	3.	I.) A nemzők	II.) A nemzők
398.)	9.	68. cz.	65. cz.
412.)	34.	per utján	rövid per utján
414.)	12.	41. cz. 2. §.	41. cz. 3. §.
431.)	9.	téve	tevén
435.)	33. és 34.	vétetik	vettetik
437.)	17. és 18.	szerint is	szerint, és
—	30.	a mit	a mi
439.)	1.	gyermeivel	gyermekeivel
443.)	37.	probari	probare
448.)	15.	tárgyazó s illetőleg gondnoki	tárgyazó s illetőleg terhelő kötések- re nem léphetnek is, és gondnokai
449.)	20. és 21.	adomány, zálog	adományzólag
450.)	30.	midőn az egyezéskor már	midőn az egyezéskor létesőnek vagy más vagyonának tartott dolog az egyezéskor már
464.)	37	questus	quaestus
475.)	24.	Ezek	Ezek
479.)	2.	ez attól	az ettől
481.)	20.	neg	meg
483.)	16.	82. cz. 4. §.	82. cz. 8. §.
503.)	14.	evictorem.	victorem
507.)	13.	követelőre nézve elég azt bizo- nyítani	követelőnek azt kell békébizonyítani
508.)	20.	kihalófélben levő (4. §.) rendel- kezhetik	kihalófélben levő (3. §.); s egy- szersmind adományosok is, me- lyekről királyi jóváhagyás nél- kül még a kihalófélben levő sem rendelkezhetik (4. §.)
512.)	22. és 23.	kifejezetlen	kifejezetten
516.)	25.	kötelezse	kötelezte
517.)	28.	örökösévé	örökösévé
520.)	17.	elmulasztása, 7.) közhitel cson- kítása	elmulasztása, 7.) büntetők pár- tolása, 8.) közhitel csonkítása
521.)	2. és 3.	ingó vagyonaitól	ingó és ingatlan vagyonaitól
533.)	1.	felkeresésük	felkértesük
537.)	7.	A kénesőt	3.) A kénesőt
544.)	20.	59.	39.
554.)	4.	3. R. 1. Cz.	5. R. 7. Cz.
556.)	13.	harmadnapig	hatánapig
—	16.	4. §.	k. §.
—	20.	65. cz.	63. cz.
564.)	25.	évvel	évnél
570.)	9.	s büntetésére	s büntetése
572.)	23.	51. cikk	52. cikk
577.)	1.	29. Cz.	39. Cz.
579.)	25.	9. E.	91. E.